

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA

XVIII. SZÁZAD

XVII.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA
XVIII. SZÁZAD

XVII.

Sorozatszerkesztők

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN
DEBRECZENI ATTILA
SZILÁGYI MÁRTON

KALMÁR GYÖRGY

HEXAMETERES MAGYAR KÖLTEMÉNYEK

∴

VALÓSÁGOS MAGYAR ABC

P. S. UTÓLÍRÁS

MÁRIA THERÉZSIÁHOZ BUZDÚLT
ALÁZATOS ÉNEKEM

Sajtó alá rendezte

HEGEDÜS BÉLA

UNIVERSITAS KIADÓ

RECITI

Budapest

2020

KÉSZÜLT A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

A könyv megjelenését az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága,
a BTK Irodalomtudományi Intézete, valamint a
Lendület Irodalmi nyilvánosság a polgárosuló Nyugat-Magyarországon
1770–1820 Kutatócsoport támogatta

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által
elismert kritikai szövegkiadás

A kötet lektora
FŐRIZS GERGELY
MARGÓCSY ISTVÁN

A latin szövegek fordításában közreműködött
LENGYEL RÉKA
RÉDEY-KERESZTÉNY JÁNOS

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!*
2.5 Magyarország Licenc

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a r e c i t i honlapjáról letölthetők.
Éljen jogaival!

Felelős kiadó az Universitas Kiadó igazgatója,
és a BTK Irodalomtudományi Intézetének igazgatója

ISBN 978-615-5478-86-4

HU ISSN 1416-6682

Tördelte: Hegedüs Béla

X_YLa_TE_X, Linux Libertine, Linux Biolinum

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
Kalmár György hexameteres magyar művei elé	9
SZÖVEGEK	31
[Summa]	33
Valóságos magyar ABC	39
P. S. Utólírás	307
Mária Therezsiához buzdúlt alázatos énekem	375
APPENDIX	385
Hivatkozott bibliai könyvek	387
Hivatkozott és használt irodalom	388
Névmutató	392
Sorszámhibák	394

ELŐSZÓ

*Lelked tanátsának ne állj, s ne tarts ellent.*¹

Kalmár György hexameteres magyar művei elé

Kalmár György hosszú hexameteres költeményeit – mindenek előtt a *Valóságos magyar ABCt* és az azt követő, ahhoz tartozó *Post Scriptum – Utóírást* – számon tartotta a magyar irodalomtörténet-írás. Még hozzá olvasatlanul. Legyünk őszinték, a művek valószínűleg még a szakma többsége számára is ismeretlenek. Ennek nyilván fontos oka, hogy a szövegeknek mindmáig nem volt modern kiadása. A másik ok már Kalmár kortársainak is, hogy úgy mondjam, szemet szűrt: a szerző különös, bár megmagyarázott hangjelölései, mindenek előtt az, hogy a magyar nyelv leírásához 80 különböző karaktert tartott szükségesnek, eléggé megnehezítik, megnehezítették a szövegek olvasását. Kalmár – nevezhetjük így – modern újrafelfedezője, Weöres Sándor (vagyis Kovács Sándor Iván) is vét hibákat a *Három veréb hat szemmelben* a szöveg átírásakor, ami természetesen félreértelmezéshez is vezetett. Érdemeik azonban elévülhetetlenek, nekik köszönhető, hogy megtört egy százötven éves értelmező hagyomány, amely Kalmár számára a magyar irodalom történetében igen csak lekicsinylő helyet jelölt ki.² Kovács Sándor Ivánnak személyesen is sokat köszönhetek. Nem nagyon érhet nagyobb megtiszteltetés egy másodéves egyetemi hallgatót, mint amikor a tanára a legnagyobb magától értetődéssel meghívja egy tudományos tanácskozássra, hogy ott előadjon: pont Kalmár Györgyről.

Az alábbiakban nem lehet céлом a teljes mű ismertetése, már annak komplexitása és terjedelme miatt sem. Mégis szükségesnek érzem, hogy valamiféle kulcsot adjak a szövegekkel első ízben ismerkedők részére, s erre egy módot látok, ha azok egy (kis) része köré olyan kontextust rekonstruálok, ami már ismerős lehet sokak

¹Lásd Kalmár György címnélküli versét a 33. oldalon.

²KALMÁR 1982, 124–140.

számára. Ehhez szükségesnek tartom, hogy az alábbiakban a következő dolgokkal foglalkozzam:

1. a verses művek recepciójának kezdetével;
2. egy ókori toposz megjelenésével a szövegben, s annak lehetséges jelentésével;
3. általában a verses művekkel Kalmár egyetemes nyelvtervezeteinek kontextusában.

De előbb röviden magukról a jelen kötetben kiadott művekről.

A művek

Valóságos Magyar ABC és Utólírás

Kalmár művei a *Prodromus idiomatis Scythico-Mogorico-Chuno-Avarici. Adparatus criticus ad Linguam Hungaricam* című könyve függelékeként jelentek meg 1770-ben, Pozsonyban.³ A könyv első része latinul íródott, és mint a cím is jelzi, nem teljes grammatika, csupán kritikai jegyzet. Ennek utolsó, *De Metro* című fejezetében Kalmár leíró magyar verstant ad. Ezt követi – szó szerint, mintegy mutatóványként, ahogy maga a szerző hangsúlyozza – először a *Valóságos Magyar ABC*, majd az ahhoz csatlakozó *P[ost] S[criptum] – Utólírás*. Az előbbi a címlap szerint 4634 hexameterből áll, az utóbbi 990-ből. Valójában az első szöveg 4541 soros, a második pedig 989. A *Valóságos Magyar ABC* címet Kalmár adja a némiképp más jelentésű latin *Thesaurus Hungaricus* megjelölés után. Sokáig öröklődő félreértés volt, hogy a műnek *Summa*, magyarul *tartalomjegyzék* lenne a címe. Hexameteres költeményeinek kézírata nem ismert.

A hexameter-folyam tipográfiailag alig tagolt. Kalmár a vers bevezetése során egy határpontot megjelöl, az 1245. (valójában: 1243.) sort. Ezt a tartalmilag elkülönülő első részt állítása szerint 1761-ben Jászvásár közelében fejezte be, s a mű elé írt *Summában* külön alcíme is van: *Az Embernek épségben lévő állapotjáról, és esetéről, s ebből következett lelki és testi nyavalyásságáról; egy szóval, az ő egész romlott természetéről*. Ez a rész nem csupán a számunkra ismert és nyomtatásban megjelent mű előtti bevezető, de egyben a Kalmár által több helyen említett hatalmas verses projektjé is.

Ugyanis, mint ahogy a nyelvkritikai rész is csak *prodromus*, úgy az általunk ismert *Valóságos Magyar ABC* sem teljes: csupán az A betűhöz tartozó rész jelent meg nyomtatásban. Nem tudni, hogy Kalmár elkészült-e a további részekkel, mindenesetre a művön belül vannak utalások az abc későbbi betűire. Ha a

³KALMÁR 1770.

kalmári nyolcvan betűs magyar abc-vel számolunk, és 3000 sorral minden egyes betűhöz, akkor a feltételezett teljes mű nagyjából 260.000 sorból kéne álljon, ami minden bizonnyal kielégítette volna a hangoztatott szerzői szándékot, tudniillik az Isten által teremtett világ ember számára lehetséges legteljesebb leírását. Az említett 1243 soros bevezető, ami a nyomtatást 9 évvel megelőzve született, ehhez a felfoghatatlan méretű műhöz készült, annak – egyelőre – fiktív kontextusában értelmezendő kitüntetett figyelemmel.

A szintén az 1770-es kötetben megjelent *Post Scriptum – Utóírá*s a több, mint húsz éves peregrinációja során keletkezett *Itinerarium*ából közöl részleteket. Ne számítsunk itt sem következetes narrációra, inkább – egyébként ékes hexameterekben megírt – gondolat és történetfoszlányokra, amelyek egy része beépült a *Valóságos Magyar ABC* szövegtestébe. Mutatvány tehát ez is, mint minden munkája Kalmárnak.

A *Valóságos Magyar ABC* nem epikus mű, semmiképpen sem eposz (amely műfajt egyébként Kalmár külön megemlíti a költemények típusainak lehetséges csoportosítása során). Önmagában a *De Metro* fejezetben adott műfajmeghatározása sem nevezhető elégségesnek:

Az egyetemes költemény [poema universale] a dolgok elkülönült tanulmányozását végzi kritikai-filológiai módon – az összes tudományban, művészetben/mesterségben és a természeti valóságban, azok mind elméleti, mind erkölcsi következményeivel együtt.⁴

Tehát minden, de szó szerint minden dolognak a megfigyelése és elemzése, mivel Isten teremtette a világot, így abban mindennek rá visszavezethető oka és értelme kell legyen. Igaz ez még a bűnbeesés utáni világra is, ami számunkra, gyarló emberek számára közvetlenül adott. És tulajdonképpen tényleg csak ennyi adott, erre utal a „kritikai-filológiai mód” kifejezéssel: ahogyan szöveget elemzünk, értelmezünk (mindenek előtt a *Bibliát*), úgy kell a minket körülvevő valósághoz is viszonyulnunk.

Talán már ebből is sejthető, hogy a korabeli recepció sem tudott igazán mit kezdeni Kalmár művével, s a tanácsstalanság a mai értelmezőkön is úrrá lesz, elég csak Weöres Sándor, Szuromi Lajos⁵ vagy a hozzám még leginkább közel álló Egyed Emese-féle értelmezési kísérletekre⁶ gondolni. Kalmár Teleki Józsefnek írt, sokszor idézett, a *Valóságos Magyar ABC* – illetve a teljes *Prodromus*... – értelmezhetőségének és bírálatának kérdését érintő levele engem is bizonytalanná tesz: „én

⁴„[Poema] univerfale dicitur commentatio quuiusquam propria, eaque critico-philologica, in omni ficientia, arte, et re naturali; una cum confectariis tam theoreticis quam moralibus.” KALMÁR 1770, 193–194. Majd a 204. oldalon utal a *Valóságos Magyar ABC*-vel kapcsolatban erre a műfajra.

⁵SZUROMI 1997.

⁶EGYED 1995; EGYED 1998.

igen csodálkoztam azon, hogy a Felső Herceg [Albert] egy emberre bízhatta e dolgot, akárki légyen az...” Majd így folytatja: „annál inkább is csodáltam, hogy Nagyságod [Teleki], okos Úr lévén, magára vállalta úgy mint az egész Munkának megvizsgálását...”⁷ Nem tudom, hogy Kalmár a nyomatékot az *egyre* helyezi vagy az *emberre*, de az általa megfogalmazott feltételek közül – amelyek szerinte elengedhetetlenek a mű megértése szempontjából – jó pár ma már nem teljesülhet.

Mária Theréziához buzdúlt alázatos énekem

Kalmár György 1778-ban adja ki költeményét Bécsben, a címzett a királynő: Mária Terézia. Az alkalom a nagyszombati egyetem áthelyezése Budára és újbóli megnyitása. Kalmár az egyetem alapítójaként üdvözli a királynőt, és ezzel – holott nem felel meg a történeti tényeknek – valójában mégis a lényegét érinti. A Budán megnyitott egyetem ugyanis csak anyagiakban örököse a nagyszombatinak, szellemiekben új intézmény.

A királynő már 1769 és 1770 között reformokat sürget az egyetemmel kapcsolatban s többek között felmerül a költöztetés terve is. Az egyetem ekkor még a jezsuiták kezében van, akik az oktatásból kizárnak mindent, ami kapcsolatban lenne a felvilágosodás programjának eszméivel. 1770. szeptember 10-én születik meg a *Norma studiorum* című szabályzat, amely lényegében állami felügyelet alá helyezi az oktatást.⁸ Ekkor lesz igazi értelemben vett egyetemmé az intézmény: megalapítják pl. az orvosi kart is. Az áthelyezés most már valóban szükségszerűvé válik, a nagyszombati lehetőségek nem tudják kielégíteni a fejlődésnek indult iskola igényeit.⁹ Külön bizottság foglalkozik az áthelyezéssel; ennek először csak tagja, majd később a költöztetés vezetője Kempelen Farkas udvari tanácsos. Kempelennek ismernie kellett Kalmárt: ott látjuk nyelvtervezetének előfizetői közt, majd beszélőgépét bemutató könyvének nyelvfilozófiai bevezetésében hivatkozik rá.

Az egyetemen az első tanév 1777. november 3-án nyílt meg a budai vár újjáépített királyi palotájában. Az ünnepélyes megnyitóra viszont csak 1780. június 25-én került sor, a koronázás negyvenedik évfordulóján.¹⁰ Kalmár tehát gyorsan és időben reagált, hiszen az első hivatalos köszöntő beszédek csak a megnyitón hangoztak el. Mindemellett műve Bécsben jelent meg, s feltételezhetjük, hogy legalább híre eljutott a királynőhöz. Ezt a feltételezést erősítheti, hogy Kalmár Albert

⁷ VIII. Kalmár György levele Teleki Józsefnek a *Prodromus* cenzúrázásáról, 1770. február 5. SZELESTEI N. 2000, 101. Szelestei N. László forrásfeltáró munkássága nélkül nem beszélhetünk Kalmár-filológjáról.

⁸KOSÁRY 1980, 499–500.

⁹SZIKLAY 1991, 66.

¹⁰KOSÁRY 1980, 500–501.

főherceggel is ismeretségben állhatott – neki szól a *Prodromus...* ajánlása, s aki nyelvertervezetének előfizetői közt is az első helyen állt –, s aki akkor már elvette feleségül Mária Terézia Krisztina nevű lányát, és, ha csak névlegesen is, de Magyarország helytartója.

Tudjuk, hogy Kalmár legfontosabb művei állandó támadásnak voltak kitéve az akkori magyarországi értelmiség részéről. Ha csupán ily módon is, de mégis benne volt az irodalmi vagy nyelvészeti köztudatban. Erről a munkájáról azonban még ez sem mondható el, mivel nincs tudomásunk arról, hogy valaki reagált volna a műre. De a legmeglepőbb az, hogy a költemény gyakorlatilag ma is ismeretlen.¹¹

A recepciótörténet kezdete

Kalmár műveinek recepciótörténetét 2008-as kismonográfiámban feldolgoztam,¹² most csak annak kezdeteire szeretnék utalni, ezzel demonstrálva, hogy a művek már a kortárs olvasói számára is nehezen értelmezhetőek, befogadhatók voltak. A *Valóságos Magyar ABC* mint irodalmi mű nyomtatásban is elérhető kritikai fogadtatására tizenegy évet kellett várni. Rájnis József indulatos bírálata *Kalauz*ában¹³ igen hosszú időre meghatározta a költeménnyel szemben alkalmazandó alaphangot. Ítélete nyomán vita bontakozott ki, amely Kalmáron és művén túl azért is érdekes és számon tartandó, mert ez az első, irodalmi műről magyar nyelven nyomtatásban is nyomon követhető *pennacsata* kritikátörténetünkben.

Rájnis az 1781-es *Kalauz*ban – amely vallomása szerint kilenc évvel korábban, tehát 1772-ben keletkezett – a következőket írja Kalmárról, illetve költeményéről: „sok ugyan, de roszsz a’ verse”, aminek oka szerinte a költői szabadsággal való gyakori élés. Következtetését így fogalmazza meg:

Többet merészlett egy minapi Veszprémi Filologus, a’ kinek verseiben akármály magánhangzó, ámbár egyképen légyen helyhesztetve, egyszer röviden, másszor hoszszan hangzik.

[...]

Te, igaz Poéta! Ó’d magad’ e’ szabadságtól; mert bizonyára Strutznak tojományából származott, a’ kinek gyomra ezt meg-emésztheti.

¹¹Kivétel ez alól Margócsy István egy tanulmánya, aki a többi üdvözlő beszéd és költemény kontextusában tesz Kalmár művéről fontos megállapításokat: MARGÓCSY 1996, 253; illetve Szelestei N. László, aki a mű szövegét közzéteszi forráskiadványában: SZELESTEI N. 2000, 142–146.

¹²HEGEDÜS 2008, 100–119.

¹³RÁJNIS 1781a.

Nyelje-el bízvást a' Pégazusnak patkóit: mozgassa, tsattogtassa szárnyait: röpjön Helikon' tetejére; majd el-éri, mikor a' Strutz-madár a' magas-an-kerengő Sasnak szárnyait röpülésével meg-előzi.¹⁴

Kalmár, a *Strutz-madár* tehát nem költő, és nem is lesz az soha, mert versei rosszak, folyamatosan felrúgják a (verstani) szabályokat. Ráth Mátyás a *Magyar Hírmondóban* erre reagálva nem az ítélet jogosságát, hanem annak mértékét teszi szóvá:

egyebeknek hibájok avagy külömbetértések felől igen kemény ítéleteket tészén [Rájnisi]. Kiváltképpen Kalmár György Uramnak, nemcsak az előljáró beszédben, hanem más helyeken is, valaholott előakadott, irgalmatlan vágásokat kellett szenvednie.¹⁵

Ráth megjegyzéseire Rájnisi egy egész könyvben válaszol – a *Megszerzésben*¹⁶ –, amelyben részletesebben is kifejti Kalmárral kapcsolatos észrevételeit. Ítélete nem változik, csak kifejtése alaposabb, s négy pontban foglalja össze Kalmár művének hibáit:

Ha Ötsém Uram *Kalmár Györgynek* könyveit olvasta, tsuda, hogy rajta nem szánakodik, és egynéhány hasznos érvágásokat irgalmatlan vágásoknak nevez. [...] Nem tagadhatni, hogy irtóztató roszz ő *Kegyelmének Prodrómus* nevezetű könyve. 1. A' Magyar nyelvet úgy adta előnkbe, mintha minden-féle nyelvekből öszve-rakott moslék volna: 2. Ugyan e' nyelvet a' mássalhangzó bötűknek ok-nélkülvaló meg-kettőztetésével, és hármásításával akarta bővíteni: 3. A' Magyarokat olly szókkal kínálta, mellyeket okos ember jóvá nem hagyhat: 4. Roszz Versei által a' Magyarokat a' Magyar könyvek' olvasásától el-ijesztette...¹⁷

Tehát a négy érvből csak a negyedik utal Kalmár művének *velejére*, amit egyébként – ahogy később fogalmaz – „gyomor-émelygés nélkül nem olvashatni”.¹⁸

Fontos és egyedülálló bírálat ez, hiszen ez az egyetlen nyomtatásban fennmaradt kritika, amely a költemény tartalmát illeti. Rájnisi közelebről nem részletezett elvek alapján – többek között – (szép)irodalomként ítéli meg, ítéli el a *Válóságos Magyar ABCt*. Feltételezhető, hogy nem csak ő olvasta így. Ráth Mátyás

¹⁴RÁJNIS 1781a, 153–154.

¹⁵KÓKAY 1981, 355.

¹⁶RÁJNIS 1781b.

¹⁷RÁJNIS 1781b, 10–11.

¹⁸RÁJNIS 1781b, 18.

újabb viszontválaszában írta, hogy Rájnis eljárása – tudniillik igen kemény, valójában szokatlanul éles ítélete – másoknak sem nyerte meg tetszését: „...most is kezemnél vagynak sokaknak hozzám küldött levelek, melyekben hasonló ítéleteket jelentettek.¹⁹ Bár szükségesnek tartja hozzáfűzni:

Én Kalmár uram álmodozásainak soha pártfogója nem voltam. De azt mindenkor sajnálom, mikor a tudósok nem tudnak egymással tisztességesen bánni; mintha nem lehetne más vélekedéseit becstelenség nélkül megcáfolni.²⁰

Jó lenne tudni, hogy azok a hozzá küldött levelek vajon csak Rájnis kritikájának szokatlan hangnemét, vagy annak lényegét, az ítéletet magát tartják-e elvetendőnek? Mégiscsak érthetetlen, hogy a magyar irodalmi megújulás idején majdnem hatezer sor hexameter – Rájnist és a bemutatott kisebbsajta vitát kivéve – visszhangtalan és hatás nélkül maradjon. Vajon az irodalmi közvélemény részéről ez az elhallgatás az elutasítást jelenti, vagy talán az elvárás volt túl nagy vele szemben? Vagy egész egyszerűen Kalmár művének nem jutott hely előzmény nélkülsége miatt a lassan formálódó magyar irodalmi kánonban?

Nyilván nehéz, ha nem lehetetlen ezekre a kérdésekre választ találni. Sőt, Kalmár maga az, aki a fent idézett, Teleki Józsefnek címzett levelében jelentős mértékben riasztja el a mai értelmezőt a művével való foglalkozástól:

(1) annak, aki azt magára vállalhatja [tudni illik művének hivatalos bírálatát], vagy jobban kell tudni énnálam, vagy legalább, kell úgy tudni mint én, mind e Nyelvet, mind pedig a többi, valamelynek ezzel valóságos sógorsága vagyon. [...] 4szer; hogy amit meg nem ért s által nem láthat, írás által tudakozza, vagy tudakoztassa meg az Autortól [...] 6szor; hogy semmi beszédet, amely épület nélkül való, meg ne engedjen házában. stb.²¹

Kalmár szavaitól kissé megrettenve évekkel ezelőtt a művek feltűnően figuratív nyelvhasználatát vettem kiindulópontul, s onnan fordultam nyelvelméleti írásai felé.²² Itt most más, rövidebb utat választok, talán sokak számára érdekesebbet.

¹⁹KÓKAY 1981, 393.

²⁰KÓKAY 1981, 395.

²¹SZELESTEI N. 2000, 101.

²²HEGEDÜS 2008; HEGEDÜS 2011.

Anaxagorász, Platón, Xenophón, Sallustius, Ovidius, Kalmár

A *Valóságos magyar ABC* első, már említett, kitüntetett fontosságú részének a címe: *Az Embernek épségben lévő állapotjáról, és esetéről, s ebből következett lelki és testi nyavalyásságáról; egy szóval, az ő egész romlott természetéről.* Ami annyit tesz: *az ember bűnbeesés előtti állapotáról majd a bűnbeesésről* és az ebből következő szellemi és testi romlásról, amit a szerző összefoglalva az *ember romlott természetének* nevez. Visszagondolva a *poema universale* műfajmeghatározására, érthető, hogy minderről – a megismerési képességek elvesztése miatt – csak figurális nyelven, egy nagy, következetesen felépített allegóriában lehet. Ez pedig nem más, mint a himlő emberi testet érintő pusztításának igencsak plasztikus leírása, kiegészítve a vesekő okozta fájdalmak több oldalon keresztül taglalásával mint a bűnbeesés által elvesztett valóságos emberi lét végleges elvesztése miatti fájdalom ábrázolásával 1243 megrázó sorban.

Már Rájnis is szóvá teszi kritikájában – igaz, nem elkülönítve az elkülönülő 1243 sort a *Valóságos magyar ABC* egészétől –, hogy az *épség*, vagy ahogy Rájnis írja: az *ártatlanság* ábrázolása mindössze néhány sort kap. A hangsúly egyértelműen és a művet olvasva nyomasztóan az *eset*, a bűnbeesés ábrázolására helyeződik. Nagyon erős hatást vált ki a betegségek pusztította emberi test ábrázolása, leginkább viszolygást, s annak megértését, hogy valami, ami a miénk volt, örökre elvesztett: a testünket érintő pusztulás, pusztítás visszafordíthatatlan, a bűnbeesés utáni emberi létezés alapvetően ez által meghatározott. Ezért meglepő, hogy a szöveg egy ponton hirtelen kilép a bibliai hermeneutika szöveghagyományából, s a szerző az *Ostromja a himlőnek* argumentum alá írt sorok elején így fogalmaz:

*Más színt vészek elő: jobban le 's festem e képet:
hogy eleven formába kiábrázoljam a dolgot.
Miből áll nevezett himlődnék mérge leginkáb;
most mondom meg egész erejét: hallhat' dsza,
ne szunnyadj.²³*

Tehát, a himlő allegóra metaforikus kifejtése következik. Joggal várja az olvasó, hogy most akkor pontosan megtudja, mihez vezetett a bűnbeesés (a pokolhimlő pusztítása), mi az, amit végképp elvesztett az emberiség annak következményeként? Azonban a szöveg előbb újabb sorokon keresztül taglalja a himlő emberi testre kifejttet hatásait, majd jut el az alábbi következtetéshez:

²³*Valóságos Magyar ABC*, 813–816. sorok.

annyi erő immár nincsenn hogy állj egyenesen:
volna *szemed* bátor; nem emelhetnéd az egekre:
mint a barom, *csak alá nézzsz*; mind a *földre tekintesz*.²⁴

Az apparátusban az utolsó két sorhoz írt jegyzetben jelzem, itt nyilvánvalóan ovidiusi allúzióról van szó (*Átváltozások* I. *A világ keletkezése, benépesítése, az ember teremtése*). Kalmár szerint tehát, az emberi testet annyira meggyötri a himlő, hogy, ha még lenne is arra alkalmas szerve (szeme), akkor sem tudna az ég felé tekinteni, hanem a barmokhoz, állatokhoz hasonlóan csak lefelé, a föld felé. Két dolog következik ebből: egyrészt az, hogy a bünbeesés előtt az ember képes volt az ég felé tekinteni, s ennek a tekintésnek a következménye és oka egyszerre az *embervolt*, az állatoktól elkülönülő létezés lehetősége. Az eredendő bün ennek áll útjában: az azután emberi létezés nem az igazi, teremtéskori emberi létezés. A bünöktől való valamiféle megszabadulás az előfeltétele annak, hogy az emberi létezés e kitüntetett, mondjuk úgy *valóságos* fokát újra elérhessük. A kérdés már csak az, hogy ez egyáltalán lehetséges-e, továbbá, hogy mi van odafönt? Ennek megfejtéséhez érdemes a toposz eredetének nyomába eredni.

A fölfelé tekintő ember képe ugyanis nem ovidiusi invenció, egy régi toposzról van szó. Platón az *Államban* így beszélgeti Szókratészt:

Akik tehát a belátás és az erény dolgában tapasztalatlanok, ellenben állandó lakomázás és hasonló élvezetek közepette élnek, azok nyilván lefelé, aztán vissza a középig mozognak, és egész életükben itt bolyonganak, de ezt a határt az igazi fönti irányába soha nem lépik át, fölfelé soha nem tekintenek, és föl soha nem jutnak, soha nem telítkeznek igazán a létezővel, sem a biztos és tiszta élvezetet meg nem ízelelik, hanem barmok módjára mindig lefelé, a föld felé néznek, az asztalra hajolnak és úgy legelnek, zabálnak és üzekednek, és csak hogy mindebből több jusson nekik, vasszarvakkal és vaspatával rugdosva és öklelve öldösik egymást telhetetlenségükben, mert lelkük nem valóságosan létező részét, amely feneketlen hordóhoz hasonlós, nem valóságos táplálékkal táplálják.²⁵

Platón megfogalmazásában természetesen nincs szó eredendő bünről, de a *valóságos lélek valóságos táplálékának* elmulasztása mégis csak egy deffektus következménye: az emberi tapasztalatlanságé a „belátás és erény dolgában.”

A toposz etikai premisszaként való értelmezésének nyilvánvaló előzménye az Arisztotelész által az *Eudémuszi etikában* hivatkozott anaxagorászi szöveghely,

²⁴*Valóságos Magyar ABC*, 830–832. sorok.

²⁵PLATÓN 2014, 471 (IX. 586a–b).

ahol az *inkább élés, mint nem-élés* okaként Anaxagorász szintén a felfelé tekintést és az abból következő (kozmológiai) ismeretszerzés örömét nevezi meg az egyetlen, legfontosabb okként (bár ezzel természetesen nem utalok arra, hogy azt Platón is feltétlenül ismerte volna):

Anaxagorászról mesélik, hogy valakinek – aki effajta dolgokon töprengett és megkérdezte tőle: miért választaná az ember inkább azt, hogy megszülessék, mint hogy ne szülessék meg – így válaszolt: „A-zért, hogy szemlélhesse az égboltot és az egész világmindenség rendjét.” Ő tehát úgy gondolta, hogy valamiféle tudomány az, amelynek kedvéért becses dolog az életet választani.²⁶

Visszatérve az *Állam* szövegéhez, az a továbbiakban kifejti, hogy a felfelé tekintő megismerésnek (tudás, tudomány), illetve annak hiányának ismeretelméleti (s így közvetve ontológiai) következményei vannak. Tehát, a világ megismerésének tökéletessége elé egy emberi tulajdonság állít akadályokat, méghozzá a tapasztalatlanság bizonyos dolgokban, aminek oka a tunyaság. Ebből az is következik, hogy ezen – még ha Platón/Szókratész szerint nehéz is –, de lehet változtatni. Az erény és a belátás terén szerzett tapasztalatok kellenek ahhoz, hogy az ember fölfelé tudjon tekinteni, ami nem jelent mást, mint az igazi telítkezést a „létezővel” – tehát a dolgok valóságosságával, és az ebből következő élvezetek megtapasztalását. Ezek az előfeltételei a tökéletes megismerésnek és egyúttal az igazi emberi létnek.

A toposz megjelenik, bár kicsit másképp Xenophónnál is, az *Emlékeim Szókratészről* című dialógusban. A fölfelé tekintésnek praktikus, de az istenektől eredeztethető okai vannak. Szókratész és Arisztodémosz vitájában kerül szóba, az első megszólaló Arisztodémosz:

- Vedd tudomásul, ha hinnék benne, hogy az istenek egy fikarcnyit is törődnek az emberekkel, nem hanyagolnám el őket.
- Vagyis azt hiszed, hogy nem törődnek velünk? Nos hát, először is az összes élőlény közül egyedül az embernek a termetét egyenesítették föl. Az egyenes testtartás jóvoltából messzebbre tudnak látni a földön, inkább tekinthetnek a magasba, és kevesebb csapás éri őket.²⁷

Az istenektől eredeztethető *felfelé és messzebb tekintés képességének* így következménye a minket érő kevesebb csapás, amit a felegyenesedett járás tesz lehetővé. Tehát az *Állam* Szókratészének gondolatmenetéhez képest itt kiegészül a túlélést

²⁶ARISZTOTELÉSZ 1975, 9–139, 15–16 (1216a).

²⁷XENOPHÓN 2003, 128 (I. 4. 11).

segítő praktikummal, ami egyértelműen isteni adományként vagy – használjuk a Biblia nyelvét –: ajándékként értelmeződik. Egyúttal az Arisztodémosz *deizmusával* szemben érvelő Szókratész némiképp emlékeztet a kortársai deizmusával szembeszálló Kalmár szerepfelfogására is, mint az a *Valóságos magyar ABC* több szöveghelyén is megfogalmazódik.

A toposz nyilvánvalóan legismertebb megörökítője, Ovidius esetében már egyértelmű az ember isteni eredete, s ezzel függ össze, hogy felegyenesedve fürkészi a csillagokat mint az istenek lakhelyét, származásának forrását:

Egy nemesebb s okosabb lény kellett még a világra,
hogy hódíthasson, hogy uralkodhasson a többen.
És ember született, kit a mindent létre igéző,
majd szebbé tévő istenség égi magokból
sarjasztott, vagy az ég anyagától elszakadó föld
őrizgette az ég testvérmagvát kebelében,
s Iapetus fia ezt az esővízzel vegyítette,
s isteneink képére kiformalgatta a testet.
**Földre szegett fejjel jár mindegyik állat a földön,
bezzeg az ember emelt főt nyert és égre tekinthet,
így rendelte, a csillagokat fürkéssze szemével.**²⁸

Igen ám, de ez az ember eleve felfelé tekint, hiszen „így rendelte” az „istenség”! Ovidiusnál nem derül ki, hogy mit jelentene a felfelé tekintés képességének elvesztése, ami azonban Kalmárnál éppen a középpontba kerül. De mondhatjuk úgy is, hogy az ovidiusi felfelé tekintésben benne van minden előzmény, ami éppen a barmokhoz hasonló földre bámulást értelmezi. Miért ne gondolhatnánk azt, hogy mindezzel a sok nyelven beszélő, elismerten művelt Kalmár György is tisztában volt, pláne úgy, hogy műve egyik hangsúlyosan kiemelt pontján ehhez a toposzhoz fordul? S ha az ovidiusi szöveghely kapcsán még egy másik szöveg különös egybeeséseit is figyelembe vesszük, sejtésünk talán még inkább megalapozottá válik.

Ovidius közvetlen forrása lehetett ugyanis az egy generációval idősebb Sallustius Crispus műve, a *Catilina összeesküvése*. Sőt, megkockáztatom, e mű, aminek igen korán megjelent a magyar fordítása Baranyai Decsi János tollából (1596),²⁹ Kalmár művére is jelentős hatást gyakorolhatott. Sallustius műve legelején fordul a földre bámuló barom toposzához:

²⁸OVIDIUS 2017, 92.

²⁹SALLUSTIUS CRISPUS 1596.

Az embernek, ha a többi élőlény sorából ki akar emelkedni, teljes erővel kell küzdenie, hogy az életet ne csöndben lábolja át, mint a barom, amelyet a természet úgy alkotott meg, hogy a földre néz és a gyomrának engedelmeskedik. Egész lényegünk a testben és a lélekben rejlik; lelkünkkel uralkodunk, testünkkel inkább szolgálunk; az egyik az istenekkel, a másik az állatokkal közös bennünk.³⁰

Az idézet vége Baranyai Decsi fordításában az egyes szám és a nagybetű használatával krisztianizálja a szöveget: „Az lélec mi nekünc közönseges az Istennel, az test az oktalan allattal.”

A toposz ősforrásaiban tehát kifejtésre kerül, hogy az egyenes testtartás, az égre tekintés lehetősége (valójában a csillagok fürkészése, a világmindenség megismerése, s egyúttal az isteni eredet megtapasztalása) alapvetően különbözteti meg az embereket az állatoktól. Ovidius nem szól ennek a képességnek az elvesztéséről, Platón Szókratésze szerint pedig, ha az ember akarna, erőt vehetne magán, képes lenne az égre tekinteni, nincs szó a testi képesség elvesztéséről (Sallustius nyilván az *Állam* hagyományát követi), sőt, Xenophón Szókratésze szerint az egyenes testtartás az isteni gondviselés – nem romolható – megnyilvánulása.

Ezekhez képest lesz Kalmár himlő-allegóriájában a toposz váratlan felvezetése a mű egyik csúcspontja, ahol kifejti, hogy a betegség – a bűnbeesés – testi következményeinek legsúlyosabbika éppen az az elváltozás, romlás, ami nem teszi a továbbiakban lehetővé a hasonlóságon alapuló isteni eredet állapotának újra elérését vagy legalább az isteni szemlélését, s a jelenlegi, bűnbeesést követő állapot megkülönböztetését az állati létezésétől. Kalmár művében az ember emberként ezt a képességét örökre elvesztette.

Viszont történetünk itt egy furcsa fordulatot vesz, a Sallustius által megidézett Catilina személye miatt.

A szenátus, s így a római állam ellen összeesküvést szító Catilina története közismert volt, feltehetőleg nem teljesen függetlenül attól, hogy az összeesküvés leleplezésében Cicero jelentős, sőt alapvető szerepet játszott. Sallustius remek szövege, a *Catilina összeesküvése* abból a szempontból roppant érdekes számunkra, hogy nem egyszerűen elmondja, felsorolja az összeesküvés történéseit, de magyarázatot is próbál arra találni, tudni illik hogy milyen folyamatok vezettek el ahhoz a társadalmi állapothoz, amiben feltűnhetett egy, az állam törvényes rendjének felszámolására törekvő Catilina-féle személy. Antropológiai alapozottságú történet szemlélete egyértelműen kijelöli történeti narrációjának irányát. Ha az összeesküvés tárgyalása a végcél, meg kell találni a kiindulópontot, ahonnan elindulva eljut ahhoz az állapothoz, amiben megtörténhetett az összeesküvés. Így lesz az

³⁰SALLUSTIUS CRISPUS 1964, 315.

aranykor Róma városának alapítása, amikor különböző nyelvű, különböző kulturális hátterű népek közös akarattal – és természetesen feddhetetlen erkölcsökkel, csillapíthatatlan tudásvágygal – létrehozták az államot, amely abban a pillanatban minden államok legjobbika és egyúttal példaképe kellett legyen. Innen kell a történetet eljuttatni az állam elleni összeesküvést szító Catilináig, akinek neve már Sallustiusnál szimbólummá válik, az állam ellen szervezkedő, gyenge jellemű lázadó szimbólumává. Ehhez az alapot nem az állam hibái, hanem az emberek rossz irányba változó tulajdonságai, erkölcsi szolgáltatták:

A becsvágy sok halandó embert kényszerített hamisságra: arra, hogy más legyen a szívük mélyére zárva, más a nyelvük hegyén; hogy a barátságot s ellenségeskedést nem érték, hanem érdek szerint mérlegetljék, s hogy fontosabbnak tartásák a külszint, mint a belbecset.³¹

Vessük ezt össze a *Valóságos magyar ABC* elé írt *Summá*ban található néhány, a tartalmat tagoló alcímmel: *A kevélységről. A színességről, vagyis tettetésről. A rágalalmazásról. A bujaságról.* (Megjegyzem, ez utóbbiról Catilina kapcsán Sallustius részletesen is megemlékezik.) Vagy nézzünk a felsorolt tartalmi egységek alá tartozó néhány argumentumot:

Kevélység – Kevélykedés a tudományban – Kevélykedés az Uraságban, Tisztségben – Kevélykedés a kintsben; és mesterségben – Kevélykedés a szép termetben – Kevélykedés a szép ábrázatban – Kevés az alázatos – Aki kevély, az gyilkos, tudatlan, és beteg – Aki kevély, az rút, nyavalyás és nyomorúlt stb.

Vagy továbbá:

Számtalan a színes ember – Színes cseléd, és házastárs – Színes, csalárd, s rothadt feleség – Színes és elfajúlt gyermek – Uगतó eb, s rágalmazó ember – Egy szíve s egy nyelve az egyenes szívűnek – Tettetés nélkül való szív – A színes hasonló a Kháméleonhoz – Rosszabb a Töröknél a színes ember – Irtóztató a színes ember – Célja a színes beszédűnek – Veszedelmes a színessel való barátság – A színessel való barátságnak kimenetele – A színes embernek barátsága mihez hasonló? stb.

Ezek után talán nem okoz különösebb meglepetést, hogy Catilina neve a *Valóságos magyar ABC*ben és a *Post Scriptum*ban kétszer is előfordul. Az előbbiben a *Hibák abban a szép emberben* argumentum alá írt sorokban olvashatjuk:

³¹SALLUSTIUS CRISPUS 1964, 320.

Halld meg azért! *valaki nem örülsz* a Hazánk *Czimerének*.
Halld meg te! aki *nem kívánod* e szép Haza Dísztét.
Te, valaki *tartasz* e jó Munkánkban is *ellent*,
halld meg! *Viszketeges szőrféreg* vagy *te magadnak*:
szőrféreg vagy ám a *háza népének* egészen.
Megrakodott minden *bőrödnek az alja tetűvel*.
Nem nyughatsz; vakarodszas: azért *nincs semminek ízi*.
Rúhe vagy *e Nemzetnek*: imé fertelmes a *Testünk*
tőled: ezért tőlünk, mind, mind irtózik a *több Nép*.
Vagy efelett *kétféle geleszta* gyanánt a *Hazának*.
Ártalmas vagy igen; *veszedelmes a bélnek a Bélnek*:
nincsen im a *belső részeknek béke miattad*.
Óh de gonosz nyavalyánk vagy! jaj, ha kirágod a *Bélünk!*
Végre nem is várhatni bizony egyebet; hanem eztet:
majd okozol *pestist*; leszen egy *Catilina* belőled.³²

Az itt idézett részletből nem derül ki, de a *hazánk címere* metafora a magyar nyelvet jelöli. Tehát azok lesznek mindenféle férgek és giliszták, akik, bár magyarok, de nem szeretik a magyar nyelvet, olyannyira nem, hogy még a szerző azíránt tett erőfeszítéseit (jelen esetben, a könyvét) is ellenségesen fogadják. S bizony ezek az ellenfelei, akik egyben a haza ellenségei is, egy ponton túl már Catilinává válnak: tehát, a magyar nyelv és az azért tett erőfeszítések semmibevétele egyenesen a magyar államiság, jogrend felszámolásához vezet, így bűn.

A *Post Scriptum* 192. sorától Kalmár újra említi Catilinát, a következőképpen:

Másokat e *Nemzet sok pontba felülhalad*, elhidd:
mégsem tudja a *férgektől* megüríteni a *Bélit*;
s egy *Wilkes Catilina* fejét ama *Bárra* szegezni,
vagy a nyakára követ kötvén, *Istámboli* módra,
a zabolátlan halakhoz ereszteti *Főnek* a bestét.³³

Az emlegetett nemzet az angol, ami Kalmár szívéhez – más helyeken is kifejti – közel állt nagyon. Látjuk, itt is visszatérnek a bélférgek (amik értelem szerűen belülről támadnak), akik között az első ez a nevezett Wilkes, akinek Catilina-szerű fejét Kalmár javaslatára bizonyos bárra kéne szögezni, vagy esetleg török módra vízbe fojtani, mintegy fejedelemnek a halak közé. De hagyjuk a kivégzési módokat, fontosabb, hogy ki ez a Catilina-szerű fejű Wilkes, akinek a fejének valamiféle bárón lenne a helye? Nos, ő John Wilkes (1727–1797) angol politikus, újságíró, a

³² *Valóságos Magyar ABC*, 2659–2673. sorok

³³ *Post Scriptum – Utólrás*, 192–196. sorok.

The North Briton című lap tulajdonosa. 1763-ben, habár elméletileg cenzúra nem volt, egy III. György királyt kifigurázó, trónbeszédének egyes állításait kétségbe vonó cikke miatt letartóztatták, de a véleményszabadságra hivatkozva hamarosan szabadon engedték.

Kalmár – úgy tűnik – nemcsak Wilkes ügyével volt tisztában, de ismernie kellett William Hogarth szatirikus rézmetszetét szintén 1763-ból, amely az újságírók démoni figurának ábrázolja, kezében egy rúddal (ugyanis az angol *bar* kifejezés eredeti jelentése 'rúd, korlát', s ebből alakult ki a későbbi 'ivó' jelentés a hosszú lábú székek miatt), aminek hegyén egy *Liberty*–*szabadság* feliratú sapkaszerű dolog van. A sor értelme tehát: Wilkesnek az összeesküvő Catilina-szerű fejét rúdra kellene szegezni. Azt hiszem kijelenthetem, hogy nehéz lenne a szerző Habsburg-ház iránti elkötelezett lojalitását körmönfontabb módon kifejezni! Különösen úgy, ha figyelembe vesszük a magyar nyelv iránti határtalan buzgalmát is, aminek ellenfeleit szintén a mindenkor élt, legalávalóbb személyhez, Lucius Sergius Catilinához tudja hasonlítani.

De tartsuk eszünkben: a Catilina-szerű emberek megjelenésének végső oka nem más, mint az égre tekintés képességének örökletes és visszavonhatatlan elvesztése. Több mint 2000 éves szövegek (természetesen ideértve a Bibliát is) és kortárs brit újsághírek, közéleti események találkoznak a magyar nyelv iránti buzgalommal a *Valóságos magyar ABC* e három sorában:

annyi erőd immár nincsenn hogy állj egyenesen:
volna *szemed* bátor; nem emelhetnéd az egekre:
mint a barom, *csak alá nézzsz*; mind a *földre tekinttesz*.

universalis, universale

Feltűnő, hogy Kalmár nagy költeménye műfajának és világnyelv-tervezetének³⁴ egyaránt ugyanaz a jelzője: *poema universale* – mint láttuk, illetve *lingua universalis*. Talán nem merész a feltételezés, hogy nem csak egyszerűen az azonos jelző köti össze gigantikus nyelvi projektjeit.³⁵

A kályhától kell kezdenem, ami nem más, mint a 17. századi Anglia, Kalmár oly kedves országa. Ma már tudjuk, hogy Comenius hatását az angliai nyelvtervezetekre, s így közvetve az akkor induló 150 éves mozgalom egészére, nem lehet eléggé felülbecsülni, de túlértékelni sem muszáj.³⁶ Az angol nyelvtervezetek mögötti, személyéhez kötött teológiai, bibliai ihletetség kétség kívül létezett, de a

³⁴KALMÁR 1772; ennek későbbi olasz és német nyelvű kiadásai: KALMÁR 1773; KALMÁR 1774.

³⁵Kalmár nyelvtervezeteiről más sokat publikáltam, így most tényleg csak arra szorítokozom, ami azokhoz képest új gondolat, s ami a művei közti erős kötelékek meglétét igazolják.

³⁶A téma legfontosabb összefoglalásai az utóbbi időben: ROSSI 2000; MAAT 2004.

kezdő lökést – úgymond – az adta, hogy visszaszorult a latin mint közvetítő nyelv szerepe, miközben a globális kereskedelmi kapcsolatok erősödtek. De az ezzel a folyamattal párhuzamosan megjelenő, a nyelv valóságleíró képességével kapcsolatos szkepszis sem új, gyökerei levezethetők a középkori nominalizmusból. Az új tudományosság nem jelenti automatikusan, hogy bármi szakítás lenne a korábbi eszmékkel! Arisztotelész háttérbe szorul, de az angol taxonómikus nyelvrendszerek minden további nélkül fordulnak a kategóriáihoz.

Mert igen is feltűnő, hogy a kora újkori nyelvtervezetek sosem a valóság közvetlen reprezentálására törekszenek, mindig egy taxonómikus, numerikus, szimbolikus, karakterisztikus, tehát mindig valamiféle nyelvi alapból indulnak ki, s nem csak Leibniz után, már előtte is. Mert gyökeret vert a gondolat, hogy csak nyelven keresztüli megismerés létezik, közvetlenül nincs közünk a valósághoz, azt csak valamely nyelvrendszer közvetítésén keresztül fogjuk fel. Az egyetemes nyelvtervezetek alapja mindenképp egy nyelvi rendszer kell legyen, a valóság önmagában erre nem elegendő, hiszen, most hagyjuk, hogy milyen okokból, annak közvetlen és teljes megismerése az emberek számára lehetetlen. Kell egy közvetlenül befogadható, értelmezhető rendszer, egy enciklopédia, a rendezett tudás (nyelvi) tárháza.

Kalmár esetében ez a *Valóságos Magyar ABC* világa. Ő elébb felépíti a világot, ezért *valóságos* és *magyar* az abc-je. Nem hisz a taxonómikus rendszerekben, így lehet, hogy csupán praktikus okokból, de egyben szimbolikusan az abc betűihez rendeli a valóságépítés fejezeteit. Ezáltal Kalmár a *Valóságos magyar ABC*-vel nem a világ legteljesebb és magyar nyelvű leírására vállalkozik, sokkal inkább – nyelvelméleti munkáit is figyelembe véve – valóságot, úgymint *valóságot* teremt nyelvben. Egyetemes költeménye így lesz az egyetemes nyelvtervezetnek szükséges nyelvi alapja. Egyik sem értelmezhető a másik nélkül – s mivel mindkettő vállalkozása torzó, jelentőségük felfoghatatlan és megérthetetlen marad örökre. A magyar irodalom történetének talán legizgalmasabb torzóit.

Szöveggondozás

Kalmár György írásmódjával, egyedi hangjelöléseivel először Benkő Loránd foglalkozott alaposabban monográfiájában. Ő az, aki először méltatja nyelvészeti munkásságát is azt megillető módon. Összehasonlítja a *Valóságos Magyar ABC* és *Utólírás*, illetve a *Mária Terézia-ének* nyelvezetét, és megállapítja, hogy az utóbbiból szinte eltűnnek a provincializmusok – tehát Benkő vizsgálati szempontjából fejlettebb, csak a fedeles betűk maradnak meg.³⁷ Megállapítása annyiban helyes,

³⁷BENKŐ 1960, 444.

hogy valóban csak a *fedeles* betűk maradnak meg, viszont ennek okát én semmiképpen sem bármiféle fejlődésben keresném, sokkal inkább a Bécsben rendelkezésre álló kimetszett betűk változatosságában.

Igen alapos és átgondolt ismertetést és méltatást ad a *Prodromus... első, De Literis...* fejezetéről Vértés O. András fonetikatörténeti monográfiájában.³⁸ Megállapítja, hogy Kalmár lényegében „általános fonetikát írt ebben a fejezetben, de a magyar nyelv hangjait állítja központba, hiszen egész munkájával is a magyar nyelv mélyebb megismerését szolgálta. Könyvében *konfrontáló* (ill. kontrasztív) *hangtant* is ad: nyelvünk hangjait idegenekkel veti egybe.”³⁹ Ő az első, aki Kalmár hangjelöléseit és azok magyarázatát nem nyelvtörténeti furcsaságként, hanem nyelvi-, nyelvi- és tudománytörténeti szakforrásként kezeli.

A hangzó nyelvet gyakorlatilag nem lehet leírni: erre rájön Kalmár. De mivel egy hangzó normanyelv meglétét vagy megvalósítását elméleti okokból kizárja, illetve tagadja, szükséges az egyszerű hangzó beszéd, nyelvhasználat minél tökéletesebb visszaadása. Ebből következik, hogy Kalmár költeményében nem különböztethetünk meg szabályos metrikai képletet és megvalósulást, mert a kettő nála ugyanaz, és ez magyarázza a hangjelölésre tett rendkívül aprólékos megállapításait, és persze esetében annak gyakorlatát. Ezzel természetesen rendkívüli módon megnehezíti a modernizált átírást célnak tekintő kritikai kiadás elkészítését, hiszen nem érvényesülhet az az elv, miszerint minden régi karaktert (esetében hangjelölést) mindig ugyanazzal a mai betűvel írjunk át. Gondoljunk csak a Benkő által is említett „kalapos”, Kalmárnál: *anceps* magánhangzókra, amik – helyzetüknél fogva – lehetnek hosszúak vagy rövidek is.

Nem meglepő, hogy hangjelölési sémája szokatlanul bonyolult és nehezen követhető prozódiai szabályokat eredményezett, amiket nem kevesebb, mint harminc pontban a *De Metro* fejezetben fejtett ki.⁴⁰ Az első 27 szabálypontnak egy meglehetősen eldugott helyen létezik egy 1888-as magyar fordítása.⁴¹ A szerző (fordító) Horváth Balázs a következő megjegyzést fűzi Kalmár szabálypontjai elé:

Kalmár prozodiája, mint általában egész nyelvtudománya, meglehetősen kalandos. Nem elégszik meg Molnár [János] általános elvével, mely szerint a hosszút nyújtani, a rövidet perditeni kell. Kalmár helytelen megfigyelésekre alapítja törvényeit, és soha sem létezett nyelvbeli különbségekből vonja le a szótagok időmértékét, melyet maga a gyakorlatban meglehetősen következetességgel alkalmaz. Szerinte:

³⁸VÉRTES O. 1980, 57–65.

³⁹VÉRTES O. 1980, 58.

⁴⁰KALMÁR 1770, 194–198.

⁴¹HORVÁTH 1888, 25–26.

1. Az iker- és hosszúhangzók, meg a természetüknél fogva rövidek is, ha utánok két mássalhangzó következik, megnyújthatók. A metszet a végső hangzót, különösen az *i*-t megnyújtja, ámbár csak ritka esetben.
2. A kétes hangzók (ancipites) tetszés szerint akár megnyújthatók, akár megperdíthetők; ilyenek *â, ê, î, ô, û, õ, ũ* ezekben: *âd, ad; kötêl, kötel; szîves, szives; tô, tava; kõ, kõve; út, ut; bûn, bün*.
3. A természeténél fogva rövid hangzó az *ly, lj, ny, nj, dj, gy, gj, ty, tj, cz, tz, ts, cs, zs, 's, 'z* előtt, főleg a sor végén közös, a szó közepén ritkábban hosszú.
4. A rövid hangzó hosszúnak vétetik a *dz, gyz, dzs, gyzs* és *gj's* előtt.
5. A rövid hangzó közös a szóvégi *j, l, n, r, n* előtt. A *j* előtti néha még a szó közepén is megnyújtható.
6. Hasonló szabály érvényes a szóvégi *z, sz* előtti hangzókra, melyek a szó közepén csak nagy szükségből *s* a hosszabb költeményekben nyújtottak.
7. Az erős hangzók (gravi nota adfectae), melyek után a közbeszéd kettősen ejti a mássalhangzót, mindig hosszúaknak veendőek.
8. Helyzeténél fogva hosszú a végszótag rövid hangzója, ha a szó *b, d, f, g, k, m, p, s, t, v* mássalhangzókon végződik, a következő pedig *h*-val kezdődik. Ily mássalhangzók csoportosulása azonban a szó közepén rövidnek hagyja a rövid hangzót.
9. A szóvégi *i, u, ü*, ha a kérdő mondat utolsó szavában van, közös.
10. Ugyanigy az *a, e, ë, o, ö*, bár a nyújtás is ritkább.
11. Közösek, ritkábban rövidek, a kérdő és visszamutató *ki, mi* névmások.
12. Ugyanez áll a *mi, ti* személyes névmásokra; de ha ezek birtokosak, mindig rövidek; míg a *të* személyes névmás kétes.
13. Az *a* névelő *s* az *a, e* mutató névmások kétesek.
14. Ott, ahol a közbeszéd a hangzók után majd egy, majd két mássalhangzót ejt (*ékesen, ékessen*) a méret tetszésszerű.
15. Közösek a *de, ne, no, ha* egytagúak.
16. A ragnélküli főnév, mint megszólítás, bár rövid volt, kétes.
17. Közös a végszótag ezekben *óhha, soha-soha*.
18. Közös a különben rövid hangzó, ha utána *s* kötőszó következik.
19. Rövid az *i* az *imé*-bem, de közös az *im*-ben.
20. A véghangzó a kezdő hangzó előtt sohasem esik ki. Mégis az *el-ki* helyett lehet írni *l-ki*-t, mert az *l*-t csakis, bár gyöngye *e*-vel lehet kiejteni. Ezenkívül az egyes harmadik személyraggal ellátott névmások is elejthetik véghangzójukat, mint *ellen' az ösztönnek e* helyett: *ellene az ösztönnek*.
21. Az *m* sohasem esik elisio alá.
22. Az igék *it(ét)* képzője mindig hosszú.
23. De szükségből ugyanaz közös is lehet.

24. Az *úl, űl* végszótagok tetszés szerint hosszúaknak vagy rövideknek vehetők.
25. Ha *Istent* jelent az *Ur*, akkor kétes, származékai közösek; de amennyiben világi, vagy az ördög hatalmát jelenti, mindig rövid.
26. A *lom, löm, lak, lok, lek, rok, rek* végezetekből a hangzó kihagyható, úgy szintén az *ajak*-ot is ejthetjük *ajk*-nak.
27. Így más szavak is, melyek a végükön összevonhatók, mint: *terh* a szokott *tereh* helyett.
28. A többbit a költeményből megtudod. Példának okáért a Jéhóvában az első kettő [szótag] közös.
29. Ha a hexameter három vagy *több* spondeusból áll, vagy három vagy több *dactilusból*, például négyből vagy ötből: az a *cselekmény* esetén *kisebb* vagy *nagyobb mértékű kifejtést*, vagy éppen *hevesebb* vagy kevésbé *heves indulatot* jelez. Így, ahol *spondeus* az *első* és az *utolsó* láb, vagy az *utolsó kettő*.
30. Ha egy egyszótagú szó utolsó mássalhangzóját vagy egy kétszótagúét, sőt egy többszótagúnak az utolsó mássalhangzóját vagy az elején lévők közül valamelyik középső mássalhangzóját, akár egyszer, akár többször, közönséges vagy műveltebb formában, nyelvünk szokása szerint jónak látom megkettőzni, az számomra magának a szónak a megismétlését foglalja magában (melyet máshol egyszerűbben, egyetlen mássalhangzóval fejezek ki). E törvény által ugyanennek a szónak a jelentése kiterjesztődik vagy fokozódik, vagy valami módon maga a kimondás válik nyomatékosabbá...⁴²

Átírás

Már a fentiekből is látszik, hogy nem egyszerű feladat a forrás alapján elkészíteni az idézhető, modernizált átírást. Kalmár egyértelműen elsődlegesen a metrumnak rendeli alá a leírt szöveg képét: nincs szó még normatív helyesírásról, mivel az még a mai értelemben nem létezett. Az egyes, ma már nem létező (tulajdonképpen soha nem létezett, gyakorlatba nem került) karakterek átírásánál így az elsődleges szempont számomra is a metrum megtartása volt, s csak másodlagos a mai helyesírásnak megfelelő írásmód. Sajnos ez sem működhetett minden esetben, a ragaszkodás a helyes metrumhoz sokszor a szöveg értelmének rovására ment volna csak. Bizonytalan esetben így a leghelyesebb a betűhű hexameterekkel összevetni a főszöveget.

A fenti harminc metrikai szabály figyelembe vétele mellett Kalmár karaktereinek az átírása a következő séma szerint történt:

⁴²Az utolsó három pont Rédey-Keresztény János fordítása.

magánhangzók

â Kalmár szerint *közös*, lehet hosszú és lehet rövid is (a metrum és az értelem szerint írom át);

à Nem külön karakter a rövid hangsúlyos *a*, de a metrum miatt lehet jelentősége. Általában a következő mássalhangzó megkettőzésével írom át, Kalmár nyomán (*ának* = annak; *ától* = attól stb.);

ë = *e*;

ê *Közös*, lehet hosszú és lehet rövid is (a metrum és az értelem szerint írom át);

è = *e*, általában hosszú mássalhangzóval utána.

Az *i* és *u* karakterek esetében az *anceps* és hangsúlyos magánhangzót a fenti séma szerint írom át.

ó, ú = *ö, ü*;

õ, ű = *ő, ú*;

ö, ü = *ő, ú*;

ó, ú = Kalmár jelölésében ez az *anceps*-pár, tehát vagy *ö, ü* vagy *ő, ú* alakban írom át.

mássalhangzók

dj, gj = *gy*;

lj = *ly*;

nj = *ny*;

's, 'f = *zs*;

tj = *ty*.

Az átírásban nem követi kötőjel a névelőket, s máshol is, ahol nem szükséges nem jelzem.

Az átírásban a „szó+kihagyás+'s” szerkezetekben az 's *ist* jelent minden esetben, míg az *s* *ést*.

Az *Ő-maga, ő-maga* szerkezetek mindig *önmaga* értelemben állnak. Landerer nyomdájában egyértelmű, hogy nem volt dőlt *ő, ú*, ezért, ha azok kötőjellel kapcsolódnak dőlt szóhoz, dőltek lesznek.

A hosszú kettős mássalhangzókat a mai helyesírás szerint írom át.

Ha a hiátusjel csak egy hangot helyettesít, nem magyarázom.

Tagolás

A szövegek eredetileg tipográfiailag nem tagoltak. Ez különösen a *Valóságos Magyar ABC* esetében jelenthet problémát, és vezethet, mint vezetett is, summás vé-

leményekhez, amik annak áttekinthetlenségét, összevisszaságát hangsúlyozzák. Nos, mint már írtam, eleve két nagyobb részre lehet felosztani. Ezeket a forrásban csillagok választják el egymástól. Kalmár ezen túl a vers minden lapja fölé a fejlécebe általa *argumentum*oknak nevezett rövid, a tartalomról tájékoztató sorokat szúr. Én ezeket a jelen kiadásban a tartalomnak megfelelően margináliaként, az általuk jelölt szövegrész kezdete mellett helyezem el, de egyúttal az apparátusban, a betűhű szövegek közlésben az eredeti helyüket is jelzem (az eredeti lap számmal együtt). Továbbá igyekeztem a szöveg tagolását a *Summában* megjelölt témacsoportok szerint elvégezni, de ez nem minden esetben (pl. *A rágalmazásról*; *A bujaságról*) volt lehetséges, illetve ki is kellett azt egészítenem. Az eredeti *Summa* alapján így is létrehozhattam egy, az áttekintést segítő mutatót, mivel a megadott témacsoportok alá rendeztem a szöveg argumentumait.

Az argumentumok a főszövegtől balra, a forrás hagyományainak megfelelő folyamatos sorszámozás attól jobbra található. Egy kivétellel a főszövegre vonatkozó minden jegyzet azzal azonos oldalon található. Ennek megfelelően egy oldal a következő képpen épül fel (kurzívval szedve a nem kötelező elemeket):

1. főszöveg;
2. *Kalmár saját lábjegyzete magyarra fordítva és/vagy modernizált helyesírással*;
3. *értelmező jegyzetek sorszámhivatkozással*;
4. betűhű forrásszöveg sorszámhivatkozással, eredeti helyükön az argumentumokkal egy bekezdésbe szedve;
5. *Kalmár saját lábjegyzete betűhűen és/vagy eredeti nyelven*;
6. *szövegkritikai jegyzetek*.

E szövegkiadás elsődleges célja, hogy Kalmár György több ezer sornyi hexameterére elérhetővé váljon a magyar irodalomtörténet iránt érdeklődők számára. Az *elérhető* kifejezést itt – Kalmárhoz hűen – több értelemben használom és gondolom egyszerre. Fontos, hogy maga a szöveg elérhető legyen mint mű: könnyen olvashatónak és egyúttal idézhetőnek kell lennie, ezért szükséges annak modern átírása. De ugyanígy fontos az, hogy valamennyire érthető is legyen. Ehhez kívántam az *editio minor* típusú szövegkiadások kínálta lehetőségeket messzemenően kihasználva strukturálni és *megalkotni* a főszöveget, illetve lehetséges kiindulópontot mutatni az érdeklődő olvasóknak e bevezetőben.

250 évvel megjelenése után azt hiszem ez a maximum, amit a szöveg érdekében tehetünk.

SZÖVEGEK

[Summa]

|| -- | ~ - | - ~ || ~ - | ~ - | - ~ ||

A Versek írását lehetne próbálni:

Készültt eszed s elméd ha fogna szolgálni.

Meg kell ugyan mindent előre vizsgálni:

Igy jóra, fel tészem, fog Éneked válni.

Kezdetben ám bátor kevés nehézsége 5

leszsz is írásodnak: eszed serénysége

meggyőzi; s úgy szépen n megyen ki a vége.

Irj, kérlek, órakként: Hazádnak így 's élhetsz:

A monda vádjától ilyen te nem félhetsz.

De meg ne sérts ám mást, s Királyodat, s Istent. 10

Lelked tanátságának ne állj, s ne tarts ellent.

S. D. G. A. A.

1–11 A *Prodromus...* XII. *De Metro* fejezetét zárja a 203. oldalon ez a 11 soros, cím nélküli vers, mintegy első mutatványként a magyar nyelvű verselésre a *Valóságos Magyar ABC* és a *Post Scriptum – Utólírás* mellett, amelyet a szerző az „[í]me itt egy példa a négysoros, a háromsoros és a kétsoros *spondaikus* versre” mondattal és a metrumképlettel vezet be. A vers Kalmár költői programjának összefoglalásaként is értelmezhető.

8 órakként] óránként; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 1868. sorához a 148. oldalon

9 monda vádjától] a szóbeszédtől, alaptalan gyanúsítgatástól; vö. a *Sokat szenved, aki mindent akar látni-hallani* argumentum alá írt sorokkal a *Post Scriptum* a 368. oldalán

10 s] itt: se

12 S. D. G. A. A.] Az S. D. G. a *Soli Deo Gloria*, 'egyedül Istené a dicsőség' protestáns jelmondat rövidítése. Az A. A minden bizonnyal az *Aeternum Ament* jelöli, így a teljes rövidítés feloldása: *Egyedül Istené a Dicsőség, Mindörökké Ámen*.

1 A-Versék írását lehetne próbálni: 2 Készültt eszed s elméd ha fogna-fzolgálni. 3

Még-kell ugyan mindent előre vis'ggálni: 4 Igy jóra, fél-tészem, fog Éneked válni. 5

Kezdetben ám-bátor kevés nehézsége 6 lészsz-is írásodnak: eszed férénysége 7

még-győzi; s ugj szépen n megyen-ki à-vége. 8 Irj, kérlek, órák-ként: Hazádnak igj-'s

élhetfz: 9 A-monda vádjától igjën tē nēm félhetfz. 10 Dē mēg-nē férts ám mást, s

Királyodat, s Iftent. 11 Lēlkēd tanátságának nē állj, s nē tarts ellent.

3 em. *vis'ggálni*

Most pedig megmutatok egy verset a peregrinációm során szerzett költemények közül, ez pedig az *egyetemes költeményem* előszavából való, melynek címe *Thesaurus Hungaricus*, magyarul: *Valóságos Magyar ABC*. (*)

(*) Ezt a költeményt, az 1245. verssorig, 1761-ben *Dáciában* írtam, és pedig október 19-én kezdve, egy 9 órányi utazáson *Jászvásárból*. A többit, a költői szabályokkal együtt, Pozsonyban tettem hozzá.

S U M M A

10 Az Embernek épségben lévő állapotjáról, és esetéről, s ebből következő lelki és testi nyavalyásságáról; egy szóval, az ő egész romlott természetéről (V. 1245.). *A kevélységről. A színésgről, vagyis tettetésről. A rágalmazásról. A bujaságról. A Magyar Nyelvnek hasonlíthatatlan mivoltáról, és szépségéről. Az otthon való és iskolai nevelésről; s ennek hasznairól. P. S. Utólírás.*

4 az 1245. verssorig] Valójában az 1243. sorig tart a bevezető rész. Ezt, az ember bűnbeesés előtti és utáni állapotát allegorikusan leíró részt jelöli a *Summában*, a tartalmi összefoglalóban *Az Embernek épségben lévő állapotjáról, és esetéről, s ebből következő lelki és testi nyavalyásságáról; egy szóval, az ő egész romlott természetéről* fejezetcím.

7 A *Summa* kifejezés nem jelent egyebet, mint (tartalmi) összefoglalót, tehát semmiképpen sem a mű (művek) címéről van szó. A szöveg tagolását a következő oldalakon igyekeztem a *Summában* megjelölt témacsoportok szerint elvégezni, de ez nem minden esetben (pl. *A rágalmazásról; A bujaságról*) volt lehetséges, illetve ki is kellett azt egészítenem. Továbbá a forrás rövid összefoglaló-mutatóját kiegészítettem az eredetileg a fejlécebe tett, de jelen kiadásban a megfelelő helyen megadott argumentumokkal.

10 (V. 1245.)] Helyesen az 1243. sorig tart

1–3 *Iam uero promo Carmen ex Poematibus in peregrinatione comscriptis: idque ex Praefatione Vniuersalis mei Poëmatis; quod in scribitur Thesaurus Hungaricus: hungarice; Valóságos Magyar A-B-C. (*)* 4–6 (*) *Scripsi Poema hocce, usque ad uerbum 1245, in Dacia anno 1761; idque coeptum 19 Octobris; 9 horarum itinere, a Iafio. Reliquum, una cum Praeceptis poeticis, Pofonii adieci.* 8–13 *Az-Embernek épségben-lévő állapotjáról, és esetéről, s ebből következő lelki és testi nyavalyásságáról; edj szóval, az-ő egész romlott természetéről (V. 1245.). A-kevélyfegről. A-fzínés- fegről, vagj-is tettetésről. A-rágalmazásról. A-bujaságról. A-Magyar Nyelv-nek hasonlíthatatlan mivoltáról, és szépségéről. Az-otthon-való és iskolai nevelésről; s ennek hasznairól. P. S. Utól- írás.*

[I.] 1–1243. SOR. 39

Az Embernek épségben lévő állapotjáról, és esetéről, s ebből következett lelki és testi nyavalyáságáról; egy szóval az ő egész romlott természetéről 39

Istennek segítségül hívása, 39 – Nagy haszna a sok utazásnak, 41 – Illendő bővítése a Nyelvnek, 42 – Az Isten a kezdete s célja mindennek, 44 – Jehova: örökkévaló Létel: Örök, 46 – Alpha: első; Ómega: utolsó; Aleph: Vezér, 48 – Isten vezérli e világot zf. törvény által, 50 – Ereje az új törvénynek. Annak megutálói, 52 – Az új Törvénynek haszna; gyümölcsei, 53 – Az ép képek megszeplősödése; pokol-himlő, 54 – Mennyei állapot, 56 – A himlőnek mérge, 58 – Valóságos Himlő. Annak mérge, 60 – A pokol himlőnek mérge. Romlott szem, 62 – Romlott szem, s orr (Elme), 63 – A pokol himlőtől megromlott iny, és gyomor, 64 – A pokol himlőtől megromlott száj, fog és nyelv, 65 – A nyelvnek testi és lelki veszettsége, 66 – Megveszett gonosz nyelv. Fül, 68 – Siket fül (Elme). Nagyja a himlőnek, 69 – Pusztá föld. Mondolafa. Palota, 70 – Város. Vár. Bástyák, 72 – Folyóvizek. Templom (Szív), 73 – Templom (Szív), 75 – Kapitány. A Várba menő út, 77 – Az épségnek állapotja leábrázaltatik, 78 – Az eset után való állapot, 80 – Borfő; borszem; borláb, 81 – Borkéz; bortorok; bornyelv, 82 – Bornyelv. Nyomai a himlőnek, 83 – Ostromja a himlőnek, 85 – Ostromlott lábak, 87 – Ostromlott lábak. Váll, 88 – Ostromlott karok, 90 – Ostromlott karok. Hús, 91 – A testben lévő sok erek, 92 – Romlott erek. Vese, 94 – A vesében termő kő, 96 – Fájdalmai a vesének, 96 – Éjeli gyöttelelem a vese miatt, 98 – Éjeli gyöttelelem a vese miatt, 99 – Éjeli gyöttelelem a vese miatt, 100 – Oka a fájdalom szűnésének, 102 – Irtóztató álmai a vesefájósnak, 104 – Rút álmai a vese fájósnak, 105 – Lép, 107 – Romlott lép, 108

[II.] 1244–4341. SOR. 109

A kevélységről. 109

Kevélység, 111 – Kevélykedés a tudományban, 111 – Kevélykedés az Uraságban, Tisztségben, s a t., 114 – Kevélykedés a kintsben; és mesterségben, 115 – Kevélykedés a szép termetben, 117 – Kevélykedés a szép ábrázatban, 119 – Kevés az alázatos, 120 – Aki kevély, az gyilkos, tudatlan, és beteg, 121 – Aki kevély, az rút, nyavalyás és nyomorúlt, 122 – Megkeményíti magát a kevély, 124 – Nehezen lágyúlhat meg a Kevély, 126

A színéségről, vagyis tettetésről. A rágalmazásról. A bujaságról. 127

Számtalan a színes ember, 127 – Színes cseléd, és házastárs, 129 – Színes, csalárd, s rothatd feleség, 131 – Színes és elfajúlt gyermek, 132 – Uगतó eb, s rágalmazó ember, 133 – Kívül szép s belől fertelmes ház, 135 – A gonosz nyelvű gyermekiben büntetődik, 137 – Amikor sír, akkor is vígad az Istenben bízó, 138 – Minden gonosz javára lesz az ÚRban bízónak, 140 – Egy szíve s egy nyelve az egyenes szívűnek, 142 – Tettetés nélkül való szív, 143 – A színes hasonló a Kháméleonhoz, 145 – A Kháméleonnal egybe vettetik a szí-

nes, 146 – Hasonlatosság a Kháméleon és a színes között, 148 – Kháméleon, s színes ember, 150 – Kháméleon, s színes ember, 151 – Kháméleon, s színes ember, 153 – Rosszabb a Töröknél a színes ember, 154 – Irtóztató a színes ember, 156 – Czelja a színes beszédűnek, 158 – Orosz-Országban történt história, 159 – Veszedelmes a színessel való barátság, 160 – A színessel való barátságnak kimenetele, 162 – A színes embernek barátsága mihez hasonló?, 163 – Még mihez hasonló a színesnek barátsága?, 165 – Sokan vén korokban is színeskednek, 167 – Magáról nem hiszen a színes, 169 – Színből köszön és kíván jót a színes, 170 – Némelj megesmértető jelei a színesnek, 171

A Magyar Nyelvnek hasonlíthatatlan mivoltáról, és szépségéről 173

Sokféle nemzetbéli Név a mai Magyarok közt, 173 – Tizenegy Nemzet Magyar Országban, 175 – Miért mondja magát némelj ember Magyaroknak?, 176 – Magyar Országgi Nemesen történt dolog, 177 – Mi a Czimere valamely Országának?, 179 – História egy Tót Urról, 179 – Kény nélkül való józan élet, 181 – A Magyar Nyelv árpában példáztatik, 183 – A Magy. Nyelv elásott kincshez hasonlítatik, 184 – Az a kincs felásatik és haszonra elosztatik, 185 – A felásott kincessel való kereskedés, 186 – Barbarussá lett Magyar, 188 – Barbarusnak való Magyar, 190 – Törekedjünk a mi Nyelvünknek Pálmájáért, 192 – Tusakodnunk kell az akadályok ellen, 193 – A hazánk szépen termett emberhez hasonlítatik, 195 – Hibák abban a szép emberben, 196 – Magyar Ország gólyában példáztatik ki, 197 – SAS; Austria: Eszterág; Magyar Ország, 199 – Minémű madár a Gólya?, 200 – Kik a nyomorék fiai a Hazának?, 201 – Miképen bánhatik a Haza a poszáta fiakkal?, 203 – Nincsenek akadályul akik nem árthatnak, 204 – Az akadályokat el kell hártani, 206 – Viszketeges elméje a tudósának, 207 – Régi Ásiai szíve a Magyaroknak, 208 – Régi napkeleti szíve s nyelve a Magyaroknak., 210 – Kedves és vigyázó állat a Gólya, 211 – Miképen kell a vigyázó gólyát követnünk?, 212

Az otthon való és oskolai nevelésről; s ennek hasznairól 213

Mi a legfőbb czél a gyermeknevelésben?, 213 – Gyümölcse az Isteni félelemnek, 214 – Példa a hízeltető barátról, 215 – Gyümölcse az Isteni félelemnek, 217 – Rosz nevelés; s haszontalan tanulás, 218 – Gondatlan rosz kertész, 219 – Szőlő: must: bor: tiszta búzának liszt lángja, 221 – Árpa: Magyar Nyelv. Annak haszna, 222 – Idővesztés az oskolában, 224 – Az oskolai idővesztésnek kimenetele, 225 – Az Anyanyelv legjobb eszköz a tanúláshoz, 228 – A gyermeknek öregbülése a tudományokban, 229 – Jó Tanító. Szép rendi a tanításnak, 230 – Jó rendi a tanításnak, 232 – Illendő rendi a tanításnak, 233 – Alkalmatos módja a tanításnak, 235 – Természeti és lelki számvetés, 236 – Kegyes számvetés. Hasznos időtöltés, 238 – A Haza s más Ország dolgait tudni, 239 – Erős fog: hús eledel, 241 – A gyermeket alázatosságra kell szoktatni, 242 – Minden tudományra reá foghatni a gyermeket, 244 – Az anyanyelvben gyakorolja magát a gyermek!, 245 – Rhythmus írásra fogni a kis gyermeket, 247 – Mesterségesebb Vers írásra fogni a gyermeket., 248 – Tanult gyermek. Nyomorúlt atya, 249 – A tudatlan vad ember aláb való a barmánál, 251 – Barom módra való nevelés, 252 – Préda vetemény: parlag. Boldogtalan szü-

lék, 253 – Rosszúl nevelt gyermek. Kegyetlen fenyték, 254 – Aki a fenytől fél; gonosz ember avagy gyermek, 256 – Mindenre hasznos a kegyesség, 258 – A testben levő hiba minek a jele?, 258 – Kívül hibás; belől ép. Kívül szép; belől rút, 260 – Buja s gonosz dajka. Vakarts gyermek, 262 – Tanítás. Dajka. Feslett cseléd, 263 – A feslett cseléd rontja meg a háznépet, 264 – Bizonyos jelei az Isteni félelemnek, 266 – A komák vendégségének ros z kimenetele, 267 – A keresztségnek megszenteltelenítője, 268 – Negyedik jele az Isteni félelemnek, 270 – A sok utazás kinek használ; kiben kárt teszen, 272 – Kettős szívű. Hitnek megtagadója. Kevély, 273 – Mi a célja némeljnek a nyelv tanulásában?, 275 – Éles nyelvű. Tettes, 275 – Haszna az Anya-Tejnek, 277 – Az Anya Nyelvet gyakorolni, 278 – Versek által való gyakorlása a Nyelvnek, 280 – Nem múlathat a Versírással ez Autor, 281 – Fel kell jegyezni minden szót a nyelvünkben!, 283 – Jó ízűn s kedvvel való írás és olvasás, 284 – Szép s fontos beszéd. Néhány nagy erejű új szók, 286 – Hódolni, meghódolni, és britelni, mit téssen?, 287 – Sasolni; s esztrágnolni, 289 – Frígyelni; szövletelni; megnapolni, napolni, 291 – Égyptom, 292

[III.] 4342–4446. SOR 294
 Az Autor áldást mond a Magyarokra, 294 – Folytatja azon áldását az Autor, 295 – Néhány nagy erejű új szók, 296 – Folytatja elébbeni áldását az Autor, 297 – Továb is folytatja áldását az Autor, 299

[IV.] 4447–4494. SOR 301
 A Fejedelme Lábaihoz borúl le az Autor, 301 – 2 új Magy. szóval tiszteli Fejedemét az Autor, 302

[V.] 4495–4541. SOR 304
 A Fejedelmére áldást kér Istentől a Poéta, 304 – A Fejedelmére áldást kér Istentől a Poéta, 304 – Bérekeszti áldását a Poéta, 306

[P. S.] 1–989. SOR 307
 P. S. *Utólírás* 307

Ritka az igaz jó barát, 308 – A barátság kertbéli fákban (s a t.) példázatik, 310 – Azon példázatnak folytatása, 311 – Folytatása azon példázatnak, 312 – Azon példázat folyik tovább is, 314 – Ellenséges barát, 316 – A Fekete Tenger Torkolatja, 317 – Az Ángliai köznép szereti a tudományokat, 319 – Valamelj csuda példák az igazgatásban; s a t., 321 – Pontus Torka. Sámuel Pátriárka, 322 – Cyrillus Pátriárkának a dolga, 324 – 3dik kies helye az Autornak az utazásban, 325 – 3dik s legfőbb úti gyönyörúsége az Autornak, 328 – Alkalmatlansággal egybe köttetett kiesség, 329 – Oka az elkerülhetetlen békételenkedésnek, 330 – A bátor szívű bot s fegyver nélkül jár, 333 – Nem kell hivalkodó beszéddel tölteni az időt, 334 – Mind, amit tud, haszonra fordítsa az ember!, 336 – Az okos nem ok nélkül szól avagy hallgat, 337 – Ne dicsekedj! ne hízelkedj! s ne színeskedj!, 339 – Mivelhetsz ném[ely] dolg[ot,] el is múlath[atod] az Úrért, 340 – Kármel-hegy, 341 – A Kármel hegyén történt

dolog, 343 – A Kármel hegye alatt történt dolog, 345 – A Kármel hegye alatt történt dolog, 347 – A Kármel hegyén történt história, 348 – A Kármel hegye alatt történt história, 350 – A Kármel hegye alatt történt história, 351 – Angliai keresztelés. Ártatlan panasz, 353 – Az úton járónak állapotja kiábrázoltatik, 355 – Mit itél néha a magános emberről e világ?, 356 – Békességes tűrő szív, 358 – Oka a sokféle ostornak a mi földünkön, 359 – Bélyegezett lélek, 361 – Bélyegezett lelkű: igaz lelkesméretű, 363 – Hitel felett valóknak látszó mondások, 364 – Megláss'd, kihez mutass barátságot, 367 – Sokat szenved, aki mindent akar látni-hallani, 368 – A felettébb igaz magát tartja igaznak, 370 – Miképen nyerhetni meg Istennek oljik bűnöst?, 371

Valóságos magyar ABC

Istennek segítségül hívása **Á**betü majd *minden ma* élő s holt *nyelvben az első*.
Mostani *Munkácskám*, hogy *azon kezdődjön*, úgy illik:
s menjen elébb, amiképen a jó (*) *rend hozza* magával.
De, mint egy Szent Ember *ama Látásba* tanulta;
s azt, örök emlékezetre, minékünk 's hagyta írásban; 5
halljuk! s tartsuk eszünkbe, Szivem! mit *mond őmagáról*
a mennyekben Űlő: hogy, *az Alpha, az Ómega is Ő*:
hogy magyarán mondjam ki 's; *Ő az Első s az Utolsó*.
Ezt teszi: *Ő egyedüll ama Kezdet s Végezet*: Amen.

Ha kívánod; elődbe teszem mindjárt magyarábban. 10
Nincs ugyan ISTENnek *sem kezdete; vége se* léssen:
de mindennek, amit rendelt, *Ő a Kezdeté, Vége 's*:
mindenek e nagy csúdda világon Ő általa lettek:

* Amikor a *névelő* része a szónak, amelyik előtt áll, akkor ezt érdemes *kötőjellel* jelezni.

3 (*)] Az átírásban nem kötjük a névelőt kötőjellel a szóhoz.

3 Az abc-rendje szerint.

4 Utalás a *Jelenések könyvére*.

6 *őmagáról*] önmagáról

7–9 *Jel 1,8*: „En vagyok az ALFA ES AZ OMEGA, az-az, KEZDET ES VEGEZET, ezt mondja az Ur, A' KI VAGYON, A' KI VALA, ES A' KI EL-JÖVENDŐ, a' Minden-ható.” Továbbá: *Jel 1,11*; 21,6; 22,13.

13 *csúdda világon*] csuda – értsd: csodálatos – világon; A *Prodromus... De Metro* fejezete alapján a mássalhangzók hosszúságának növelésével a szavak jelentése fokozható, pl. (201.): „*csudál, csuddál, csudáll, csuddáll*.” Lásd ehhez a 30. metrikai szabályt a 27. oldalon.

1 *Á* betü majd *minden ma* élő s holt *nyelvben az-első*. 2 Mostani *Munkácskám*, hogy *azon kezdődjön*, úgy illik: 3 s menjen elébb, amiképen a-jô (*) *rënd hozza* magával. 4 De, mint edj Szent Embër *amà Látásba* tanulta; 5 s azt, örök emlékezetre, minékünk-'s hagyta írásban; 6 *Istennek segítségül hívása*. [205] | halljuk! s tartsuk eszünkbe, Szivem! mit *mond ő-magáról* 7 a-mennyekben Űlő: hody, *az-Alpha, az-Ó-méga-is Ő*: 8 hody magyarán mondjam-ki-'s; *Ő az-Első s az-Utölfő*. 9 Ezt tēfzi: *Ő egyedüll ama Kezdet s Végezet*: Amen. 10 Hà kívánod; elődbe tēszēm mindjárt magyarábban. 11 Nincs ugyan ISTENnek *fēm kezdete; vége fē* lésszēn: 12 de mindēnenek, a-mit rēndēlt, *Ő a-Kezdeté, Vége-'s*: 13 *mindēnek e' nagy csúdda világon Ő-általa* lēttek:

* *Quum articulus pars sit eius, quui praeest, uocabuli, unionis id nota significari integrum est.*

1 metr. az *él-tő* csak a metrum miatt *anceps*. 8 em. *mondjam* 11 em. *ugjan*

ugy semmi 's nincsen, ha nem *Ő érte, teremtve:*
 mindennből egyedül csak *az Ő dicsérete* jó ki. 15
Ő ad erőt, hogy elindítsuk s végezzük a *munkát:*
 és eszerént nekünk *Őtőle* jó minden *ajándék:*
Őrá 's tér mindnyájunktól *a dicséret* ezérten.
 Illik azért, kezdvén dolgunkhoz, hogy ötet *imádjuk;*
 s Nékie, végezvén, *adjunk háláhkat* örömmel. 20
 Minthogy példa gyanánt *vezérlett engemet* Isten
 annyi töretlen helyen, *hordozván* csudda *kezével;*
 s ollj hosszú útamba viselvén gondomat épen:
 az ő Nevébe fogok mindenn dolgomhoz ehhez is.
 Ő Felsőge segít, hogy *vége* 's *hajtsam* egészen. 25
 Várja talám valaki: valamicskét *mondjak előre;*
 mít akarok mostan: mí *a feltételem* itten;
 azt *számláljam elő:* osztán folytassam a Verset.
 Ám légyen meg: *előre futó hírt* ád e Beszédem.
 Nem léssen hát abba, hanem *csak a szóba,* rövidség. 30

17 „Minden jó adomány, és minden tökéletes ajándék onnét fellyül vagyon, mely leszáll
 a világosságoknak Attyától, kinél nints változás, vagy változásnak arnyéka.” (*Jak 1,17*)
 22 töretlen helyen] idegen, fel nem fedezett helyen
 27 *feltételem*] feltevésem

14 ugj fëmmi-'s nincsen, hanëm *Ő-érte, terëmtve:* 15 mindënből ëgjedüll csak
az-Ő dicsérete jö-ki. 16 *Ő ád erőt,* hodj el-indítsuk s végezzük a *munkát:* 17 és
 e'-fzërént nekünk *Ő-tőle* jó mindën *ajándék:* 18 *Ő-r'á-'s* tér mindnyájunktól *a-dicséret*
 ezérten. 19 Illik azért, kezdvén dolgunk-hoz, hodj ötet *imádjuk;* 20 s Nékie,
 végezvén, *adjunk háláhkat* örömm-el. 21 Minthodj példa gjanánt *vezérlett engëmet*
 Iften 22 anji töretlen helyën, *hordozván* csudda *kezével;* 23 s ollj hoszfzú útamba
 vífelvén gondomat épen: 24 àz-ő-Nevébe fogok mindënn dolgom-hoz e'-hëzz-is. 25
 Ő Fëlfëge fëgít, hodj *vëgre-'s hajtsam* egészen. 26 Várja talám valaki: valamicskét
mondjak-elöre; 27 mít akarok mostan: mí *à-fël-tételëm* itten; 28 azt *számláljam-elő:*
 ofztán foljtasfam a-Versët. 29 Ám lëdjën-mëg: *elöre-futó hírt* ád e' Beszédëm. 30
 Nëm lëszën hát äba, hanëm *csak a-fzöba,* rövidfëg.

14 em. *hanëm* 15 metr. *dicsérete* 22 em. *anji*; lásd Kalmár jegyzetét a 145. oldalon
 25 em. *fëgít*

Azt, amiről *másutt* akarok bőven *vetekedni*,
légyen elég néked, ha *igen summásan* írom meg.
Ámbár is hosszacska lejénd *e Beszéd* őmagában:
de, ha megnézed Könyvemnek ő *annyi* Darabját,
azt temagad fogod ugyan itélni felette *rövidnek*. 35
Mindazonáltal ugyan minden *Betűnek* különösen
lészén elől valamellj *újság mondója*, hat, hét szó.

Nagy haszna a
sok utazásnak

Nó már nyissd a füled jó Lélek, *küldöm a Postát*:
mellj *az egész Á-B-Ce* felől most hírt akar adni.

Tudva nagyon *többnél*, amint sem gondolom én ám, 40
hogy nagyon egy ember, kinek, ám nem *a csalfa szerencse*,
sem nem *a váratlan történet*, hanem csak a szent Menny
engede kedvéből nyers *ifjú* életet eddig;
engede *egynéhány esztendőt*, hasznos időt is;
engede *mind azonba erőt*, s alkalmas ösztönt; 45
ő magaként hogy adja magát *hosszú utazásra*,

31 *vetekedni*] vitázni, disputálni, értekezni, vö.: „Disputo, tãre: *Disputálok, Vetélkedem.*”
PÁPAI PÁRIZ 1995, 198.

33 lejénd] lesz; a *Prodromus... De modo Verba inflectendi* című fejezete szerint *Futurum 2dum*

33 őmagában] önmagában

36 különösen] elkülönülve

37 *újság mondója*] bevezetője

40–60 A szerző saját *Itineráriumára* utal, amiből a *Post Scriptum*ban közöl részleteket.

42 *váratlan történet*] véletlen

43 nyers] itt: éretlen, de kétségkívül allúzió a korban is létező *nyers erő* kifejezésre

46 ő magaként] önmagaként, tkp. *önszántából*

31 Azt, a-miről *másutt* akarok bőven *vetekedni*, 32 lédjén elég néked, ha *igén-summásan*
írom-még. 33 Ámbár-is hoszfacska lejénd *e' Beszéd* ő-magában: 34 Nagy
hafzna a-fok utazásnak. [206] | *dè*, hà mæg-nézéd Könyvemnek ő *anji* Darabját, 35
azt tẽ-magad fogod ugyan itélni fèllette *rövidnek*. 36 Mind-azon-által ugyan minden
Bètűnek különösfen 37 lészèn elől valamelj *újfåg-mondója*, hat, hèt fzò. 38 Nò már
nyiss'd a-füled' jò Lèlèk, *küldöm a-Postát*: 39 mèllj *az-egész Á-B-Ce* felől most hírt akar
adni. 40 Tudva vadjon *többnél*, à-mint-fèm gondolom én ám, 41 hodj vadjon èdj
embèr, kinek, ám nèm *a-csalfa szèrèncse*, 42 fèm nèm *a-váratlan történet*, hanèm csak
a-fzent Mènnny 43 engede kedvéből nyers *ifjú* életèt e'-díg; 44 engede *èdjnehány*
esztendõt, hasznos idõt is; 45 engede *mind azonba erõt*, s alkalmas ösztönt; 46
ő maga-ként hodj adja magát *hoszfzú utazásra*,

34 em. *anji* 37 em. *valamèlj*

hogy örvendve *tanúlja*, amit tetszőnek itélend:
s amint *tőle lehet*, mind, olljan szorgalom által,
majd valahány nemzetségnek mind *annyi szokását*,
s *emberek erkölcsét* megtudván végye eszébe; 50
s lássa *e tarka világot*: azonban ugy élje *világát*,
hogy *ezeket könyvébe* jegyezze, akár tenyerére:
s egyéb tisztu után elmélkedjék csak azokról.

E szerető, s hív, drága Barátim féle *Személynek*
nagy *uti jegyzésit*, lévén mind írva kezemnél, 55
gyakran elővészem: s mit a fő Schólákba tanúltam,
mind abból formálok *itéletet*, (álddom az ÚRat 's):
ugy más *gondolatim*, kikkel rendeltt ideimben
elmém törve gyakorlottam, *mint jutnak eszembe*,
intenek, hogy *onnat példát mindenre* találjak. 60

Illendő bővítése a Hogy ezen intézést annál *jobb rendbe* vehessem;
Nyelvnek ez ideig nem itélhettem jobb módot im *ennél* ---
 hogy a mi Nyelvünknek *minden szavait lesorozzam*,
 s az *Á-B-Ce* szerént szép renddel lássak utánna.
 Igy kell lenni tehát: immár legelőre *megértéd*. 65

53 tisztu] kötelességei

56 fő Schólákba] felsőbb iskolákban, egyetemeken

60 *onnat*] tkp. az utazás során szerzett tapasztalatokból, megfigyelésekből

63 *lesorozzam*] összegeűjtsem, összeírjam

47 hodj örvendve *tanúlja*, a-mit tetszőnek itélend: 48 s à-mint *tőle lehet*, mind, olljan
szorgalom-által, 49 majd valahány nemzetségnek mind *anji szokását*, 50 s *emberek*
erkölcsét megg-tudván védje-eszébe; 51 s lásfa *e' tarka világot*: azonban ugj élje *világát*,
52 hodj *ezeket könyvébe* jegyezze, akár tenyerére: 53 s egyéb tisztu-után elmélkedjék
csak azokról. 54 E' fzerető, s hív, drága Barátim-féle *Személynek* 55 nagy-*üti*
jegyzésit, lévén mind írva kezem-nél, 56 *gyakran elő-vészem*: s mit a-fő Schólákba
tanúltam, 57 mind abból formálok *itéletet*, (álddom az-ÚRat-'s): 58 ugj más
gondolatim, kikkel rendeltt ideimben 59 elmém' törve gyakorlottam, *mint jutnak*
eszembe, 60 intenek, hodj *onnat példát mindenre* találjak. 61 Hodj ezen intézést
à-nál *jób rendbe* vèhesfèm; 62 ez ideig nem itélhettem jób módot im' *e'-nél* --- 63
hodj a-mi-Nyelvünknek *minden szavait lè-forozzam*, 64 Illendő bővítése a-Nyelvnek.
[207] | s az *Á-B-Cze*-fzerént szép rend-el lásfak utánna. 65 Igy kell lenni tehát: im' már
leg-előre *még-értéd*.

49 em. *anji*

Hogy *idegen nyelvbéli* ígét itten magyaráznék,
s *más aratásra való* munkámat el-elnyiregetném,
s rendi felett *e képét* raknám, nem célom a nékem.
Néhol ugyan megesik, ha a szűkség hozza magával,
hogy az *új* vagy *régi szokást* jobban kifejezzem, 70
mellj *szóval nevezik*, megg kell azt fejtenem épen.

Ezt is *nagy biztomba* reménlem ezeknek utánna:
hogy az én jó s kedves Hazámfiái, nem akarván
ennyi verijtékem *becsmérelgetni*, kit értek,
s *drágakőnél gyönyörűbb Nyelvvünkért*, húlllatok eddig, 75
sőt az *ő becsiért* inkább is *annak* örülvén,
mind jó neven vészik, *valamit próbálok* aránta:
és, ha *talám fontoss* vagy egyéb *alkalmatos ígét*,
vagy valamellj *szólásmódját*, *nagy erőbe*, találván,
felfogom, és *mi tulajdonaink* közzé fogadom bé; 80
ezt mondom, hogy az *én voksomra* meg engedik: ugy-e?

Meghallád, hogy ez *Éneknek* mind grádicsa, rendi,
és minden szava *innen hazúl* fog lenni egészen.

66 *idegen nyelvbéli* ígét] idegen szót, más nyelv szavát

66 magyaráznék] Korabeli szótáraink szerint a *magyaráz* ige elsődleges jelentése 'valamit kifejt, értelmez' volt. Tehát, ezen a helyen az idegen szavak jelentésének kifejtéséről, s nem fordításáról van szó.

68 *kepét*] kévékből rakott keresztkeblől álló gabonásort, boglyát (Dunántúl)

74 *értek*] értük

81 *én voksomra*] az én szavamra

82 grádicsa] lépcsője, fokozata, itt: előrehaladása

66 Hodj *idegēn nyelvbēli* ígét itten magyaráznék, 67 *s más aratásra-
való* munkámat el-el-nyíregetném, 68 *s rendi-fēlēt e' képét* raknám, nēm
célom a nēkēm. 69 Néhol ugyan mēg-esik, ha a-fzűkfég hōza magával,
70 hodj az-*új* vagy *régi szokást* jobban ki-fejezzem, 71 mellj *szóval
nevezik*, mēgg-kēll azt fejtenēm épen. 72 Ezt-is *nagy biztomba* reménlēm
ezēknek utánna: 73 hodj az-*én* jō s kedves Hazámfiái, nēm akarván
74 enji verijtékem' *bēcsmērelgetni*, kit értēk, 75 *s drága-kő-nél
gyönyörűbb Nyelvvünk-ért*, húlllatok e' dīg, 76 sőt az-*ő-bēcsi-ért*
inkább-is *ának* örülvén, 77 mind jō nevēn vészik, *valamit próbálok*
aránta: 78 és, ha *talám fontoss* vagy *ēgjēb alkalmas ígét*, 79
vagj valamēlj *szólás-módját*, *nagy erőbe*, találván, 80 fēl-fogom,
és *mi-tulajdonaink* közzé fogadom-bē; 81 ezt mondom, hodj az-*én-
voksomra* mēg-engedik: ugj-è? 82 Mēg-hallád, hodj ez *Éneknek*
mind grádicsa, rēndi, 83 és mindēn lzava *innen hazúl* fog-lēnni
egēszen.

74 em. *enji* 79 em. *valamēlj*

Ugy mindaz, valamit *régen vettünk* egyebektől,
épen *nem* látszik többé *idegennek* előttünk. 85
Én pedig ott feljebb szólok vala *csak mai* szókról:
mert azok egy *nótán* épen nem férnek ezekhez.

Az Isten a kezdete s célja minden-
nek De e nem áll semmi ellent énnékem *ez egyben* ---
Felvészem szabadon mindjárt az *elébi* ígéket,
melljeket ám hallál: hallhatdsza, *velek* beköszöntök. 90
Alphának nevezik *Görögök* betűikben az *elsőt*;
nékiek úgy tetszett, hogy az *Ómega* légyen *utólján*;
mellj önekik *nagy Ó-t*; *hosszút* tesz, tudnia illik.
Más ismétlen, akit mondnak *kis* vagy *rövid Ó-nak*:
ugy nevezik; mert torkokból *szaporán* kieresztik: 95
mert, ellenben, amazt *nyújtják*, nyúlván a lehellet.
Innét vissza megyek: mert ez csak *holmit* egyenget
az új útfélen; de *mit sem* arányoz a célra.
Tetszett a Mennynek, amidőn valamellj *akarattját*
e földön kiadá, szólván szent Emberek által, 100
hogy azt ám gyakran valamellj *példába* jelentse:
mert az igyen mondott szó nagyobbban *béhat a szívre*.

84–87 A szerző itt különbséget tesz a magyar nyelvbe korábban bekerült és magyarrá vált idegen szavak, és az idegen szavak magyar szavak helyén való használata között.

87 *nótán*] jegyzetben, megjegyzésben

92–96 Az *ómega* (Ω , ω) a görög abc 24., utolsó betűje, a rövid *omikron* (O , o) a 15.

101 *példába*] (bibliai) parabolában; ehhez lásd a 652. sorhoz írt jegyzetet a 76. oldalon

84 Ugy mind az, valamit *régén vettünk* egyebektől, 85 épen *nem* látzik többé *idegennek* előttünk. 86 Én pedig ott feljebb szólok-vala *csak mai* szókról: 87 mert azok *édj* *nótán* épen *nem* férnek ezekhez. 88 De e' *nem* áll fémmi ellent énnékem *ez édjben* ---
89 Fel-vészem szabadon mindjárt az-*elébi* ígéket, 90 melljeket ám hallál: hallhat' d'fza, *velek* be-köszöntök. 91 *Alphának* nevezik *Görögök* betűikben az-*elsőt*; 92 nékiek úgy tetszett, hogy az-*Ó-méga* ledjén *utólján*; 93 mellj ö-*nekik nagy Ó-t*; *hosszút* tesz, tudnia illik. 94 Az-Isten a-kezdeté s célja mindennek. [208] | Más ismétlen, a-kit mondnak *kis* vagy *rövid Ó-nak*: 95 úgy nevezik; mert torkokból *szaporán* ki-eresztik: 96 mert, ellenben, amazt *nyújtják*, nyúlván a-lehellet. 97 Innét vizsgál-megyék: mert ez csak *hol mit* egyenget 98 az-új út-félen; de *mit fém* arányoz a-célra. 99 Tetszett à-Mennynek, a-midőn valamellj *akarattját* 100 *e' földön* ki-adá, szólván szent Emberek által, 101 hogy azt ám gyakran valamellj *példába* jelencse: 102 mert az igyen mondott szó nagyobbban *bé-hat a-fízvre*.

97 em. *hol mit* 99 em. *valamellj* 101 em. *jelencse*

Mind az *Alpha* tehát mind az egy *Ómega* Isten:
ami vagyon valahol, mindennek *kezdete, célja*;
Tőle *jövé*n s *függvé*n ami volt, vagyon, és mi *jövendő*. 105
Ő egyedül aki *volt*, s *lé*szén, mint mondja magáról:
értsd meg; *élt* *vala* mindenkor, s *minden*ha fog *é*lni:
Amellj ő felséges, örök s *minden*hai *volt*át
más helyeken szintén ollj szóval tészi előnkbe,
mellj *lé*telt magyaráz; de egész és *tel*jes erőben. 110
ÉHEJE Ő, úgy mond; még többször mondja, JEHOVA.
És ez a *Név*, nekünk meghagyta, *tulaj*dona néki.

108–111 Utalás 2Móz 3,14-re: „Es monda Isten Mósesnek: EHEJE *ne*vem, mert én vagyok. Es monda: Így szóllj az Izrael fiainak: Az EHEJE küldött engemet ti hozzátok.” Szenczi Kertész Ábrahám, leginkább Erdélyben elterjedt *Várad*i Bibliája (1660–1661) némiképp másképp, és jegyzettel ellátva közli a locust: „Es monda Isten Mósesnek: Eheje, *d* Ki vagyoc. Es monda: Így szolly az Izrael fiainac: az Eheje küldött engemet ti hozzátoc. *d*) Eheje, az Istennec allattyánac [lényegének, szubsztanciájának] öröcké valóságanac neve. Mivel hogy pedig mikor az Istenről gondolkodunc, semmi időt elménkel meg nem foghatunc; annak-okaért ötet az írás mondgya Ehejének, az az ollynac, a’ ki volt, vagyon és lészén mind öröcké, mint a Szent János magyarázza, *Apoc.* 1. [lásd a 7–9. sorokhoz írt jegyzetet a 39. oldalon] Némellyec így fordittyác, *Én* *vagyoc*, a’ *ki* *vagyoc*. A’ *ki* *vagyon*, az *küldött* engemet ti hozzátoc. Némellyec így, *Lészec*, *ki* *lé*szec. A’ *kin*ec *ne*ve ez *Lészec*, az *küldött* engemet. Honnét megtetszic hogy így is fordithattyuc: *Voltam* *ki* *voltam*, a’ *kin*ec *ne*ve ez: *Voltam*, *Az* *küldött* engemet. Mert az Isten volt, vagyon és lészén, miképpen a’ Sidoc mondgyác hogy az *Eheje*, mind el-mult, mind jelen valo, mind öröcké következendő időt bé-foglal.”

Az *ehje aser ehje* kifejezés harmadik személyű alakja a tetragrammaton (יהוה) alapja: *Jahve*, aki van. Mind a revideált protestáns („Isten ezt felelte Mósesnek: Vagyok, aki vagyok. Majd azt mondta: Így szólj az Izrael fiához: A »Vagyok« küldött engem hozzátok.”), mind a katolikus modern fordítás („Isten ezt válaszolta: »Én vagyok, aki vagyok.« Azután folytatta: »Így beszélj Izrael fiához: Aki van, az küldött engem hozzátok.«”) felhagy az *Örökkévalót* inkább kifejező *Eheje*-szó használatával.

109 más helyeken] ti. a *Biblia* más helyein

110 magyaráz] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

103 Mind az-*Alpha* tehát mind az-*édj Ó-mêga* Isten: 104 *à*-mi vadjon valahol, mindennek *kezdet*e, *cél*ja; 105 Tőle *jövé*n s *függvé*n a-mî *v*olt, vadjon, és mi *jövendő*. 106 Ő egyedül a-ki *v*olt, s *lé*szén, mint mondja magáról: 107 értsd-mégg; *élt*-*vala* mindénkor, s *mindén*ha fog-*é*lni: 108 A-méllj ő félfégés, örök s *mindén*hai *v*oltát 109 más helyekén szintén ollj szóval tészi előnkbe, 110 méllj *lé*telt magyaráz; de egész és *tel*jes erőben. 111 ÉHEJE Ő, ugj mond; még többször mondja, JEHOVA. 112 És ez *a-Név*, nekünk még-hagyta, *tulaj*dona néki.

111 em. JEHOVA, ami a szöveg más helyein *Jêhòva*.

És ez okon, jól tudjuk, amaz *Ó Frígynek* Irói
többire *e* dicső *Nevezettel* tisztelik őtet.

Jehova: örökkévaló Létel: Örök Az nem véték ugyan, ha mi is őt ígyen imádjuk --- 115
Óh te *Jehóva Jehóva!* s, óh szent *Jéhova Isten!*

vagy pedig így, magyarul mondván, --- *mi URunk* te vagy
óh ÚR:

mégis méltóbnak s sokkal helyesebbnek itélném;
hogyha a *Menny értelme szerént*, e nagy ÚRat imádni
kívánván, *ama szót* 's aszerént magyarázni szeretnénk. 120

Voksomat értsd meg azért: és a *szentséges Irásnak*
szép szava járását függeszd elmédre valóba;
hogy e dicső ÚRnak felséges volta szivedben
rettenetesebb mindenha lehessen s tiszteletesebb.

A mennyből szállott Papirosba ha látod akárhol, 125
vagy füled érti, hogy olvassák, *e Nevét ISTENnek*:
értsd ISTENT *őmagát*, vagy *örök*, s nagy *csudda mivoltát*.
Óh mellj nagy! de dicső! bizonyára *csudálatos az ÚR!*

113 *Ó Frígynek*] *Ószövetségnek*

114 többire] többnyire

117 *óh ÚR*] *A Prodomus... De Literis* fejezete szerint az *ur*, *Ur* szóban az *u* röviden hangzik, kivéve, ha a kifejezés az Isten nevének helyén áll. Lásd a metrikai szabályok 25. pontjának fordítását a 27. oldalon.

120 magyarázni] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

121 *szentséges Irásnak*] ti. a *Bibliának*

124 mindenha] mindenkor

125 *mennyből szállott Papirosba*] ti. a *Bibliában*

127 *őmagát*] önmagát

113 És ez okon, jól tudjuk, amaz *Ó Frídynek* Irói 114 többire *e'* dicső *Nevezettel* tisztelik
őtet. 115 Az nem véték ugyan, ha mi-ís őt ígyen imádjuk --- 116 Óh te *Jéhóva Jehóva!*
s, óh szent *Jéhóva Isten!* 117 vagy pedig így, magyarul mondván, --- *mi URunk* te vagy
óh ÚR: 118 még-ís méltóbnak s sokkal helyesebbnek itélném; 119 hogyha a-*Menny*
értelme-szerént, e' nagy ÚRat imádni 120 kívánván, *ama szót*'s a-szerént magyarázni
szeretnénk. 121 Jehova: örökkévaló Létel: Örök. [209] | Voksomat érts'd-még azért:
és a-*szentséges Irásnak* 122 *szép szava járását* függesz'd elmédre valóba; 123
hogy e' dicső ÚRnak felséges volta szivedben 124 rettenetesebb mindenha lehessen s
tiszteletesebb. 125 *A-mennyből szállott Papirosba* ha látod akárhol, 126 vagy füled
érti, hogy olvassák, *e' Nevét ISTENnek*: 127 érts'd ISTENT *ő-magát*, vagy *örök*, s nagy
csudda mivoltát. 128 Óh mellj nagy! de dicső! bizonyára *csudálatos az-ÚR!*

115 metr. *ígyen* 123 em. *URnak*

Kezdeté nemm lévén, aszerént nincsen soha vége.
 Végtelen e *Létel!* s, bizony, ollj nagy csudda *Valóság*; 130
 bé nemm foghatják valahánny egei az egeknek:
 túlhalad Ő mindenn helyeken: nincs *semmi határa*.
 Volt-*vala mindenholott*; léssen *mind annyi holott is*:
 volt-*vala mindenkor*; s ugy léssen *örökkön-örökké*.
 Mostan elég: *másutt bőven* magyarázom: ez élet 135
 és az erő ha tovább szolgáland; s engedi Isten.
 Rovd meg azért addig --- Némelj *idegen Magyarázók*
 e felséges ígét helyesen tészik ki *Öröknek*.
 Mondhatod ám te 's *Öröknek*, akár *Jehovának*, imádván;
 csakhogy *egész nagy erőben* ugy értsed, s tartsad eszedben, 140
 amint értésedre adám mostan, s oda feljebb. (Sect. I.)

Nem lehet itt tartózkodnom: más nagy telekemről
 kell ezen *egy fél kévécskére valót* learatnom;
 még ott meghagyván ideig *kötelét a felével*.
 Az oda fel tőlünk említett *mindenik íge* 145

137 Rovd meg] Jegyezd meg

137 *Magyarázók*] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

141 (Sect. I.)] A *Prodromus... De Literis*-fejezetének legvégén (43) az Isten magyar elnevezéseire (háláh, Jéhova, Ūr) fűzött hosszú jegyzete második pontjában fejti ki, hogy a franciák Isten megnevezésére használják az *Éternel* kifejezést, ami magyarul *Örökkévalót* jelent, de ez a név Kalmár szerint nem fedi önmagában Isten teljes valóságát, ahhoz vagy annak használata során hozzá kell még érteni a további istennevek által fellelt teljes értelmet: „Et Gallicus recte ac significanter pie que interpretatur, *Éternel*: quamuis mihi non uideatur omnem Diuinae illius *Nominationis* sensum exhaurire.”

129 *Kezdeté nemm* lévén, a-fzérént nincsen soha vége. 130 Végtelen e' *Létel!* s, bizony, ollj nagy csudda *Valófág*; 131 bé-nemm foghatják valahánny egei az-egeknek: 132 túl-halad Ő mindenn helyeken: nincs *femmi határa*. 133 Völt-*vala mindēn-holott*; léfzēn *mind anji holott-is*: 134 völt-*vala mindēnkor*; s ugj léfzēn *örökkön-örökké*. 135 Mostan elég: *másutt bőven* magyarázom: ez élet 136 és az-erő ha tovább szolgáland; s engedi Iften. 137 Rov'd-még azért à-díg --- Némelj *idegēn Magjarázók* 138 e' félégēs ígét helyēsēn tēszi-k-i *Öröknek*. 139 Mondhatod ám tē-'s *Öröknek*, akár *Jēhōvának*, imádván; 140 csak-hodj *egēsēz nagy erőben* ugj értsed, s tartsad eszēdben, 141 à-mint értēsēdre adám mostan, s oda-fēljebb. (Sect. I.) 142 Nēm lehet itt tartózkodnom: más nagy telekēmről 143 kell ezēn *ēdj-fēl kévécskére-valót* lē-aratnom; 144 még ott még-hagyván ideig *kōtelét a-felével*. 145 Az oda-fēl tōlünk említett *mindēnik íge*

129 em. *nēm* 136 em. *ēs*

csak maga mind egyedül *el-béfglalja magában*
 azt, amit e Felség egyebütt elmonda magáról ---
 Ő *Aki volt, most is vagyon, és Aki léssen örökké.*
Tőle tehát függött minden mindenkor öröktől:
 s mindennek csak *Őtőle* vagyon *függése örökkön.* 150
 Minden lélek azért méltán *felemelkedik hozzá:*
 gyötri magát némellj'k: némellj'k pedig *Őtet imádja*
 s féli egész szívből, és tiszteli minden erőből.
Ámenek ugyan *ezenek:* igyen is kell lenni ezeknek.
 Szükség e bizonyos rendnek mindenha *megállni:* 155
 mert *meg nemm változhatnak,* aki *szerezte magaért.*
 Meggmarad *e Törvény:* amikép mindenkoron is volt:
 mert, *aki szabta szabad tetszése szerént, Ő az Első:*
 és aki mind végig *fenntartja,* csak *Ő az Utolsó.*
 Bizony *Alpha* tehát az *ÖRÖK:* bizony *Ómega* is *Ő.* 160

Alpha: első; Óme- Messze kilépek, okom lévén mostan: ha valóba
 ga: utolsó; Aleph: kívánod, hogy, amit mondék, elmédbe nyomódjék;
 Vezér és hogy a meghallott ígék értelme világosbb,
 még pedig állandóbb légyen; s *mást arra taníthass;*

154 *Ámenek*] A héber 'úgy legyen', 'valóban' kifejezés az *Újszövetségben* veszi fel az imádságokat záró formulaként a 'bizony' jelentést. Itt a többes számú alak e szerint 'bizonyosságok' jelentésben áll.

155 mindenha] mindenkor

146 csak maga mind egyedül *el-bé-foglalja magában* 147 azt, a-mit e' Félféleg egyebütt el-monda magáról --- 148 *Alpha*; első: Ó-mega; utólfó: Aleph; Vezér. [210] | Ő a-Ki *völt, most-is vadjon,* és a-Ki *léssen örökké.* 149 *Tőle* tehát *függött minden minden-kor' öröktől:* 150 s mindennek csak *Ő-tőle* vadjon *függése örökkön.* 151 Minden lélek azért méltán *fél-emelkedik hozzá:* 152 gyötri magát némellj'k: némellj'k pedig *Őtet imádja* 153 s féli egész szívből, és tiszteli minden erőből. 154 *Ámenek* ugyan *ezenek:* igyen-is kell lenni ezeknek. 155 Szükség e' bizonyos rendnek mindenha *még-állni:* 156 mert *még-nemm változhatnak,* à-ki *szerezte magaért.* 157 *Megg-marad e' Törvény:* a-mikép' minden-koron-is *völt:* 158 mert, *a-ki szabta* szabad tetszése-szerént, *Ő az-Első:* 159 és a-ki mind végig *fenntartja,* csak *Ő az-Utólfó.* 160 Bizony *Alpha* tehát az-ÖRÖK: bizony *Ó-mega-is* *Ő.* 161 *Messzre* ki-lépek, okom lévén mostan: ha valóba 162 kívánod, hodj, a-mit mondék, elmédbe nyomódjék; 163 és hodj a-még-hallott ígék értelme világosbb, 164 még pedig állandóbb lédjen; s *mást arra taníthass;*

152 em. *némellj'k* 152 em. *imádja*

halld meg, ugyann magyaránn fejtem most az 165
eredetből.

Mint *ma* tapasztaljuk nyilván, hogy az *Áleph* az *első*:
akként volt a dolog nyelvekben a *régi Zsidóknak*.
Ismétlen *egyebek* mondják *Eliphnek*; *Oláphnak*.
Sokszor ugyan folyamodni lehet mindnyájan ezekhez:
e célhoz pedig illik amaz *elsőkre* vigyáznunk. 170
Áleph azért nekik *vezért*, ugy szinte *vezérlést*
tészén: a szót ha *tulajdonképen* akarjuk itélni.

Mint a vezérnek *előre* megállani, s mennie, szükség:
ők 's *onnan* hívják a *betűt*, mellj nálok *elől áll*.
Mégis elménket jobban, s magasan, felemeljük: 175
meglátjuk, hogy ered s foly *igen szép értelem* abból.
Mint a *vezér* mindenha *vigyáz*, s mindent ugy *igazgat*,
hogy *helyesen* légyen, s *foljjon* minden hiba nélkül:
és a szerént, szorgos s állandó tiszt *napokként*;
órákról órákra legyen nagy *gondja* azokra, 180

166–168 A héber *abc* első betűje az א, álef, mely a dialektusokban s egyéb sémi nyelvekben, pl. a szírben kiejtve lehet *elif*, *oláf*.

169 mindnyájan ezekhez] mindegyikőjükhöz

171–172 Az אֶלֶף *álef* szó alapjelentése szinte az összes sémi nyelvben: 'ökör'. Kalmár – feltételezhetően saját héber etimológiája alapján – ezt vonja össze az אלוף *aluf*-kifejezéssel. Ennek jelentése már az *Ószövetségben* is 'uralkodó', 'vezér', 'bajnok', illetve 'tanító'. Lásd Kalmár magyarázatát a vers következő soraiban.

179 tiszt *napokként*] tiszt *naponként*, tkp. 'mindennapi feladata'; továbbá lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

165 hall'd-még, ugjann magyaránn *fejtem* most az-*eredetből*. 166 Mint *ma* tapasztaljuk nyilván, hodj az-*Aleph* az-*első*: 167 à-ként völt a-dolog nyelvekben a-*régi* 'S'idóknak. 168 Ismétlen *egyebek* mondják *Eliphnek*; *Oláphnak*. 169 Sokszor ugjan foljamodni lehet mindnyájan ezek-höz: 170 e' cél-hoz pedig illik amaz *elsőkre* vigjáznunk. 171 *Áleph* azért nekik *vezért*, ugj szinte *vezérlést* 172 tészén: a-fzöt ha *tulajdon-képen* akarjuk itélni. 173 Mint a-vezérnek *előre* meg-állani, s mennie, szűkfég: 174 Isten vezérli e' világot zf. törvény által. [211] | ök-'s *onnan* hívják a-*bétűt*, mellj nálok *elől-áll*. 175 Még-is elménket joban, s magasan, fél-emeljük: 176 még-látjuk, hodj ered s folj *igén-szép értelem* abból. 177 Mint a-vezér mindénha *vigjáz*, s mindént ugj *igazgat*, 178 hodj *helyesen* lédjén, s *foljon* mindén hiba-nélkül: 179 és a-fzérént, fzorgos s állandó tiszt *napok-ként*; 180 *órákról órákra* lédjén nagy *gondja* azokra,

166 em. *Aleph* 168 em. *mondják* 178 em. *foljon*

nékie kik rendeltetvén már vagynak *alája*;
 hogy őket parolája szerént *oktassa tanítsa*;
 és idejébe, mikor lehet, a *jó célra* vezérlje;
zsóldjokat is igazán minden hólnapra kiossza:
 így vagyon, ám vizsgálj, e *Világnak* a *dolga* egészen. 185
 A fő Bölcsesség s Hatalom, ki *tudva teremté*,
 szüntelen és végiglen ugyan *fen 's tartja* kezével
 s birja *igazgatván* szépp móddal *részeit* annak.
 Csudda szerént *sokképen* ugyan 's gyakorolja *hatalmát*:
 Isteni Bölcsességének jeleit szaporítja: 190
s jó kedvét mutogatja kivált az *emberi nemhez*.

Isten vezérli e vi- Minthogy az ember *igen gyarló*; természete lévén
 lágot zf. törvény Istentől vettve erőtlenségnek *alája*;
 által s *testének* szükségéről gondolkodik inkább:
 ez okon Isten az ő *külső áldásait* osztja 195
 az ő *szabad tetszése* szerént mindennek e földön.
Módot hagyott az *okos Nemzetnek* a *Lélek* aránt is:
 mert amellj *törvényt* kiadott vala, mái napiglan
femtartá teljes nagy erőben, tarttja *továb* is.

182 parolája] becsületszava, tkp. ígérete

184 hólnapra] hónapra

191 *emberi nemhez*] Az *emberiséghez* általában, tehát nem mint a nemek egyikéhez.

197 *Módot*] szabott rendet, mértéket, célt, *modust*

197 *okos Nemzetnek*] az értelemmel bíró emberiségnek

198 mái napiglan] mai napig

181 nékie kik rendeltetvén már vadynak *alája*; 182 hodj őket parolája-fzérént *oktasfa tanítsa*; 183 és idejébe, mikor lehet, a-*jó célra* vezérlje; 184 *zsóldjokat*-is igazán minden hól'-napra ki-*ofzfza*: 185 így vadjon, ám vi'sgáld, e' *Világnak* a-*dolga* egészlen. 186 A-fő Bölcsesség s Hatalom, ki *tudva teremté*, 187 szüntelen és végiglen ugyan *fën-'s-tartja* kezével 188 s birja *igazgatván* szépp móddal *részeit* anak. 189 Csudda-fzérént *fok-képen* ugyan-'s gyakorolja *hatalmát*: 190 Isteni Bölcsességének jeleit szaporítja: 191 *s jó kedvét* mûtogetja kivált az-*embëri nemhez*. 192 Minthodj az-embër *igën-gyarló*; természete lévén 193 Istentől vettve erőtlenségnek *alája*; 194 s *testének* szükfégeiről gondolkodik inkább: 195 ez okon Isten az-ő *külső áldásait* osztja 196 az-ő *szabad tetfzése*-fzérént mindennek e' földön. 197 *Módot* hagyott az-*okos Nemzetnek* a-*Lélek* aránt-is: 198 mert a-méllj *törvényt* ki-adott-vala, mái napiglan 199 *fënn-tartá* teljes nagy erőben, tarttja *továb*-is.

184 em. *zsóldjokat* 187 em. és 190 em. *szaporítja*

Itt röviden monddom: Maradott *Kétféle Hagyása*. 200
 Egyik a természetbe vagyon bényomva erősen:
 ollj könyv, mellj szívünkbe *írás nélkül* vagyon írva:
 mellj egyedül oktatja *nagyobb részét* e világnak.
Másikat e mellett; ki akar, olvashat *írásban*.
 Ez ismét *kétféle*: az *Ó* és *Új*, mai, *Törvény*. 205
 Egyiket az eleink *kézről* mind *kézre* bocsátták:
 annak utánna pediglen a bölcs Isten *megiratta*:
 mellj valamellj *részént* maradott egyedül a *Zsidóknál*.
 Minket ugyan mennyhez kötelez *jobb móddal a többi*:
 mert *a*, *nagyobb részént*, csak *homályosság* e *vakoknak*: 210

200–203 A teremtett világ mint emanáció helyes, az egyetlen Istenre mint teremtőre irányuló értelmezése a Biblia könyveit nem ismerő pogányok számára is lehetőség. Ez egyértelműen Pál rómaiakhoz írt levelében fogalmazódik meg (*Róm* 1, 19–22): „Mert az, amit az Isten felől tudhatnak az emberek, nyilván vagyon ő benne; mert az Isten megjelentette nékik. Mert ami Istenben láthatatlan, tudniillik az ő örökkévaló hatalmassága és Istensége, e világnak alkotmányából és a teremtett állatokból megértetvén, megláttanak; e végre hogy légyenek *ők* magok menthetetlenek. Mert mikor az Istent megesmérték volna, *mindazáltal* nem ditsötették őtet mint Istent, sem pedig néki hálákat nem adtak, hanem az ő okoskodásokban hijábalókká lettenek, és az ő balgatag szívek megsetétedett. Es mikor magokat böltseknek vallának lenni, balgatagokká lettenek.” E gondolat gyökere már megtalálható a 19. *Zsoltárban*, de talán nem véletlen, hogy a Pálhoz hasonlóan a hellenizmus hatása alatt álló – a protestáns és héber kánonban nem szereplő – *Bölcsesség könyvében* kerül legalaposabban, a páli okfejtésre egyébként nagyon emlékeztető módon kifejtésre (13,1–5).

200 *Kétféle Hagyása*] 1. a teremtett világ egésze, tkp. a *természet könyve*, 2. a *Biblia*.

205 *Ó* és *Új*, mai, *Törvény*] az *Ó*- és *Újszövetség*

209–216 A református tipológia szerint az *Ószövetség* csak az *Újszövetség* ismeretében értelmezhető helyesen; az előbbi a típus-antitípus viszony alapján elő- vagy árnyékképe az utóbbinak.

210 mert *a*] ti. az *Ószövetség*

200 Itt röviden monddom: Maradott *Két-féle Hagyása*. 201 *Edjik a-termesztetbe* vadjon bē-nyomva erősen: 202 ollj *könyv*, mellj szívünkbe *írás-nélkül* vadjon írva: 203 mellj egyedül oktatja *nagyob részét* e' világnak. 204 Ereje az új törvénynek. Annak meg-útálói. [212] | *Másikat* e'-mellett; ki akar, olvashat *írásban*. 205 Ez ismét *két-féle*: az-*Ó* és *Új*, mai, *Törvény*. 206 *Edjiket* az-eleink *kézről* mind *kézre* bocsátták: 207 anak-utánna pediglen a-bölcs Iften *még-iratta*: 208 mellj valamellj *rész-ént* maradott egyedül a-'*Sidók-nál*. 209 Minket ugyan menny-höz kötelez *jobb mód-al a-töbi*: 210 mert *a*, *nagyobb rész-ént*, csak *homályosság* e' *vakoknak*:

*mind a pedig nekünk, kik amaz Szentségbe reménlünk,
szépen, igen tisztán 's, tündöklük, mint az a napfény:
mert az igaz Napfény elménknek elüzte homályját;
lelkünknek 's a zsidó szemeit kinyitotta valóban:
és szívünket amaz örvedetes új izenettel* 215
színte *megújítván*, bennünk bétölte örömmel.

Ereje az új tör-
vénynek. Annak
megyutalói

Szűntelen érezzük áldott erejét ez örömmek:
melljet mí bennünk az ő hív *Szent Lelke cselekszik*:
s minden lelki s egyéb *kísérteteinkbe* vigaztal:
s lelki erős ellenségink, az ördögök, ellen 220
gyámolit, óltalmaz, biztatván biztat; erősít:
s, az *Istent s Khristust tagadók* láttokra vezérel,
tántorodás nélkül, az *igazságnak* kies után.

Míre valók e *Hagyások*? Ama nagy *rettenetes Nap*
Kit-kit, *amellj törvényt követett*, aszerént fog itélni. 225

Minthogy igaz, hogy azok, kik megvetik *a mai Törvényt*,
tudva megútálván, magokat 's elszánva szegezvén

211 *amaz Szentségbe*] az *Újszövetségbe*

214 Értsd: lelkünknek a zsidó, tehát homályosan látó szemeit nyitotta fel az *Újszövetség* ismerete.

215 *új izenettel*] az *Újszövetséggel*

219 *kísérteteinkbe*] kísértéseinkbe

222 Az isten- és krisztustagadók szeme láttára.

224 *rettenetes Nap*] a végítélet napja

227 magokat] magukat

211 *mind a pedig nekünk, kik amaz Szentségbe reménlünk,* 212 *szépen, igen-tisztán-'s, tündöklük,* mint az a-nap-fény: 213 *mert az-igaz Nap-fény elménknek el-üzte homályját;* 214 *lelkünknek-'s a-'sidó szemeit ki-nyitotta valóban:* 215 *és szívünket amaz örvedetes új izenettel* 216 *színte meg-újítván,* bennünk' bétölte örömmel. 217 *Szűntelen érezzük áldott erejét ez örömmek:* 218 *melljet mí-bennünk az-ő hív Szent Lelke cselekszik:* 219 *s minden lelki s egyéb kísérteteinkbe vigaztal:* 220 *s lelki erős ellenfégink, az-ördögök,* ellen 221 *gyámolit, óltalmaz, biztatván biztat; erősít:* 222 *s, az-Istent s Khristust tagadók láttokra vezérel,* 223 *tántorodás-nélkül, az-igazságnak kies után.* 224 *Míre-valók e' Hagyasok? Amà nagy rettenetes Nap* 225 *Kit-kit, a-mellj törvényt követett,* a-fzérént fog-itélni. 226 *Mint-hodj igaz, hodj azok, kik meg-vetik a-mái Törvényt,* 227 *tudva meg-útálván,* magokat s el-fzánva fzegezvén

227 em. s

ellene, amelljet hittek s *vallottanak egyszer*;
 s lábok alá rúgván a Szövetségnek 's ama *Vérét*;
 a nagy ítéletben *nyomorúltabb* sorsra jutádnak, 230
 mintsem azok, kik ugyan *nyilván tudták, de nem hitték*,
 ugyanezek mennek sokkal *több kínra* azoknál,
 kik *soha* nem *látták*, de nem is *hallák* füleikkel:
 Színteugy ez is igaz, hogy akik *nem hittének eddig*
e Törvénynek; ugyan hinni sem akarnak örökké; 235
 ámbár csak *hat ígét 's soha* nem hallottanak abból;
holtok után se lehet, legyenek hogy bóldog örömben:
 mert az *eb*, ugy a *bagoly*, onnan kireked, s a *vakondok*.
 Mindezek *így* vagynak, s ugyan *így* lesznek, hogy *ezekben*
 a szent Isten *igazságát* nyilván gyakorolja. 240

Az új Törvénynek haszna; gyümölcssei
 Hogy pedig *irgalmát* bőven kijelentse *mibennünk*,
 Ő Felsője velünk közlé *sokféle kegyelmét*.
 Engede, hogy végyük hasznát, alkalmas *eszközt*.
 Hívogat int 's bennünk', amidőn az ő drága *Beszédét*
hallattatja velünk; *olvasgatjuk* mi magunk is: 245
 és aszerént az *igazságnak* Szent *Lelke* vezérel

229 ama *Vérét*] ti. Jézus vérét
 230 jutádnak] fognak jutni
 234 Színteugy] Szintúgy
 244 bennünk'] bennünket, minket

228 ellene, a-melljet hittek s *vallottanak edjzër*; 229 s lábok-alá rúgván a-Szövetfégnek-
 's ama *Vérét*; 230 à-nagy ítéletben *nyomorúltabb* forsra jutádnak, 231 Az új
Törvénynek hafzna; gjümcölcei. [213] | mint-fëm azok, kik ugyan *nyilván tudták, de nem*
hitték, 232 ugyan-ezék mënnek sokkal *több kínra* azok-nál, 233 kik *foha* nëm
látták, de nëm-is *hallák* füleik-el: 234 Színte-ugy ez-ís igaz, hodj a-kik *nëm hittének*
e'-díg 235 *e' Törvénynek*; ugyan hinni fëm akarnak öröké; 236 ámbár csak *hat*
ígét-'s foha nëm hallottanak abból; 237 *hóltok-után fë lehet*, lëdjenek hodj bóldog
 örömben: 238 mert az-*ëb*, ugj a-*bagoly*, onnan ki-rëked, s a-*vakondok*. 239 Mind
 ezék *így* vagynak, s ugyan *így* lësznek, hodj *ezekben* 240 a-fzent Iften *igazfágát* nyilván
 gjakorolja. 241 Hodj pedig *irgalmát* bőven ki-jelëntse *mi-bënünk*, 242 Ő Fëlféje
 velünk közlé *fok-féle këgjelmét*. 243 Engede, hodj védjük hasznát, alkalmas *esz-kózt*.
 244 Hívogat int-'s bënünk', a-midőn az-ő drága *Beszédét* 245 *hallattatja* velünk;
olvasgatjuk mi-magunk-ís: 246 és a-fzërént az-*igazfágnak* Szent *Lëlke* vezérel

235 metr. *hinni*

a szentségben, igazságban, hitben s szeretetben:
és afelől, amiért az Igaznak Vére kiomlott,
mellj érttünk az Atyának előtte *tökéletes érdem*,
gyenge *hitünket* ugyan teszi bátrá s *bizonyossá*; 250
elbádjadt lelkünket erősítvén, valahányszor
(légyen,) akár *mi magunk lehetünk* ama drága *jegyekkel*,
mint amaz *Uj Frígynek* bizonyoss pecsétivel, *élők*;
látjuk akár az *atyánkfiait*, hogy *élnék* azokkal,
s mennek elől *szentül*, jámbor *példával*, előttünk; 255
czégéres, tetemes, s apró *kedves* bűneikből
megtérvén, s nagy *erős fogadást* Istennek ígervén;
másokat is aszerént a *kegyes* tudományra *tanítván*.

Az ép képnek Még nem elég. Akarom folyvást *magyarázni tovább* is.
megszepplősödése; Mint a *kegyes* Vezérnek, elől járása szerintén, 260
pokol-himlő mindenkor *jó példa* gyanánt kell lenni azoknak,

248 Utalás Jézus kereszthalálára, mely által az emberiség bűnbocsánatban részesül az eredendő bűn alól.

250 ugyan] szintúgy

250 bátrá] bátorrá

252–253 A szerző a református úrvacsorára utal. A fogalomhasználata megegyezik az XVII–XVIII. században lezajlott magyar nyelvű protestáns–katolikus oltáriszentség–úrvacsora vita (református) szóhasználatával (*jegy, pecsét*).

253 *Uj Frígynek*] *Újszövetségnek*

254 *atyánkfiait*] testvéreinket

258 A „kegyes tudomány” kifejezés itt nem ’teológia’ értelemben áll, hiszen az intézményszerű tudományok is még csak éppen kialakulóban voltak a korban. Sokkal inkább a világ helyes, Istennek tetsző megismeréséről van szó, egyfajta tökéletes tudásról.

259 *magyarázni*] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

247 a-*szentségben, igazságban, hitben s szeretetben*: 248 és a-felől, a-mi-ért az-*Igaznak Vére* ki-omlott, 249 mellj érttünk az-*Atjának* előtte *tökéletes érdem*, 250 ggyenge *hitünket* ugyan téfzi bát'rá s *bizonyossá*; 251 el-bádjadt lelkünket erősítvén, valahányszor 252 (lédjén,) akár *mi-magunk lehetünk* ama drága *jegyék-el*, 253 mint amaz *Uj Frídynek* bizonyoss pecsétivel, *élők*; 254 *látjuk* akár az-*atyánkfiait*, hodj *élnék* azok-al, 255 s mennen-elöl *szentül*, jámbor *példával*, előttünk; 256 czégéres, tetemes, s apró *kedves* bűneikből 257 *még-térvén*, s nagy *erős fogadást* Istennek ígervén; 258 másokat-is a-fzérént a-*kedjés* tudományra *tanítván*. 259 Még nem elég. Akarom folyvást *magyarázni tovább-is*. 260 Az ép képnek meg-fzeplősödése: pokol-himlő. [214] | Mint a-*kedjés* Vezérnek, elől-járása fzérintén, 261 mindén-kor' *jô példa* gjanánt kell lenni azoknak,

251 em. *el-bádjadt*

régula, s mustra szerént akiket *tart számban alatta*;
a hijjábavalóságról mert őket *elintvén*,
istenes, és *jámbor*, s tisztúlt életre szokatja:
így nógat bennünk' a mi nagy *mennybéli Atyánk is*: 265
Légyetek, ugy mondván, *szentek*, mint *szent vagyok én is*.

Tudnia illik; amaz Édenkertbéli Szüléket
Ő Felsége ugyan *maga szent Képe*re teremté
épségben, vagy, egész *ártatlanságban* először:
Oh! de szegény első Ádám nemzönk csak azonnal, 270
csak hamar, e *gyönyörű képet* levonatta magáról:
mert az irígy Sátán addig intselkede, addig, (*)
nékie míg nem igen *szeplős ábrázatot* adván,
mind *lelkét s testét* befente mocsokkal egészen.

Elhata mindnyájunkra ezen mérges *pokolhimlő*. 275
Mellj szörnyű fájdalmat, igen *sokféle nyavalyát*,
s *lelki betegséget* szerzett, okozott *köz halált is*:
mellj a koporsóinkat egész *pokolig* letaszítá.

* Időre vonatkozóan az *addig*, helyre vonatkozóan pedig az *addég* szóval élek.

266 Az *1Pt* 1,16 („Annak okáért irattatott meg: Szentek légyetek, mert én szent vagyok.”)
a következő ószövetségi helyekre utal vissza: *3Móz* 11,44–45; *3Móz* 19,2; *3Móz* 20,26;
3Móz 21,8.

277 *lelki betegséget*] Természetesen nem mai értelemben használja a *lelki betegség* kifejezést. Az eredendő- és az azzal összefüggésbe hozható összes egyéni bűnre utal a szerző.
277 *köz halált*] közönséges halált vagy tömeges, sok embert egyszerre érintő halált

262 régula, s mustra-szerént a-kiket *tart számban alatta*; 263 a-hijjába-valóságáról
mert őket *el-intvén*, 264 *istenés*, és *jámbor*, s tisztúlt életre szokatja: 265 így nógat
bennünk' a-mi nagy *mennybéli Atyánk-is*: 266 Légyetek, ugy mondván, *szentek*, mint
szent vadjak én-is. 267 Tudnia illik; amaz Éden-kertbéli Szüléket 268 Ő Felsőége ugyan
*maga szent Képe*re teremté 269 *épségben*, vagy, egész *ártatlanságban* először: 270
Oh! de szegény első Ádám nemzönk csak azonnal, 271 csak hamar, e' *gyönyörű képet*
lő-vonatta magáról: 272 mert az-irígy Sátán a-díg intselkede, a-díg, (*) 273 nékie
míg-nem igen-*szeplos ábrázatot* adván, 274 mind *lelkét s testét* be-fente mocsokkal
egészen. 275 El-hata mindnyájunkra ezen mérges *pokol-himlő*. 276 Mellj szörnyű
fájdalmat, igen *sok-féle nyavalyát*, 277 s *lelki betegséget* szerezett, okozott *köz halált-is*:
278 mellj a-koporsóinkat egész *pokolig* letaszítá.

* De tempore usurpo *à-dig*: de loco autem, *à-dég*.

Oh ha megírhatnám *ragadó mérgét* e fekélynek!
 Vajha *kimondhatnám* fájdalmat ezen nyavalyának! 280
 Vajha mirigyéről e halálnak, vajha lehetne
 dögleletes voltáról elmélkednem *eléggé!*
 Gondolom, érkezném irván, mind lassan, idővel;
 nem kétlem, *kibeszélhetném* órákra napokként,
 ami van elmémbe, valamit *ki 's gondolok* én ám. 285
 De most *gondolatot* hol kapjak? hol vegyek? óh hol?
 Angyali gondolatok, magas elmék *kellenek erre*.
 Melljeket, ám az Irás dictálja, *nem érek el épen*;
 míg e *fogoly lélek* nyomorúltúl sátoroz itten,
 és gyötrődik ezen *sanyarú tömlőtze*. De *meddig?* 290
 Mennyei állapot Majdan, ha szólítják, *megválnak örömmel* e dögtől:
 és őmagát Felséges Atyám kebelébe ajánlja.
 Ott már mindeneket, *valamint az angyalok*, ért, lát.

281 mirigyéről] pestiséről, ill. általánosan: fertőző voltáról

283–290 Kalmár itt két dolgot fogalmaz meg egyértelműen: 1. A nyelv, az anyanyelv alkalmas arra, hogy minden, az elménkben tisztán megszülető gondolatot kifejezzen, ebből a szempontból nincs „szegény” nyelv. 2. Magáról a bűnbeesésről, illetve a bűnbeesést megelőző állapotáról az embernek éppen azért nem lehet a földi élet során érdemben megnyilatkozni, mert az ahhoz szükséges, tisztán és egyértelműen meg-, felfogható gondolatok hiányoznak. Azok csak az ember halála után lesznek elérhetőek.

284 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon.

288 ám az Irás dictálja] habár a Biblia utal rá, rávezet

291 dögtől] testtől

292 őmagát] önmagát

293 *valamint*] mint

279 Oh-ha megírhatnám *ragadó mérgét* e fekélynek! 280 Vaj-ha *ki-mondhatnám*
 fájdalmat ezen nyavalyának! 281 Vaj-ha mirigyéről e halálnak, vaj-ha lehetne 282
 dögleletes voltáról elmélkednem *eléggé!* 283 Gondolom, érkezném irván, mind lassan,
 idővel; 284 nem kétlem, *ki-beszélhetném* órákra napokként, 285 a-mi van
 elmémbe, valamit *ki-'s gondolok* én ám. 286 De most *gondolatot* hol kapjak? hol
 vedjek? óh hol? 287 Mennyei állapot. [215] | Angyali gondolatok, magas elmék
kellenek erre. 288 Melljeket, ám az-Irás dictálja, *nem érek-el épen*; 289 míg e'
fogoly lélek nyomorúltúl sátoroz itten, 290 és gyötrődik ezen *fanyarú tömlőtze*. De
meddig? 291 Majdan, ha szólítják, *még-válnak örömmel* e dögtől: 292 és ő-magát
 Felséges Atyám kebelébe ajánlja. 293 Ott már mindeneket, *vala-mint az-angyalok*, ért,
 lát.

288 em. *dictálja* 291 em. *örömmel*

Nem mivel ott egyebet: *dícséretet énekel*, örvend.
 Bódog gondolatok! tartók is lesznek örökké! 295
 Honnan lelkem idővel ama végső napon eljő
 az örök Hadnaggyal, s bódog lelkek seregével:
 akkoron ismétlen felvészi magára e testet
minden erőtlenség, nyavalyák, mocskok, és *hiba nélkül*:
 és mindjárt amaz Álddottnak jobb karja felől áll: 300
 s, egy napon elvégeztetvén mind a nagy ítélet,
 vissza fog utazni, nagy örömmel, *a lelki Vezérrel*.
 Akkor, mint, igazán gondolva, *tökéletes ember*,
 mindenről, amiről szükség, elmélkedik ottan:
 melljből is egyedül Isten dícsérete jó ki. 305
 Mind amiket *mostan* nehezenn lát s néz, *a homályban*,
 ott, akadály nélkül, által lát/hhatja egészen:
 és aszerént méljen gondolkodik *isteniekről*.
 Bódog gondolatok! mellj ébren lesznek örökkön!
 Lelkem örül, tapsol testem 's, az ÚRban örökkön! 310
Akkori gondolatim ha jelen volnának ezúttal;
 mindenek értésekre *igenn* könjenn kibeszélném

306–308 Vö.: 1Kor 13,12: „Mert mostan látunk tükör által és homályos beszéd által, de akkor szemtől szembe: most rész szerint vagyom bennem az esméret, akkor pedig léssen az esméret *úgy* a mint tanítatom.”

311–315 A megszólaló ismeretelméleti helyzete tehát a következő: olyan dologról kell érdemben megnyilatkoznia, amiről nem lehetséges, hogy tiszta és világos gondolatai legyenek, tudniillik az eredendő bűnről és a bűnbeesés valóságos mivoltáról. Az ismeretközlés eszköze ezért lehet a betegség-allegória a továbbiakban.

294 Nēm mivel ott egjebet: *dícséretēt énekel*, örvend. 295 Bódog gondolatok! tartók-ís léssznek örökké! 296 Honnan lēlkēm idővel amà végfő napon el-jő 297 az-örök Hadnāgy-al, s bódog lēlkēk feregével: 298 à-koron ismétlen fēl-vēszi magára e' téftēt 299 *mindēn* erőtlenfég-, nyavalyák-, mocskok-, és *hiba-nēlkül*: 300 és mindjárt amaz Álddottnak jobb karja-felől áll: 301 s, ēdj napon el-vēgeztetvén mind à-nagy ítélet, 302 vízfza-fog-útazni, nagy örōmm-el, *a-lēlki Vezér-el*. 303 A kor', mint, igazán gondolva, *tökéletēs embēr*, 304 mindēnről, a-míről szűkfég, elmélkēdik ottan: 305 mēlljből-ís ēgjedūll Isten dícsérete jō-ki. 306 Mind a-miket *moftan* nehezenn lát s néz, *a-homály-ban*, 307 ott, akadály-nēlkül, által-lāt/hhatja egészen: 308 és a-fzērēnt méljen gondolkodik *ifteniekről*. 309 Bódog gondolatok! mēllj ébren lēfznek örökkön! 310 Lēlkēm örül, tapfol testēm-'s, az-URban örökkön! 311 *A-kori gondolatim* ha jelēn vōlnának ez-úttal; 312 mindēnēk értésekre *igēnn-kōnjenn* ki-beszēlnēm

298 em. *tēftēt* 302 em. *örōmm-el* 303 em. *A kor'* 310 em. *URban*

azt a *régi sebet*, melljtől meggsebhedde minden.
Most pedig együgyű elmém ugy *erölködik* ámbár,
mint lehet; ám mégis mintegy *mellözi* a dolgot. 315

A himlőnek mér- Felveszem itt, eleven s készebb *példának* a *himlőt*.
ge Mellj, mint a szemmel látott dolog adja előnkbe,
minthogy *igen kelevényes*, azért *kárt tézsen a testben*.
Még, efelett, mintegy *tályoggal*, *annyi keléssel*
futja el a *tagokat széljel*, hogy a *rusnya genyetség* 320
sokszor *igenn megvesztegeti*, s *ronggálja a testet*.
Melljnek az ő *ragadó voltáról* szólhat akárki:
néha mivelhogy *egész nemzetség* szenved *mérgét*:
néhol házicselédek alusznak el általa végig.
Ollj dolog az: némelljkor az egy *iszonyú szaga* annak 325
bémegeyen a *főnek belsőb velejére* az orrán:
honnan a gyenge agyúnak *agyát* szintén ugy elállja;
mintha szegényre *halálos álom* jött volna legottan:

313 *régi sebet*] a bünbeesést

314 együgyű] Kalmárnál az *együgyű* szó melléknévként és főnévként sem a ma használatos 'ügyefogyott, tudatlan, korlátolt' stb. jelentésben áll, hanem egy korábbi, bibliafordításainkban rögzült 'igaz, egyenes (szívű), őszinte, nem színlelő' jelentésben. Az 1751-es *Szent Biblia* szövegében három helyen fordul elő így (*Róm* 16,18; *2Kor* 11,3; *Ef* 6,5). A revideált protestáns fordítás ezeken a helyeken a következő kifejezésekkel él: *jóhiszemű, őszinte és tiszta (húség), tiszta (szív)*. A korabeli *Zsoltároskönyv* további négy helyen használja a kifejezést az említett jelentésben.

322 *ragadó*] ragályos

324 végig] végleg

326 *főnek*] fejnek

313 azt az-*régi febet*, melljtől megg-febhede minden. 314 Most pedig edjügyű elmém ugj *erölködik* ámbár, 315 mint lehet; ám még-is mint-édj *mellözi* a-dolgot. 316 *A-himlőnek mérge*. [216] Fél-vészem itt, eleven s készeb *példának* a-*himlőt*. 317 Mellj, mint à-fzémel látott dolog adja előnkbe, 318 minthodj *igën-kelevénjés*, azért *kárt tézsen a-testben*. 319 Még, e'-félétt, mint-édj *tályög-al*, *ànji keléss-el* 320 futja-el a-*tagokat fzéljel*, hodj a-*rusnya genyetség* 321 fok-fzor *igënn meg-vesztégeti*, s *ronggálja a-testét*. 322 Melljnek az-ő *ragadó völtáról* fzólhat akárki: 323 néha mivel-hodj *egész nemzetfég* fzenvedi *mérgét*: 324 néhol házi-cselédék alusznak-el általa végig. 325 Ollj dolog az: némelljkor az-édj *ifzonyú szaga* ànak 326 bê-mégyën à-*főnek belsőb velejére* az-orrán: 327 honnan a-gjenge agyúnak *agyát* fzintén-ugj el-állja; 328 mint-ha fzégényre *halálos álom* jött-vólna leg-ottan:

313 em. *azt az*

már csak *alíg érez s hall*: már elesett puha teste.
 Más agya mit szenved? Valamint a fergeteg, úgy *zúg*. 330
 Hogy megijedt! Mítől tart? Csak kétségbe eséstől.
Szédeleg ismétlen másnak, mint borfeje másszor:
 vagy *nem birja magát*, vagy ide s tova *tántorog* attól.
 Ugyanazon *mérges szag* úgy elbűdösíti a házat;
 hogy, akard, vagy nem, lenyeled szintén a *gyomorba*. 335
 Az mindjárt kevereg: nem nyugszik a *bennevaló is*.
 Ennek nem nyughatsz te miatta; ki kelletik adnod:
 vagy pedig hosszassan *sinlödöl*; míg megemészted:
 mit *sem ehetsz, sem ihatsz*; magadon hanem így ha erőt
 véssz;
 sok napokig koplalsz: vagy akarsz egy *orvosi eszközt*. 340
 Ezeket, úgy látszik, mégis csak tűrheti ember:
 mert van, hogy még meggyógyúl, valamicske reménség.
 Még pedig ez bajból másnak kis gondja se lézsen.
 Ez iszonyú szag egyébkor igen káros nyavalyát szül:
dögletet! mellj is másról mind másra tenyészik. 345
 Mert, amidőn egyszer bévette magát a *tüdöre*;
 azt egyben lassan, másban pedig hirtelen *észi*:

332 borfeje] bortól megrészegült feje
 345 *dögletet*] fertőző dögvészt

329 már csak *alíg érez s hall*: már el-esett puha teste. 330 Más agya mit szenved?
 Vala-mint a-fergeteg, ugj *zúg*. 331 Hogj még-ijedt! Mítől tart? Csak kétségbe eséstől.
 332 *Szédeleg* ismétlen másnak, mint bor-feje másszor: 333 vagj *nem birja magát*, vagj
 ide-s-tova *tántorog* atól. 334 Ugyan-azon *mérges fzag* ugj el-bűdösíti a-házat; 335
 hodj, akard, vagj nem, lē-nyelēd szintēn a-gyomorba. 336 Az mindjárt keverēg: nem
 nyugfzik a-beñ-evaló-is. 337 E'nek nem nyughatsz tē miatta; ki-kelletik adnod: 338
 vagj pedig hoszfzasfan *finlödöl*; míg meg-emészted: 339 mit *fēm ehetsz, fēm ihatsz*;
 magadon hanēm igj ha erőt véfzsz; 340 fok napokig koplalsz: vagj akarsz ēdj *orvofi*
esz-közt. 341 Valóságos Himlő. Annak mérge. [217] | Ezeket, ugj látfzik, még-is csak
 tűrheti embēr: 342 mert van, hodj még meg-gyógyúl, valamicske reménfég. 343
 Még pedig ez bajbol másnak kis gondja fē lézsen. 344 Ez ifzonyú fzag ēgjēb-kor'
 igēn-káros nyavalyát fzül: 345 *dögletēt!* mēllj-is másról mind másra tenyészik. 346
 Mert, a-midőn ēdjfzēr bē-vētte magát a-tüdöre; 347 azt ēdjben lasfan, másban pedig
 hirtelen *észi*:

343 em. *bajbol*

s, ember nem vévén eleit, *megemészt*i egészenn.
Nem *véléd*, a tündöd megrothadván gyökerestől,
nincsen egyéb már hátra, csak egy *rövidecske lehellés*: 350
melljel ugyan *lelked kiadod*, mint egy buborékot.

Holtod előtt egyebek *teveled szenvednek* egyemben:
mert, ha beszélsz, vagy eszel, kirohan szádból a lehellet;
s ugy leveg, hogy másnak bészínli magát *tüdejébe*.
vészen erőt azon is, rágván, mígnem *gyökeréről* 355
el-leszakassza hamar; s járjon végére azonnal.
Néha ugy is fordul: *e pohárt* akire köszönted,
az mégyen *postának* előtted a sárga *halálhoz*.

Valóságos Himlő. Most akarunk immár Ádám és Éva bünéről
Annak mérge szóllani csak valamit; valamint tőlünk lehet, annyit. 360
Ez a *valóságos himlő*: melljnek mirigyétől
szenved sok fájdalmat egészen az emberi nemzet.

348 nem vévén eleit] nem megelőzve (a bajt)

352 egyemben] együtt

354 leveg] lebeg, száll a levegőben

354 bészínli] itt: megtévesztő módon belopja, bészínleli

358 *postának*] hírvivőnek

358 sárga *halálhoz*] itt: a pestishez

359–360 Ebben a két sorban Kalmár egyértelművé teszi, hogy az első emberpár bünbe-
eséséről amennyit ő, élő emberként elmondhat – s egyúttal elgondolhat –, mindent leír.
Ez a *korruptálódott emberi test–bünbeesés*-allegóriájának alapja, kiinduló pontja: a min-
dent elmondás, a dolog teljes megismerése pedig – mint olvasható inntől – a figurális
nyelvhasználaton alapszik.

361 *valóságos himlő*] A melléknév jelentése, egyébként mint a mű címében is: *eredeti*.
Tehát a közismert kór csak ehhez képest értelmezhető, tekinthető betegségnek.

361 mirigyétől] itt: fertőzésétől, terjedésétől

348 s, embër nèm vévén eleit, *mæg-emészt*i egészenn. 349 Nëm *véléd*, a-tündöd
mæg-rothadván gyökerestől, 350 nincsen ègjbè már hátra, csak èdj *rövidecske lèhellés*:
351 mèlljel ugjan *lèlkéd' ki-adod*, mint èdj buborékot. 352 Hòltod-elòtt ègjebek
tè-veled fzenvednek ègjemben: 353 mert, ha beszélsz, vagy èszèl, ki-rohan fzádból
a-lèhellet; 354 s ugj levèg, hodj másnak bè-fzínli magát *tüdejébe*. 355 vèfzèn eròt
azon-is, rágván, míg-nèm *gyökeréről* 356 *el-lè-fzakafzfa* hamar; s járjon végére azònal.
357 Néha ugj-ìs fordul: *e' pohárt* à-kìre kòfzònted, 358 az mègjen *postának* elòtted
a-fárga *halálhoz*. 359 Most akarunk immár Ádám és Éva bünéről 360 szóllani csak
valamit; valamint tőlünk lehet, ànjit. 361 Ez a-*valófágos himlő*: mèlljnek mirigyétől
362 fzenved fok fájdalmat egészen az-embèri nèmzet.

Mícsoda *tályog!* igen *rút mérég* eredt ki *belőle!*
Szörnyűség! amiké *megvesztegetett* *vala mindent.*
Szörnyűség! amiké *bennünk' is* veszteget és ront: 365
képtelenül legyaláz, elbádjajt, öszvesanyargat:
végeképen megerőtelenít! a *matéria, rosz vér,*
rothadt nedvesség, valahány részünket elállván.

Tudjuk, amelj *nagy átok* esett a *szülékre le* menyből,
sok nyavalyát mindnyájunknak testébe lövött bé: 370
még az *életnek* fonalát 's elmetszi utólján.
De, nyavalyások amellj egrést ők tudva megettek,
nem csak testi fogunk vásott meg ám abba minékünk:
sőt *lelkünk is* ugy rekedett a haragnak alája;
hogy, amellj vétkes dologért ők nyertenek átkot, 375
annak mérge *szegény lelkünkre* hatott be *leginkább:*
annyira, hogy egyebet, *gondoltatván mi magunkban,*
nem tehetünk hijjábavalóságnál, amig élünk.

364 *megvesztegetett*] megrontott

365 *bennünk' is*] bennünket is

372 Utalás a bibliai *Teremtés* könyvére (1Móz), a bűnbeesés epizódjára: amikor az ősszü-
lők tudatosan, megfontoltan ettek a tudás fájának gyümölcséből, ami közmegegyezés
szerint alma volt. Az *egres* emlegetése itt allúzió *Ez* 18,1–2-re: „Es lön az UR szava én
hozzám, mondván: Mi dolog, hogy ezt a közbeszédet szoktátok mondani az Izrael föl-
déről, mondván: Az atyák ették meg az egrést, és a fiaknak fogok vásik meg belé?” *Ez*
valószínűleg egy elterjedt közmondás lehetett, s nem nehéz felfedezni benne az eredend-
ő és *örökletes* bűn elvét. Ezzel szemben Ezékielnél az Úr az adott versben éppen a bűnök
egyenhez kötöttségét hangsúlyozza (*Ez* 18,4): „Imé minden lélek enyim, úgy az atyának
lelke, mint a fiúnak lelke enyim: amelly lélek vétkezik, annak kell meghalnia.”

363 Mícsoda *tályog!* igen-*rút mérég* eredt-ki *belőle!* 364 Szörnyűfégg! a-miké-
még-vefztegetett-vala mindent. 365 Szörnyűfégg! a-miké-
bennünk'-is vefzteget és ront:
366 képtelenül lē-gyaláz, el-bádjajt, öszve-
fanyargat: 367 vég-képen még-erőtelenít!
a-matéria, rofz-vér, 368 rothadt nedvesfégg, valahány
részünket el-állván. 369 A-pokol himlőnek mérge.
Romlott fzem. [218] | Tudjuk, a-melj *nagy átok*
esett a-*szülékre* lē menyből, 370 *fok nyavalyát*
mindnyájunknak testébe lövött-bé: 371 még az-*életnek*
fonalát-'s el-metfzi utólján. 372 Dē, nyavalyások
a-mellj egrést ők tudva még-ettek, 373 *nēm csak*
testi fogunk vásott-még âm abba minékünk: 374
sőt *lelkünk-is* ugy rekedett a-haragnak alája;
375 hodj, à-mellj vétkes dolog-ért ők nyertenek
átkot, 376 annak mérge fzegény *lelkünkre*
hatott-be *leg-inkább:* 377 ànjira, hodj eg-
ebet, *gondoltatván mi-magunkban,* 378 *nēm*
tehetünk hijjába-valófégg-nál, a-míg élünk.

369 em. a-melj

Mellj sok az álnokság! szörnyenn *nemződik a vétek!*
Mérgeesebb, s szaporább mintsem *viperák tojományjok!* 380
Szüntelen *égbe kiált!* és *irtóztatja a mennyet!*
tőle a föld meghasad! s döggel teli a levegőég!

A pokol himlőnek Már csak az *egy első bünökért* a régi szüléknek
mérge. Romlott szem minket ítelt méltán az *ÖRÖKnek* haragja pokolra.
Melljből is, *mi magunknak hagyattatván*, ki nem hágunk: 385
inkábblan mi magunk' annak *fenekére* szegezzük;
napról napra belé halván a bünökbe szegények!
Ez a *pokol himlő!* melljről már szóllani kezdék.
Ez ama rüt tályog! melljről ezen *Énekem* így sir:
Éktelen ábrázat! nincsen szép forma az orczán! 390
Éktelen ábrázat! *nincsen szép forma az orczán!*
Ím' az eves himlő mind összevfeutotta, megette:
terjedvén, a *szembe szökött*, elvette *világát*.
Hol nézhetsz ki? mivel megváltál *ablakaidtól*.
Mi vagyon itt körüled; mondd meg, mi vagyon te *előtted?* 395
Bizzd magadat másokra! talám rosz helyre vezetnek!
Felköltél! *de hová indulsz?* Messzecske botorkáksz?

379 *nemződik*] szaporodik

380 *viperák tojományjok*] viperák tojásai

385 *mi magunknak hagyattatván*] magunk erejéből, önmagunk által

379 Mellj fok az-álnokfág! szörnyenn *nemződik a-vétek!* 380 Mérgeesebb, s szaporább
mint-fém *viperák tojományjok!* 381 Szüntelen *égbe kiált!* és *irtóztatja a-mennyet!* 382
tőle a-föld még-hafád! 's döggel teli a-levegő-ég! 383 Már csak az-*egy első bünök-ért*
a-régi szüléknek 384 minket ítelt méltán az-*ÖRÖKnek* haragja pokolra. 385
Melljből-is, *mi-magunknak hagyattatván*, ki-nem hágunk: 386 inkábblan mi-magunk'
annak *fenekére* szegézzük; 387 napról-napra belé halván a-bünökbe szegények! 388
Ez a-*pokol-himlő!* melljről már szóllani kezdék. 389 Ez ama rüt tályog! melljről ezen
Énekem így sir: 390 *Éktelen ábrázat!* nincsen szép forma az-orczán! 391 *Éktelen*
abrázat! *nincsen szép forma az-orczán!* 392 Im' az-eves himlő mind össze-*vfeutotta*,
még-ette: 393 *terjedvén, a-szembe szökött, el-vette világát.* 394 Hol nézhetfz-ki?
mivel még-váltál *ablakaidtól.* 395 *Mi vadjon itt körüled;* mond'd-még, mi vadjon [te]
előtted? 396 Romlott füzem, s orr (Elme). [219] | Bizz'd magadat másokra! talám rosz
helyre vezetnek! 397 Fél-költél! *de hová indulsz?* Messzfzecske botorkázfz?

382 em. 's 391 em. *abrázat* 395 metr. [te] szótagszámhiány

Jaj! ha verembe esel most: vagy ha megütközöl: óh jaj!
Kíre mered bizni magadat, hogy helyre vezessen?
Erre, vagy arra: felelsz! hűsége felől bizonyos vagy? 400
Nem félsz! mind ketten majd félre mehettek, elestek!

Romlott szem, s
orr (Elme)

Igy van imé *mindnyájunknak* természete! így van!

Hajdan szolgáltak vala az *orrodra csatornák*.
Bévagnak *most dugva*: csinált gátlást a genyetség.
Már oda van *szaglásod*: ezért *nem 's érzesz* amint kell. 405
Jó dolog-e, gonosz-e, melljet tapogatsz? *megitéled*?
Mondd meg, *mí szaga* van, valamit ha hoznak elődbe.
Tégy, próbára, különbséget! mit vészesz a szádba?
Vajjon egészséges lehet-e vagy mérges? *előzd meg*!
Mondod: elég néked; szolgád, vagy *más, ha javalja*! 410
Jaj annak; valakit táplál illj koczka reménség!
Vagy magad ínyeddel megpróbálsz! ha nem árt ám!
Nem tudod-e mégis? *gyakran veszedelmes a próba*.
Ez a tanács: ne tanulj a *magad kárán*! ha kerülhet'd.
Annyival is inkább, te szegényke, ha *megcsal az ínyed*: 415
nem veszed észbe, midőn a halált lebocsátod a gégén.
Igy van imé *mindnyájunknak* természete! így van!

406 *megitéled*] megérinted

411 koczka reménség] a sorsra, vakszerencsére bízott reménység

412 ha] hátha

414 Az elterjedt *mindenki a maga kárán tanul* közmondás parafrázisa.

398 Jaj! ha verembe efél moft: vagy ha meg-ütközöl: óh jaj! 399 Kíre mered bizni magadat, hodj helyre vezesfén? 400 E're, vagy ára: felelsz! hűfége-felől bizonyos vadj? 401 Ném félsz! mind ketten majd félre-méhették, el-esték! 402 Igy van imé *mindnyájunknak* természete! így van! 403 Hajdan szolgáltak-vala az-*orrodra csatornák*. 404 Bê-vadjnak *most dugva*: csinált gát'láft a-genyettfég. 405 Már oda-van *szaglásod*: ezért *nem-'s érzesz* a-mint kell. 406 Jô dolog-è, gonosz-è, melljet tapogatfz? *még-itéléd*? 407 Mond'd-még, *mí szaga* van, valamit hà hoznak elődbe. 408 Tédj, próbára, különbféget! mit véfzesz a-fzádba? 409 Vaj-jon egészszfégës léhet-è vagj mérges? *előzd-még*! 410 Mondod: élég nekéd; szolgád, vagj *más, ha javalja*! 411 Jaj ànak; valakit táplál illj koczka reménfég! 412 Vagj magad ínyè-el még-próbálsz! ha nèm árt àm! 413 Ném tudod-è még-ís? *gyakran veszedelmes a-próba*. 414 Ez a-tanács: nè tanulj a-*magad kárán*! ha kerülhet'd. 415 Anjival-ís inkább, tè szfégenyke, ha *még-csal az-ínyed*: 416 A-pokol-himlôtól még-romlott iny, és gyomor. [220] | nèm nem vészèd-észbe, midőn a-*halált lè-bocsátod a- gégén*. 417 Igy van imé *mindnyájunknak* termézfete! így van!

415 em. *Anjival-ís*

A pokol himlőtől megromlott iny, és gyomor

Izt te nem érezhetsz: inyedet megevé a veszett vér: megrakodott évvel gyomrod, himlővel a béled: most nem ehetsz, nem ihatsz; ideig semmit nem emészthhetsz:

majd, mint a prédát kereső vad farkas, *ehetnél.*
Mít eszel illjenkor, tudod-e? *vizsgálni felejtetd.*
Légyen, akármi legyen, veted az égő *fazekadba:*
mint ama vad, *döggel*, hol *földdel*, tölti magát meg.
Mít eszel? Oh tudod-e? Ha *kapod hamar*, úgy megelelégszel: 425
mint az ehés disznó szalad a válúra sietve.
Néha talám koslatsz: valamint a házadat örző,
konyhádnak moslékjával soha nem telik úgy meg,
más szemetére szokott: és, míg a nemével a csontért
küszködik, im' a lopók féltő faladat törik, ássák. 430

Gyomrodnak sokszor kifakad kelevénye; megindul:
nem tarthat'd, kiveted: s majd, amit véle okádtál,
nem hagyod ott; de reá fordúlsz; és falni szeretnéd.
Míg *fakadás nélkül* vagynak pedig annyi kelések:
mellj *tüzesen* vagyon a *gyomrod!* mint *lángal a béled!* 435
vizket a bőröd; azért mindenhez dörgölöd addig;

419 évvel] tkp. evvel, gennyel, kelevénnyel

426 ehés] éhes

429 nemével] fajtájával

435 *lángal*] *lángol*

418 *Izt te nem érezhetsz: inyedet meg-évé a-vezett-vér:* 419 *még-rakodott év-el gyomrod, himlővel a-béléd:* 420 *most nem ehetsz, nem ihatsz; ideig semmit nem emészthhetsz:* 421 *majd, mint a-prédát kereső vad farkas, ehethetnél.* 422 *Mít eszel illjen-kor', tudod-è? vizsgálni felejtetd.* 423 *Lédjén, akármi ledjén, veted az-égő fazekadba:* 424 *mint ama vad, döggel, hol föld-el, tölti-magát-még.* 425 *Mít eszel? Oh tudod-è? Ha kapod hamar, ugj még-élelégszel:* 426 *mint az-ehés disznó szalad a-válúra sietve.* 427 *Néha talám koslatsz: vala-mint a-házadat örző,* 428 *konyhádnak moslékjával soha nem telik ugj még,* 429 *más szemetére szokott: és, míg a-nemével a-csont-ért* 430 *küszködik, im' a-lopok féltő faladat törik, ássák.* 431 *Gyomrodnak sokszor ki-fakad kelevénye;* meg-indul: 432 *nem tarthat'd, ki-veted: s majd, a-mit véle okádtál,* 433 *nem hagyod ott; de reá fordúlsz; és falni szeretnéd.* 434 *Míg fakadás-nélkül vadynak pedig annyi kelések:* 435 *mellj tüzesen vadjon a-gyomrod! mint lángal a-béléd!* 436 *vizket a-bőröd; azért mindenhez dörgölöd a-dig;*

míg *fertőt* kaphatsz, szívatnod testedet abban:
vízre szaladsz majdan; rútságodból kimosódoml:
égsz mégis: *ismét keverődöl* sárba, *mocsárba*.

A pokol himlőtől megromlott száj, fog és nyelv Már *szájadnak* amint kezdék én sírni miatta; 440
nem hagyom el: mégis többet *panaszolkodom* arról.
Ám a Teremtőtől vagynak rendelve *inacskák*;
melljekén az *ajakad*, mint *fundámentomon*, ugy áll.
Ez, mivel az *inakat* megüle himlödnek a mérge
s *megrontá* azokat, jaj! *megmozdúlt a helyéből*: 445
már nem erős: le-lefügg; meg nem tarthatja a *nyálat*.
Hogyha beszélsz, varsz, főzsz, szántasz; ha *cselekszel*
akármit:
most akarod, majdan nem; ugyan *folyton foly a nyálad*
könyvre, ruhádra, kalánra, akármire; van ha előtted.
Még elegyes sokszor sárgával, s micsoda vérrel! 450
Más csak *látni találja*; csömört kap, egyéb nyavalyát is,
Türi talám; ha kinek vagyon egy természete véled.
Még efelett; a veszett nedvesség *inyed elévéen*,
megrítkült a fogad: sós vérrel van teli *nyelved*:

437 *fertőt*] fertőzést

437 szívatnod testedet abban] tkp. hagyni, hogy a test magába szívja a fertőzést

443 *fundámentomon*] fundamentumon, alapon

449 kalánra] kanálra

437 míg *fertőt* kaphatsz, szívatnod testedet abban: 438 vízre szaladsz majdan;
rútságodból ki-mosódoml: 439 égsz még-ís: *ismét keverődöl* sárba, *mocsárba*. 440
A-pokol-himlőtől meg-romlott száj, fog és nyelv. [221] | Már *szájadnak* a-mint kezdék én
sírni miatta; 441 nem hagyom-el: még-is többet *panaszolkodom* arról. 442 Am
a-Teremtőtől vadynak rendelve *inacskák*; 443 melljekén az-*ajakad*, mint *fundámentomon*,
ugy áll. 444 *Ez*, mivel az-*inakat* meg-üle himlödnek a-mérge 445 s *még-rontá*
azokat, jaj! *még-mozdúlt a-helyéből*: 446 már nem erős: le-le-függ; meg-nem tarthatja
a-nyálat. 447 *Hodjha* befzélisz, varsz, főzsz, szántasz; ha *cselekszél akármit*: 448
moft akarod, majdan nem; ugyan *folyton foly a-nyálad* 449 könyvre, ruhádra, kalánra,
akármire; van ha előtted. 450 Még elegjes fokfzor fárgával, s micsoda vér-el! 451
Más csak *látni találja*; csömört kap, egyéb nyavalyát-is, 452 Türi talám; ha kinek
vadjon edj természete véled. 453 Még e'-féllett; a-vefzett nedvesfég *inyed' el-évéen*,
454 *még-ritkült a-fogad*: sós vér-el van teli *nyelved*:

442 em. *Am* 442 em. *vadynak* 450 em. *elegjes*

pöksz, vagy szólsz; a szemébe fecseg mind másnak a
nyálad. 455

néha ruhád tarkúl: kenyér ázik: sózod az ételt.
Nagy ehető lévén, jól jársz; hagynak ha magadnak.

Ugy ama nyelv, mellj másképen kormányja a testnek,
megvesze, mint más rész; közelebb illetni találám.
Mennyire megromlott! Tetszett, Örök ÚR, hogy így 460
engedj'd.

Jaj! óh jaj! sok ezer jaj! imé ma jelen van a szélvész:
háborog a tenger! mellj fenjen emelkedik a hab!
Hab habot hajt; tódúl: a hajó hánykodik erősen!
Az hajó, mondom, netalám elvész a habok közt.
A kormányos esztét vesztvén, nem bírja a kormányt. 465
Jaj! jaj! imé most a szélvész elkapta kezéből:
már eltörte; erőt vett rajta: ide s tova hajtja!
már eltörte; erőt vett rajta: ide s tova hajtja!

A nyelvnek testi Énekem e nótát hosszabban fújja egyébűtt,
és lelki vesztésé- jókori hajnaltól fogván más hajnalig épen. 470
ge Micsoda jaj! mennyi zokogás lessz akkor, ha élünk!

455 fecseg] fröcsköl

457 Nagy ehető] nagyevő

457 hagynak ha magadnak] amikor magadra hagynak

459 illetni] itt: érinteni

462 fenjen] magasra, magasan

455 pöksz, vagj szólsz; a-szemébe fecseg mind másnak a-nyálad. 456 néha ruhád tarkúl:
kenyér ázik: sózod az-ételt. 457 Nagy-ehető lévén, jól jársz; hagynak ha magadnak.
458 Ugy ama nyelv, mellj más-képen kormányja a-testnek, 459 még-vesze, mint más
rész; közelebb illetni találám. 460 Mennyire még-romlott! Tetszett, Örök ÚR, hogy így
engedj'd. 461 Jaj! óh jaj! sok ezer jaj! imé ma jelen van a-szél-vész: 462 háborog
a-tenger! mellj fenjen emelkedik a-hab! 463 Hab habot hajt; tódúl: a-hajó hánykodik
erősen! 464 A-nyelvnek testi és lelki vesztésége. [222] | Az-hajó, mondom, netalám
el-vész a-habok közt. 465 A-kormányos esztét vesztvén, nem bírja a-kormányt. 466 Jaj!
jaj! imé most a-szél-vész el-kapta kezéből: 467 már el-törte; erőt vett rajta: ide-s-tova
hajtja! 468 már el-törte; erőt vett rajta: ide-s-tova hajtja! 469 Énekem e' nótát
hosszabban fújja egyébűtt, 470 jó-kori hajnaltól fogván más hajnalig épen. 471
Micsoda jaj! mennyi zokogás lesz akkor', ha élünk!

469 A forrásban a sorszámozás ezen a ponton egyet ugrik, s 470-től folytatódik. 471
em. Micsoda 471 metr. mennyi 471 metr. lesz

Folynak az ablakból vizek; s áradnak a csorgók:
a hegynek tetején megtelnek egye'mben a kútak;
s a patakot sebesen, szintén ugy harsog, ereztik:
úszik az éneklő szerszám, s lemerül a nagy árban: 475
úszik az éneklő szerszám, s lemerül a nagy árban.
A köveken megakad, majdan pedig ugrik a kóta.
Lészen a sípokban valamellj dolog, ami szokatlan:
mert némelljik üres lészen; némellj'k tele vízzel:
némelljikbe pedig ki s bémegy a víz folyamatja. 480
egyik azért rekedez: zokogással szisszeg a másik:
nyujtja szavát a többi nagyon; elnyujtja sokáig.

A rekedezőkből egyecskét vészek elő most:
míg fáradt szememet pillantani kelletik egyszer.

Nyelvedet, óh nyavalyáska, ugyan megrakta a *himlő*. 485
Mérge tüzes: *nyelved gyökerét* mind égeti most is:
a *zabolát*, ugy *egyéb részét*, lánggal hasogatja.
Nyelved azért, romlott, *tüzes vérrel* tele lévén,
egyszer igen *későn*, másszor pedig *hirtelen* indul:
fás most: majdan igen *viszket*; hedereg, salyog, ég is: 490

-
- 477 majdan] itt: később, majd
477 kóta] kotta
481 rekedez] rekedt hangon szól
485 ugyan] itt: ugyan, szintén
490 *fás*] ügyetlen; fásult
490 hedereg] ide-oda hányódik, hajladoz
-

472 Folynak az-ablakból vizek; s áradnak a-csorgók: 473 à-hegynek tetején meg-telnek
égje'mben a-kútak; 474 s à-patakot sebesen, szintén-ugy harsog, ereztik: 475 úszik
az-éneklő-fzér-fzám, s le-merül a-nagy árban: 476 úszik az-éneklő-fzér-fzám, s le-merül
a-nagy árban. 477 A-köveken meg-akad, majdan pedig ugrik a-kóta. 478 Lészen
a-sípokban valamellj dolog, a-mi szokatlan: 479 mert némelljik üres lészen; némellj'k
tele víz-el: 480 némelljikbe pedig ki-s-bé-megy a-víz folyamatja. 481 edjik azért
rekedez: zokogás-al fizizég a-másik: 482 nyujtja szavát à-többi nagyon; el-nyujtja
fokáig. 483 A-rekedezőkből edjecskét vészék-elő most: 484 míg fáradt szememet
pillantani kelletik edjzér. 485 *Nyelvedet*, óh nyavalyáska, ugyan meg-rakta a-*himlő*.
486 Mérge tüzes: *nyelved gyökerét* mind égeti most-ís: 487 a-*zabolát*, ugj *égjéb részét*,
láng-al hasogatja. 488 Nyelved azért, romlott, *tüzes vér-el* tele lévén, 489 edjzér
igén-*későn*, másszor pedig *hirtelen* indul: 490 *fás* most: majdan igen *viszket*; hederég,
falyog, ég-ís:

annyira gyötrődik és *fáj* a; *helyét se találhat'd*:
 ugy tetszik, könnyebben esik, *szádból* ha *kivethet'd*.
 Mennyiszer azt kivetted; *számát* soha *nem tudod* annak.
 Hempely'g, s túr iszonyú sok *habos tajtékot* azonban.
 Mint bámúl e világ! azt mondja, talám te *dühös* vagy: 495
 vagy, ha *gonosz nyavalyát* kaptál, most ugyanaz *ért el*.
 Gyötrődvén, te *magad se tudod*, *mí végre* tolod ki.
 Hogy valamellj szellő azt meghivesítse; ezért-e.
 Gondolhat'd ezt is: a *malomkövek* ebbe segítnek;
 hogy valamit nyughatsz, miglen *köszörülöd* azokhoz. 500
 Jaj! jaj lesz! éles *fogaid közzé* ha szorítod.
 Kínban *megharapod*: de jajjabb, ha *darabba* talárod!
 Add meg végre bolond *orvosságodnak* az *árát*!
 Add meg végre bolond *orvosságodnak* az *árát*!

Megveszett gonosz nyelv. Fül 491 Óh de sok és szörnyű *ostrom* ment által a nyelven! 505
 Már azelőtt ez himlőnek *hullója sanyarta*.
 Osztán, mint a *tályog elállta* egészen *a testet*;
 s azt *égette*; hatott annak nagy *lángja* a *nyelvre*:
 arra takarta magát *minden helyről* a *tüzes füst*.
 Ennyi erő érvén, leve már is ollj sanyarúvá; 510
 kérddhetnéd, maradott-e még, mit rontson a tályog.

494 Hempely'g] hömpölyög
 502 jajjabb] itt: fájdalmasabb, rosszabb
 510 leve] lett

491 Még-veszött gonosz nyelv. Fül. [223] | annyira gyötrődik és *fáj* a; *helyét se találhat'd*:
 492 ugj tetfzik, könnyében esik, *szádból* ha *ki-vethet'd*. 493 Mennyiszer azt ki-vetted; *számát*
 foja *nem tudod* annak. 494 Hempely'g, s túr iszonyú fok *habos tajtékot* azonban. 495
 Mint bámúl e' világ! azt mondja, talám te *dühös* vagy: 496 vagy, ha *gonosz nyavalyát*
 kaptál, most ugyanaz *ért-el*. 497 Gyötrődvén, te *magad se tudod*, *mí végre* tolod-ki. 498
 Hodj valamellj szellő azt még-hivesítse; ezért-è. 499 Gondolhat'd ezt-ís: a-*malom-kövek*
 e'be fejtnek; 500 hodj valamit nyughatsz, miglen *köszörülöd* azok-hoz. 501 Jaj!
 jaj lesz! élés *fogaid közzé* ha szorítod. 502 Kínban *még-harapod*: de jājāb, ha *darabba*
 talárod! 503 Ad'd-még végre bolond *orvosságodnak* az-*árát*! 504 Ad'd-még
 végre bolond *orvosságodnak* az-*árát*! 505 Óh de sok és szörnyű *ostrom* ment által
 a-nyelvén! 506 Már az-előtt ez himlőnek *hullója sanyarta*. 507 Osztán, mint
 a-*tályog el-állta* egészen a-*téstét*; 508 s azt *égette*; hatott annak nagy *lángja* a-*nyelvre*:
 509 arra takarta magát *minden helyről* a-*tüzes füst*. 510 E'nyi erő érvén, leve már-ís
 ollj sanyarúvá; 511 kérddhetnéd, maradott-è még, mit rontson a-tályog.

492 em. *könnyében* 507 em. *téstét*

A fő Bölcsesség *fület* is neked alkota *kettőt*.
Rendi szerént, megmondom eléb, hogy kellene lenni,
Osztán, hogy jártál, egy szóval tészem elődbe.
Strázsa vagyon, s hallgat mind hallgat *mindenik ajtón*. 515
Hall mihelyen valamit, *hírt ád a házban ülőnek*.
Hol több, hol kevesebb lehet a *gazdának* a gondja:
néha alig szólnak valamit; *hamar* egybe *megérti*:
néha kiáltást is *nehezebben* vészen eszébe.
Nékie *jobbja* felől *sípját* megfújja a strázsa: 520
másik, a *balja* felől, addíg addíg veri *dobját*;
míglén a *neszt* és a *felelést* meghallja belőlről.
Siket fül (Elme). Te pedig, óh nyavalyás, ebben 's mint *megnyomorodtál!*
Nagyja a himlő- Megrepedett, himlő mérgétől, *dobja fülednek*.
nek A szörnyű repedést kelevény töltötte be mindjárt: 525
sípját ís a szerént, az év ellepte egészen.
Nem veszed a *sípnak hasznát*: hijába *dobolnak*.
Többire *nem hallasz semmit*. De megúnt, aki zörget!
Néha talám hallasz, *nem tudhat'd*, mícsoda hangot.
És, ha veréndik erőnek erős erejével az ajtót, 530
jöllehet *érti agyad*, néked mit szinte kiálnak;
mégis, mert soha *nem voltál* e dologba *gyakorlott*,

516 mihelyen] amint
526 év] ev: genny, kelevény
528 Többire] Többnyire

512 A-fő Bölcsesség *fület*-is nekéd alkota *kettőt*. 513 Rendi-fzérént, meg-mondom
eléb, hogy kellene lenni, 514 Ofztán, hogj jártál, edj fzóval tészem elődbe. 515
Strá'sa vadjon, s hallgat mind hallgat *mindénik ajtón*. 516 Hall mihelyén valamit, *hírt*
ád à-házban ülőnek. 517 Hol töb, hol keveséb lehet à-*gazdának* a-gondja: 518 Siket
fül (Elme). Nagyja a-himlőnek. [224] | néha alig fzólnak valamit; *hamar* edjbe *még-érti*:
519 néha kiáltást-ís *nehezében* vészén eszébe. 520 Nékie *jöbja*-felől *sípját* meg-fújja
a-ftrá'sa: 521 másik, a-*balja*-felől, à-díg à-díg veri *dobját*; 522 míglén a-*neszt* és à-
felelést meg-hallja belőlről. 523 Të pedig, óh nyavalyás, e'ben-'s mint *még-nyomorodtál!*
524 Még-repedett, himlő mérgétől, *dobja fülednek*. 525 A-fzörnyű repedést kelevény
töltötte-be mindjárt: 526 *sípját*-ís a-fzérént, az-év el-lepte egészen. 527 Nëm vészéd
à-*sípnak hasznát*: hijába *dobolnak*. 528 Töbire *nëm hallasz fëmmit*. De meg-únt, a-ki
zörget! 529 Néha talám hallasz, *nëm tudhat'd*, mícsoda hangot. 530 És, ha veréndik
erőnek erős erejével az-ajtót, 531 jól-lehet *érti agyad*, nekéd mít fzínte kiálnak; 532
még-ís, mert foha *nëm völtál* e' dologba *gyakorlott*,

s *nincs* bizonyos *jel*; azért szükség kétségbe maradnod.
Nem tudod; a *tréfát* ha *valóra* találsz itélni:
vagy az *igazmondás* létszen csak *tréfa*, bolondság. 535

E tagokat nem egész seregével ül meg a himlő:
szertelen ostromlást rajtok véghez vive mégis.
kiket időnek előtte *hamar feldúla* egészen.
Némeljjet közülök mindjártást hányata *kardra*.
Nagy jaj ez is! némelljet tett *holtig nyomorékká*. 540
Mindjárt elküldé örökös rabságra a többit.

Pusztá föld. Mon- Mint lett a dolog ott; az *egész ármáda* ahol járt!
dolafa. Palota Mind *öle*; mind *pusztíta*; kirona, *megégete*, mindent.
Mind *öle*; mind *pusztíta*; kirona, *megégete*, mindent.
Ím' a *folyó vizeket* testekkel mind tele hányta: 545
már ma *nem inni valók*: az orr sem szenvedti őket:
dögletes, pára s *gőzölgés* jó ki belőlök.
Emberek éhségtől vesznek; szomjan megepednek.
Lángja az *égésnek*, csuda! mind elhatalmaza széljel;
Bár egy talpni helyet lelnél; aholott jele nincsen! 550
Még a parlagot is, az ugart s gyöpöt, el-megemészté.
A kertet mivelik; földet szántnak: hol a haszna?

542 *ármáda*] sereg, hadsereg

547 *dögletes*] dögvészes, fertőző

533 s *nincs* bizonyos *jel*; azért szükség kétségbe maradnod. 534 Ném tudod; à-
tréfát ha *valóra* találsz itélni: 535 vagy az-*igaz-mondás* létszen csak *tréfa*, bolondfág.
536 *E' tagokat nem egész seregével* ül-még a-himlő: 537 szertelen ostromlást rajtok
véghöz-vive még-ís. 538 kiket időnek előtte *hamar fél-dúla* egészen. 539 Némeljjet
közülök mindjártást hányata *kardra*. 540 Nagy jaj ez is! némelljet tett *holtig nyomoréká*.
541 Mindjárt el-küldé örökös rabságra a-többit. 542 Mint lett à-dolog ott; az-*egész*
ármáda a-hol járt! 543 Mind *öle*; mind *pusztíta*; ki-ronta, *még-égete*, mindent. 544
Mind *öle*; mind *pusztíta*; ki-ronta, *még-égete*, mindent. 545 Pusztá-föld. Mondola-fa.
Palota. [225] | Im' a-*folyó-vizeket* testékk-el mind tele hányta: 546 már ma *nem*
inni-valók: az-órr fém szenvedti őket: 547 *dögletes*, pára s *gőzölgés* jó-ki belőlök. 548
Emberek éhfégtől vesznek; szomjan még-epednek. 549 Lángja az-*égésnek*, csuda! mind
el-hatalmaza-féljel; 550 Bár edj talpni helyet lelnél; a-holott jele nincsen! 551
Még à-parlagot-ís, az-ugart s gyöpöt, el-még-emészté. 552 A-kertét mivelik; földet
szántnak: hol a-haszna?

Lássd; terem-e *illatra való?* gabonát ha aratsz-e?
Többire mindenhol *gyökerig* kiveszett a *gyümölcsfa*:
a *tövis*, és a *bogács*, s *bojtorján* nőtte helyét fel. 555
Híre csak és árnyéka maradt a *Mondolafának*:
még soha csak *levelét* sem hányja ki: *szárazon* ott áll!
nem terem immáron kedves, jó, drága *gyümölcse*;
méljnek volt *ételre való kívánatos íze*,
Óh mellj *hasznos, egészséges* volt légyen *olajja!* 560
nékem ugyan soha nem lehet megmondanom egybe.

E fa alatt lévén a *Vezér* dicső *palotája*;
onnan alá környül s könyül szemlélte a *Várost*.
Jó helyen ül vala: *azt* úgy igazgathatta eszessen.
Micsoda *mesterség* vala; mellj *bölcs munka* egye'mben, 565
annak az *építésében!* nagy csudda bizonnal!
Számtalan, és gyönyörű, *rejtekhelye* mellj kies annak!
Környüle *négy várták:* a *lövőbástyák* úgy előtte.

554 Többire] Többnyire

555 *bogács*] bogács; lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

556 *Mondolafának*] Mandulafának

556–561 A legkorábban gyümölcsöt termő mandulafa *Jer* 1,11 alapján („Annak felette szőlla az UR énnékem, mondván: Mit látsz te Jérémiás? és mondék: mondolavesszöt látok én!”) gyakran az Isten rövidesen beteljesülő igéjének és szándékainak szimbóluma.

565 egye'mben] egyetemben, egyúttal

568 *várták*] őrhelyek, őrállások, a német *Warte* kifejezésből

553 *Lafs'd*; terem-è *illatra-való?* gabonát ha aratsz-è? 554 Többire mindenhol' *gyökerig* kiveszett a *gyümölcsfa*: 555 a-*tövis*, és a-*bogács*, s *bojtorján* nőtte helyét fél.
556 Híre csak és árnyéka maradt à-*Mondola-fának*: 557 még foha csak *levelét* fém hánya-ki: *szárazon* ott áll! 558 nem terem immáron kedves, jó, drága *gyümölcse*; 559 méljnek völt *ételre-való kívánatos íze*, 560 Óh méllj *hasznos-, egészséges-völt-lédjén olajja!* 561 nekém ugyan foha nem lehet meg-mondanom edjbe. 562 *E' fa*-alatt lévén a-*Vezér'* dicső *palotája*; 563 onnan alá környül-s könyül-fzémlelte a-*Várost*.
564 Jó helyen ül-vala: *azt* ugj igazgathatta eszésfen. 565 Micsoda *mestérfég* vala; méllj *bölcs munka* egye'mben, 566 anak az-*építésében!* nagy csudda bizönjal! 567 *Számtalan*, és gyönyörű, *rejték-helye* méllj kies annak! 568 Környüle *négy várták:* a-*lövö-bástyák* ugj előtte.

553 em. *Lafs'd* 557 em. *hánja-ki* 566 em. *bizönjal* 567 em. *gyönyörű*

Város. Vár. Bástyák Nó már a *hajdan gyönyörű Várost* ha tekintjük:
melljnek *dísze*, imez *várral* s szép *mondolafával*, 570
egy dicső *Templom* vala, együtt: mindenik elmúlt.
A *város derekát*, mondom, s több részeit annak,
szemlélvén, majd eszbe vehetjük azonnal, hogy *ugy járt*,
mint, amelljről is szólék, ama *várta erősség*.
Ám, a nagy ostromnak s iszonyú égésnek előtte, 575
gondolnunk lehetett az *egész Várost* ugy egyemben,
mint egy *igen nagy erősségű Várt*, s egy *Czitadellát*.
(Rovd meg; hogy *e czitadella*, aláb, iratik *maga Várnak*,
tudni ám illik, ez Énekben; s *Városnak a több rész.*)
Már a *lövő bástyák*, meljek, mint *védelem*, épen 580
ugy voltak vala, *megromlának*; igen szakadoztak.
Most a *kegyetlen erős fene állatok ülnek azokban*:
minden *latroknak* szabados *menedékhelyek* ott van:
honnét a *fenevad* valamellj *prédára* kijárkál:
tolvajok is házat felverni, s az útra kimennek. 585
Jaj! *odalett a Vár!* te reménlheted-e, ha megépül?
Jaj! *odalett az Vár!* te reménlheted-e, ha megépül?

578 Rovd meg] Jegyezd meg

584 A *fenevad* a *Jelenések könyve* számtalan pontján a Sátánt jelöli. De már a 74. *Zsoltár* 19. verse is metaforikusan értendő: „Ne adjad a fene vadnak a te gerlitzédnek lelkét: a te szegényidnek gyülekezetiről ne felejtkezzél el mindenestől fogva!”

586 ha] itt: valamikor

569 Nó már à-*hajdan gyönyörű Várost* ha tekintjük: 570 melljnek *dísze*, imez *vár-al* s
fzép *mondola-fával*, 571 *édj* dicső *Templom* vala, *édjütt*: mindēnik el-múlt. 572 *Város.*
Vár. Bástyák. [226] | A-*város dērekát*, mondom, s tōb részeit ànak, 573 *fzēmlēlvén*, majd
eszbe-vēhetjük azōnal, hodj *ugj járt*, 574 mint, à-mēlljrōl-īs *fzōlék*, ama *várta-erōsfég*.
575 Am, a-nagy ofstromnak s ifzonyú égésnek előtte, 576 *gondolnunk lēhetett az-*
egész Várost ugj *ēgjemben*, 577 *mint *ēdj igen-nagy erősfégű Vart*, s *ēdj Czitadellát*.*
578 (Rov'd-mēg; hodj *e' czitadella*, aláb, iratik *maga Várnak*, 579 *tudni àm illik*, ez
Énekben; s *Városnak a-tōb rész.*) 580 Már a-*lōvō-bástyák*, mēljek, mint *vēdelēm*, épen
581 *ugj vōltak-vala*, *mēg-romlának*; *igēn-fzakadoztak*. 582 *Moft a-kēgyetlen erōs*
fene-állatok ülnek azokban: 583 *mindēn latroknak* *fzabados mēnedék-helyēk* ott van:
584 *honnét a-fene-vad* valamēllj *prédára* ki-járkál: 585 *tolvajok-īs házat fēl-verni*, s
az-útra ki-mēnnek. 586 *Jaj! oda-lētt à-Vár!* tē reménlhetēd-ē, ha mēg-ēpül? 587
Jaj! oda-lētt az-Vár! tē reménlhetēd-ē, ha mēg-ēpül?

571 em. *dicső* 575 em. *Am* 577 em. *Vart*

Mert a *fundamentomok* is süllyednek inogván:
látni; mikép *reszketnek*, alábszállnak! hogy omolnak!

A dühös ellenség, nézd el, hagyja sok nyomot *ott ben*: 590
a szépen épült *felházokat* öszve-lerontá;
mind a *közöséges* s a *magános haszonra valókat*.

Folyóvizek. Temp- *Abba* vagyon *sok ezer folyamat*. De *kár* van *azokban*.
lom (Szív) *Csúdda folyások* azok! Folyván mind nagy s kicsiny
útszán,
mellj *gyönyörű!* de kies dolog! ugy csak *nézni reájok*: 595
minden alkotmányoknak azok kicsorognak alóla:
házoknak tetején, falain, közepén, eredeznek:
kapnak az oszlopokon, minden kis rejtéken, útat.
De, amiképen előre megemlítem *oda feljebb*,
megbűzhödték azok: csak *döglet*, undok útálat! 600
megbűzhödték azok: csak *döglet*, undok útálat!
Annyival is inkább, hogy a padlócskák, odalévén,
nem birják igen az általjárkálni szokottat.
Nékie hát a folyó vizeken lábolnia szükség.

588 *fundamentomok*] alapok
591 *felházokat*] emeletes házakat
592 *közöséges*] itt: közösségi
595 kies] kellemes, szép, gyönyörködtető
596 alkotmányoknak] épített, létrehozott dolognak

588 Mert à-*fundamentomok*-is süllyednek inogván: 589 látni; mi-kép' *reszketnek*,
aláb-fzállnak! hogy omolnak! 590 A-dühös ellenfég, nézd-el, hagyja fok nyomot *ott-ben*:
591 a-fzépén épült *fél-házokat* öfzve-lë-rontá; 592 mind a-*közönfégés* s a-*magános*
haszonra-valókat. 593 *Abba* vadjon *fok ezer folyamat*. De *kár* van *azokban*. 594
Csúdda folyások azok! Folyván mind nagy s kicsiny útfzán, 595 mellj *gyönyörű!* de
kies dolog! ugy csak *nézni reájok*: 596 minden alkotmányoknak azok ki-csorognak
alóla: 597 házoknak tetején, falain, közepén, eredeznek: 598 Folyó-vizek. Templom
(Szív). [227] | kapnak az-oszlopokon, minden kis rejtéken, útat. 599 De, a-miképen
előre meg-említem *oda-feljèb*, 600 *még-bűzhödték* azok: csak *döglet*, undok útálat!
601 *még-bűzhödték* azok: csak *döglet*, undok útálat! 602 Anjival-is inkább, hodj
a-padlócskák, oda-lévén, 603 nem birják igen az-által-járkálni szokottat. 604 Nèkie
hát a-folyó-vizekèn lábolnia fzükfég.

595 em. *reájok* 598 A forrásban a sorszámozás újra ugrik egyet (összesen: +2), és
600-tól folytatódik. 602 em. *Anjival*

Ekkor azok, sáros fenekéből felkeveredvén, 605
(kell iszonyodni!) felette büdössek! egész *Camarínák!*
kell iszonyodni! felette büdössek! egész *Camarínák!*

Már *ama Templomról* szóljunk, Szívem, valamicskét.
Melljnek régi dicsőségét de (!) csudálja akárki!
Míg annak derekasb romlását tészem elődbe: 610
észrevehetsz magad is valamit; hogy kezde romolni.

Abba vagyon mintegy *mosni*, s *sok haszonra való tó*.
Mind az a *sok ezer foljamat*, melj tartja a Várost,
elmegeyen által *ezen*, már *jó tova* öszvekerülvén:
és ide nagy sebesen folyván egy *csúdda csatornán*. 615
Még van a *balja felől más* olljan forma *csatorna*.
Meljbe kiadja magát minden foljamat, s ugy eloszlik.
Míg pedig, ám jó sebességgel, kinyomódik a *tóból*;
amelj megbüzhödt *fenekes sárt* hajta magával,
azt, nagy része szerént, *ott hagyja*, letészi örökre. 620

Mellj iszonyú légyen már *egy helyen* annyi *büdösség!*
gondolhat'd: sokkal 's nehezebb szenvedni az orrnak:
annyival is inkább, hogy a *párázatja halálos*.

606–607 Utalás a dél-szicíliai Camarina (ma Camarana) város melletti mocsárra, melynek lecsapolásától egy közmondássá vált jóslat intette el az ott lakókat.

614 *tova*] messze

619 *fenekes*] itt: leülepedett

605 e'-kor' azok, fáros fenekéből fél-keveredvén, 606 (kell ifzonyodni!) féllette büdössek! egész *Camarínák!* 607 kell ifzonyodni! féllette büdössek! egész *Camarínák!*
608 Már *ama Templomról* szóljunk, Szívem, valamicskét. 609 Melljnek régi dicsőségét de (!) csudálja akárki! 610 Míg ànak dèrèkasb romlását tészem elődbe: 611 észre-vèhetsz magad-ís valamit; hodj kezde romolni. 612 *Abba* vadjon mintèdj *mosni*, s *fok haszonra-való tó*. 613 Mind az à-*fok ezer foljamat*, mèlj tartja a-Várost, 614 el-mègyèn-által *ezen*, már *jò-tova* öszve-kerülvén: 615 és ide nagy sebesen foljván èdj *csúdda csatornán*. 616 Még van a-*balja-felől más* olljan-forma *csatorna*. 617 Mèljbe ki-adja magát mindèn foljamat, s ugj el-òfzlik. 618 Míg pedig, àm jò sebèsfég-el, ki-nyomódik a-*tóból*; 619 à-mèlj mæg-büzhödt *fenekes sárt* hajta magával, 620 azt, nagy része-fzèrént, *ott hagyja*, lè-tèszì örökre. 621 Mèlj ifzonyú lèdjèn már *èdj helyèn* ànji *büdösség!* 622 gondolhat'd: sòkal-'s nehezèb fzenvedni az-òrrnak: 623 ànjival-ís inkább, hodj a-*párázatja halálos*.

605 em. e'-kor'

Mellj okon annyi *folyás*, elhagyott rût sárja helyében,
kap *veszedelmes erõt*: s, még annyiszor is odatérvén, 625
mind gonoszabb lészen; s *széljel* fog halált is okozni.

Templom (Szív) Meg van ez értve: tovább lássuk, hogy jára a *templom*.
Ez igen elpusztítatván ama nagy sereg által,
(mondám, mellj iszonyú!) *el-felfordúla* egészen.
A lakosok, mind az idegen fene néppel egye'mben, 630
fordíták mindjárt *hijjába valóra*, gonoszra:
mert *ad-vesz* ma, kinek tetszik, ma *kereskedik, abban*.
Abba, bizony, véghez mégyen sokféle gonoszság:
mindenféle bün, így mondom, hogy elárada abban:
részezség, minden bujaság ott rajtok erõt vett: 635
ott öli; rágja igen egymást; károm'lja, gyalázza!
esküsznek hamisan, s csálnak: másét de *szemellik!*
lopnak: előmentét, hasznát, egymásnak irigylik!
Hogy leve latroknak barlangjokká *ama templom!*
Gyilkos tolvajok is elegen lappanganak abban: 640
néha csalárdsággal járnak végére sokaknak:

627–643 Az *Evangéliumok* szerint Jézus Jeruzsálemben vonulása után megtisztítja a Templomot, pontosabban a templomkomplexum udvarát a kereskedőktől, pénzváltóktól és az ott tanyázó gonosztevőktől: *Mt* 21,12–13; *Mk* 11,15–17; *Lk* 19,45–46.

628 ama nagy sereg által] ti. a „pokol himlő” által

630 egye'mben] egyetemben, együtt

637 *szemellik*] kinézik, kiválogatják

624 Templom (Szív). [228] | Mellj okon ànji *folyás*, el-hagyott rût fárja helyében, 625
kap *veszedelmes erõt*: s, még ànjifzor-ís oda-térvén, 626 mind gonoszabb lészen; s *széljel*
fog halált-ís okozni. 627 Mèg-van ez értve: tovább lásfuk, hodj jára a-*templom*. 628 Ez
igèn el-pusztítatván ama nagy fereg-által, 629 (mondám, mèllj ifzonyú!) *el-fèl-fordúla*
egészen. 630 A-lakosok, mind az-idegèn fene nép-el ègje'mben, 631 fordíták
mindjárt *hijjába-valóra*, gonoszra: 632 mert *àd-vész* ma, kinek tetfzik, ma *kereskèdik,*
àban. 633 Abba, bizonj, véghèz-mègyèn fok-fèle gonoszfág: 634 mindèn-fèle bün,
igj mondom, hodj el-àrada abban: 635 rézfègfég, mindèn bujafág ott rajtok erõt-vètt:
636 ott öli; rágja igèn èdj-mást; károm'lja, gyalázza! 637 esküsznek hamisan, s
csálnak: másét de *szèmellik!* 638 lopnak: èlõ-mèntét, hasznát, èdj-másnak irigylik!
639 Hogj lève latroknak barlangjöká *ama templom!* 640 *Gjilkos tolvajok*-ís èlegen
lappanganak abban: 641 néha csalárdfág-al járnak végère fokaknak:

626 em. *fzéljel* 631 em. *mindjárt*

más láttára kegyetlenkednek egyébkor az úton.
Hogy leve *latroknak barlangjává* ama templom!

Summa szerént, *meg van fertéztetve a templom:*
melljben kell vala Isten előtt *áldozni napokként;* 645
kelle a *Jézusnak* ma *fogantatni* s ma *születni;*
kell vala abba *neveltetni*, s ma *tanítani a népet:*
kelle a *Szent Léleknek* ugyan mind abba *lakozni:*
kelle a községnek *szentségben* imádnia ötet;
kell vala néki felindítatni a jót cselekedni; 650
hallani a törvényt, és tiszteit érteni abban.

Énekem elnyúlék; hosszú vala *példabeszédem.*
Embernek nyavalyásságát leírák ugy eléggé.
Akinék a hallásra nagyon *füle; hallja e példát:*
és kinek Isten adott *szívet az értésre; megérti.* 655
És ha így éneklek keseregve; megérti tovább is.

644 Summa szerént] összefoglalva

645 *napokként*] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

649 a községnek] a népesség egészének

651 tiszteit] kötelességeit

652 *példabeszédem*] A *példabeszéd* kifejezés jelentése a korban kettős. Egyrészt jelentheti azt, amit ma köz- vagy szólás mondásnak nevezünk, másrészt állhat a bibliai *parabola*-hasonlat vagy hosszabban kifejtett allegória jelentésben is. Kalmár a műben mindkettővel él, ezen a helyen egyértelműen a második jelentésben használja a szót.

654–655 Az *Újszövetség* episztemológiája alapján a tanítás hallás (tkp. szóbeli, nyelvi közlés) útján jut el a befogadóhoz, viszont a megértés a szívben történik. Pl. *Mt* 13,15: „Mert megkövéredett e népnek szive és füleikkel nehezen hallottanak, és szemeiket bézárlották, hogy valami módon ne lássanak szemeikkel, és füleikkel ne halljanak, és sziveikkel ne értsenek, meg ne térjenek, és meggyógyítsam őket.” Tehát az *Evangéliumban* több helyen előforduló formula – „akinek van füle a hallásra, hallja” – a megértés egészére, teljességére irányoz.

656 Kalmár egyértelművé teszi, hogy poétikai programjának alapja a meggyőzésre írá-

642 más láttára kegyetlenkednek egyébkor' az-úton. 643 Hogy leve *latroknak barlangjává* ama templom! 644 Summa-szerént, *még-van fertéztetve a-templom:* 645 melljben kell-vala Isten-előtt *áldozni napok-ként;* 646 kelle a-*Jé'fusnak* ma *fogantatni* s ma *születni;* 647 kell-vala abba *neveltetni*, s ma *tanítani a-népet:* 648 kelle a-*Szent-Léleknek* ugyan mind abba *lakozni:* 649 kelle a-községnek *szentségben* imádnia ötet; 650 kell-vala néki fël-indítatni a-jót cselekedni; 651 hallani a-törvényt, és tiszteit érteni abban. 652 Kapitány. A-Várba mënö út. [229] | Énekem el-nyúlék; hofzfü-*vala példa-beszédem.* 653 *Embernek nyavalyásfágát* lë-írák ugy eléggé. 654 A-kinek a-hallásra vadjon *füle; hallja e' példát:* 655 és kinek Isten adott *szívet az-értésre;* *még-érti.* 656 És ha így éneklek keferégve; még-érti tovább-is.

Nem lehet embernek, ha vagyon *hús szíve* kiváltkép,
szívszakadás nélkül nézni s gondolni *e romlást*.

Kapitány. A Várba Még pedig a *Várban* lakozó *Kapitány* oka ennek;
menő út hogy mind *ennyi gonoszt* nyilván megszenved a népben: 660
mert maga a bordélyházok gazdája bizònyjal:
még a csalárdoknak legfòbb czéhmestere is ő:
ő a *lopónak*, hamisnak, az *Orgazdája* leginkább:
ő a *kòborlók fòhadnagya*; tudjuk ezekbòl —
őmagok a *strázsák* ebben *szolgálnak* önèki: 665
ez, egyedül, a hitetlen *vártásoknak* a tiszték;
nèkie hogy mindent hírèül adjanak egybe.

A templom s vár közt van igen tört út, s gyalogösvény.
Mindenik ollj *gyönyörű* és kellemetes vala *hajdan*;
hogy kibeszélésére idòcskét kellene szánnom. 670
Most csak im ezt rovjuk meg: hogy ollj szépp ékesen és jól
volt minden rendelve azon; hogy nem vala sèmmi,
ami az ép szemnek nem tetszene; nem vala semmi.
Szüntelen és folyvást jött-ment *hír s válasz ez úton*.
Jártak a gyors *posták* sebesen; mind *a papi rendtòl*, 675

nyuló újszòvetségi retorikával azonos.

665 őmagok] önmaguk

666 tiszték] kötelességük, feladatuk

671 rovjuk meg] jegyezzük meg

657 Nèm lehet embèrnek, ha vadjon *hús' fzíve* kiváltkép', 658 fzív-fzakadás-nélkül
nézni s gondolni *e' romláft*. 659 Mèg pedig az-*Várban* lakozó *Kapitánj* oka e'-nek; 660
hodj mind *e'nji gonoszt* nyilván mèg-fzenved a-népben: 661 mert maga à-bordély-házok
gazdája bizònyjal: 662 még a-csalárdoknak leg-fòbb czéh-mestère-is ő: 663 ő a-
lopónak, hamisnak, az-*Or-gazdája* leg-inkább: 664 ő à-*kòborlók fò-hadnagya*; tudjuk
ezèkbòl — — — 665 ő-magok à-*strá'sák* e'ben *szolgálnak* ő-nèki: 666 ez, egjedül,
a-hitetlen *vártásoknak* a-tiszték; 667 nèkie hodj mindènt hírèül adjanak èdjbè. 668
A-templom s vár-kòzt van *igèn-tört út, s gyalog-ösvény*. 669 Mindènìk ollj *gyönyörű*
és kèllemetès-vala *hajdan*; 670 hodj ki-befzélésère idòcskét kellene fzánnom. 671
Most csak im' ezt rovjuk-mèg: hodj ollj szépp ékesen és jól 672 vòlt mindèn rëndèlve
azon; hodj nèm-vala fèmmi, 673 à-mi az-ép fzèmnek nèm tetfzene; nèm-vala fèmmi.
674 Szüntelen és foljvást jött-mènt *hír s válasz ez úton*. 675 Jártak a-gyors *posták*
fèbèsen; mind à-*papi rëndtòl*,

657 em. *vadjon* 659 em. *Mèg* 659 em. *az-Várban* 674 em. *foljvást*

Isteni dolgokban hogy a *Várral* értsenek egyet;
mind a *tanátsháztól*, a *Biró* hogy ítélje az ügyet;
mind pedig a *néptől*, aszerént a *városi rendtől*
hogy, ha panaszok esék, ha, akár, jobban vala dolgok,
késedelem nélkül légyen tudtára *Fejeknek*. 680
Még magok is gyakran sétálva bementek a *Várba*:
hogy legyenek szemben bizvást a *kegyes jó Vezérrel*:
és mindenben igaz jó példát végyenek attól:
vagy pedig hűségét igazán ki-ki néki mutassa.

Az épségnek állapátja leábrázaltatik *Mind ezek istenesen*, kifogás nélkül pedig, élvén, 685
egymásnak jó példa gyanánt ez időbe valának:
egy szívvel s szájjal szeretik s áldják vala Istent.
Mellj okon is gyakran *sétáltak örömmel* az úton:
s mentek eléb a nagyobb kapuig; sokszor kifelé is.

677 ügyet] Kalmár szóhasználatának vizsgálatakor nem lehet nem figyelembe venni a korabeli bibliai, protestáns szóhasználatot. A mostani sajtó alá rendezés során használt 1751-ben megjelent Károli-féle *Szent Bibliában* az *ügy* kifejezés bibliai szövegben háromszor, argumentumban négyszer fordul elő, és mindegyik alkalommal elsődlegesen '(jogi) per, vita' értelemben (pl. a legelső felbukkanása *5Móz (MTörv)* 1,16-ban: „Es megparant-solám az időben a ti Biráitoknak, mondván: Hallgassátok a ti atyátokfiainak ügyöket, és ítéljetez igazat a férjfiú között, és az ő atyafia között, a jövevény között is.”). Természetesen kiterjesztett értelemről van szó, tehát amikor a jelentést vagy az isteni vagy az emberi ítélkezés keretein belül kell érteni. Az emberi ítélkezés lehet egyrészt intézményszerű, de lehet interperszonális, morális is. Az említett *Szent Biblia*-kiadáshoz szokás szerint hozzácsatolt *Zsoltároskönyvben* az *ügy* kifejezés leginkább az utóbbi értelemben szerepel.

678 aszerént] úgyszintén

680 *Fejeknek*] vezérüknek, ti. *fejüknek*

676 Ifteni dolgokban hodj a-*Vár-al* értsenek édjjet; 677 mind a-*tanáts-háztól*, a-*Biró* hodj ítélje az-ügyet; 678 mind pedig a-*néptől*, a-*szérént* a-*városi rendtől* 679 *Az épfégnek állapátja le-ábrázaltatik*. [230] | hodj, ha panászok esék, ha, akár, jobban vala dolgok, 680 késedelém-nélkül lédjén tudtára *Fejeknek*. 681 Még magok-is gyakran fétálva bé-méntek a-*Várba*: 682 hodj lédjenek fzemben bizvást a-*kegyes jó Vezér-el*: 683 és mindenben igaz jó példát védjenek atól: 684 vagj pedig hűségét igazán ki-ki néki mütasfa. 685 *Mind ezek istenesen*, ki-fogás-nélkül pedig, élvén, 686 *édj-másnak jó példa-gyanánt* ez időbe valának: 687 *édj szív-el s száj-al* szeretik- s áldják-vala Iftent. 688 Mellj okon-is gyakran *fétáltak örömmel* az-úton: 689 s méntek-eléb a-nagyöb kapuig; fokfzor ki-felé-is.

687 em. *szerezetik- s* 688 em. *örömmel*

Istenem! óh de *kegyes mulatás!* mellj tiszta barátság! 690
 Istenem! óh de *kegyes mulatás!* mellj *tiszta barátság!*
 Csak szeretet, s jóság! az ÚRba való öröm épen!
 Mert a kapun kívül, ugy az út félén, s a közúton,
 hitbe, kegyes szeretetbe, igyen magokat gyakorolták:
 s adtak az Istennek háláht ő egész erejékből. 695
 Istenem! óh mellj boldog öröm! *példája a Mennynek!*
 Megtelvén eszerént mindnyájan *örömmel az ÚRban,*
 a szent helyre 's igyen kívánván gyülni együvé,
 Isten előtt térdet hajtottanak egy akarattal;
 s nékie kész fogadást tettek, háláhtat is adván. 700
Szent csókkal az után egymást kegyesen kötelezték.
 Igy haza térének kötelességekre örömmel:
 még pedig *Isten félelmébe* fogának ahoz mind;
 hogy mindenben imádtassék Neve általok. Amen!
 Gyermeket 's, eszerént, az ő félelmébe nevelték; 705
 mint az ő lelki igaz esméreték arra tanítá.
 Szüntelen, igy lehetett *őnékik örülni az ÚRban.*
 Óh mellj *boldog öröm* vala ez! vala *mennyei példa!*
 Óh mellj *boldog öröm* vala ez! vala *mennyei példa!*

690–691 *kegyes mulatás*] kegyes és hasznos időtöltés; lásd a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon

705 Gyermeket] Gyermekeket

690 Istenem! óh de *kedjés mulatás!* mellj tiszta barátság! 691 Istenem! óh de *kedjés mulatás!* mellj *tiszta barátság!* 692 Csak szeretet, s jófág! az-ÚRba-való öröm épen!
 693 Mert a-kapun kívül, ugj az-út-félén, s a-köz-úton, 694 hitbe, *kedjés* szeretetbe, igjén magokat gyakorolták: 695 s adtak az Istennek háláht ő egész erejékből. 696 Istenem! óh mellj *boldog öröm!* *példája a-Menny-nek!* 697 *Meg-telvén e'fzérént mindnyájan örömmel az-URban,* 698 *à-szent-helyre-'s igjén kívánván gyülni-égjüvé,*
 699 *Isten-előtt térdet hajtottanak edj akarát-al;* 700 s nékie kész fogadást tettek, háláhtat-ís adván. 701 *Szent csókkal az-után edjmást kedjésen kötelezték.* 702 Igy haza térének kötelesfégékre örömmel: 703 még pedig *Isten félelmébe* fogának a-hoz mind; 704 *hodj* mindenben imádtasfék Neve általok. Amén! 705 *Gyermekéket-'s, e'-fzérént, az-ő-félelmébe nevelték;* 706 *mint az-ő-lélki igaz esméreték arra tanítá.*
 707 *Az-eset után-való állapot. [231]* | Szüntelen, igj lehetett *ő-nékik örülni az-ÚRban.*
 708 *Óh mellj boldog öröm* vala ez! vala *mennyei példa!* 709 *Óh mellj boldog öröm* vala ez! vala *mennyei példa!*

697 em. *URban*

Az eset után való állapot	<p>Immár <i>elfordúlt a dolog ma!</i> egész iszonyúság! <i>Városon és várban</i> mind porba esett az igazság. Nincs aki jót cselekedne: <i>szemügyvet vett a hamisság.</i> úton útfeleken hogy eláradt ím a gonoszság! Futnak a gyors posták gyakrabban mintsem egyébkor; úntalan a bordélymester s orgazda akarván érteni egyet a sok társakkal, alattavalókkal.</p> <p>Még maga is a nép kimegyen járkálni gyakorta: mert a közönséges tört úton kaphat akármit; mindent, amit akar mindenkor a testi bolondság: és láthat mindent, ami tetsző a buja szemnek.</p> <p>A nép a maga rút kényén keres ott elég ösztönt; hogy kitaláljon akármi gonoszt a gondolat által: Annak utánna pedig cselekedje, amit ma kigondolt. Ollj helyeken járkál, aholott módját kitalálja. Érzi; kitölti félig kívánságát, ha beszéli.</p> <p>Amelljnek végette poroszkál gyakran az úton; tudnia illik, <i>ama kapuig</i>, nem messze a <i>vártól</i>. Minthogy igen <i>széles kapu</i>: ki s betolyonganak anny'an, hogy ott addig sem láthatni a <i>csorda szűnését</i>; míg ember hebehurgya szemét pillantja csak egyszer.</p>	<p>710</p> <p>715</p> <p>720</p> <p>725</p> <p>730</p>
---------------------------	--	--

712 *szemügyvet vett a hamisság*] a hamisságra irányult csak a figyelem

718 közönséges] köz, nyilvános

721 ösztönt] ösztönzést

728 anny'an] annyian

710 Immár *el-fordúlt a-dolog ma!* egész ifzonyúfág! 711 *Városon és várban* mind porba esett az-igazfág. 712 Nincs a-ki jót cselekedne: *fzēm-ügyet* vett a-*hamisfág*. 713 úton útfeleken hogj el-áradt ím' a-gonoszfág! 714 Futnak a-gyors pofták gyakrabban mint-fēm ēgjēb-kor'; 715 úntalan à-bordély- meftēr s or-gazda akarván 716 érteni ēdjet a-fok társák-al, alatta-valók-al. 717 Még maga-ís à-nép ki-mēgyēn járkálni gyakorta: 718 mert a-közönfēgēs tört-úton kaphat akármit; 719 mindēt, à-mīt akar mindēn-kor' a-tefti bolondfág: 720 és láthat mindēt, a-mi tetszō à-buja fzēmnek. 721 A-nép à-maga rūt kēnjén keres ott élēg őfztōnt; 722 hodj ki-találjon akármi gonoszt à-gondolat-által: 723 Annak-utánna pedig cselekedje, a-mit ma ki-gondolt. 724 Ollj helyekēn járkál, a-holott módját ki-találja. 725 Érzi; ki-tölti félig kívánfágát, ha beszéli. 726 A-mēlljnek végētte poroszkál gyakran az-úton; 727 tudnia illik, *ama kapuig*, nēm meszfze a-*vártól*. 728 Minthodj igēn-*fzēlēs kapu*: ki-s be-tolyonganak ànjan, 729 hodj ott à-dīg fēm láthatni a-*csorda fzűnését*; 730 míg embēr hebehurgya fzēmēt pillantja csak ēdjfzēr.

728 em. *ànjan*

Borfő; borszem; Melj nevezett úton 's ugyan egymást éri a *csapszék*.
borláb Csuddálhatni erős keletét mind *annyi italnak!*
Ollj'k jut ahoz ingyen; költsön más; más pedig áron.
Nagy bővsége vagyon: vagyon is *sűrű árja* az úton:
nem csak a *port moshatja*; meg is *áztatja a földet*. 735
Annyira megtódul sokszor, hogy a völgy fenekéből,
honnét folyt, oda indulván, a kapun kirohan mind.
Némellj'k úszik ugyan; némellj'k *beledül a bor árba*.
Honnan ugyan nehezen gázol ki: vagy ott vesz el épen.
E *boros úton* a szembe, akad sokféle útalat. 740
Hol nem birja magát; hol alig birhatja a *borfő*.
Vagy, ha feladja magát, *moslékot* forral *agyában*:
ezt üti: vágja imezt: fertőn keverődik amazzal:
csalja imezt: amazon térszen nagy erőszakot osztán:
majd törvénybe idézi imezt: azt rágja, gyalázza. 745
Szolgál néki igen hűségesen ekkor a *borszem*:
szűnnjókál valamit; s azután, ha *magát kialuszza*,
tisziben állandób sokkal, s százszorta serényebb,
mint valamellj, aranyat órákként megkereső, kém.

741 *borfő*] borfej, ti. bortól megrészegült fej

742 ha feladja magát] elengedi magát, részeggé válik

746 *borszem*] mint a *borfő* esetében: bortól megrészegült szem

749 órákként] óránként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

749 kém] itt: kémlelő, vizslató, s nem *spion* jelentésben

731 Mëlj nevezett úton-'s ugjan edjmost éri a-*csap-fzék*. 732 Bor-fő: bor-fzëm: bor-láb.
[232]| Csuddálhatni erős keletét mind *ànji italnak!* 733 Ollj'k jut a-hoz ingyen; költsön
más; más pedig áron. 734 Nagy bővflége vadjon: vadjon-ís *fürú árja* az-úton: 735
nëm csak a-*port moshatja*; mëg-ís *áztatja a-földet*. 736 Anjira mëg-tódul fokszor, hodj
a-völgy fenekéből, 737 honnét foljt, oda indulván, a-kapun ki-rohan mind. 738
Nëmëllj'k úfzik ugjan; nëmëllj'k *bele-dül a-bor-árba*. 739 Honnan ugjan nehezen
gázol-ki: vagj ott vësz-el épen. 740 E' *boros úton* a-fzëmbe, akad fok-fële útalat. 741
Hol nëm birja magát; hol alig birhatja a-*bor-fő*. 742 Vagj, ha fël-adja magát, *moslékot*
forral *agyában*: 743 ezt üti: vágja imezt: fërtőn keverődik amàz-al: 744 csalja
imezt: amaz-on térszen nagy erő-fzakot osztán: 745 majd törvénybe idézi imezt: azt
rágja, gyalázza. 746 Szolgál nëki igën-hűfëgesen e'-kor' a-*bor-fzëm*: 747 fzünnjókál
valamit; s az-után, ha *magát ki-aluszsza*, 748 titziben állandób sokkal, s füzáfzorta
fërényëbb, 749 mint valamëllj, aranyat órák-ként mëg-kereső, kém.

736 em. *Anjira* 738 em. *Nëmëllj'k* 748 em. *titziben*

Úntalan ez nyargal: s mihelyen megkémlél akármit; 750
megviszi a *borfőnek*, erősen néki javallván.
Ő pedig a *borlábna*k azon kész nyomba parancsol:
Szótfogad ez mindjárt *önként*; noha tántorog ekkor:
és, noha most botlik, s *dőléde*z előre, ugy hátra,
mindenhová készen lészen *hordozni a gazdát*. 755

Borkéz; bortorok; Mégyen a gazda, mikép lehető; két *szolga* követvén:
bornyelv értem a *borkezeket*; mëllyekre *sokat biz a gazda*;
egyik a fegyvereket; másik hordozza az erszényt.
Ő pedig *öl*, s *fenyeg*et: majd gyüölöltét *sebesíti*:
majdan amott *ragadoz idegen marhát* őmagának: 760
majdan emitt a *gyanús társát* elijezi a dögről:
ott summás *birságot* ad: és *bért* veszteget itten.

Igy folyván ezek; a *bortorkot* előveszi osztán.
Szem meredez, s vérzik; mikor ím ez trombita harsog.
Prédájának örül: *győzedelmét* hirdeti ekkor. 765
Áldozik énekkel buja *Vénussának* azonban.
Borszáját 's örömében igenn kínálja napestigg:
drága szagú ételt ad nékie; majdan *okádást*.

752 *borlábna*k] a részeg (boros) lábna; a továbbiakban megnevezett *bor*-testrészek ezek analógiájára értendők

760 *őmagának*] önmagának

750 Úntalan ez nyargal: s mihelyen megkémlél akármit; 751 meg-vizsi à *bor-főnek*, erősen néki javallván. 752 Ő pedig à-*bor-lábna*k azon kész nyomba parancsol: 753 Szót-fogad ez mindjárt *ön-ként*; noha tántorog e'-kor': 754 és, noha most botlik, s *dőléde*z előre, ugj hátra, 755 mindēn-hová készen lészen *hordozni a-gazdát*. 756 Mégyēn a-gazda, mi-kép' lehető; *két' szolga* követvén: 757 értēm a-*bor-kezeket*; mëllyekre *fokat biz a-gazda*; 758 *Bor-kéz*: bor-torok: bor-nyelv. [233] | édjik a-fegyvereket; másik hordōza az-erfzēnyt. 759 Ő pedig *öl*, s *fenyēget*: majd gyüölöltét *sebesíti*: 760 majdan amott *ragadoz idegēn marhát* ő-magának: 761 majdan e'mitt a-*gyanús társát* el-ijezi a-dögről: 762 ott fummás *birfágot* ad: és *bért* vesztēget itten. 763 Igj foljván ezek; à-*bor-torkot* elő-vēszi ofztán. 764 Szēm meredēz, s vérzik; mikor' ím' ez trombita harfog. 765 *Prédájának* örül: *győzedelmét* hirdeti e'-kor'. 766 Áldozik ének-el buja *Vénusfának* azonban. 767 *Bor-fzáját*'-s örömében igēnn kínálja nap-eflugg: 768 drága fzagú ételt ad nēkie; majdan *okádást*.

Végre, mikép ezelőtt, mit nem szolgálhat a *bornyelv*.
Eddig is iszonyú *káromlást*, s sok gonosz *átkot* 770
szór vala *azzal*, igyen mást is indíta haragra:
más házát gonoszúl *égette*, mikép a *magáét*:
azt koptatja imé most *bordélybéli beszéddel*.

Felkelvén, *ugyanazt* majd fogja követni az *útszán*:
kísértvén, ha talál valaki mást, mint az *elébi*. 775

Némelljtől *hivatalt* mindjárt *vészen*; s megy utánna.
Mást ugyan irtóztat s veresít a szemérem *először*:
ő penig ördögtől eleget, gyakorolva, tanúlván,
színmézzel, s vajjal addig keni és feni *nyelvét*;
míg az *egyűgyűnek nyelvére* 's cseppenik abból: 780
onnat hamar leszivárog, *elhat szívére* szegénynek.

Bornyelv. Nyomai a himlőnek *Nem leszen ő másnál azután jobb: mások után jár:*
füstöli illattal nyelvét és megkeni mézzel:
még pedig a maga rendi előtt dicséri, jovalja.
Micsoda sok méreg folyik abból annak utánna! 785
arra bizony kell hosszu levél, s jó penna, sok óra.

780 *egyűgyűnek*] egyenes szívűnek; lásd a 314. sorhoz írt jegyzetet az 58. oldalon. Vö. továbbá: „De félek, hogy valami módon, mint ama kigyó eltsalá Evát az ő álnokságával; azonképpen a ti elméitek megszeplősítettvén *elhajlottak ne légyenek* a Kristusban való együgyüségétől.” (2Kor 11,3)

769 Végre, mi-kép' ez-előtt, mit nem szolgálhat a-*bor-nyelv*. 770 E'dig-ís ifzonyú *káromlást*, s fok gonosz *átkot* 771 *szór-vala az-al*, igjén mást-ís indíta haragra: 772 *más házát* gonofzúl *égette*, mi-kép' a-*magáét*: 773 *azt* koptatja imé most *bordély-béli beszéd-el*. 774 Fél-kelvén, *ugjan-azt* majd fogja követni az-*útfzán*: 775 kifértvén, ha talál valaki mást, mint az-*elébi*. 776 Némelljtől *hivatalt* mindjárt *vészén*; s megy utánna. 777 Mást ugjan irtóztat s veresít a-*szémérem először*: 778 ő penig ördögtől éléget, gyakorolva, tanúlván, 779 *szín-méz-el*, s vaj-al addig keni és feni *nyelvét*; 780 míg az-*égjűgyűnek nyelvére*-s cséppenik ából: 781 onnat hamar lē-*szivárog*, *el-hat szívére* szegénynek. 782 *Nēm lészén ő más-nál az-után jób: mások-után jár*: 783 füstöli illát-al nyelvét és meg-keni méz-el: 784 még pedig a-maga rendi-előtt dicséri, jovalja. 785 *Bor-nyelv. Nyomai a-himlőnek. [234]* | Micsoda fok mérég foljik à-ból annak-utánna! 786 arra bizony kell hoszszu levél, s jô penna, fok óra.

769 em. *ez-előtt* 784 em. *dicséri*

Most rövidenn monddom meg: *igenn sok lelkeket étet:*
házakat éget: egész népet mint a fene észen.
Gyermekeit szintén ugy azokra szokatja napokként:
rossz rájájáról *egyedül* mind varni tanítja. 790
Csak *rebeg* a gyermek; nem régen kezdte petyegni:
szól még's trágárságot, *hiába valókat először:*
mind mondatja a Mám; hogy néki nevesse egyéb ís.
Illjen az ember! egész pokol! és ördöggel határos!

Ám ama rettenetess pusztításstól leve mind ez. 795
Ellenség, idegen nép, nagy roppant seregével
a várost feldúlta; kerítésit letöré mind.
Ottan ugyan sokakat *fegyvernek* az *élire* hánya:
néki akik mindjárt esküdtek alája peniglen;
életben maradának imé: de *gonoszb a halálnál:* 800
Mind leve ollj trágárr, buja, pajkos, utállatos, állnok,
mint ő, ellene Istennek járó; fene gyilkos:

788 mint a fene észen] A feltehetően finnugor eredetű *fene* szavunk eredeti főnévi jelentése: 'vad', 'vadállat', melléknévként: 'vad', 'iszonyú'. Az *eszik* igével párban különféle ragályos betegségek jelentését veszi fel. Tehát itt még nem az *eszi a fene valamiért, valami miatt* = 1. 'dühöng valami miatt', 2. 'vágyakozik valami után' manapság gyakori szólás jelentésében szerepel, az később, az eredeti jelentés elvesztésével alakul ki.

789 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

790 Allúzió a régies, szinte kihalt *egy rámán varrnak* 'egyét akarnak, egyformák', továbbá az *egy rámára von mindent* 'mindent egyformára alakít' jelentésű szólásainkra.

791 *rebeg*] akadozó nyelven, alig érthetően beszél

791 petyegni] tkp. gagyok, érthetetlenül beszél

799 peniglen] pedig

787 Most rövidenn monddom-még: *igenn-fok lelkeket étet:* 788 *házakat éget: egész népet* mint a fene észen. 789 *Gyermekeit szintén-ugy azokra szokatja* napok-ként: 790 rossz rájájáról *egyedül* mind varni tanítja. 791 Csak *rebeg* a-gyermék; nem régen kezdte petyegni: 792 szól még-'s trágárságot, *hiába-valókat először:* 793 *mind mondatja* a-Mám; hodj néki nevesse egyéb-ís. 794 Illjen az-embér! egész pokol! és ördögg-el határos! 795 Ám ama rettenetess pusztításstól leve mind ez. 796 Ellenség, idegen nép, nagy roppant seregével 797 a-várost feldúlta; kerítésit letöré mind. 798 Ottan ugyan sokakat *fegyvernek* az-*élire* hánya: 799 néki a-kik mindjárt esküdtek alája peniglen; 800 *életben* maradának imé: de *gonoszb a-halálnál:* 801 Mind leve ollj trágárr, buja, pajkos, utállatos, állnok, 802 mint ő, ellene Istennek járó; fene gyilkos:

793 em. *égyéb*

mert, amiképp mondják nálunk egy példabeszédben,
ördöggel ki lakik, ördöggé lenni fog ő is.

Hüllőjat ama *himlőnek* kibeszéltem először: 805
mennyre ostromlott némellj tagokat; s *legyaláza!*
Most közelebb az *egész erejét* leírom ugyanannak:
hogy tevé irtóztatni való *kárt annyi tagokban!*
tudnia illik a *fődbe, szivedbe, közötté 's ezéknek;*
nyelvedben, gégedben, a májadban, s a tüdődben; 810
ugy a *vesédbe; kezédben; a lábaddban; s derekadban;*
véredben 's a szerént tevé nagy kárt, minden eredben.

Ostromja a himlő- *Más színt* vészek elő: jobban le 's festem e képet:
nek *hogy eleven formába kiábrázoljam a dolgot.*
Miből áll nevezett himlődnek mérgé leginkáb; 815
most mondom meg egész erejét: hallhat'dsza, ne
szunnyadj.

Olljan igen nagyon és méljenn meggyült kelevények!
szélesen elterjedt, sok evű, kék, s sárga kelések!

803–804 A közmondás jelentése: 'ha rossz társaságba kerülsz, hasonlóvá válsz a többiekhez'. Már Kis Viczay Péter is említi a *Selectiorában* [1713].

809 *fődbe*] fejedbe

813–814 A festő-metafora háttérében ismeret- és retorikai hatáselméleti gondolatok állnak. Ezek szerint egy bizonyos gondolatot, ideát a szavakkal minőségileg és hatását tekintve is különböző mértékben lehet kifejezni, *lefesteni, ábrázolni.*

814 *eleven*] élő, étellel teli

818 *sok evű*] bőven gennyes

803 *mert, a-mi-kép'* mondják nálunk *edj példa-beszéd-ben,* 804 *ördögg-el ki lakik,*
ördöggé lenni-fog ő-is. 805 *Hüllőjat* ama *himlőnek* ki-beszéltem először: 806 *mennjire*
ostromlott némellj tagokat; s lé-gyaláza! 807 *Most közelebb az-egész erejét* *lë-írá*
ugjan-annak: 808 *hogj tevé irtóztatni-való kárt ànji tagokban!* 809 *tudnia illik a-*
fődbe, fzívedbe, kőzötté-'s ezéknek; 810 *nyelvedben, gégedben, a-májadban, s a-tüdődben;*
811 *ugj a-vesédbe; kezédben; a-lábadban; s dërëkadban;* 812 *véredben-'s a-fzërént tevé*
nagy kárt, mindën eredben. 813 *Oftromja a-himlőnek.* [235] | *Más fzínt* *vészék-elő:*
jóban lë-s fëstëm e' képet: 814 *hodj eleven formába ki-ábrázoljam a-dolgot.* 815
Miből áll nevezett himlődnek mérgé leg-inkáb; 816 *most mondom-mëg egész erejét:*
hallhat'dfza, në fzunnjadj. 817 *Olljan igën-nagyon és méljenn mëgg-gyült kelevënyëk!*
818 *fzëlësen el-terjedt, fok evű, kék, s fãrga kelések!*

813 *em. lë-s*

meljek ugyan 's egymás mellé s egymásra rakodtak:
 ugy, hogy, kell csúddálni, az *egyik a másba* kiszolgál; 820
 mint a csatorna, csatornából, azok is ugy erednek.
 Ez nem egyéb, láttod, nem egyéb, mind *tályog egészen*.
 szertelen és szörnyű, amiképp reggnált vala rajtad:
 minden *csontaidat* széljel meghatotta *középpig*:
 minden inak 's amiatt szennvednek; erőtlennék épen: 825
 itt reszketnek; amott fásnak, mert összevonódtak:
 a *forgó csontok* nehezenn s nagy erődre forognak:
 az ágyába ragadt forgójok, s *odda beforradt*:
 ennél fogva tehát *derekad* görbedve *legörbbed*:
 annyi erőd immár nincsen: 830
 volna *szemed* bátor; nem emelhetné az egekre:
 mint a barom, csak *alá nézzsz*; mind a *földre tekintesz*.

823 szertelen] itt: határtalan

823 reggnált] uralkodott

831–832 Vö. Ovidius *Átváltozások* I. *A világ keletkezése, benépesítése, az ember teremtése*:

Földre szegett fejjel jár mindegyik állat a földön,
 bezzeg az ember emelt főt nyert és égre tekinthet,
 így rendelte, a csillagokat fürkésze szemével.
 (Csehly Zoltán fordítása)

Tehát nem csupán külsőségeiben lesz az ember az állatokhoz hasonló, hanem – az ovidiusi allúzió alapján – éppen emberlétének lényegét, az isteniben való részesülést veszíti el. A „fölfelé soha nem tekintő”, „az igazán létezővel nem telítkező” ember barmokhoz hasonlítása egyébként nem ovidiusi lelemény. Annak képét mind Platón (*Állam*, IX., 586a–b), mind Xenophón (*Eml.*, I., 4., 11.) Szókratész személyéhez köti.

831 bátor] habár

832 mind] mindig

819 meljek ugyan-'s egymás mellé s egymásra rakodtak: 820 ugj, hogy, kell csúddálni, az-*édjik a-másba* ki-fzolgál; 821 mint a-csatorna, csatornából, azok-ís ugj erednek.
 822 Ez nem egjéb, láttod, nem egjéb, mind *tályog egészen*. 823 szertelen és szörnyű, a-miképp' reggnált-vala rajtad: 824 mindén *csontaidat* széljel meg-hatotta *középpig*:
 825 mindén inak-'s a-miatt szennvednek; erőtlennék épen: 826 itt reszketnek; amott fásnak, mert össze-vonódtak: 827 a-*forgó-csontok* nehezenn s nagy erődre forognak:
 828 az-ágyába ragadt forgójok, s *odda be-forradt*: 829 e'-nél-fogva tehát *derekad* görbedve *legörbbed*: 830 anji erőd immár nincsen: 831 volna *szemed* bátor; nem emelhetné az-egekre: 832 mint a-barom, csak *alá nézzsz*; mind a-*földre tekintesz*.

819 em. *mellé* 825 em. *erötlennék*

Micsoda visszavonás! lehet-e, hogy vége szakadjon?
 A panaszos felek ím a panaszba nem értenek egyet.
 némelljik közülök kíván mindenhai mozgást:
 némelljek pedig egyszeri mozdulást sem akarnak: 855
 vagynak némelljek, helyeket kik nem lelik épen;
 jársz, akár ülsz, állasz, fekszel; nincs nekik elégség.
 jaj! baj! imé hideget, meleget, nem tűrnek el együtt:
 egyik igen meleget, de igen hideget szeret a más'k:
 hogy késsel, tövel, hasogatnád, egyik akarná: 860
 énhozzám *te ne nyúlj soha*; jaj ne! kiáltja a más'k.

Ostromlott lábak. Lábaid hogy járanak; im egy summába kimondom;
 Váll gondolván nyomorúltt csípődtől fogva a talpíg.
 Rajjtad esett, mit akarnak ama köz tréfabeszéddel;
a szárába, igyen szólnak, *szállt az esze néki*. 865
 Néked az eszed imé igazánn lábodba leszállott.

852 visszavonás] ellenségeskedés

854 kíván mindenhai mozgást] mindenkor mozogni kíván

859 más'k] másik

860 tövel] túvel

862 egy summába] összefoglalva

864 köz tréfabeszéddel] közönséges, elterjedt, mulatságos szólásmondással

865–866 A szólás mindkét változata elterjedt (szárába | lábába szállt az esze), 'elment az esze, elbutult' jelentésben. Előbbi változata már Baranyai Decsi János gyűjteményében [1598] is megtalálható.

852 Micsoda vissza-vonás! lehet-è, hodj vége szakadjon? 853 A-panaszos felek ím' a-panaszba nem értenek edjet. 854 némelljik közülök kíván mindénhai mozgást: 855 némelljek pedig edjzféri mozdulást fém akarnak: 856 vadjnak némelljek, helyeket kik nem lelik épen; 857 jársz, akár ülsz, állasz, fekszel; nincs nekik elégfég. 858 jaj! baj! imé hidegét, melegét, nem tűrnek-el edjütt: 859 edjik igén-melegét, de igén-hidegét fzeret a-más'k: 860 hodj kés-el, tövel, hafogatnád, edjik akarná: 861 én-hözám *tē nē nyúlj foha*; jaj nē! kiáltja a-más'k. 862 *Oftromlott lábak. Váll. [237]* | Lábaid hogj járanak; im' edj fummába ki-mondom; 863 gondolván nyomorúltt csípődtől-fogva a-talpíg. 864 Rajjtad esett, mit akarnak amà köz tréfa-beszéd-el; 865 *à-fzárába*, igjén fzólnak, *fzállt az-esze néki*. 866 Nékéd az-eszed imé igazánn lábodba lè-fzállott.

Volt-*vala*, úgy tetszik, szólván ám emberi módon,
elmédben valamellj akarat, s eleinte szabadság:
ugy látszott, monddom, *szabadon* hogy *akart* az akármit.
Nékie hogy valamit csak akarni lehetne ma immár, 870
még csak nem 's látszik: megírom, hogy meg ne csalódjál.
Mostan imé *rabbá* leve; *függ mástól, ki parancsol*.
Amit akar *lábod*, miveled; nincs ellene voksod:
voksol, itél, javasol, valamit; meg kell azon állnod.

Senyved a *vállod*: azért karodat nem birja; leejti. 875
Karjaid is magokat nem birhatják; odavagynak.
Az *egyik* mindenha merőn áll, mint a *darab fa*.
Fáj-e vagy *viszket*, te magad sem mondhatod azt meg:
nappali vizketegességét mert éjeli fájás,
éjeli fájását szerrel ama szokta követni. 880
Néha pedig költsön váltják egymásnak a sorját.
Micsoda költsönözés! nem fogyhat rajta a csuddád;
rajtad hogy annyi vizsontagság menten megyen által:
mert ha kevés ideig bizzák egymásra a *költsönt*,

867–874 Kalmár tkp. a református teológiának megfelelően a bűnbeeséssel magyarázza a szabad akarat elvesztését.

873 voksod] szavad

877 mindenha] mindenkor

880 szerrel] itt: rend szerint

882 csuddád] erős csodálkozásod

867 Vólt-*vala*, ugj tetfzik, szólván ám embéri módon, 868 elmédben valamellj akarat, s eleinte szabadság: 869 ugj látzott, monddom, *szabadon* hodj *akart* az akármit. 870 Nékie hodj valamit csak akarni lehetne ma immár, 871 még csak nem-'s látzik: még-írom, hodj még-né csalódjál. 872 Moftan imé *rabbá* leve; *függ mástól, ki parancsol*. 873 A-mit akar *lábod*, miveléd; nincs ellene voksod: 874 voksol, itél, javasol, valamit; még-kell azon állnod. 875 Senyved a-*vállod*: azért karodat nem birja; lè-ejti. 876 *Karjaid*-is magokat nem birhatják; oda-vadynak. 877 Az-*édjik* mindenha merőn áll, mint a-*darab-fa*. 878 *Fáj-e* vagj *viszket*, tē-magad fēm mondhatod-azt-még: 879 nāpali vizketegēsőségét mert éjeli fájás, 880 éjeli fájását szērel ama szokta követni. 881 Néha pedig költsön váltják édj-másnak a-forját. 882 Micsoda költsönözés! nem fogyhat rajta a-csuddád; 883 rajtad hodj ānji vizsontagffág mēntēn mēgyēn-āltal: 884 mert ha kevés ideig bizzák édj-másra a-*költsönt*,

877 em. *édjik*

- míg egy óra telik; gyakrabban visszaveszik aztat 885
jussal: még pedig élni egész jussokkal akarnak:
jó darabig iljen módon bánnak veled úntig:
s illj szörnyű zavarás közben, te magad sem itélhet'd,
mint nehezebb, és mit kelljen óhajtandó immár.
- Ostromlott karok Szenved így a másik karod is, lévén levonódott. 890
Sokszor kénytelenül nyujtod; megerőlteted akkor:
néha viszont ugyanazt beljebb is kelletik húznod.
Fel se lehet tennünk, hogy ez is nagy erődre ne esnék.
Egyik avagy másik még eshetik olli nagy erődre;
hogy valahára keserves halál fog lenni a vége. 895
- Karjaid így lévén; mondd meg hol a haszna kezdednek?
Annyival is inkább, hogy az egyikben az inacsokák
összevonódtak: azértán a csontok se forognak.
Másikat a görcs húzza: egész jaj! szűneti nincsen.
Mindenik úgy szenved, s úgy gyöttri a fájdalom őket; 900
hogy gonoszabb köszvényt soha én nem gondolok annál.
Vajjon ezekkel, akár meddig élsz, mit cselekedhetsz?
Mert, mikor a kínok benned szörnyenn nevednek;
nem leled ám helyedet; bizonyára felejtéd a munkát.

886 jussal] joggal

890 levonódott] lecsüngő

885 Ostromlott karok. [238] | míg edj óra telik; gyakrabban visszaveszik aztat 886
jussal: még pedig élni egész jussokkal akarnak: 887 jó darabig iljen módon bánnak
veled úntig: 888 s illj szörnyű zavarás-közben, te-magad sem itélhet'd, 889 mint
nehezebb, és mit kelljen óhajtandó immár. 890 Szenved így a másik karod-is, lévén
levonódott. 891 Sokszor kénytelenül nyujtod; megerőlteted a-kor': 892 néha
viszont ugyanazt beljebb-is kelletik húznod. 893 Fel se lehet tennünk, hogy ez-is
nagy erődre ne esnék. 894 Edj avagy másik még eshetik olli nagy erődre; 895
hogy valahára keserves halál fog lenni a-vége. 896 Karjaid így lévén; mondd-meg
hol a-haszna kezdednek? 897 Annyival-is inkább, hogy az egyikben az-inacsokák 898
összevonódtak: azértán a-csontok se forognak. 899 Másikat a-görcs húzza: egész jaj!
szűneti nincsen. 900 Mindenik úgy szenved, s úgy gyöttri a-fájdalom őket; 901
hogy gonoszabb köszvényt soha én nem gondolok a-nál. 902 Vajjon ezek-el, akár meddig
élsz, mit cselekedhetsz? 903 Mert, mikor a-kínok benned szörnyenn nevednek;
904 nem leled ám helyedet; bizonyára felejtéd a-munkát.

897 em. Annyival

Ostromlott karok. Mászor, a kínok aláhagyván, mit véssz a kezvedbe? 905
Hús Azt, amivel az egész időt elveszteni szoktad:
Próbálsz, ha találhatnál több béket a testben.
Néha pedig hijjábavaló rossz *vétkes okoktól*
kezdesz ugyan valamit, mellj *jónak látszik előtted*:
de nem ad Isten előmenetelt; mert *kezdeted nem jó*: 910
annyival is inkább, hogy *amit feltétesz* elődbe;
gondolod ámbátor jónak, de ő tudja *gonosznak*.
Illj hijjábavaló dolggal azt nyered inkább,
hogy ezután lesznek tested nyavalyái gonoszbbak,
s annyira vésznek erőt; hogy ám te 's venni akarván 915
rajtok erőt, magadon téssz vétkes erőszakot osztán.
Még annál inkább elhatalmazván a te kínod;
irtóztatni való káromlásokra fakadsz ki:
ördögnek szánod magad; a port hányad az égbe.
Illj dühös állapotú lévén fogsz lenni dühösebb: 920
mert immár látván, hogy haszontalan *annyi csikorgás*,
(bár egy része a testednek lett volna *anélkül!*)
s ellen az ösztönnek rúgódozol annyit hiába;

907 béket] békességet; lásd Kalmár jegyzetét a 4371. sorhoz a 295. oldalon

908–910 A rossz kezdetnek rossz a vége közmondás parafrázisa.

919 hányad] hányod

921 csikorgás] átvitt értelemben a nyomorúlt életet jelentette

905 Mászor, a-kínok aláhagyván, mit véssz a-kezvedbe? 906 Azt, a-mivel az-egész
időt el-veszteni szoktad: 907 Próbálsz, ha találhatnál több békét a-testben. 908 Néha
pedig hijába-való rossz *vétkes okoktól* 909 Ostromlott karok. Hús. [239] | kezdesz ugyan
valamit, mellj *jónak látszik előtted*: 910 de nem ad Isten elő-menetelt; mert *kezdeted nem*
jó: 911 annyival-is inkább, hodj a-*mit fél-tétesz* elődbe; 912 gondolod ám-bátor jónak,
de ő tudja *gonosznak*. 913 Illj hijába-való dolggal azt nyered inkább, 914 hodj
ez-után lesznek tested nyavalyái gonoszbbak, 915 s annyira vésznek-erőt; hodj ám te-'s
venni akarván 916 rajtok erőt, magadon téssz vétkes erő-szakot osztán. 917 Még
ánál inkább el-hatalmazván a-té kínod; 918 irtóztatni-való káromlásokra fakadsz-ki:
919 ördögnek szánod magad'; a-port hányad az-égbe. 920 Illj dühös állapotú lévén
fogsz-lenni dühösebb: 921 mert immár látván, hodj haszontalan *ánji csikorgás*, 922
(bár edj része a-testednek lett-vólna *a-nélkül!*) 923 s ellen' az-öztönnek rúgódozol
ánjit hiába;

908 em. *hijába-való*

elvégtére bolond elméd bosszonkodik inkább.
Végre fogod magadat más ellen tenni bírónak; 925
fogsz végkép valamellj méltatlanon állani bosszút.

A testben lévő sok Hogyha a megnevezett *tályog* mind ennyire törte
erek a tagokat, melljek testedbe keménybék, erősbek:
és, ha a csontoknak által-meghatotta velőjét:
mint jártak testednek erőttlen részei vajjon? 930
Vajjon ugyan mivé lettek puha gyenge edényi?
Széljel a húsodban táborral fekvé a *tályog*:
hét jelesebb helyeken fővebb kvártélyit elosztá.
Mímódon kellett hát járnai a vérnek azokban!
gondolom, ennyi csudádra magad könjen megitélhet'd. 935
Húsodat, és többel együtt, *ama hét helyet* inkább,
ellepték az *erek*: melljek sokak, ezrek ezerszer:
nem lehet a *sok erecskének számát* soha venni:
végtelen ágazatok! számlálni de kí meri vajjon.
mert ha ezernyi ezért háromszor ezerszer ember, 940
gondolhatja azon számot mintegy felezettnek:
és ha a más felet is végig kiakarja felezni;

924 elvégtére] elvégre

928 keménybék, erősbék] keményebbek, erősebbek

933 *hét jelesebb helyeken*] Nehéz eldönteni, hogy az előbbi verssorok alapján pontosan melyik *hét helyre* utal a szerző, de nagy valószínűséggel ezek a következők: *csípő, (láb)-szár, térd, boka, váll, kar, kéz.*

933 fővebb kvártélyit] fontosabb szállásait, fészkeit

924 el-végtére bolond elméd bozfzonkodik inkább. 925 Végre fogod magadat más-ellen tenni bírónak; 926 fogsz vég-kép' valamellj méltatlanon állani bosszfzút. 927 Hodjha a-még-nevezett *tályog* mind e'njire törte 928 a-tagokat, melljek testedbe keménybék, erősbék: 929 és, ha a-csontoknak által-még-hatotta velőjét: 930 mint jártak testednek erőttlen részei vajjon? 931 Vajjon ugyan mivé lettek puha gjenge edényi? 932 *Széljel a-húsodban táborral* fekvé a-*tályog*: 933 *hét jeléséb helyekén* fővèb kvártélyit el-osztá. 934 Mí-módon kellett hát járnai a-vérnek azokban! 935 gondolom, e'nji csudádra magad könjen még-itélhet'd. 936 *Húsodat*, és többel edjütt, *ama hét helyet* inkább, 937 el-lepték az-*erek*: melljek fokak, ezrek ezérfzér: 938 nem lehet a-*fok erecskének számát* foha venni: 939 A-testben-lévő fok erek. [240] | végtelen ágazatok! számlálni de kí meri vajjon. 940 mert ha ezérnji ezért háromszor ezérfzéröz embér, 941 gondolhatja azon számot mint-edj felezettnek: 942 és ha a-más felet-is végig ki-akarja felezni;

nem mehet annak az ő végére: belőle kifárad.
 Felveheted mostan, s téssz könjen itéletet arról,
 hogy *húsod*, de kivált *testednek* minden *edénye*, 945
 ugy vagyon alkotván, hogy az *áll* jobbára *erekből*;
 és csak *erecskékkal* van mind *elfutva* leginkább.
 Melljből is nyilván kilehet hoznunk ime' dolgot:
 hogy, vagy imé ez igaz, hogy *egész húsod*, s *sok edényed*,
 megmaradott épségbe, nem ártván semmit a tályog: 950
 vagy pedig imé ez igaz, kifogás nélkül, hogy azokban
minden erek megvesztek, elholtak minden erecskék.
 Nem bizom ám tereád, hogy itéld meg, meljik igazság.
 Mert ha talám véled *magadat* mind *épnek egészen*;
 (félhetek is méltán, hogy ugy gondolkodol inkáb,) 955
 azt próbálad igaznak, amit mondtottam *először*.
 Az pedig, ámbátor hogy igaz volt egy kis időig,
 régtől fogva, ma is, nem egyéb, csak tiszta hazugság.
 Igy akinek Mennyből adatott látásra való szem,
 s róla amaz vastag himlőbeli hályog eloszlott, 960
 ő azt látja igazságnak, mit *utólszor* hozék ki.

948 ime'] ime ez

957 Utalás az ember bűnbeesést megelőző – a megszólaló szerint rövid – időszakára.

959–961 Lásd a 654–655. sorokhoz írt jegyzetet a 76. oldalon; ill. utalás arra a pietista gyökerű elméletre, miszerint csak az isteni kegyelem megszerzése, a Jézusban mint Krisztusban való újjászületés által adatik meg az élőknek a *valóságos* igazságok megpillantása.

943 nem mehet annak az-ő-végére: belőle ki-fárad. 944 Fél-veheted mostan, s téfssz könjen itéletet arról, 945 hodj *húsod*, de kivált *testednek* minden *edénye*, 946 ugj vadjon alkotván, hodj az *áll* jobbára *erekből*; 947 és csak *erecskékel* van mind *el-futva* leg-inkább. 948 Melljből-ís nyilván ki-léhet hoznunk ime' dolgot: 949 hodj, vagj imé ez igaz, hodj *egész húsod*, s *sok edényed*, 950 még-maradott épségbe, nem ártván fémmit a-tályog: 951 vagj pedig imé ez igaz, ki-fogás-nélkül, hodj az-okban 952 *minden erek még-vesztek*, el-hóltak minden erecské. 953 Nem bizom ám tereád, hodj itéld-még, meljik igazság. 954 Mert ha talám véléd *magadat* mind *épnek egészen*; 955 (félheték-ís méltán, hodj ugj gondolkodol inkáb,) 956 azt próbálad igaznak, a-mit mondtottam *először*. 957 Az pedig, ám-bátor hodj igaz-vólt edj kis időig, 958 régtől-fogva, ma-ís, nem egyéb, csak tiszta hazugság. 959 Igy a-kinek Mennyből adatott látásra-való szem, 960 s róla amaz vastag himlő-beli hályog el-oszlott, 961 ő azt látja igazságnak, mit *utólszor* hozék-ki.

Romlott erek. Annnyival ís inkább állítom s állatom aztot:
Vese hogy az erek s apró erezéseik imé a velőkben 's,
sőt őmagokban a csontokban 's ágaztak, ezettek; 965
annnyira, hogy, szöllván igazán, nincs számok azoknak:
már penig, a *csontok*, minden velejekkel egye'mben,
sok nehéz ostrom alatt lévén, mint megmutatám azt,
annnyira hogy *megromlottak s veszhettenek* épenn,
azt soha másképen nem gondolhatja az ember;
eztet hanemha elébb feltészi, hogy az sok *ereknek* 970
volt szükség egyebeknek előtte *romolni* azokban.

Innen azért ismétlen a fog nyilván kihozódni,
amit eléb bizonyossan igaznak lenni találék.
Két okokon, illik tudnunk, a következők innen.
Minthogy azon csontok környül vétettek a hústól; 975
épenn nem lehetett addig romlások azoknak,
mígnem a *húsodban* megesezt a *veszély* nagy erőben:
más ez; hogy az ereknek erezeteik, valameljek
csontaidat tartják, táplálják mind a velőket,
másunnan nem eredtek, hanem mind azon erekből, 980
ameljek húsod nevelik, s *igy életet* adnak

962 állatom] feltételezem, felteszem

964 őmagokban] önmagukban

966 egye'mben] egyetemben, együtt

962 Annyival-ís inkább állítom s állatom aztot: 963 hodj az-erek s apró erezésük
imé a-velőkben-'s, 964 főt ő-magokban a-csontokban-'s ágaztak, ezettek; 965
anjira, hodj, szöllván igazán, nincs számok azoknak: 966 már penig, a-*csontok*, mindēn
velejekkel egye'mben, 967 Romlott erek. Vese. [241] | fok nehéz ostrom-alatt lévén,
mint meg-mutatám azt, 968 anjira hodj *még-romlottak s veszhettenek* épenn, 969
azt fo-ha más-képen nem gondolhatja az-embēr; 970 eztet hanēm-ha elébb fél-tészi,
hodj az-fok *ereknek* 971 vólt szűkfég egyebeknek előtte *romolni* azokban. 972
Innen azért ismétlen a fog nyilván ki-hozódni, 973 a-mit eléb bizonyosan igaznak
lenni találék. 974 Két okokon, illik tudnunk, a következők innen. 975 Minthodj
azon csontok környül-vétettek a-hústól; 976 épenn nem lehetett à-díg romlások
azoknak, 977 míg-nēm a-*húsodban* meg-esett a-*veszély* nagy erőben: 978 más ez;
hodj az-ereknek erezeteik, valameljek 979 csontaidat tartjak, táplálják mind a-velőket,
980 másunnan nem eredtek, hanēm mind azon erekből, 981 a-meljek húsod' nevelik,
s *igy életet* adnak

979 em. *tartjak*

minden edényeknek, melyek főb részek a testben.

Micsoda romlottság im e? *Romlottság vagy egészen!*

Kezdettem próbálni erősségekkel eléggé.

Légyen erősb a dolog mégis; ide hordom a többbit. 985

Kell folytatnom azért renddel; kezdvén a *veséken*.

Hogyha az elrendeltt véget vizsgáljuk *ezekben*;

ugy lehet ám azokat gondolnunk, nem 's oka nélkül,

mint valamely *szűrőeszközt*; s *kettőzzük azonban*.

Egyszer a nedvesség vérré válván egyebütten, 990

tiszta de nem lévén szintén, *tisztúlni* megindúl;

késedelem nélkül bévész magát a *vesékbe*:

ott a vizes részét mentenn *elszúri* magától:

haszna kinek nem láttatván, *kibocsátja a testből*.

Hajdani korba való s bizonyos lévén az egészség, 995

nem félt az ember valamely kintól ez edényben.

De te, szegény, mikép *meggromlottál a vesédre*.

E nyavalyát, többel együtt, *ama tályog* okozta.

Egyik edény többől ellrothada, meggvesze régen.

Meljenek ugyan *szolgál-szolgál a másik* helyette: 1000

de annak annál nehezebb; mert a tereh és baj

987 elrendeltt véget] működésük meghatározott célját

995 Hajdani korba] itt: fiatal korban

995 való s bizonyos] valós(ágos) és biztos

1001 tereh] teher

982 minden edényeknek, melyek főb részek a-testben. 983 Micsoda romlottság im' e? *Romlottság vadj egészen!* 984 Kezdettem próbálni erősfégékkel éléggé. 985 Lédyen erősb a-dolog még-ís; ide hordom a-többbit. 986 Kell folytatnom azért rend-el; kezdvén a-*vesékén*. 987 Hodj-ha az-el-rëndeltt véget vi'sgáljuk *ezekben*; 988 ugj lehet ám azokat gondolnunk, nem-'s oka-nélkül, 989 mint valamelj *szűrő- eszközt*; s *kettőzzük azonban*. 990 Edjzër a-nedvesfég vérré válván égjebütten, 991 tiszta de nem lévén fzintén, *tisztúlni* meg-indúl; 992 késedelem-nélkülül bê-vészi magát a-*vesékbe*: 993 ott a-vizes részét mentenn *el-fzúri* magától: 994 haszna kinek nem láttatván, *ki-bocsátja a-testből*. 995 *A-vesében termő kő*. [242] | Hajdani korba való s bizonyos lévén az-egézfég, 996 nem félt az-embër valamelj kintól ez edényben. 997 Dè tè, szégény, mikép' *mëgg-romlottál a-vesédre*. 998 *E' nyavalyát*, több-el edjütt, *ama tályog* okozta. 999 *Edjik edény* többől ell-rothada, mëgg-vesze régënn. 1000 Mëljenek ugjan *szolgál-fzolgál à-másik* helyette: 1001 dè ànak à-nál nehezebb; mert à-tereh és baj

983 em. e?

mind őmagán fordul meg, azért is mind egyedüll kell
 olj nagygy kintt szennvedni; ameljről szöllani kezdek.
 A vesében termő kő Im a csatornácskákat, ameljeken *annyi vizeknek*
 kellene mind akadály nélkül *szűrődni*, lefolyni, 1005
 ollj igen eltöltötte, megülte a tályogod évvel;
 hogy ma nem olj szabadon szűrődik az arra való vér:
 annyival is inkább, hogy amint hallottad előre,
 a vér meggveszvé, sűrűvé leve és ragadóssá;
 így a *csatornákat* jobban *beszorítja* napokként: 1010
enyv ragad az *enyvhez*; emiatt nincs *úta sikamló*.
 Mellj dolog így lévén; amidőn a vizes sűrű vérrel,
 meljet a rosz szűrők meg nemm szűrhettek elégé,
 vagynak *elegy kövecses*, jobbára *meszes*, *darabocskákk*:
 mind azok a gáton, s enyves részen, megakadván, 1015
 kezdenek, és kezdetek ugyan már összeverakodni:
 eképen hallmot gyűjtvén a halomhoz idővel,
 (kell irtózni!) darabb köveket természetnek *abban*.
 Jaj gondolni bizony! hát még szennvedni tenéked!
 Fájdalmai a vesé- nek Termettek már is a csatornáidba *kövecskékk*: 1020
 épen nem lehet olj csendes fekvésed, ülésed:

1002 őmagán] önmagán

1006 évvel] evvel, gennyel

1010 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

1014 *elegy*] vegyes, sokféle

1002 mind ő-magán fordul-még, azért-ís mind egyedüll kell 1003 olj nagygy kintt
 szennvedni; a-méljről szöllani keezddék. 1004 Im' a-csatornácskákat, a-méljekén *anyi*
vizeknek 1005 kellene mind akadály-nélkül *szűrődni*, lē-foljni, 1006 ollj igen el-töltötte,
 még-ülte a-tályogod évvel; 1007 hodj ma nem olj szabadon szűrődik az-ára-való vér:
 1008 ãnjival-ís inkább, hodj a-mint hallottad előre, 1009 a-vér megg-veszvé, fűrűvé
 leve és ragadóssá; 1010 így a-csatornákat jobban *be-fzorítja* napok-ként: 1011 *enyv*
 ragad az-*enyvhez*; e'-miatt nincs *úta fikamló*. 1012 Mellj dolog így lévén; a-midőn
 a-vizes fűrű vérrel, 1013 meljet a-rosz szűrők még-nemm-fzűrhettek elégé, 1014
 vadynak *elegy kövecses*, jobbára *meszes*, *darabocskákk*: 1015 mind azok a-gáton, s
 enyves részén, meg-akadván, 1016 kezdenek, és kezdetek ugyan már össze-rakodni:
 1017 e'-képen hallmot gyűjtvén a-halom-hoz idővel, 1018 (kell irtózni!) darabb
 köveket természetnek *abban*. 1019 Jaj gondolni bizony! hát még szennvedni tēnēkēd!
 1020 Termettek már-ís a-csatornáidba *kövecskékk*: 1021 épen nem lehet olj csendes
 fekvésed, ülésed:

1003 em. keezddék

mettszik azok minden módon s rágják a vesédet;
mert a vér mozgatja, amellj ottan folyik által.
Már pedig, ám bátor nem akarnád, többire ugy van;
tested mozgatnod legaláb valamennyire szükség: 1025
ekkor melj iszonyú módon gyöttrik, hasogatják,
s sértegetik kínos nyavalyával teljes edényed!
Menten e kint adják hírül a több nyavalyáknak;
meljek a testedben régen reggnálnak egyébűtt:
készenn vaggynak azok mindjártt, és öszve kiálttnak, 1030
hogy ne legyen békek valahány tagaidnak egye'mben.
Micsoda kinnok ezek! melj szörnyű fájdalom együtt!
Néha pediglen ezek nélkül is olj nagy az egy kín,
melj a vesédbbe kegyetlenképen háborog annyit,
hogy egyedüll sokkal feljül halladja a többit. 1035
Mellj igen háborodott *elméd* s *tested* vagyon ekkor!
Ételed ízetlenn! italod kelletlen egészen!
Rettenetess gondolni! miképen megzavarodtak
minden gondolatidd! Mennyet bosszonntasz azokkal!
Forggatód, és *el- s elfordítod a földet* helyéből! 1040

1031 békek] békességük; lásd Kalmár jegyzetét a 4371. sorhoz a 295. oldalon

1031 egye'mben] egyetemben, együtt

1040–1041 Az ég és a föld felcserélése mint utalás a bűnbeesésre és a nem helyes gondolkodásra *Ézs* 55,9-re vezethető vissza: „Mert *melly* igen távol az Eg a Földtől, oly igen távol vagynak az én útaim a ti útaitoktól, és az én gondolatim a ti gondolatitoktól.”

1022 mettfzik azok mindén módon s rágják a-vesédet; 1023 mert à-vér mozgatja, a-mellj ottan foljik-által. 1024 Már pedig, ám bátor nem akarnád, többire ugy van; 1025 *Fájdalmi* a-vesének. [243] | testéd' mozgatnod leg-aláb valamènjire szűkfég: 1026 e'-kor' melj ifzonyú módon gyöttrik, hasogatják, 1027 s fértégetik kínos nyavalyával teljes edényed'! 1028 Menten e' kint adják hírül à-több nyavalyáknak; 1029 meljek a-testédben régen reggnálnak égjébűtt: 1030 készenn vadjnak azok mindjártt, és öszve-kiálttnak, 1031 hodj në lédjèn békék valahány tagaidnak égje'm-ben. 1032 Micsoda kinnok ezek! melj szörnyű fájdalom edjűtt! 1033 Néha pediglen ezek-nélkül-is olj nagy az-édj kín, 1034 melj a-vesédbbe kégyetlen- képen háborog ànjit, 1035 hodj égjedüll fokkal féljül-halladja a-többit. 1036 Mellj igen háborodott *elméd* s *testéd* vadjon e'-kor'! 1037 Ételed ízetlenn! italod kelletlen egéfzen! 1038 Réttenetèss gondolni! mi-képen még-zavarodtak 1039 mindèn gondolatidd! Mènnyet boszfzonntasz az-okk-al! 1040 Forggatód, és *el-s-el-fordítod a-földet* helyéből!

az egeket majdan levonod, s teszed *annak* helyébe.

Megmarad a levegőégnek levegése középben:

mert ám az, aki kevés ideiglen uralkodik ottan,
ingerel egy darabig, fog majd simogatni sokáig.

Néha pedig *mindent egynek* vagy *semminek állítsz*: 1045

szörnyű gondolatok! szörnyű kínn; melj ám okozza!

Nappaliak csak azok; jövén csak nappali kintől.

Nappal e kín *nem igen gyúlhat meg*; *füstölög* inkább:

mert a nap az erejével igen megnyomja a lángot.

Az, amiről szóllék, mondom, *csak nappali kínzás*; 1050

mégis ollj keserű! mégis gyötör annyira téged;

hogy, eszedet vesztvén, *nem* birhatsz gondolatiddal.

Éjeli gyötirelem a Hogy vagyon állapotod? nehezebbenn sokkal is, éjjel!

vese miatt

Kínaid ám téged meggyöttrenek éjtszaka inkább!

Jajjaid egy *postát* elszoktak előre bocsátni!

Jaj-izenet! mondják; nekik készítt helyet immárr. 1055

Még tova távolról retteggtet a fájddalom ekép:

1042–1044 Vö. *Ef* 2,1–2: „Es titeket is *együtt megelevenített*, mikor a vétkekben és bünökben meghóltatok volna. Mellyekben régen jártatok e világnak élete szerint, a Fejedelem szerint, kinek hatalma vagyon a levegő égen, és a lelken, melly most tselekeszik a vakmerő emberekbenn.” Tehát itt egyértelműen a sátánról mint fejedelemről van szó, akinek birodalma – függetlenül a föld-ég dichotómia sorrendjétől – elválasztja az embert az isteni ismeretektől.

1045 Talán utalás a bibliai episztemológián kívüli – profán – filozófiára. A *minden* = *egy*, ill. a *minden* = *semmi* gondolata már a preszókratikus filozófusoknál is megjelenik.

1046 szörnyű kínn] ti. a bünbeesés

1041 az-egeket majdan lè-vonod, s tészéd *ának* helyébe. 1042 Még-marad à-levegő-égnek levegése középben: 1043 mert ám az, à-ki kevés ideiglen uralkodik ottan,

1044 ingerél edj darabig, fog majd simogatni fokáig. 1045 Néha pedig *mindent*

édjnek vagj *fëmminek állít'sz*: 1046 szörnyű gondolatok! szörnyű kínn; melj ám

okozza! 1047 *Nappaliak csak azok*; jövén csak nappali kintől. 1048 Nappal e' kín

nëm-igën gyúlhat-mëg; füstölög inkább: 1049 mert a-nap az-erejével igën mëg-nyomja

a-lángot. 1050 Az, a-miről szóllék, mondom, *csak nappali kínzás*; 1051 *Éjeli*

gyötrelëm a-vese-miatt. [244] | még-ís ollj keferű! még-ís gyötör ànjira tégëd; 1052

hodj, eszedet vesztvén, *nëm* birhatsz gondolatiddal. 1053 Högj vadjon állapotod?

nehezebbenn fokkal-ís, éj-el! 1054 Kínaid ám tégëd mëgg-gyöttrenek éjtfzaka inkább!

1055 Jajjaid edj *postát* el-fzoktak előre-bocsátni! 1056 *Jaj-izenet!* mondják; nekik

készítt helyet immárr. 1057 Még tova távolról rëtteggtet a-fájddalom e'kép' :

1046 em. *mëlj* 1050 em. *kínzás*

Jaj nékked, nyomorultt! mert *majdan az éjtszaka* itt lesz.
 Jaj teneked, nyavalyáss! immáron az estve közelget –
 Itt van az éj immár! jajj! jajj neked! itt van a kínzás. 1060
 Már jelen a gyötrelmeknek nagy sulyja; jelenn van!
 Tudjuk, hogy a *Természetnek* bölcs ÚRa szerezte;
 légyen az éj minden testeknek egész nyugodalmúl:
 Még azok is, valameljekben nincs semmi okosság,
 ekkoron, ugy vagyon engedtetve, nyugosznak eléggé. 1065
 Innen ám azokat se fogom ki, ameljek, egyébként
 oktanok lévén, ugy intéztettek az ÚRtól,
 hogy im e *szépp, csuda, rendtartás* legyen *óltva* beléjek,
 hogy némeljek ugyan ott kinn, mások pedig itthonn,
 az ő szokott, rendes, természetbéli szavokkal 1070
 mind a nappalnak éjjelnek is annyi szakasszát
 ám a szabott *rend-rendes időn* hirdetve jelentsék.
 De ők ennyi vigyázások mellett is alusznak.
 Éjeli gyötrelmem a Látod azért; sokkal jobban van dolgok ezeknek.
 vese miatt Sokkal könnyebben van dolga a többi baromnak 's: 1075
 nappali fáradtságától megnyughatik ekkor.
 Te pedig, aki vonád, az egész napnak *tereh terhét*,
 és viseléd fáradtig a nagy kínnokknak a sulyját,

1064–1065 Kalmár itt az állatokra utal.

1058 Jaj nêkked, nyomorultt! mert *majdan az-éjtfzaka* itt lész. 1059 Jaj teneked,
 nyavalyáss! immáron az-estve közelget- 1060 Itt van az-éj immár! jajj! jajj nekéd! itt
 van a-kínnzás. 1061 Már jelen a-gyötrelmeknek nagy fuljja; jelenn van! 1062
 Tudjuk, hodj a-*Természetnek* bölcs ÚRa fzerézte; 1063 lédjên az-éj mindên testêknek
 egészsz nyugodalm-úl: 1064 Még azok-îs, valamêljekben nincs sêmmi okosfág, 1065
 e'-koron, ugj vadjon engedtetve, nyugosznak éléggé. 1066 Innen âm azokat fê fogom-ki,
 a-mêljek, êgjêb-kênt 1067 oktanok lévén, ugj intéztettek az-URtól, 1068 hodj
 im' e' *szépp, csuda, rënd-tartás* lédjên *óltva* beléjêk, 1069 hodj némêljek ugyan ottkinn,
 mások pedig itthonn, 1070 az-ô fzikott, rëndês, termêfzet-bêli f zavokk-al 1071 mind
 à-nappalnak éjjelnek-is ànji fzakaszfzát 1072 âm a-fzabott *rënd-rëndês idôn* hirdetve
 jelêntsék. 1073 Dê ôk ênji vigjázások mellett-is alusznak. 1074 Éjeli gyötrelm
a-vese-miatt. [245] | Látod azért; fokkal jobban van dolgok êzêknek. 1075 Sokkal
 könnyebben van dolga a-többi baromnak-'s: 1076 nappali fáradtságától mēg-nyughatik
 e'-kor'. 1077 Tê pedig, a-ki vonád, az-egész napnak *tereh terhét*, 1078 és viseléd
 fáradtig a-nagy kínnokknak a-fulyját,

1061 em. *fuljja* 1067 em. *URtól* 1069 em. *otkinn*

nemhogy lelhetnél valamely nyugodalmat az éjben;
sőt inkább fárradsz, nyakadon nehezebb iga lévén: 1080
terhviselésed igen sokasúl, terhed sokasulván.

Annak rendi szerént a kakas mind osztja az éjjelt:
testedben azzal nevelődik a fájdalom inkább.

Néked im a *másod részt* hallásodra jelenti:
mégis ninccs pihenésed: imé több gyöttrelem ér'get. 1085

Hirdeti *harmadikát* im márís a *szakaszoknak*:
még sincsenn nyugodalmad! a kinn nő! táv vol az álom.

Jajj! sürű jaj! kínos kinnok! majd már megemésztenek.
Ninccs mit várj! szűnések aránt, elmúlt a reménség!

Nincsen okod várnod békével az *éjnek utólját*: 1090
mert, ha tovább is igyen *gyültön* mind *gyülnek* a kinnokk,

annyira megszapornak azok végtére talámtán,
hogy végképen azok téged megemésztenek osztán.

Éjeli gyöttrelem a Jajj! sok jaj! amidőn egyebek csendessen alusznak;
vese miatt s nyugogoszna; te pedig inkább gyöttrettetel akkor. 1095

Mit gondollsz te magadba; szegény! *hallván a kakasszót?*

Mintha a *mennydörgés* mint *dörzene*, s húllna nyakadba!

Mintha az *álgyúknak* tétettél volna ki *tárgyúl!*

1082 *osztja*] a kukorékolással szakaszokra osztja

1079 nēm-hodj lelhetnél valamely nyugodalmat az-éjben; 1080 sőt inkább fárradsz,
nyakadon nehezebb iga lévén: 1081 terh-viselésed igen fokasúl, terhed fokasulván.
1082 Annak rendi-szerént a-kakas mind *osztja az-éjjelt*: 1083 testedben azzal nevelődik
a-fájdalom inkább. 1084 Néked im' à-*mások részt* hallásodra jelenti: 1085 még-ís
nincs pihenésed: imé több gyöttrelém ér'get 1086 Hirdeti *harmadikát* im'már-ís
à-*szakaszoknak*: 1087 még sincsenn nyugodalmad! a-kinn nő! táv vol az-álom. 1088
Jajj! sürű jaj! kínos kinnok! majd már meg-emésztenek. 1089 Nincss mit várj! szűnések
aránt, ell-múlt a-reménség! 1090 Nincsen okod várnod békével az-*éjnek utólját*: 1091
mert, ha tovább-ís igyen *gyültön* mind *gyülnek* a-kinnokk, 1092 annyira meg-szapornak
azok végtére talámtán, 1093 hodj vég-képen azok téged meg-emésztenek osztán.
1094 Jajj! fok jaj! a-midőn egyebek csendesfen alusznak; 1095 s nyugogoszna; te
pedig inkább gyöttrettetél akkor'. 1096 Mit gondollsz te-magadba; szegény! *hallván*
a-kakas-fzót? 1097 Éjeli gyöttrelém a-vese-miatt. [246] | Mintha a-*menny-dörgés* mint
dörzene, s húllna nyakadba! 1098 Mintha az-*álgyúknak* tétettél-vólna-ki *tárgyúl!*

1079 em. *nēm-hodj* 1084 em. *mások* 1085 em. *ér'get* 1086 em. *im'már-ís* 1094
em. *egyek*

Mit gondollsz; hallván a *galambnak lassu nyögését?*
 Jaj mit? mintha *nyilak* sebesen járnák a *vesédet*. 1100
 Mit gondollsz; valamelj pipegést 's ha csak hallasz a
 házban?
 Im valamelj madaracska alig *költ ki 's a burokból*;
 monddom, csak mostan rekedett ki az *egy tojományból*;
 még nem szinte *pipeghet*, alig hallod *zsibogását*:
 mégis mit gondollsz te szegény! jaj! mintha *szivedben* 1105
 a *szegezés* járkálna; hogy azt kínozza halálra!
 Mit gondollsz? ha ugat a strázsád! s gágog a lúdad!
 mintha *agyad velejét* már lőtték volna *keresztül!*
 Más; akinek vann békes *békessége* a *szívben*
 és lelkében *öröm*: hallván *mind annyi kakasszót*, 1110
annyszor Istennek dicsérésére felindúll:
 s a maga szent *kötelességét vigye véghez*, azon vann.
 Hogyha tovább meghallja *szavát másféle madárnak*;
 Isteni munka bizonyny! lelkébe meginntetik azzal:
 énekel és örrvendez; a Mennyet tiszteli szentül. 1115

1101 ha csak] amikor csak

1102 *burokból*] ti. a tojáséből

1103 *tojományból*] tojásból

1107 strázsád] kutyád

1109 békes] békés; lásd Kalmár jegyzetét a 4371. sorhoz a 295. oldalon

1099 Mít gondollsz; hallván a-*galambnak lasfü nyögését?* 1100 Jaj mít? mintha
nyilak febesen *járnák a-vesédet*. 1101 Mít gondollsz; valamelj pipegést's ha csak
 hallasz a-házban? 1102 Im' valamelj madaracska alig *költ-ki-'s a-burokból*; 1103
 monddom, csak mostan rekedett-ki az-*édj tojomány-ból*; 1104 még-nem szinte *pipéghet*,
alig hallod 'sibogását: 1105 még-ís mít gondollsz té fzégyény! jaj! mint-ha *szivedben*
 1106 a-*fzégezés* járkálna; hodj azt kínozza halálra! 1107 Mit gondollsz? ha ugat
 à-*frá'sád!* s gágog a-lúdad! 1108 mint-ha *agyad velejét* már lőtték-vólna *kérésztül!*
 1109 Más; a-kinnek vann *békés békésége a-fzívben* 1110 és lelkében *öröm*: hallván
mind ànji kakas-fzót, 1111 *ànjfzor Istennek dicsérésére fél-indúll*: 1112 s a-maga szent
kötelességét vidje-véghez, azon vann. 1113 Hodjha tovább még-hallja *szavát más-féle*
madárnak; 1114 Isteni munka bizonyny! lelkébe még-inntetik azzal: 1115 énekel és
 örrvendez; a-Mennyet tiszteli szentül.

1101 em. *pipégést's* 1111 em. *dicsérésére*

Te pedig inkábblan rettegysz a *pokolba lakótól*:
 nékki ajánlod egész magadat; mert félted hatalmát:
székit azért a magas *mennyben helyhezted annak*.
 Óh kétségbe esett! rettenntő gondolat ez mindd!
Lelki haláll; a pokolba való nagy kárrhozat ez mindd! 1120
 Ezt monddám; immár hágtál a pokolba egészen!
 Mert a jajoknak a jajja; *pokolbeli gyöttrelem* ez mindd!
 Néha *eláll* ideig, mondod, *fájdalma vesédnek*.
 Oka a fájdalom
 szűnésének Nem hasogatja, hanem viszketteti gyakran edényed:
 nappal ugyan nem igen; de kiváltkép éjtszaka érzed. 1125
 S iljenkor sokféle *csudálatos álmokat* álmodsz.
 Kérded azért, e dolog vajjon mitől esik így meg?
 Kell ugyan ám azalatt a *köveknek nőni* egy ízben:
 de, hogy nincsenek annyi nehézségedre kevésig,
 ím így esik meg: *azok, fészket vervén* őmagoknak, 1130
 az oda folydogaló eny vess sárral betömődnek.
 Mellj sár is, a kövek környűl a fészek üregjét
 mindenholott bétölti, az óldalit ellepi annak.
 Tedd fel: ha élhetnél iljen módon, hogy a vérnek

1118 Lásd a jegyzetet az 1040–1041. sorokhoz a 97. oldalon.

1124 edényed] vesédet

1128 egy ízben] itt: ugyanakkor, egyúttal

1130 őmagoknak] önmaguknak

1116 Të pedig inkábblan réttteggysz a-*pokolba lakótól*: 1117 nêkki ajánlod egêfzsz
 magadat; mert féllêd hatalmát: 1118 *fzêkit* azért a-magas *mênyben helyheztedêd*
ának. 1119 Óh kêttségbe e fêtt! rêttenntô gondolat ez mindd! 1120 *Lêlki haláll*;
 a-pokolba-való nagy kárrhozat ez mindd! 1121 Ezt monddám; im'már hágtál a-pokolba
 egészen! 1122 Mert a-jajoknak a-jajja; *pokol-beli gyöttrelêm* ez mindd! 1123 Oka
a-fájdalom fzúnésének. [247] | Néha *el-áll* ideig, mondod, *fájdalma vesédnek*. 1124
 Nêm ha fogatja, hanêm vízketteti gyakran edényêd': 1125 nappal ugyan nêm igên;
 de kivált-kêp' éjtfzaka érzed. 1126 S iljen-kor' fok-fêle *csudálatos álmokat* álmodsz.
 1127 Kêrdêd azért, e' dolog vajjon mitől esik így mêg? 1128 Kêll ugyan ám az-alatt a-
köveknek nőni êgj ízben: 1129 dê, hodj nincsenek ânji nehêzfêgêdre kevésig, 1130 ím'
 igj efik-mêg: *azok, fêszket vervên* ô-magoknak, 1131 az-oda foljdogaló eny vess sár-al
 be-tömôdnêk. 1132 Mêllj sár-is, a-kövek környűl â-fêszêk üregjét 1133 mindên-holott
 bê-tölti, az-óldalit el-lepi ânak. 1134 Têd'd-fêl: ha élhetnél iljen módon, hodj a-vêrnek

1119 em. *kêttségbe*

többé már ezután ne lehetne folyása azonn el: 1135
s tégedet ilj formálag ha helyheztetni lehetne;
hogy soha mozdúlnod holtig nem kellene semmit:
állapotod mindenkor igen jól lenne e részben:
nem hogy szenvednél valamelj fájdalmat azoktól;
még csak nem *m* 's viszketne miattok edényed a sírigg. 1140
Minthogy a természet dolgában ugy esni meg épen*n*,
mintt feltetted, egészsz lehetetlenség: hanem a vér
rendi szerént folyván, csak hamar hord kő darabocskát:
mellj is, nem sok idő múlván, a sárba nyomódik.
Ezz ugyan, híg lévén, enged mindjárt a keménynek. 1145
Mellj *darabocska* megegyezvén az *elébbeni kövel*,
egybe magát foglalja ahoz, hozzája ragadván.
Annak utánna azért jobban *kifeszíti a fészket*:
és *darabosságával* amelj részt érdekel ottan,
dörgöli azt, lassan *ingattatván* csak a vértől. 1150
Igy amit ott kifeszitt s dörgöll, viszketteti aztot.
Hogyha penig mozdúlsz aluvásodban, akár ébren;
amit már régtől fogván a *burokba fogantál*,
ottan inogva verődik: igenn salyog a burok attól.

1146 megegyezvén] érintkezvén

1149 érdekel] érint

1153 *fogantál*] itt: fogadtál, befogadtál

1135 többé már ez-után nē lehetne foljása azonn el: 1136 s tégedet ilj formálag
ha helyheztetni lehetne; 1137 hodj foha mozdúlnod holtig nem kellene fēmmitt:
1138 állapotod mindēn-kor' igēn-jól lenne e' rész-ben: 1139 nēm-hodj fzenvednél
valamēlj fájdalmat azoktól; 1140 még csak nēm*m*-'s viszketne miattok edényed
a-sírigg. 1141 Mint-hodj a-termēfzet dolgában ugj esni-mēg épen*n*, 1142 mintt
fēl-tētted, egészsz lehetetlenfég: hanēm a-vér 1143 rēndi-fzērēnt foljván, csak hamar
hord kő' darabocskát: 1144 mēllj-*is*, nēm fok idő múlván, à-fárba nyomódik. 1145 Ezz
ugjan, híg lévén, enged mindjárt a-kemény-*nek*. 1146 Mēllj *darabocska* mēg-ēdjevén
az-*elébbeni kövel*, 1147 Irtóztató álmai a-*vese-fájósnak*. [248] | ēdjbe magát foglalja
a-*hoz*, hozzája ragadván. 1148 Annak-utánna azért jobban *ki-feszíti a-fészket*: 1149
és *darabosságával* a-mēlj részt érdekel ottan, 1150 dörgöli azt, lasfan *ingattatván* csak
a-vértől. 1151 Igy a-mit ott *ki-feszitt* s dörgöll, viszketteti aztot. 1152 Hodj-*ha* penig
mozdúlsz aluvásodban, akár ébren; 1153 à-mit már régtől fogván a-*burokba fogantál*,
1154 ottan inogva verődik: igenn salyog à-*burok attól*.

- Viszketegességét a vesédnek im és salyogását* 1155
 annyival is kényeskébben kell érzened, (ugy van),
 hogy, más részecskék feküvén ám környüle annak,
 ami időn kinyomúll, mind visszanyomóddik azoktól.
 Néha azon közben valamelj fájdalmat is érzesz.
- Irtóztató álmai a Alvásod közben ezek így lévén, hogy az elméd? 1160
 vesefájósnak Álmodozol sokkép, többet 's ám mintsem egyébkor.
 Most vagy irígységes: majdan rágalmazod aztat:
versengesz; veszekedsz; verekedsz; káromkodol; ölsz; futsz:
gyermekidet vagy atyádfiait megkínzod halálra:
 néha pedig kedvesebbednek is ellene támadsz. 1165
 Néha, viszont, ezeket látod mindd esni *te rajtad*.
 Im a veszély! csak azon törekedsz, hogy hass ki belőle.
 Majdan a *kősziklák tetején mászkálsz* fel-alá is:
 most *tövisen bokron járkálsz*; majd állasz a *tornyon*:
 most *házađ lángal*; honnan nehezen szabadúlsz ki: 1170
 majd *bujdosni* sietsz; téged mivel *ölni* akarnak:
 egyszer a *törvényes pallosnak* mégy el *alóla*:
 más ízben *fejedet* te magad szemléled *előtted*:
 néha ezen *szomorú látás* hamar elmúlik; *örvendsz*:

1158 ami időn] amikor

1164 *atyádfiait*] testvéreidet

1165 *kedvesebbednek*] kedvesednek

1155 *Viszketegőségét a-vesédnek im' és salyogását* 1156 *ánnyival-is kényeskébben kell*
 érzenéd, (ugy van,), 1157 *hodj, más részecskék feküvén ám környüle annak,* 1158
à-mi-időn ki-nyomúll, mind vissza-nyomóddik az-októl. 1159 *Néha azon-közben*
valamelj fájdalmat-is érzesz. 1160 *Al'vásod-közben ezek így lévén, hogy az elméd?*
 1161 *Álmodozol fok-kép', többet-'s ám mint-fém égjéb-kor'.* 1162 *Most vadj irígységes:*
majdan rágalmazod aztat: 1163 *verfengesz; veszekedsz; verekedsz; káromkodol; ölsz;*
futsz: 1164 *gyermekidet vagy atyádfiait még-kínzod halálra:* 1165 *néha pedig*
kedvesebbednek-is ellene támadsz. 1166 *Néha, viszont, ezeket látod mindd esni te-rajtad.*
 1167 *Im' a-veszély! csak azon törekedsz, hogy hass-ki belőle.* 1168 *Majdan a-kősziklák*
tetején mászkálsz fel-alá-ís: 1169 *most tövisen bokron járkálsz; majd állasz a-tornyon:*
 1170 *most házađ lángal; honnan nehezen szabadúlsz-ki:* 1171 *majd bujdosni fietsz;*
téged mivel ölni akarnak: 1172 *édjzör a-törvényes pallosnak mégy-el alóla:* 1173
 más ízben *fejedet* te-magad szemléled *előtted:* 1174 *néha ezen szomorú látás hamar*
el-múlik; örvendsz:

1156 em. (ugy van,)

	néha a nap virradtáig kell <i>halva fekünnöd</i> :	1175
	sokszor, eszetlen, imé ki s bé <i>járkálsz a pokolba</i> .	
	Óh hányféle veszély rettegtetget szakaszokként!	
	Hányképen akarod; hogy mást is félelem érjen!	
Rút álmai a vese fájósnak	Másfélék vagynak a bolond elmédben egyébkor.	
	Oljkor igen hijjábavalók; fertelmesek oljkor.	1180
	Sokszor <i>faldoklasz</i> csömörig; <i>kiokádod</i> azonnal:	
	annyit <i>iszol</i> másszor; már gyötri a <i>kólíka béled</i> ;	
	s a <i>fejed</i> ugy <i>reszket</i> , mind félsz a <i>guttaütéstől</i> :	
	ím a <i>nehéz hideg is</i> ma kilelt, <i>táncztól</i> melegedvén,	
	annyira megforráz, mígnem lelked kilehelled.	1185
	Néked bujja személy órakként udvarol oljkor:	
	oljkor imé magad is eleget kóborlasz utánna:	
	néha ugy elvetemedsz; hogy ám magad is, ha felébredsz,	
	szégyenled (ha talám!) azokat mintegy cselekedvén;	
	meljeket az <i>Isten tiltása nem enged</i> ; azon túl	1190
	meg im a <i>természet törvénye</i> is ellenez <i>épen</i> .	

1181 *faldoklasz*] falsz

1182 *kólíka*] hascsikarás, bélgörcs

1186 órakként] óránként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

1188–1191 Feltehetően a bibliai értelemben vett szodómia valamely formájára történő utalásról van szó.

1189 ha talám] ha egyáltalán

1175 Rút álmai a vese-fájósnak. [249] | néha a nap virradtáig kell *halva fekünnöd*: 1176 fokfzor, eszetlen, imé ki-s bé *járkálsz a-pokolba*. 1177 Óh hányféle veszély rettegtetget szakaszok-ként! 1178 Hány-képen akarod; hodj mást-is félelém érjen! 1179 Más-félék vadynak a-bolond elmédben egyéb-kor'. 1180 Oljkor' igen-hijjába-valók; fertelmesek olj-kor'. 1181 Sokfzor *faldoklasz* csömörig; *ki-okadod* azonnal: 1182 ànjit *ifzol* másszor; már gyötri a-*kólíka béléd'*; 1183 s à-*fejed* ugj *reszket*, mind félsz à-*gutta-ütéstől*: 1184 ím' a-*nehéz hideg-is* ma ki-lélt, *táncztól* melegedvén, 1185 ànjira meg-forráz, míg-nem lélkéd' ki-léhelled. 1186 Néked bujja személy órák-ként udvarol oljkor': 1187 oljkor' imé magad-is éléget kóborlasz utánna: 1188 néha ugj el-vetemédsz; hodj ám magad-is, ha fél-ébredsz, 1189 szégyenléd (ha talám!) azokat mint-édj cselekedvén; 1190 meljeket az-*Isten tiltása nem enged*; azon túl 1191 még im' a-*természet törvénye*-is ellenéz *épen*.

1181 em. *ki-okadod*

Gondolnád amidőn; megszűnt fájdalma vesédnek;
és vélnéd; hogy imé valamelj *pihenésedet* érzed:
nincs, igazán szólván, *nyugodalmaid* semmi tenéked.
A gonosz angyalnak téged maga Isten adott ki; 1195
hogy ideig néked *szemedet* békösse ruhával:
mintha ugyan hasznoss írral, és drága kenettel,
kenné meg tagaid; hogy az *engeztelje* a sok kint
nemm gondoltad; imé az elegy mindd *mérges olajjal*:
ím a *szemedre való* ugyanazzal meg vagyon hintve: 1200
megvan *maszlaggal* fülstölve az *ágyad* egészen.
Ámbár egy ideig a szokott gyöttrelmeket és kint
mind ezek enyheztek: de imé gonosz álmat okoznak.
Téged így altatván némeljkor *renget az ördög*;
hogy valamelj részént járjon kedvedre, szegényke: 1205
és abban *kedvét* jobbára keresse *magának*.
Ekkori gondolatid nem egyéb, hanem ördögi *póráz*.
Lábad hogy hosszab *pórázra kötötte*; örülsz-e?
Ám a *kötél, békó, mérég, pokol*, ott van előtted.

1192 amidőn] akkor

1195 A gonosz angyalnak] a sátánnak

1197 írral] gyógyírral, gyógyszerrel

1198 *tagaid*] testrészeidet

1199 elegy] elkeveredett

1201 *maszlag*] Szűkebb értelemben a bódulást okozó csattanómaszlag növényről van szó, tágabb értelemben bármilyen kábulást, bódulást okozó ételről vagy italról.

1204 *renget*] ringat

1192 Gondolnád a-midőn; *még-fzűnt* fájdalma vesédnek; 1193 és vélnéd; hodj imé valamelj *pihenésedet* érzed: 1194 *nincs*, igazán fzólván, *nyugodalmaid* sèmmi tènèkèd. 1195 A-gonosz angjalnak tægèd maga Isten adott-ki; 1196 hodj ideig nèkèd *szèmèdet* *bè-kösfe* ruhával: 1197 mint-ha ugjan hasznoss ír-al, és drága kenèt-el, 1198 *kenné-mèg tagaid*’; hodj az *engeztelje* a-fok kint 1199 *nèmm* gondoltad; imé az elegy mindd *mérges oláj-al*: 1200 îm’ a-*szèmèdre-való* ugjan-azzal mæg-vadjon hintve: 1201 mæg-van *maszlàg-al* fülstölve az-*ágyad* egészfzen. 1202 Ámbár èdj-ideig a-fzokott gyöttrelmeket és kint 1203 *Lép: [250]* | mind ezek enyheztek: de imé gonosz álmat okoznak. 1204 Tægèd így altatván némeljkor’ *rènget az-ördög*; 1205 hodj valamelj rész-ént járjon kedvedre, szègényke: 1206 és abban *kedvét* jobbára keresse *magának*. 1207 E’-kori gondolatid nèm ègjb, hanèm ördögi *póráz*. 1208 *Lábad*’ hodj hofzszab *pórázra kötötte*; örülsz-è? 1209 Ám a-*kötél, békó, mérèg, pokol*, ott van előtted.

1193 em. *valamèlj* 1205 em. *valamèlj*

Lép	Immár másik edényt vévén fel, a <i>lépet</i> irom le.	1210
	Ugy lehet ám ezt is gondolnunk, hajdani módon, mint valamely <i>szűrő eszközt</i> ; mely <i>szűri</i> a <i>véred</i> .	
	Annak az <i>ő vizes részét elfogja</i> leszűrven: elfogván, ugyanazt <i>különös tárházba letési</i> ,	
	illik tudni, <i>jövendőbéli haszonra</i> vigyázzván:	1215
	mert ugyanis ottan hamar <i>elkészíteni</i> fogja;	
	hogy azután, <i>mint élheztőt</i> , foghassa <i>haszonra</i> ;	
	tudd meg, az arra folyó vért hogy <i>élhezze meg</i> azzal;	
	ugy, mint a <i>kenyeret</i> szokták a <i>kovással</i> , egyébbel;	
	és valamint a <i>sert</i> is a <i>komlóval</i> s a <i>szaladdal</i> .	1220
	A közelebb felvett példába levő dolog ámbár mindenik <i>élheztődik</i> az <i>ő</i> maga módja szerinten:	
	mégis azért lehet-e, hogy egészségesnek itéljed a <i>kenyeret</i> ; vagy a <i>sert</i> gondoljad itatra valónak;	
	melljet tartasz hibás vagy igen hijjános edényben?	1225
	Annyival is inkább lehet-e azt vélned, itélned? jól meggondolván, hogy imé annak <i>gabonája</i>	
	már a <i>csűrben</i> igen kezdett vala <i>romlani régen</i> s annak utánna <i>penészes</i> avagy büzhödt helyen állott:	

1214 *különös*] különálló

1217 *mint élheztőt*] élesztőként

1220 *szaladdal*] erjesztett gabonafélével

1210 Immár másik edényt vévén-fél, a-*lépet* irom-lé. 1211 Ugy lehet ám ezt-ís gondolnunk, hajdani módon, 1212 mint valamélj *szűrő-efzközt*; mely *szűri* a-*véred*'. 1213 Annak az-*ő vizes részét el-fogja* lē-fzűrven: 1214 el-fogván, ugyan- azt *különös tár-hâzba lē-têsi*, 1215 illik tudni, *jövendőbéli haszonra* vigyázzván: 1216 mert ugyan-ís ottan hamar *el-készíteni* fogja; 1217 hody az-után, *mint élheztőt*, foghasfa *haszonra*; 1218 tud'd-még, az arra folyó vért hody *élhezze-még* azzal; 1219 ugy, mint a-*kényeret* szokták a-*kovással*, egyébbel; 1220 és vala-mint à-*fért*-ís a-*komlóval* s a-*szaladdal*. 1221 A-közelebb fél-vett példába-lévő dolog ámbár 1222 mindenik *élheztődik* az-*ő*- maga módja szerinten: 1223 még-ís azért lehet-è, hody egészségesnek itéljed 1224 a-*kényeret*; vagj a-*fért* gondoljad itatra-valónak; 1225 melljet tartasz hibás vagj igen hijjános edényben? 1226 Annyival-ís inkább lehet-è azt vélned, itélned? 1227 jól még-gondolván, hody imé annak *gabonája* 1228 már à-*csűrben* igen kezdett-vala *romlani régen* 1229 s annak-utánna *penészes* avagy büzhödt helyen állott:

1226 em. *Annyival-ís*

a vize is romlott s alkalmatlan vala annak: 1230
régi, veszett, s férges vala a *komlója, szaladja*:
még azután ismét romlottal volt elegyítve;
s jó darabig állott rothadt, szagos, undok edényben.
Iljen sert s kenyeret gondolsz-e lenni helyesnek?
Romlott lép Mindenkép eszerént vagyon a *vérednek* a dolga: 1235
mert ugyanis az előtt, míg *egyébünnen ide* folya,
már régen s igen is kezdett vala veszni magában,
mind ez okon, hogy elég ideig *romlott helyen* állott.
mind pedig, hogy onnan *rothadt ereken* eredezvén,
sok *rútságot* hozott, s hordton *hordott le magával*: 1240
meljel *elegy* lévén inkább is *megvesze* attól.
Nem lehetett másképen azért: hanem ennek a *lépnek* 's
megkellett *veszni s rothadni miatta* idővel.

1241 meljel *elegy* lévén] mellyel elkeveredve

1230 a-víze-ís romlott s alkalmatlan-vala annak: 1231 *régi, veszett, s férges*-vala à-
komlója, fzaladja: 1232 még az-után ismét romlott-al vòlt elegyítve; 1233 Romlott
lèp. [251] | s jò darabíg állott rothadt, szagos, undok edényben. 1234 Iljen sèrt s kènyeret
gondolsz-è lenni helyèsnek? 1235 Mìndèn-kép' e'-fzèrént vadjon à-*vérednek* a-dolga:
1236 mert ugjan-ís az-elòtt, mîg *ègyèbünnen ide* foljna, 1237 már régèn s igèn-is
kezdètt-vala-veszni magában, 1238 mind ez okon, hodj èlèg ideig *romlott helyèn* állott.
1239 mind pedig, hodj onnan *rothadt erekèn* eredèzvén, 1240 fok *rútságot* hozott, s
hordton *hordott-lè magával*: 1241 mèljel *elegy* lévén inkább-ís *mèg-vesze* attól. 1242
Nèm lèhetètt más-kèpen azért: hanèm e'mnek a-*lèpnek*-'s 1243 mèg-kèllètt *veszni s*
rothadni miatta idòvel.

1241 em. *mèljel*

Nem megyek itt messzebb, a *kepémnek többi keresztét*
meghagyván a *derék aratásra*, ha élhetek addig. 1245

Vedd jó neven, szerető Hazafi, ime' *zsenge keresztet*.
De még hátra vagyon *kötelestől* ennek a *papja*.
Ráteszem azt is ugyan; betömöm jó *hosszu kötélbe*.

Lessz, aki mind *visszafordítja beszédemet* épen.
Ugy mondod: de miért *tapodám embert* a ganéjig? 1250

Mert *nem látod okát*, hogy egész *pokolig* letaszítám.
Még az is, ugy látszik, *keves*, akit a *testi betegség*
annyira rongálhatna; mikép én irtam elődbe.

Mint, ma, mikor lehetett *ékesb az emberi nemzet?*
Volt-e, mint ma, *nemesb, esesebb, elevenb; s tehetőssebb?* 1255

Mennyi az *Orvosló! Mester! szép Oskola! kertész!*
Tudsz mindent; a fogad sem fájt soha: semmi bajod nincs.

1244–1245 A szerző mintha arra utalna, hogy a bűnbeesés allegóriáját később még részletesebben megírja (a „derék aratás” metaforában ugyanis a *derék* jelző 'igen nagy', 'jelentős' jelentésben áll). Tudomásom szerint ilyen tervére máshol nem utal.

1244 *kepémnek*] kévémenek; Dunántúlon a több keresztből rakott gabonaszor neve
1246 *ime'*] ím ez

1247–1248 A *pap* (tkp. *papkéve*), a kereszt formára rakott gabona legfelső kévéje vagy *kepéje*, amit kötéllal rögzítettek. Ebből ered a *föltette papját*, 'befejezte a munkát' jelentésű szólásunk.

1249 *visszafordítja*] kiforgatja

1254 *emberi nemzet*] emberi nem, tkp. az emberiség

1244 Ném megyék itt meszfzèb, a-*kepémnek többi keresztét* 1245 még-hagyván a-*dèrèk aratásra*, ha élheték addig. 1246 Vèd'd jó nevèn, fzerető Hazafi, ime' '*sènge keresztét*. 1247 Dè még hátra-vadjon *kötelestől* e'mnek a-*papja*. 1248 R'á-tészèm azt-ís ugjan; be-tömöm jó *hoszfzû kötélbe*. 1249 Lészsz, a-ki mind *viszfzâ-fordítja beszédemet* épen. 1250 Ugy mondod: de miért *tapodám embert* a-ganéjig? 1251 Mert *nèm látod okát*, hodj egész *pokolig* lè-taszítám. 1252 Még az-ís, ugj látfzik, *kevès*, à-kit a-*testi betegség* 1253 *ànjira rongálhatna*; mikép' én irtam elődbe. 1254 Mint, ma, mikor' lehetett *ékèsb az-embèri nèmet?* 1255 Vòlt-è, mint ma, *nèmèsb, eszèsebb, èlevenb; s tèhetòsfebb?* 1256 Mènji az-*Orvosló! Mèftèr! fzeép Oskola! kertész!* 1257 *Tudsz mindènt; a-fogad fèm fájt* foha: *fèmmi bajod* nincs.

1248 egyszerű sorszámhiba a forrásban: 1150

Nem lehet elmellőznöm ugyan *két dolgot* ezúttal,
de nincs most épen szükségem *ezekre felelni*.
Lessz bőven *felelet másszor*; csak birja fülecskéd. 1260
Csak szemeid győzzék olvasni meg, *amit irunk majd*.
Kiveszem *a kettőt*: mindent elhallgatok ám *mást*.
A gyermekvesztő patikát, s borbélyt; s *egyéb átkot*,
más letzkére tovább hagytam: most nem fejezem ki.

Elmulatom most, hogy *minden*ha virágos a kerted: 1265
hogy *télben is* elég *szőlőt* szedhetsz a *tövérről*,
hogy *minden fád minden idén* megvallja *gyümölcsét*:
hogy kedvez mindenkor a *bimbójának* a *hernyó*:
hogy *levelét* soha semmi *bogár* nem bántja, nem éri:
hogy soha rosz *féreg* nem férhet az ő *gyökeréhez*, 1270
s megmarad *épségben* minden *zöldsége, virága*;
mint *amaz, átoktól* megromlott, rosz *figefának!*

1263 *gyermekvesztő patikát*] A helyes és helytelen gyereknevelésről hosszan értekezik a szerző a 2960. sortól kezdve a 213. oldalon. A műve elé írt *Summában* is önálló blokkban különíti el a témát *Az otthon való és okolai nevelésről; s ennek hasznairól* címmel.

1265 *Elmulatom*] elmulasztom, (el)mellőzöm

1265 *minden*ha] mindenkor

1267 *minden idén*] minden évben

1271–1272 Jézus és a megátkozott fügefafa története *Máté* (21,18–22) és *Márk* (11,12–14) *evangéliumában* olvasható. Értelme nehezen felfejthető, vannak, akik a jeruzsálemi templom pusztulásának jövendölését látják benne. De értelmezhető az ószövetségi Törvény lélektelen, viszont az előírásoknak maradéktalanul megfelelő (farizeusi) betartásának kritikájaként is. Mivel ez a rész a *Kevélység* argumentum alá írt sorokat vezeti be, feltételezhető, hogy Kalmárhoz is ez utóbbi értelmezés állt közelebb.

1271 *zöldsége*] itt: levele

1258 *Kevélység. [252]* | Nëm lehet el-mellőznöm ugjan *két' dolgot* ez-úttal 1259 De nincs most épen *szűkfégem ezekre felelni*. 1260 Lëszsz bőven *felelet másszor*; csak birja fülecskéd. 1261 Csak *szëmeid győzzék olvasni-mëg, à-mit irunk majd*. 1262 Ki-vëszëm *à-kettőt*: mindënt el-hallgatok ám *mást*. 1263 *A-gyermëk-vesttő patikát, s borbélyt*; s *ëgjbë átkot*, 1264 *más letzkëre* tovább hagytam: most nëm fejezëm-ki. 1265 El-múlatom most, hodj *mindënha virágos a-kertëd*: 1266 hodj *tëlben-is* ëlëg *szölöt* *szëdhetsz a-tövérről*, 1267 hodj *mindën fád mindën idén* mëg-vallja *gümölcsët*: 1268 hodj kedvez mindënkör' a-*bimbójának* a-*hërnýó*: 1269 hodj *levelët* foha fëmmi *bogár* nëm bántja, nëm éri: 1270 hodj foha rosz *fëreg* nëm férhet az-ö-*gyökerë-hëz*. 1271 s mëg-marad *ëpfëgben* mindën *zöldfëge, virága*; 1272 mint *amaz, átoktól* mëg-romlott, rosz *fige-fának!*

1259 em. *De* 1270 em. *az-ö-gyökerë-hëz*.

Kevélység	<p>Egyik, amit mostan tettem <i>czélúl</i>, a <i>Kevélység</i>. Nem keves <i>angyal esett</i>, amiatt, le a <i>mennyei karból</i>. Ugy lehet ám gondolni, <i>kevés maradt</i> meg a sokból. 1275 Tudjuk, csak <i>két ember esett ki miatta a kertből</i>. Ugy, de azólta <i>sokan</i>, bizonyos, <i>kirekedtek az égből</i>.</p>
	<p style="text-align: center;"><i>Mennyi kevélyt látunk! De kevés az alázatos ember.</i> Csudda! <i>nagyobb részént</i> e világ ugy <i>megvesze</i> immár: többire <i>Istennek teszi</i> vagy gondolja <i>magát</i> már. 1280 Jaj! <i>hol az ember!</i> igen <i>keveset</i> számlálhat az ember. Erre s amarra tekints: a <i>legelső vétek erőt vett</i>: vert gyökeret, s <i>megtermi gyümölcsét</i>. Oh de nagy átok!</p>
Kevélykedés a tudományban	<p>Ezt a <i>kevélységet</i> bőven le-leírom idővel. Ezt az <i>Aristotelest, Icart</i>, ki-kifestem egészen. 1285 Meg fogom esmértetni ezen <i>g'lagonyának a fáját</i>. Ezt a <i>varasbékát; pókot</i>; s lator <i>hörcsököt</i> osztán;</p>

1276 Az összüölök: Ádám és Éva.

1280 többire] többnyire

1285 *Aristotelest, Icart*] Ikarosz görög mitológiai személy, a lázadás, a szófogatatlanság, a semmilyen tekintélyt figyelembe nem vevő ismeretszerzés megtestesítője. Így különösen érdekes, hogy éppen Arisztotelészt (Kr. e. 384–322), filozófust, a nyugati tudomány egyik előfutárát állítja vele párba a szerző.

1286 *g'lagonyának*] galagonyának

1287 *varasbékát*] varangyos békát

1287 *hörcsököt*] hörcsögöt

1273 Edjik, a-mít mostan töttem *czél-úl*, a-*Kevélység*. 1274 Nëm kevés *angjal esött*, a-miatt, lë a-*mënnyei karból*. 1275 Ugy lëhet ám gondolni, *kevës maradt*-mëg a-fokból. 1276 Tudjuk, csak *kët'* embër *esött-ki miatta a-kertből*. 1277 Ugy, de az-ölta *fokan*, bizonyos, *ki-rëkedtek az-ëgből*. 1278 *Mënji kevélyt látunk!* De *kevës az-alázatos embër*. 1279 Csudda! *nagyobb rész-ënt e'* világ ugy *mëg-vesze* immár: 1280 többire *Iftennek tész*i vagj gondolja *magát* már. 1281 Jaj! *hol az-embër!* igën *keveset* fzámlálhat az-embër. 1282 E're s amàra tekints: a-*leg-első véték erőt vëtt*: 1283 vert gyökeret, s *mëg-termi gjümölcsét*. Oh de nagy átok! 1284 Kevélykëdës a-tudománjban. [253] | Ezt a-*kevélyfegët* bőven lë-lë-írom idővel. 1285 Ezt az-*Aristotelest, Icart*, ki-ki-fëstëm egészfzen. 1286 Mëg-fogom ësmértetni ezën *g'lagonyának a-fáját*. 1287 Ezt a-*varas-békát; pókot*; s lator *hörcsököt* ofztán;

1278 egyszeri sorszámhiba: a forrásban 1280 helyett 1290 áll 1284 em. *kevélyfegët*

s ezt a serény *hangyát*, annak fészkeivel egye'mben:
s ezt a tóra futó *hímszarvasnak deliségét*:
s e *sokféle* csudás *színű* s *tollú babakocskát*: 1290
ezt az igen féltő gyönyörű *kertbéli virágot*,
s reggeli harmattól megfrissült gyenge *füvecskét*.
Nem nyúlhatsz *amahoz* újal: de letörheti a *szél*:
vagy legaláb a ganéjba nevelt, méhforma, *bogárka*
nékie mindennap, hiheted, két képen is árthat: 1295
nékie mindennap, mind a két v- - - -l árthat.
Erre pedig nem ereszti anyád *súgarit a napnak*;
hogy szép gyöngyhöz hasonlított *harmatja* ne menjen
füstbe időnek előtte talám, s a *gőzbe* levegne.
s nem veszi eszbe szegény kertész, már *tépik a lúdak*. 1300

Micsoda *nagy tudomány!* melj *felfútt* annyira, dölfös!
Nem tehet-e téged majdan, aki *adta, bolondá?*

1288 egye'mben] egyetemben, együtt

1290 *babukocskát*] búbosbankát

1291 féltő] féltett

1293 újal] értsd: ujjal

1294 A régi, Pliniusra visszavezethető természettanok szerint a bogarak kétféle módon szaporodhatnak, *keletkezhetnek*: egyrészt ivarosán, másrészt az elegendő nedvességet és táptalajt tartalmazó környezetükből, mint pl. Miskolczy Gáspár szerint: „a marhák ganéjjaiban sok apró Bogarak” lesznek. MISKOLCZY 1983, 411.

1296 v- - - -l] Talán *virág*al (értsd: virággal), ami jelenthette azt is, hogy '[mind a két] virágon'. Így a növény hím- és nőivarú virágzatáról van szó.

1299 *gőzbe*] itt: párában, levegőben

1301 *felfútt*] felfuvalkodott

1288 s ezt a-ferény *hangyát*, ànak fészkeivel egye'mben: 1289 s ezt a-tóra futó *hím-szarvasnak delifégét*: 1290 s e' *sok-féle* csudás *színű* s *tollú babakocskát*: 1291 ezt az igen-féltő gyönyörű *kert-béli virágot*, 1292 s reggeli harmattól meg-frisfűlt gjenge *füvecskét*. 1293 Nëm nyúlhatsz *amahoz* újal: de lë-törheti à-*szél*: 1294 vagj leg-aláb a-ganëjba nevelt, méh-forma, *bogárka* 1295 nêkie mindën-*nap'*, hiheted, két-képen-is árthat: 1296 nêkie mindën-*nap'*, mind à két v- - - -l árthat. 1297 *E're* pedig nëm ereszti anyád *súgarit a-napnak*; 1298 hodj szépp gyöngy-höz hafonlított *harmatja* në mënjën 1299 *füstbe* időnek előtte talám, s à-*gőzbe* levegne. 1300 s nëm vësz-i-eszbe szëgény kertész, már *tépik a-lúdak*. 1301 Micsoda *nagy tudomány!* melj *fël-fútt* ànjira, dölfös! 1302 Nëm tehet-e' tégëd majdan, a-*ki adta, bolondá?*

1298 em. *mënjën* 1299 em. *előtte*

Micsoda rossz tudomány! mellj felfűtt, óh te goromba!
 Istentől van a *zászpa* teremtvé egyemben a *gomba*.
Tudsz te magad mindent; mindent elfoglala elméd: 1305
elnyeltél mindent; egyebeknek mit se hagyál meg.
 Ir ime, *hét*; ama, több (mi a!) csudda *csudát* e világon.
 Ugy de csudább *mi a!* hogy *téged* pontban *elhibáztak*.
 Olj nagy *agyat s derekat*, mint ám a tied, ne keressünk!
 Ugy de vas abroncsot hol kelljen néki találni? 1310
 Hogyne volna tehát dölyföske az illj csuda *Ipssszé*,
semmibe hajthatván a valóban alázatos *Ipssstét*.
 Ez! ez! a *levegőégben repeső* csuda IKAR
 hogyne csúfolná e *tudatlan* alázatos *Andort!*
 Vedd magad észre kevély! kérlek, jöjj észre, goromba! 1315
 Istentől van a *zászpa* teremtvé egyemben a *gomba*.

1304 *zászpa*] A liliumvirágúak rendjébe tartozó virág.

1304 egyemben] együtt, egyetemben

1307–1308 *A ha nem kevély a tudóska, világ nyolcadik csodája* régies, ritka közmondás parafrázisa. Ironikus utalás arra, hogy a tudományban kevélykedőt nagy tudása ellenére nem számítják a világ hét csodája közé, miközben – különösen fiatal tudósként – azt gondolja, hogy minden problémát megérthet.

1307 mi a!] mi az hogy!

1311–1312 *Ipsssze–Ipssse*] Feltehetőleg a latin *ipse* = 'ő, ő maga' szó kétféle ejtése közti különbség az irónia alapja.

1313 Vö. mindezzel a 1042–1044. sorokhoz írt jegyzetet a 98. oldalon.

1313 IKAR] lásd az 1285. sorhoz írt jegyzetet a 111. oldalon

1314 *Andort*] Feltehetőleg Kalmár az *Andor* személynévvel az egyszerű, ám kegyes életet élőkre utal.

1316 *zászpa*] lásd a jegyzetet az 1304. sorhoz

1303 Mitsoda rossz tudomány! mellj fél-fűtt, óh te goromba! 1304 Istentől van a-*zászpa* teremtvé egyemben a-*gomba*. 1305 *Tudsz te magad mindent*; mindent el-foglala elméd: 1306 *el-nyeltél mindent*; egyebeknek mit se hagyál-még. 1307 Ir ime', *hét*; ama, több (mî a!) csudda *csudát e'* világon. 1308 Ugy-de csudább *mî-a!* hodj *téged* pontban *el-hibáztak*. 1309 Olj nagy *agyat s dērekat*, mint ám a-tied, nē keresfünk! 1310 Kevélykedés az-Uráfágban, Tifztfégben, s a t. [254] | Ugy-de vas' abroncsot hol kelljen néki találni? 1311 Hogj-nē vólna tēhát dölyföske az-illj csuda *Ipzfzfszé*, 1312 *fēm mibe hajthatván* a valóban alázatos *Ipffjét*. 1313 Ez! ez! à-*levegő-égben repeső* csuda IKAR 1314 hodj-nē csúfolná e' *tudatlan* alázatos *Andort!* 1315 Vēd'd magad észre kevély! kér'lek, jöjj-eszre, goromba! 1316 Istentől van a-*záfpa* teremtvé egyemben a-*gomba*.

1303 em. *Mitsoda* 1315 em. *jöjj-eszre*

Kevélykedés az Uraságban, Tiszt-ségben, s a t. Micsoda *Méltóság*; meljben *fúalkodol*, Ember? Micsoda *Tiszt* rúgatja, *felejteti el* veled ISTENT? aki téged *ezer módon* a ganéjig *alázhat*. Gondolom, a régi *szomorú példákat* elúntad. 1320 Újjonnan ama *Benderi Vendégnek* hadi sorsát, meg-meggondolhat'd nyomorúlttnak az *élete végét!* *Szen-Clajrnak* 's a szerencse miképp szolgált, s a követség! Meglássd, hogy valahogy *Bingnek tántzára* ne juthass.

Micsoda fő *Uraság!* *Tisztség*, vagy büszke *Nemesség* 1325 *duzzazthatja szíved?* valahogy majd *pártot* is *üthetsz*.

1318 *Tiszt*] itt: rang

1320–1322 Sokat elmond Kalmár történelem- és időszemléletéről a régi és az újabb eseményekhez való viszonyulása. A benderi vendég, azaz XII. Károly svéd király (uralk.: 1697–1718), az oroszok ellen vezetett sikertelen hadjárata után Bender városának környékén töltött éveket (1709–1714) megmaradt seregével, tkp. félig-meddig a porta által kényszerítve. 1718-as halálát egy eltévedt puskagolyó okozta Frederikshald ostroma során, s ez már a korban sok találgatásra adott okot. Mindebből következik, hogy Kalmár „a régi szomorú példák” alatt ókori eseményeket érthetett.

1323 Utalás a skót származású svéd nemes Malcolm Sinclairre, aki egyrészt részt vett XII. Károly oroszok ellen vezetett hadjáratában, minek során hosszú orosz fogságba esett, másrészt 1737-től titkos követségben volt az Oszmán Birodalomban. 1739-ben a hazauton Breslau mellett két orosz tiszt elfogta és helyben kivégezte.

1324 John Byng admirális (1704–1757) az első és utolsó brit tengernagy, akit kivégeztek. 1756-ban feladatuk kapta, hogy minden áron megvédje a franciák támadásától a Minorca-szigetén található brit erődöt. Gibraltárról kihajózva szembesült azzal, hogy küldetésének teljesítése lehetetlen, így visszatért bázisára. Tette miatt a következő évben perbe fogták, majd halálra ítélték. A halálos ítélet indoklása szerint nem tett meg minden tőletelhetőt a siker érdekében. Kalmár szövege arra utal, hogy ismerhette a tengernagyról szóló tengerészdalt, amelynek egy sora a következő: „Swing, swing, O rare Admiral Byng!” Esetéről Voltaire is megemlékezik a *Candide*-ban.

1326 pártot is üthetsz] lázadást, felkelést szíthatsz

1317 Micsoda *Méltóság*; meljben *fúalkodol*, Embër? 1318 Micsoda *Tifzt* rúgatja, *felejteti-el* veled ISTENT? 1319 à-ki tégéd *ezër módon* a-ganéjig *alázhat*. 1320 Gondolom, à-régi *szomorú példákat* el-úntad. 1321 Újjonnan ama *Benderi Vendégnek* hadi sorsát, 1322 még-még-gondolhat'd nyomorúlttnak az-*élete végét!* 1323 *Szen-Clajrnak*-s a-fzérencse mi-kép' szolgált, s a-követfég! 1324 Még-láss'd, hodj valahogj *Bingnek tántzára* në juthass. 1325 Micsoda fő *Urafág!* *Tisztség*, vagj büszke *Nëmësfég* 1326 *duzzazthatja szíved?* valahogj majd *pártot-is* *üthetsz*.

1317 em. *mëljben* 1318 egyszeri sorszámhiba: a forrásban 1320 helyett 1520 áll

Országnak zavarója lehetsz, s hóhéra magadnak.
 Törhet ugyan a Törő; de meg is töretik elutóljan.
 Gondolod? ám jó, szabad, *menedékhely* lenne Tökördár.
 Fattyú vagy, ezt mondom, s *fajzatja* a rút *Viperának*. 1330
 Fattyú vagy, azt monddom, s *fajzatja* a mér'g *Viperának*.

Kevélykedés a Kincsed elég van ugye? *fúalkodtathat* eléggé!
 kintsben; és mes- Vagy, legaláb, bizakodva *kevélykedel* abba, szegényke!
 terségben Ki gyűjtötte? *mikép gyült?* s vajjon *mire menendő?*
 Gondold meg: tudod-e, *hétképen* el is *odaveszhet*. 1335
 Im a *veritékét* szopod és iszod *annyi szegénynek*.
 Mintegy költsön adák: rajtok de te *nem könyörülhetsz*,
 Óh te bolond, s puffadt! sőt inkább *csúfolod őket*:

1328 Talán a *Péld* 22:8 parafrázisa: „A ki vét álnokságot, arat nyomorúságot; és az ő haragjának vesszeje végre megtöretik.”

1329 *Tökördár*] Tökördár nevű településről nem tudni. Valószínűleg joggal feltételezhető, hogy itt Tekirdag, tehát Rodostó, a kuruc vezérek bujdosó helyének neve szerepel nagyrészt felcserélt magánhangzókkal. Ha így van, akkor a következő két sor II. Rákóczi Ferencre, s talán fiára, Rákóczi Józsefre utal.

1331 mér'g] méreg, ti. mérges

1332 *fúalkodtathat*] felfuvalkodottá tehet

1335 *hétképen*] hétféle képpen

1335 A *hétféle képpen* is odavesző vagydon értelmezhető úgy is, hogy *hét okból odavesző*. Ebben az esetben a szöveghely feltehetőleg allúzió a *Péld* 6:16–19 versekre: „EZ HAT dolgot gyűlöli az UR, sőt HET dolog utálatos az ő Lelkének: / A kevély szemek, a hazug nyelv, és az ártatlan vért ontó kezek; / Az álnok gondolatokat forraló elme, a gonoszra sietséggel futó lábak: / a hazu[g]ság szerző hamis bizonyosság, végezetre a ki szerez háborúságokat az atyafiak között!”

1327 *Országnak zavarója* lehetsz, s hóhéra magadnak. 1328 *Törhet* ugyan a-Törő; de még-is *töretik* el-utóljan. 1329 Gondolod? ám jó, szabad, *menedék-hely* lenne *Tökördár*. 1330 *Fattyú* vadj, ezt mondom, s *fajzatja* a-rút *Viperának*. 1331 *Fattyú* vadj, azt monddom, s *fajzatja* a-mér'g *Viperának*. 1332 *Kevélykedés a-kintsben; és mestérfégbn.* [255] | *Kincsed* elég van ugj-è? *fúalkodtathat* eléggé! 1333 Vagy, leg-aláb, bizakodva *kevélykedél* abba, szegényke! 1334 Ki gyűjtötte? *mikép' gyült?* s vajjon *mire menendő?* 1335 Gondold-még: tudod-è, *hét-képen* el-ís *oda-veszhet*. 1336 Im' a-*veritékét* szopod és iszod *ánji szegénynek*. 1337 Mint-édj költsön-adák: rajtok de te *nem könyörülhetsz*, 1338 Óh te bolond, s puffadt! sőt inkább *csúfolod őket*:

1328 egyszerű sorszámhiba: a forrásban 1330 helyett 1530 áll

illeted ugy mint annyi gyalázattal a Teremtőt.
Nem veszed eszbe; szegényebb vagy sokkal már is azoknál. 1340
Hát mire fogsz jutni, amidőn sok mammonod elvész,
Nem könyörül rajtad senki: földhöz ver az Isten.
Nem könyörül rajtad senki: földhöz ver az Isten.

Mesterségedben dicsekedsz avagy? óh te kevélyke!
Két kezed elköveti, valamit ki-kigondol az elméd: 1345
Tedd magad Istenné! nincsen mástól ez okosság!
Tedd magad Istenné! nem foszthat senki meg attól!
Tedd magad Istenné! s ura légy minden nyavalyának!
Tedd magad Istenné! s nem félhetsz, hogy megüt a szél!
Tedd magad Istenné! kezedet nem bántja a köszvény! 1350
Tedd magad Istenné! nem is illeti újjaid a görcs!
Tedd magad Istenné! minden tagod ép'n marad attól!
Tedd magad Istenné! s minden nyavalyán uraságolj!
Tedd magad Istenné! s ne legyen más mester okosabb!
Tedd magad Istenné! s mindenkor keljen a munkád! 1355
Tedd magad Istenné! s soha el nem vész a keresmény!

1339 ugy mint annyi] itt: ugyanannyi

1341 mammonod] vagydonod, tulajdonod

1344–1345 A mesterség kifejezés itt egyértelműen *ars, művészet* értelemben szerepel. Kalmár esztétikája szempontjából igen érdekes, hogy – mint azt a következő *Tedd magad Istenné!* kezdetű sorok is igazolják – maró gúnnyal illeti azt az amúgy a romantikára jellemző nézetet, miszerint a művész művészetében a teremtő Istenhez hasonlóan alkot.

1352 ép'n] épen

1339 illetéd ugmint ànji gyalázattal a-Teremtőt. 1340 Nëm vészéd-eszbe; szegényebb vadj fokkal már-is azoknál. 1341 Hát mire fogsz jutni, a-midőn fok mammonod el-vész, 1342 Nëm könyörül rajtad fënki: föld-höz vër az-Isten. 1343 Nëm könyörül rajtad sënki: földhöz ver az-Isten. 1344 Mestërfégëdben dicsekëdsz avagy? óh të kevélyke! 1345 Két' kezed el-követi, valamit ki-ki-gondol az-elméd: 1346 Tëd'd magad' Ifténé! nincsen mástól ez okosfág! 1347 Tëd'd magad' Ifténé! nëm foszthat sënki mëg ától! 1348 Tëd'd magad' Ifténé! s ura lëdj mindën nyavalyának! 1349 Tëd'd magad' Ifténé! s nëm félhetsz, hodj mëg-üt a-fzél! 1350 Tëd'd magad' Ifténé! kezedet nëm bántja a-köszvény! 1351 Tëd'd magad' Ifténé! nëm-is illeti újjaid a-görcs! 1352 Tëd'd magad' Ifténé! mindën tagod ép'n marad ától! 1353 Tëd'd magad' Ifténé! s mindën nyavalyán urafágolj! 1354 Tëd'd magad' Ifténé! s në lëdjën más mestër okosfäbb! 1355 Tëd'd magad' Ifténé! s mindënkor' keljën a-munkád! 1356 Tëd'd magad' Ifténé! s foha el-nëm vész a-keresmény!

1342 em. vër

Tedd magad Istenné! te ne félj, hogy *gyermeked elhagy*.
 Tedd magad Istenné! s éhel *nem hal meg* a béled!
 Tedd magad Istenné! soha *meg nem ehetnek a tetvek*!
 Tedd magad Istenné! *mindenben légy magad Isten!* 1360
 Tedd magad Istenné! *te bolond!* ám légy magad Isten!

Kevélykedés a
szép termetben

Termeted-e, te kevély, s *persóna tekinteted-e* az;
 vagy *szép képed?* amelj biztat, te te *nyalka legényke!*
 Bátran, eredj, *hűsködhetel!* ám szolgál a szerencse.
 Ugyan erős a remény! sok az! óh te *alázatos állat!* 1365
Álmod is ám élhezt; bizonyos! *mátkásodol* oljal,
 ki szemeit *hálózza*, s selyemmel seperi a földet:
 akinek, únatlan, *falukon rabotálgat a jobbágy.*

Mit mondék! A remény nem csalt meg. Imé *hat a*
koczkád!
 Lám *igaz*, és betelik; rajtad 's betelék a *sok álom.* 1370

1362 *persóna tekinteted*] A *persona* elsődleges jelentése: (értelemmel bírő) személy. A korabeli népnyelvben a *személy*, s így a *persona* kifejezésnek volt egy, a kicsapongókra használt, inkább pejoratív jelentése is, tehát itt a kifejezés 'csábító tekintet' jelentéssel bír. Emellett Kalmár nyilván ismerhette a szó eredeti, *álarc* jelentését is.

1364 *hűsködhetel*] létezik 'hűsöl' jelentése a szónak, de e szöveghelyen nem zárható ki a 'húségeskedik' – ironizáló – jelentés sem, mely Kalmár leleménye lenne a *hús*–'jegyes' etimon alapján

1368 únatlan] szüntelenül

1368 *rabotálgat*] robotol

1369 Imé *hat a koczkád*] 'szerencséd van', tkp. hatost dobtál; az ismert szólás – *nem mindenkor vet hatot a kocka* – parafrázisa

1357 *Kevélykedés a-fzép termetben.* [256] | Tèd'd magad' Iftèné! tè nè félj, hodj *gyermèkèd el-hâgy.* 1358 Tèd'd magad' Iftèné! s éhel *nëm hal-mëg* a-béléd! 1359 Tèd'd magad' Iftèné! foha *mëg-nëm ehetnek a-tetvek!* 1360 Tèd'd magad' Iftèné! *mindënben lédj magad Iften!* 1361 Tèd'd magad' Iftèné! *të bolond!* ám lédj magad Iften! 1362 *Termetèd-è*, tè kevélj, s *perfóna tekintetèd-è* az; 1363 vagj *fzép képed?* a-mëlj biztat, tè tè *nyalka legényke!* 1364 Bátran, eredj, *hűsködhetël!* ám fzolgál a-fzèrèncse. 1365 Ugjan erős a-reménj! fok az! óh tè *alázatos állat!* 1366 *Álmod-ïs* ám élhezt; bizonyos! *mátkásodol* olj-al, 1367 ki fzèmeit *hálózza*, s selyëmmeel fèpri a-földet: 1368 a-kinek, únatlan, *falukon rabotálgat a-jobbádj* 1369 Mít mondék! A-reménj nëm csalt-mëg. Imé *hat a-koczkád!* 1370 Lám *igaz*, és be-telik; rajtad-'s be-telék a-*fok álom.*

1360 em. *lédj* 1368 em. *a-jobbádj*

Hát ha azonba, szegény! *míg-míg* a jegyruha készül,
a *temetőt* ássák *néked* 's szabják a *koporsót*.
Már hírt adnak amott, *örömdbe hasadt meg* a *szíved*:
vagy pedig *ott* okozott *búdban* a *gutta ütött meg*;
hogy gyönyörű mátkád, anyai szem s *jegyruha nélkül*, 1375
rég ezelőtt, *feladá ideig* s ideiglen a *várat*.

Vagy, te te kényes agyú! kényes *paripád* is *agyon rúg*.
Vagy pedig ilj hírt visznek, imé *szakadék* ese *benned*:
nemm vagy *házasságra való*; le-lejárgat a béled.
Most *bízd el magadat*: most menj már nőszni, *kevélyke*. 1380

Hátra van ám mégis ama *Kompódi nemes* asszony.
Hátra van ám másutt 's ama szép vékony *puha* vászony,
Várja, kies *árnyékos alá* más is oda *hasson!*
Jó neki, csak hogy ez *árnyékos makkfa* 'l-ki ne asszon.
Csak *bízd el magadat*: már menj *oda* nőszni, *kevélyke*. 1385

1376 rég elvesztette szüzességét

1379 le-lejárgat a béled] sérved van

1380 nőszni] nők után járkálni

1381 *Kompódi nemes* asszony] Az eredeti szóláshasonlat (*rátartja magát, mint a kompol-
ti nemes asszony*) a kevély, felfuvalkodott, nagyon, de alaptalanul büszke személyeket
jelölte. Már Baranyai Decsinél is szerepel, de Mikes is kétszer említi a *Törökországi Le-
velekben* (37., 57. levél). Szirmay Antal magyarázata szerint: „A nánai Kompolth család
igen híres volt Magyarországon. Ennek egyik rátarti hajadon leánya nagyon önhitt és
kevély volt, s emiatt terjedt el róla ez a közmondás: *Úgy reátartja magát, mint a Komp-
olthi kisasszony.*” SZIRMAY 2008, 244.

1384 'l-ki ne asszon] ki ne száradjon, tkp. életerős maradjon

1371 Hát ha azonba, *szegény!* *míg-míg* à-jegy-ruha készül, 1372 a-*temetőt* ásfák *néked*
's *szabják a-koporfót*. 1373 Már hírt adnak amott, *örömdbe hasadt-még a-fzíved*: 1374
vagy pedig *ott* okozott *búdban* à-*gutta ütött-még*; 1375 *hody* gyönyörű mátkád, anyai
szem s jegy-ruha-nélkül, 1376 *rég'* ez-előtt, *fél-adá ideig* s ideiglen a-*várat*. 1377 *Vagj*,
të të *kénjës agyú!* *kénjës paripád-is agyon-rúg*. 1378 *Vagj* pedig ilj hírt visznek, imé
szakadék ese *benned*: 1379 *nëmm* vadj *házasságra-való*; *lë-lë jár'gat* a-béled. 1380
Most *bízd-el magadat*: most *mënj* már nőszni, *kevélyke*. 1381 Kevélykédés a-fzép
ábrázatban. [257] | Hátra van *âm még-ís* ama *Kompódi nëmës* asszony. 1382 Hátra van
âm másütt-'s ama *szép vékony puha* vászonj, 1383 *Várja*, kies *árnyékos-alá* más-*ís* oda
hasson! 1384 *Jô* neki, csak-*hody* ez *árnyékos makk-fa* 'l-ki-*në* *afszon*. 1385 *Csak*
bízd-el magadat: már *mënj* *oda* nőszni, *kevélyke*.

1380 em. *mënj*

Kevélykedés a
szép ábrázatban

Orczádat tükörökbe csudáló kényes ünőcske!
elhitted magadat: nincsen szepeb orcza, szemecske.
Fénylik amaz; forog ez; sebesen lövöd azt a szívebbe.
Ívet erősen vonni, s löni szokott e szemöldök.
Nem félsz, hogy ma halálra csömört szenvedjen a köldök. 1390
Mint tükrödbe magad lát'd, úgy nézhetsz az egekbe!
és tudod is, az örök sententzia hogy mi felőled!
hogy legyenek minden nyavalyák olj messze tetőled;
ne változzon egészséged, s a jó vér az erekbe!
hogy a halál feltett jegyessed láttára levágna, 1395
nem félsz: s nem félhetsz, valahára hogy a fene ráгна.
Csak néz'gess a tükörbe! mivel bizonyos vagy ezekben!
Már a pokolvarral s sülyyel tartós a szövetség!
Frígyes a tályog imé, mind himlő s rusnya genyetség!
Békesség van! ezek nem tesznek kárt a szemekbe. 1400
De mi volna, mitől ez a szép gyöngy szem bevakúlna:
ez a gyenge virág, mint a ruha, hogy megavúlna?

1386 ünőcske] fiatal tehénke

1387 szepeb] szebb

1391 Ironikus utalás arra, hogy önmaga személyét (a tükörben) isteniként szemléli.

1391 magad lát'd] magadat látod

1392 sententzia] tan; mondás; szólas

1393 nyavalyák] betegségek

1395 feltett] kiválasztott

1398 pokolvarral] himlővel

1398 sülyyel] fekélyel, bibircsókka

1399 Frígyes] szövetséges

1386 *Orczádat tükörökbe csudáló kényes ünőcske!* 1387 *el-hitted magadat: nincsen szépeb orcza, szemecske.* 1388 *Fénylik amaz; forog ez; sebesen lövöd azt a szívebbe.* 1389 *Ivet erősen vonni, s löni szokott e szemöldök.* 1390 *Nem félsz, hogy ma halálra csömört szenvedjen a köldök.* 1391 *Mint tükrödbe magad lát'd, úgy nézhetsz az egekbe!* 1392 *és tudod is, az örök sententzia hogy mi felőled!* 1393 *hogy legyenek minden nyavalyák olj messze tetőled;* 1394 *ne változzon egészséged, s a jó vér az erekbe!* 1395 *hogy a halál feltett jegyessed láttára levágna,* 1396 *nem félsz: s nem félhetsz, valahára hogy a fene ráгна.* 1397 *Csak néz'gess a tükörbe! mivel bizonyos vagy ezekben!* 1398 *Már a pokol-var-al s sülyyel tartós a szövetség!* 1399 *Frígyes a tályog imé, mind himlő s rusnya genyetség!* 1400 *Békesség van! ezek nem tesznek kárt a szemekbe.* 1401 *De mi volna, mitől ez a szép gyöngy szem bevakúlna:* 1402 *ez a gyenge virág, mint a ruha, hogy megavúlna?*

Csak néz'gess a tükörbe! mivel bizonyos vagy ezekbe!
Meglótted ama dúst: hozzád siet; ég a szerelme:
küldi a nagy hintót érted, te alázatos elme! 1405
Jó maga is pompával: örülj nagy alázatos elme!
Szép búbos lovakon visz el; óh nagy alázatos elme!
Csak néz'gess a tükörbe! mivel bizonyos vagy ezekbe!

Erre s amarra tekínts: a legelső vétek erőt vett:
vert gyökeret, s megtermi gyümölcsét. Óh de nagy átok! 1410

Kevés az alázatos Óh de kevés, monddom mégis, az alázatos ember.
Az ha egyenlőkép, mint Lotteriában a jó szám,
volna csak! az, nekem úgy tetszik, nem volna kevéske.
De, még annyi igaz számot 's kell tenni hamisnak:
ugy ha talám próbára találsz vagy egyet igazkát. 1415
Iljenképen eredj már lotteriázni tovább is;
s amikor a sok ezerni ezerben jókra találtál:
újlag ám azokat 's meglotteriázd; ne ne kedvezz:
ugy vizsgáld azután; hol több s kevesebb a forint szám.
A feleket hagy el. Ha találsz ám egészre s egészre, 1420
már a tesz valamit: többet; ha tizre 's akadhatsz.

1404–1407 Utalás a feldíszített lovak vontatta halottas szekérre vagy -hintóra, s így – me-
tonimikusan – magára a halálra.

1404 *dúst*] itt: gazdagot (vö.: dúsgazdag)

1407 búbos lovakon] bóbitás, tehát feldíszített lovakon

1403 Csak néz'gess a-tükörbe! mivel bizonyos vadj ezekbe! 1404 Mëg-lótted ama
dúst: hozzád siet; ég a-szerelme: 1405 küldi a nagy hintót érted, te *alázatos elme*!
1406 Jó maga-ís *pompával*: örülj nagy-alázatos elme! 1407 Kevés az-alázatos. [258] |
Szép búbos lovakon visz-el; *óh nagy-alázatos elme*! 1408 Csak néz'gess a-tükörbe!
mivel bizonyos vadj ezekbe! 1409 E'rre s amarra tekínts: a-*leg-első véték erőt vett*:
1410 vert gyökeret, 's *mëg-termi gyümölcsét*. Óh de nagy átok! 1411 Óh de *kevés* s,
monddom még-ís, az-*alázatos embër*. 1412 Az ha *ëgyenlõ-kép'*, mint *Lotteriában a-jõ*
szám, 1413 volna csak! az, nekëm ugj tetfzik, nem volna *kevëske*. 1414 Dë, még
ànji igaz számot'-s kell tenni *hamisnak*: 1415 ugj ha talám próbára találsz vagj *ëdjet*
igazkát. 1416 *Iljen-képen* eredj már *lotteriázni* tovább-ís; 1417 s à-mikor' à-fok
ezerni ezërben *jókra találtál*: 1418 újlag ám *azokat*-'s *mëg-lotteriáz'd*; në në kedvezz:
1419 ugj vi'sgál'd az-után; *hol több* s *kevesëb* a-forint-*szám*. 1420 *A-feleket* hagy'd-el.
Ha találsz ám *egészre* s *egészre*, 1421 már à *tesz valamit*: többet; hà *tizre*-'s akadhatsz.

1410 em. 's 1416 em. *eredj*

Meglehet azt engedni: találsz *ötvenre is osztán*.
 Azt kí tudja? talám bökkensz még *százra 's ezerre 's*.
 Többet nem kaphatni a *lotteriára* papíroست.
 Nem lehet az egynéhánynál *több ezreset* írni. 1425
 A *tízezres* ugyan bizony elmarad: ím ez a voksom.

Erre s amarra tekínts: a *legelső véték* erőt vett:
 vert gyökeret, s *megtermi gyümölcsét*. Óh de nagy átok!

Aki kevély, az Emlékezem, hogy eléb mondád, ez időn *sok a Mester*.
 gyilkos, tudatlan, Értsed, amint akarod! Máskép fordítom e szódat. 1430
 és beteg *Egy csak a Mester*: ugyan mester pedig! *Oskola mester!*
 Mert az övé egygő a *fenyíték*, s *régula*, törvény:
tőle tanúl, hallgat, függ, mind a többi *Tanító*.
 Mester az *ördög atyád*, te kevély! Istennek az átka!
 Mint egyebek, te is *ezt őtőle* tanúttad örömmel, 1435
 hogy tennen magadat *embernek lenni felejtsd el*.
 Mint kell szinte kevélynek lenni, *tanítanak a példák 's*.
Kezdetől mindenkor *ölő* vala s *gyilkos* az *ördög*.
 Mennyi a gyilkos; aki *nyelvvél gyilkolja* barátját.
 Óh te kevély ez *ölést* megszoktad az *ördög atyádtól*. 1440
 Ő *fia* vaggj, s nyomozó követője: valóba *tanítvánny*.

1439 *nyelvvél gyilkolja*] ti. szóban, áskálódással

1441–1442 nyomozó, nyomozó] itt: nyomában járó, nyomát követő

1422 Még-lehet azt engedni: találsz *ötvenre-ís osztán*. 1423 Azt kí tudja? talám
 bökkensz még *százra-'s ezerre-'s*. 1424 Többet nem kaphatni a-*lotteriára* papíroست.
 1425 Nem lehet az-*edjnéhánynál több ez'reset* írni. 1426 A-*tíz-ez'rés* ugyan bizony
 el-marad: ím ez a-voksom. 1427 E're s amarra tekínts: a-*leg-első véték* erőt vett: 1428
 vert gyökeret, s *még-termi gyümölcsét*. Óh de nagy átok! 1429 Emlékezem, hodj eléb
 mondád, ez időn *fok a-Mestër*. 1430 A-ki kevély, az *gyilkos*, tudatlan, és beteg. [259] |
 Értsed, a-mint akarod! Más-kép' fordítom e' szódat. 1431 *Edj csak a-Mestër*: ugyan
 mestër pedig! *Oskola-mestër!* 1432 Mert az-övé *edjé a-fenyíték*, s *régula*, törvény: 1433
tőle tanúl, hallgat, függ, mind a-többi *Tanító*. 1434 Mestër az-*ördög atjád*, te kevély!
 Istennek az-átka! 1435 Mint egyebek, te-ís *ezt ő-tőle* tanúttad örömm-el, 1436 hodj
 tennen magadat *embernek lenni felejts'd-el*. 1437 Mint kell szinte kevélynek lenni,
tanítanak a-példák-'s. 1438 *Kezdetől* minden'kor' *ölő* vala s *gyilkos* az-*ördög*. 1439
 Mennyi a-gyilkos; a-ki *nyelv-el gyilkolja* barátját. 1440 Óh te kevély ez *ölést* még-fzoktad
 az-*ördög atjádtól*. 1441 Ő *fia vadj*, s nyomozó követője: valóba *tanítvánj*.

Ő fia vaggy, s *nyomozó követője*: valóba tanítvány.
Ezt is ugye mondád? ma *divattja* van a *tudománynak*.
Mondhatnád inkábbblan; az *ördögi* roszz *adománynak*.
Ott, aholott kormányoz, ahol *regnáll a kevélység*; 1445
nincsen bölcsesség, nincsen bizonyára *eszesség*.
Ott a *tudatlanság*: nem egyéb, csak csúnya *baromság*.

Mondád, van benned másbann is *elég elevenség*.
Ugy de nagyobb benned százzszorta a *lelki betegség*.
Ott, aholott kormányoz, ahol *regnáll a kevélység*; 1450
nincsen igaz épség, nincsen bizonyára *egészség*.
Ott csupa *romlottság* van; egyéb nem; egész
nyavalyásság.

Aki kevély, az Aki kevély, az Mondád ezt is: az emberben *sokféle a szépség*.
rút, nyavalyás és rút, holott kormányoz, ahol *regnáll a kevélység*,
nyomorúlt nyomorúlt *nem* lehet *ékesség*; de bizony *ninccs semmi dicsősség*. 1455
A *pokol ocsmányosság* vagon ott, s csak az *ördögi rútság*.

Illj *navalyáss a kevély őmagábann 's*, s *russnya*,
tudatllan.

1445 aholott] ahol

1449 *lelki betegség*] Itt: az egyéni bűnök összessége. Lásd a jegyzetet a 277. sorhoz az 55. oldalon.

1454 holott] ahol

1457 *őmagábann 's*] önmagában is

1442 Ő fia vadjj, s *nyomozó követője*: valóba tanítvánjj. 1443 Ezt-ís ugj-è mondád? ma *divattja* van à-*tudománynak*. 1444 Mondhatnád inkábbblán; az-*ördögi* roszz *adománynak*. 1445 Ott, a-holott kormányoz, a-hol *regnáll a-kevélyfég*; 1446 *nincsen bölcsesfég*, nincsen bizonyára *eszésfég*. 1447 Ott a-*tudatlanság*: nem égjéb, csak csúnya *baromfág*. 1448 Mondád, van benned másban-ís *elég elevenfég*. 1449 Ugy-de nagyobb benned fzázzszorta a-*lelki betegfség*. 1450 Ott, a-holott kormányoz, a-hol *regnáll a-kevélyfég*; 1451 *nincsen igaz épfég*, nincsen bizonyára *egészfég*. 1452 Ott csupa *romlottság* van; egyéb nem; egész *nyavalyásság*. 1453 A-ki kevély, az rút, nyavalyás és nyomorúlt. [260] | Mondád ezt-ís: az-embërben *sok-féle a-fzépfség*. 1454 Ott de, holott kormányoz, a-hol *regnáll a-kevélyfég*, 1455 *nëmm* lehet *ékésfég*; de bizony *ninccs fëmmi dicsősfség*. 1456 A-*pokol ocsmányfság* vadjon ott, s csak az-*ördögi rútfág*. 1457 Illj *navalyáss a-kevély ő-magábann-'s*, s *russnya, tudatllan*.

1444 em. *inkábbblán* 1448 metr. *másban-ís*

Inkább is a Teremtőnek fog lenni *bolondja*;
 hogy *nem tudja*, hogy ő *nyomorúltt, barom, és faragatlan*.
 Ezt hogy ő *megtudná*, nincsen 's *szándéka, se gondja*. 1460
 Ugy, a *kevély* annál 's *rútabb, s betegebb, nyavalyásabb*:
 hogy *nem tudja*, hogy ő másnál *százzszorta hibásabb*.
 Ezt hogy ő *megtudná*, nincsen 's *szándéka, se gondja*.
 Volna ha kis *szándéka* megismergetni mivoltát
 illj *nyomorúltt létének*, ugy a maga mostani *holtát*: 1465
 lenne *felőle* talám majdan valamicske *reménség*,
 hogy eltávoznék még róla e lelki *szegénység*.

Erre s amarra tekints: a *legelső véték erőt vett*:
vert gyökeret, s megtermi gyümölcsét. Óh de nagy átok!

Vajjon mí módon *szegik a nyaka* annyi *kevélynek*? 1470
 Megtörik-e a *der'ka*, avagy kimenyül a *bokája*?
 Istenem! Istenem! óh ha lehetne *alázatos épen*!
 A *Lengyel s Török Országi s Égyiptomi tetvek*,
 nem tudom én, *megaláznák-e* valahára *valóbamn*?
 Ez *ellenségecske* talám jó *ösztöne* lenne. 1475
 Ő, ellenbe, talámta ezen hamar *állana bosszút*:

1459 hogy] itt: azáltal, hogy

1471 kimenyül] kimegy, kifordul

1473 Kalmár olyan országokat említ, ahol maga is járt.

1475 Ez *ellenségecske*] tkp. a tetű

1475 *ösztöne*] ösztökélője

1458 Inkább-ís a-Teremtőnek fog-lenni *bolondja*; 1459 *hodj nem tudja*, *hodj ő*
nyomorúltt, barom, és faragatlan. 1460 Ezt *hodj ő meg-tudná*, nincsen-'s *szándéka, fē*
gondja. 1461 Ugy, a-*kevély* annál-'s *rútabb, s betegebb, nyavalyásabb*: 1462 *hodj*
nēm tudja, *hodj ő* másnál *százzszorta hibásabb*. 1463 Ezt *hodj ő meg-tudná*, nincsen-'s
szándéka, fē gondja. 1464 Vólna ha kis *szándéka* meg-*esmérgetni* mivoltát 1465
 illj *nyomorúltt létének*, ugj à-maga mostani *holtat*: 1466 lenne *felőle* talám majdan
 valamicske *reménség*, 1467 *hodj el-távoznék* még róla e' lelki *szegénység*. 1468 E're
 s amarra tekints: a-*leg-első véték erőt vett*: 1469 *vert gyökeret, s meg-termi* *gyümölcsét*.
 Óh de nagy átok! 1470 Vajjon mí-módon *szegik a-nyaka* ànnyi *kevélynek*? 1471
 Meg-törik-è à-*dēr'ka*, avagy ki-menyül a-*bokája*? 1472 Iftenem! Iftenem! óh ha lehetne
alázatos épen! 1473 A-*Lengyel* 's *Török* ' *Orfzági* s *Égyiptomi tetvek*, 1474 *nēm*
 tudom én, *meg-aláznák-è* valahára *valóbamn*? 1475 Ez *ellenfégcske* talám jó *ösztöne*
 lenne. 1476 Ő, ellenbe, talámta ezen hamar *állana bosszfút*:

1465 em. *holtat*

nyel'getné maga hízlaltát, a *fogával* is *ölné*:
rá szokhatna; mikép ama *Königsbergi kovácsné*:
nappali s éjtszakai csemegéje lehetne továbbra.

Megkeményíti magát a kevély 1477 *nyel'getné*] nyelegetné, tkp. lenyelné
1478 *Königsbergi kovácsné*] Nem ismert, hogy szólásmondásra, vagy valamely korabeli anekdotára utal Kalmár. Mindenesetre nevezett königsbergi kovácsné Kalmár szerint tetveket fogyasztott.
1479 továbbra] a továbbiakban
1481 *kölűvel*] Kis kalapácsok sorából álló, olajütésre használt szerkezet.
1483 *megfáshodnék*] tkp. megkeményedne
1484 Nem beazonosítható utalás egy kopt személyre.
1485 hosszú tűrő] türelmes
1486 Mózes negyedik könyve, 16. fejezete alapján a sivatagi vándorlás során a Lévi nemzetségébe tartozó Kóré vezetésével 250 ember fellázadt Mózes és Áron ellen, kétségbe vonva azok kiválasztott, közvetítő és vezető szerepét. A lázadókat Isten a földdel nyelette el (4Móz 16,32–33).
1487 Mózes 2. könyvének 14. fejezete szerint (23–31.) miután a zsidók száraz lábbal átkeltek a Vörös-tengeren, benyomultak utánuk az üldöző egyiptomiak. Isten parancsára Mózes megszüntette a tenger kettéválasztását, s így a víz elnyelte az üldözőket.
1489 *Jel 9,14–15*: „Melly *szózat* ezt mondja vala a hatodik Angyalnak, kinél a trombita vala: Old el ama négy Angyalokat, kik a nagy Eufrátes folyóviznél megkötöztettek. Elöl-

1477 *nyel'getné* maga hízlaltát, a-*fogával*-is *ölné*: 1478 *r'á szokhatna*; mikép' ama *Königsbergi kovácsné*: 1479 *nappali s éjtszakai csemegéje* lehetne továbbra. 1480 *Még-keményíti magát a-kevély. [261]* | *Óh vajjon még-aláztathatnék-é?* ha töretnék 1481 a-magas ISTENnek *mo'sarában* anji *kölűvel*: 1482 *hody-ha különbb ha különbb veszűt* fzenvedne *csapás-úl*. 1483 *Hát ha talám inkább még-fáshodnék azok-által*; 1484 s lenne talám *tizszerte keményebb*, mint ama *Coptus*. 1485 *Várazozik; hoszfű-tűrő s irgallmas az-ISTEN*: 1486 *nēm nyelet*, ugj, mint à-Kóré, *mindēt el a-föld-el*: 1487 *nēm-'s ol a-vizbe*, miképen amaz Égyiptomi tábort: 1488 *nēm-'s vet ugjan mindēt kardnak s álgyúnak alája*: 1489 *nēm-'s áđ ám mindēt az-ölő Angjalnak ölésre*:

mennyei kénkövel 's nem mindent főz s kövesít meg: 1490
nem fojt a füsttel, s porhazt avagy éget a tüzzel:
nem 's *fagytat* mindent: s nem erezt az éh *fenevadnak*:
nem 's *üttet* s *ver agyon*, mint Jóbnak gyermekeit egyszer:
nem 's temet a kőrakásba; ha *e' föld reszszket* alattunk.
Vagynak a Szent Mennynek sok egyéb csuda oston: 1495
vagnak.

Példa a mind, te *kevély!* téged 's ha *tanítna a példa!*
Jaj! ha talám inkább *fásúlsz* s *kövesúlsz* azok által;
mint ama Ráhábok: kiket a *rázott agyag* inte.
Ezt im' alig *fejték* ki, szegényt, a *köveknek alóla*,
csak megmenthették *egyszer* a halálnak öletől; 1500
a többi *fennyel* azután nem gondola semmit:

datának azért a négy Angyalok, kik készek minden órára, napra, hónapra és esztendőre, hogy megöljék az embereknek harmad részeket.”

1490–1491 *Jel* 9,18: „Ez háromtól ölettették meg az embereknek harmad részek; *tudniillik* a tüztől, a füsttől és a kénkötől, mellyek jönnek vala ki azoknak szájokból...”

1492 *fagytat*] *Zsolt* 147,17: „Ki a jeget darabokba fagylalja, mellynek hidegségét ki állhatja meg?”

1492 *éh*] éhes

1492 *fenevadnak*] lásd az 584. sorhoz írt jegyzetet a 72. oldalon

1493 *Jób* 1,19: „Es imé nagy szél támada a pusztá felől, és a háznak négy szegeletit megrendíté, és a gyermekekre szakasztá a házat, és meghalának...”

1497–1504 Ráháb Józsué könyvének 2. és 6. fejezetében szerepel. Jerikói prostituált, aki befogadja Izrael kémeit, majd megmenti életüket. Csak családja és házanépe éli túl az ostromot. Személyét a cselekedetek általi üdvözülés példajaként értelmezték századokon át. Nem egészen egyértelmű, hogy Kalmár mire utal a *Ráhábok* többes számú alak használatával. Utalhat arra, hogy az üdvözüléshez nem elegek a jó cselekedetek. Az Isten érzékelhető büntetései – itt: pusztító földrengés – utáni istenkáromlás a *Jel* 16,18–21-re emlékeztet.

1501 *fennyel*] fenyítéssel, fenyítéssel

1490 *mennyei kénkövel*-s nem mindent főz s kövesít-még: 1491 *nem fojt* à-füst-el, s *porhazt* avagy éget a-tüzzel: 1492 *nem*-s *fagytat* mindent: s *nem erezt* az-éh *fene-vadnak*: 1493 *nem*-s *üttet* s *ver-agyon*, mint Jóbnak gyermekeit *édjzser*: 1494 *nem*-s *temet* à-*kő-rakásba*; ha *e' föld reszszket* alattunk. 1495 *Vadznak* a-Szent Mennynek *fok* *égyéb csuda oston*: *vadznak*. 1496 Példa a mind, *té kevély!* *tégéd*-s ha *tanítna a-példa!* 1497 *Jaj!* ha talám inkább *fásúlsz* s *kövesúlsz* azok-által; 1498 mint ama Ráhábok: kiket à-*rázott agyag* inte. 1499 *Ezt im' alig fejték*-ki, *szegényt*, a-*köveknek alóla*. 1500 csak még-menthették *édjzser* a-halálnak öletől; 1501 a-többi *fenny-el* az-után *nem gondola* *femmit*:

1499 em. *alóla*.

látá még tetemin a *varas nyomait* a *köveknek*;
még érzé bizonyára nagyon *testében* a *fájást*;
újjolag, a *töretett testét*, mint szokta, *törette*.
Jaj! ha neked sem fog használni a *péllda*, se *pöröly*: 1505
Oh te kevély! ha azok *inkább fásítanak!* Oh te!

Erre s amarra tekints: a *legelső véték* erőt vett:
vert gyökeret, s *megtermi gyümölcsét*. Oh de nagy átok!

Nehezen lágyúl- *A kőszikla hegyek* mikor válhatnak agyaggá!
hat meg a Kevély *Mikor lessz megalázva elannyi kevély* e világon? 1510
Ha minden Görögöcske magát megalázza egésszenn!
Ha szíve s nyaka meglágyúl a *Zsidónak* egésszenn!
Ha júht a *medve*; s *bárányokat* ellik a *farkas!*
A tölgy bort ha terem! s minden *kő vizet* erezt ki!

Erre s amarra tekints: a *legelső véték* erőt vett: 1515
vert gyökeret, s *megtermi gyümölcsét*. Óh de nagy átok!

Ím bekötém, s a *kereszt* tetejére tevém a *papocskát*.
Ugy de még aratok neked egy kis *ötösre valócskát*.

1504 újjolag] újra, ismét

1509–1514 Az abszurdnak szánt gondolatok egy része erős hasonlóságot mutat az Ézsaiás próféta által kifejtett, a messiás eljöttét jelző gondolatokkal (pl. *Ézs* 11,6–7): „Es lakozik a farkas a báránnyal, és a párdutz a ketske-fióval fekszik, a borjú és az oroslán kölyök, és a kővér barom együtt lésznek, és egy kis gyermek örizi azokat. A fejös tehén, és a medve együtt fekszenek, és az oroslán, mint az ökör, szalmát eszik.”

1511 A szerző görögökkel szembeni előítéletét lásd a 174. oldalon a 2303. sorban is.

1517 *papocskát*] papkévét; lásd az 1247–1248. sorokhoz írt jegyzetet a 109. oldalon

1518 *ötösre valócskát*] Tkp. *ötözni* a kévéket, képéket, tehát azokat ötösével rakni.

1502 látá még tetemin a-*varas nyomait* a-*köveknek*; 1503 még érzé bizonyára nagyon *testében* a-*fájást*; 1504 újjolag, à-*töretett testét*, mint szokta, *törette*. 1505 Jaj! ha neked fém fog-használni a-*péllda*, fē *pöröly*: 1506 Oh te kevély! ha azok *inkább fásítanak!* Oh te! 1507 E're s amarra tekints: a-*leg-első véték* erőt vett: 1508 vert gyökeret, s *még-termi gyümölcsét*. Oh de nagy átok! 1509 Nehezen lágyúlhat-még a-Kevély. [262] | *A-kőszikla hegyek* mikor válhatnak agyagá! 1510 *Mikor' léssz még-alázva el-ànji kevély* e' világon? 1511 *Ha mindén Görögöcske* magát még-alázza egésszenn! 1512 *Ha fzíve* s nyaka még-lágyúl a-'*Sidónak* egésszenn! 1513 *Ha júht à-medve*; s *bárányokat* ellik a-*farkas!* 1514 *A-tölgy bort* ha terem! s mindén *kő vizet* erezt-ki! 1515 E're s amarra tekints: a-*leg-első véték* erőt vett: 1516 vert gyökeret, s *még-termi gyümölcsét*. Óh de nagy átok! 1517 *Im' be-kötém*, s a-*kérészt* tetejére tevém a-*papocskát*. 1518 *Ugy-dè még aratok* neked *édj* kis *ötösre-valócskát*.

Elhíheted, hogy semmire nem sajnállom időmet.
Még fog a sarlócskám; nem vár már több kalapálást. 1520
A derekam 's neki vált, könnyecskén győzi a hajlást.
Mig birom, elszántam kezemet, nem tiltom erőmet.
Szóllok még örömezt s bizvást: tégy róla de vallást;
hogy szereti füled e dobolást (*); s nem únja a hallást.

Számtalan a szí- Már megarányozván *egyik tárgyát* a Beszédnek: 1525
nes ember *másik* a Színesség lészen Versemnek a *czélja*.

Két, vagy *ezer*, s *minden színt egy orczába* találok.
Csudda! *magát* a csudás ember *mindenbe csudálja*:
ezt a csudát, hogy *ő illj színes*, *nem* tudja csudálni.
Lát ha *különb* ha *különb színt*; azt szemléli csudálva: 1530
hogy *minden színű maga*, fel sem vészi csudának.
Nagy csuda néki, *lehet 's csuda*, olj *iker* ha találánd
két fővel, ki csak *egy derekú*, e világra születni!

- * Élven e szóval a Poéta, magát *megalázza*;
gondolván, mellj *éktelen* a *zergése* a dobnak.
Ugy de azonba sokat 's ugyanezzel ígér ömagának.
Mert minden *jeladásra* igen *alkalmatos* eszköz
a dob: ugyan sokkal messzebb is hallik egyébnél.
S tőle a föld reszket: *reszket* bele tested a *szíved* 's.

1520 kalapálást] élezést, a penge kiegyenesítését

1519 El-híhetéd, hodj fëmmire nëm fajnálom időmet. 1520 Még fog a-farlócskám;
nëm vár már több kalapálást. 1521 A-dërekam-'s neki vált, könnyecskén gyözi a-hajlást.
1522 Mig birom, el-fzántam kezemet, nëm tiltom erőmet. 1523 Szóllok még örömezt s
bizváft: tédj róla de vallást; 1524 hodj fzereti füled e' dobolást (*); s nëm únja a-hallást.
1525 Már mëg-aránjozván *ëdjik tárgyát* a-Beszédnek: 1526 *másik* a-Színësfëg lëszen
Versëmnek a-*czélja*. 1527 Számtalan a-fzínës embër. [263] | *Két*, vagj *ezer*, s *mindën*
fzínt ëdj orczába találok. 1528 Csudda! *magát* a-csudás embër *mindënbe csudálja*:
1529 ezt a-csudát, hodj *ő illj fzínës*, *nëm* tudja csudálni. 1530 Lát ha *különb* ha *különb*
fzínt; azt fzëmléli csudálva: 1531 hodj *mindën fzínű maga*, fël-sëm vëszi csudának.
1532 Nagy csuda nëki, *lëhet-'s csuda*, olj *iker* ha találánd 1533 *két fővel*, ki csak *ëdj*
dërekú, e' világra fzületni!

- * Élven e' fzóval a-Poéta, magát *mëg-alázza*; / gondolván, mellj *éktelen* à-*zërgése* a-dobnak. / Ugy-de
azonba fokat-'s ugjan-ëzel ígër ö-magának. / Mert mindën *jel-adásra* igën-*alkalmatos* esz-köz.
/ a-dob: ugjan fõkal meszszëb-ïs hallik ëgjbë-nél. / S tõle a-föld rëszket: *rëszket* bele *testëd*
a-*fzived*-'s.

Három a Czerberusé írásba: nagyobb csuda néki.
 Mind ennél de nagyobb: ha ötöt, *hatot*, írnak egyébknek. 1535
 Nézd el akárki, szemed ha vagyon, csak *nézd el az embert*,
 józanon és vizsgáld: kitelik *kettős iker egyből*:
 ám kitelik másból *hármával* a Czerberus; ám lássd:
 el-ki-ki-ki de *hatával* a *hatfejes állat* amabból.
 Ha az ikert *kétszer s kétszer kettővel*, a *kettőt*, 1540
kétszerezed: kitelik másból mind, itt is, amott is.
 S ha *háromszorozod hármassal hárommal* a *hármast*:
 iljet is ám könnyen fogsz lelteni *csudát* e világon.
 S azt a *hatszorozott hatot* is ha talámta, továbbá,
hatszorozod hatszor hattal; s ha talámta, továbbá, 1545
hatvanszor hattal hatvanhatszor, hiba nélkül,
hatvanhatszorosod, hol tetszik ám, annyi helyekben:
 iljet is ám, hidd el, fogsz lelteni *csudát* e világon.
 Csúf csuda! *annyi fővel* születik s nevelődik az ember.
 Nem csuda néki tehát *méltán*, *iker* ha találánd 1550
két fővel; de csak *egy der'kal*, e világra születni.

1534 Czerberusé] Kerberosz a görög mitológiában Hádész birodalmának őre, háromfejű óriási kutya alakjában.

1549 fővel] fejfel

1551 der'kal] derékkel

1534 Három a-Czerberusé írásba: nagyobb csuda néki. 1535 Mind e'-nél de nagyobb: ha ötöt, *hatot*, írnak egyébknek. 1536 Nézd-el akárki, szemed ha vadjon, csak *nézd-el az-embert*, 1537 józanon és vizsgál'd: ki-ki-ki *kettős iker egyből*: 1538 ám ki-ki-ki másból *hármával* a-Czerberus; ám láss'd: 1539 el-ki-ki-ki de *hatával* a-*hat-fejes állat* amabból. 1540 Ha az-ikert *kétszer s kétszer kettővel*, a-*kettőt*, 1541 *kétszerezéd*: ki-ki-ki másból mind, itt-is, amott-is. 1542 S ha *háromszorozod hármassal hárommal* a-*hármast*: 1543 iljet-is ám könnyen fogsz-lelteni *csudát* e világon. 1544 S azt az-*hatszorozott hatot*-is ha talámta, továbbá, 1545 *hatszorozod hatszor hat-al*; s ha talámta, továbbá, 1546 *hatvanszor hat-al hatvan-hatszor*, hiba-nélkül, 1547 *hatvan-hatszorosod*, hol tetszik ám, annyi helyekben: 1548 iljet-is ám, hidd-el, fogsz-lelteni *csudát* e világon. 1549 Csúf csuda! *annyi fővel* születik s nevelődik az-embert. 1550 Nem csuda néki tehát *méltán*, *iker* ha találánd 1551 *két fővel*; de csak *egy der'kal*, e világra születni.

1544 em. S azt az 1549 em. fő-el 1550 em. méltán

Mennyi színt mutat, éltében e világi csalember!
 Mennyit ám addig 's, míg egyet pillant a szemével!
Hányfélét egy óra alatt! nincsen neki száma!
 A haja szála kevésb, a szín *hányféle napestig!* 1555
Mennyi a, hétről hétre! egyéb nem tudja, csak Isten.

ISTEN aránt *mennyi szímmel* van az oktalan ember:
 nem fakadok ki ez, újjomni, *Énekbe* panaszra.
 Mennyi a szín a *Királyok aránt*, valamerre tekintesz:
 nem lehet azt e kevés papírosra leírnom *ezúttal.* 1560
 Mennyi a szín más fő rendű *Uraságok aránt* is:
 nem lehet azt e *kicsiny* köröm *Írásomba* szorítnom.

Színes cseléd, és házastárs Mennyi a *színesség* a csalárd *szolgában* Urához:
 mennyi van assz'nyához a hamis buja *szolgaleányban*:
 mennyi a szín még annyi különbb *halafánta cselédben*: 1565
most nem czélom, hanem ha *külön Munkát* irok, arról
 szólani e *kis postalevél* által. Hanem egyet
 emlétek: nyomorútt! akinek *kígyót a kebelben*

1557 aránt] iránt

1558 újjomni] ujjnyi

1562 *kicsiny* köröm] körömyi, tehát itt: kicsi, kevés

1564 assz'nyához] asszonyához

1565 *halafánta*] A műben három helyen előforduló kifejezés valószínűleg Kalmár leleménye, s jelentése a szövegkörnyezet szerint 'csalafinta', 'tettetve, mímelve rászedő'.

1566 hanem ha] hanem (majd) amikor

1552 *Mènji színt mutat*, éltében e világi *csal-embër*! 1553 *Mènjit* ám à-díg-'s, míg *èdjet pillant* a-fzémével! 1554 *Hánj-félét èdj óra*-alatt! nincsen *n* neki fzáma! 1555 A-haja szála kevésb, à-fzín *hánj-féle nap-èftig*! 1556 *Színès cseléd, és házastárs.* [264] | *Mènji a , hétről-hétre!* ègjb *nèmm* tudja, csak Isten. 1557 ISTEN-aránt *mènji színnel* van az-oktalan embër: 1558 *nèmm* fakadok-ki ez, újjomni, *Énekbe* panaszra. 1559 *Mènji a-fzín a-Királyok-aránt*, valamerre tekintesz: 1560 *nèmm* lehet azt e' *kevés* papírosra lè-írnom *ez-úttal.* 1561 *Mènji a-fzín* más fő rendű *Urafágok-aránt-ès*: 1562 *nèmm* lehet azt e' *kicsiny* köröm' *Írásomba* szorítnom. 1563 *Mènji a-fzínèsfség a-csalárd szolgában* Urá-hoz: 1564 *mènji* van afzíz'nyához a-hamis buja *szolga-léány-ban*: 1565 *mènji a-fzín* még ànji különbb *halafánta cselédben*: 1566 *most* *nèmm* czélom, hanèm-ha *külön Munkát* irok, à-ról 1567 *szólani e' kis posta-levél*-által. hanèm èdjet 1568 emlétek: nyomorútt! a-kinek *kígyót a-kebelben*

1567 em. *hanèm*

tartani kell; s hízlalni a *balhát* s *tetvet* a *ránczban*.
Udvarol, ugy tetszik, örömet; de *csúfol* azonban; 1570
ősz fejedet *neveti*; s *meg nem becsüli* tudományod:
sem *Tisztéd*, *Nagyságod*: ez is keserű nyomorúság!

Micsoda *színt* gondol *Felemássa* aránt ime' *Gazda*!
És ama *megrothadt csontocska* magát *mire festi*!
annyi jeles színekkel élét veszi minden *ügyének*: 1575
most nem irok többet; hogy ne terheljem *e postát*.
Mindazonáltal előhozok egy *mesebéli* beszédet.

Halld meg, mély *nyomorúságnak fia*, szómat ez
egyszer;
Mondd! ha lehetne nagyobb *nyomorúság* s *gyötrelém*
ennél;
hogy temagad számára szerezte' oljan edénykét, 1580
kit, *kígyó* s természeti *sárkány nélkül* is, ugy vann,
vípera és *sárkány tejjel* tartottak eladdig,

1569 *balhát*] bolhát

1571 tudományod] képzettséged, tudásod

1572 *Tisztéd*] rangod

1573 *Felemássa*] felesége

1573 ime'] íme ez (a)

1574 *csontocska*] Utalás a nő teremtésére az *Ószövetségben* (1Móz 2,21–23).

1575 élét veszi] elejét veszi; meggátolja, elhárítja

1575 *ügyének*] lásd a 677. sorhoz írt jegyzetet a 78. oldalon

1577 *mesebéli* beszédet] Fiktív, tehát a kor értelmezése szerint elképzelhető, de nem lehetséges szöveget, amely azonban alkalmas valaminek az igazságáról való meggyőzésre.

1580 edénykét] itt: feleséget

1582 A ritka, népnyelvi szólás (*sárkánytejen hízott*) az erőszakos, kegyetlen embert jelöli.

1569 tartani kell; s hízlalni a-*balhát* s *tetvet* a-*ránczban*. 1570 Udvarol, ugj tetfzik, örömet; dè *csúfol* azonban; 1571 ősz fejedet *neveti*; s *még-nëm becsüli* tudománjod': 1572 fëm *Tifztéd'*, *Nagyfágod*: ez-ís keferű nyomorúfág! 1573 Micsoda *színt* gondol *Fele-másfa*-aránt ime' *Gazda*! 1574 És ama *még-rothadt csontocska* magát *mire festi*! 1575 ànji jelés színekkel élét vészi mindèn *ügyének*: 1576 moft nëm irok többet; hodj nè terheljem *e' pofstát*. 1577 Mind-azon-által elő-hozok edj *mese-béli* beszédét. 1578 Hall'd-még, mély *nyomorúságnak fia*, szómat ez-edjfszër; 1579 Mond'd! ha lehetne nagyob *nyomorúfág* s *gyötrelém* e'-nél; 1580 hodj të-magad számára szërëztél oljan edénykét, 1581 kit, *kígyó* s természeti *fárkány-nélkül*-ís, ugj vann, 1582 *vípera* és *fárkány' tøj-el* tartottak el-addig,

- mígnem *a jöszte utánnammal* megronta valóba!
 Mit használt; *valamelj részét* ha kiadta 's a béled?
 Nem nyertél, nyomorútt, egyebet; hanem *Ézsau lettél.* 1585
 Ollj *hitván eledel* leve szép jussodnak az ára.
 Színes, csalárd, s rothatd feleség *Még sem* volt *ez elég* a gonosznak, hogy veled úgy bánt.
 Másnak is ollj móddal gyakran *táloogat* azólta.
 Gyöttri az *ártatlant* 's: *kinek ez mind úndok okádás:*
 minden *egyéb étket* 's *útál* a lelke *miatta.* 1590
 Ő pedig ennek örül dicsekedve; tanúltka *vadász* ő:
 mícsoda nagy leseket hány: s *mennyire* megveti a tört:
 mennyi barátja, cselédje, vadászni; s mennyi kopói:
 nyúlakat, és rókát, s szarvast, s cződört eleget fog!
 Im megszegte hitit: nem vetted eszedbe a *színesst.* 1595
 Nem veszed eszbe, szegény, hogy *annyi felé foly a forrás:*
 nem; hogy a zöld *békák* tesznek sok kárt a *vízében.*
 Nem veszed eszbe, hogy a fenekét *lepik* a *viziborjuk,*
 nem; hogy *vidra* lakik, s *vizikígyó fajzik* a kő közt.
 Nem veszed eszbe; *dühödt* kis *ebecskét* tartasz *öledben:* 1600

1585–1586 Az ószövetségi Ézsau Izsák és Rebeka gyermeke, Jákob ikertestvére. Elsőszü-
 löttségi jogát egy tál lencsefőzelékért adta el Jákobnak (1Móz 25,25–34).

1594 A csődör több szólás- és közmondásunkban a féktelen nemi vágy megtestesítője.
 Létezik azonban a tájnyelvi *csődör* szó is, ami a kicsapongásra, házasságtörésre hajlamos
 feleségeket jelölte.

1598 *viziborjuk*] gőték

1583 Színes, csalárd, s rothatd feleféleg. [265] | míg-ném *a-jöfzte utánnammal* még-ronta
 valóba! 1584 Mít használt; *valamelj részét* ha ki-adta-'s a-béled? 1585 Ném nyertél,
 nyomorútt, egyebet; haném *É'sau lettél.* 1586 Ollj *hitván eledel* leve szép jusodnak
 az-ára. 1587 *Még fëm* vólt *ez elég* a-gonosznak, hodj veled ugj bánt. 1588 Másnak-ís
 ollj mód-al gyakran *táloogat az-ólta.* 1589 Gyöttri az-*ártatlant*-'s: *kinek ez mind úndok*
okádás: 1590 mindén *egjéb étket*-'s *útál* à-lélke *miatta.* 1591 Ő pedig e'nek örül
 dicsekedve; tanúltka *vadász* ő: 1592 mícsoda nagy leseket hány: s *mènjire* még-veti
 à-tört: 1593 mènji barátja, cselédje, vadászni; s mènji kopói: 1594 nyúlakat, és
 rókát, s szarvast, s cződört éléget fog! 1595 Im' még-szegte hitit: nem vètted eszèd
 a-*színèsst.* 1596 Ném vèszèd-eszbe, szègény, hodj *ànji-felé foly a-forrás:* 1597 nèm;
 hodj a-zöld *békák* tèsznek fok *kárt a-vízében.* 1598 Ném vèszèd-eszbe, hodj à-fenekét
lepik à-*vízi-börjuk,* 1599 nèm; hodj *vidra* lakik, s *vízi-kígyó fajzik* a-kő-közt. 1600
 Ném vèszèd-eszbe; *dühödt* kis *ebecskét* tartasz *öledben:*

1598 em. *vízi-börjuk*

hogy teli van házad *pókkal, patkánnyal, egérrel*.
 A liktáriomot, csemegét eszi, *hordja a hangya*;
 a tejet és mézet lepi a *nyári, téli, tejesben*.
 Ez nem egyéb; *terhes nyomorúság*, s gyötrelem, átok!
 Átok is inkább, *vak!* a *színt* hogy *nem veszed eszbe*. 1605
 Színes és elfajúlt gyermek Mennyi a *színesség* a serdült *gyermeki rendben!*
 Mondhatod-e ártatlannak, ki *vakítja szüléit?*
 Sok *színt* tud gondolni; kivált a *leányi nemecske*.
 Csudda dolog, hogy *alig kezdett serdül*ni gonoszka;
 sokra, (s mire nem?) adja magát a *gyermeki esszel*. 1610
 Rossz apa! rossz anya! tí magatok vagytok legelőször
 mesteri e rosznak: s magatoknak *gyilkosi (!)* léstök.
 Tí *ravaszítjátok*, minden *fortélyra* tanítván
 mások aránt, a jeles, gyönyörű, szép, *furtsa*, leánykát!
 Majd *tí ellenetek* fordul *fortélyja* továbbra. 1615
 Rossz *anya!* mint *csalatád* hát százszor ezerszer az *apját*:
 majd te-te *ellened* is *fordul* *fortélyja* utólján.
 Rossz apa! rossz anya! téged okozlak e *rosznak okának*.
 Tőled kapta, mikép kelljen *mázolni akármit*:

1602 liktáriomot] lekvárt

1614 *furtsa*] Kalmár a műben más helyen, saját lábjegyzetben így magyarázza a szót (149. oldal, lábjegyzet az 1887. sorhoz): „*versutus*, am. *ravasz, fortélyos, furfangos* vagy – ritkán – *ügyes, okos*.”

1615 továbbra] később

1601 hodj teli van házad *pókkal, patkánnyal, egérrel*. 1602 A-liktáriomot, csemegét
 eszi, *hordja a-hangya*; 1603 à-tejet és mézet lepi à-nyári, téli, *tejesben*. 1604
 Ez nem egyéb; *terhes nyomorúság*, s gyötrelem, átok! 1605 Átok-ís inkább, *vak!*
 a-*színt* hodj *nem vészéd-eszbe*. 1606 Mènji a-*fzínésfég* à-*fërdült gyermeki rendben!*
 1607 Mondhatod-è ártatlannak, ki *vakítja szüléit?* 1608 *Színes és el-fajúlt gyermek*.
 [266] | Sok *színt* tud gondolni; kivált a-*lëányi nemecske*. 1609 Csudda dolog, hodj *alig*
*kezdett fërdül*ni gonoszka; 1610 fokra, (s mire nem?) adja magát à-*gyermeki ész-el*.
 1611 *Roszs apa! roszsz anja!* ti-magatok vadjtok leg-először 1612 *mestëri e' rosznak*:
 s magatoknak *gyilkosi (!)* léstök. 1613 Ti *ravaszítjátok*, mindèn *fortélyra* tanítván
 1614 *mások-aránt*, a-jelës, gyönyörű, szép, *furtsa*, lëánykát! 1615 Majd *tí-ellenëték*
 fordul *fortélyja* továbbra. 1616 Roszs *anja!* mint *csalatád* hát-*százszor ezërfzër az-apját*:
 1617 majd *të-të-ellenéd-ís fordul* *fortélyja* utólján. 1618 Rofzs *apa!* rofsz *anja!* téged
 okoz'lak e' *rosznak okának*. 1619 Tőled kapta, mi-kép' kelljen *mázolni akármit*:

mícsoda *festéket* kellessen venni, *keresni*: 1620
s hogy-hogy kellessék *megettörni*, *keverni* mozsárban.
Már *őmagától* is tudhat *gondolni* tovább
mind *újjobb-újjobb keverést*, s mindenszeri színlést.
Most jeles ám! *tudományja* vagyon: de hol van a *jóság*?
Mint kertész *miveled*, látszik: szántod; de *nem irtod*: 1625
öntözöd estvékként; de *nem gyomlálod* elége:
termi a szép *málvát*, *kígyóhagymát*, s a *vadóczot*.
Erre vagyon gondod: *leerezted róla a vizet*
vagy *viteted*; vagyis olj móddal intézed a *trágyát*,
hogy meg ne vallhassa, hanem megfogja *bogátsát*. 1630

Ugató eb, s rágalmazó ember Mondom, nincsen *időm*, ime *kis Könyvemben ezekről*
elmélkedni; amaz hosszú aratásra marasztván.
Tetszik azért most írni *közönségesen* a *színről*;
melljel *színli magát egymáshoz* az ember akárhol.
Azt is *igen* csak *igen summássan* tészem elődbe: 1635

1621 hogy-hogy] hogyan
1622 őmagától] önmagától
1623 mindenszeri] mindenkori, tkp. minden alkalomra alkalmas
1627 málvát] mályvát
1627 kígyóhagymát] foghagymára hasonlító *magvashagyma*, *török hagyma*
1627 vadóczot] útszéli vadvirágot
1630 bogátsát] bogáncsát; lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon
1631 ime] íme ez
1633 közönségesen] általánosan
1635 summássan] összefoglalva

1620 micsoda *festéket* kellesfén venni, *keresni*: 1621 s hogj-hogj kellesfék *mög-törni*,
keverni mo'sárban. 1622 Már *ő-magától*-is tudhat *gondolni* tovább 1623 mind
újjobb-újjobb keverést, s mindén-fzéri színlést. 1624 Most jelés ám! *tudományja*
vadjon: de hol van a-*jóság*? 1625 Mint kertész *miveléd*, látfzik: szántod; de *nem*
irtod: 1626 öntözöd estvék-ként; de *nem gyomlálod* élégé: 1627 termi a-fzép
málvát, *kígyó-hagymát*, s a-*vadóczot*. 1628 E're vadjon gondod: *lë-erezted róla a-vizet*
1629 vagj *viteted*; vagj-ís olj mód-al intézéd a-*trágyát*, 1630 hodj még-nè vallhasfa,
haném még-fogja *bogátsát*. 1631 Mondom, nincsen *időm*, ime' *kis Könyvemben*
ezekről 1632 elmélkédni; amaz hoszfzű aratásra marasztván. 1633 Ugató eb, s
rágalmazó embër. [267] | Tetfzik azért most írni *közönségësfen* a-*színről*; 1634 mëlljel
színli magát ëdjmás-hoz az-embër akárhol. 1635 Azt-ís igën csak igën *summássan*
tészem elődbe:

1621 em. *megettörni*

s *színelem* azt valamelj szép *példázatbeli színnel*,
szín nélkül: egyet szeret érteni *szívem a száj'mmal*.

Miben *példázhatja* elannyi sok *oktalan állat*
embert; s melj dolgokba *hasonlat* azokhoz az ember;
Istenem éltetvén, *bőven* éneklek *ezeokról*, 1640
amint elmémtől kitélik; s azt hozza magával
az én együgyű *Magyar ABCémnek* a Rendi.
Említem röviden: ha ugyan *gondolni* akarjuk
jó s rossz erkölcsét az emberi nemnek egészen;
s ha gondoljuk az ő sok s *mindenféle szokását*: 1645
példákat, kifogás nélkül, *mindenre* találunk.
Ki s mit tudna kifogni? vagyon *mindenbe hasonlat*.
Ám *hűség* igen; melj házad s *mindened őrsi*:
fajtalan egyszersmind, s *haragos*: mint félti szemetjét!
(s *míról* hozza elő; ugy a *disznót* ís, az Apostol?) 1650
s, mígnem az ő *negyedik nemeszomszédjára* köszönti

1636 *színelem*] itt: lefestem

1637 *szín nélkül*] itt: képmutatás nélkül

1642 együgyű] lásd a 314. sorhoz írt jegyzetet az 58. oldalon

1646 kifogás nélkül] kivétel nélkül

1649 *fajtalan*] itt: buja

1650 Utalás a *Hegyi beszéd* azon részletére, amely csak *Maté evangéliumában* (Mt 7,6) található meg: „Ne adjátok azt, ami szent, az ebeknek, se a disznók eleikbe ne hányjátok a ti *drága* gyöngyeiteket; hogy azokat meg ne tapodják lábaikkal, és reátok fordúlván meg ne szaggassanak titeket.”

1651 *negyedik nemeszomszédjára*] *negyedik fajtárszomszédjára*

1636 s *színelém* azt valamelj szép *példázat-beli színnel*, 1637 *szín-nélkül*: edjet szerez érteni *szívem a-száj'm-al*. 1638 Miben *példázhatja* el-ànji fok *oktalan-állat* 1639 *embert*; s melj dolgokba *hasonlat* azok-hoz az-embër; 1640 Istenem éltetvén, *bőven* éneklek *ezeokról*, 1641 à-mint elmémtől ki-telik; s azt hòza magával 1642 az-èn edjúgyű *Magyar ABCémnek* a-Rendi. 1643 Említém röviden: ha ugyan *gondolni* akarjuk 1644 *jó s rossz erkölcsét* az-embëri nemnek egészen; 1645 s hà gondoljuk az-ő fok s *minden-féle szokását*: 1646 *példákat*, ki-fogás-nélkül, *mindenre* találunk. 1647 Ki s mit tudna ki-fogni? vadjon *mindenbe hasonlat*. 1648 Am *hűség* igen; melj házad' s *mindened' őrsi*: 1649 *fajtalan* edjzër-s-mind, s *haragos*: mint félti szemetjét! 1650 (s *míról* hòza-elő; ugj a-*disznót*-ís, az-Apostol?) 1651 s, míg-nem az-ő *negyedik neme-fzomszédjára* köszönti

1648 em. Am 1651 em. *fzomszédjára*

azt, aki ott általmegyén, ordítván *ugat* addig:
 osztán megszűnik; ha amazt *felugatta, kihivta*.
 Így van az embernek 's a szokása, ki *mást eszen és rág!*
 Mind addig *horddozza* szegényt, és *szólja, szapúlja*; 1655
 míg *negyedik s ötödik* száznak a *fogára* nem adja.
 Ottan a neszt hallván, vészen *más kontzot a fogra*:
 s mind *egy másik* után úgy *küldi s hordja* az étket.
 Kivül szép s belől Meglehet ez tőled: mert meg van *vájjva fülecskéd*:
 fertelmes ház s mindeneget láthat csípától *tiszta szemecskéd*. 1660
 De magad ám, mindthogy nem látsz *orrodnak alája*,
 s *hátodnak közepét* nem lát'd, s *tetejét a fejednek*,
 s *béleidet*, s *szivedet* soha nem látod, se *vesédet*;
 épen igazgy vagy, s ártatlann, s igen is igaz épen.
Megmosod és töröld minden nap szépen a *száj'dat*: 1665
tiszta vagy, és Isten imé jól látja, hogy az vagy *egészen*.

1658 *egy másik* után] egymás után

1663 Az Isten a szívek és a vesék vizsgálója, lásd *Zsolt* 7,10; 26,2; 51,8; *Jer* 11,20; 17,10; 20,12; *Jel* 2,23.

1652 azt, a-ki ott által-megyén, ordítván *ugat* addig: 1653 ofztán meg-fzűnik; ha
 amazt *fel-ugatta, ki-hivta*. 1654 Igj van az-embérnek-'s a-fzokása, ki *mást észén* és *rág?*
 1655 Mind addig *horddóza* szegényt, és *szólja, szapúlja*; 1656 míg *negyedik s ötödik*
száznak a-fogára nem adja. 1657 Ottan a-nefzt hallván, vészén *más kontzot a-fogra*:
 1658 s mind *édj-másik*-után ugj *küldi s hordja* az-étket. 1659 Még-lehet ez tőled:
 mert meg-van *vájjva fülecskéd*: 1660 s mindeneget láthat csípától *tiszta fzëmëcskéd*.
 1661 Dè magad ám, mindthodj nem látsz *örrodnak alája*, 1662 Kivül szép s belől
fertelmes ház. [268] | s *hátodnak közepét* nem lát'd, s *tetejét a-fejednek*, 1663 s *béleidet*,
 s *szivedet* fo ha nem látod, sè *vesédet*; 1664 épen igazgy vadj, s ártatlann, s igen-is igaz
 épen. 1665 *Még-mosod* és *töröld* minden-nap' szépen a-fzáj'dat: 1666 *tiszta vadj*,
 és Iften imé jól látja, hodj az vadj *egészen*:

1654 em. *rág?* 1666 em. *egészen*:

Menjenek ám hozzád reggel; ám menjen akárki;
 megláthatja, igen tiszták lá minden edényid.
 Semmi a, hogy egyszer kétszer mit láta mosatlan
 a kávécsészét kétszer; de az ibriket egyszer. 1670
 Semmi a, hogy kétszer; háromszor, lelte mosatlan
 csuprát a téjnek, s bögrécskéjét a levesnek.
 Semmi az: ugy akarád, az eb ezt, s azt nyalja a macska.
 Menjenek ám másszor! De bévan zárva az ajtód.
 Ugy de a füstöcskét látván gondolja akárki, 1675
 kormolod a fazekat, s tányérid 's mocskosak immár.
 Dugd be a kéményed; hírek hogy ebbe se légyen.
 Házad alá inkább 's áshatsz menedéket a füstnek.
 Senki ne lássa sok esztendős kormát a fazéknak!
 Senki se tudja soha 's belső kamarádnak a titkát! 1680
 Senki se nézze, hogy estvélig vettetlen az ágyad!

1667–1686 Vö.: *Mát* 23,25–28: „Ja néktek képmutató Irástudók és Fariséusok; mert megtisztítjátok a pohárnak és a tálnak külső részét, belől pedig azok rakvák ragadománnyal és mértékletlenséggel. Vak Fariseé, tisztítsd meg először a mi belől vagy a pohárban és a tálban, hogy a mi kívül vagy, az is tiszta légyen. Jaj néktek képmutató Irástudók és Fariséusok; mert szinte hasonlatosok vagytok a megfejejített koporsókhoz, melyek kívül ugyan szépeknek tetszenek; belől pedig rakvák holtaknak tetemeivel, és minden undoksággal. Ezen képpen ti is kívül ugyan láttatok az embereknek igazaknak: de belől rakvák vagytok képmutatással és minden *Isten* törvénye ellen való bünnel.”

1668 lá] lám

1670 ibriket] ivóedényt, csészét (török eredetű)

1677 hírek] híruk

1680 kamarádnak] kamrádnak (régies)

1667 Mēnjenek ām hōzad rēggel; ām mēnjēn akárki; 1668 mēg-láthatja, igēn tiszták lá mindēn edényid. 1669 Sēm̄mi a, hōdj ēdjfzēr kétzfzēr mīt láta mosatlan 1670 à-kávécsészét kétzfzēr; de az-ibrikēt ēdjfzēr. 1671 Sēm̄mi a, hōdj kétzfzēr; háromszor, lēlte mosatlan 1672 csuprát à-tējnek, s bögrécskéjét a-levesnek. 1673 fēm̄mi az: ugj akarád, az-ēb ezt, s azt nyalja a-macska. 1674 Mēnjenek ām mászor! Dē bē-van zárva az-ajtód. 1675 Ugy-de a-füstöcskét látván gondolja akárki, 1676 kormolod a-fazékat, s tányérid-'s mocskosak immár. 1677 Dugd-be a kéményēd'; hírek hōdj e'be sē lēdjēn. 1678 Házad-alá inkább-'s áshatsz mēnedéket a-füstnek. 1679 Sēnki nē lásfa fok esztendős kormát a-fazéknak! 1680 Sēnki sē tudja foha-'s belső kamarádnak a-titkát! 1681 Sēnki fē nézze, hōdj estvélig vettetlen az-ágyad!

1667 em. hōzad 1673 em. fēm̄mi 1678 em. inkább

- Csak te *kivül* tartsad, míg élsz, jó *fejéren a házat*:
 esztendőbe meszeld kétszer háromszor is azt meg:
 hogy, mikor a napnak sűgárai visszaverődnek,
 jobban bámíthassd, egyem, a bámúlni szokottat: 1685
 a bámász szemeit mindenkor, nősza, vakítsd meg.
- A gonosz nyelvű gyermekiben büntetődik Igy meg nem szólhatja szűlőtteidet soha senki:
 mert e világ hozzájok, igaz, nem lát soha semmit.
Semmi mocsok soha nem férhet *fiaidhoz a házban*.
Semmi korom soha még nem 's éri *leányid a konyhán*. 1690
 Semmi a, hogy *szoktak* nyájaskodni az inassal:
 semmi a, hogy amazok nyalják a mostoha lyánkát.
 Jól tudod, a szemeid 's látják, hogy *mind ez* a többi!
 Drága szűlőtteid is *tudják*, mi a tiszta barátság!
 Honn másutt 's, nappal s éjjel, *megörizheted* őket! 1695
 Im a szép parolája! (talám hallánk e fülekkkel):
 hogy *jobban nem fogja szeretni hites felemássát*
nénnyénél. De erős szeretet! De régi barátság!
 Férjhez adád: amaz is megtartja erős paroláját:
Péttersburgba is elmegy utánna, bizony; vele él-hal. 1700
 Illjen a rossz nevelés! ezerekk sőt többek a példák.

1685 egyem] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a 181. oldalon a 2412. sorhoz

1686 bámász] itt: bámuló

1696 parolája] ígérete, becsületszava

1697 *hites felemássát*] hitvesét, feleségét

1700 Kalmár kétszer járt Szentpéterváron. Nem tudni, hogy egy korában közismert történetre vagy szólásra utal ezen a helyen, esetleg saját életéből vesz példát.

1682 Csak te *kivül* tartsad, míg élsz, jô-*fejéren a-házat*: 1683 esztendőbe meszeld kétfzér háromszor-is azt még: 1684 hodj, mikor' à-napnak fűgárai viszfza-verődnek, 1685 jobban bámíthass'd, egyem, à-bámúlni szokottat: 1686 a-bámász szemeit mindén'-kor', nősza, vakíts'd-még. 1687 Igy még-nem szólhatja szűlőtteidet foha sênki: 1688 mert e' világ hozzájok, igaz, nem lát foha sëmmit. 1689 *Sëmmi mocsok* foha nem férhet *fiaidhoz a-házban*. 1690 *Sëmmi korom* foha még nem-'s éri *leányid' a-konyhán*. 1691 A-gonosz nyelvű gyermekiben büntetődik. [269] | Sëmmi a, hodj *szoktak* nyájaskodni az-inàs-al: 1692 fëmmi a, hodj amazok nyalják à-moftoha ljánkát. 1693 Jól tudod, à-fzèmeid-'s látják, hodj *mind ez* a-többi! 1694 Drága szűlőtteid-is *tudják*, mi a-tiszta barátság! 1695 Honn másutt-'s, nappal s éjjel, *még-örizheted* őket! 1696 Im' à-fzép parolája! (talám hallánk e' fülek-el): 1697 hodj *joban nem fogja fzeretni hitès fele-másfát* 1698 *nénnyénél*. De erős fzeretet! Dè régi barátság! 1699 Férjhöz adád: amaz-is még-tartja erős paroláját: 1700 *Péttersburgba*-is el-megy utánna, bizony; vele él-hal. 1701 Illjen a-rossz nevelés! ezerekk fõt többek a-peldák.

De mondhatja imez; e beszéd *nem foghat ő rajta*
semmit: azért, minthogy *nincsen* neki *gyermek*e semmi.
Rajta azért bizvástt! csak *egyél s marrj* másokat és *rágj*!
Holtodig, az bizonyos, minden nap *rághatod* őket. 1705
Holtod után, bizonyosbb, *magadat* hogy *rágod* örökké.
A te *fogad nyomain* most amellj *vípera méreg*
észi a más testét, *téged 's esz* örökkön örökké.

Messze kitértem ugyan: de megcselekedtem örömmel,
hogy a *fogasnak*, az, oktalan, *emberölő* fenevadnak 1710
meghagynám jó *példa tanúságul* e kis intést.

Amikor sír, ak-
kor is vígad az
Istenben bízó

Jóról sem roszról nem szólok ez úttal egyébről.
Csak vetek egy deszkát által, hogy lépjek a célra.
Mint, *haragot* majd mindenféle baromba tapasztalsz:
abban a részben 's illjennek tallálad az embert. 1715
Bár 's némeljik, okos lévén, *titkolja* haragját:
vagy egyecske ezernyi ezer közt *nincsen a nélkül*.
S *amire nézve* szokott indúlni haragra a beste:
mind azon okra tekintve, *való mustrája* az ember.
Egyik a másiknak *hörcsökje s farkasa* majd mind. 1720

1718 beste] gonosz, gyalázatos (személy); bestia

1719 való mustrája] igazi példája

1720 hörcsökje] hörcsöge

1702 Dè mondhatja imez; e' beszéd *nem foghat ő rajta* 1703 fëmmit: azért, minthod
nincsen neki *gyermek*e fëmmi. 1704 Rajta azért bizvástt! csak *édjél s marrj* másokat és
rágj! 1705 *Hôltodig*, az bizonyos, mindén-nap' *rághatod* őket. 1706 *Hôltod-után*,
bizonyosbb, *magadat* hodj *rágod* örökké. 1707 A-të-*fogad nyomain* most à-mëllj *vípera*'
méreg 1708 *észi* a-más testét, *tégéd-'s esz* örökkön örökké. 1709 Meszfe-ki-tértem
ugjan: dè még-cselekedtem örömmel, 1710 hodj a-*fogasnak*, az-, oktalan, *embër-óló*
fene-vadnak 1711 még-hagynám jó *példa tanúság-úl* e' kis intést. 1712 Jóról fëm
roszról nëm fzólok ez út-al egjëbről. 1713 Csak veték édj dëfzkát által, hodj lépjek
a-célra. 1714 Mint, *haragot* majd mindén-féle baromba tapasztalsz: 1715 abban
a-részben-'s illjennek tallálad az-embërt. 1716 Bár-'s némëljik, okos lévén, *titkolja*
haragját: 1717 *A mi-kor' fir à-kor'-is vígad az-Istenben bízó*. [270] | vagj édjecske ezërnyi
ezër-közt *nincsen a-nélkül*. 1718 *S a-mire nézve* szokott indúlni haragra a-beste: 1719
mind azon okra tekintve, *való mustrája* az-embër. 1720 Edjik a-másiknak *hörcsökje s*
farkasa majd mind.

De megrovni valóbb: hogy nincs egy *bestye teremtés*;
nem lehet olj máknyi féreg s féregnek a férge;
nem lehet olj *morsácskányi* kis muslicza költés;
szüntelen aki ne félne, *magára felette vigyázzván*.
Ebben ám (!) a gyarló emberke hasonlatos: ebben! 1725

Jó dolog, és szükséges ugyan vigyázni magára;
ugy van! igaz! de igaz s *szükséges okon* legyen ám az.

En lehetek félékeny ugyan: de *azonba reménlek*.
En lehetek gyarló: de azonban *erősödöm együtt*.
Ám lehet; ám 's légyen valami kétséges előttem: 1730
jobbra, s igen jó *jóra* tudom *magyarázni* legottan.
Ha megesik rajtam: jó! nem történet a rajtam.
Jól tudom, azt ki és mivégre adá e bünösre.
Ő Felsége *tanít mindenha*: tanúlok örömmel.
Szent Felsége nekem *Mathusélai életet* adna 's; 1735
volna amit törjön, s rontson; s *amíre tanítson*.
Nem lehetek soha *tiszta* előtte e földön *eléggé*.
Csókolom Ő Felsége kezét: s Felsége kezére
a forrást minden nap éreztem *szemből*.

1722 máknyi] értsd: mákszemnyi

1729 együtt] itt: azzal együtt

1731 magyarázni] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

1732 nem történet a rajtam] nem ok nélkül (meg)történt dolog velem

1734 mindenha] mindenkor

1735 Mathusélai életet] Matuzsálem (Mathusélah) 1Móz 5,21–27 szerint 969 évig élt.

1721 De még-rovni-valóbb: hodj nincs edj *bestje teremtés*; 1722 *nem lehet* olj máknyi férég s férégnek a-férge; 1723 *nem lehet* olj *morfácskányi* kis muslicza költés; 1724 szüntelen à-ki ne félne, *magára* féllette *vigyázzván*. 1725 Ebben ám (!) à-gyarló emberke hasonlatos: ebben! 1726 Jó dolog, és szűkfégés ugjan vigyázni magára; 1727 ugj van! igaz! de igaz s *szűkfégés okon* lédjén ám az. 1728 En leheték félékeny ugjan: de *azonba reménlök*. 1729 En leheték gyarló: de azonban *erősödöm edjütt*. 1730 Ám lehet; ám-'s lédjén valami kétséges előttem: 1731 jobbra, s igen-jó *jóra* tudom *magyarázni* leg-ottan. 1732 Ha még-esik rajtam: jó! nem történet a rajtam. 1733 Jól tudom, azt ki és mi-végre adá e' bünösre. 1734 Ő Félfége *tanít mindénha*: tanúlok örömm-el. 1735 Szent Félfége nekem *Mathusélai életet* adna-'s; 1736 volna a-mit törjön, s rontfon; s *à-míre tanítfon*. 1737 Nem leheték fo-ha *tiszta* előtte e' földön *eléggé*. 1738 Csókolom Ő Félfége kezét: s Félfége kezére 1739 *a-forrást* mindén- nap' éreztem *a-fzëmből*.

1726 em. vigyázni

Tudja Ő szent Felsége; bűnös fíjának a lélke 's; 1740
nincsen egy óráig 's *follyó víz nélkül* e kútfő.
 En, de *azonba reménlek*; örülve s örülök az ÚRban.
 Ha teveled szóllok, s *társalkodom* ezzel amaz:
vígyadok, ugy látszik, s hogy *száraz a szem*, s a csatorna:
 de, *buzog* a teljes *kútfő*: törik és szakad a szív. 1745
 szaktgatom azt: annál inkább hogy *örüljek az ÚRban*.
 Így mindenkor örül *a belső emberem*: ugy van.
 Mint egyebek, de *szegény, gyarló, s félékeny a külső*.
 Örvend örvendezve *amaz*: mert tudja, kitől jó;
 és mivégre vagyon, valamit szenvednie szükség. 1750

Minden gonosz Micsoda szemmel arányoz imez atyafi! e barátom!
 javára lesz az Várja fejecskémről egy hajszálacska leessen!
 ÚRban bízónak Micsoda nyílakkal lövvöldöz amaz! nagy a nyelve!

1747 *a belső emberem*] A „belső ember” kifejezés használata itt Pál apostol leveleire vezethető vissza (Róm 7,22; 2Kor 4,16; Ef 3,16). A *belső ember* az, aki közvetlenül részesülhet az isteni emanáció valamely formájában (Ef 3,16: „...álhatatosan erősödjete meg az ő Lelke által a belső emberben”), s így többszörösen szembeállítható az ún. *külső emberrel* (2Kor 4,16: ...ha a mi külső emberünk megromol is, a belső mindazáltal minden nap épül).

1752 A hajszál leesése mind az Ó-, mind az Újszövetségben visszatérő nyelvi fordulat, mely a szenvedésre, de adott esetben a halálra utal. Vö.: 1Sám 14,45; 2Sám 14,11; 1Kir 1,52; Lk 21,18; ApCsel 27,34.

1740 *Tudja* Ő szent Félége; bűnös fíjának a-lélke-'s; 1741 *nincsen* egy óráig-'s *follyó-víz-nélkül* e' kút-fő. 1742 En, de *azonba reménlek*; örülve s örülök az-ÚRban.
 1743 Ha te-veled szóllok, s *társalkodom* ez-el amaz-al: 1744 *vígyadok*, ugy látzik, s hody *száraz a-fzém*, s a-csatorna: 1745 de, *buzog* à-teljes *kút-fő*: törik és szakad à-fzív. 1746 szaktgatom azt: annál-inkább hody *örüljek az-ÚRban*. 1747 Mindén gonofz javára lesz az-URban bízónak. [271] | Így mindén-kor' örül *à-belső embérem*: ugy van. 1748 Mint egyebek, de *szegény, gyarló, s félékeny a-külső*. 1749 Örvend örvendezve *amaz*: mert tudja, kitől jó; 1750 és mi-végre vadjon, valamit szenvednie *szükség*. 1751 Micsoda *fzém*-el arányoz imez atyafi! e' barátom! 1752 Várja fejecském-ről *édj haj-fzálacska lè-esfèn!* 1753 Micsoda nyílak-al lövvöldöz amaz! nagy a-nyelve!

1740 em. *fíjának* 1741 em. *follyó-víz-nélkül*

Minden én *ösvényim* nyálával öntözi öntve:
sík jégnek 's azokat megfagylaltatja, *szelével*;
mellj *hidegebb sokkal* a téli s északi szélnél. 1755

Mind ezt *tudva parancsolgatja* ezeknek azoknak 's
az ÚR, az én Atyám; inkább hogy *örüljek őbenne*.
Jómra vagyok s léssen: nem bosszonkodhatom én ám:
mert másképen ugyan, bizonyos, *gonoszomra* lehetne. 1760
Félek, egyem, valamit: félvén, *nem félek* azonban;
mert az ÚRban *erős a remétségem*: ki mit árthat?
Tudja meg az ártalmas azért, hogy *árt őmagának*:
nem nekem árt, elhittem; hanem másnak s őmagának.

Megtompúl a *beretva* bizony: s eltörnek a *dárdák*: 1765
megbomol a *háló*: s ízekre szakasztatik a *tór*:
s elfog a jég olvadni: azért én tartok az ÚRral:
ki *szeret és dorgál*, s *őmagához vonn* azok által!

1755 megfagylaltatja] megfagyasztja

1761 egyem] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a 181. oldalon a 2412. sorhoz

1761–1764 Kalmár érvelése erősen hasonlít az 56. *Zsoltár* gondolatmenetére (pl. a 4–6. versekben: „*Mindazáltal* valamennyiszer féltem, én te benned bízam. Az Istent dicsérem az ő beszédéért, az Istenben bízom, nem félek: mit árthatna nekem az ember? Minden napon az én beszédemben patvart találnak, én ellenem *vagyon* minden ő gondolatjok ártalomra...”). Itt fogalmazódik meg először a *félni* ige kétféle, eltérő jelentésének jelentősége ('félni valamitől' vs. 'félve tisztelni valamit, valakit'), amit alább fejt ki alaposabban.

1763 *őmagának*] önmagának

1768 *őmagához*] önmagához

1754 Minden én-*ösvényim* 'nyálával öntözi öntve: 1755 *sík jégnek*-s azokat meg-fagylaltatja, *szelével*; 1756 mellj *hidegebb sokkal* a-téli s északi szél-nél. 1757 Mind ezt *tudva parancsolgatja* ezeknek azoknak-'s 1758 az-ÚR, az-én-Atyám; inkább hodj *örüljek ő-benne*. 1759 *Jómra vadjon s léssen*: nem bosszfonkodhatom én ám: 1760 mert más-képen ugjan, bizonyos, *gonoszomra* lehetne. 1761 Félek, égjém, valamit: félvén, *nem félek* azonban; 1762 mert az-URban *erős a-remétségem*: ki mit árthat? 1763 Tudja-még az-ártalmas azért, hodj *árt ő-magának*: 1764 *nem nekem árt*, el-hittem; hanem másnak s ő-magának. 1765 Még-tompúl a-*beretva* bizony: s el-törnek a-*dárdák*: 1766 még-bomol a-*háló*: s ízekre szakasztatik a-*tór*: 1767 s el-fog a-jég olvadni: az-ért én tartok az-ÚR-al: 1768 ki *szeret és dorgál*, s *ő-magá-hoz vonn* azok-által!

Egy szíve s egy Látnivaló: hogy a félelmem *nem félelem*: inkább
nyelve az egyenes *bátorság*, s a nagy ÚRba való *bizodalمام* egészen. 1770
szívűnek Nincs okom úgy *félnem*; mint szinte szokása *egyébnek*.
Nincs okom úgy; mint félni szokott *az oktalan állat*.
Nincs okom, hogy máshoz magamat *tettetve* viseljem;
mint egyebek: kikben *szeretet* nincs; nincs se *reménség*.
Nincs okom, hogy költssem magamat *két fővel ikernek*. 1775
Der'kam is egy, fejem is: *kettőt* nem birhat a der'kam:
Nincs okom, hogy *kettős*, vagy hamis *két, nyelvet* hasítsak.
Szívem is egy, nyelvem 's: kettőt nem szenved a szívem.
Távol az éntőlem, hogy meg*kettőzzem a szívét!*
Mert úgy a *kettőssel* megcsúfolnám a Teremtőt: 1780
kí is bölcsessége szerént nekem alkota *egyet*.
Ha pedig engedném, hogy *mást 's formálna* az ördög:
nem de nem (irtózás!) csúfolnám-e a Teremtőt?
Óh bizony irtózás ugyan irtózás az egészen!

1769–1772 Kalmár 1763-ban ír először magyarul prédikációt a *Péld* 24,21 („Féljed az URat, szerelmes fiam, és a Királyt, a pártütőkkel ne egyelítsed magadat...”) első feléről, amit 1766-ban németül publikál hely és nyomda megadása nélkül: *Sprüche Salomonis XXIV: 21. יהוה בני ומלך*: *Mein Kind, fürchte den HERRN und den König*. Német traktátusának első fele (ennek nincs meg a magyar forrása) foglalkozik szintén a *félni* ige jelentéseivel.

1775 költssem magamat] elhitessem magamról

1775 *két fővel*] két fejjel

1776 Der'kam] Derekam

1769 Látni-való: hodj a-félelmem *nem félelém*: inkább 1770 *bátorság*, s a nagy URba-való *bizodalمام* egészen. 1771 Nincs okom ugj *félném*; mint fziinte fzikása *ējēbnek*. 1772 Edj fziive s ēdj nyelve az *ēgjenēs fziivűnek*. [272] | Nincs okom ugj; mint félni fzikott *az-oktalan-állat*. 1773 Nincs okom, hodj más-hoz magamat *tettetve* viseljem; 1774 mint *ēgjebek*: kikben *fzeretet* nincs; nincs fē *remēnség*. 1775 Nincs okom, hodj költssem magamat *kēt' fővel ikernek*. 1776 Dēr'kam-is ēdj, fejem-is: *kettőt* nem birhat a-dēr'kam: 1777 Nincs okom, hodj *kettős*, vagj hamis *kēt', nyelvet* hasítsak. 1778 *Szívem-is ēdj, nyelvem-'s: kettőt nem fzenved a-fzīvem*. 1779 Távol az ēn-tőlem, hodj mēg-*kettőzzem a-fzīvet!* 1780 Mert ugj a-*kettős-el* mēg-csúfolnám a-Terēmtőt: 1781 kí-is bölcsesfége-fzērēnt nekēm alkota *ēdjet*. 1782 Ha pedig engedném, hodj *mást-'s formálna* az-ōrdög: 1783 nēm-de-nēm (irtózás!) csúfolnám-ē a-Terēmtőt? 1784 Óh bizony irtózás ugjan irtózás az egészen!

Csak tied, óh Menny, az ország, s hatalom, s a dicsősség. 1785
Csak te vezérlj engem! te magad birj! Szente a Mennynek!
és ezen alkotmányod igazgassd te magad! Ámen!

Nincs ugyan ok; s másnak sincsen soha jussa vakarni;
titkos dolgaimat kijelentvén hogy kivakarjam:
értsd azokat, melljek szoktak tartozni magamra; 1790
s a kiket a szeretet s hűség mindenha palástol;
s akiket az ártatlanság és józan okosság,
és a keresztyénség elmellőz, s elfedez, eldűg:
de nincs arra 's okom; magamat hozzád, vagy egyébhez,
ostoba színléssel mütassam; ez oktan okkal! 1795

Tettetés nélkül
való szív

Semmi beszédemnek soha *nincsen tetje* előtted.
Senki előtt nincsen soha tetje *e nyelvnek, e szívnek*.
Hallod a *szómat* akárki? bizonyjal látod a *szívem*.
Láthatod a *szájam s nyelvem*? hát látod a *szívem* 's.
Nézz a *szemembe szemembe*: bizonyjal a *szívemet* is lát'd. 1800
Fejtsd ki a *dolmányom: szívem is fejtődik* előtted.

1785 *Máté evangéliumában* a *Hegyi beszéd* részeként Jézus által tanított imádság (a *Mi-
atyánk*) utolsó sora Mt 6:13: „Mert tiéd az ország, és a hatalom, és a ditsőség, mind
örökké, Amen!”

1787 alkotmányod] alkotásod

1791 mindenha] mindenkor

1796 *tetje*] tettetése, rejtegetni valója

1785 *Csak tied*, óh Menny, az ország, s hatalom, s a dicsőffég. 1786 *Csak te vezérlj*
engem! te magad birj! Szente a-Mennynek! 1787 és ezen alkotmányod' igazgass'd te
magad! Ámen! 1788 Nincs ugyan ok; s másnak sincsen foha jussa vakarni; 1789 *titkos*
dolgaimat ki-jelentvén hodj ki-vakarjam: 1790 érts'd azokat, melljek szoktak tartozni
magamra; 1791 s a-kiket a-fzeretet s hűség minden-ha palástol; 1792 s a-kiket
az-ártatlanfág és józan okosság, 1793 és a-keresztyénfég el-mellőz, s el-fédöz, el-dűg:
1794 de nincs ára-'s okom; magamat hozzád, vagy égjéb-höz, 1795 ostoba színléss-
el mütassam; ez oktan ok-al! 1796 *Semmi beszédemnek* foha *nincsen tetje* előtted.
1797 *Senki-előtt* nincsen foha tetje *e' nyelvnek, e' szívnek*. 1798 Tettetés-nélkül-való
szív. [273] | Hallod a-*szómat* akár-ki? bizonyjal látod a-*szívem*'. 1799 Láthatod a-
szájam' s *nyelvem*'? hát látod a-*szívem*'-s. 1800 Nézz a-*szemembe szemembe*: bizonyjal
a-*szívemet*-is lát'd. 1801 Fejts'd-ki a-*dolmányom*': *szívem*-is *fejtődik* előtted.

1793 em. a-keresztyénfég

Meljemet ám ha *mezítéd*: előttd *mezze* szívemnek 's.
Homlokom egy vagy két *ránczot* ha kapott a minapban:
 nosza, simítva simítsd ki: simúlva találod a *szívem* 's.
 És soha, ám százszor kémeled, *nem fintorog* ez *orr*. 1805
 Szívem imé könyörül, és jót kívángat a szívem.
 Nincsen az orczámon festék: az eső s hó lemosta:
 egy szín van csak rajta; gyakorta sütötte a napfény.
 Nincs mód, hogy máshoz magamat tetteve viseljem,
 mint egyebek: kikben szeretet nincs, nincs se reménség. 1810
 Micsoda *sok-sok* hamis mesterséggel verik a pénzt
 a sok pénzt szeretők; mostan nem számolom épen:
 a sok, *hazudni szokott*, *Philomórusokat* sem ezuttal,
 akik *ajkaikat* sok ezer formára faragják:
 sem pedig; akik *istenkét* öntnekk *őmagokból*. 1815
 Ez három rendbélieket hogyha kivejndem:

1802 *mezítéd*] meztelenítéd

1802 *mezze*] meztelensége

1811–1815 Kalmár tehát ezen sorok alapján nem veszi figyelembe a bankárokat-kereskedőket, a filozófusokat-philomorusokat és az önmagukat a teremtő Istenhez mérő művészeket. Ez utóbbihoz lásd az 1344–1345. sorokhoz írt jegyzetet a 116. oldalon.

1813–1814 A *Philomorus* szó szerint *balgaságot szeretőt* jelent, s így adja magát, hogy Kalmár a kifejezést a bölcsességet kedvelő *filozófussal* állítja szembe. Azonban, ismervé Kalmárnak a kortárs filozófiával szembeni előítéleteit, azonosításként is értelmezhető a kifejezés, tehát, akiket egyébként filozófusnak tartanak, ő azokat nevezi philomorusnak. Maga a kifejezés minden bizonnyal Erasmus-tól származik, s állítása szerint Thomas More neve – *μωρία*-*moria*, görögül balgaság – adta az ötletet nagyszerű műve, A *Balgaság Dicsérete* megírására. A *balga*–*bölcs* ellentét bibliai háttéréhez lásd a 200–203. sorokhoz írt jegyzetet az 51. oldalon.

1815 *őmagokból*] önmagukból

1802 *Meljemet* ám ha *mezítéd*: előttd *mezze* szíve-mnek-'s. 1803 *Homlokom* edj vagy két' *ránczot* ha kapott a-minapban: 1804 *nofza*, *fimítva* *fimíts'd*-ki: *simúlva* találod a-*szívem*-'s. 1805 És *foha*, ám *százz-szor* kémelel'd, *nem fintorog* ez *órr*. 1806 Szívem imé könyörül, és jót kívángat a-*szívem*. 1807 Nincsen az-*orczámon* festék: az-eső s hô lë-mosta: 1808 *edj szín* van csak rajta; gyakorta fütötte a-*nap-fény*. 1809 Nincs mód, *hodj más-hoz* magamat tetteve viseljem, 1810 *mint* *egyebek*: kikben *fzeret*et nincs, nincs sē reménfég. 1811 Micsoda *fok-fok* hamis mestérfég-el verik a-pénzt 1812 a-*fok* pénzt *fzeret*ők; moftan *nem* számolom épen: 1813 a-*fok*, *hazudni* *szokott*, *Philomórusokat* sēm ez-uttal, 1814 a-*kik* *aj'kaikat* *fok* ezēr formára faragják: 1815 sēm pedig; à-*kik* *iftenkét* öntnekk *ő-magokból*. 1816 Ez három rēnd-bélieket *hodj-hà* ki-vějndēm:

semminemű mesterségnek nincs annyi (*) divatja,
 mint a rût eleven *képfestésnek*, pokol *arcznak*.
 Annyi tanítványi vagynak ma az ördög atyának!
 Annak a mesternek fiai mind mesterek immár! 1820
mesteri mindennek! de *kiváltkép* ennek az *egynek*:
festeni hogy tudják *orcájokat* annyi ezer *kép*!
 hogy tudják azokat *mindenkép színleni* mázzal.

A színes hasonló Semmi *teremtésnek* (gondolj meg, egész e világon,
 a Kháméleonhoz mindent, ami a *tengerben*, és *szárazon*, *égben*, 1825
 repdes, avagy mászkál, szökdécsel, jár, avagy úszkál,
 nincsen az emberhez, monddom, *nincs annyi hasonja*:

- * Írhatná valaki úgy, ha talán úgy látja jónak, hogy *anji*, *enji*, *menji*, viszont helyesebb lenne úgy írni, hogy *ànji*, *e'nji*, *mènji*, *valamènji*, *akâr-mènji*, mivel a helyesírás elvének nyelvünk törvényszerűségeivel együtt ez jobban megfelel. Ugyanis ugyanúgy birtokos esetben állnak, tudniillik az *áni*, *e'ni*, *mèni*, *valamèni*, *akâr-mèni*, úgymint *azé*, *ezé*, *annyié*, *mennyié*, *akârmennyié*, *bârmennyié*. Lásd ismét a XI. szakasz 2. alpontját. Emlékezz vissza, hogy mind a *j* betűt, mind a *tompa hangsúlyt* azért jó alkalmazni, hogy képviselje a kettős-hangzót szemben az *annyi*, *ennyi*, *mennyi* és más egyéb alakokkal.

1817 (*)] Az átírásban minden egyéb helyen a kiejtés szerinti írásmód olvasható. Könyvének XI. fejezete (*De Syntaxi*) második bekezdésében a hangkettőződéssel foglalkozik. 1818 *képfestésnek*] itt: *arcfestésnek*
 1824 A *kaméleon*nal kapcsolatos részek részletes értelmezéséhez lásd a *Mit jelent a kaméleon?* című tanulmányomat. (HEGEDŰS 2019.)

1817 fëmmi-nëmü mestërfëgnek nincs ànji (*) divatja, 1818 A-fzínës hasonló a-Khâméleon-hoz. [274] | mint à-rût eleven *kép-fëstésnek*, pokol *arcznak*. 1819 Anji tanítvánji vadznak ma az-ördög atjának! 1820 Annak a-mestërnek fiai mind mestërek immár! 1821 *mestëri mindënnék!* de *kivált-kép'* e'nek az-*ëdjenek*: 1822 *fëstèni* hodj tudják *orcájokat* ànji ezer-*kép'*! 1823 hodj tudják azokat *mindën-kép'* *fzínleni* máz-al. 1824 *Sëmmi terëmtésnek* (gondolj-mëg, egész e' világon, 1825 mindënt, à-mi a-*tengërben*, és *szárazon*, *égben*, 1826 rëpdës, avagy mászkál, fzökdécsël, jár, avagy úszkál,) 1827 nincsen az-embër-hëz, monddom, *nincs ànji hasonja*:

- * *Poterit quis, fi ei uidebitur, scribere anji, enji, menji, &c. aft integrius erit scribi ànji, e'nji, mènji, valamènji, akâr-mènji.* Quippe rectae scribendi rationi et cum praeceptis Linguae noftrae magis confentaneum. Sunt enim totidem *cafus poffidendi*, fcire licet; *áni*, *e'ni*, *mèni*, *valamèni*, *akâr-mèni*: q. *eius*, *huius*, *tamti*, *quamti* (quuius), *quamticumque*, *quamtilibet*. Vide modo Sect. XI. 2. Recordare, tam literae *j*, quam *accentus grauis* ufum eo ualere, ut fonum fimulet geminum; pro *annyi*, *ennyi*, *mennyi*, caeteris.

mint ezek a festők a Khamaeleon-állatot írják
s festik; ugyan ki is ábrázolja azt ömagokkal.
Ezek a csudda Khaméleonok! mutatnak ezer színt! 1830

Mint ama, rovd meg azonban, ez is Philomória színtugy.
Illik azért tudnod; mi legyen ebben a különbség.
Széles avagy közönséges nevezettel ugy íram:
mind, a hazúdni szokott ember Philomorus előttem.
Meg kell-e magyarázni? bolondságot szerető (*) nép. 1835
Ez pedig, a másik, csak része, vagyis neme, annak.

A Kháméleonnal Váloztatja magát a Khamaeleon állat, ugy írják,
egybe vették a többire majd minden, vagy akármely színre; mi csak van:
színes s változik, amihez közelebb esik, arra a színre,
Ezek a csudda Khaméleonok! változnak ezer kép: 1840
még pedig ollj formán, közelebb mi jelen van előttök.

* Minden ember bolond, mert a hamis dolgok megbolondítják.
Minden nép bolond, mert az ostobaságok megbolondítják.

1828 a festők] ti. az arcfestők, a színlelők

1829 ömagokkal] önmagukkal

1831–1836 Lásd az 1813–1814. sorokhoz írt jegyzetet a 144. oldalon. Kalmár szerint tehát
philomorus minden hazug ember, s a hazugság egy faja a színlelés is.

1831 rovd meg] jegyezd meg

1835 (*)] A jegyzetben a a két hexameter prózafordítása.

1828 mint ezek à-festők a-Châmaeleon-állatot írják 1829 s fëstik; ugyan ki-is-ábrázolja
azt ö-magok-al. 1830 Ezek a-csudda Khaméleonok! mutatnak ezer színt! 1831 Mint
ama, rovd-még azonban, ez-is Philomória színt'-ugy. 1832 Illik azért tudnod; mi ledjën
e'ben a-különbjég. 1833 Szélës avagy közönségës nevezët-el ugj íram: 1834 mind, a-
hazúdni szokott embër Philomorus előttem. 1835 Még-këll-è magyarázni? bolondságot
szerető (*) nép. 1836 Ez pedig, à-másik, csak része, vagj-ís nème, annak. 1837
Váloztatja magát a-Châmaeleon-állat, ugj írják, 1838 többire majd mindën, vagj-
akâr-mëlj színre; mi csak van: 1839 s változik, à-mi-hëz közelebb esik, arra a-színre,
1840 Ezek a-csudda Khâméleonok! változnak ezer-kép': 1841 még pedig ollj formán,
közelebb mi jelen van előttök.

* Omnis homo moratur; eo quod falsa moratur. / Omne genus moratur; eo quod stulta moratur.

1828 em. Châmaeleon 1837 em. Châmaeleon

A csuda kis Khámaeleon állatról amit írnak,
csudda! Csudább; hogy mindenben hozzája hasonló
aki *hasadt nyelvű*, s *kettős szívű* gonosz ember.

E csuda kís állatka a *gyíkkal* testre *egyenlő*: 1845
ugyanahoz külső *formára* hasonlatos épen:
holmi különbségecske közöttök amí van, a *nem sok*.

Ezt a *formáját* ha tekintem a *gyéknak* is *ennek* 's:
a *kettőre hasadt nyelvűvel* így vetem össze. 1850
Mint a kígyótól e kicsiny állatka különböz;

ugy a *hasadt nyelvű* nemigen irtóztat akárkit:
annyira, mint valamely kígyó, mint vípera, s áspis,
nem szerez irtózást; *nem látni* mi fekszik alatta:
mert amikor vagyon is, *nem nyilvánfágos az incse*:
nem 's akar incselkedni *vakon*, mint aki megesküdt. 1855

Télen a földnek alája bevészi magát e kis állat.
Ha csak a nagy *nyavalyák* s *nyomorúságok* tele nem jó;
és sanyarún nem fogja a *két nyelvűt*: soha máskép
nem várhatni igen, hogy *igaz* s *egy színbe* maradjon:
Minden időbe vagyon *nyara* néki, s egész *kikeletje*. 1860

1848 *gyéknak*] gyíknak

1852 áspis] áspis(kígyó), vípera

1854 *incse*] incselkedése, megtévesztése

1858 *a két nyelvűt*] a *hasadt nyelvűt*; természetesen metaforikusan értendő, miszerint a kétszínű beszéddel élőt

1842 A-csuda kis Châmaeleon-állatról a-mit írnak, 1843 A-Khâmeleon-al *édjbe*-vettetik a *fzínés*. [275] | csudda! Csudább; hodj mindenben hozzája hasonló 1844 a-ki *hasadt nyelvű*, s *kettős szívű* gonosz embër. 1845 E' csuda kís állatka a-*gyík-al* testre *egyenlő*: 1846 ugjan-a-hoz külső *formára* hasonlatos épen: 1847 hol-mi különbégécske közöttök a-mí van, a *nëm fok*. 1848 Ezt à-*formáját* ha tekintëm a-*gyéknak*-is e'*nek*-'s: 1849 a-*kettőre hasadt nyelvűvel* így vetëm-össze. 1850 Mint à-kígyótól e' kicsiny állatka különböz; 1851 ugj a-*hasadt nyelvű* nëm-igën irtóztat akár-kit: 1852 anjira, mint valamely kígyó, mint vípera, s áspis, 1853 nëm szëröz irtózást; *nëm látni* mi fekszik alatta: 1854 mert a-mikor' vadjon-ís, *nëm nyilvánfágos az-incse*: 1855 nëm-'s akar incselkëdni *vakon*, mint à-ki mëg-esküdt. 1856 *Télen a-földnek alája* be-vészi magát e' kis állat. 1857 Ha csak a-nagy *nyavalyák* s *nyomorúságok* tele nëm jó; 1858 és fanyarún nëm fogja a-*kët' nyelvűt*: foha más-kép' 1859 nëm várhatni igën, hodj *igaz* s *édj színbe* maradjon: 1860 Mindën időbe vadjon *nyara* néki, s egész *ki-keletje*.

1842 em. Châmaeleon

Hasonlatosság a Kháméleon és a színes között

Vére ez állatnak nincsen; csak a két szeme környül, s a szívében. A sok színű 's hízelkedik inkább szemmel; azért, mert néha megesmérhetni szaváról: és, ha a szívében nem forna, buzogna, leginkább az ő gonosz véri; kettős szívű se lehetne.

1865

Ami időn más színre akar változni ez állat: változik a szeme elsőben is; utánna a farka; végre pedig mind részekként (*) a teste egészen. Rendi van a kettős szívűnek is ebbe kiváltkép, teveled hogy bánjon, s tettetgethesse magát is:

1870

elsőben csalogat, s hízelkedik híze szemével; monddom, így ad kis pókhálót a szemedre először: nyomba legyezget a végeivel, a fejével, egyébbel; ugy a kezével; ezen sok farkaival legyez úntig: s ha meleged van; hivét szép lassu hiveske szelével.

1875

- * Itt és a hasonló szavakban, minthogy több van, *napok-ként, órák-ként, hetek-ként*, stb., az első *k-t* a jóhangzás kedvéért úgy ejtjük, ahogy a török *Saghir-Nunt* (I. szakasz, XXIV. §, 2): *részenk-ként, óránk-ként*, stb. Mivel ez a hangzó más helyzetben nem fordul elő, nem szükséges, hogy betűvel különböztessük meg. Elég emlékeztetni rá. Innen kap erőre az *önként*, mind az egyes számú *ö-kéntből*, mind a többes számú *ök-kéntből*.

1868 (*)] *Saghir Nun*: a régi török abc egyetlen nem arab vagy perzsa eredetű betűje, mely a nazális *n* hangot jelölte.

1871 *híze*] hízelkedő

1875 *hivét*] hűsít

1861 *Vére* ez állatnak nincsen; csak a-két' *szeme* környül, 1862 *s a szívében*. A-fok *színű-'s* hízelkedik inkább 1863 *szem-el*; azért, mert néha *meg-ismérhetni szaváról*: 1864 és, ha a-*szívében* nem forna, buzogna, leg-inkább 1865 az-ő gonosz véri; kettős szívű se lehetne. 1866 A-mi-időn *más színre akar-változni* ez állat: 1867 változik a-*szeme elsőben-is*; utánna a-*farka*; 1868 Hasonlatosság a-Kháméleon és a-színés között. [276] | végre pedig mind részek-ként (*) a-*teste egészen*. 1869 Rendi van a-*kettős szívűnek-is e'bbe kivált-kép'*, 1870 tē-veled hodj bánjon, s *tettetgethesse magát-is*: 1871 elsőben csalogat, s hízelkedik *híze szemével*; 1872 monddom, így ad kis *pók-hálót a-szemédre* először: 1873 nyomba legyezget a-végeivel, a-*fejével, egyébbel-el*; 1874 ugj a-*kezével*; ezen fok *farkaival* legyez úntig': 1875 *s ha meleged van; hivét* szép lassu hiveske *szelével*.

- * *Hic, et in similibus uocibus, ut funt, napok-ként, órák-ként, hetek-ként, caeterae; prius k, propter euphoniā, fonat ad modum turcici Saghir-Nun (Sect. I. §. XXIV. 2.): részenk-ként, óránk-ként, caet. Quoniam alibi non obcurrit: non est neceffe, ut literam distinguamus. Monuisse fat est. Hinc önként, tam pro singulari ö-ként, quam plur. ök-ként, inualuit.*

Akire illetjük e *mesét*; csóválja a farkát,
 nincs a között, s e között ugyan egy *mángorni különbség*.
 Végre *igér* mindent: őmagát *mindenre* ajánlja:
 készen a *lába*, ha kell; *keze* is készen van amint kell:
 kész szolgálni *szavával*, ha kell: nem tiltja meg azt is: 1880
szíve leszen készen, ha hiszed, mindenre *szivessen*.

E kicsiny állatról illik megrovnod azonban:
hosszu a farka igen, s vékonyka, a vége kiváltkép:
 s azt úgy szokta *soros perezessen kögybe* tekerni,
 mint a *vípera* szokta magát kerekíteni tekertsbe. 1885
 Ugy a *hasadt nyelvűnek* az ő szép mézge *beszéde*
fortsa, (*) *tekervényes* gyakrabban, s *hosszu kerengő*:
 ha annál rövidebb lészen 's; bizonyára *tekergős*:
nem lát'd s nem veszed észre *mi végre kerengeti* annyit:
 hát s hát *vípera* méreggel egyelíti kevervén. 1890

* *Fortélyos, furfangos, ravasz*, stb., másként *furtsa*. A *fortély* szónak ugyanez az eredete.

1877 *mángorni különbség*] *mángornyi különbség*, tkp. jelentéktelen *különbség* (mángor: értéktelen fillérféle, átvitt értelemben: semmisség)

1878 *őmagát*] *önmagát*

1882 *megrovnod*] *megjegyezned*

1884 *kögybe*] itt: körbe (fonna)

1886 *mézge*] *mézga*

1876 A-kire illetjük e' *mefét*; csóválja a-farkát, 1877 nincs a-között, s e'-között ugyan
 edj *mángorni különbség*. 1878 Végre *igér* mindent: ő magát *mindenre* ajánlja: 1879
 készen a-*lába*, ha kell; *keze*-is készen van a-mint kell: 1880 kész szolgálni *szavával*,
 ha kell: nem tiltja-még azt-is: 1881 *szíve* leszen készen, ha hiszed, mindenre *szivessen*.
 1882 E' kicsiny állat-ról illik még-rovnod azonban: 1883 *hosszú a-farka* igen, s
 vékonyka, a-vége kivált-kép': 1884 s azt ugj szokta *foros-perezésfen kögybe* tekerni,
 1885 mint a-*vípera* szokta magát kerekíteni tekertsbe. 1886 Ugy a-*hasadt nyelvűnek*
 az-ő-*szép mézge beszéde* 1887 *fortsa*, (*) *tekervényes* gyakrabban, s *hosszú kerengő*:
 1888 ha annál rövidebb lészen-'s; bizonyára *tekergős*: 1889 *Kháméleon*, s *szinés ember*.
 [277] | *nem lát'd* s nem vészéd-észre *mi-végre kerengeti* anjít: 1890 hát s hát *vípera*'
 mérëgg-el egyelíti kevervén.

* *Verfutus*, &c. alias *furtsa*. Eiusdem originis est uocabulum *fortély*

1878 em. *ő magát*

Kháméleon, s
színes ember

Mint e kicsiny állatkának mind *horgas a körme*,
színte ugy a színes valamit *horgász ki belőled*:
sokszor imé valamit *körmel* a beszéde *magának*.

Lassacsán szeret e csuda kís állatka *mozogni*:
csak *mászkal* tekenős békának a módja szerintén. 1895

Ugy az okos *Kháméleon* is ezt vette szokásba:
csak lassan-lassan siet, hogy *messzebbke* mehessen:
lassu menésével ő tovább is érhet *előgszer*.

E csuda kís állatkának *daraboska* a *teste*;
ugy, mint a *krokodilnak* az *oldala*, s *háta*, keményke. 1900

A kettőre hasadt nyelvűnek a *szép szava*, lásd meg,
*lág*y ugyan, amelj 's foly *az erővel* hasadt *hasadékból*;
s kellemeteske ugyan az ő *mézge beszéde*, vigyázzd meg,
kit 's csepegetve csepegtet az ő *két méhkosarából*;

s drága *kenet* vagy *olaj* foly ugyan a kezetre kezéből; 1905
és szép *rózsavizecske* ered a szemedbe szeméből:

s nem tudod az ő vaját *keményybbnek* lenni a *csontnál*?

nem tudod a mézét *daraboss'bnak* lenni a *kőnél*?

nem tudod a kenetét *súlyosbznak* lenni a *fánál*?

1893 *körmel*] kikapar

1897–1898 *A lassan járj, tovább jutsz (érsz)* közmondás parafrázisa. A közmondás már Baranyi Decsi János *Adagiorumában* is szerepel.

1904 *méhkosarából*] vesszőből font méhkasából, méhkaptarából

1891 Mint e' kicsiny állatkának mind *horgas a-körme*, 1892 fízinte ugj à-fízínés valamit *horgász-ki belőled*: 1893 fok-fzor imé valamit *körmel* a-beszéde *magának*. 1894

Lassacsán fzeret e' csuda kís állatka *mozogni*: 1895 csak *mászkal* tekenős-békának a-módja-fzërinten. 1896 Ugj az-okos *Kháméleon*-is ezt vëtte fzokásba: 1897 csak

lassan-lassan fiet, hodj *messzebbke* mëhesfën: 1898 lasfû mënésével ő tovább-ïs érhet élëgfzër. 1899 E' csuda kís állatkának *daraboska* a-*teste*;

1900 ugj, mint à-*krokodilnak* az-*oldala*, s *háta*, keményke. 1901 A-kettőre-hasadt nyelvűnek a-*szép fzava*, lásd'd-mëg, 1902 *lág*y ugjan, à-mëlj-'s folj *az-erővel* hasadt *hasadékból*;

1903 s këllemetëske ugjan az-ő *mézge beszéde*, vigjázsd'd-mëg, 1904 kit-'s csëpëgetve csëpëgtet az-ő-*kët'* *mëh-kosarából*;

1905 s drága *kenet* vagj *olaj* folj ugjan a-kezetre kezéből; 1906 és szép *ró'sa-vizecske* ered a-fzëmëdbë fzëmëből: 1907 s nëm tudod az-ő-vaját *keményybbnek* lenni a-*csont-nál*?

1908 nëm tudod à-mëzët *daraboss'bnak* lenni a-*kő-nël*? 1909 nëm tudod à-kenetët *fuljosbznak* lenni a-*fã-nál*?

1908 A forrásban a sorszámozás ezen a ponton 90-et ugrik (összesen: +92), s 2000-től folytatódik. 1909 em. *fuljosbznak*

- s nem tudod? az illatja bizony *tövisesbb* a *tövisnél!* 1910
 E kicsiny állatnak szemei *benn ülnek* az *ürben*;
 ugy szemlélődnek szintén az odú fenekéből.
 A fenevad 's, amidőn *prédája után* veti a lest,
 mind beljebb veszi a *barlang üregébe* magát bé.
 A *kettőre hasadt* nyelvűnek is így a szokása: 1915
 s, mint krokodilsárkány, s tigris, s mint farkas, oroszlány,
 kölykeinek csak lesdegeli s *hordgatja* a prédát.
 Kinek is a *szemei fellette-felette* vigyázók:
 nem 's örömet pillant vélek; hanem *el-kimereztí:*
 minden részre *forognak* azok: s a gombja merőn áll: 1920
 ugy szintén; valamint e kicsiny állatka cselekszik:
 mellj *soha bé nem hunja szemét*; forgatja merőben.
 E csuda kis állatnak az *orrockája* hasonló
 a *disznóéhoz*. S vajjon mi jut itten eszembe?
 Mint röhög a disznó, s kerget, ha ríj a malaccza! 1925
 jól tudod; ám másért 's mindjárt *röffenni* szokott *az*.
 Hogy a *hasadt nyelvűnek* is illj természete légyen,
 ha nem hallottad, te magad meglátod idővel.

1911 *ürben*] üregben

1913 fenevad] lásd az 584. sorhoz írt jegyzetet a 72. oldalon

1919 pillant] pislog

1920 gombja] itt: szembogara

1925 röhög] röhög; eredetileg állatokkal, különösen a disznóval kapcsolatos hangutánzó szó

1910 s nem tudod? az-illatja bizony *tövisesbb* a-*tövis-nél!* 1911 E' kicsiny állatnak
 szemei *bèn-ülnek* az-*ürben*; 1912 ugj szemlélődnek szintén az-odú fenekéből. 1913
 A-fene-vad-'s, a-midőn *prédája-után* veti à-lest, 1914 mind beljèb veszi à-*barlang*
üregébe magát bé. 1915 A-*kettőre-hasadt* nyelvűnek-is így a-fzokása: 1916 s, mint
 krokodil-fárkány, s tigris, s mint farkas, oroszlány, 1917 kölykeinek csak lesdegeli
 s *hordgatja* a-prédát. 1918 Kháméleon, s színés embër. [278] | Kinek-is à-*szemei*
féllette-féllette vigjázók: 1919 nem-'s örömet pillant vélék; hanem *el-ki-mereztí:*
 1920 mindèn részre *forognak* azok: s à-gombja merőn áll: 1921 ugj szintén; valamint
 e' kicsiny állatka cselektzik: 1922 mellj *foha bèn-nem hunja szémét*; forgatja merőben.
 1923 E' csuda kis állatnak az-*orrockája* hasonló 1924 a-*disznóé-hoz*. S vajjon mi jut
 itten eszembe? 1925 Mint röhög à-disznó, s kerget, hà ríj a-malaccza! 1926 jól
 tudod; ám más-ért-'s mindjárt *röffenni* szokott *az*. 1927 Hodj a-*hasadt nyelvűnek*-is
 illj természete lèdjèn, 1928 ha nem hallottad, tè-magad mæg-látod idő-vel.

E kicsiny állatkába nagyobb s *csuddáb* csuda még ez:
 hogy *semmit nem eszik, sem iszik*; csak az *egy levegővel* 1930
 éldegel! Óh s minemű *tudományt* hozok én ki el ebből!
 Vajha a *két nyelvű* valahá engedne az ÚRnak!
 Vajha az *ördögnek* már egyszer ellene állna!
 Vajha *egyik nyelvét kiszakazthatná* a tövéből!
 S vajha a *más'kat* ugyan *megtisztítná* gyökerestől! 1935
 s élni igyen (*) kívánna *közelgetvén a nagy ÚRhoz*!
 Vajha lemetzhetné *egyik szívet* gyökeréről!
 s vajha a *más'kat* igen *megtörné* volna szerintem!
 s így kívánna az *ISTENhez közelíteni* valóban!
 s élne valóságoss étellel, itallal, örökkön; 1940
 megvetvén a *hiábavaló eledelt*, kit az ördög,
 a *levegőégnek fejedelme* ígér, *takar*, és *ád*.
 Míg az egyik szívet s nyelvét el nem veti tőle;
 s míg a halált okozó eledel, az *ördögi élet*,

* *Igjen*: így szeretik kiejteni, ha mind a későbbi, mind a korábbi dolgokra, vagy ha határozottan a későbbiekre utal. *Igjen* pedig akkor, ha csak a korábbira vonatkozik. Az *en, ön, én*, egyszerre töltelékszó, kellemes hangzású és nyomatékosít.

1936 (*)] Az átírásban ez a különbségtétel a jelentésben természetesen nem érvényesül, ahhoz szükséges az *igjen* szó felbukkanásakor a forrást is megnézni.

1942 *levegőégnek fejedelme*] lásd az 1042–1044. sorokhoz írt jegyzetet a 98. oldalon

1942 *takar*] (el)takar, (el)fed, (el)rejt

1929 E' kicsiny állatkába nagyobb s *csuddáb* csuda még ez: 1930 *hadj fēmmit nēm eszik, fēm iszik*; csak az-*ēj*-*levegővel* 1931 *éldégel!* Óh s mi-nēmű *tudományt* hozok-én-ki el-e'ből! 1932 Vaj-ha a-*kēt'* *nyelvű* valahâ engedne az-URnak! 1933 Vaj-ha az-*ördögnek* már *ēj*-szēr ellene állna! 1934 Vaj-ha *ēj*jik *nyelvét ki-fzakazthatná* a-tövéből! 1935 S vaj-ha a-*más'kat* ugjan *mēg-tīszttítná* gyökereftől! 1936 s élni igjen (*) kívánna *kōzelgetvén a-nagy ŪR-hoz*! 1937 Vaj-ha lē metzhetné *ēj*jik *szívét* gyökeréről! 1938 s vaj-ha a-*más'kat* igēn *mēg-tōrné* vōlta-szērinten! 1939 s igj kívánna az-*ISTEN*-hēz *kōzelít*ni valóban! 1940 s élne valófágoss étell-el, itall-al, örökkön; 1941 mēg-vetvén a-*hiába-való eledelt*, kit az-ördög, 1942 a-*levegő-égnek fejedelme* ígér, *takar*, és *ád*. 1943 Míg az-*ēj*jik *szívét* s nyelvét el-nēm-veti tōle; 1944 *Khâméleon*, s *szīnēs embēr*. [279] | s míg a-halált-okozó eledel, az-*ördögi élet*,

* *Igjen*: hoc modo amat proferri, si tam ad posteriora, quam ad priora; uel certe ad posteriora, referatur. *Igjen* autem: si folum ad priora. *En, ön, én*, et expletivum, et euphonicum, et emphaticum.

1937 em. *lē metzhetné*

	nékie kell, és azt éhezi s szomjuzza veszettől:	1945
	nem lehet a <i>szentség</i> soha étele; ugy a <i>kegyesség</i> nem lehet olj italúl, melj <i>táplálná az egekben.</i>	
Kháméleon, s színes ember	Még megrovni való, s ugyan csuddálni való is! hogyan ezen állatnak <i>változni feje</i> re, <i>veresre</i> , <i>nem lehet.</i> Ebből is leszen szép példatanúság.	1950
	Tudjuk, a vértontó, szomorú, <i>hadnak</i> jele <i>vérszín</i> , vagy's <i>veres</i> : irtózás, rettentés, csuppa utálat! A kívánt szép <i>békesség</i> idejére peniglen szíveket újító <i>fejér zászlókat</i> emelnek.	
	Jóllehet a <i>színes minden színt</i> mutat akármit: de nem e kétfélét igazán; se <i>fejért</i> , se <i>veres</i> et.	1955
	Óh de balgatag a kettős szívű! hogy igyekszik annyira mást vakká tenni; s el véle hitetni ilj csuda képtelen állapotot: hogy ő volna valóban <i>tiszta feje</i> ! a verest ő csak <i>mázolja feje</i> re.	1960
	El-lekopik majdan; nem tart az a mázza sokáig. Micsoda rút leszen akkor! de utálatos akkor! <i>Nem veres</i> ő ránézve, kívül; mert <i>színli feje</i> re: <i>tiszta feje</i> se; hanem csak némelj részre <i>fejeres</i> .	
	Mind csupa <i>gyűlölség</i> van a szívében, s <i>had</i> , <i>irigység</i> .	1965

1945 veszettől] veszettül, tehát veszett-, rossz módon (nem a mai 'nagyon' jelentésben)

1948 megrovni] megjegyezni

1950 példatanúság] tkp. példabeszéd

1945 nékie kell, és azt éhezi s szomjuzza veszettől: 1946 nem lehet à-*szentfég* foha
étele; ugj a-*kedjesség* 1947 nem lehet olj ital-úl, melj *táplálná az egekben.* 1948
Még meg-rovni-való, s ugyan csuddálni-való-is! 1949 hodj ezen állatnak *változni*
*feje*re, *veresre*, 1950 *nem lehet.* E' bből-is leszen szép példa-tanúság. 1951 Tudjuk,
a-vért-ontó, szomorú, *hadnak* jele *vér-szín*, 1952 vagj-'s *vörös*: irtózás, rettentés, csuppa
utálat! 1953 A-kívánt szép *békesség* idejére peniglen 1954 szíveket újító *fejér zászlókat*
emelnek. 1955 Jól-lehet à-*színés minden színt* mutat akár-mit: 1956 de nem e'
két-félét igazán; fe *fejért*, se *veres*et. 1957 Óh de balgatag à-kettős szívű! hodj igyekszik
1958 annyira mást vakká tenni; s el-véle hitetni 1959 ilj csuda képtelen állapotot: hodj
ő volna valóban 1960 *tiszta feje*! a-verest ő csak *mázolja feje*-el. 1961 El-lè-kopik
majdan; nem tart az a-mázza fokáig. 1962 Micsoda rút leszen à-kor'! de utálatos
à-kor'! 1963 *Nem vörös* ő r'á nézve, kívül; mert *színli feje*-el: 1964 *tiszta feje* se;
hanem csak némelj részre *fejeres*. 1965 Mind csupa *gyűlölfég* van a-szívében, s *had*,
irigység.

1963 em. ó

Tetteti mégis imé, hogy *békesség fia* volna.
Néha világosságnak az angyala léssen az ördög 's.

Roszzabb a Tö-
röknél a színes
ember

Itt dicsekedne s örülne talám a *péntekes Othmán*,
öltözetit ha tekinti; kiváltképen aki gögös:
ki 's a *fejért* s a *verest* szereti s *választja* magának;
két különös színekét, meljet *nem szenved a színlő*;
és akarhatja szerént nem fertéztethet a *színes*;
meljet a *kétszínű* ki nem ábrázolhat eléggé.

1970

Mit tudok e részben; kívánnád-e kitanúlni?
A *szemem* és a *fülem* mit *megkísérte*, kimondjam?
Voksomat e pontban akarod meghallani s érten' ? (*)
El kiveszek s mentek csak két Országot e földön,
meljet *e két szem, e fül* 's meg-megkísérte valóban.

1975

- * A régi főnévi igenevet azoknál az igéknél lehet a lehető legjobban alkalmazni, amelyek a saját főnévi igeneveiket vagy *ani, eni* alakban képzik, vagy pedig ezeket kivéve kettőzéssel, s az *a, e* hangzókkal.

1967 *Ézs* 14,12 alapján – ami talán korábbi mítoszra vezethető vissza – az Esthajnalcsil-
lagot (a Vénuszt) a legfőbb bukott angyallal, a *fényhozó* Luciferrel, s egyúttal magával a
Sátánnal azonosították. Régi bibliafordításaink, a modernekekkel ellentétben, még feltün-
tetik Lucifer nevét: „Mi módon estél alá az Egről, te Lutzifer, hajnalnak fia? a földhöz
verettél, ki *sok* nemzetségeket erőtelenné tettél vala?”

1968 *péntekes Othmán*] muszlim vallású, tehát a pénteki déli imát szigorúan tartó otto-
mán, tkp. török

1976 Voksomat] szavamat, hangomat

1978 meg-megkísérte] megvizsgált

1966 Tetteti még-is imé, hody *békesség fia* volna. 1967 Néha világosságnak az-angyala
lésszen az-ördög-'s. 1968 Itt dicsekédne s örülne talám a *péntekés Othmán*, 1969
öltözetit ha tekinti; kivált-képen a-ki gögös: 1970 ki-'s a-*fejért* s a-*verést* szereti s
választja magának; 1971 két' különös színekét, meljet *nem szenved a-*színlő**; 1972 és
akarhatja-*szé*rént nem fertéztethet a-*színes*; 1973 meljet a-*két' színű* ki-nem ábrázolhat
eléggé. 1974 Rofzfzáb a-Török-nél a-*színes* emb. [280] | Mit tudok e' részben;
kívánnád-è ki-tanúlni? 1975 A-*szémem* és a-*fülem* mit *még-kísérte*, ki-mondjam?
1976 Voksomat e' pontban akarod még-hallani s érten' ? (*) 1977 El ki-vészék s
mentek csak két' Országot e' földön, 1978 meljet e' *két' szém, e' fül*-s még-még-kísérte
valóban.

- * Antiquus *infinitiuus* adhiberi potest, quam pulcherime, in iis Verbis, quae fuos infinitiuos formant
aut in *ani, eni*; aut uero modo duplici, et cum *a, e, et fine* iis.

En sohol ám kevesebb színest nem láttam, alítom,
mint a Péntekesekbe, kivált a népben, akárhol. 1980

Bár is e nép nem egyéb a hitetlennél, a pogánynál:
mégis a színesség véték s útalat előtte.
Hogy a Keresztyénnek szégyenleti lenne, kimondám.
Mert ugyan is néki jobban kell tudnia tisztit.

Mindazonáltal amazt sem mentem színte egészen. 1985
Nem lehet őnéki 's ebben dicsekedni felettéb.
Többire, mint mondják, mint *színes* a gazdag, a *főrend* 's.

Igy mondám: a *fejér* s a *veres* hogy kedves előttök.
Ugy de a *zöld kedvessbb*; tartják is becsbe nagyobbba.
Mert *azokat* másón 's, csakhogy *béfedje* palásttal, 1990
elnézik; ha *vasárnap*, avagy ha *szombaton* esnék 's.
Ezt pedig, annak az ő becsiért, ki a *pénteket irta*,
és azokért, kik őróla elágazhattak *uraknak*,
nem *m* örömet látják másón, nem *m* 's szenvedik épen:
mert azon *ágaknak teteik* mind *zöld levelekkel* 1995
szoktak bé, valamint hajdan *ama tőke*, fedetni:
néha pedig *sárgállanak* is; mint láttam e szemmel.

1979 alítom] sejtem, (úgy) vélem

1980 Péntekesekbe] muszlimok között

1991 Tehát, ha keresztény vagy zsidó viselne zöld színű ruhadarabot.

1992–1997 A hagyomány szerint Mohamed próféta színe a zöld, s így csak az ő leszármazottai viselhetnek zöld színű ruhadarabokat.

1979 En fohol âm kevesèb fzínèst nèm láttam, alítom, 1980 mint à-Péntèkèsèkbe, kivált' à-népben, akâr-hol. 1981 Bár-ís e' nép nèm ègyéb a-hitetlen-nél, a-pogánj-nál: 1982 még-is a-fzínèsfég vétèk s útalat èlòtte. 1983 Hodj a-Kèrèsztjénnek fzégyenleti lenne, ki-mondám. 1984 Mert ugjan-ís néki jobban kèll tudnia tiztit. 1985 Mind-azon-által amazt sèm mentèm fzínte egészen. 1986 Nèm lèhet ò-nèki-'s e'ben dicsekèdni fèlèttéb. 1987 Többire, mint mondjak, mint *fzínès* a-gazdag, a-*főrend*-'s. 1988 Igj mondám: a-*fejér* s a-*vérès* hodj kedves èlòttök. 1989 Ugj-de a-*zöld kedvessbb*; tartják-ís bëcsbe nagyobbba. 1990 Mert *azokat* másón-'s, csak-hodj *bè-fèdje* palást-al, 1991 el-nézik; ha *vafâr-nap'*, avagy hà *fzombaton* esnék-'s. 1992 *Ezt* pedig, annak az-ò-bëcsi-ért, ki a-*péntèkèt irta*, 1993 és azok-ért, kik ò-ròla el-ágazhattak *uraknak*, 1994 nèm *m* örömet látják másón, nèm *m*-'s szvenvedik épen: 1995 mert azon *ágaknak teteik* mind *zöld levelèk-el* 1996 *Irtóztató* a-fzínès embèr. [281] | fzoktak bë, valamint hajdan *ama tőke*, fèdetni: 1997 néha pedig *fárgállanak*-ís; mint láttam e' fzèmm-el.

1982 em. *útalat* 1987 em. *mondjak*

Légyen övék: ők is jelesebb mustrái lehetnek
e csuda állatnak; melj 's többször *sárga* avagy *zöld*.

Légyen akármennyi széljel ónáló a zöldség, 2000
légyen akármilyen egyéb! de nem ingerlődi e Verset.
Hogyha *Khaméleon* állattá válnék 's ki-ki köztök;
s *színe* ha mindennek, mint színte a *Cárlina* fűnek,
sok lenne 's: vétket vagy hibát mást tégy fel akármit:
mégis ama nagy *rettenetes mustrának a napján* 2005
sokkal könnyebben ad számot a Péntek ezekről
mint a Vasárnap: erősen erősítem, hogy a Péntek
tűrheti könnyebbén végválasszát a Birónak.

Irtóztató a színes ember Micsoda irtózás, kérlek, halafánta Keresztyn!
annyira hogy e Nevet, melljben dicsekedni akarnál, 2010
mocskolod! azt, aminek hittél, bizonyába gyalázod!
és ama Szenteknek Szentét ma halálra feszítéd
újjobban! nem elég volt egyszeri kínos halála!
Micsoda irtózás! csúfolni barátodat! óh te!

2000 zöldség] a zöld szín

2001 nem ingerlődi] nem fogja ingerelni, indulatra kelteni

2003 Cárlina fű] Fészkesvirágú, bogáncsnemű, tövises fűfélék. Az ismert 14 Carlina-faj Európában, Észak-Afrikában és Ázsia nyugati vidékein él. Viráguk fehér, sárga vagy rózsaszínű.

2005–2008 Kalmár nem állít mást, mint hogy a végítélet napján a muszlimok, mivel kevésbé jellemző rájuk a képmutató *színesség*, inkább számíthatnak a kegyelemre, mint a keresztények.

2009 halafánta] lásd az 1565. sorhoz írt jegyzetet a 129. oldalon

2013 újjobban] újra

1998 Lédjén övék: ők-ís jelesebb mustrái lehetnek 1999 e' csuda állatnak; melj-'s
többször *fárga* avagy *zöld*. 2000 Lédjén akár-mènyi széljel ó-náló a-zöldfég, 2001
lédjén akár-mi ègyéb! de nem ingèrlődi e' Versèt. 2002 Hodj-ha *Khaméleon*-állatá
válnék-'s ki-ki köztök; 2003 s *színe* ha mindennek, mint színte a-*Cárlina*-fűnek, 2004
fok lenne-'s: vétket vagj hibát mást tédj-fél akár-mit: 2005 még-is amà nagy *rettenetès*
mustrának a-napján 2006 fokkal könnyebben àd számot a-Péntek ezekről 2007 mint
a-Vafár-nap: erősen erősítèm, hodj a-Péntek 2008 tűrheti könnyèbenn vég-válasszát
a-Birónak. 2009 Micsoda irtózás, kér'lek, halafánta Kèrèstytjèn! 2010 ànyira hodj
e' Nevet, mèlljben dicsekèdni akarnál, 2011 mocskolod! azt, a-minek hittél, bizonyába
gyalázod! 2012 és ama Szentèknek Szentèt ma halálra feszítèd 2013 újjobban! nem
èlèg vòlt èdj-fzèri kínos halála! 2014 Micsoda irtózás! csúfolni barátodat! óh tè!

megcsalván *a hasadt nyelvvel*, s innia adván 2015
 ollj bűdös és mérges vizet! melljet te merítesz
 el-beszakadt s omlott *kettős kútból!* te te csalfa!
 Micsoda irtózás! sok színt mutatnod egyébhez
 mindenben! akitől mindenkoron *egy igaz orczát*
 s *egy szívet*, és *nyelvet* kívánsz magad, óh te csalárd szív! 2020
 Ám a magad rossz lelke legyen a bíró e dologban:
 ha lehet-e egyenes szívvel áldoznod az ÚRnak;
 ha lehet-e két szín nélkül járúlnod őhózá;
 kit soha *nem láthatsz?* te holott mindenkor *akit látsz*,
 csúfolod illj nyilván; *szemtől szemben* csalog azt meg. 2025
 Ám a te bélyegezett rosz lelked ítélje meg ezt is:
 hívségess igazánn a Királyodhoz ha lehetsz-e;
 kit soha nem láthatsz; vagy nem szólhatsz vele épen;
 vagy legaláb, amidőn akarod, felmenned elébe
 nem lehet? aki barátoddal hűségtelenül bánasz, 2030
 kit láthatsz, amikor tetszik: kinek is vagyon abban
 módja, hogy a szódat s czéled vizsgálja valóban;
 s mindenben, akaratja szerént, kísértsen eléggé.

2026–2033 Hasonlóan érvel Kalmár a már említett német nyelvű traktátusában a királlyal szembeni hűséggel kapcsolatban. Lásd a jegyzetet a 142. oldalon az 1769–1772. sorokhoz.

2015 meg-csalván *a-hasadt nyelvèd-el*, s innia adván 2016 ollj bűdös és mérges vizet!
 melljet te merítesz 2017 el-be-fzakadt s omlott *kettős kútból!* të të csalfa! 2018
 Micsoda irtózás! fok fzínt mutatnod ègyéb-hèz 2019 mindènben! a-kitől mindèn-koron
èdj igaz orczát 2020 s *èdj fzívet*, és *nyelvet* kívánsz magad, óh të csalárd fzívv! 2021
 Ám a-magad rosszsz lèlke lèdjèn a-bíró e' dologban: 2022 ha lèhet-è ègjenès fziv-el
 áldoznod az-URnak; 2023 ha lèhet-è két' fzín-nèlkül járúlnod ő-hòzá; 2024 Czélja
a-fzínès beszèdűnek. [282] | kit foha *nèm láthatsz?* të holott mindèn-kor' *a-kít látsz*, 2025
 csúfolod illj nyilván; *fzèmtől fzèmben* csalog-azt-mèg. 2026 Ám a-tè bélyègèzètt rosz
 lèlkèd ítélje-mèg ezt-is: 2027 hívfègess igazánn a-Királjod-hoz ha lehetsz-è; 2028
 kit foha nèm láthatsz; vagy nèm fzólhatsz vele épen; 2029 vagy leg-aláb, a-midőn
 akarod, fèl-mènnèd élèbe 2030 nèm lèhet? à-ki barátòd-al hűségtelenül bánasz, 2031
 kit láthatsz, a-mikor' tetszik: kinek-is vadjon àban 2032 módja, hodj à-fzòdat s czéled'
 vi'sgálja valóban; 2033 s mindènben, akaratja-fzèrènt, kísèrtsèn élèggé.

Czélja a színes
beszédűnek

Feltett *czélja a színesnek*, mondám oda feljebb,
néha e, hogy valamit *horgászhasson ki belőled* 2035
horgas körmeivel. Ugy de mit mondata régen
ISTEN egyik Prófétának szájával az ellen,
aki az *atyjafiának adott bort részegedésre*,
annak hogy azután *könjen kifedezze szemérmét?*
Jajt! bizonyába való *jajt* írata, monddom, az ellen. 2040
Gondolod-e? vajjon s *kissebb átokra* lehetne
méltó; aki barátjának dolgát, s a tanácsát
felfedezi s minden titkos titkát kihalássza;
még pedig ilj véggel, hogy annakutánna gyalázza;
s nékie még efelett valamely más kárt is okozzon: 2045
vagy valamely törös hálóba, veszélybe, taszítsa?
Ám legyen étel-ital által e hitetlen halászás:
légyen akár mézes beszédbeli *ófi*um által!
A keveset próbált könjen részeggedik attól:
és a vigyázatlan mintegy elszunnjad utánna. 2050

2034 Lásd az 1891–1893. sorokat a 150. oldalon.

2036–2040 Vö. *Hab* 2,15–16: „Jaj annak, a ki megitatja az ő felebarátját, és ki reája erősödöl, hogy megrészegítsed ötet, hogy az ő szemérmeket láthassad; Gyalázattal megrakodol a ditsőség helyébe: iszol te is, és megmezítelenítettel; *mert* te reád fordul az UR jobbkezének pohára, és gyalázatos okadás *esik* a te ditsőségedre.” Lásd még Nóé történetét, mikor megrészegedve felfedi szemérmét fiainak (1Móz 9,18–27).

2043 felfedezi] feltárja

2048 *ófi*um] áfium, méreg

2034 Fél-tett *czélja a-fzínésnek*, mondám oda-féljéb, 2035 néha e', hodj valamit *horgászhasson-ki belőled* 2036 horgas körmeivel. Ugy-dè mit mondata régèn 2037 ISTEN ègjik Prófétának fzájával az-ellen, 2038 a-ki az-*atjjáfiának adott bort réfzègèdésre*, 2039 annak hodj az-után *könjen ki-fèdèzze fzèmèrmét?* 2040 *Jajt!* bizonyába-való *jajt* írata, monddom, az-ellen. 2041 Gondolod-è? vajjon s *kissèbb átokra* lehetne 2042 méltó; à-ki barátjának dolgát, s a-tanácsát 2043 fél-fèdèzi s minden titkos titkát ki-halássza; 2044 még pedig ilj végg-el, hodj annak-utánna gyalázza; 2045 s nèkie még e'-fèlett valamèlj más kárt-is okozzon: 2046 vagj valamèlj törös hálóba, veszèlybe, taszítfa? 2047 Ám lèdjèn étel-ital-által e' hitetlen halászás: 2048 lèdjèn akár mézes beszèd-belì *ófi*um-által! 2049 A-keveset próbált könjen részègègdik àtól: 2050 és a-vigyázatlan mint-èdj el-fzunnjad utánna.

2038 em. *atjjáfiának*

Vípera módra *kerül sok kögybe* beszéde amannak:
melljel az együgyűt ki-kiforgathatja eszéből:
embernek lehetetlen okosnak lenni eléggé.

Orosz-Országban
történt história

Sokszor eszembe jutott, jutt is, de *nem csuda nélkül*,
az, amit egy ifjú, *Ucrájnjai*, Prótopap egyszer
mondott volt: amidőn épen *ötvenhatot* írának.
Nem fogy rajta csudám: ez okon néked 's kijelentem.
Ami időn már a pap s más vendégi vigadtak,
méhseresek s égett borosok lévén, az ebéd közt:
(*on hovorit, ghovorit, ták, ták*, ghórolka fejekkel,
asszony s férjfi barátjaikat renddel ajakalván.)
olj nyelven, kit a többi nem értett, kérdi deákúl:

2055

2060

2051 *kögybe*] körbe, tkp. tekervényes beszédbe

2052 együgyűt] egyenes szívűt; lásd a 314. sorhoz írt jegyzetet az 58. oldalon, továbbá az ott hivatkozott bibliai locusokat

2055 *Ucrájnjai*] ukrainai

2055 Prótopap] protópópa, az adott egyházkerület első papja, a latin egyházakban az *esperes*

2056 *ötvenhatot*] Kalmár 1756 júliusa előtt jár ukrainai területeken Konstantinápolyból Szentpétervárra tartva.

2059 méhseresek s égett borosok] A méh- vagy mézsör, illetve más néven mézbor vízből és mézből erjesztett alkoholos ital, tkp. se nem sör, se nem bor. Széles körben fogyasztották Európa szerte, a legtovább, a XIX. század végéig leginkább a keleti szláv területeken. Az égett bor itt a lepárolt röviditalokat jelenti.

2060 *on hovorit, ghovorit, ták, ták*] ő (férfi) beszél, így, így (ukrán és orosz kiejtés szerint írva)

2060 ghórolka fejekkel] Tkp. *horilkától* megrészegült fejekkel. Kalmár az orosz kiejtés szerint *gh*-val írja át az ukrán *zopilka* nevű (ejtsd: horilka), minimum 40 alkoholfokos, a vodkához hasonlóan gabonából készült, de gyakran gyógynövényekkel és bogyós gyümölcsökkel ízesített égetett szeszital nevét.

2061 renddel ajakalván] rendszeresen megcsókolva

2051 Vípera-módra *kerül fok kögybe* beszéde amannak: 2052 Orosz-Országban történt
hiória. [283] | melljel az-édj-ügyűt ki-ki forgathatja eszéből: 2053 embernek
lehetetlen okosnak lenni eléggé. 2054 Sok-fzor eszembe jutott, jutt-is, de *nem csuda-nél-*
kül, 2055 az, a-mit édj ifjú, *Ucrájnjai*, Prótopap édj-fzér 2056 mondott-völt: a-midőn
épen *ötven-hatot* írának. 2057 Ném fogy rajta csudám: ez okon néked-'s ki-jelentem.
2058 A-mi-időn már à-pap's más vendégi vígadtak, 2059 méh-férésék s égett-borosok
lévén, az-ebéd-közt: 2060 (*on hovorit, ghovorit, ták, ták*, ghórolka-fejékk-el, 2061
afzlonj s férjfi barátjaikat rend-el ajakalván,) 2062 olj nyelven, kit a-töbi nem értett,
kérdi deákúl:

2062 em. a-töbi

„En de miért nem eszem jól mint ők, s nem iszom? ugy
mond,

Ő nem itél egyebet; gondolja, hamiskodom azzal:
részegedett fővel s esszel netalám kibeszelném 2065
titkaimat: csak ezért kívánok józanon élni.”

En pedig a kérdésre hamar örömömbé feleltem:
ételem és italom szoktam mértékleni eddig 's,
arra határozattatván *hatféle okoktól*:
lészen okom *hetedik* 's; még *annál módolom inkább.* 2070
Lészen okom hetedik! köszönöm hogy értenem adad!

Veszédelmes a
színessel való
barátság

Százötven méjlföldnyire visszafuték az eszemmel.
Jött elmembe ami valamicskét nyomhat a fontban.
Néha kevés ideig *használhat* a tettetés ember.
Ugy de miért? Vagy ezért; légyen *hasznára magának*: 2075
vagy pedig; hogy ömagát a gonosz *tettesse barátának*.
S ugy de a jóakarátjának mihez van hasonja?
Az ő barátságát, lásd meg, mivel vetem egybe!

2070 még *annál módolom inkább*] még inkább mértéket tartok benne

2071 Tehát a Kalmár által fel nem sorolt hat ok mellé ezentúl odaszámítja a protopópa kérdésben megfogalmazott feltételezését is – sejtetve ezzel egyúttal, hogy van titkolnivalója.

2072 Százötven méjlföldnyire] Magyar mérőfölddel számolva kb. 1250 km. Nem lehet íráshibáról szó, hiszen a *Post Scriptum*-ban ugyanebben a formában használja egyszer a szót, lásd annak 532. sorát a 342. oldalon.

2073 Kalmár átalakítja a ma is közhímnak – *(nem) sokat nyom a latban* – szólást, amely először a XVIII. század végén került lejegyzésre. A *lat* és a *font* egyaránt súlymértékek; a *lat* a *font* egy harminckettő része.

2076 ömagát] önmagát

2078 mivel vetem egybe] mihez hasonlítom

2063 „En de miért nem eszem jól mint ők, s nem iszom? ugy mond, 2064 Ő nem itél egyebet; gondolja, hamiskodom az-al: 2065 *részegedett fővel s ész-el netalám kibeszelném* 2066 *titkaimat: csak ezért kívánok józanon élni.*” 2067 En pedig a-kérdésre hamar örömömbé feleltem: 2068 ételem' és italom' szoktam mértékleni e'-díg-'s, 2069 arra határozattatván *hat-féle okoktól*: 2070 lészen okom *hetedik*-'s; még *annál módolom inkább.* 2071 Lészen okom hetedik! köszönöm hogy értenem adad! 2072 Száz-ötven méjlföldnyire vissza-futék az-eszém-el. 2073 Jött elmembe a-mi valamicskét nyomhat a-fontban. 2074 *Néha* kevés ideig *használhat* a-tettetés ember. 2075 Veszédelmes a-fíninessel-való barátság. [284] | Ugy-de mi-ért? Vagy ez-ért; lédjén *hasznára magának*: 2076 vagy pedig; lédj ö-magát a-gonosz *tettesfe barátának*. 2077 S ugy-de a-jó- akarátjának mi-höz van hasonja? 2078 Az-ő-barátságát, lásd-d-még, mivel vetem-édjbe!

A *Duna*, vagy a *Maros*, s *Balaton*; s *Séquána*; vagy *Álbis*,
béfagyhat: s nyargalj, szánkázz, szekerezz, azon által; 2080
vagy gyalogolj; minemű mód van: de bizonytalan út ez.
Rovd meg e hármat avagy négyet. *Nem minden idén fagy*.
Hogyha fagy is: te lehetsz *első* vagy éppen *utólsó*;
aki által utasz. *Belevesztél volna a méljbe*;
hogyha eléb vagy utólb útaztál volna azon el. 2085
Monddod; erős a fagyás. Felelem; hogy a *jégen eleshetsz*
ugy kitörök *lábod, kezéd*; a *nyakad* el-kimenyülhet:
bétörök a fejed is: *lelked* 's könjen *kilehellhet*'d.
Vagy penig a *repedés* egyben *elnyelhet* egészen.
A közepén, s derekán, által mentél: közel a part: 2090
látom, örülsz: mí sincs, ami rettegtesen, előtted.
Nem tudod? a szélin 's a *jégnek alája* szorúlhatsz.
Hogyha talám kihatolsz; *torkíg* is gázolod a *méljt*.
Jaj! ha gonosz nyavalyát fogsz kapni! mivel *megijedtél*.
Igy vagyon a *jég*, s koczka, szerencse, s a *tettetés ember!* 2095

2079 *Séquána*] Szajna-folyó

2079 *Álbis*] Elba-folyó

2082 Rovd meg] jegyezd meg

2082 *idén*] évben

2095 koczka, szerencse] véletlenre bízott, tkp. vakszerencse

2079 *A-Duna*, vagj *a-Maros*, s *Balaton*; s *Séquána*; vagj *Álbis*, 2080 *bê-fagyhat*: s
nyargalj, szánkázz, szekerezz, azon-által; 2081 vagj gyalogolj; mi-nemű mód van: de
bizonytalan út ez. 2082 Rov'd-még e' hármat avagy négyet. *Nem minden idén fagy*. 2083
Hodj-ha fagy-is: tē lehetsz *első* vagj éppen *utólfő*; 2084 a-ki által-útazsz. *Bele-vesztél-vólna*
a-méjlbe; 2085 hodj-ha eléb vagj utólb útaztál-vólna azon-el. 2086 Monddod; erős
a-fagyás. Felelém; hodj a-*jégén el-eshetsz* 2087 ugj ki-török *lábod, kezéd*; à-*nyakad*
el-ki-ményülhet: 2088 *bê-török à-fejed-is: lelked*'-s könjen *ki-léhellhet*'d. 2089 Vagj
pénig a-*repedés* edjben *el-nyelhet* egészen. 2090 A-közepén, s dērēkán, által-méntél:
közel à-part: 2091 látom, örülsz: mí finsz, a-mi rēttegtesfēn, előtted. 2092 Nēm
tudod? à-fzēlin-'s à-*jégnek alája* szorúlhatsz. 2093 Hodj-ha talám ki-hatolsz; *torkíg-is*
gázolod à-*méljt*. 2094 Jaj! ha gonosz nyavalyát fogsz-kapni! mivel *mēg-ijedtél*. 2095
Igy vadjon à-*jég*, s koczka, fzērēncse, s a-*tettetēs embēr!*

2092 em. à-*jégnek alája*

A színessel va-
ló barátságának
kimenetele

Mint viseli őmagát ez az ördög szülte *barátod*
hozzád, amiglen övéle barátkozol, addig?
Gondold te magadat bár sárga velentzei *réznek*:
ő dicsér s mond drága *aranynak* előtted előttünk 's:
minden nap hétszer megereszt szájában, a kohban. 2100
Gondold bár 's magadat *bádognak* avagy pedig *ónnak*:
már ő javall s mond'gat téged jó finum *ezüstnek*:
még pedig, ugy hallod, *tizenhatra* 's viszi a *próbát*.
El-lemos orczádról *minden szeplőt*: s a *szömölcsöt*
nyálával gyógyítja hamar; azt egybe letörli. 2105
Mondja *jó erkölcsnek* s *jóságának*; ha van hiba benned.
Szépek ír: a *feketét* benned mind festi *fejérnek*.
Nincsen a szájában bölcsőbb tenálad e földön.
Vond magad el; vagy erőtlenségédből neki véts bár:
finum *arany* fejedet majd, meglát' d hírelleli *vasnak*: 2110
tisza *ezüst* melyed majd válik előtte *cseréppé*.
Ám a világ téged mindenha dicsérjen önéki:

2096 őmagát] önmagát

2098 sárga velentzei *réznek*] tkp. sárgaréz

2100 megereszt szájában, a kohban] megolvaszt a kohóban, tehát: alaptalanul dicsér

2102 finum] finom

2103 Az ékszerészek az ezüstékszer tisztaságát, ezüsttartalmát tizenhatod részekként ad-
ták meg, tehát a 16/16-os a szintiszta ezüstöt jelenti a vizsgálat, az ezüstpróba során.

2104 *szömölcsöt*] szemölcsöt

2109 Vond magad el] távolodj el

2096 Mint viseli ő-magát ez az-ördög szülte *barátod* 2097 hozzád, à-miglen ő-véle
barátkozol, àdíg? 2098 Gondol'd té-magadat bár fárga veléntzei *réznek*: 2099
A-fzínessel-való barátfágnak ki-menetele. [285] | ő dicsér s mond drága *aranynak* előtted
előttünk-'s: 2100 mindén-nap' hét-fzér meg-ereszt szájában, a-kòhban. 2101
Gondol'd bár-'s magadat *bádognak* avagy pedig *ónnak*: 2102 már ő javall s mond'gat
téged jó finum *ezüstnek*: 2103 még pedig, ugj hallod, *tizèn-hatra*-'s viszi a-*próbát*.
2104 El-lè-mos orczádról *mindèn fzeplőt*: s a-*szömölcsöt* 2105 nyálával gyógyítja
hamar; azt èdbye lè-törli. 2106 Mondja *jó erkölcsnek* s *jófégnak*; ha van hiba bèned.
2107 Szépek ír: à-*feketét* bèned mind fèsti *fejérnek*. 2108 Nincsen a-fzájában bölcsèb
tè-nálad e' föld-ön. 2109 Von'd magad-el; vagj erőtlenségédből neki véts bár: 2110
finum *arany* fejedet majd, mæg-lát' d hírelleli *vasnak*: 2111 tisza *ezüft* melyed' majd válik
előtte *cseréppé*. 2112 Ám a-világ téged mindèn-ha dicsérjèn ő-néki:

2097 em. *ó-véle* 2099 em. *dicsér*

mindeneket visszafordít, és visszahazud majd.
Rozsda, korom, salak, és rüh; csúnya; bolond, vagy előtte.
Léssz sokkal *feketébb* annál; ötett aki szülte. 2115

Mindeneket visszafordít és visszacselekszik:
ugy, valamint a *kemény katonának* akárhol az útját
hogyha csak *egy tőnyíre keresztül lépni* találad;
kész a *mocsokra, szitokra, s pofra, s kardra, s egyébre*;
nincs atya, nincs atyjafi, s *kegy*; nincsen az Isten előtte. 2120

S mint, ha a férjhezmenni valónak utólbra *kiestél*
gyenge reményéből, mindjárt az téged utálgat;
megnevet, és mocskol: gáncsot mindenbe találgat.

Egyik is *a természetivel nem birhat* eléggé:
mint a k-v-r asszony a fejével, ugy az ajakával, 2125
nem bir: amazt függeszti, imezt leereszti *kevélyen*.

A színes ember-
nek barátsága
mihez hasonló? Iljen a rút ördöggel határos, *tettetés ember!*
Illjen a rút, ördöggel határos, *tettetés ember!*
Nem léznek soha másképen *a gyermeki* 's annak.

2118 *tőnyíre*] tűnyíre, tkp. csekély mértékben

2119 *pofra*] pofonra

2120 *kegy*] itt: megbocsátás

2121 *mint, ha*] mint, amikor

2125 k-v-r asszony] A szövegkörnyezet alapján adná magát a *kevély asszony* mint megfejtés. Ebben az esetben betűhibát feltételezhetünk (a metrum szerint a második hiányzó magánhangzó hosszú). Beilleszthető még a *kövér* jelző is, de – ismerve Kalmár nőikkel szembeni előítéleteit – nem zárhatjuk ki a tudatos betűcserét, és így a – metrikailag egyébként nem helyes – *kurva* szó a megfejtés.

2113 *mindenüket* visszâ-fordít, és vissza-hazud majd. 2114 Ro'sda, korom, falak, és rüh; csúnya; bolond, vadj előtte. 2115 Léssz fõkal *feketébb* à-nál; ötett a-ki fzülte.

2116 *Mindenüket* visszâ-fordít és vissza-cselekszik: 2117 *ugj*, valamint a-*kemény katonának* akár-hol az-ûtját 2118 *hody*-ha csak *edj tőnyíre keresztül-lépni* találad; 2119 kész a-*mocsokra, fzitokra, s pofra, s kardra, s ëgjébre*; 2120 *nincs atja, nincs atjjafi, s këgy*; nincsen az-Isten előtte. 2121 S mint, ha a-férj-hëz-mënni-valónak utólbra *ki-estél*

2122 *gjenge reményéből*, mindjárt az téged útálgat; 2123 *mëg*-nevet, és mocskol: gáncsot mindenbe találgat. 2124 *Edjik-is à-termëfzetivel nem birhat* eléggé: 2125 *mint a-k-v-r asszsonj a-fejével, ugj az-ajakával*, 2126 *nëm bir*: amazt függeszti, imezt lë-ereszti *kevélyen*. 2127 A-fzínes embërnek barátsága mi-hëz hasonlo? [286] | Iljen a-rút ördögg-el határos, *tettetës embër!* 2128 *Illjen* a-rút, ördöggel határos, *tettetës embër!* 2129 *Nëm* léznek foha más-képen *à-gyermëki*- 's ànak.

Mint a vípera kígyónak 's a fajzata kígyó. 2130

Mint szüli, ugy neveli fajzatát a halafánta.

Tartja *poszátának*, ha *kifajzik* a vípera nemből.

Nem bir a jó lélekkal; el is vesztette reményét:
mint, aki szentséget tör, a *szent* és *köz alamizsnát*
a maga gazdag, üres, teli, erszényébe szorítván. 2135

Gondolom a *színest*, mint a *holt-tengeri almát*;
mely terem ott széljel a *Sódoma tengere* mellett:
mely 's rá nézve *felette igen szép*, s kedves a szemnek:
de teli van, mondják, a *belső része hamúval*.

Vedd bár kézbe; azonba szorítsd újoddal: a *szájdát* 2140

2131 halafánta] lásd az 1565. sorhoz írt jegyzetet a 129. oldalon

2132 A *poszáta* szó jelentése a *Valóságos Magyar ABC*-ben minden egyes alkalommal: 'nyomorék, nyomorult', latinul: *curruca*. Szikszai Fabricius 1590-es *Nomenclaturája* szerint: „Curruca: Niomorek, vag poszata”, tehát vagy melléknév vagy főnév (poszáta-madár, tkp. a poszáta nembe – *currucae* – tartozó fajok egyede). Szenci Molnár 1604-ben szintén megkülönbözteti a két jelentést: „Nyomorék. Poszáta madár.” A Kalmárhoz időben legközelebb álló Pápai Páriz Ferenc-féle szótár latin-magyar részében viszont a következő, összevont jelentést kapjuk: „Curruca, ae: f. 1. *Nyomorék poszáta madár, mellynek fiait más neveli-fel.*” De, hogy még mindig élt a melléknévi jelentés is, azt a szótár magyar-latin-német része bizonyítja (ahol a német szó miatt a főnévi jelentés is megjelenik: „Nyomorék: *Curruca*. Eine Grasmucke.” Weöres Sándor sokat idézett *félreértelmezését* (t. i.: *currúka* = a *kuruc*) először Fekete Csaba cáfolta *Kalmár György vándorlásai és megtérése* c. tanulmányában (FEKETE 1995.).

2136–2142 A *szodomaini* vagy *holt-tengeri alma* nevezetű növény termése kívülről valóban egy vékony héjú tokból áll, mely érintésre szétpattan, s belőle selyemszálakon függő apró magvak ezrei mint a por vagy a füst szóródnak szét. A *kívül szép, de belül csúf gyümölcs* toposzának történetét Lukácsy Sándor dolgozta fel *Egynéhány toposzról* c. tanulmányában (LUKÁCSY 1994.).

2137 *Sódoma tengere*] A Holt-tenger; a hagyomány szerint az elpusztított Szodoma városa a Holt-tenger mentén volt.

2140 újoddal] ujjaddal

2130 Mint à-vípera-kígyónak-'s à-fajzata kígyó. 2131 Mint fzüli, ugj neveli fajzatát à-halafánta. 2132 Tartja *poszátának*, ha *ki-fajzik* a-vípera-nemből. 2133 Nëm bir a jó lélék-el; el-is vesztette reményét: 2134 mint, a-ki szentféget tör, a-*fzent* és *köz alami'snát* 2135 a-maga gazdag, üres, teli, erfzényébe szorítván. 2136 Gondolom à-*színest*, mint à-*hólt-tengერი almát*; 2137 mely terem ott széljel à '*Sódoma tengere*-mellett: 2138 mely-'s r'á nézve *féllette-igën szép*, s kedves a szemnek: 2139 de teli van, mondják, à-*belső része hamúval*. 2140 Vëd'd bár kézbe; azonba szoríts'd újöd-al: a-*szájdát*

s *orczádat*, s *szemedet*, s az *orrod* bélepi porral.
Igy van a színesnek mindenkor a dolga, beszéde.

S ugy vagy néki, szegény ember, mint *lapta* kezében.

Hajtja, hová tetszik, fel, alá: tevéled is ugy bán.

Néha ugyan megesik; *kő gyanánt leesénd a fejére*.

2145

S rossz *játékának* valahára megadja az *árrát*.

Gondoljad pedig *az ő barátságát* ne különben;
mint a gyanús férjnek: ki is mindenha gyanakszik
a fele mássa aránt: hitves társára is akép.

Hogyha *ruhazza* magát; menten gondolja felöle;

2150

van idegen helyeken *titkos* kedvelte szegénynek.

Ha pedig ugy *elhagyja magát* szennyessen: itéli;

ugy 's őt megtromfolja, magát adván a cselédhez.

Még mihez ha- Még lehet a színest gondolni, mikép amaz aszszonyt,

sonló a színesnek *azt a puhát; a buját; a hitetlent*; azt a bolondot;

2155

barátsága?

azt a gonoszt; akí, amidőn megláta a kertben

egy *feketés kígyót*; mutatá, mondván az urának;

e füleim hallván, hogy, *imé papi színe van annak* 's.

2143 *lapta*] labda

2146 *A megadja az árrát* 'megbűnhődik régi hibáiért' jelentésű elterjedt szólás parafrázisa.

2148 gyanús] itt: gyanúval bíró, tkp. féltékeny

2148 mindenha] mindenkor

2153 megtromfolja] A szövegkörnyezet szerint a szó 'megcsal' jelentésben áll; eredetileg a kártyajátékokban a tromf (adu) a mindent ütő kártyát jelentette, innen ered a *letromfol* 'visszavág', 'megcáfolhatatlanul meggyőz' kifejezés.

2141 s *orczádat*, s *szemedet*, s az-*orrod* 'bê-lepi pòr-al. 2142 Igy van a-fzínésnek

minden-kor' a-dolga, beszéde. 2143 S ugj vadj néki, fzégény embèr, mint *lapta* kezében.

2144 Hajtja, hová tetszik, fèl, alá: tē-vèled-is ugj bán. 2145 Néha ugjan mēg-esik;
kő-gyanánt le-esénd a-fejére. 2146 S rossz *játékának* valahára mēg-adja az-*árrát*.

2147 Gondoljad pedig *az-ő-barátfgát* nē különben; 2148 mint a-gyanús férjnek: ki-is
minden-ha gyanakfzik 2149 a-fele-másfa-aránt: hitvès társára-is à-kép'. 2150 Hodj-ha
ruhazza magát; menten gondolja felöle; 2151 van idegèn helyekèn *titkos* kedvelte
fzégénynek. 2152 Ha pedig ugj *el-hagyja-magát* szennyessen: itéli; 2153 ugj-'s

öt mēg-tromfolja, magát-adván a-cseléd-hèz. 2154 Még mi-hèz hasonló a-fzínésnek
barátsága? [287] | Még lèhet à-fzínèst gondolni, mi-kép' amaz aszfzonzjt, 2155 *azt*
a-puhát; a-buját; a-hitetlent; azt a-bolondot; 2156 *azt a-gonoszt*; à-kí, a-mídön mēg-láta
a-kertben 2157 èdj *feketés kígyót*; mütatá, mondván az-urának; 2158 e' füleim
hallván, hodj, *imé papi fzíne van ànak*-'s.

2147 em. ő

Hol veszen az olljan csúf férjfi *mozsárt* a bujának:
melljben ugyan helyesen *megtörhetné az eszetlent?* 2160
Fájdalom ez máskép! Nem igen újság *ez az ostor*.

A kettőre hasadt nyelvűnek fortsa beszédét
kell gondolnod úgy is, mint *a kígyó levetettét*,
azt *a fejér bőrit*, meljet levet *egyszer időként (*)*:
meljel is olj'k asszony jelesen szépíti magát meg; 2165
környüle drága *fejének* egész *meljéig* eresztvén.
Megtelik az könjen kígyó tojománnyal egészen.
Tojhatik ám eleget *szeme*, mind *füle*, s *orra*, s a *szája*.
Tojhatik ám eleget a melje 's téjnek helyette.

Ennekem úgy látszik; béillik ez egy kis *Ötösnek*. 2170
De még *búzafejek* maradoztak el: öszveszedem mind:
s másnak adom. Lészen közel egy éfára való szem.
Micsoda bőséggel terem *a Kháméleon* avagy
Kárlina fű; meg nem lehet írni se mondani épen.

* *Eszteendőkként.*

2162 *fortsa*] furcsa; lásd Kalmár jegyzetét az 1887. sorhoz a 149. oldalon

2164 (*)] tkp. *esztendőkként*; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

2170 Ennekem] Ennekem

2170 Ötösnek] lásd az 1518. sorhoz írt jegyzetet a 126. oldalon

2172 éfára] Az éfá ősi, bibliai mértékegység: szilárd, száraz anyagok űrmértéke, kb. 22 liter.

2174 *Kárlina* fű] lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

2159 Hol vészén az-olljan csúf férj-fi *mo'sárt* a-bujának: 2160 melljben ugyan helyesen *még-törhetné az-eszetlent?* 2161 Fájdalom ez más-kép'! Ném igen újfág *ez az-ostor*. 2162 *A-kettőre hasadt nyelvűnek fortsa beszédét* 2163 kell gondolnod ugj-ís, mint *à-kígyó lè-vetettét*, 2164 azt *a-fejér bőrit*, meljet lè-vet *ëdj-fzër idők-ként (*)*: 2165 meljel-is olj'k aszfzonzj jelesen fzépíti-magát-még; 2166 *környüle* drága *fejének* egész *meljéig* eresztvén. 2167 Mëg-telik az könjen kígyó tojománj-al egészen. 2168 Tojhatik ám éléget *fzëme*, mind *füle*, s *orra*, s a-*szája*. 2169 Tojhatik ám' éléget à-melje-'s téjnek helyette. 2170 Ennekem ugj látszik; bë-illik ez ëdj kis *Ötösnek*. 2171 De még *búza-fejek* maradoztak-el: öszve-fzëdëm mind: 2172 s másnak adom. Lészën közel ëdj éfára-való fzëm. 2173 Micsoda bőfëg-el terem *a-Kháméleon* àvagy 2174 *Kárlina*-fű; mëg-nëm-lëhet írni së mondani épen.

* *Eszteendők-ként.*

2169 em. *âm'*

	Ugy látszik; szaporá b minden kertbéli virágnál:	2175
	énnekem ugy tetszik, bőve b az erdei fűnél.	
	Csudda, amit mondok! lehet is nagy csudda előttd.	
	Hát hiszed-e? Nem képtelen-e teelőttd e mondás?	
Sokan vén korok- ban is színesked- nek	Télen igen kevés a zöldség; és semmi virágot nem láthatsz sohol is: de ezen szép <i>Kárlina fűnek</i>	2180
	szűneti hol van? imé zöldellik <i>a</i> minden időben.	
	Terjed az! ám mindenha virágzik s magzik erősen!	
	Micsoda <i>orvossági erő</i> van benne! csudálhat'd!	
	Mégis igen olcsó; gyakrabban ingyen is adják.	
	<i>Mindenféle sebet s nyavalyát gyógyítanak azzal.</i>	2185
	Mégis az orvosló maga nem gyógyúl meg azáltal:	
	sokkal söt nyavalyás b lészen; a pokol vara 's inkább	
	mérggesedik; s megöli, s a pokolba taszítja le ötet:	
	annyival is inkább, hogy olj'k neme <i>méreg egészen.</i>	
	Nagy erejét s hasznát e Világ érezheti annak.	2190
	Már <i>igen aggocskák</i> , élnek még is <i>vele</i> holtig.	

2178 képtelen-e] képtelenség-e

2179 zöldség] itt: zöldellő növény

2180 sohol is] sehol sem

2182 mindenha] mindenkor

2187 pokol vara] A *pokolvar* a lépfenére visszavezethető hólyagosodása a testnek, tá-
gabb értelemben a bőrön megjelenő bármilyen elfertőződő sebet is így neveztek.

2175 Ugy látszik; szaporá**b** mindén kert-béli virág-nál: 2176 énnekém ugj tetfzik,
bőve**b** az-erdei fű-nél. 2177 Csudda, a-mit mondok! lehet-ís nagy csudda előttd. 2178
Sokan vén korokban-is színéskédnek. [288] | Hát hiszéd-è? Ném képtelen-è tē- előttd e'
mondás? 2179 Télen igén kevés a-zöldfég; és fēmmi virágot 2180 nēm láthatsz
fohol-ís: de ezēn fšép *Kárlina-fűnek* 2181 fšűneti hol van? imé zöldellik *a* mindēn
időben. 2182 Terjed az! ám mindēn-ha virágzik s magzik erősen! 2183 Micsoda
orvosfági erő van benne! csudálhat'd! 2184 Még-is igén-olcsó; gyakrabban ingyen-is
adják. 2185 *Mindēn-féle sebēt s nyavalyát gyógyítanak āz-al.* 2186 Még-is az-orvosló
maga nēm gyógyúl-még az-által: 2187 fokkal főt nyavalyás**b** lészēn; a-pokol vara-'s
inkább 2188 mérggesedik; s mēg-óli, s a-pokolba taszítja-lē ötet: 2189 ānjival-ís
inkább, hodj olj'k nēme *méreg egészen.* 2190 Nagy erejét s hasznát e' Világ érezheti
ának. 2191 Már *igēn-aggocskák*, élnek még-is *vele* hōltig.

Mózes után *Dávid* amint énekli *határát*
e rövid életnek; közelítik imé; el is érték;
sőt meg is halladták; élnek még is *vele* holtig.
Mint a régi cserép bészívta a mérget avagy zsírt. 2195
Ám ki-kiadja magát, kiveri cserepét, a veríték;
ha meleg éri közel: de benn tartózik a bővi
mind addig; miglen szénnel ki nem égeted abból.
Hát a pokol mérégét ama mérges *Kárlina* fünek
óh minemü tüzzel és lánggal emészti meg ISTEN! 2200
Viszket a színesnek szünetlen a szája e fűre:
élemedett s öszült korban 's kívánja veszettül.
Mint valamelj, terhét kiviselte, anyácska, vagy asszony,
ötven után számlálja az esztendő a bujácska;
mégis ifjui bujja bolondságának az ízit 2205
tartja a szájában; s édess ízint nyeli kortját;
színtugy hízik, igen hízik, nem tudja a férje.
Ám a leánya, avagy valamelj idegen kis ünöcske,

2192–2193 Utalás az ember életének múlandóságát az örökkévaló Istennel szembeállító 90. *Zsoltár* 10. versére: „A mi esztendeinknek napjai hetven esztendő, vagy mennél felgyebb, nyóltzvan esztendő: és azoknak szinte a java is nyomorúság és fáradság, melly mikor hirtelen elmúlik; elrepülünk.” A zsoltár első verse nyomán azt hagyományosan Mózesnek tulajdonítják: „Mósesnek az Isten emberének imádsága. Uram, te minékünk hajlékunk voltál minden időben.”

2194 *vele*] ti. a kárlina fűvel

2197 benn tartózik] bent tartatik

2199 *Kárlina*] lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

2192 *Mó'ses* után *Dávid* à-mint énekli *határát* 2193 *e' rövid életnek*; közelítik imé; el-is érték; 2194 főt még-is halladták; élnek még-is *vele* holtig. 2195 Mint à-régi cserép bē-fzívta a-mérget avagy zsírt. 2196 Ám ki-ki-adja magát, ki-veri cserepét, a-veríték; 2197 ha meleg éri közel: de bèn tartózik a-bővi 2198 mind à-díg; miglen fzen-el ki-nēm égeted à-ból. 2199 Hát a-pokol mérégét ama mérges *Kárlina*-fünek 2200 óh mi-nēmü tüzz-el és láng-al emészti-még ISTEN! 2201 Viszket a-fzínésnek fzünetlen a-fzája e' fűre: 2202 élemedett s öszült korban-'s kívánja veszettül. 2203 Mint valamelj, terhét ki-viselte, anjácska, vagj asszony, 2204 *öven-után* fzámlálja az-esztendő a-bujácska; 2205 Magáról nēm hiszēn a-fzinēs. [289] | még-is ifjúi bujja bolondfágának az-ízit 2206 tartja a-fzájában; s édess ízint nyeli kortját; 2207 fzint'-ugj hízik, igēn-hízik, nēm tudja a-férje. 2208 Ám a-léánja, avagj valamelj idegēn kis ünöcske,

2204 em. *öven-után* 2205 em. *ifjúi*

a tizenhármát alig érte el; azt eszi, falja,
 s, mint mai ellettét a tehén, nyalogatja erősen: 2210
 nászra, avagy b- - -lyra, hamar készíti, tanítja:
 s *mit maga régen evett, rágott*, s nyelegetve emésztett,
 az aggott szájával *azon kérődzik* a gyomra.
 Óh de kevés a jó feleségtartó kegyes ember!
 S óh de kevés a jó Sárát nevelő kegyes asszony! 2215
 Semmit amaz nem lát: megtudja vakítani ez aztat:
 és így a *Katka s Borka szemét* felnyitja napokként.
 Hosszu ugyan; de helyes, s *példás*, úgy itélem, e példa.

Magáról nem Látom, melj kedvess e Világnak *a Kárlina zsírja!*
 hiszen a szines azt szintugy belefőzik a borba, akármi italba: 2220
 Jobban a Spanyolok s Olaszok kigyója sem *ízél*.
 Néha mivel veszedelmes, azért kétséges a haszna.

2211 b- - -lyra] Valószínűleg: *bivalyira*, hangsúlyos *i*-vel az elején. Így utalás a gyerek-lány anyja által támogatott korai szexualitására.

2215 Sára Ábrahám felesége az *Ószövetség*ben. Mielőtt az Isten megváltoztatta nevüket, Szárajként lett Abrám hűséges házastársa. Szépségét a *Biblia* több helyen említi. Története: *1Móz* 11–23.

2217 *Katka s Borka*] Két régies közmondás ismeretében talán nem véletlenszerűen kiválasztott női nevek. 1. *Lusta Kati rest anyának a leánya*: tkp. 'amilyen az anya, olyan a lánya' jelentésben; 2. *Szereti a borkát* vagy *Szereti a bort és Borkát*: tréfás mondás az italt és a nőket kedvelő férfiről.

2217 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

2219 *a Kárlina zsírja*] lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

2221–2224 Nem tudható, hogy mire utal a szerző.

2221 Spanyolok] Spanyolok

2221 *ízél*] itt: fűszerez, izesít

2209 a-tizén-hármát alig érte-el; azt észí, falja, 2210 s, mint mai elléttét a-tehén,
 nyalogatja erősen: 2211 nászra, avagy b- - -lyra, hamar készíti, tanítja: 2212 s *mit
 maga régen évett, rágott*, s nyelégetve emésztétt, 2213 az-aggott szájával *azon kérődzik*
 a-gyomra. 2214 Óh de kevés à-jő felefégtartó kedjës embër! 2215 S óh de kevés
 à-jő Sárát nevelő kedjës afzfzonj! 2216 Sëmmít amaz nëm lát: mëg-tudja vakítíni ez
 aztat: 2217 és ígj a-Kat'ka s Borka szëmét fël-nyítja napok-ként. 2218 Hofzfzû
 ugjan; de helyës, s *példás*, ugj itélëm, e' példa. 2219 Látom, mëlj kedvess e' Világnak
a-Kárlina zsírja! 2220 azt fzfzint'-ugj bele-fözík a-borba, akâr-mi italba: 2221 Jobban
 à-Spanjorok s Olaszok kigyója sëm *ízél*. 2222 Néha mivel veszedelmes, azért kétfégës
 a-haszna.

2214 em. *kedjës*

Tartják csuppa bolondságnak s véteknek azértán
inni a bort egymásnak egészségére köszönnén.

Nincsen a színesnek helyesebb törvénye, szokása, 2225
ennél: mert maga tudja, hogy azt színből cselekedné,
nem szívből: de együtt szeretet sincs benne se jószág.

Nem tudhatja imé, hogy másnak is a szíve kettős,
s nyelve hasadt, színe 's sok volna, mikép őmagának:
felteszi mégis: ezért őmagát vádolja bizonynal: 2230

Nem hihet ő másnak: másról nem; hanem őmagáról.
Nem veszi észre; magát hogy elárúlgatja egészen:
hogy minden, valamit szállánd, s valamit ha cselekszik,
színesség; csupa színesség! nyelve s szíve kettős.

Színből köszön és Jó napot ám mondhat! nem egyéb az: egy henye 2235
kíván jót a színes bonjour!

És az ő Kész szolgálja egyéb nem; csalfa treissant!
Mondja ha, szíveimből: nekem ezt teszi, hogy, szíveimből.
Mind a de tout mon ceur, s a de tous mes ceurs teszen egyet.
Szóljon ingyen, vagy amugy, mind egy a célja, beszéde.

2229 őmagának] önmagának

2230 őmagát] önmagát

2231 őmagáról] önmagáról

2235 bonjour] jó napot, fr.

2236 Kész szolgálja] Általában a levélszöveget lezáró köszönés volt az igaz vagy kész szolgálja formula.

2236 treissant] talán a à votre santé 'egészségére' fr. kifejezés fonetikus átírása

2238 de tout mon ceur; de tous mes ceurs] 'teljes szíveimből; teljes szíveimből', fr.

2239 mind egy] itt: ugyanaz

2223 Tartják csuppa bolondfágnak s vétéknek azértán 2224 inni a-bort edj-másnak
egészségére köszönnén. 2225 Nincsen a-színésnek helyeséb törvénye, szokása, 2226
e'-nél: mert maga tudja, hodj azt színből cselekedné, 2227 nem szívből: de együtt szeretet
sincs benne se jószág. 2228 Nem tudhatja imé, hodj másnak-is a-szíve kettős, 2229
s nyelve hasadt, színe-'s sok-vólna, mi-kép' ő-magának: 2230 fél-tészi még-is: ez-ért
ő-magát vádolja bizonynal: 2231 Nem hihet ő másnak: másról nem; hanem ő-magáról.
2232 Nem veszi-észre; magát hodj el-árúlgatja egészen: 2233 Színből közfön és
kíván jót a-színés. [290] | hodj mindén, valamit szállánd, s valamit ha cselekszik, 2234
színesség; csupa színesség! nyelve s szíve kettős. 2235 Jó napot ám mondhat! nem egyéb
az: edj henye bon-jour! 2236 És az-ő-Kész szolgálja edjéb nem; csalfa treissant! 2237
Mondja ha, szíveimből: nekem ezt teszi, hodj, szíveimből. 2238 Mind a-de tout-mon-ceur,
s a-de tous mes ceurs teszén edjet. 2239 Szóljon ingyen, vagj amugj, mind edj a-célja,
beszéde.

Mondja nekem bár *szá'lok*, akár, *szolgálók*, ez ember! 2240
nem magyaráz: *szívét* mindenkoron *öszveszorítja*.
Szíve nem ád soha, mint a *treissántnak* szíve, többet.

Amikor enni megyek; s kíván *jó gyomort az evésre*:
szíve hazud. S azután mondván, hogy *váljon az étel*
jómra: hazud szintugy. S amikor *ptrüsszentek* erősen 2245
vagy gyengén; s mondándja; *lehessen utánna egészség*:
akkor is és mindenkor a *szíve hazud* a csalárdnak.

Némelj meges-
mértető jelei a
színesnek

Nem csuda másképen; a világ hogy e *Kárlina* fűvet
ugy szereti, s él véle: imé látjuk, hogy, akiktől
ám másféle igaz *orvoslást* kell vala várni, 2250
még azok is vészik hasznát: s dicsérve *javallják*
másnak akárkinek is, minden módjával egye'mben.
Nem várhatni igaz *szívet*; jó *példaadást* sem
mind attól, valaki *testvérét gyűlöli holtig*:
és aki atyjafiának az ellensége, irígye. 2255

Lesz valahára időm feltennem írásban elődbe
húsz jeleket; meljek nyilván *kijelentik a színest*;

2240 *szá'lok*] a *szolgálók* köszöntési forma röviden

2241 nem magyaráz] Lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon. Tehát, ezen a helyen
Kalmár arra utal, hogy a *szolgálók* köszöntéssel a megszólaló éppen nem a valóságos
gondolatait fejezi, fejt ki.

2242 *treissántnak*] lásd a jegyzetet a 2236. sorhoz

2245 *ptrüsszentek*] tüsszentek

2248 *Kárlina* fűvet] lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

2252 egye'mben] együtt

2240 Mondja nekem bár *szá'lok*, akár, *szolgálók*, ez embër! 2241 nëm magyaráz: *szívét*
minden-koron *öszve-fzorítja*. 2242 Szíve nëm ád foha, mint a-*treisfántnak* szíve, többet.
2243 A-mi-kor' enni mëgyék; s kíván *jó gyomort az-évésre*: 2244 *szíve hazud*. S az-után
mondván, hodj *váljon az-étel* 2245 *jómra: hazud* színt'-ugy. S a-mikor' *ptrüsszfzentek*
erősen 2246 vagj gjëngén; s mondándja; *lëhesfën utánna egészség*: 2247 à-kor'-is és
minden-kor' a-*szíve hazud* a-csalárdnak. 2248 Nëm csuda más-képen; a-világ hodj e'
Kárlina-fűvet 2249 ugj fzerëti, s él-vële: imé látjuk, hodj, a-kik-től 2250 ám más-fële
igaz *zorvosláft* këll-vala várni, 2251 még azok-ís vëszik-hasznát: s dicsérve *javallják*
2252 *másnak* akár-kinek-ís, mindën módjával ëgje'mben. 2253 Nëm várhatni igaz
szívet; jó *példa-adást* sëm 2254 mind ától, valaki *test-vérét gyűlöli holtíg*: 2255
és a-ki atyjafiának az-ellenfëge, irígye. 2256 Nëmëlj mëg-ëfmértető-jelei a fzinësnëk.
[291] | Lësz valahára idöm fël-tënnëm írásban elődbe 2257 *húsz jeleket*; mëljek nyilván
ki-jelëntik a-színëst;

és a *hasadt nyelvűt* mintegy *újjal kimutatják*.
Hogyha *közönségesb jegyeket* jegyzek meg ezuttal
a húsz bélyegnek kívülötte: reménlem, a többit 2260
könjebben elvárod; amíg kell másszor aratnunk.

Ami időn *könyörögni szokás* templomban, akárhol;
étel előtt vagy után; *szemeit futtatja* a színes.
S ami időn látsz *olljan erőtlenséget* őbenne:
nem csuda lessz, (ha kegyes vagy is) ha *nevetve fakadsz el*. 2265

Ha hozzája találsz menni, lábodra, fejedre,
nézeget egynéhányszor, avagy csak *lopva tekintget*.
Szóll amidőn teveled; széljelnéz másra, magára.
És a beszéd közben örömet társalkodik ebbel
vagy macskával; egyéb állattal is, ami van ottan. 2270
Azt némeljik az asztalnál 's vendégli, dicséri.

Hogyha, magad lévén, a szobába középre; s egyébkor
tisza világosságra szokott ültetni; magának
orczáját de takarja homállyal; avagy tova hátr' áll:
ne higj néki: hamis: tarkább a *Kárlina* fűnél. 2275

2259 Hogyha] itt: amikor

2259 *közönségesb jegyeket*] általánosabb jeleket

2260 a húsz bélyegnek kívülötte] a húsz jelen kívül; a bélyeg, különösen a protestáns terminológiában, a mai *jel* kifejezésünk értelmében állt

2262 Ami időn] amikor

2274 hátr' áll] hátra áll

2275 *Kárlina* fűnél] itt és a továbbiakban lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

2258 és a *hasadt nyelvűt* mint-édj *új-al ki-mutatják*. 2259 Hodj-ha *közönfégésb jegyeket* jegyzék-még ez-uttal 2260 a-húsz bélyegnek kívülötte: reménlem, a-többit 2261 könjében el-várod; a-míg kell más-fzor aratnunk. 2262 A-mi-időn *könyörögni szokás* templomban, akár-hol; 2263 étel-előtt vagj után; *szemeit futtatja* a-fzínés. 2264 S a-mi-időn látsz *olljan erőtlenségét* ő-benne: 2265 nem csuda lessz, (ha kedjés vadj-ís) ha *nevetve fakadsz-el*. 2266 Ha hozzája találsz menni, lábodra, fejedre, 2267 nézeget édj-néhánj-fzor, avagy csak *lopva tekintget*. 2268 Szóll a-midőn tē-veled; széljel-néz másra, magára. 2269 És a-beszéd-közben örömeft társalkodik ebbel 2270 vagj macskával; egyéb állat-al-is, à-mi van ottan. 2271 Azt némeljik az-asztal-nál-'s vendégli, dicséri. 2272 Hodj-ha, magad lévén, a-fzobába középre; s égjéb-kor' 2273 tisza világosságra szokott ültetni; magának 2274 orczáját de takarja homály-al; avagy tova hátr'-áll: 2275 nè hidj néki: hamis: tarkább à-*Kárlina* fű-nél.

2263 em. *futtatja*

Hogyha ő tudva beszél, önként, olj forma dologról,
ami neked nemigen hasznos; s nem hallasz örömmel:
s hogyha szokott önként *három négyféle tanátsot*
adni; s az elsőket mind elrontándja utólján:
ne higy néki: hamis: tarkább a Kárlina fűnél. 2280

Ha *nehezen* veszi bé vagy *szenvedi gyomrod az ételt*:
vagy, ha vissza találod ereszteti egyszer egészen;
vagy ha csak egy falatot 's: vagy akármi ha érni találánd:
frígyet a gyomroddal máskép vess: véle szövetkezz:
Kárlina fűszerszám nélkül mindenkor élélhetsz. 2285

Sokféle nemzet-
béli Név a mai
Magyarok közt

Még ide hátra van egy keves *árpácskám a kölessel*.
De, minthogy hátrácska maradt az *árpa vetéském*,
máskép nem lehet, az aratása 's utólszor esik meg.
Jobban hagyd érjen meg! Eléb a kölest aratom le.

Feltehetem; megesik minden Országban, akárhol; 2290
vagnak, akik *három négy nemzetnek* a nevéről
hívatják magokat; ki-ki egyről, tudnia illik.

E két Országban pedig írhatok a *Magyarok közt*
tizenhat, legaláb, *tizenöt nemzetbeli névről*.

2284 frígyet] itt: szövetséget

2285 *Kárlina fűszerszám*] lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

2293 E két Országban] ti. Erdélyben és a királyi Magyarországon

2276 Hodj-ha ő tudva beszél, ön-ként, olj-forma dologról, 2277 a-mi nekéd nem-igén
hasznos; s nem hallasz örömm-el: 2278 s hodj-ha szokott ön-ként *három' négy-féle*
tanátsot 2279 adni; s az-elsőket mind el-rontándja utólján: 2280 nè hidj néki: hamis:
tarkább à-Kárlina-fű-nél. 2281 Ha *nehezen* vészi-bé vagj *fzenvedi gyomrod az-ételt*:
2282 *Sok-féle nemzet-béli Név a-mai Magyarok-közt. [292]* | vagj, hà vissza-találod ereszteti
édj-fzër egészen; 2283 vagj ha csak édj falatot-'s: vagj akármi ha érni-találánd: 2284
frídyet a-gyomrod-al más-kép' vess: véle szövetkëzz: 2285 *Kárlina fű-fzërfzám-nélkül*
mindën-kor' el-élhetsz. 2286 Még ide hátra van édj kevés *árpácskám a-kölës-el*.
2287 De, mint-hodj hátrácska maradt az-*árpa-vetéském*, 2288 más-kép' nem lehet,
az-aratása-'s utólfzor efik-mëg. 2289 Jöban hagy'd érjën-mëg! Eléb a-kölest aratom-lë.
2290 Fël-tëhetëm; mëg-esik mindën Orfzágban, akár-hol; 2291 vadjnak, a-kik *három*
négy nemzetnek a-nevéről 2292 *hívatják magokat*; ki-ki édjről, tudnia illik. 2293
E' két' Orfzágban pedig írhatok a-*Magjarok-kózt* 2294 *tizën-hat*, leg-aláb, *tizën-öt*
nëmzet-beli névről.

2280 em. à-Kárlina-fű-nél

Ezt lehet írni *Magyarnak*; amazt *Kúnnak* titulálják; 2295
 ez őmagát hivatja *Tatárnak*; amaz de *Töröknek*;
Szásznak vagy *Németnek* imez; *Tótnak* pedig oljik;
 némeljik *Lengyelnek*, avagy *Csehnek*, vagy *Orosznak*;
Horvátnak némeljik ugyan; *Rácznak* pedig oljik;
 ez de *Kozáknak*; ama *Zsidónak*, *Olasznak*, *Oláhnak*. 2300
 Még az egy *Örmény* nevezet hogy volna közöttünk,
 nem tudom; ám ha vagyon 's város kettő csupa *Örmény*.
 Hívhatnánk eleget ma *Görögnek* 's: szinte *Czigánnak* 's.
 De nem akar senki 's dicsekedni e két here névben.
 Megfelel *ennek* igen sok: *amazt* is tudja az anyja. 2305
 Óh nyomorúlt férjfi! nem tudsz zaboládra vigyázni!
 hogy kényes hitessed, s lányod, szájokra ereszted!
 Légy *szemes* és *gondos férj!* jó atya, gazda, keresztyén!
 Tiltsd *ezeket*; soha venni s *adni* ne menjenek el-ki:
azt pedig házadhoz ne erezd az adásra-vevésre. 2310
 Im ők mind ketten magokat zsákmányra kiadják!
 Sokba került *móringja*: de most fátyolka a *béri*.
 De gonosz a kissebb is! akí rá nézve kegyeske!

2296 őmagát] önmagát

2308 *szemes*] körültekintő, ügyes, szemfüles

2312 A *móringa* a férjhez adott nők díja, amit a férj mintegy letétbe helyez.

2295 Ezt lehet írni *Magyarnak*; amazt *Kúnnak* titulálják; 2296 ez ő-magát hivatja
Tatárnak; amaz de *Töröknek*; 2297 *Szásznak* vagy *Németnek* imez; *Tótnak* pedig
 oljik; 2298 némeljik *Lengyelnek*, avagy *Csehnek*, vagy *Orosznak*; 2299 *Horvátnak*
 némeljik ugyan; *Rácznak* pedig oljik; 2300 ez de *Kozáknak*; ama 'Sidónak, *Olasznak*,
Oláhnak. 2301 Még az-édj *Örmény* nevezet hodj volna közöttünk, 2302 nem tudom;
 ám ha vadjon-'s város kettő csupa *Örmény*. 2303 Hívhatnánk éléget ma *Görögnek*-
 's: szinte *Czigánnak*-'s. 2304 De nem akar fénki-'s dicsekedni e két' here név-ben.
 2305 Még-felel *e'nek* igen-fok: *amazt*-is tudja az-anjja. 2306 Tizén-édj Némzet
Magyar-Ország-ban. [293] | Óh nyomorúlt férjfi! nem tudsz zaboládra vigyázni! 2307
 hodj kényes hitessed', s lányod', szájokra eresztéd! 2308 Légy *szemes* és *gondos férj!* jó
 atya, gazda, keresztyén! 2309 Tiltsd *e'zeket*; soha venni-s-*adni* ne menjenek-el-ki: 2310
azt pedig házad-hoz ne erezd az-adásra-vevésre. 2311 Im' ők mind ketten magokat
 zsákmányra ki-adják! 2312 Sokba került *móringja*: de most fátyolka a-*béri*. 2313
 De gonosz à-kissèb-is! a-kí r'á nézve kedjeske!

2302 em. *vadjon*

Bérbe kiadja magát most *dib-dábért*; de ne tudják:
majd pedig a *Hústól* sok ezert vár s kér a bitangért. 2315

Tizenegy Nemzet Most ez elég: az útfélről bélepek az útra.
Magyar Ország- E bódlog *Kanaán Ország* dicsekedhetik abban,
ban hogy *tizenegy Nemzet*, de kivált a *széleit* inkább,
lakja: s a jó szívű *Magyar a szívébe* középben
lett örökös: a Mennyet imádja; s örül a Királynak. 2320
Hogy hát annyi különb nevezet bécsúsza közinkbe:
nem csuda. Csudda csudája pedig, hogy *minden egyéb*
nép,
ha Magyar Országból kimegyen, mind *tiszta Magyarnak*
mondja magát: szenvedhetnénk inkább csuda nélkül;
ha *Magyarocskának*; ha *Magyarkának*, s *Magyarosnak*, 2325
mondná: vagy, ha *Magyar formának* is, annyival inkább.
Aki nem bizonyába való Magyar; én úgy itélem,
a *Magyar Orzági* nevezet lesz néki helyeseb.

2314 *dib-dábért*] haszontalanságért

2315 *Hústól*] a jegyespártól

2327–2328 Kalmár itt egyértelműen megkülönbözteti a magyar anyanyelvű, *bizonyába való Magyarokat* a korona fennhatósága alá tartozó, de nem magyar anyanyelvűektől (*Magyar Orzági*), akiket a korban is elfogadott latin kifejezéssel összevonva *Hungarusnak* hívtak, de amely elnevezés így szerinte összemossa, megkülönböztethetlenné teszi a nem magyar anyanyelvűek és a magyar anyanyelvűek halmazát.

2314 *Bérbe* ki-adja magát most *dib-dáb-ért*; de ne tudják: 2315 majd pedig a-*Hústól* fok ezért vár s kér a-bitang-ért. 2316 Most ez elég: az-út-félről bé-lépék az-útra. 2317 E' bódlog *Kanaán-Ország* dicsekedhetik abban, 2318 hódj *tizen-édj* *Nemzet*, de kivált' à-*széleit* inkább, 2319 lakja: s a-jó szívű *Magyar à-szívébe* középben 2320 lett örökös: à-Mennyet imádja; s örül a-Királynak. 2321 Hódj hát annyi különb nevezet bé-csúsza közinkbe: 2322 nem csuda. Csudda csudája pedig, hódj *minden egyéb nép*, 2323 ha *Magyar-Országból* ki-megyén, mind *tiszta Magyarnak* 2324 mondja magát: szenvedhetnénk inkább csuda-nélkül; 2325 ha *Magyarocskának*; ha *Magyarkának*, s *Magyarosnak*, 2326 mondná: vagy, ha *Magyar formának*-is, annyival-inkább. 2327 A-ki nem bizonyába-való Magyar; én úgy itélem, 2328 a-*Magyar-Orzági* nevezet lesz néki helyeseb.

Miért mondja magát némelj ember Magyaroknak? De *mi okon* kapogat valaki a *Magyar neven* inkább? 2330
 hagyd lám! Én *hat okot* tehetek fel: elég leszen egyszer. 2330
 Hogy a *Királyunknak* főbb *dicsőssége* ez Ország;
 az bizonyos. Csak ezért kívánsz mondatni *Magyarnak*?
 Mondd inkább magadat *Magyar Országi* szabadosnak.
 Vagy hogy igen *bóldog* s *dicső Ország*: csak ezért-e?
 Nem mondhatsz egyebet: *Magyar Országi* vagy: elég ez. 2335
Híresek a Magyarok hajdantól fogva maiglan:
 mondod; ezért akarod magadat tettetni *Magyarnak*.
 Jobb, soha ne tettesed; hanem mindenbe kövessed
 őket: s *a Nyelvet*, szükség, bizonyába szeressed;
 hogy szódnak mindenkor hitelt adhasson akárki. 2340
 Hogy vagyon a *Magyarokban* igen *sok, szép, s nagy*
ajándék:
 mondod; ezért? Amit felelék, szolgálni fog itt is.
 Hogy az *anyád* vagy *apád* *Magyar* ember: vann okod;
 úgy-e,
 s jussod elég? *Szégyen* 's van elég; még több *a gyalázat*:
nem tudod a Nyelvet: szégyenbe maradtok azért mind. 2345

2333 szabadosnak] *libertinusnak*, jobbágyi kötelességek alól felmentett, de nem nemes személynek

2341 Itt feltehetően isteni adományról, *ajándékról* van szó *Jak* 1:17 értelmében. Lásd ehhez a locust a 17. sor jegyzetében a 40. oldalon.

2344 jussod] (törvényes) örökrész, örökség

2329 De *mi okon* kapogat valaki a-*Magyar névén* inkább? 2330 Mi-ért mondja magát *némelj* embér *Magjarnak*? [294] | hagy'd lám! Én *hat okot* tehetek-fél: elég lészén edj-fzér.
 2331 Hodj a-*Királyunknak* főbb *dicsősfége* ez-Ország; 2332 az bizonyos. Csak ez-ért kívánsz mondatni *Magjarnak*? 2333 Mond'd inkább magadat *Magyar-Országi* szabadosnak.
 2334 Vagj hodj igén-*bóldog* s *dicső Ország*: csak ez-ért-è? 2335 Ném mondhatsz egjebet: *Magyar-Országi* vadj: elég ez. 2336 *Hírésék à-Magyarok* hajdantól fogva maiglan: 2337 mondod; ez-ért akarod magadat tettetni *Magjarnak*. 2338 Jobb, fo ha nè tettesfed; hanëm mindenbe kövesfed 2339 őket: s *à-Nyelvet*, fzüőkfég, bizonyába fzeresfed; 2340 hodj fzódnak minden-kor' hitelt adhasfon akár-ki. 2341 Hodj vadjon a-*Magjarokban* igén-*fok, fzép, s nagy ajándék*: 2342 mondod; ez-ért? A-mit felelék, fzolgalni-fog itt-is. 2343 Hodj az-*anyád* vagj *apád* *Magyar* embër: vann okod; ugj-è, 2344 s jusfod elég? *Szégyen*-'s van elég; még több *a-gyalázat*: 2345 *nëm tudod a-Nyelvet*: fzeégyenbe maradtok azért mind.

De sokkal jelesebb; hogy még az *ösödnek öséről*
mondhatod és tarthat'd magadat mindenha *Magyarnak*;
egyszersmind örökösnek, igaz jó Nemesnek amellett.
Ugy de *nem tudod a Nyelvet*: szégyenbe maradnál:
senki nem adna hitelt: egyebet gondolva felőled 2350
az idegen. Ha talám hinné 's, hogy régi *Nemes* vagy,
és *Magyar Ország*i lakos: ám de micsoda jeltől
tudhatná meg im ezt, hogy te *igazán Magyar* is vagy?
Ezt nyernéd; kinevetne: mivelhogy előtte hazudtál.

Magyar Ország
Nemesen történt
dolog

Nem lehet elhallgatnom ugyan egy példabeszédet. 2355
Felteszem azt röviden: arról lessz varva a hím is.
Elmenvén maga egy *Magyar Ország*i Nemes Ember
egy bizonyos országba; de *most* nincsen neve néki:
ahol 's *Nemzetesek* számába vagyon, aki nálunk,
és egyebütt, esméri magát s titulálja *Nemesnek*: 2360
Méltóság légyen pedig, akit szoktanak ottan
hívni *Nemesnek*: imé ez köztök a könjü különbség.
Abban az országban lévén, ezt monddom, az útja

2347 mindenha] mindenkor

2356 hím] pettyezéssel, pontozással varrt díszítés

2357–2362 Kalmár az általa más országban – valószínűleg Angliában – már megismert, modern nemzetfogalmat ütközteti a nálunk még jó évszázadig fennálló nemesi nemzetfogalommal, melynek lényege a *nemzetesség*, a nemességhez való tartozás. Ez alapján *joggal* nevezi magát magyarnak az egyébként nem magyar származású, de magyar nemes az anekdotában. A modern nemzetfogalom alapja – Kalmár esetében is vallottan – az egy nyelvet beszélők közösségéhez való tartozás.

2346 Dè főkal jelèsèb; hodj még az-*ösödnek öséről* 2347 mondhatod és tarthat'd magadat mindèn-ha *Magjarnak*; 2348 ëdjfzër-s-mind örökösnek, igaz jò Nëmësnek a-mèlett. 2349 Ugj-dè *nëm tudod à-Nyelvet*: szégyènbe maradnál: 2350 fënki nëm adna-hitelt: ëgjebet gondolva felöled 2351 az-idegèn. Ha talám hinné-'s, hodj régi *Nëmës* vadj, 2352 *Magjar-Orfzági Nëmësèn történt dolog. [295]* | és *Magjar-Orfzági* lakos: âm dè micsoda jeltől 2353 tudhatná még im' ezt, hodj tē *igazán Magjar-ïs* vadj? 2354 Ezt nyernéd; ki-nevetne: mivel-hodj előtte hazudtál. 2355 Nëm lehet el-hallgatnom ugjan ëdj példa-beszédét 2356 Fël-tészëm azt röviden: arról lészsz varva a-hím-is. 2357 El-mënvén maga ëdj *Magjar-Orfzági* Nëmës Embër 2358 ëdj bizonyos orfzágba; de *most* nincsen neve nëki: 2359 a-hol-'s *Nëmzetesek* fszámába vadjon, a-ki nálunk, 2360 és ëgjebütt, ësméri magát s titulálja *Nëmësnek*: 2361 *Méltófág* lëdjën pedig, à-kit fzoktanak ottan 2362 hívni *Nëmësnek*: imé ez köztök a-könjü különbfég. 2363 Abban az-orfzágban lévén, ezt monddom, az-ütja

egy Országunkbéli *Nemesnek*, ezen titulussal;
s kérdetvén, hogy micsoda nemzetség legyen, így szól, 2365
hogy *Magyar* ő. De azok menten vetik ellene néki:
ami időn másszor Magyarok fordultak előttök;
nékiek ugy tetszik, más volt a képek azoknak,
és másféle tekintetek is: a *szavok* ha különb-e,
nem tudják: ez okon őtőle kikérik ez egyet; 2370
hogy született nyelvén valamit mondjon csak *öt, hat, szót*.
Mond valamit: s kérdik, ha *Magyar nyelvén* van a
mondva?
Nem; feleli: s igazán megvallja; *nem érti a Nyelvet*.
Meljre felelnek azok mindjárt; hogy ő *nem 's Magyar*
ember.
Ő pedig ezt állítja, *ez Országának* hogy ő *Tagja*, 2375
s régi igaz fia; s *minden nemzetsége Nemes volt*.
Maglehet azt engedni, felelnek azok neki ismét,
régől fogva, ha két száz esztendőknél előtte 's,
éltenek az elei s dicsekedtek *e jussal*, amint van:
még azzal meg nem próbálta, hogy ő *Magyar ember*. 2380

2379 *jussal*] örökséggel

2364 *édj* Országunk-béli *Némésnek*, ezen titulûs-al; 2365 s kérdetvén, *hodj* micsoda
nemzetfég *lédjén*, *igj* *szól*, 2366 *hodj Magyar* ő, De azok menten vetik ellene néki:
2367 *a-mi-időn más-fzor Magyarok fordultak előttök*; 2368 *nêkiek ugj tetfzik*, más völt
à-képék azoknak, 2369 *és más-féle tekintetek-ís: a-fzavok* ha különb-è, 2370 *nëm*
tudják: ez okon ő-tőle ki-kérik ez édjét; 2371 *hodj születt nyelvén valamit mondjon*
csak öt, hat, szót. 2372 *Mond valamit: s kérdik, ha Magyar nyelvén* van a *mondva?*
2373 *Nëm*; feleli: s igazán *mëg-vallja*; *nëm érti a-Nyelvet*. 2374 *Mëljre felelnek azok*
mindjárt; *hodj ő nëm-'s Magyar embër*. 2375 *Ő pedig ezt állítja, ez Országának* *hodj*
ő Tagja, 2376 Mi a-Czimëre valamëlj Országának? [296] | s régi igaz fia; s *mindën*
nëmzetfëge Nëmës völt. 2377 *Mëg-léhet azt engedni, felelnek azok neki ismét*, 2378
régtől-fogva, ha két' fzáz eftzendőknek előtte-'s, 2379 *éltenek az-elei s dicsekédtek e'*
jús-al, a-mint van: 2380 *mëg äz-al mëg-nëm-próbálta, hodj ő Magyar embër*.

2370 *em. tudják*

- Mi a Czimere
valamely Ország-
nak? Tudva vagyon nálok nyilván, hozzá teszik ezt is;
„hogy *sokféle* különbb nyelvű *Nemzet* legyen itten:
de minden Országnek a *Dísze* s *Czimere*, nem más,
azz, amiről nevezik: csakhogy *czimerezze magát meg*.”
Kérlek azért, ne hazudj: hasznodra taníthat e példa. 2385
Kérlek, egyem, ne hazudj: *czimerezd magad a*
Magyarokként.
Megpróbálhatod: *a Magyarok Czimerével* eléb mégy.
A tejet, ameljet szoptál ízint az anyádtól,
megtarthat’ d: s ez egészséges jó *étel* amellet,
hasznos *igenn az egészséges* vagy *tiszta* gyomornak. 2390
- História egy Tót Ami időn kívánkoznám az ifju szemekkel,
Urról húsz esztendővel ezelőtt országokat úntíg
látni; hogy ISTENnek, s a Királynak jobb fia lennék;
a Haza mit kíván, tartván mindenkor előttem;

2383 *Czimere*] *Címere*, tehát jele. Itt és a későbbiekben is ebben a jelentésben, tehát egy *nemzet* címere, annak *jele* a nyelve, vagy ha többnemzetiségű országról van szó, akkor vagy a többség vagy egy kitüntetett szerepben lévő népesség nyelve.

2386 egyem] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a 181. oldalon a 2412. sorhoz

2386 *czimerezd*] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz

2392 húsz esztendővel ezelőtt] 1749-ben kezdte Kalmár a peregrinációját, tehát ez az adat is azt bizonyítja, hogy a mű 1769-ben nagyrészt már készen volt.

2392 úntíg] hosszadalmasan

2381 Tudva vadjon nálok nyilván, hòzá-tészik ezt-is; 2382 „hodj *fok-féle* különbb nyelvű *Nemzet* lédjén itten: 2383 de mindèn Országnek a-*Dísze* s *Czimere*, nem más,
2384 *azz, a-mirõ nevezik*: csak-hodj *czimerezze-magát-még*.” 2385 Kér’lek azért, ne hazudj: hafznodra taníthat e’ példa. 2386 Kér’lek, égjem, ne hazudj: *czimerez’d magad’ à-Magyarok-ként*. 2387 Még- próbálhatod: *à-Magyarok Czimerével* eléb mégy. 2388 A-tejet, à-mëljet szoptál ízint az-anjadtól, 2389 még-tarthat’ d: s ez egészséggess jó *étel* a-mélett, 2390 hasznos *igenn az-egészfégés* vagj *tifzta* gyomornak. 2391 A-mi-idõn kívánkoznám az-ifjú fzémèk-el, 2392 húsz esztendővel ez-elõtt országokat úntíg 2393 látni; hodj ISTENnek, s a-Királynak jòb-fia lennék; 2394 a-Haza mit kíván, tartván mindèn-kor’ elõttem;

2384 em. *a-mirõ* 2388 em. *az-anjadtól*

s ami időn a határt immár, kifelé, közelítném; (*) 2395
 öszvetalálkoztam valamelj *Tót úrral a Vágnál*:
 mondhatom, egy *egyenes* szívű, és érdemes Ember;
 s kellemetes természete; s drága beszédi, valának:
Trencsin Vármegyei vala; ha meg nem csal az elmém.
 Es amidőn a *Magyar Nyelvét* csuddálva csudálnám: 2400
 mintha Magyarrr emlők formálták volna a száját;
 nem 's akarám elhinni, szopott volt volna egyébtől:
 ezt felelé: hogy amaz édes *Tót téjnek* utánna,
a Magyar ételnél nincsen soha kellemetesb íz
 néki a szájában; ízint se beszélhet a nélkül. 2405
 Több ez: lenni magát *Magyar Országból eredettnek*
 mondani sem merné; ha *a Nyelvét a mi Hazánknak*
nem tudná úgy, amint kell néki valóba szeretni.
 Itt van már *a köles mesgyéje*. De más aratásra,
 hogyha a Menny éltet bennünk', s szolgál az egészség, 2410

* *A határhoz közelítnék*. Hol *nyugodt mozgást*, hol pedig *teljes erőfeszítést* jelent. Másként: elérni, hogy hozzám közeledjék, a közelemben legyen.

2395 ami időn] amikor

2409 Itt van már *a köles mesgyéje*.] A szerző *gabona-élelem-nyelv* metaforarendszeréből kiindulva, ami szerint az *árpa* a magyar nyelvet jelöli, megállapítható, hogy a köles így az ország magterületein található magyar nyelvet körülvevő további *hazai* nyelvek je-lölésére szolgál – egyértelműen kiemelve a *tót-szlovák* nyelvet azok közül.

2395 s a-mi-időn a-határt immár, ki-felé, közelítném; (*) 2396 öfzve-találkoztam valamelj *Tót úr-al a-Vág-nál*: 2397 mondhatom, edj *éjgenēs* fízivű, és érdemēs Embēr; 2398 s kēllemetēs természete; s drága beszédi, valának: 2399 História edj Tót Urról. [297] | *Trēncsin Vár-mēgjei* vala; ha mēg-nēm-csal az-elmém. 2400 Es a-midőn a-*Magyar Nyelvét* csuddálva csudálnám: 2401 mint-ha Magyarrr emlők formálták-vólna a-fzáját; 2402 nēm-'s akarám el-hinni, fzopott-vólt-vólna ēgjēb-tōl: 2403 ezt felelé: hodj amaz édes *Tót téjnek* utánna, 2404 *a-Magyar étel-nél* nincsen foha kēllemetēsib íz 2405 néki a-fzájában; ízint sē beszélhet a-nélkül. 2406 Több ez: lenni magát *Magyar-Országból eredēttnek* 2407 mondani sēm merné; ha *a-Nyelvét à-mi Hazánknak* 2408 *nēm tudná ugj*, a-mint kēll néki valóba fzeretni. 2409 Itt van már *a-kōles mēsgyéje*. De más aratásra, 2410 hodj-ha a-Mēnny éltet bennünk', s fzolgál az-egēszfég,

* *A-határ-hoz kōzelítnék*. Hoc *actionem remiffiorem*; illud uero, *omnem contentionem*, denotat. *Proprie: facere, ut ad me adpropinquet; mihi propinquum fit.*

2407 em. *à-mi*

új eke s ösztöke lesz, jó messze vigyük *a megyéjét*.
Minden parlagot akkor, egem (*) felszántok alája:
néki fogom szánni *harmad részét az ugarnak* 's.
Lészen a kásának keleti: mert, tudjuk, igen jó,
könjü s egészségess étel, téjben, vagy a nélkül 's: 2415
jobb mégis; ha a bors tarkítja, s festi a sáfrány.

Kény nélkül való Nyúlok az *árpámhoz* már. Ennek a széki, veséje,
józan élet nékem egészségessbb; legkedvessbb étel előttem;
ez kenyerem s mindennapi háromféle italkám;
szép búzának a lisztlángjával elegy egyelítve. 2420
Csak legyen ám fodros vagy kék káposzta amellet;
minden egyéb kertünkbeli fűszerszám legyen ismég;

- * Költőknél, kivált kötött mértékekben, előfordulhat az *egem* és az *egyem* arra a célra, amire a köznép is használja: ugyanaz, mint a *mondom*, vagy inkább *monddom*. Innen az *ege* szó, ma használatosabb alakjában *ige*, és az *egér*, használatosabb alakban *igér*: az *eg* tőből, azt jelenti, beszél.

2411 *a megyéjét*] Tkp. *a mesgyéjét*. Egyes tájegységeinken a *megye* szó *mesgyét* is jelent. Tehát Kalmár kiterjesztené a magyar nyelvterület határait.
2412 (*)] A *poetica licentia* elve tehát megengedi, hogy a költő – különösen időmértékes verselés esetén – köznapi, tkp. más stílusrétegből vett kifejezésekkel is éljen.
2417 Nyúlok az *árpámhoz* már] Innentől a magyar nyelvvel foglalkozik a továbbiakban.
2417 széki, veséje] belseje, itt tkp. magja
2420 *lisztlángjával*] a legfinomabbra őrlött és szitált (búza-)liszttel
2422 fűszerszám] fűszer

2411 új eke s ösztöke lesz, jó-messzre vidjük *a-megyéjét*. 2412 *Minden parlagot* à-kor', egem (*) fél-fzántok alája: 2413 néki fogom-fzánni *harmad részét az-ugarnak*-'s. 2414 Lészén a-kásának keleti: mert, tudjuk, igen-jó, 2415 könjü s egészségess étel, téjben, vagj a-nélkül-'s: 2416 jób még-ís; ha a-bors tarkítja, s festi a-fáfránj. 2417 Nyúlok az-*árpám-hoz* már. E'nek a-fzéki, veféje, 2418 nekem egészségessbb; leg-kedvessbb étel előttem; 2419 ez kényerem s mindén-napi három-féle italkám; 2420 *szép búzának a-liszt-lángjával* elegy egjelítve. 2421 Kénj-nélkül-való józan élet. [298] | Csak lédjén ám fodros vagj kék káposzta amellet; 2422 mindén egjéb kertünk-beli fű-fzérzfzám lédjén ismég;

- * Poëtis, in ligata potiffimum, eo quod plebi quidam ualet, ufv uenire poteft *égem*, ac *égjëm*; idem quod *mondom*, uel potius *monddom*. Inde *ege*, uerbum; hodie ufitatius *ige*; et *egér*, ufitatius *igér*: a radice *eg*, dicit, loquitur.

színmézem 's ha leszen, s *kétféle kövéri a téjnek*:
semmi egyéb étel, valamit kitalálhat az ember
válogatós inyével, ugyan nekem soha nem kell. 2425

Élj amivel tetszik; neked, ugy nekem is szabad; ugy
van.

Élj amivel tetszik! tőled nem tilthatom azt meg.
Élj amivel tetszik! soha nem *m* kívánom a szádból.
Gyomrom, inyem, nekem még nem *m* 's vizket soha érte.
Frígyesem e kettő: s megmondám, kík a *barátim*. 2430

A *gabonát* kiveszem: nincs olj szép Isteni *áldás*
mint a *bor*, ameljet *fénylő Nap alatt* nyom az ember.
Azzal is élj, amikép tetszik; mindenkor az ÚRnak
adván háláhat *szívéből*; de *nem a bor eszedből*,
Nékem ugyan azzal 's, ha egyéb van, kész a szövetség. 2435
Semmi ital fejemet soha ne próbálja, megállom:
ugy szeretem s akarom! (Mostan de nincsen egyéb mód).
Szívemet ám máskép 's megvidámítja az Isten.

2423 *színmézem*] A legértékesebb méz, amely a méhsejtekből magától csurog ki, tehát nem pergetve.

2423 *kétféle kövéri a téjnek*] vaj és tejszín

2430 *Frígyesem*] Szövetségesem

2437 (Mostan de nincsen egyéb mód)] Talán utalás a szerző ellen 1767-ben indult egyházfegyelmi eljárásra, amelynek alapját éppen a lelkészhez nem méltó, részeges viselkedése képezte. Ehhez lásd G. Szabó Botond *Kalmár György és a debreceni kollégium* c. tanulmányát (G. SZABÓ 1995.). De utalhatunk a Kalmárral szemben írt gúnyversekre is, amelyek állandó toposza a feltételezett részeges életmódja. Johann Heinrich Lambert is említi leveleiben, hogy Kalmár, míg nála vendégeskedett, rendszeresen és sokat ivott (lásd: HEGEDÜS 2008.).

2423 *szín-mézem*-'s ha leszen, s *két-féle kövéri a-téjnek*: 2424 fēmmi egyéb étel, valamit ki-találhat az-embēr 2425 válogatós inyével, ugyan nekēm foha nēm kell. 2426 Élj a-mivel tetszik; nekēd, ugj nekēm-is fozad; ugj van. 2427 Élj a-mivel tetszik! tőled nēm tilthatom-azt-mēg. 2428 Élj a-mivel tetszik! foha nēm *m* kívánom a-fzādból. 2429 *Gyomrom, inyēm*, nekēm még nem *m*-'s vizket foha érte. 2430 *Frídjēsēm e' kettő*: s mēg-mondām, kík a-*barátim*. 2431 A-*gabonát* ki-vēsēm: nincs olj' fzēp Ifteni *áldás* 2432 mint a-*bor*; à-mēljet *fénylő Nap-alatt* nyom az-embēr. 2433 Azz-al-is élj, a-mi-kép' tetszik; mindēn-kor' az ÚRnak 2434 adván háláhat *fzívéből*; de *nēm à-bor-eszedből*, 2435 Nékēm ugjan àz-al-'s, ha egyéb van, kész a-fzövetfēg. 2436 Sēmmi ital fejemet foha nē próbálja, mēg-állom: 2437 ugj fzeretēm s akarom! (Moftan dē nincsen egyéb mód). 2438 Szívemet ám más-kép'-s mēg-vidámítja az-Iften.

2438 em. *mēg-vidámítja*

Mindazonáltal ugyan örömet plántálok a szőlőt.
 Minden idén bojtom; másoknak 's juttatok abból. 2440
 A *bora* (*) nékem egész *patikám*: mindennap az által
 kedvem, *egészségem*, szolgál mindenre, míg élek.
 Szoktam tartani *jó módot* mindenben; *a borban* 's.
Orvoságnak ugyan szeretem jól; de nem itálnak.
 Elveszem egy részét: másokkal közlöm a többit. 2445

A Magyar Nyelv Monddom, az *árpához* látok. De, ha élek, idővel
 árpában példázta- bőven, igen bőven vetem azt: *búzá*t is ám annyit.
 tik A szép *árpa veséjével* jó a *búza kövéri*:
 élhezti s táplálja tudóm; teszi *szívem erőssé*.

Mit aratok! *Szálkás árpát*! De mit aratok most! 2450
 Mind csak hallogatám a vetést! mi okon pedig; arról
 semmire nem gondolkodtam, s elmémre se vettem.
 Szinte *kalászosodott*; amidőn ezz ötle eszembe:
 az aratása bajoska fog annak lenni talámtán:
 mert *szúrós a kalássza*: kezem ha szűrni találja, 2455

* Lásd alább V. 3182. 3194-6.

2440 bojtom] tkp.: *bujtom*, ami itt a szőlő hajtásainak földbe dugását jelenti, szaporításuk miatt

2441 (*)] Valójában: 3089. és 3101-3103. sorok a 220. oldalon. Kalmárnak ez a jegyzete is azt bizonyítja, hogy lehetősége volt még a kiszedett szövegen is dolgoznia, hiszen, mint már több helyen is jeleztem, a sorszámozás sok helyen csúszik, viszont a jegyzet utalása helyeg a kiszedett szöveg sorszáma.

2439 Mind-azon-által ugyan örömet plántálok a-fzölőt. 2440 Mindén idén bojtom; másoknak-'s juttatok aból. 2441 A-*bora* (*) nekem egész *patikám*: mindén-nap' az-által 2442 kedvem, *egészfégem*, szolgál mindénre, míg élek. 2443 A-Magyar Nyelv árpában példáztatik. [299] | Szoktam tartani *jó módot* mindénben; *a-borban*-'s. 2444 *Orvoságnak* ugyan fzeretém jól; de nem itálnak. 2445 El-vészem edj részét: mások-al közlöm a-többit. 2446 Monddom, az-*árpa*-hoz látok. De, ha élék, idővel 2447 bőven, igen bőven vetem azt: *búzá*t-ís ám anjit. 2448 A-fzép *árpa-veséjével* jó *a-búza kövéri*: 2449 *élhezti s táplálja tudóm*'; teszi *szívem* 'erősfé. 2450 Mit aratok! *Szálkás árpát*! De mit aratok most! 2451 Mind csak hallogatám a-vetést! mi okon pedig; arról 2452 fém mire nem gondolkodtam, s elmémre se vettem. 2453 Szinte *kalászosodott*; a-midőn ezz ötle eszembe: 2454 az-aratása bajoska fog anak lenni talámtán: 2455 mert *szúrós a-kalássza*: kezem' ha szűrni találja,

* Lásd' d alább V. 3182. 3194-6.

vagy pedig orczámat: de nem ütköztem meg egészen.
 Iljen képen okoskodtam: szép csendes idővel
 metzhetem azt; hogy még kis gyenge szellecske se fujjon:
 és le lehet lassan markokként mind rakogatnom.
 Ha pedig óvatlan valahogy megszúrna: *nem újság.* 2460
 Erre is elszántam magamat: s mondtam, ha vetettem,
 fel 's takarom: hogy *igen kedveltettem gabonám* az:
 annál *kellemetesb ízű* fog lenni *az étel*
 és *az ital abból*: valamint a rózsa is, ugy van,
 annál illatosabb s kedvesb; ha véred az árra. 2465

A Magy. Nyelv
 elásott kincshez
 hasonlítatik

Micsoda szégyen ez; óh Hazafi! s csupa-csuppa
 gyalázat!
 Néked is, énnekem is, a Hazának 's csuppa gyalázat!
 elhagyod iggy magadat; *nincsen* hogy *gondod a Nyelvre.*
 Micsoda *kincset* adott ISTEN nem tudhatod épen:
 elhagyod im magadat: *nincsen soha gondod a Nyelvre.* 2470
 Nincs sohol a földön olljan kincs, mint a te Kinccsed.
 Elhagyod im magadat! *nincsen soha gondod e Kincsre.*
 Mint mikor a gyermek, hogy a *kincset elásta az apja,*
 fülhegygel hallhatta; de hol? nem tudja keresni:
 így vagyon a dolgod: valamit ha is észbe vehettél 2475
e' Kincsről; a helyét nem tudhatod; avagy a módját,

2456 vagy pedig orczámat: de nem ütköztem-még egészen. 2457 iljen-képen okoskod-
 tam: szép csendes idővel 2458 metzhetem azt; hogy még kis gyenge szellecske se fujjon:
 2459 és le-lehet lassan markok-ként mind rakogatnom. 2460 Ha pedig óvatlan valahogy
 megszúrna: *nem újság.* 2461 Erre is el-szántam magamat: s mondtam, ha vetettem,
 2462 fél-'s takarom: hogy *igen kedveltettem gabonám* az: 2463 annál *kellemetesb ízű*
 fog-lenni *az-étel* 2464 és *az-ital abból*: valamint a-ró'sa-is, ugy van, 2465 annál illatosab
 s kedvesb; ha véred az-árra. 2466 Micsoda szégyen ez; óh Hazafi! s csupa-csuppa
 gyalázat! 2467 Néked-is, én-nekem-is, a-Hazának-'s csuppa gyalázat! 2468 A-Magy.
Nyelv el-ásott kincs-höz hasonlítatik. [300] | el-hagyod iggy magadat; *nincsen* hogy *gondod*
a-Nyelvre. 2469 Micsoda *kincset* adott ISTEN nem tudhatod épen: 2470 el-hagyod
 im' magadat: *nincsen soha gondod a-Nyelvre.* 2471 Nincs sohol a-földön olljan kincs,
 mint a-té Kinccsed. 2472 El-hagyod im' magadat! *nincsen soha gondod e' Kincsre.* 2473
 Mint mi-kor' a-gyermek, hogy a-*kincset el-ásta az-apja,* 2474 fül-hègy-el hallhatta; de
 hol? nem tudja keresni: 2475 így vadjon a-dolgod: valamit ha-is észbe-vehettél 2476
e' Kincsről; a-helyét nem tudhatod; avagy a-módját,

2457 em. *iljen-képen*

hogy kell jutnod ahoz. Avagy *túnyálkodol* inkább.
Mert ez a túnyának nem igen könjű: *tunya másnak*.
Túnyítod magadat: más e dolgot de *tunyítja*.
Szégyen ez, óh Hazafi! sőt csuppa gyalázat e néked! 2480
Nincs Czimeredd! amivel mennél a *Czimmeresekhez*.

Az a kincs fel-
ásatik és haszonra
elosztatik
Annyira hát immár a porba nyomott a szegénység;
hogy ne lehess több örökösse, birója, e *Kincssnek*?
Ne hagyd el magadat, kérlek! ki serény vagy egyébre.
Gyors mindenre szemed, szíved, lábad, kezéd, elméd. 2485
Rajta! Szívem! lássunk mind egy akarattal utánna!
Fogd a kapát! ennek vas rúdat; amannak is ásót,
adj a kezébe! kapáld, ássad, nosza! rajta! emeljed!
Jaj! ha darabra-darabra törik, szakad annyi sok eszköz!
félsz! óh gyenge szívű! s minden hijjába fog esni. 2490
Rajta azért is! im a vas elég olcsóscka minálunk.
Ugy de talám, monddád, *elsüljedt méljen a földbe*.
Vajjon 's kí? de ki győzi kapával, erővel, idővel?
Rajta azért is! imé megakadt, lássd, benne *a nyársam*!
Lássd, megakadt! Kivonom. Bátor nézzd: *a hegyi fénylik!* 2495
Még egyebütt lássuk! dörgöld a koromhoz a nyársat!

2481 Czimeredd] lásd a jegyzet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2495 Bátor] itt: ámbár

2477 hogy kell jutnod a-hoz. Avagy *túnyálkodol* inkább. 2478 Mert ez a-túnyának
nem-igén-könjű: *tunya másnak*. 2479 Túnyítod magadat: más e' dolgot de *tunyítja*. 2480
Szégyen ez, óh Hazafi! sőt csuppa gyalázat e' nekéd! 2481 Nincs Czimeredd! a-mivel
mennél à-Czimmérésék-héz. 2482 Anjira hát immár à-porba nyomott a-fzégénység;
2483 hodj ne lehess több örökösse, birója, e' *Kincssnek*? 2484 Ne hagyd-el magadat,
kér'lek! ki ferény vadj egyébre. 2485 Gyors mindenre fzeméd, fzíved, lábad, kezéd,
elméd. 2486 Rajta! Szívem! láfsunk mind edj akarát-al utánna! 2487 Fog'd
a-kapát! e'nek vas rúdat; amannak-is ásót, 2488 adj a-kezébe! kapál'd, ássad, nosza!
rajta! emeljed! 2489 Jaj! ha darabra-darabra törik, fzakad' ànji fok esz-köz! 2490
félsz! óh gjenge fzívű! s minden hijjába fog-esni. 2491 Rajta azért-is! im' à-vas elég
olcsóscka mi-nálunk. 2492 Az-a-kincs fél-ásatik és hafzonra el-osztatik. [301] | Ugy-de
talám, monddád, *el-füljedt méljen a-földbe*. 2493 Vajjon-'s kí? de ki győzi kapával,
erővel, idővel? 2494 Rajta azért-is! imé még-akadt, láss'd, benne *a-nyársam*! 2495
Láss'd, még-akadt! Ki-vonom. Bátor nézz'd: *à-hegyi fénylik!* 2496 Még egyebütt lásfuk!
dörgöld a-korom-hoz a-nyársat!

2482 em. *Anjira*

Lássd, megakadt! Kivonom. Bátor nézzd: *a hegyi fénylik!*
 Másutt is, nosza! De vagdald meg a nyársnak a végét!
 Nem mehet ám messzebb! Ismét lássd: *a hegyi fénylik!*
 Nó még egyszer amott! De törd el a végét a nyársnak! 2500
 Itt sem aláb! se tovább! Ismét nézzd: *fénylik a végi!*
 Rajta! szerettem Atyámfia! Vérem! rajta Barátom!
 Véle birunk majdan! majdan el is osszuk a kincsset!
 Ám teneked *tíz* részt! én egygel ugyan megelégszem.
Százat adunk ennek 's örömet; de *ezret* amannak. 2505
 A felásott kincscsel Nosza, kereskedjünk azután! ha éltet az ISTEN!
 való kereskedés Mindenféle jeless, tetszőbb és drágga dologgal,
 s mindenféle becsesbb, s ritkább árúval e földön,
 nosza! kereskedjünk! no! *szeretessük mi magunkat!*
 És, ha kinek szüksége vagon s lesz; *költsön is adjunk!* 2510
Ingyen is osszuk! akárki csak el-feltátja a száját.
 Hogy a Világ láthassa; vehessék észbe a Bölcsek;
 mindenholott széljel megtudhassák az Okosság,
 micsoda Kincsset adott ISTEN a mi szép Eleinknek;
 s mikép s melj részben maradott mireánk el azoktól; 2515
 s mi módon váltjuk s gyarapíthatjuk mi is aztat.

2497 Láss'd, meg-akadt! Ki-vonom. Bátor nézz'd: *à-hegyi fénylik!* 2498 Másutt-ís,
 nosza! Dè vagdal'd-még a-nyársnak a-végít! 2499 Ném méhet ám meszszèb! Ismét
 láss'd: *à-hegyi fénylik!* 2500 Nó még edj-fzër amott! Dè törd-el a-végít a-nyársnak!
 2501 Itt sëm aláb! sè tovább! Ismét nézz'd: *fénylik a-végi!* 2502 Rajta! szerettem
 Atjámfia! Vërëm! rajta Barátom! 2503 Véle birunk majdan! majdan el-is osszszuk
 a-kincssèt! 2504 Ám tē-nekèd *tíz* részt! èn edj-el ugjan mēg-èlégfzēm. 2505 *Százat*
 adunk e'nek-'s örömeft; dè *ez'rèt* amànak. 2506 Nosza, kereskèdjünk az-után! hà
 éltet az-ISTEN! 2507 Mindèn-féle jelèss, tetszèbb és drágga dologg-al, 2508 s
 mindèn-féle bëcsèsb, s ritkább árúval e' földön, 2509 nosza! kereskèdjünk! nó!
fzeretessük mî-magunkat! 2510 És, ha kinek szúkfège vadjon s lész; *költsön-is*
adjunk! 2511 *Ingyen-is osszszuk!* akâr-ki csak el-fël-tátja a-fzáját. 2512 Hodj a-Világ
 láthassa; vehessék-észbe a-Bölcsek; 2513 *A-fël-ásott kincs-el-való kereskèdés. [302]*
 mindèn-holott széljel mēg-tudhasfák az-Okosság, 2514 micsoda Kincssèt adott ISTEN
 a-mi szép Eleinknek; 2515 s mi-kép' s melj részben maradott mi-rèánk el-azoktól;
 2516 s mi-módon váltjuk s gyarapíthatjuk mi-is aztat.

Nosza, kereskedjünk ezután! ha éltet az ISTEN!
 Nem kell gondolnunk a felettébb bölcsek eszével.
 Mindennél okosabbak akarván lenni, *repülnek*.
Ikarok ők! eszesek! semmit nemm félnek a naptól! 2520
 Nemm tompúl a szemek; szárnyok semm olvad el attól!
 Micsoda *szégyen ez!* óh Hazafi! sőt csuppa gyalázat!
 Nincs *Czimeredd!* amivel mennél a *Czimmeresekhez*.
 Kellene a *Nyelvet* gyakorolva gyakorlani! s érte
 kellene mind egymásra való képest tusakodni! 2525
 kellene *ékessgetni*, egem, s *bővvíteni* aztat!
 Hogy e Világ látván csuddálja, szeresse meg, aztat!
 Már is az illj ékess! gazdag! s még mire menendő!
 azt ha mi 's ugy szépítgetjük, s tusakodva gyakorljuk,
 mint egyebek: kik 's a magokét ekép czimereztek. 2530
 Tedd fel, ugyan kérlek, minden ha lenne Vitézlő!
 A Haza törvényét tudná 's minden; nosza, tedd fel!

2520 *Ikarok*] lásd az 1285. sorhoz írt jegyzetet a 111. oldalon

2523 *Czimeredd*] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2525 tusakodni] 'disszerálni', 'vetekedni'; lásd a jegyzetet a 31. sorhoz a 41. oldalon

2526 egem] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a 181. oldalon a 2412. sorhoz

2530 czimereztek] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2531 Vitézlő] itt: nemes

2517 Nosza, kereskedjünk ez-után! hà éltet az-ISTEN! 2518 Nëm kell gondolnunk
 a-félettébb-bölcsek eszével. 2519 Mindënn-nél okosabbak akarván lenni, *rëpülnek*. 2520
Ikarok ők! eszësek! sëmmit nëmm félnek a-naptól! 2521 Nëm *m* tompúl a-fzëmëk;
 fzárnyok sëmm olvad-el atól! 2522 Micsoda *szëgyën ez!* óh Házafi! fõt csuppa gyalázat!
 2523 Nincs *Czimëredd!* a-mivel mënnél à-*Czimmëresëk-hëz*. 2524 Këllene à-*Nyelvet*
 gyakorolva gyakorlani! s érte 2525 këllene mind ëdj-másra-való képëst tusakodni!
 2526 këllene *ékëssgetni*, ëgëm, s *bëvvíteni* aztat! 2527 Hodj e' Világ látván csuddálja,
 fzeresse-mëg, aztat! 2528 Már-is az illj ëkëss! gazdag! s még mire mënëndõ! 2529 azt
 ha mi-'s ugj szëpítgetjük, s tusakodva gyakorljuk, 2530 mint ëgyebek: kik-'s à-magokét
 e'-kép' czimërezték. 2531 Tëd'd-fël, ugjan kër'lek, mindën hà lenne Vitézlõ! 2532
 A-Haza törvënjét tudná-'s mindën; nosza, tëd'd-fël!

2522 em. *Házafi*

Tedd fel, imé Doktor minden; s *Boerhaveja* (*) magának!
Newton elég lenne, s *Leibnitz*; kérlek, nosza, tedd fel!
 Tedd fel, *Bonfinius*, *Scaliger*, *Strabo*, s *Cluver*, itt mind! 2535
 Tedd fel, az *Elb*, *Tiberis*, *Sejna* 's mind folya a szádból!
Nincs a Czimerr! ez okon mind annak *Dissze se lenne*.

Barbarussá lett Magyar Félek azért; a Hazánk, hogy *példabeszédbe* ne menjen!
 hogy e dicső Nemzet valahogy más Névre ne kapjon!
 hogy a *Barbaruson* s a *Hungaruson* ugyanegyet 2540
 ne értsen e Világ; s *egynek* magyarázza a *kettőt*;
négy első betűit tévén egymásnak helyébe.

* Igy mondd ki – *Búrhávja*.

2533 *Boerhaveja*] Herman Boerhaave (1668–1738), németalföldi tudós, az orvoslás, a botanika és a kémia professzora a leideni egyetemen, keresztény humanista.

2534 *Newton*] Isaac Newton (1643–1727), természettudós, filozófus (fizikus, matematikus, csillagász), a kora újkori tudományos paradigmaváltás vezéralakja.

2534 *Leibnitz*] Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716), természettudós, filozófus, történész, diplomata, a német és európai felvilágosodás egyik legnagyobb tudósa. Univerzális kalkulusa Kalmár világnyelv-tervezetére nagy hatást gyakorolt.

2535 *Bonfinius*] Antonio Bonfini (1427|1434–1502), Mátyás király udvarában a magyar történelmet is feldolgozó itáliai humanista.

2535 *Scaliger*] Joseph Justus Scaliger (1540–1609), olasz származású németalföldi klasszika filológus, történész.

2535 *Strabo*] Sztrabón (Kr. e. 63k–Kr. u. 23u), ókori geográfus, történész.

2535 *Cluver*] Philipp Clüver (1580–1622), német geográfus, történész, utazó.

2536 *Elb, Tiberis, Sejna*] Elba, Tevere, Szajna

2537 *Nincs a Czimerr*] Lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon. Kalmár fontos megállapítása, miszerint hiába bírnánk rendkívüli tudósokkal, ha a nemzeti nyelvünk műveltségi foka nem éri el a nyugati nyelvek színvonalát.

2538 Ebben a sorban a példabeszéd kifejezés szólás- vagy közmondás értelemben áll. Lásd a 652. sorhoz írt jegyzetet a 76. oldalon.

2541 magyarázza] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

2533 Téd'd-fél, imé Doktor mindén; s *Boerhaveja* (*) magának! 2534 Barbarusá lett Magyar. [303] | *Newton* elég lenne, s *Leibnitz*; kér'lek, nofza, téd'd-fél! 2535 Téd'd-fél, *Bonfinius*, *Scaliger*, *Strabo*, s *Cluver*, itt mind! 2536 Téd'd-fél, az-*Elb*, *Tiberis*, *Sejna*-'s mind folya a-fzádból! 2537 *Nincs a-Czimerr!* ez okon mind annak *Diszfze se lenne*. 2538 Félek azért; a-Hazánk, hodj *pél-da-beszéd-be* né mēnjēn! 2539 hodj e' dicső Nemzet valahogj más Nēvre né kapjon! 2540 hodj à-*Barbaruson* s à-*Hungaruson* ugjan-ēdjet 2541 né értsēn e' Világ; s *ēdjnek* magyarázza a-*kettőt*; 2542 *négy első bētűit* tévén ēdj-másnak helyébe.

* Igy mond'd-ki – *Búrhávja*.

„*Barbarus* his ego sum; quia non intelligor ulli.
Hungarus his ego sum; quia non intelligor ulli.”
Barbarus embernek tartnak; mert senki nem érthet. 2545
Hungarus embernek tartnak; mert senki nem érthet.

Nem lehet ezt másként gondolnod szinte *csudának*,
ha jut eszedbe ama *Metző*, ama *Barbarus* ember.
Ugy mondhatni: mivel őmagát engedte *parasztá*
válnia ötször öt esztendőnek előtte; a *somfa*! 2550
Csak hat avagy hét esztendőig évék idegen sót:
sollj hamar *elsózhatta* a nyelvéből a *Magyar Szót*!
Mintha ugyan, valahányszor a késecskét a rezébe
vagy fájába ereszté; *mind színt’* annyi *betűket*
vagy *szókat kivakarcsált volna* a gomba eszéből! 2555
Balgatag a czimerét könjen levetette magáról!

2547–2560 Kalmár itt és az alábbiakban érezhetően egy megesett, de egyelőre nem azonosítható történetre utal.
2548 *Metző*] Valamely rézmetszőre vagy szobrászra utal a szerző.
2549 *őmagát*] önmagát
2550 *ötször öt esztendőnek előtte*] Tehát kb. 1744-ben vagy 1745-ben.
2550 *somfa*] A *somfánál főző* szólás a korban a fősvényt vagy zsupori, esetleg a szegény embert illette.
2552 *sollj*] s olyan; lásd Kalmár jegyzetét a *Post Scriptum* 878. sorához a 364. oldalon
2555 *kivakarcsált*] aprózva kivakargat
2555 *gomba eszéből*] Utalás a *bolondgomba* kifejezésre, ill. a *bolondgombát evett*, ’butaságot beszél’ szólásra.
2556 *czimerét*] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2543 “*Barbarus* his ego sum; quia non intelligor ulli. 2544 “*Hungarus* his ego sum; quia non intelligor ulli. 2545 *Barbarus* embernek tartnak; mert senki nem érthet. 2546 *Hungarus* embernek tartnak; mert senki nem érthet. 2547 *Nem* lehet ezt másként gondolnod szinte *csudának*, 2548 ha jut eszedbe ama *Metző*, ama *Barbarus* ember. 2549 Ugy mondhatni: mivel őmagát engedte *parasztá* 2550 *válnia* ötször-öt esztendőnek előtte; a-*somfa*! 2551 Csak hat avagy hét esztendőig évék idegen sót: 2552 sollj hamar *el-sózhatta* a nyelvéből a-*Magyar Szót*! 2553 Mint-ha ugyan, valahányszor a-késecskét a-rezébe 2554 vagy fájába ereszté; *mind színt’* annyi *betűket* 2555 vagy *szókat kivakarcsált-volna* a-gomba eszéből! 2556 Balgatag a-czimerét könjen levetette magáról!

Illjen ajándéktól kívánt megválni goromba!
 Ez nem egyéb, hidd el; a nagy Isten ostora nyilván!
 Barbarusnak való Tedd fel! csak *nem akart magyarul* már szólni-beszélni.
 Magyar Ez ha igaz: nem egyéb, ISTENnek az átka; kevély volt! 2560
Sokszor más dolog is történt e csudának utána.
 Óh jaj! mind a *kevélységnek* példája bizonynal.
 Hogy sokféle betű módján van a hangja a *K*-nak
 még *azon egy nyelven szóllóknak* is, annyival inkább
 annyi *különb nemzetnek*, a szájában; oda feljebb 2565
 meghallád: bizonyos, hogy többet hallasz idővel:
 de soha nem hallottam imezt, hogy *M*-nek a módján
 hangzana: még 's e mi Nyelvünknek *más* csudda *mivoltát*
 gondolván ki kevélységből némelj Fiak, *M*-nek
 mondják néha a *K*t: ha talám a Francia nyelvbe 2570
 vagy Németbe törött ki, avagy zsibbadt meg a nyelvek:
Nem tudom, úgy mondnak, *magyarúl* (szólni)! De
 szegények!
 Óh de kevélyek! Imé a Magyar konyhának a füstit

2557 goromba] A *gomba* és a *goromba* kifejezések egymáshoz ilyen közeli felbukkanása feltételezi az utalást a *minden gomba jó gomba, csak az ember goromba* közmondásra, amely a rossz modorú, illetlenül viselkedő embereket illeti.

2565 oda feljebb] Utalás a *Prodromus...* első, grammatikai részére: *Sectio I. De Literis, earum que potestate*, 25–28.

2572 Az igék tárgyas és alanyi ragozásának keveréséről van szó.

2557 Illjen ajándéktól kívánt meg-válni goromba! 2558 Ez nem egyéb, hid'd-el; a-nagy Isten ostora nyilván! 2559 Barbarusnak való Magyar. [304] | Tèd'd-fèl! csak *nem akart magyarul* már szólni-beszélni. 2560 Ez ha igaz: nem egyéb, ISTENnek az-átka; kevély vòlt! 2561 *Sok-fzor* más dolog-ís történt e' csudának utána- 2562 Óh jaj! mind a-*kevélyfégnak* példája bizònjal. 2563 Hodj fok-féle bètű modján van a-hangja a-*K*-nak 2564 még *azon èdj nyelven szóllóknak*-is, ànjival inkább 2565 ànji *különb nemzetnek*, a-szájában; oda-fèljèbb 2566 még hallád: bizonyos, hodj többet hallasz idővel: 2567 dé soha nem hallottam imezt, hodj *M*-nek a-módján 2568 hangzana: még-'s e' mi-Nyelvünknek *más* csudda *mi-vòltát* 2569 gondolván-ki kevélyfégből némelj Fiak, *M*-nek 2570 mondják néha a-*K*t: ha talám à-Francia nyelvbe 2571 vagj Németbe törött-ki, avagy zsibbadt-mèg a-nyelvek: 2572 *Nem tudom*, ugj mondnak, *magyarúl* (szólni)! De fzègények! 2573 Óh de kevélyek! Imé a-Magyar konyhának a-füftit

2557 em. *kívánt* 2561 em. *utána-* 2563 em. *modján* 2565 em. *oda-fèljèbb*

a szél nem fujhatta ruhájokról le egészen:
ízelt még szájokban az ízi Hazánk levesének: 2575
ott hever, ám lássák, a hús maradéka fogok közt:
nem tudom, én magyarul, még 's így szólnak! De
szegények!

Mind ezek, és egyebek, ha lehetnek ezekhez hasonlók,
amíg e fertelmes ragadó mótely, a kevélység
megmaradand benne, soha *nem gondolnak a Nyelvel.* 2580
Nem 's egyebek; hanem ártalmas *mótelyje a Nyelvnek.*

En de remélnem azonban: *szelídek* lesznek *idővel.*
Mert igen irgalmass az ÚR s bővséges őnála
a kegyelem: meljel környül veszi hirtelen *őket:*
hogy megalázódván dicsőítsék a JEHÓVÁT: 2585
mint ama bélpoklos Samaritánus 's ada háláht.

2586 Lukács *Evangeliumában* (17,11–19) leírt történet: „Es lön, mikor menne Jerúsálembe [Jézus], által mégyen vala Samaria és Galilea között, Es mikor egy faluba menne bé, jövének ő eleibe tíz bélpoklos férjfiak, kik távól megállának. Es felemelék szavokat, mondván: Jézus, Mester, könyörülj mi rajtunk! Ki mikor őket látta vólna, monda nékik: Elmenvén, mütassátok meg magatokat a Papoknak. Es lön, hogy mikor oda mennének, megtisztulának. Egy pedig ő közzülök, mikor látta vólna, hogy meggyógyult vólna: megtére, ditsőítvén az Istent nagy szóval. Es artzal leborúla az ő lábainál hálákat adván önéki; és ez Samariabéli vala. Felelvén pedig Jézus, monda: Avagy nem tizen tisztulának-é meg? A kilentze pedig hol *vagyon?* Nem térének hátra, hogy az Istennek ditsőséget adnának, hanem tsak ez idegen nemzet. Es monda néki: *kelj fel és menj el; a te hited tegedet megtartott.*”

2586 bélpoklos] leprás

2574 a-fzél nēm fujhatta ruhájokról lē-egészen: 2575 ízelt még szájokban az ízi Hazánk levesének: 2576 ott hever, ám lássák, a-hús maradéka fogok-közt: 2577 *nēm tudom, én magyarul, még-'s így szólnak! De szegények!* 2578 Mind ezek, és egyebek, ha lehetnek ezek-höz hasonlók, 2579 a-míg e' fertelmes ragadó mótely, a-kevélyfég 2580 még-maradand bennük, soha *nēm gondolnak a-Nyelv-el.* 2581 Nēm-'s egyebek; hanem ártalmas *mótelyje a-Nyelv-nek.* 2582 Törekedjünk a-mi Nyelvvünknek Pálmájá-ért. [305] | En de remélnem azonban: *szelídek* lesznek *idővel.* 2583 Mert igen-irgalmass az-UR s bővfégés ő-nála 2584 a-kegyelem: meljel környül-vészi hirtelen *őket:* 2585 *hodj még-alázódván dicsőítsék a-JEHOVÁT:* 2586 mint ama bélpoklos Samaritánus-'s ada háláht.

2575 em. *áz* 2585 em. *a-JEHOVÁT,* ami tkp. *Jéhôva.*

Törekedjünk a mi Te pedig, óh szerető Hazafi, én Vérem! azonban,
 Nyelvvünknek amíg óráról órára reménljük ezeknek
 Pálmájáért szentebb életeket, törekedj másokkal egye'mben;
 én 's veletek; hogy a *pálmát* elnyerje a *Nyelvvünk*. 2590

A Mennyé minden Birodalm: s mindenben a háláh,
 s félelem, és dicséret, imádás, az örök ÚRÉ.
 Felsőges NEVE mindenben mindenha dicsőül.
 Őmaga országol: s maga tart, bir, igazgat e földön
 mindeneket: s ő adja a *száját*, az *ajkat*, a *nyelvet*. 2595

Ő a nagy ÚR! mi Atyánk a JEHÓVA! megengedi nekünk,
 hogy az ő FELKENTÉnek az árnyékába nyugodjunk!
 Szárnya alatt E Dicső SASnak hogy örülve örüljünk!
 s hogy a mi szép *Czimerünknek* a *Czimmere Pálmafa*
 légyen!

2589 egye'mben] együtt

2590 A pálmaág vagy pálmakoszorú a diadal és egyben a béke jelképe.

2592 félelem] lásd a jegyzetet az 1769–1772. sorokhoz a 142. oldalon

2594 Őmaga] Önmaga

2595 Érthető úgy is, hogy Isten nem csupán a beszédkésséget, a hangképző szerveket, de magát a nyelvet teremti.

2596–2598 A *felkent* király már az *Ószövetségben* is részesül az Istentől eredő kharizmákban, amelyek az uralkodásra alkalmassá teszik. Egyúttal hatalma megkérdőjelezhetetlenné válik a halandók számára. Kalmár itt egyértelműen Mária Teréziára mint magyar királynőre utal, amit a Habsburgok címerét díszítő sas említése is erősít.

2599 *Czimerünknek*] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2599 Tehát a mi magyar anyanyelvvünknek mint jelnek legyen a címere, jele a diadalt szimbolizáló pálma.

2587 Të pedig, óh fzerető Hazafi, ên Vërëm! azonban, 2588 a-míg óráról órára reménljük ezèknek 2589 fzentèb èleteket, tőrekèdj másòk-al ègje'mben; 2590 èn-'s veletek; hòdj à-*pálmát* el-nyerje a-*Nyelvvünk*. 2591 A-Mënnyé mindèn Birodalm: s mindènben a-háláh, 2592 s félelèm, és dicséret, imádás, az-örök ÚRÉ. 2593 Fèllégès NEVE mindènben mindèn-ha dicsőül. 2594 Ò-maga orfzágol: s maga tart, bir, igazgat e' földön 2595 mindènèket: s ő adja a-*száját*, az-*aj'kat*, a-*nyelvet*. 2596 Ò a-nagy UR! mi-Atjánk a-JEHOVA! mëg-engedi nekünk, 2597 hodj az-ò-FEL-KENTÉnek az-árnyékába nyugodjunk! 2598 Szárnya-alatt E' Dicső SASnak hodj örülve örüljünk! 2599 s hodj a-mi fzèp *Czimerünknek* a-*Czimmere Pálma-fa* lèdjèn!

2589 em. *ègje'mben* 2596 em. *JEHOVA*, ami tkp. *Jèhòva*.

Nosza azért, szerető Hazafi, én Vérem! örüljünk 2600
a mi kiess örömünk Kősziklájában, az ÚRban!
Vígadjunk, Szivem! örvendezve őbenne, míg élünk!
Nosza, Barátom! örülve örüljünk a mi SASunknak!
Nemzetem! én Testem! mind egy akarattal örüljünk
a mi Magyar Nyelvünknek! örülvén nosza örüljünk! 2605
E mi hasonlatlan Czimerünknek nosza örüljünk!
Mind egymásra való képest, nosza mind törekedjünk,
hogy e mi szép Czimerünknek a *Czimmere Pálmafa*
légyen!

Tusakodnunk kell Vagnak ugyan, de ne félj, valamely akadályok ez
az akadályok ellen útban:

meljekben a kezünk megakad; botránkozik a láb. 2610
De te ne félj: tusakodj! soha ne tarts semmit azoktól.
Csak *te vagy a Magyarja*; te vagy *a Magyarja* a SASnak.
Mondom: imé vagnak némely akadályok ez útban.
Iljenek im, akik orrolják orrolva e Nyelvvet:
semminek állítván s tartván becsmériük e *Czimmert*: 2615
lábok alá kívánnák rúgni, tapodni, e Gyöngyöt:
rútolják igen e dísszes Dísszét a Hazának.

2606 Czimerünknek] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2615 *Czimmert*] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2600 Nofza azért, szerető Hazafi, én Vérem! örüljünk 2601 a-mi kiess örömünk Kő-fzik-
lájában, az-URban! 2602 Vígadjunk, Szivem! örvendezve ő-benne, míg élünk! 2603
Nofza, Barátom! örülve örüljünk à-mi-SASunk-nak! 2604 Nēmzetēm! ên Testēm!
mind ëdj akaràt-al örüljünk 2605 Tufakodnunk kell az-akadályok-ellen. [306] | a-mi
Magyar Nyelvünknek! örülvén nofza örüljünk! 2606 E' mi hafonlatlan Czimerünknek
nofza örüljünk! 2607 Mind ëdj-másra-való képëst, nofza mind törekëdjünk, 2608
hodj e' mi fzëp *Czimerünknek a-Czimmëre Pálma-fa lëdjen!* 2609 Vadznak ugjan, de në
félj, valamëlj akadályok ez-útban: 2610 mëljekben a-kezünk mëg-akad; botránkozik
a-láb. 2611 De të në félj: tufakodj! foha në tarts sëmmit azoktól. 2612 Csak *të*
vadj à-Magyarja; të vadj *a-Magyarja* a-SASnak. 2613 Monddom: imé vadznak némëlj
akadályok ez útban. 2614 Iljenëk im', a-kik ôrrolják ôrrolva e' Nyelvvet: 2615
sëmminek állítván s tartván bëcsmërlük e' *Czimmërt*: 2616 lábok-alá kívánnák rúgni,
tapodni, e' Gyöngyöt: 2617 rútolják igën e' dízfzës Dízfzët a-Hazának.

2607 A forrásban a sorszámozás újra ugrik egyet (összesen: +93), és 2700-tól folytatódik.

Mit lehet és kelljen állítani vajjon ezekről?

Azt, amit mondunk s tartunk ama példabeszédben:

Nem jó madár az, amely mocskolja ganéjjal a fészket. 2620

De te ne félj; tusakodj! soha ne tarts semmit azoktól.

Csak *te vagy a Magyarja*; te vagy a *Magyarja* a SASnak.

Nem kétlem, hogy lesznek egyéb akadályok is itten.

A *Currúka* fiak, várhatni zsibognak eléggé.

Nem mivel az orros mást; fintorgatja az orrát: 2625

a finnyára szokott: ömagát kívánja büzölni.

Lesz, ki irigy, ki pedig részeg, vagy ostoba, gomba;

vagy henye, túnya, *eszem s aluszom dög*; terhe a földnek;

aki ezen jól szánt Munkámat alázza, gyalázza.

Im én elszántam magamat, s minden kis erőmet; 2630

hogy a mi jó hasznos, s elmés Fiainkkal egye'mben,

minden hátra tekintés nélkül azon törekedjem;

hogy a Hazánk, a mostani csúnya gyalázat helyében,

Tisztességbe, biborba, *felöltözhessen* egészen

talpig; végre tehessen arany koronát 's a fejébe. 2635

2620 Elterjedt, gyakran használt közmondás; már Baranyai Decsi gyűjteményében is szerepelt. Elítéli azt, aki a családja gondjairól, bajairól mások előtt beszél.

2624 *Currúka* fiak] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2626 ömagát] önmagát

2631 egye'mben] együtt

2618 Mit lehet és kelljen állítani vajjon ezekről? 2619 Azt, à-mit mondunk s tartunk ama példa-beszédben: 2620 *Nem-jô madâr az, a-mëlj mocskolja ganêj-al a-fészket.* 2621 De të nê félj; tusakodj! soha nê tarts fêmmit azoktól. 2622 Csak *të vadj à-Magyarja*; të vadj *a-Magyarja* a-SASnak. 2623 Nêm kétlêm, hodj lêsznek êgjbê akadâljok-is itten. 2624 *A-Currûka* fiak, várhatni zsibognak éléggé. 2625 Nêm mivel az-ôrros mást; fintorgatja az-ôrrát: 2626 a-finnyára fozokott: ô-magát kívánja büzölni. 2627 *A-hazánk fzapên termett embêrhêz hasonlítatik.* [307] | Lês, ki irigy, ki pedig részeg, vagj ostoba, gomba; 2628 vagj henye, túnya, *êszêm-s-aluszom dög*; terhe a-földnek; 2629 a-ki ezên jól-fzânt Munkâmat alázza, gyalâzza. 2630 Im 'ên el-fzântam magamat, s mindên kis erômet; 2631 hodj a-mi jô-hasznos, s elmés Fiaink-al êgje'mben, 2632 mindên hátra-tekintês- nélkül azon törekêdjem; 2633 hodj a-Hazánk, à moftani csúnya gyalázat helyében, 2634 *Tifztsêségbe*, biborba, *fêl-öltözhesfên* egészen 2635 talpig; végre têhesfên aranj koronât-'s a-fejébe.

2622 em. *vadj*

Óh ne zсібogj, kérlek, ne zсібogj te *Curruka* fajzat!
 Kérlek igen, te finnya, ne fintorgassad az orrod!
 Vedd magad észre, akárki vagy, óh te földnek a terhe!
 Ti vajjon s de mihez vagytok, ti, monddom, hasonlók?
 A hazánk szépen Én e Hazát, mint egy *szépen termett* jeles embert, 2640
 termett emberhez ugy nézem: vagyon is *persona tekinteti* annak:
 hasonlítatik szép *eleven szemei villognak* s égnek erősen.
 De *nem egészséges* színte, s nem 's *tiszta* egészen.
 Csügg im a nagy *gelyvája*. Teli van *holt tetemekkel* 's:
 s rakva *szömölcsökkel*; daraboss és tarkka azoktól. 2645
 A *rűh* meg mocskolta nagyon: s a *béli gelesztás*:
 tetvek vagynak a *bőri alatt*: s *szőrférges a lába*.
 Ti, monddom, ti, kik a földnek tereh-terhei vagytok;
 ti zсібogók; ti fintorgó orrúak, irígyek;
 ti ti részegesek; somfák; és ostoba gombák; 2650
 ti túnyák; ti henyék; ti eszem s aluszom dögök, egyíg;
 ti ti vagytok ezen mocskok, s nyavalyák valamennyen.

2636 *Curruka* fajzat] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon
 2641 *persona tekinteti*] lásd a jegyzetet az 1362. sorhoz a 117. oldalon
 2644 *gelyvája*] golyvája (a pajzsmirigy kóros megnagyobbodása)
 2644 *holt tetemekkel*] csont- vagy porckinövésekkel
 2645 *szömölcsökkel*] szemölccsel
 2647 *szőrféreg*] Fonálféreg-fajta, amely a házi- és vadállatokban élőszködik.

2636 Óh nē zсібogj, kēr'lek, nē zсібogj tē *Currúka*-fajzat! 2637 Kēr'lek igēn, tē finnya,
 nē fintorgassad az-ōrrod'! 2638 Vēd'd magad' észre, akár-ki vadj, óh tē földnek a-terhe!
 2639 Ti vajjon s de mi-héz vadjtok, ti, monddom, hasonlók? 2640 Én e' Hazát, mint
 ēdj *szépēn termēt*t jelēs embērt, 2641 ugj nēzēm: vadjon-īs *perfonta tekinteti* ānak:
 2642 *szép eleven szēmei villognak* s ēgnek erősen. 2643 De *nēm egészséges* színte, s
 nēm-'s *tifzta* egészen. 2644 Csügg im' a-nagy *gēlyvája*. Teli van *hōlt-tetemekk-el*-'s:
 2645 s rakva *szōmōlcsōkkel*; daraboss és tarkka azoktól. 2646 A-*rűh* mēg mocskolta
 nagyon: s ā-*bēli gēlēsztás*: 2647 *tetvek* vadjnak a-*bōri-alatt*: s *szōr-férges a-lāba*. 2648
 Ti, monddom, ti, kik ā-földnek tereh-terhei vadjtok; 2649 ti zсібogók; ti fintorgó
 ōrrúak, irígyek; 2650 *Hibák abban a-fzēp embērben*. [308] | ti ti rēfzēgēsek; fom-fák;
 és ostoba gombák; 2651 ti túnyák; ti henyék; ti észēm-s-aluszom dōgök, ēdjīg; 2652
 ti tī vadjtok ezēn mocskok, s nyavalyák vala-mēnjen.

2652 em. tī

Hibák abban a szép emberben De megrov'd, szerető Hazafi, én Vérem, a hármát; a golyvát, s a holttetemet, s a régi szömölcsöt. Jaj! nehezen avagy soha nem terem Orvos ezeknek. 2655
Énnekem úgy tetszik; nem leszen hiába a próba; ha eleint a nevendéken teszik. Ám igyekezzünk! Meg lehet a tőbit gyógyítani: csak legyen Orvos!

Halld meg azért! *valaki nem örülsz a Hazánk Czimerének.*
Halld meg te! aki *nem kívánod* e szép Haza Diszét. 2660
Te, valaki *tartasz* e jó Munkánkban is *ellent*,
halld meg! Viszketeges *szőrféreg* vagy *te magadnak*:
szőrféreg vagy ám a *házad népének* egészen.
Megrakodott minden *bőrödnek az alja tetűvel.*
Nem nyughatsz; vakarodszas: azért *nincs semminek ízi.* 2665
Rúhe vagy *e Nemzetnek*: imé fertelmes a *Testünk*
tőled: ezért tölünk, mind, mind irtózik a *tőb Nép.*
Vagy efelett *kétféle geleszta* gyanánt a *Hazának.*
Ártalmas vagy igen; *veszedelmes a bélnek a Bélnek*:
nincsen im a *belső részeknek béke miattad.* 2670
Óh de gonosz nyavalyánk vagy! jaj, ha kirágod a Bélünk!

2653 megrov'd] megjegyezd

2659 Czimerének] lásd a jegyzetet a 2383. sorhoz a 179. oldalon

2670 béke] békesége; lásd Kalmár jegyzetét a 4371. sorhoz a 295. oldalon

2653 De meg-rov'd, fzerető Hazafi, én Vérem, a-hármát; 2654 a-golyvát, s à-hôlt-tetemét, s à-régi szömölcsöt. 2655 Jaj! nehezen avagy soha nem terem Orvos ezeknek. 2656 Én-nekem úgy tetszik; nem leszen hiába a-próba; 2657 ha eleint a-nevendéken teszik. Ám igyekezzünk! 2658 Még-lehet a-tőbit gyógyítani: csak lédjen Orvos! 2659 Hall'd-még azért! *valaki nem örülsz a-Hazánk Czimerének.* 2660 Hall'd-még te! a-ki *nem kívánod e' szép Haza Diszét.* 2661 Të, valaki *tartasz e' jó Munkánkban-is ellent*, 2662 hall'd-még! *Viszketeges szôr-férég* vadj *të-magadnak*: 2663 *szôr-férég* vadj ám à-*házad-népének* egészen. 2664 Még-rakodott minden *bőrödnek az-alja tetűvel.* 2665 Nëm nyughatsz; vakarodszas: az-ért *nincs femminek ízi.* 2666 *Rúhe* vadj *e' Nemzetnek*: imé fertelmes a-*Teftünk* 2667 tőled: ez-ért tölünk, mind, mind irtózik a-*tőb Nép.* 2668 Vadj e'-félëtt *két-féle gëlészta-gjanánt a-Hazának.* 2669 Ártalmas vadj igen; *veszëdelmes a-bëlnek a-Bëlnek*: 2670 nincsen im' a-*belső részeknek béke miattad.* 2671 Óh de gonosz nyavalyánk vadj! jaj, ha ki-rágod a-Bëlünk'!

Végre nem is várhatni bizony egyebet; hanem eztet:
majd okozol *pestist*; leszen egy *Catilina* belőled.

A Mennyé minden Birodalm: s mindent ő igazgat.
Ő könyörül rajtunk, s eltávoztatja *e pestist*:
Szent NEVE hogy nálunk áldásba maradjon örökké.

2675

Magyar Ország
gólyában példáz-
tatik ki

Gondolnunk lehet, én Magyarom, még is a Hazánkat
mint *Esztrágot*: amelj ki is ábrázolja jelessen
e dicső Országot: ezért hát hajtsd ide jobban
a füled! ám értesz valamely újságot ezúttal.

2680

A mi Dicső Fejedelmünknek, hiszi minden e földön,
e Haza legdicsőbb s legszebb Országa bizonyjal.
Ollj Dicső HÁZhoz bizony illhetik is e Dicsőség.

Tesz valamit; ha megjegyzed múlólag: *e két Név*,
(tudhat'd) *annak a Felsőges Háznak s e Madárnak*
a Neve *egy módon hangzik ki* a fülnek a szájból:

2685

2673 *Catilina*] Lucius Sergius Catilina (Kr. e. 108–62), római szenátor, hadvezér. Barátaival összeesküvést szőtt a consuli tisztség akár erőszakos megszerzésére. Az összeesküvést Cicero leplezte le, az abban részt vevők ellen több beszédet írt és tartott. A Rómából elmenekült Catilina végül egy ellenük küldött sereggel vívott csatában halt meg. Történetét legkorábban Sallustius írta meg a *Catilina összeesküvése* című munkájában (lásd ehhez az *Előszót* a 20. oldaltól).

2678 *Esztrágot*] gólyát

2672 Magyar-Ország gólyában példáztatik-ki. [309] | Végre nem-*is* várhatni bizony egyebet; hanem eztet: 2673 majd okozol *pestist*; leszen *edj Catilina* belőled. 2674 A-Mennyé minden Birodalm: s mindent ő igazgat. 2675 Ő könyörül rajtunk, s el-távoztatja *e' pestist*: 2676 Szent NEVE hódj nálunk áldásba maradjon örökké. 2677 Gondolnunk lehet, én Magyarom, még-*is* a-Hazánkat 2678 mint *Efzt'rágot*: a-melj ki-*is* ábrázolja jelésfen 2679 *e' dicső Országot*: ez-ért hát hajts'd ide jobban 2680 à-füled'! ám értesz valamely újfágot ez-úttal. 2681 A-mi Dicső Fejedelmünknek, hiszi minden *e' földön*, 2682 *e' Haza leg-dicsőbb s leg-fzëpb Országa* bizonyjal. 2683 Ollj Dicső HÁZ-hoz bizony illhetik-*is* *e' Dicsőség*. 2684 Tész valamit; hà még-jegyzed múlólag: *e' két' Név*, 2685 (tudhat'd) *ának a-Fëlfëges Háznak s e' Madárnak* 2686 a-Neve *edj módon hangzik-ki* a-fülnek a-fzëjból:

2679 metr. *dicső* 2683 metr. *Dicső*

mindeniket, tudnod szükség, ha kimondod egészen (*).
 Mászt tesz ugyan: mert egymástól *eredetre* különböz.
Napkeleti Országának akarjuk amazt magyarázni:
 mert ám egyéb Német Birodalmaktól, *a nap estén,* 2690
nap költére esik, de kiváltkép *Vestfáliától*.
 Mondom, imezt ellenbe lehet 's ám *Déli madárnak*
 mondani: mert *délről* bujdosnak e földre *nyaralni*;
 elhagyván ideig ama szép *Égyiptomi* szállást.
 Nincsen ugyan, szóljunk igazán, *soha semmi tél ottan:* 2695
 de a *kellemetes Nilusnak az árja* okozza,
 hogy minden legelő besték *a falukba szorúlnak*
 a *telelésre*: ezek 's ugyszinte legelni ki jönnek
 minden hova, s ide is: nekik úgy rendelte az Isten.
 Jól tudják az időt: nekik úgy rendelte az Isten: 2700

* A *gólyának* neve másképen *eszterág, esztrág*, melj is ettől a német szótól származik, hogy, *Stork (gólya)*. Az Ausztriai és Magyar-Országi Német így mondja ki – *Eszterák*. Ugy szintén; *Oesterreich, Észerák*: mint (*reich*) *rák*.

2687 (*)] Kalmár itt csak a kiejtésbeli hasonlóságra hívja fel a figyelmet, s mint ahogy a jegyzethivatkozást követő sorban hangsúlyozza, a két szó két különböző eredetű etimón-ra vezethető vissza: az elavult *eszterág* 'gólya' szavunk szinte biztosan délszláv eredetű. A gólya németül helyesen: *der Storch*, kiejtése bizonyos nyelvjárásokban lehet *stork*.
 2689 Az *Österreich* 'Ausztria' szó valóban az ófelnémet *Ostarrichi* ('keleti tartomány, keleti birodalom') szóból ered.
 2690 *a nap estén*] napnyugaton, tkp. Nyugaton
 2691 *Vestfáliától*] A Német-Római Birodalom leginkább nyugatra eső germán nyelvű területe. Ma részben Franciaországhoz tartozik.

2687 mindeniket, tudnod szűkfég, ha ki-mondod egészen (*). 2688 Mászt tesz ugyan: mert edj-mástól *eredetre* különböz. 2689 *Nap-keleti Országának* akarjuk amazt magyarázni:
 2690 mert ám egyéb Német Birodalmaktól, *a-nap-estén,* 2691 *nap-költére* esik, de kivált-kép' *Vestfáliától*. 2692 Mondom, imezt ellenbe lehet-'s ám *Déli madárnak* 2693 *SAS; Auftria: Efstérág; Magyar-Ország. [310]* | mondani: mert *délről* bujdosnak e' földre *nyâralni*; 2694 el-hagyván ideig ama szép *Égyiptomi* szállást. 2695 Nincsen ugyan, szóljunk igazán, *foha semmi tél ottan:* 2696 de à-kellemetes *Nilusnak az-árja* okozza, 2697 *hodj minden legelő besték a-falukba szorúlnak* 2698 *a-telelésre*: ezek-'s ugj-fzinté legelni ki-jönnek 2699 minden-hová, s ide-is: nekik ugj rëndelte az-Isten. 2700 Jól tudják az-időt: nekik ugj rëndelte az-Isten:

* A-gólyának neve más-képen *esztérág, eszt'rág*, melj-is e'től a-német szótól származik, *hodj, Stork (gólya)*. Az-Ausztriai és Magyar-Országi Német így mondja-ki – *Efstérák*. Ugy szintén; *Oesterreich, Efstérák*: mint (*reich*) *rák*.

el oda vissza 's evezgetnek *nyáralni, telelni*.
Ötven ötödbe, szegényt, ugyanott érték ez utast is.

SAS; Austria: Jóllehet egymástól *eredetre* különböz a két szó:
Eszterág; Magyar de, mivel, így mondom, egy formán hangzik a szájból;
Ország egymással meg fog jelesen egyezni a két SZÍV. 2705
Oesterreich (*) a magas Helyből le-lenézegető SAS
kedvez az *Esztrágnak*, ki *magát megalázza a földig*.

En Magyarom! Szívem! hallgass ide, nosza, tovább is!
A magasan járó SAShoz ez alázatos Esztrág
mellj szépen odaillik; ugyan elmédre adom most 2710
egy szóval. Te tudod: *Szemei* mellj *élesek Annak!*
ennek is a szemei szoktak jobbára vigyázni.

Erről én bőven éneklek idővel, ha élek:
Várj csak *időt; kis időt; kis időt; még egy kis időcskét.* (**)

* Olvassd – *Észterrájkh*.

** A *kis időn esztendőt* érték. Ugyanis hármat engedett ő FELSÉGE kegyelmesen.

2701 evezgetnek] itt: repkednek, vonulnak

2702 Kalmár az 1755-ös őszi, egyiptomi tartózkodására utal.

2714 (**)] A szerző 1770-es években tett utazásairól nem sokat tudunk, meglepő módon a korábbi utakhoz képest egyre kevesebb információ áll rendelkezésünkre. Feltehetően három évig érvényes útlevelet kapott a sorok szerzése idején.

2701 el-oda vízfza-'s evezgetnek *nyáralni, telelni*. 2702 *Ötven-ötödbe*, *szegényt, ugyanott érték ez utast-is*. 2703 Jól-lehet *edj*-mástól *eredetre* különböz a két' *szó*: 2704 de, mivel, így mondom, *edj* formán hangzik a-fzájból; 2705 *edj-más-al* meg-fog jelesen *edjezni a-két' SZIV*. 2706 *Oesterreich* (*) a-magas Helyből *lè-lè-nézegető* SAS 2707 kedvez az-*Esztrágnak*, ki *magát meg-alázza a-földig*. 2708 En Magyarom! Szívem! hallgass' ide, nofza, tovább-is! 2709 A-magasan járó SAS-hoz ez alázatos *Esztrág* 2710 mellj *szépen* oda-illik; ugyan elmédre adom most 2711 *edj* szóval. Te tudod: *Szemei* mellj *élésék Annak!* 2712 *e'nnék-is à-fzemei* szoktak jobbára *vigyázni*. 2713 E'ről én bőven éneklek idővel, ha élek: 2714 Várj csak *időt; kis időt; kis időt; még edj kis időcskét.* (**)

* Olvass'd – *Észterrájkh*.

** A *kis időn esztendőt* érték. Ugyan-is hármat engedett ő FELSÉGE kegyelmefen.

2707 em. *Esztrágnak*

Szükség most valamely *idegen aratásra kimennem*. 2715
 Vissza hoz, hiszem én, a Hazámba negyedszer is Isten.
 Minémű madár a Gólya? Mostan csak keveset jegyzek meg; csak *hatot* ugymint:
 azzal is röviden akarok példázni előtted.
 Vedd jó neven ezt is! de kérlek azonba *megengedj*;
 ha nem lesz mindenképen a hasonlat hasonló. 2720
Minden hasonlítás, szoktatók mondani, sántít.
 Nálad az engedelem kész lészen annyival inkább;
 gondolom, hogy oljan állatról vészem a példát;
 melj is a *fél lábán* néhány órákigan (*) őrt áll.
 En penig, elhitheted s várhat'd ugy igyekszem azonban, 2725
 hogy, valamint a gólya vigyázatjának okáért
 szokta az álldogalást fél lábán; én is azonkép

* Itt, és sok más esetben, sőt, ahogy kitűnt, minden esetben az *an, en* kiegészítő jellegű volt, éspedig a jó hangzást segítette elő régen. Ma viszont a kellemesebb hangzás kedvéért általánosabb a *lan, len*. Egy költő tartsa számon a kiváltó okot.

2715 Mivel Kalmár e műben megismert metafora-rendszerében az *aratás* kifejezés mindig valamilyen szellemi tevékenységre, valaminek a feltárására irányuló aktusra utal, nem lehet másra gondolni ezen a helyen, mint hogy valami megbízatást kaphatott, ami miatt külföldre kell utaznia.

2721 A *minden hasonlítás sántít* – *omne simile claudicat* latin szólás egyik legkorábbi magyar előfordulása. A „szoktatók mondani” kitétel talán arra utal, hogy magyar nyelven még nem elterjedt. Kalmár saját leleménye, hogy a fél lábón órákon át álló gólyát hasonlítja a magyar nemzethez. A gólya nem csak Kalmár számára fontos, egyébként is az egyik legkedveltebb állat a protestáns exemplumokban.

2715 Szűkfég most valamelj *idegën aratásra ki-mënnëm*. 2716 Mi-nëmü madár a-Gólya? [311] | Vifzfzâ-hoz, hiszëm ên, a-Hazámba nëgyed-fzër-is Iften. 2717 Moftan csak keveset jegyzëk-mëg; csak *hatot* ugymint: 2718 àz-al-is röviden akarok példázni előtted. 2719 Vëd'd jó nevën ezt-is! dë kër'lek azonba *mëg-engedj*; 2720 ha nëm lësز mindën-képen a-hasonlat hasonló. 2721 *Mindën hasonlítás, fzoktatók mondani, fântít.* 2722 Nálad az-engedelëm kész lësزën ànjival inkább; 2723 gondolom, hodj oljan állatról vësزëm a-pëldát; 2724 mëlj-is a-*fél-lábán* néhány órákigan (*) őrt-áll. 2725 En penig, el-hihetëd s várhat'd ugj igyekszëm azonban, 2726 hodj, valamint à-gólya vigyázatjának oká-ért 2727 fzokta az-álldogalást fél-lábán; ên-is azon-kép'

* Hic, et in aliis multis, imo, uti uifum erat, in omnibus, *an, en*, expletium ac euphonicum fuit olim. Hodie uero delicatioris euphoniae gratia uulgarius est *lan, len*. Poeta habeat rationem occasionis.

erre vigyázzak, hogy ám a *hasonlításaim* egyig
 essenek a talpokra, meg is állhassanak állván. 2730
 Mostan azért ezeket tészem jegyzésbe tenéked.
 Rendre lehet tudnod. Hogy, a *Gólya megészi s emészti*
 (ha vagyon ám,) a *poszáta fiát*, gyomrába lenyelvén,
 S hogy, az igen *hasznoss* állat. S hogy *messze határról*
jön ide. S hogy *kedves* madár az. És hogy, a *vigyázó*.
 És hogy, *tudja az óráját s idejét*: nem hibázik. 2735

Kik a nyomorék fiai a Hazának? Hogyha vagyon, monddom, *nyomorék fia; elnyeli aztat*.
 Ezt láttam *magam* is e két szemmel a *Hazában*.
 Annál méljebben lehet elmélnedem azértán
 erről; s annyival is fontossabban lehet írnom
 s példázgatnom; imé a *Hazánkban* esett meg *előttem*. 2740
 Bánhatik illj móddal a *Hazánk* 's a *poszáta fiakkal*.
 Elnyelvén megemésztheti a *nyomorékokat* egyig.
 Vajjon s de kicsodák s mineműk azok a *nyomorékok*?
 A *Currúka fiak!* s azok a *golyvák!* s a *szömölcsök!*
 s azok a *holttetemek!* s a *szórférgék!* s a *geleszták!* 2745

2728 egyig] itt: mindegyik

2732 *poszáta fiát*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2735 Lásd *Jer* 8,7: „Még az esztag is az égben megeméri az ő idejét, és a gerlitze, és a daru, és a fetske, tudják mikor el kell menni; az én népem pedig nem esméri az URnak itéletit!”

2741 *poszáta fiakkal*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2744–2745 lásd a jegyzeteket a 195. oldalon

2744 *Currúka fiak*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2728 e're *vigyázzak*, hodj ám a-*hasonlításaim* edjíg 2729 essenek à-talpokra, még-ís állhasfanak állván. 2730 Mostan azért ezeket tészem jegyzésbe ténéked. 2731 Rendre lehet tudnod. Hodj, a-*Gólya meg-észi s emészti* 2732 (ha vadjon ám,) a-*poszáta fiát*, gyomrába lenyelvén, 2733 S hodj, az igen *hasznoss* állat. S hodj *messze határról* 2734 *jön-ide*. S hodj *kedves* madár az. És hodj, a *vigyázó*. 2735 És hodj, *tudja az-óráját s idejét*: nem hibázik. 2736 Kik a-nyomorék fiai a-Hazának? [312] | Hodj-ha vadjon, monddom, *nyomorék fia; el-nyeli aztat*. 2737 Ezt láttam *magam*-is e' két' füzem-el a-*Hazában*. 2738 Annál méljebben lehet elmélnédnem azértán 2739 e'ről; s ànnyival-ís fontosabban lehet írnom 2740 s példázgatnom; imé a-*Hazánkban* esett-még *előttem*. 2741 Bánhatik illj mód-al a-*Hazánk*-'s a-*poszáta fiák-al*. 2742 El-nyelvén még-emésztheti a-*nyomorékokat* edjíg. 2743 Vajjon-s de kicsodák s mi-neműk azok à-*nyomorékok*? 2744 A-*Currúka fiak!* s azok à-*golyvák!* s a-*szömölcsök!* 2745 s azok a-*hölt-tetemek!* s à-*szór-férgék!* s a-*gélleszták!*

s azok a *bőr alját* csípő *tetvek* valamennyen!
s azok a *rűhesek!* akiknek mind viszket a bőrök!
Nézzünk, monddom, azokra, miként a *poszáta fiakra*.
Hagyd lássuk, *mimódon emészti meg őket e Gólya?*
Felteszem: az iljen *nyomorék*, vagy 's ez a *poszáta*, 2750
vagy *nős*, van felesége; avagy hogy *nötelen* ember?
Ha *nincsen felesége*; talám nem 's lesz soha holtig:
több *nyomorék fiakat* soha *nem 's szaporíthat* az iljen:
ő maga már *ő magát* ekép *megemészti* egészen.
Hogyha vagyon felesége: *vaygon szaporája* 's; avagy 2755
nincs?
Ha *nincs*; nem 's lészen; *ő magát* megemészti amaként.
Ha teszen ám 's *ő magga* alá; vagy tesznek alája
másunnan tojományt; s ki leszen 's az költve idővel:
az, bizony, *el fog veszni*; bizony, *nemm* lesz *maradandó*.
Ha pedig a nősnek *nincs* a *felesége hiába*: 2760
annak a *gyermekei*, tedd fel, *mind férjfiak* egyig;
vagy hogy *lyányokkal* *elegyesleg*; vagy *csupa lyányok?*

2750 *poszáta*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2754 *ő maga* már *ő magát*] önmaga már önmagát

2755 *vaygon szaporája*] van gyermeke

2756 *ő magát*] önmagát

2757 *ő magga*] önmagga

2746 s azok a-*bőr alját* csípő *tetvek* valaménjen! 2747 s azok a-*rűhesék!* à-kiknek
mind viszket a-bőrök! 2748 Nézzünk, monddom, azokra, mi-ként a-*poszáta fiakra*.
2749 Hagyd lásfuk, *mi-módon emészti-még őket e' Gólya?* 2750 Fél-tészem: az-iljen
nyomorék, vagj-'s ez a-*poszáta*, 2751 vagj *nős*, van felesége; avagy hodj *nötelen* embër?
2752 Ha *nincsen felesége*; talám nem-'s lész soha holtig: 2753 több *nyomorék fiakat* soha
nem-'s szaporíthat az-iljen: 2754 *ő-maga* már *ő-magát e'-kép' még-emészti* egészen.
2755 Hodj-ha vadjon felesége: *vadjon szaporája-'s*; avagy *nincs?* 2756 Ha *nincs*;
nem-'s lészén; *ő-magát* még-emészti amà-ként. 2757 Ha tészén ám-'s *ő-magga*-alá;
vagj tésznek alája 2758 *másunnan* tojományt; s ki-lészén-'s az költve idővel: 2759
az, bizony, *el-fog-veszni*; bizony, *nemm* lész *maradandó*. 2760 Ha pedig à-nősnek *nincs*
à-*felesége hiába*: 2761 ànak a-*gyermekei*, ted'd-fél, *mind férjfiak* *édjig*; 2762 vagj
hodj *lyányok-al* *elegyesleg*; vagj *csupa lyányok?*

Miképen bánhatik a Haza a poszáta fiaival? Ha *férjfi* mindnyájan azok; s még annyival inkább ha mindnyájan, avagy, közülök, némeljek ugy estek, mint a tyúk vagy kappan alá a récze fiacskák: 2765
mind ezeket könjen *a mi Gólyánk elnyeli* könjen:
vagy ide vagy oda küldi a *fegyver alá*, megemésztí:
vagy pedig a szent Menny, *ez okos Esztrágra* viselvén gondot, imé gondolhat hamar sokféle veszélyt ki;
vagy valamelj *nyavalyát*, vagy más *inséget, halált is*. 2770
Monddom: hanem ha *erős a barátságok* nekik immár *az álgyúval*; ezért, hogy *ne ártson a golyóbis!*
vagy, ha kötöttek igaz *frígyet* netalám a *halállal!*
minden idén 's az ajándékot küldözgetik annak!
vagy ha szövetséget szerzettek ám *a nyavalyákkal!* 2775
vagy ha talám örökös *békességek* leszen épen mind a *szegénységgel s minden inséggel* örökké!
Hogyha pedig elegek *lyányokkal* a férjfi szülöttek: amennél kevesebb a számok azoknak; alítom, annál könnyebben bánik velek a nemes Esztrág. 2780
Ha pedig a nyomoréknak a gyermeki *csuppa leányok*: bátran eredj Hazafi! ne gondolj semmit azokkal.

2765 récze] tőkés réce, vadkacsa

2774 minden idén] mindenkor vagy minden évben

2779 alítom] sejtem, gondolom

2763 Mi-képen bánhatik a-Haza a-poszáta fiák-al? [313] | Ha *férjfi* mindnyájan azok; s még annyival inkább 2764 ha mindnyájan, avagy, közülök, némeljek ugj estek, 2765 mint à-tjúk' vagj kappan-alá à-récze-fiacskák: 2766 mind ezeket könjen *a-mi-Gólyánk el-nyeli* könjen: 2767 vagj ide vagj oda küldi *a-fegyver-alá*, még-emésztí: 2768 vagj pedig à-fzent Menny, *ez okos Eszt'rágra* viselvén 2769 gondot, imé gondolhat hamar fok-féle veszéljt ki; 2770 vagj valamelj *nyavalyát*, vagj más *infégét, halált-is*. 2771 Monddom: hanem-ha *erős a-barátságok* nekik immár 2772 *az-álgyúval*; ez-ért, hodj *nè ártson a-golyóbis!* 2773 vagj, ha kötöttek igaz *frídyet* nè-talám *a-halállal!* 2774 mindén idén-'s az-ajándékot küldözgetik anak! 2775 vagj ha szövetséget szerzettek ám *a-nyavalyák-al!* 2776 vagj ha talám örökös *békésfégek* leszen épen 2777 mind *a-fzégénység-el s mindén infég-el* örökké! 2778 Hodj-ha pedig elegek *lyányok-al* a-férjfi szülöttek: 2779 a-ménél keveséb à-fzámok azoknak; alítom, 2780 annál könnyében bánik velék à-némés Eszt'rág. 2781 Ha pedig à-nyomoréknak a-gyermeki *csuppa leányok*: 2782 bátran eredj Hazafi! nè gondolj femmit azok-al.

Nincs tereád gondjok, sem egyébre; magokra vagyon csak.

Főznek, avagy fonnak s varnak; vagy játsznak alakkal;
vagy más czifra *bolondságot kicsinálnak, övedznek,* 2785
ők tudják micsodát; vagy heverve *hevernek* egész nap.

Főznek ugye? De mi az? *Ám által mégyen* a gyomron.
Onnét elmenvén hova vettetik; ám tudod azt is.

Az ő beszédekkel gondolj semmit ne különben!
Fonnak s varnak ugye? De mi az? *Ám mosni való* az. 2790
Elmossák szappannal a szennyet: s mind *odalészen*.

Az ő beszédekkel gondolj semmit se különben.
Hogyha pedig *bábot kötnek* s egyebet kimivelnek:
majd a szemétre, avagy az égő tűzbe vetődik.
Az ő beszédekkel gondolj semmit se különben. 2795

Nincsenek aka-
dállyúl akik nem
árthatnak

Hogyha *hevernek* azok: néked mit ártanak azzal?
ők vagy *alusznak*; avagy az *időt eltöltik* hiába?
Hogyha *alusznak*: imé akkor legjobb, itélem:
akkoron ők mindennek igen jó baráti bizonytal.
Hogyha pedig *ébren* az időt eltöltik hiába: 2800
vagy *nyavalyások* azok, vagy *egészségesek* egészen?
Ha nyavalyások: im *a nyavalyájokkal* van a bajjok:

2784 játsznak alakkal] tkp. babáznak
2801 nyavalyások] betegek

2783 Nincs tereád gondjok, sem egyébre; magokra vadjon csak. 2784 *Főznek, avagy fonnak s varnak*; vagy *játsz'nak alák-al*; 2785 vagy más czifra *bolondfágot kicsinálnak*, övedznek, 2786 ők tudják micsodát; vagy heverve *hevernek* egész nap'. 2787 *Főznek* ugj-è? De mi az? *Ám által-mégyen* a-gyomron. 2788 Onnét el-menvén hova vettetik; ám tudod azt-is. 2789 Nincsenek akadálly-úl a-kik nem árthatnak. [314] | Az-ő-beszédékk-el gondolj fémmit ne különben! 2790 *Fonnak s varnak* ugj-è? De mi az? *Ám mosni-való* az. 2791 *El-mossák* szappán-al a-szennyet: s mind *oda-lészén*. 2792 Az-ő-beszédékk-el gondolj semmit se különben. 2793 Hodj-ha pedig *bábot kötnek* s egyebet ki-mivelnek: 2794 majd a-fzemétre, avagy az-égő tűzbe vetődik. 2795 Az-őbeszédékk-el gondolj semmit se különben. 2796 Hodj-ha *hevernek* azok: néked mit ártanak az-al? 2797 ők vagy *alusznak*; avagy az-*időt el-töltik* hiába? 2798 Hodj-ha *alusznak*: imé à-kor' leg-jöbak, itélém: 2799 à-koron ők mindennek igen jó baráti bizonytal. 2800 Hodj-ha pedig *ébren* az-időt el-töltik hiába: 2801 vagy *nyavalyások* azok, vagy *egészfégéssek* egészen? 2802 Ha nyavalyások: im' à-nyavalyájök-al van a-bajjok:

senkit nem bánthatnak: azért nyugtod van azoktól.
 Ha van egészségek: *nem vagy te nekik eszeken*:
 mert idejek nincsen: a leányzó társaik inkább 2805
 minden nap szenvednek elég *rágást* a *fogoktól*.
 Ha van egészségek 's; *eszeket* függesztik a *Hűsre*:
 arról van a beszéd: néked *nem m* ártanak azzal.
 Vagy, ha őmagokat birván, *sétálnak*; a naptól
 féltik a gyenge fejér orcát; a szerént az eséstől 2810
 lábaikat: te azért nem juthatsz nekik eszékbe.
 Vagy pedig ültökben a *legyek* vagy a *szűnyogok* őket
 kísértik: s téged könjen kifelejtnek eszékéből.
 Vagy hogy *nappali s éjtszakai társokkal*, az *ebbel*,
 s macskával, játsznak: azért nincs gondjok egyébre. 2815
 Vagy hogy a *balhákttól* nincsen nyugodalmok azoknak,
 légy *csendes!* mert nem vagy eszékbe: *felejtik* a *rágást*..
 Vagy hogy a tetvektől nincsen soha békek önékik:
 rágatván őmagok, *téged rágtsálni* felejtnek.
 Hagy'd rágják; hogy egyék s megemesszék őket a férgek; 2820
 azokat az éles nyelvű, buja, kényes ünöket.

2807 a *Hűsre*] az eljegyzett párjukra

2809 őmagokat] önmagukat

2816 *balhákttól*] bolhákttól

2817 *felejtik* a *rágást*] itt: felejtik az áskálódást

2818 békek] békességük; lásd Kalmár jegyzetét a 4371. sorhoz a 295. oldalon

2819 őmagok] önmaguk

2821 ünöket] fiatal, de nemzőképes nőtény marhákat

2803 sēnkit nēm bánthatnak: azért nyugtod van azoktól. 2804 Ha van egészfégek:
nēm vadj tē nekik *eszēkben*: 2805 mert idejēk nincsen: a-lēányzó-társaik inkább 2806
 mindēn-nap' fzenvednek elég *rágást* a-*fogoktól*. 2807 Ha van egészfégek-'s; *eszēket*
 függesztik a-*Hűsre*: 2808 arról van a-beszéd: nekēd nēm *m* ártanak az-al. 2809
 Vagj, ha ő-magokat birván, *sétálnak*; a-naptól 2810 féltik a-gyenge fejér orcát;
 a-fzērēnt az-eséstől 2811 lábaikat: tē azért nēm juthatsz nekik eszēkbe. 2812
 Vagj pedig ültökben a-*legyek* vagj a-*szűnyogok* őket 2813 kísértik: s tēgēd könjen
 ki-felejtnek eszēkéből. 2814 Vagj hodj *nappali s éjtszakai társók-al*, az *ebbel*, 2815 s
 macskával, játsznak: azért nincs gondjok egjēbre. 2816 Vagj hodj a-*balhákttól* nincsen
 nyugodalmok azoknak. 2817 *Az-akadáljokat* el-kēll-hárítani. [315] | lēdj *cšēndes!* mert
 nēm vadj eszēkbe: *felejtik* a-*rágást*. 2818 Vagj hodj a-tetvektől nincsen fo-ha bēkēk
 ő-nēkik: 2819 rágatván ő-magok, *tēgēd rágtsálni* felejtnek. 2820 Hagy-'d rágják;
 hodj ēdjēk s mēg-emēszfzēk őket a-férgek; 2821 azokat az-élēs nyelvű, buja, kēnyēs
 ünöket.

2811 em. *azért* 2816 em. *azoknak*. 2820 em. *Hagy-'d*

Az akadályokat el kell hárítani Látod azért, Szívem, nincsen akadályod ezektől.
Csak tusakodj! törekezdj! ne tarts a poszáta fiaktól!
Megmondám oda feljebb: *hasznos a Gólya* minékünk.
Hasznos a *fecske*: mivel az eget tisztítja a légytől. 2825
Hasznos a *harkály* is: mert megszabadítja a fákat
a sok férgectől. A *tövisborznak* 's sok a haszna:
mert a patkányok s egerek távoznak a csürtől.
Nagy haszon ez is: *a Gólya fogyasztja a férget a rétről*.
En *nemes Esztrágom!* mindenha segítsen az ISTEN! 2830
nosza vigyázz, igyekezz, igyekezz, szünetlen erőlködj!
mind ami ártalmas néked, s káross a Királynak,
öljed, egyed; nyeljed; megemészd; *gólyáld ki* egészen!
A *Currúka tojást* törjed, rontsad, letapodjad!
Ronts, monddom, s pusztíts, s építs! s magad újra felállíts! 2835
Én nemes Esztrágom! mindenbe segítsen az Isten!
Nosza, vigyázz, Hazafi! tusakodj a poszáta fiakkal!
Állj őrt, én Magyarom! *te vagy az Esztrágja* a SASnak!

2823 poszáta fiaktól] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2827 *tövisborznak*] sünnnek

2830 mindenha] mindenkor

2834 *Currúka tojást*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2837 *poszáta fiakkal*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

2822 Látod azért, Szívem, nincsen akadályod ezektől. 2823 Csak tusakodj! törekezdj!
ne tarts a-poszáta fiaktól! 2824 Még-mondám oda-feljebb: *hasznos a-Gólya* minékünk.
2825 Hasznos a-*fecske*: mivel az-eget tisztítja a-légytől. 2826 Hasznos a-*harkály*-is:
mert meg-fzabadítja a-fákat 2827 a-fok férgectől. A-*tövis-borznak*-'s fok a-haszna: 2828
mert a-patkányok s egerek távoznak a-csürtől. 2829 Nagy haszon ez-is: *a-Gólya fogyasztja*
a-férget a-rétről. 2830 En *némés Efztrágom!* mindén-ha feğıtsen az-ISTEN! 2831
nofza vigjázz, igyekézz, igyekézz, fzünetlen erőlködj! 2832 mind a-mi ártalmas nekéd,
s káross a-Királynak, 2833 öljed, edjed; nyeljed; meg-emészd; *gólyáld-ki* egészen!
2834 A-*Currúka tojást* törjed, rontsad, lè-tapodjad! 2835 Ronts, monddom, s pusztíts,
s építs! s magad' újra fél-állíts! 2836 Én *némés Efzt' rágom!* mindénbe feğıtsen az-Iften!
2837 Nofza, vigjázz, Hazafi! tusakodj a-poszáta fiák-al! 2838 Állj őrt, én Magyarom!
tè vadj az-Efzt' rágja a-SASnak!

2829 em. *fogyatja* 2830 em. *Efztrágom*

Viszketeges elmé- Említém; hogy *messzéről jön a Gólya* mihozzánk.
 je a tudóskának *Déli madárnak* íram: ez is jól juthat eszedbe. 2840
 Tudni való; hogy *a mi* (*) *Magyarink jobbára Keletről*
 jöttek. Azonban ez is igaz ám, hogy *Délre hajúlnak*
 régi lakóhelyeik; de kivált ám azoknak, akiktől
e mai szép Nyelvvünk több *Dísz*t kapa, tarta, magának.
 Ne gondolj vele: ha valaki ellenbe találna, 2845
 viszketeges lévén, mást mondani néked e pontban.
 Van benned szeretet: s engedj meg az oljan irigynek.
 Azt a kevélyt ne tekíntsd: magad annál jobban alázd meg!
 Ő bár is e dologban akarjon lenni tudatlan:
 ami még nem igen bizonyos; te megérted idővel. 2850
 Nem lehet ám mindent beszúrnom e *posta levélbe*.
 Mégis ugyan megjegyzem imezt múltólág ezúttal:
 hogy, a tudóska csak azt hiszi, tartja, s itéli igaznak,
 mít, a kemenczénél, *a megírt História dictál*.

* A *mi* birtokos névmás természettől fogva rövid, mégis a labiális hangzók előtt megnyúlhat.

2839–2840 Lásd a 198. oldalon a 2692. sortól kezdődő szövegrészt.

2842 *Délre hajúlnak*] Délre hajolnak, Délen található

2842–2844 Kalmár máshol kifejtett nyelvrokonság-elméletéhez fontos adalék, hogy nem a magyarság déli (értsd: nem finnugor) elmélete mellett áll ki, hanem a magyar nyelv kialakulása során nem zárja ki a déli, tehát nem finnugor hatásokat semmi.

2851 *posta levélbe*] ti. *Prodromus*ba, előhírnökbe

2854 Kalmár *historia* alatt természetesen nemcsak a mai értelemben vett történelmet, tör-

2839 Vifzketegés elméje a-tudóskának. [316] | Említém; hodj *meszzéről jön a-Gólya* mi-hòzánk. 2840 *Déli madárnak* íram: ez-is jól juthat eszedbe. 2841 Tudni-való; hodj *a-mi-* (*) *Magyarink jòbára Keletről* 2842 jöttek. Azonban ez-is igaz ám, hodj *Délre hajúlnak* 2843 régi lakó-helyeik; de kivált' ám azoknak, a-kik-től 2844 *e' mai szép Nyelvvünk* több *Dísz*t kapa, tarta, magának. 2845 Nè gondolj-vele: hà valaki ellenbe találna, 2846 vizketegés lévén, mást mondani nêkéd e' pontban. 2847 van benned fzeretet: s engedj-még az-oljan irigynek. 2848 Azt a-kevélyt nè tekínt's'd: magad' annál jòban alá'z'd-még! 2849 Ő bár-is e' dologban akarjon lenni tudatlan: 2850 a-mi még nêm-igên-bizonjos; tē még-értéd idővel. 2851 Nêm lehet ám mindënt bē-fzúrnom e' *posta-levélbe*. 2852 Még-is ugjan még-jegyzëm im'-ezt múltólág ez-úttal: 2853 hodj, a-tudóska csak azt hiszi, tartja, s itéli igaznak, 2854 mít, a-kemenczè-nél, *a-még-írt Hiftória dictál*.

* Pronomen possessivum *mi* natura breue est: potest tamen ante literas labiales produci.

2847 em. van 2847 em. engedj-még

Óh de szeles! hogy nem veszi észre magát a tudóska! 2855
 Nem teszi fel, hogy az ollj Írónak könjü hibázni.
 Nem mehetett ő 's mindennek végére helyessen.
 Sokszor, *amit hallott, s amiként hallotta*, ugy írta.
 Hol maga *nemm érthette, mikép kell*: hol pedig annak,
 aki beszélte, bizonynal kellett lenni hazugnak. 2860
 E szemek, ám az én szemeim, láttak sokat olljat,
 amiről sokan írtak ugyan; de hibássan, hamissan.
 Nincs a tudóskának sem kedve, se módja ezekben:
 hogy mindent megkísértsen vagy ítéljen okossan.
 Ennékem se lehet terhelnem *e postalevélkét*. 2865

Régi Ásiai szíve a Rovni valób mostan: hogy, igaz, hogy messze helyekről
 Magyarinak jöttél, én nemes *Esztrágom*, te is, e Kanaánba.
 Rovd meg imez kettőt 's, Magyarom! hogy a Gólya
helyére
vissza megyen; s *ismég eljő* nyáralni mihozzánk:

ténelmi narrációt érti. *História* itt a történelem során írásban felhalmozott ismereteket, a *historia litterariát* jelenti. Az ebből – kényelmesen – megszerezhető ismeretekkel szemben hangsúlyozza a közvetlen tapasztalásnak, megismerésnek a kortárs episztemológia által is alátámasztott primátusát a továbbiakban.

2856–2857 A szerző ezen a ponton határozottan elutasítja az *autoritás* elvének érvényességét a tudományos megismerés esetében.

2864 megkísértsen] megvizsgáljon

2865 Ennékem] Énnékem

2866 Rovni valób] megjegyzésre méltóbb

2855 Óh de fzeles! hodj nēm vēszi-eszre magát a-tudóska! 2856 Nēm tēszi-fēl, hodj az-ollj Irónak könjü hibázni. 2857 Nēm mēhetett ő-'s mindennek végére helyessen. 2858 Sok-fzor, *a-mit hallott, s a-mi-ként hallotta*, ugj írta. 2859 Hol maga *nemm érthette, mi-kép' kell*: hol pedig anak, 2860 a-ki beszélte, bizönyal kellett-lenni hazugnak. 2861 Régi Ásiai szíve a-Magjarnak. [317] | E' fzēmēk, ám az-én-fzēmeim, láttak fokat olljat, 2862 a-miről fokan írtak ugjan; de hibássan, hamissan. 2863 Nincs a-tudóskának sēm kedve, sē módja ezekben: 2864 hodj mindēt mēg-kísértsēn vagj ítéljēn okossan. 2865 En-nékēm sē-lēhet terhelnēm *e' posta-levélkét*: 2866 Rovni-valób mostan: hodj, igaz, hodj meszsze-helyekről 2867 jöttél, én nēmēs *Esztrágom*, tē-is, e' Kanaánba. 2868 Rov'd-mēg imez kettőt-'s, Magjarom! hodj a-Gólya *helyére* 2869 *vifzfa-mēgyēn*; s *ismég el-jő* nyáralni mi-hözánk:

2855 em. *vēszi-eszre* 2865 em. *e' posta-levélkét*: 2867 em. *Esztrágom*

és hogy annyi okosságot rendelt neki ISTEN, 2870
 annyira, s ennyire, hogy tudjon helyére akadni.
 Légy okos, én Magyarom, te is! Elméd birja az ISTEN
 mindenben! s dicsérd, akitől van az *Elme s Okosság*.
 Elméddel, kérlek, menj vissza a régi helyedre!
 Ugy de miért? Jár'gass Szívért s Nyelvért oda vissza! 2875
 Hozz Szívet és Nyelvet! s úgy jöjj nyáralni, telelni!
 Hol van a régi Szíved? Van ugyan *Európai Szíved*:
 de nekem a nem kell; mert nincs abban egyenesség.
 Mindazonáltal im ezt 's nyilván megvallom örömmel:
 Soknak a szíve ma is egyenes s hívséges, amint kell: 2880
 meljnek még semmit nemm árta az *Éjszaki szélvész*;
 nemm zavaródott meg soha ezz *Európai széltől*.
 De a szivem fájdalma im ezt mondatja velem ki:
 hogy ám a levegő égne Fejedelme, kiváltkép
 kezdetin e Száznak, soknak szívét zavará meg, 2885
 s óh mellj csúnya zavart s káros kárt szerze *azáltal!*

2871 helyére akadni] helyére találni

2878 a] az

2884 levegő égne Fejedelme] Ti. a sátán; vö. az 1042–1044. sorokhoz írt jegyzettel a 98. oldalon.

2885 kezdetin e Száznak] e századnak a kezdetén; Kalmár minden bizonnal az európai felvilágosodás kezdetére utal

2870 és hodj ànji okosságot rëndélt neki ISTEN, 2871 ànjira, s e'njire, hodj tudjon helyére akadni. 2872 Lédy okos, èn Magjarom, të-is! Elméd' birja az-ISTEN 2873 mindènben! s dicsérd, a-kitől van az-*Elme s Okosság*. 2874 Elméd-el, kër'lek, mènj-visz-sza a-régi helyedre! 2875 Ugj-de mi-ért? Jár'gass Szív-ért s Nyelv-ért oda viszsza! 2876 Hozz Szívet és Nyelvet! s ugj jöjj nyâralni, telelni! 2877 Hol van a-régi Szíved? Van ugjan *Európai Szíved*: 2878 de nekèm à nèm këll; mert nincs àban ègjenèsfég. 2879 Mind-azon-által im' ezt-'s nyilván még-vallom öröñ-el: 2880 *Soknak a-fzíve ma-ís ègjenès s hívfégès*, a-mint këll: 2881 mëljne még fëmmit nemm árta az-*Éjzaki fzel-vész*; 2882 nèm zavaródott-még foha ezz *Európai fzeltől*. 2883 De a-fzívem fájdalma im' ezt mondatja velem ki: 2884 hodj àm à-levegő-égnek Fejedelme, kivált-kép' 2885 kezdetin e' *Sáznak*, foknak fzívét *zavará-még*. 2886 Régi nap-keleti fzíve s nyelve a-Magjarnak. [318]] s óh mëlly csúnya zavart s káros kárt fzerze *az-által!*

2885 em. meg.

Régi napkeleti
szíve s nyelve a
Magyarnak.

Elméddel, Magyarom, menj vissza a régi helyedre!
Hozz ide állhatatoss szívet! s azt jól megerősítsd;
téged a szent Tudomány, s Kegyelem, s jó lelked amint
int!

Senki ne légyen ez óra után már! Óh soha senki, 2890
aki felindúljon; aki helyt adjon a Gonosznak!

Légy okos, én Magyarom, s mindenkor hív a Királyhoz!
Légy okos, Esztrágom, s holtig hívséges a SAShoz!

Elméddel, Magyarom, menj vissza a régi helyedre!
Óh, kérlek, menegess vissza! s hozz *Nyelve*t is onnan! 2895

Hajdani szépségét, kérlek, hozzd vissza *e Nyelv*nek!
Hozzd ide én Vérem *minden kertbéli Virágát*!

Nemzetem! óh szedd meg *minden szépp ritka gyümölcsét*!
Annak az értt édes szőlőjét nyomd ki borodnak!
Ott szedegess *gyökeret*! hozz! hozz *jó illatot* onnan! 2900

Légy gazdag, Magyarom! soha többé óh ne szegénykedj!
hogy *a te Kincsednek* légyen nagy híre a Földön!
Légy okos, én Vérem, hogy azt látván az Okosság,

2889 szent Tudomány] *A szent tudomány* kifejezés itt nem a *teológia* helyett áll, hanem a minden tudás forrásának a teremtés aktusát tekintő, Isten akaratára rácsodálkozó, abból kiinduló megismerési hozzáállást jelenti.

2891 felindúljon] felkelést szítson, felkelésben vegyen részt

2902 *Kincsednek*] *nyelvednek*; lásd *A Magy[ar] Nyelv elásott kincshez hasonlítatik* argumentum alá írt sorokat a 184. oldalon

2887 Elméd-el, Magyarom, mēnj-viszsa a-régi helyedre! 2888 Hozz ide állhatatoss
fzívet! s azt jól mēg-erősíts'd; 2889 tēgēd a-fzent Tudomānj, s Kēgyelēm, s jō
lēlkēd a-mint int! 2890 Sēnki nē lēdjēn ez óra-után már! Óh foha sēnki, 2891
a-ki fēl-indúljon; a-ki helyt-adjon a-Gonosznak! 2892 Lēdj okos, ēn Magyarom, s
mindēn-kor' hív a-Király-hoz! 2893 Lēdj okos, Efztrágom, s hōltīg hívfēgēs a-SAS-hoz!
2894 Elméd-el, Magyarom, mēnj-viszsa a-régi helyedre! 2895 Óh, kēr'lek, mēnēgess
viszszā! s hozz *Nyelve*-is onnan! 2896 *Hajdani szépségét*, kēr'lek, hozz'd-viszsa *e'*
Nyelve-nek! 2897 Hozz'd ide ēn Vērēm *mindēn kert-bēli Virágát*! 2898 Nēmzetēm! óh
fzēd'd-mēg *mindēn szépp ritka gyümölcsét*! 2899 *Annak az-értt édes szőlőjét* nyom'd-ki
borodnak! 2900 Ott fzēdēgess *gyökeret*! hozz! hozz *jō illatot* onnan! 2901 Lēdj
gazdag, Magyarom! foha többé óh nē fzegēnykēdj! 2902 hodj *a-tē-Kincssēdnek* lēdjēn
nagy híre a-Földön! 2903 Lēdj okos, ēn Vērēm, hodj azt látván az-Okosság,

2893 em. *Efztrágom* 2901 em. *fzēgēnykēdj*

s hirdetvén egymásnak, örülve örüljenek annak!
 Légy bölcs, én Magyarom! s tisztelnék téged a Bölcssek: 2905
 s e dologért mindenha magasztalják a JEHÓVÁT!
 Kedves és vigyázó Kedves igen: ezt is mondám a *Déli Madárról*.
 állat a Gólya Várja e *vendégnek* minden jó ember a *jöttét*.
 Várja e *szállónak* ki-ki az ő *megjelenését*.
 Légy, te is, én Magyarom, *kedves*! Óh légy a Királynak 2910
kedves, kellemetes, s féltő mint két Szeme fénye!
 Ugy igyekezz s cselekedj mindenben óh nemes Esztrág;
 hogy tudhassd bizonyossan, imé kedves vagy a SASnak!
 Légy, Magyarom, kedvess! óh légy kedvess e Világon
 minden Bölcssek előtt: kik 's hallván, annyival inkább, 2915
 tudván e *Nyelvvnek gyönyörű szépp csudda mivoltát*,
 tégedet ők fognak beccsülni, szeretni, keresni.

Volt ez is említve: *Vigyázó állat a Gólya*:
 és hogy *tudja az óráját s idejét*: nem hibázik.
Míre vigyáz? Fészkére, magára, fiára, vigyáz az. 2920
 Amit eléb mondék, itten is elő hozom aztat:
 de monddom; *minden idejét*: s befoglalom azt is.
 Tudja mikor kelljen *ide jönie; menni 's el innét*:

2906 mindenha] mindenkor

2904 s hirdetvén edj-másnak, örülve örüljenek annak! 2905 Légy bölcs, én Magyarom!
 s tisztelnék téged a-Bölcssek: 2906 s e' dolog-ért minden-ha magasztalják a-JEHOVÁT!
 2907 *Kedves és vigyázó állat a-Gólya. [319]* | *Kedves igen: ezt-is mondám à-Déli Madár-ról.*
 2908 *Várja e' vendégnek minden jó ember a-jöttét.* 2909 *Várja e' szállónak ki-ki az-ö-*
még-jelénését. 2910 Légy, te-is, én Magyarom, *kedves*! Óh légy a-Királynak 2911 *kedves*,
 kellemetes, s féltő mint két' Szeme fénye! 2912 Ugy igyekezz s cselekedj mindenben óh
 némés Esztrág; 2913 *hogy tudhass'd bizonyossan, imé kedves vagy a-SASnak!* 2914
 Légy, Magyarom, kedvess! óh légy kedvess e' Világon 2915 minden Bölcssek-előtt: kik-'s
 hallván, annyival inkább, 2916 *tudván e' Nyelvvnek gyönyörű szépp csudda mi-voltát,*
 2917 *tégedet ők fognak-béccsülni, szeretni, keresni.* 2918 *Volt ez-is említve: Vigyázó*
állat a-Gólya: 2919 *és hogy tudja az-óráját s idejét: nem hibázik.* 2920 *Míre vigyáz?*
Fészkére, magára, fiára, vigyáz az. 2921 *A-mit eléb mondék, itten-is elő hozom aztat:*
 2922 *de monddom; minden idejét: s befoglalom azt-is.* 2923 *Tudja mi-kor' kelljen*
ide jönie; menni-'s el innét:

2906 em. a-JEHOVÁT, ami tkp. *Jéhóva.* 2912 em. *cselekedj* 2912 em. *Esztrág* 2915
 em. *Bölcssek-előtt* 2919 em. *tudja*

tudja, mikor *strázsálni*; mikor *eledelt szedegetni*.
 Egyike míg fészken strázsál, a másika táplál: 2925
 van bizonyoss órájok; azért is a sorra vigyáznak:
 éjtszaka, mint nappal, felváltják renddel a strázsát.
 Miképen kell a vigyázó gólyát követnünk?
 Légy te is, óh Hazafi, mindenha magadra vigyázó!
 Óh vigyázz mindenkor, egész házadra vigyázzván!
 Óh vigyázva vigyázz minden csemetédre Barátom! 2930
 Légyen a gólya, szerettem Atyámfia, példa előtted!
Bird magad, én Vérem, *minden órádat, idődet!*
 Bird magadat, s birjad minden tisztetre a szíved!
 Szüntelen óh minden kötelességedre vigyázzgass!
 amivel ISTENnek, feleidnek, egyébnek, e földön 2935
 tartozol: a szíved, szájad, mindenbe valóság
 légyen: a bölcsesség hogy atyádfia légyen öröké.
Légy bölcs! s ISTEN előtt *ne siess soha szállni a száj' ddal*.
 E földön vagy: ő szent Felsége pediglen a mennyben.
 Szólj sokszor! szólj! de keveset mindenkor előtte. 2940
 Tégy fogadást, meg is add, minden nap: *igy illik a*
bölcshöz.

2927 renddel] rendszer szerint
 2941 fogadást] fogadalmat

2924 tudja, mi-kor' *strá'sálni*; mi-kor' *eledelt szedegetni*. 2925 Edjike míg fészken
 strá'sál, a-másika táplál: 2926 van bizonyoss órájok; azért-is a-forra vigyáznak: 2927
 éjtszaka, mint nappal, fel-váltják rend-el a-strá'sát. 2928 Légy té-is, óh Hazafi, minden-ha
 magadra vigyázó! 2929 Óh vigyázz minden-kor', egész házadra vigyázzván! 2930
 Óh vigyázva vigyázz minden csemetédre Barátom! 2931 Légyen a-gólya, szerettem
 Atyámfia, példa előtted! 2932 Mi-képen kell a-vigyázó gólyát követnünk? [320] | *Bird*
 magad, én Vérem, *minden órádat, idődet!* 2933 *Bird* magadat, s birjad minden tisztetre
 a-fzíved'! 2934 Szüntelen óh minden kötelességedre vigyázzgass! 2935 a-mivel
 ISTENnek, feleidnek, egyébnek, e' földön 2936 tartozol: a-fzíved, szájad, mindenbe
 valófág 2937 légyen: a-bölcsesség hodj atyádfia légyen öröké. 2938 *Légy bölcs!* s
 ISTEN-előtt *ne siess soha szállni a-fzájd-al*. 2939 E' földön vadj: ő szent Felsőge pediglen
 a-menny-ben. 2940 Szólj sokszor! szólj! de keveset minden-kor' előtte. 2941 Tégy
 fogadást, meg-is ad'd, minden-nap': *igy illik a-bölcshöz.*

2928 em. *Légy* 2931 em. *Atyámfia* 2938 em. *a-fzájd-al*

Légy bölcs! s ha valamit a Királyod akarva *parancsol*;
hajts fejet: annak előtte 's ugyan már légyen a térded
készen: és legyen *az ő Élete kedves* előtted!
kell esedezned *azért*: amiképen illik a bölcshez. 2945

Légy bölcs! és eszerént minden teszültötödet oktassd;
s intve, fenyítve, tanítsd: őket: főbb tiszted e néked
mintsem a táplálás. Ugy a több házi cselédnek
légy jó példa gyanánt mindenben: így illik a bölcshez.

Józanon élj, kérlek, hogy *minden idődre vigyázhass!* 2950
Szüntelen ISTENnel társalkodj: féljed a Mennyet!
Házad egész népét jártassad az ÚRral egész nap:
éjjel is, el ne mulassd, társalkodtassad övéle!
Gyermekidet szentül *az ő félelmébe* neveljed!
és minden órájokat úgy intézzd a nagy ÚRért, 2955
hogy ők semmi időt sem *az iskola házba*, sem *otthonn*,
el ne vessessenek; ám mindenben *a célra* tekintvén.

Micsoda cél az? Igen könjű tudnod: de azonban
könjen is elmellőződ, atyámfia; félre arányasz.

Mi a legfőbb cél a gyermeknevelésben? En pedig e pontban éppen *most léptem a célra* 2960
ennyi gyalog lépésnek utánna: mivelhogy az úton
sok helyen és sokat *álldogalék fél lábomon* úntig.

2959 félre arányasz] itt: rosszul ítéled meg

2942 *Légy bölcs!* s ha valamit a Királyod akarva *parancsol*; 2943 *hajts fejet*: annak-előtte-'s
ugyan már lédjén a-térded 2944 készén: és lédjén *az-ő Élete kedves* előtted! 2945 kell
efedézned *az-ért*: a-mi-képen illik a-bölcs-höz. 2946 *Légy bölcs!* és e'-fzérént minden
te-fzültötödet oktass'd; 2947 s intve, fenyítve, taníts'd: őket: főbb tisztéd e' nekéd 2948
mint-sém a-táplálás. Ugy à-több házi cselédnek 2949 lédj jó példa-gyanánt mindenben:
így illik a-bölcs-höz. 2950 *Józanon* élj, kér'lek, hodj *minden idődre vigyázhass!* 2951
Szüntelen ISTEN-el társalkodj: féljed a-Ménny-et! 2952 Házad' egész népét jártassad
az-UR-al egész nap': 2953 éjjel-is, el-né múlass'd, társalkodtassad ő-véle! 2954
Gyermekidet szentül *az-őfélelmébe* neveljed! 2955 Mi a-leg-főbb cél a-gyermék-neve-
lésben? [321] | és minden órájokat úgy intézz'd a-nagy UR-ért, 2956 hodj ők semmi
időt sém *az-oskola-házba*, sém *otthonn*, 2957 *el-né-vessessenek*; ám mindenben *a-célra*
tekintvén. 2958 *Micsoda cél* az? Igen könjű tudnod: de azonban 2959 könjen-ís
el-mellőződ, atjámfia; félre arányasz. 2960 En pedig e' pontban éppen *most léptem*
a-célra 2961 enji gyalog lépésnek utánna: mivel-hodj az-úton 2962 fok helyen és
fokat *álldogalék fél-lábomon* úntig.

Most jutok, ezt monddom, *a kitárt tárgyomra* örömmel.
Kérlek azért ismét; ismét kérlek! ugyan intlek 's!
gyermekeidre viselj gondot! Soha semmi időcskét
el ne veszessenek; ám *mindenben a célra* tekintvén. 2965

Micsoda *czél* az? Igen könjű tudnod: de te tudva,
óh nyavalyás ember; ellősz mellette akarva.

Micsoda *czél* az? *Az ISTENnek félelme a legfőbb.*
Minden egyéb célodnak ugyan ez légyen *a célja!* 2970
Erre tekints minden dolgokban! *erre arányozz!*
Enélkül a Királyt igazán nem tiszteleđ, elhidd.

Gyümölcs az Isteni félelemnek Te pedig ezt mondd: *Sőt inkáb.* Ugy de hazudsz ám!
Ám valamit végezz, s mozdíts; *nincs mented előre.*
ISTEN előmenetelt nem ad: Ő jól tudja, gonosz vagy. 2975
Néha talám valamit nyersz; de több néked a károd.
Kétt napot elvesztesz hármmat 's egy nyúl s kacsá
végett. (*)

Puskaporod hijjába veszett és annyi seréted.
Látod azért: hogy *az Istennek félelme a főbb cél.*

* Ez a szó egyike azon *névutóknak*, melyeket ebben a munkában számba akarok venni. Régen *végde* alakban használták. A *vég* ('mód, értelem, ok, cél') és a *de* képző összetétele.

2969–2972 lásd a jegyzetet az 1769–1772. sorokhoz a 142. oldalon

2963 Most jutok, ezt monddom, *a-ki-tárt tárgyomra* örömmel. 2964 Kér'lek azért
ismét; ismét kér'lek! ugyan intlek-'s! 2965 gyermekeidre viselj gondot! Soha sém
időcskét 2966 el-né-veszessenek; ám *mindenben a-célra* tekintvén. 2967 Micsoda
czél az? Igen könjű tudnod: de te tudva, 2968 óh nyavalyás embér; el-lősz-mellette
akarva. 2969 Micsoda *czél* az? *Az-ISTENnek félelme a-leg-főbb.* 2970 *Mindén* égjéb
czélodnak ugyan ez lédjén *a-célja!* 2971 *E're tekints* mindén dolgokban! *e're arányozz!*
2972 *E'-nélkül a-Királyt igazán nem tiszteled,* el-hid'd, 2973 Te pedig ezt mondd:
Sőt-inkáb. Ugy de hazudsz ám! 2974 Ám valamit végezz, s mozdíts; *nincs mentéd-előre.*
2975 ISTEN elő-menetelt nem ad: Ő jól tudja, gonosz vadj. 2976 Néha talám valamit
nyersz; de több néked a-károd. 2977 Gyümölcs az-Isteni-félelemnek. [322] | Kétt' napot
el-vesztesz hármmat-'s edj nyúl s kacsá-végétt. (*) 2978 Puska-porod hijjába veszett
és anji seréted. 2979 Látod azért: hodj *az-Istennek félelme a-főbb cél.*

* *Particula* haecce est ex iis *postpositionibus*, quarum in ipso Opere sum habiturus rationem. Antiquitus scriptum *végde*. Compositum ex *vég*, modus, ratio, causa, finis; et particula *de*.

2972 em *el-hid'd*,

- 2980
- Enélkül soha nem léssz jóakarója Hazádnak.*
- Te pedig ezt mondod: *sőt-sőt inkább*. De hazudsz ám!
 Ám igyekezz, mozdíts valamit: de azért bizonyában
nem vagy jóakarója: gonosz vagy; tudja az Isten.
 Ám cselekedj valamit: mind elpárállik a füstbe:
 csak *köd* az; és nem egészséges; *veszedelmes a főnek*. 2985
 Néha talám látszik valami láttatja *csinádnak*: (*)
 úgy de, ha sok napot elvesztesz érte hiába,
 drága leszen egy kis kosaracska epernek az ára.
 Észbe vehet'd: hogy *az Istennek félelme a főbb cél*.
- Példa a hizelkedő barától
- 2990
- Enélkül a barátodnak sem vagy jó barátja.*
- De te *sőtögeted*: te tudod jobban. De hazudsz ám!
 Ám mutogass jeleket: mind az nem egyéb; *csupa híze*.
 De veszi-e hasznát a barátságodnak az ember?
 Te magad, óh kérlek, tudakozz ott ben *a birótól*!
 Erre felel 's: ha vagyon lelkiesmérete néki. 2995
- Iljen *eszem-izsom társnak* a tanátsa leginkáb,
 ha javasol 's eleget, *pókháló*; nem maradandó.

* *Csina*, azaz munka: a *Kün* (*csün*) gyökérből.

2985 *főnek*] fejnek

2991 *sőtögeted*] (még inkább) bizonygatod

2992 *híze*] hizelkedés, feltehetőleg Kalmár alkotása elvonással

2997 *pókháló*] Több szólásunkban is (pl. *szél ellen pókháló*; *olyan, mint a pókháló*) a pókháló a felesleges, haszontalan dolgokat jelöli meg. Kalmár ezt a jelentést alább kiegészíti, s a másokat hazug módon kihasználó személyek eszközét láttatja benne.

2980 *E'-nélkül* fo ha *nem* léssz *jó-akarója Hazádnak*. 2981 Të pedig ezt mondod: *főt-főt-inkább*. De hazudsz ám! 2982 Ám igyekezz, mozdíts valamit: de azért bizonyában
 2983 *nem* vadj jó-akarója: *gonosz* vadj; tudja az-Isten. 2984 Ám cselekedj valamit: mind el-párállik a-füstbe: 2985 csak *köd* az; és nem egészséges; *veszedelmes a-főnek*. 2986 Néha talám látszik valami láttatja *csinádnak*: (*) 2987 ugj-de, ha fok napot el-vesztesz érte hiába, 2988 drága lészén edj-kis kosaracska epernek az-ára. 2989 Eszbe-véhet'd: hodj *az-Istennek félelme a-főbb cél*. 2990 *E'-nélkül* a-barátodnak sëm vadj jó *barátja*. 2991 De të *sőtögetéd*: të tudod jobban. De hazudsz ám! 2992 Ám mütogass jeleket: mind az nem éggéb; *csupa híze*. 2993 De vész-e hasznát a-barátságodnak az-embër? 2994 Të magad, óh kér'lek, tudakozz'd ott-ben *a-birótól*! 2995 E're felel-'s: ha vadjon lélkí-ésmérete néki. 2996 Iljen *észem-izsom-társnak* a-tanátsa leg-inkáb, 2997 ha javasol-'s éléget, *pók-haló*; nem maradandó.

* *Csina*, munka: a rad. *Kün* (*csün*).

2997 em. *pók-haló*

Ha valamit nyertek 's *hazugúl; fog lenni hazuggá:*
mert, elvárd, *fog hazúdni* idővel mind *a hazugnak,*
mind pedig annak, aki a *hazugságnak hive* könjén. 3000
Elnyeli azt valahára a *tenger* avagy *Duna*; meglásd:
vagy pedig a nagy, igaz, ISTEN, valahogy *megemészti.*
Monddom: az illj *leveses s poharas társnak* jó tanátsa
pókháló: szóttön szövi reggel s estve magának:
üldögel a közepén: lesi a legyet; issza a vérit. 3005
Csak *szövöd a hálót:* neki termettél te te haspók.
Egy kis hazudtoddal nyerhetsz *eggszer* nagy ebédet
vagy vacsorát. Nyereség: *háromm, négy,* húszas a
zsebben
megmarad. Ugy de nagyobb kárát vallodd netalámtán.
Ingyen elég van imé mostt: nem *mértékled* az ingyent. 3010
Jaj! ha találsz valamely *nyavalyát is* nyerni azonban:
majd ötven aranyat 's kell költeni százat is arra:
mégis nincsen egészséged; nincs haszna fejednek.
Hagyd el *a híze kenyért:* ne hazudj soha: vedd magad
eszre.
Észbe vehet'd: hogy *az Istennek félelme a főbb cél.* 3015

2999 elvárd] várd ki

3003 *leveses s poharas*] itt: *eszem-iszom*

3007 hazudtoddal] hazugsággal

3014 *a híze kenyért*] a hízelkedést

2998 Ha valamit nyerték-'s *hazugúl; fog-lenni hazuggá:* 2999 Példa a-hizelkődő
barátról. [323] | mert, el-vár'd, *fog-hazúdni* idővel mind *a-hazugnak,* 3000 mind pedig
ának, a-kí *a-hazugságnak hive* könjén. 3001 *El-nyeli* azt valahára *a-tenger* avagy *Duna*;
még-láss'd: 3002 *vagy* pedig *a-nagy,* igaz, ISTEN, valahogy *még-emészti.* 3003
Monddom: az-illj *leveses s poharas társnak* jó tanátsa 3004 *pók-haló:* *szóttön* *szövi*
reggel s estve magának: 3005 *üldögel a-közepén:* *lesi a-legyet;* *issza a-vérit.* 3006
Csak *szövöd a-hálót:* neki termettél te te haspók. 3007 *Edj* kis hazudtod-al nyerhetsz
édj-fzér nagy ebédet 3008 *vagy* vacsorát. Nyereség: *háromm, négy,* húszas a-'sebben
3009 *még-marad.* Ugy-de nagyobb kárát vallodd *né-talámtán.* 3010 *Ingyen* elég van imé
mostt: *nem mértékled az- ingyent.* 3011 *Jaj!* ha találsz valamely *nyavalyát-is* nyerni
azonban: 3012 *majd* ötven aranyat-'s kell költeni százat-is ára: 3013 *még-is* nincsen
egészséged; nincs haszna fejednek. 3014 *Hagy'd-el a-híze kenyért:* *né* hazudj soha:
ved'd-magad'-eszre. 3015 *Észbe-vehet'd:* *hogy az-Istennek félelme a-főbb cél.*

3004 em. *pók-haló* 3004 em. *szóttön*

*A felemássodhoz se lehet soha lenned igaznak
 enélkül. Soha azt szentül s tisztán se szerethet'd
 enélkül. Ha van is e világnak módja szerint
 köztetek olj feslett szeretet; nincs istenes élet:
 ördöggel kezdtétek: ugyan szolgáltok is annak: 3020
 annak ajánljátok szaporátokat is. S a segít meg
 benneteket: s a sugallja, ne féljete; éltek, elélték:
 barmaitok szaporodva tenyésznek: a föld terem úntig:
 léssen eső bőven; léznek szép száraz idők is:
 rendi a természetnek ugy áll; nem változik épen! 3025*

Mind elnézi darabb ideig s elszenvedi a Menny.
 Majd ha a felhőket megtiltja sokáig a földtől;
 majd ha benneteket pusztít, s retteget egyébként;
 majd ha parancsol a sok nyavalyáknak az ÚR a nagy
 ISTEN;
 honnan jönnek azok, megtudván eszre jöhettek: 3030
 s eszre jövén, megtértek ő hozzá e gonosz útból:
 hogy lássátok; az ISTENnek félelme a főbb czél.

Gyümölcs az Isteni félelemnek *Nem lehet enélkül igazán tisztelned e földön
 senkit: ugyan soha nem lehető tisztelned eléggé*

3016 *felemássodhoz*] feleségedhez
 3018 módja] rendje (modus)
 3021 *szaporátokat*] gyermeketeket

3016 *A-fele-mássod-hoz* sē lehet foha lēnnēd *igaznak* 3017 *e'-nélkül*. Soha azt
szentül s tisztán sē szerethet'd 3018 *e'-nélkül*. Ha van-*is e'* világnak módja-fzērinten
 3019 köztetek olj feslett szzeretet; nincs istenes élet: 3020 ördöggel kezdtétek: ugyan
 szolgáltok-is annak: 3021 annak ajánljátok *szaporátokat*-is. S a-fegít-még 3022
 Gyümölcs az-Istēni-félelemnek. [324] | benneteket: s a *fugallja*, nē féljete; éltek, *el-élték*:
 3023 barmaitok szaporodva tenyésznek: *a-föld terem* úntig: 3024 léssen eső bőven;
 léznek szép száraz idők-is: 3025 *rēndi a-természetnek ugj áll*; nēm változik épen! 3026
 Mind el-nēzi darabb ideig s el-fzenvedi a-Mēnny. 3027 Majd ha *a-felhőket meg-tiltja*
 fokáig *a-földtől*; 3028 majd hā bēneteket *pusztít, s retteget* egjēb-ként; 3029 majd
 ha *parancsol* a-fok *nyavalyáknak az-UR a-nagy ISTEN*; 3030 honnan jönnek azok,
 meg-tudván eszre-jöhettek: 3031 s eszre-jövén, meg-térték ő-hozzá e' gonosz útból:
 3032 *hadj lássátok; az-ISTENnek félelme a-főbb czél*. 3033 *Nēm* lehet e'-nélkül igazán
tisztelnēd e' földön 3034 *sēnkit*: ugyan foha *nēm* lehető tisztelnēd eléggé

3020 em. *keztétek*

azt, ki *tanít*, ki *nevel*, s aki *nemzett*, és *fogadott*, s *szült*. 3035
Tiszta s igaz *szeretet* soha *gyermekeidhez anélkül*
nem lehet: ám benned 's légyen indulat azokhoz
természettel; amint a borjához a tehénben.

Hát nem akarsz-e lenni *különb* s bölcsebb *a baromnál*
e részben is? aki annál mindenben okosbb vagy. 3040

Nosza azért, kérlek, minden *nevelésnek a célja*
mind *otthon*, s *az Oskola házban*, akárhol egyébütt,
az ÚRnak félelme legyen! *fő célja* pediglen!
Minden egyéb tudományt könjen megad ISTEN *amellet*.
Magzatod így soha semmi időt nem vesz el hiában. 3045
Igy, meglássd, hogy fogja *valóba szeretni* szüléit:
igy léssen *kedvess atyafi*; jó barát; *igaz ember*;
s így léssen igazán Hazafi, és hív a Királyhoz.

Rosz nevelés;
s haszontalan
tanulás

Óh de mennyi időt elveszt ma *az oskola gyermek!*
Többire *a nevelése* akárhol, mind *idővesztés!* 3050
Minden egyéb tudományt ha tudna 's: mint hogy *ami*
főbb
még *nem tudja*; azért nem egyéb, csak egy *ostoba magzat*.
Fájdalom! Óh bizonyára igen nagy fájdalom ez! ez!
e jónak hogy ilj akadályja vagyon e Hazában!

3043 *az ÚRnak félelme*] Lásd ehhez az 1769–1772. sorokhoz írt jegyzetet a 142. oldalon.
3049 *oskola gyermek*] tkp. *iskolai gyermek*, tehát a diák

3035 azt, ki *tanít*, ki *nevel*, s a-ki *nemzett*, és *fogadott*, s *szült*. 3036 Tiszta s igaz
fzeretet soha *gyermekeid-höz a-nélkül* 3037 *nem lehet*: ám benned-'s lédjén indulat
azok-hoz 3038 természet-el; a-mint à-borjához a-tehénben. 3039 Hát nem akarsz-è
lenni *különb* s bölcsebb *a-barom-nál* 3040 e' részben-is? a-kí à-nál mindenben okosbb
vadj. 3041 Nofza azért, kér'lek, mindén *nevelésnek a-célja* 3042 mind *ott-hon*, s
az-Oskola-házban, *akâr-hol* égjébütt, 3043 *az-ÚRnak félelme* lédjén! *fő célja* pediglen!
3044 Mindén égjéb tudományt könjen még-ád ISTEN *a-mellet*. 3045 Magzatod így
foha fèmmi időt nem vesz-el hiában. 3046 Igy, még-láss'd, hodj fogja *valóba fzeretni*
fzüléit: 3047 Rosz nevelés; s haszontalan tanulás. [325] | így lésszén *kedves s atyafi*; jó
barát; *igaz embèr*; 3048 s így lésszén igazán Hazafi, és hív a-Királyhoz. 3049 Óh
dè mènji időt el-veszt ma *az-oskola' gyermek!* 3050 Többire *à-nevelése* akár-hol, mind
idő-vesztés! 3051 Mindén égjéb tudományt hà tudna-'s: mint hodj *a-mi főbb* 3052
még *nem tudja*; azért nem égjéb, csak *égj-ostoba magzat*. 3053 Fájdalom! Óh bizonyára
igèn-nagy fájdalom ez! ez! 3054 e' *jónak* hodj ilj akadályja vadjon e' Hazában!

Im az időt a *Deák Nyelvben* eltöltik egészen: 3055
 meljnek is ám kevesen vehetik hasznát. S ám a többek,
 hogyha *szabad szájjal* kimehetnek az *oskola porból*,
tarló módra maradnak! ugyan meglesznek aratva!
 Annyit *fáradtál hijjába*: hiában a szántás!
 Képzeltél örömet: *hijjába* van annyi *remétség!* 3060
 A *magodat* sem adá meg imé mind ennyi vetésed!
Nincsen imé, látod, *tudomány!* nincs semmi *kegyesség!*
 Ím a *deák nyelve* 's a *porba esett!* Mi a haszna?

Gondatlan rosz kertész Már a te *kinn s otthonn lévő nevelésedet* együtt
 felveszem; és valamelj *példába* jelentem előtted. 3065
 Tégedet én valamelj *kertész gazdának* itéllek.
 Szélesen és hosszan nagy *messze* kiterjed a *kerted*.
 Melj okon azt jó *kerítéssel nem győződ egészen*.
 Tesznek azért a *barmok* igen sok kárt a *vetésben*:
 a *veteményt eleszik* helyel helyel, s *letapodják.* 3070
Honn' s idegen lúdak nyájastól *benne legelnek*.
 Éjtszaka még nappal 's a *lopók hordják a gyümölcsét*,
 még *nem is érik*; imé *szabadon veri* minden a szélen.

3062 *tudomány*] tudás

3065 *felveszem*] vizsgálat alá vetem

3065 *példába*] példabeszédbe; lásd a jegyzetet a 652. sorhoz a 76. oldalon

3071 *Honn'*] hazai, itthoni, *honi*

3055 Im' az-időt a-*Déák Nyelvben* el-töltik egészen: 3056 meljnek-is ám kevesen
 véhetik hasznát. S ám a-többek, 3057 *hody-ha szabad száj-al* ki-méhetnek az-*oskola'*
porból, 3058 *tarló-módra* maradnak! ugyan meg-lésznek aratva! 3059 Anjit *fáradtál*
hijjába: hiában a-fzántás! 3060 Képzeltél örömet: *hijjába* van anji *remétség!* 3061
A-magodat sem adá-még imé mind e'nji vetésed! 3062 *Nincsen* imé, látod, *tudomány!*
 nincs semmi *kedjesség!* 3063 Im' a-*déák nyelve*-s à-*porba esett!* Mi a-haszna? 3064
 Már a-té *kinn s ott-honn-lévő nevelésedet* edjütt 3065 fél-vészem; és valamelj *példába*
 jelentem előtted. 3066 Tégedet én valamelj *kertész-gazdának* itél'lek. 3067 Szélésen
 és hosszan nagy *meszsze* ki-terjed a-*kerted*. 3068 Melj okon azt jó *kerítés-el nem*
győződ egészen. 3069 Tesznek azért a-*barmok* igen-fok kárt a-*vetésben*: 3070
 a-*veteményt el-észik hely-el hely-el, s le-tapodják*. 3071 *Honn' s idegen lúdak* nyájastól
benne legelnek. 3072 Ejtfszaka még nappal-'s a-*lopók hordják a-gyümölcsét*. 3073
 Gondatlan rosz kertész. [326] | még *nem-is érik*; imé *szabadon veri* minden a-fzélén.

3059 em. *Anjit* 3072 em. *a-gyümölcsét*.

Tyúkaid is az égi madárral ám értenek egyet;
vagdalják a javát s a zsengejét a gyümölcsnek. 3075

Tágas a kerted igen: *legelőd* 's *réted* 's vagydon abban:
abban elég *rozsod*, *kölesed*, terem; és *zabod* úntig.

Nem mondom s nem itélem *a földet* szinte soványnak:
szépit a búzának 's megvallhatná; csak akarnád.

Óh csak akarj'd; megtermi a *szép kívánatos* árpát 's. 3080

Mint *használ a tudónek* az! ám hallád oda feljebb:
azt élhezti: a *szód* is léssen azáltal *erősebb*.

Jól megnézegetém a kertedet erre s amarra.

Ottan lenne a *méhesnek* 's alkalmatos állás.

En megvallom előtted; igen sajnálom a dolgod. 3085

Károlom ezt: gondatlan avagy rossz gazda vagy ember!

Károlom ezt: nem akarsz épen természeteni *szőlőt*:

hogy *ennéd s innád* a magad munkája gyümölcsét.

Tégedet *a bor*, *az árpa*, s *a búza* tehetne erőssé.

Másnak is eképen bizonyos *hasznára* lehetnél. 3090

Minthogy puszta avagy parlag formán van a kerted:

s elhagyod így magadat; nem lévén gondod azokra,

meljék ez életben *főbbek s hasznosbbak*: ezérten

3081 Utalás A Magyar Nyelv árpában példáztatik argumentum alatti sorokra a 183. oldalon.

3082 *élhezti*] éleszti

3074 *Tyúkaid*-is az-égi *madár*-al ám értenek edjet; 3075 *vagdalják* a-*javát* s à-*zsengejét* a-gyümölcsnek. 3076 Tágas a-kertéd igen: *legelőd*'-s *réted*'-s vadjon àban: 3077 abban elég *rozsod*, *kölesed*, terem; és *zabod* úntig. 3078 Ném mondom s ném itélém *a-földet* szinte soványnak: 3079 *szépit a-búzának*'-s meg-vallhatná; csak akarnád. 3080 Óh csak akarj'd; meg-termi a-*szép kívánatos* árpát-'s. 3081 Mint *használ a-tudónek* az! ám hallád oda-feljebb: 3082 *azt élhezti*: a-*szód*-is léssen az-által *erősebb*. 3083 Jól meg-nézegetém à-kertedet e're s amàra. 3084 Ottan lenne a-*méhesnek*'-s alkalmatos állás. 3085 En meg-vallom előtted; igen sajnálom a-dolgod'. 3086 *Károlom* ezt: gondatlan avagy rossz gazda vadj embër! 3087 *Károlom* ezt: ném akarsz épen természeteni *szőlőt*: 3088 *hodj ennéd s innád* a-magad munkája gyümölcsét. 3089 Tégedet *a-bor*, *az-árpa*, s *a-búza* tehetne erőssé. 3090 *Másnak*-is e'-képen bizonyos *hasznára* lehetnél. 3091 Mint-hodj puszta avagy parlag-formán van a-kertéd: 3092 s el-hagyod így magadat; ném lévén gondod az-okra, 3093 meljék ez életben *főbbek s hasznosbbak*: ezérten

3074 em. *értenek* 3080 em. *akarj'd*

Isteni gondviselés nincsen: im e volna *kerítés*.
 Kell bizony (*) a kertednek enélkül lenni bitangá. 3095
 Ám soha *nem léssen* elegendő *haszna enélkül*.

Szőlő: must: bor: Semmi gyümölcs nincsen olj tetsző s kedves a szemnek
 tiszta búzának mint az *értt szőlő*. Helyes ábrázatja mibennünk
 liszt lángja a *kegyes* és jó *indulatnak*: amellj bizonyára
 ISTEN előtt kedvess. Ebből foly minden egyéb jó. 3100
Forró mustja pedig szép ábrázatja a *szívnek*,
 ha *buzog* ám. *Ugyanazt* ábrázalhatja ki a *bor*;
 csak legyen *állhatatos, búzgó*; s soha tetje ne légyen.
 Mostan a *tiszta* kövér *búzának* a *tiszta veséjét*,
 s annak a *tiszta fejér liszt lángját* vedd fel eszeddel: 3105
 ez ez igen szépen s nagy erőben adja elődbe
 a *JEHOVÁnak* az ő *félelmét*! Szépp csuda példa!
 Szépp s csuda példa bizony! *Tisztán* 's kell félni, *szeretni*,
 a *JEHOVÁT*: aki jól látja s vizsgálja vesénket.
 Ő a rettenetess, dicsó, ISTEN, ki *magáért* 3110

* *Bizony*; vagyis, *szükségszerűen*.

3103 tetje] tettetése; lásd a *Tettetés nélkül való szív* argumentum alá írt sorokat a 143. oldalon

3105 *tiszta fejér liszt lángját*] a legfinomabbra őrlött és szitált (búza-)lisztet

3109 Mind az *Ó-*, mind az *Újszövetségben* több helyen Jehova, Isten a szívek és a vesék vizsgálója; lásd a jegyzetet az 1663. sorhoz a 135. oldalon.

3094 *Isteni gond-viselés* nincsen: im' e'-vólna *kerítés*. 3095 Kell bizony (*) à-kertédnek e'-nélkül lenni bitangá. 3096 Szőlő: must: bor: tiszta-búzának liszt-lángja. [327] | Ám fo ha *nem léssen* elegendő *haszna e'-nélkül*. 3097 Sëmmi gjümölcs nincsen olj tetsző s kedves a-fzëmnek 3098 mint az-*értt fzölő*. Helyës ábrázatja mi-bënnünk 3099 à-*kedjës és jö indulatnak*: a-mëllj bizonyjára 3100 ISTEN-elött kedvess. E'böl folj mindën ëgjbë jö. 3101 *Forró mustja* pedig fzëp ábrázatja a-*szívnek*, 3102 ha *buzog* ám. *Ugjan-azt* ábrázalhatja-ki à-*bor*; 3103 csak lëdjën *állhatatos, búzgó*; s fo ha tetje në lëdjën. 3104 Moftan a-*tiszta* kövér *búzának* a-tiszta *veséjét*, 3105 s annak a-*tiszta fejér liszt-lángját* vëd'd-fël eszëdd-el: 3106 ez ez igën-fzëpënn s nagy erőben adja elődbe 3107 a-*JEHOVÁnak* az-ő-*félelmét*! Szëpp csuda példa! 3108 Szëpp s csuda példa bizony! *Tisztán*-s kell félni, *fzeretni*, 3109 a-*JEHOVÁT*: a-ki jól látja s vi'sgálja vesénket. 3110 Ő a-rëttenetëss, dicsö, ISTEN, ki *magá-ért*

* *Bizony*; proprie, *necessario*.

szerve mindeneket: soha nem engedheti *másnak*
az ő dicsőségét: hát méltán rettegi minden.
Tiszta Szívet kíván ő Szent Felsege mitőlünk 's:
megtisztúlt kezeket kíván és *tiszta veséket*.
 Semminek állítsunk mindent; mindent e Világon, 3115
 Őérette! reá térjen egyedül a dicsőség!
 Ebben áll, röviden, az Isteni félelem; ebben!
 Kellene, látod, ezen szép *búza kövérivel* élned!
 Kellene, amellet, vídámágodra; a *borral*
szívedet újítod, s, *megeősít*ned magad azzal! 3120
 Kérlek, azért, Szívem, a nagy Istenre! ne vessd meg:
 élj ezen kétféle ajándékával az ÚRnak!
 Eképen, hidd el, az egész *kertednek a haszna*
 mindenkor bizonyos s állandó léssen, amíg élsz:
 csakhogy, okos lévén, soha meg ne vessed *az eszközt*; 3125
melj szükségés igen s *alkalmatos* arra *a végre*.
 Azt is elődbe adom: már itt van nyelvemen a szó.
 Árpa: Magyar Vess *árpát eleget*! soha ne kíméljed erődet!
 Nyelv. Annak s azzal, amíg élhetsz, táplald, élhezd a tüdődet,
 haszna hogy *szádból folyhasson* erőssen, *mint patak*, a *szód*: 3130
 Lészesz igen szép, testes, egészséges, piros, attól.

3111 *szerve mindeneket*] tkp.: teremtette a világot

3125 *Eszköz* alatt itt a magyar nyelv értendő; lásd *Az Anyanyelv legjobb eszköz a tanulás-hoz* argumentum alá irt sorokat a 228. oldalon.

3111 *fzérze mindēneket*: foha nem engedheti *másnak* 3112 *az-ő-dicsőféjét*: hát méltán rettegi mindēn. 3113 *Tiszta Szívet* kíván ő Szent Felsőge mi-tőlünk-'s: 3114 *még-tisztúlt kezeket* kíván és *tiszta veséket*. 3115 Sēmminek állítsunk mindēnt; mindēnt e' Világon, 3116 Ő-érētte! reá térjēn ēgjedūl a-dicsőféj! 3117 E'ben áll, röviden, az-Isteni-félelēm; e'bben! 3118 Kēllene, látod, *ezēn szép búza kövérivel* élnēd! 3119 Kēllene, a-mēlett, vídámágodra; a-bōr-al 3120 *fzívedet újítod*, s, *mēg-erősít*ned magad' azz-al! 3121 Kér'lek, azért, Szívem, a-nagy Istenre! nē vess'd-mēg: 3122 élj ezēn két-féle ajándékával az-ÚRnak! 3123 E'-képen, hid'd-el, *az-egész kertēdnek a-haszna* 3124 mindēn-kor' bizonyos s állandó léssēn, a-mīg élsz: 3125 Árpa: Magyar Nyelv. Annak hafzna. [328] | csak-hodj, okos lévén, foha még-nē-vessed *az-esz-kōzt*; 3126 mēlj *fzűkfégēs* igēn s *alkalmatos* arra *a-vēgre*. 3127 Azt-is elődbe-adom: már itt van nyelvemēn a-fzō. 3128 Vess *árpát élēget*! foha nē kíméljed erődet! 3129 s azz-al, a-mīg élhetsz, táplal'd, élhez'd a-tüdődet, 3130 hodj *fzádból folyhasson* erőssen, *mint patak*, a-fzód: 3131 Lēfzesz igēn fzēp, teftēs, egészsfégēs, piros, atól.

Lészen erőd attól: s ültetsz szőlőt is örömmel
Préseled a *mustját* örömezt, s *vígan* iszod a *bort*,
Jő neked ám kedved *búzá*t is vetned, aratnod,
bőséggel: s örömezt részeltetsz másokat abból. 3135

Juthat mostan eszedbe, hiszem, mí volt a beszédem;
ami időn metszém s takarám az *árpa* vetésem.
Míg temagad vetnél s a magad számára aratnál;
néked is ám bőven s örömezt is juttatok abból.

Minthogy az *árpának kívánatos* és *nagy a haszna*: 3140
s minthogy igen *szeretem magam is* (ki nem írhatom
aztat):

annak a példájában akartam rakni elődbe
e mi becses *Nyelvvünknek* az ő szép, s drága, *mivoltát*.
Maglehet ám azzal *mindent magyarázni* idővel;
amit a nap alatt *kíván jól tudni* az ember. 3145
Várj csak időt! *mindent* ki fogunk mi *fejezni*, ha élünk.

Mostan azért jól-jól meggondolván a *tanítást*
és *hasznos nevelést*, ameljel tartozol ember
gyermekeidnek; ugyan lássd, mellj *szükséges a Nyelvvünk*.

3136–3137 Utalás *A Magyar Nyelv árpában példázttatik* című argumentum alatti sorokra
a 183. oldalon.

3137 ami időn] amikor

3144 Lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon. Kalmár más műveiben – pl. a későbbi
Magyar Merkúriusban és világnyelv-tervezetének kiadásában – is hangoztatott nézete
szerint minden emberi nyelv alkalmas minden felmerülő gondolat kifejezésére, s ennek
oka a nyelvek működését lehetővé tevő figuralitás.

3132 Léfzén erőd atól: s ültetsz *szőlőt-is* öröme-el 3133 Préseled à-*mustját* örömeft,
s *vígan* iszod a-*bort*, 3134 Jő nekéd ám kedved *búzá*t-*is* vetnéd, aratnod, 3135
bőség-el: s örömeft részeltetsz másokat àból. 3136 Juthat mostan eszedbe, hiszem, mí
völt a-beszédem; 3137 a-mi-időn metszém s takarám az-*árpa-vetésém*'. 3138 Míg
të-magad vetnél s a-magad számára aratnál; 3139 nekéd-is ám bőven s örömezt-*is*
juttatok àból. 3140 Mint-hodj az-*árpának kívánatos* és *nagy a-haszna*: 3141 s
mint-hodj igen *szeretem magam-is* (ki-ném írhatom aztat): 3142 annak a-példájában
akartam rakni elődbe 3143 *e' mi* becsés *Nyelvvünknek* az-ő szép, s drága, *mi-voltát*.
3144 Még-léhet ám àz-al *mindent magyarázni* idővel; 3145 a-mít à-nap-alatt *kíván*
jól tudni az-embër. 3146 Várj csak időt! *mindent* ki-fogunk mi *fejezni*, ha élünk.
3147 Mostan azért jól-jól még-gondolván a-*tanítást* 3148 és *hasznos nevelést*, à-méljel
tartozol embër 3149 *gyermekeidnek*; ugyan láss'd, mellj *szükséges a-Nyelvvünk*.

3141 em. *irhatom*

Nosza azért főzzünk *árpából*; az *anyatéből*; 3150
minden szép eledelt! készítsünk a jó *vajával*
minden jó ízű falatot! s a *kövériverel* éljünk!

Idővesztés az os- Én valamit kérdek: most arra feleljen *a lelked*.
kolában Ha kell-e a *leányodnak* 's a *helyes jó tanítás*?
Ha kell-e mindenkor az *Isteni félelem* annak? 3155
Ha kell-e a *kegyes nevelés* mint, színt' a *fiadnak*?
S kell-e a *kétféle Nemet egy régula által*
az ÚRnak félelme szerént oktatni, nevelni?
Ha kell-e *otthonn*; valamint az *Oskolaházban*?
Ha kell-e *minden helyeken; templomban, akárhol*? 3160
Ha van *lelked*: *Igent s Ugyvant* mond erre bizonynyal.
Jó felelet pontban. De nincsen mód e dologban.
Gondod igen *keves a férjfira*; *kevesb a leányra*.
Nem 's lehet az másként: mert nincsen mód a dologban.
Mert ím nagy akadály a *Deák Nyelv*! Ez a tanulás! 3165
Minden időt elvesztnek: egész hijjábavalóság.
Ezt is imé *csak a férjfi* tanulja: ha lenne belőle
vagy *sajt*, vagy valamelj *túró*; vagy *gyúrni* valócska.

3150 *árpából*; az *anyatéből*] tehát a *magyar anyanyelvből*

3154 Ha kell-e] Itt és a továbbiakban: *vajon kell-e* értelemben. A lányok hivatalos oktatásának szükségessége már az 1740-es években felmerült a Debreceni Kollégium megújuló pedagógia programjában.

3150 Nofza azért főzzünk *árpából*; az-*anya-téjből*; 3151 Idő-veftés az-oskolában.
[329] | mindén szép eledelt! készítsünk a-jó *vajával* 3152 mindén jó ízű falatot! s
a-kövériverel éljünk! 3153 Én valamit kérdék: most ára feleljen *a-lélkéd*. 3154 Ha
küll-è a-*léánjodnak*-'s a-*helyës jô tanítás*? 3155 Ha küll-è mindén-kor' az-*Isteni-félelëm*
ának? 3156 Ha küll-è a-*kedjës nevelés* mint, színt' a-*fiadnak*? 3157 S küll-è à-*két-féle*
Nëmët ëdj régula-által 3158 az-*URNak félelme-fzërént* oktatni, nevelni? 3159 Ha küll-è
ott-honn; valamint az-*Oskola-házban*? 3160 Ha küll-è *mindén helyekën; templomban,*
akár-hol? 3161 Ha van lélkéd: *Igënt s Ugy-vant* mond e're bizönjal. 3162 Jó felelet
pontban. Dè nincsen mód e' dologban. 3163 Gondod igën *kevës a-férjfi*; *kevës*
a-léányra. 3164 Nëm-'s léhet az más-ként: mert nincsen mád a-dologban. 3165
Mert ím nagy akadály a-*Dëák Nyelv*! Ez a-tanulás! 3166 Mindén időt el-vesztnek:
egész hijjába-valófág. 3167 *Ezt*-is imé *csak a-férjfi* tanulja: ha lenne belöle 3168
vagj *sajt*, vagj valamelj *túró*; vagj *gyúrni*-valócska.

3164 em. *mád*

Ugy de kell annak majd többire válni *savóvá*:
 s adják a disznónak: avagy öntődik a földre. 3170
 Gyermeked így lészen *hitványá* s csúnya soványá!
Nincs Eledel! Tudomány nincs! Isteni félelem óh nincs!

Mennyi időt vesz el *a deákzással* csak a férjfi!
 Több az, aki *soha* meg *nem fogja tanulni* e nyelvet:
 némeljik pedig ám *későre ha érti meg* aztat. 3175
 Hát azalatt semmit nem *horda rakásra* magának!
 Nem gyűjtött *eledelt: üresen s éhen* marad holtig!
 Rágódott eleget: de mit sem nyelt a gyomorba!
 Nem csuda, hogy halaványka, szegény, és csúnya
 soványka!

Az iskolai idő-
 vesztésnek kime-
 netele
 Tégy fel akár *öttszázat* ám, aki *deákoza* úntig. 3180
 Hogyha találsz *egyget*; kinek ugy *használt* a *deák szó*
 mint maga kívánná: ha találsz, monddom: sok az egyszer:
 Tégy fel akár *háromm ezeret*! Ha találsz avagy *egyget*,
 akinek ugy használt; amiképen én én akarnám;
 hogyha találsz, monddom, közülökk *egyget*: sok az 3185
 egyszer.

Nó már, kérlek, ugyan kérlek! mint nézed a többit?
 Ugy maradt némelj mint *a kóró*, vagy a *széna*!
 Némeljik mint egy *száraz fa* a kertbe vagy erdön!

3169 többire] leginkább, legnagyobbbrézt

3169 Ugy-dè kell ànak majd többire válni *favóvá*: 3170 s adják à-disznónak: avagy öntődik a-földre. 3171 Gyermeked így lészen *hitványá* s csúnya soványá! 3172 *Nincs Eledel! Tudomány nincs! Isteni-félelem óh nincs!* 3173 Mènyi időt vesz-el *a-déákzás-al* csak a-férjfi! 3174 Több az, a-kí *foha* még-*nem fogja-tanulni* e' nyelvet: 3175 némeljik pedig ám *későre ha érti-még* aztat. 3176 Hát az-alatt sèmmít nèm *horda rakásra* magának! 3177 Nèm gyűjtött *eledelt: üresen s éhèn* marad holtíg! 3178 Rágódott élèget: de mit sèm nyelt a-gyomorba! 3179 Az-oskolai idő-vefztésnek ki-mènetele. [330] | Nèm csuda, hodj halavánjka, fzègény, és csúnya soványka! 3180 Tèdj-fèl akár *ött-fzázat* ám, à-ki *déákoza* úntíg. 3181 Hodj-ha találsz *èdjjet*; kinek ugj *használt a-déák-fzò* 3182 mint maga kívánná: ha találsz, monddom: fok az èdj-fzèr: 3183 Tèdj-fèl akár *háromm ezèret*! Ha találsz avagj *èdjjet*, 3184 a-kinek ugj használt; a-mi-képen én én akarnám; 3185 hodj-ha találsz, monddom, közülökk *èdjjet*: fok az èdj-fzèr. 3186 Nò már, kér'lek, ugjan kér'lek! mint nézèd a-többit? 3187 Ugj maradtot némelj mint *à-kóró*, vagj a-*fzèna*! 3188 Némèljik mint èdj *fzàraz-fa* a-kertbe vagj erdøn!

Némeljik mint tüzre való *fűzfácska* a viznél!
 Némeljik közülök mégis megtermi *a makkját!* 3190
 Némeljen terem egy, két, esztendőbe *vadalma!*
 Némeljen *savanyú* vagy *férges* kerti gyümölcske!
 Ablaka némelynek gyönyörű s *árnyékos a fától:*
 nyughatik, alhatik, a házban a nyári meleggel.
 Majd farag olj'k *palczát* őmagának *gal'gonya fából.* 3195
 Olj'k pedig a *som* vagy *fűzfából* törhet *akófát;*
 s ugy megyen a *templomba:* ha ráér néha; tegyük fel.
 Itt vagyon, ám lássad, mind a szép büszke *deákság!*
 Vészi talám mégis *valamely hasznát:* jut eszembe.
 Már mondhatja imé *tractál:* nem mondja *taraktál!* 3200
 amit *eszik* vagy *iszik*, mind elszámlálja *deákul!*
 mind *megmondja* neked, valamit láthatsz a kezében:
puska, serét, vagy *tő; kapa,* vagy *ekeszarva;* avagy *kés!*
 Máshoz semmi *nehéz szóért* nem megy tudakozni:

3195 őmagának] önmagának

3195 *gal'gonya*] galagonya

3196 *akófát*] akófa vagy akolófa: fapálca, amivel a hordók űrtartalmát mérték

3200 a *tracto* latin ige sokféle jelentéssel bír, mint pl. 'húz, tapogat, űz valamit', vagy akár '(kéretlenül) kínál', illetve '(kéretlenül) hosszasan mondanivalóval terhel valakit'. Kalmár a következő sorokat figyelembe véve a két jelentést ironikusan összemosza. A mássalhangzótorlódás feloldásával létrejött *taraktál* forma a tanulatlanokra lehetett jellemző.

3203 *tő*] tű

3189 Némeljik mint tüzre-való *fűz-fácska* a-viz-nél! 3190 Némeljik közülök még-is meg-termi *a-makkját!* 3191 Némeljen terem éd, két', esztendőbe *vad-alma!* 3192 Némeljen *favanyú* vagy *férges* kerti gyümölcske! 3193 Ablaka némelynek gyönyörű s *árnyékos a-fától:* 3194 nyughatik, alhatik, à-házban à-nyári meleg-el. 3195 Majd farag olj'k *palczát* ő-magának *gal'gonya fából.* 3196 Olj'k pedig a-*som*' vagy *fűz-fából* törhet *akó-fát;* 3197 s ugy megjén à-*templomba:* ha r'á-ér néha; tedjük-fél: 3198 Itt vadjon, ám lássad, mind à-fzép büszke *déákfág!* 3199 Vészi talám még-is *valamely hasznát:* jut eszembe. 3200 Már mondhatja imé *tractál:* nem mondja *taraktál!* 3201 a-mit *eszik* vagy *iszik*, mind el-fzámlálja *déákul!* 3202 mind *még-mondja* neked, valamit láthatsz a-kezében: 3203 *Az Anja-nyelv leg-jobb efz-köz a-tanulás-hoz. [331] | puska, férét,* vagy *tő; kapa,* vagy *eke-fzarva;* avagy *kés!* 3204 Más-hoz sèmmi *nehéz fzó-ért* nem megy tudakozni:

3193 em. *némeljenek* 3195 em. *ő-magának* 3197 em. *tedjük-fél:*

Judria, Judlium, Incattus, Cottus; maga 's érti: 3205
 ezt is: *Versio; Reccipe*; vagy *Species*; s *recidíváz*;
 ezt is ugyan: *Tropus*: és *Major*; *Conclusio: Per se*.
 Nem győzném ma egész nap előszámlálni, *amit tud*:
 s egy *árkusra* le nem tudnám irkálni egészen;
 mint tud ezen elaszott *hitván kóróknak* örülni! 3210
 Sok pénzt s idejét; *iljen örömének* az árrát,
 nem vesztette hiába! magának örülve örülhet!
 Illj örömért a fiától sem szánhatja, se tiltja,
 költségét: az után annak még jobban örülhet!
 Nem veszi eszbe, hogy örülés az iljen örülés! 3215

3205–3207 E sorokban Kalmár iróniájának forrása, hogy szinte csak a korabeli *magyar* – nagyrészt hivatali – latin kifejezések ismeretét hozza példaként.

3205 *Judria*] (rövidítés) = *judiciaria* 'bírószáki, törvényszéki ítélet, végzés', lat.

3205 *Judlium*] (rövidítés) = *judex nobilium* 'szolgabíró', lat.

3205 *Incattus*] (rövidítés) = *in causam attractus* vagy *incausatus* 'alperes', lat.

3205 *Cottus*] (rövidítés) = *comitatus* 'vármegye', lat.

3206 *Versio*] 'fordítás', lat.

3206 *Reccipe*] vagy *recepisse* 'vevény', lat.

3206 *Species*] 'tekintet; külső; dísz; képmás; látszat; képzelet; fajta, nem', lat.

3206 *recidíváz*] *recidivatio* 'visszaesés a bűnbe', lat.

3207 ugyan] *úgyan*, ugyanúgy

3207 *Tropus*] 'jelentésátvitel', Pápai Páriz szótára szerint: 'szónak elfordítása', lat.

3207 *Major*] 'idősebb, őrnagy'; *major hospitum* vagy *major villae*: 'falusi bíró, falunagy', lat.

3207 *Conclusio*] itt: 'törvényi záradék', az eredeti 'bekerítés; befejezés; következtetés' jelentésekből, lat.

3207 *Per se*] 'önmagától, magától értetődően' lat.

3209 *árkusra*] egy (nyomdai) ívre, 16 oldalra

3205 *Judria, Judlium, Incattus, Cottus*; maga-'s érti: 3206 ezt-is: *Verfio; Reccipe*; vagy *Species*; s *recidíváz*; 3207 ezt-is ugyan: *Tropus*: és *Major; Conclusio: Per se*. 3208 Ném győzném ma egész nap' elő-fzámlálni, *a-mit tud*: 3209 s edj *árkusra* lē-nēm-tudnám irkálni egészen; 3210 mint tud ezen el-aszott *hitván kóróknak* örülni! 3211 Sok pénzt s idejét; *iljen örömének* az-árrát, 3212 nēm vesztette hiába! magának örülve örülhet! 3213 Illj öröm-ért a-fiától sēm szánhatja, sē tiltja, 3214 költségét: az-után annak még jobban örülhet! 3215 Nēm vēszi-eszbe, hodj örülés az-iljen örülés!

3208 em. *győzném*

Az Anyanyelv
legjobb eszköz a
tanuláshoz

Kérlek azért, Hazafi! kérlek, hallgass ide énrám!
Vedd magad eszre, Szívem! ne menj a *bizonytalan útra*.
Ám meljik legyen a *bizonyos jó régula, s eszköz*,
megmondám: tartsd kézbe: tudom, *meg nem csal a téged*.
Ez Ország után bizonyosan eléred a *jó czélt*. 3220

Im a kegyes *Természet* adá neked az *Anya Nyelvet!*
Im amikép kiszopád; mostan is *szádban az ízi!*
Kellemetessen *itatja magát: ízint* nyeled azt le.
Mennél többet iszodd; annál kívánhatod inkább.
En tudom, így nem kell *fúró s töltsér a fejednek!* 3225
Nem lehet irtóznod: nem lészen *rajta erőszak*.

Táttsd el csak szájdat! *folyton folyik* abba *folyóvíz:*
s mint az egészséges levegőget, úgy nyeled azt le.
Nyelve nyeled: téged frísít: soha *nyelni nem únod:*
újulván újulnak a belső részeid attól: 3230
élhed igen a tüdőd: vídúl és buzzog a szíved:
örvendnek majdan örvendve veséid az ÚRban:
a fejed, elhiggyed, bemerül az örömben egészen:
tapsolnak tetemid: szemeid villognak a lángtól.

3220 *után*] útján

3231 élhed] éled, éledezik

3234 tetemid] testrészeid

3216 Kér'lek azért, Hazafi! kér'lek, hallgass ide én-r'ám! 3217 Véd'd-magad'-eszre,
Szívem! nè mēnj a-*bizonytalan útra*. 3218 Ám mēljik lēdjēn à-*bizonyos jō régula, s*
esz-kóz, 3219 mēg-mondám: tarts'd kézbe: tudom, *mēg-nēm-csal a tēgēd*. 3220 *Ez*
Orfzág után bizonyosan el-érēd a-*jō czélt*. 3221 Im' a-kegyēs *Természēt* adá nekēd
az-Anja' Nyelvet! 3222 Im' a-mi-kép' ki-fzopád; mostan-īs *szádban az-ízi!* 3223
Kellemetēsēn *itatja magát: ízint* nyelēd-azt-lē. 3224 Mēnél többet iszodd; annál
kívánhatod inkább. 3225 En tudom, így nēm kell *fúró s töltsér a-fejednek!* 3226
Nēm lehet irtóznod: nēm lészēn *rajta erō-fzak*. 3227 Tátt's-d-el csak fzájdat! *folyton*
foljik āba *folyó-víz:* 3228 A-gyermēknek öregbūlése a-tudománjokban. [332] | s mint
az-egészlēgēs levegō-eget, úgy nyelēd azt-lē. 3229 Nyelve nyelēd: tēgēd frísít: foha
nyelni nēm únod: 3230 újulvān újulnak a-belső részeid ātól: 3231 élhed igēn a-tüdőd:
vidұл és buzzog a-fzívēd: 3232 örvendnek majdan örvendve vefēid az-URban: 3233
a-fejed, el-hidjed, be-merül az-örömben egészen: 3234 tapsolnak tetemid: fzēmeid
villognak a-lāngtól.

3216 em. *azert* 3233 em. *el-hidjed*

	Majdan a sok <i>tó állások</i> bővülni tebened kezdenek: és, majd, <i>mindenféle pataknak az árja</i> megtódul: s megtelnek az <i>árkok</i> gazdag <i>esővel</i> , <i>Kútaidat</i> megtölti a lassú s zápor esővíz. <i>A hegyek oldaliból élő források</i> erednek. Még a <i>hegyek tetejéről</i> is foly zúgva a hóvíz. Megtelnek minden <i>tavaid</i> : nem látni a partot. Onnan azért mind a <i>sokféle vetésre lefolynak</i> a <i>vizek</i> : és lesznek bizonyára <i>kövérek a földek</i> .	3235 3240
A gyermeknek öregbülése a tudomán- mányokban	Látod azért, Szívem: nincs itten <i>semmi nehézség</i> . Mindegy <i>férjfi, leány</i> : nincs köztök semmi különbség. <i>Négy</i> vagy <i>öt esztendő</i> s: már száll a fejére a <i>harmat</i> ! <i>Hatba</i> vagyon: máris beveszi az <i>eső csepegését</i> . <i>Hétbe</i> vagyon: máris a <i>forrást</i> béveszi könjen. <i>Nyoltzba</i> vagyon még csak: de máris elissza a <i>záport</i> . Nézzd! a <i>folyó víz</i> imé folyik a szájába <i>kilentzre</i> . <i>Tizre</i> pedig még a <i>zúgó patakot</i> 's nyeli könjen. Majd azután mindjárt <i>a földnek az árja</i> megindul: a <i>tudományt</i> az ártatlan <i>kis gyermek is önti</i> : nem fogy rajta csudád; minden kérdésre felelget: nem fogy rajta csudád; kell kérdésére felelned: s örvendezve csudálad az ő <i>sokféle beszédét</i> .	3245 3250 3255

3253 a *tudományt*] itt és a korban általában: a tudást

3235 Majdan a-fok *tó-állások* bővülni tē-bened 3236 kezdenek: és, majd, *minden-féle pataknak az-árja* 3237 mēg-tódul: s mēg-telnek az-*árkok* gazdag *esővel*, 3238 *Kútaidat* mēg-tölti a-lassú s zápor eső-víz. 3239 *A-hégyek oldaliból élő források* erednek. 3240 Még a-*hégyek tetejéről*-is folj zúgva a-hő-víz. 3241 Mēg-telnék minden *tavaid*: nēm látni a-partot. 3242 Onnan azért mind à-*fok-féle vetésre lē-folynak* 3243 a-*vizek*: és lēsznek bizonyára *kövérek a-földek*. 3244 Látod azért, Szívem: nincs itten *sēmmi nehézfég*. 3245 Mind *ēdj férjfi, leány*: nincs köztök sēmmi különbfég. 3246 *Négy* vagj *öt esztendő*s: már fzáll a-fejére a-*harmat*! 3247 *Hatba* vadjon: már-is be-veszi az-*eső-csepegését*. 3248 *Hétbe* vadjon: már-is à-*forrást* bē-vēszi könjen. 3249 *Nyöltzba* vadjon még csak: dē már-is el-iszsza a-*záport*. 3250 Nézz'd! a-*foljó víz* imé foljik à-*szájába kilentzre*. 3251 *Tizre* pedig még à-*zúgó patakot*-s nyeli könjen. 3252 Majd az-után mindjárt à-*földnek az-árja* mēg-indul: 3253 a-*tudományt* az-ártatlan *kis gyermek-is önti*: 3254 nēm fogy rajta csudád; minden kérdésre felelget: 3255 nēm fogy rajta csudád; kell kérdésére felelned: 3256 Jó Tanító. Szép rendi a-tanításnak. [333] | s örvendezve csudálad az-ő fok-féle beszédét.

3241 em. *Mēg-telnék* 3254 em. *csudad* 3255 em. *csudad*

Jó Tanító. Szép *Férjfi, leánygyermek, kissebbke nagyobbka* korában.
 rendi a tanításnak *Oskolaházban, akár otthonn, vagy akárhol* egyébutt,
 meglássd, illjen ajándékot fog nyerni az ÚRtól:
 mind, *amit* embernek *szép tudni* a Napnak alatta, 3260
 mind, monddom, *megkapja*, tanulja az *anyja tejével*:
 csak legyen ám *mindenbe tanúltt, s nagyokos*, jó Tanító,
 aki serényen, *igaz lélekkal*, éjtszaka, nappal,
 azt oktassa *az Istennek félelme szerint*.

Ez bizonyos, minden kifogás nélkül; hogy először 3265
 s többire szükségess a *szent tudományra* tanítani:
reggel s estve kivált abban gyakorolni kegyessen:
 minden *napnak a fertályját* szentelni csak *erre*
 nem léssen sok igen: s ugy légyen gondod *egyébre*.
 Mint: a *Teremtésnek* minden *munkáit* elővedd; 3270
 s rendivel *egyekként*, s lassan rakogassad elébe:
 micsoda légyen azokban a *Mennynek a célja* kiváltkép?

3261 *anyja tejével*] az anyanyelvével, tkp. az anyanyelvén

3262 *nagyokos*] itt: nagyon okos

3266 *szent tudományra*] A kifejezés ezen a helyen utalhat egyszerűen a *Katekizmusra*,
 de figyelembe kell venni, hogy más helyen Kalmár egyértelműen más jelentésben hasz-
 nálta. Lásd a 2889. sorhoz írt jegyzetet a 210. oldalon.

3268 *fertályját*] negyedét

3270 Ha a *Teremtés* kifejezést itt mint (isteni) aktust értjük, akkor Kalmár szerint annak
 minden részlete, tehát a teremtett világ egésze a tanítandó és vizsgálandó. Lásd ehhez és
 az alábbiakhoz a 200–203. sorokhoz írt jegyzetet az 51. oldalon.

3271 *egyekként*] egyenként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

3257 *Férjfi, leány-gyermek, kissebbke nagyobbka* korában. 3258 *Oskola-házban, akár*
ott-honn, vagj akár-hol egjébutt, 3259 *még-láss'd, illjen* ajándékot fog-nyerni az-URtól:
 3260 *mind, a-mit* embërnek *szép tudni* a-Napnak alatta, 3261 *mind, monddom,*
még-kapja, tanulja az-*anyja-tejével*: 3262 *csak lédjën* ám *mindënbe tanúltt, s nagy-okos,*
 jô Tanító, 3263 *a-ki fërényen, igaz lélekkal, éjtszaka, nappal,* 3264 *azt oktassa*
az-Istennnek félelme-fzërinten. 3265 *Ez bizonyos, mindën ki-fogás-nélkül; hodj előfzör*
 3266 *s többire szükfégëss à-szent tudományra* tanítani: 3267 *rëggel s estve* kivált abban
 gyakorolni kedjëssen: 3268 *mindën napnak a-fërtályját* szentëlni csak *e'rre* 3269
 nëm lésszën fok igën: s ugj lédjën gondod *egjébre.* 3270 *Mint: a-Terëmtésnek* mindën
munkáit elő-vëd'd; 3271 *s rëndivel ëdjek-ként,* s lassan rakogassad elébe: 3272
 micsoda lédjën azokban a-Mënnynnek *a-célja* kivált-kép'?

3259 em. *URtól*

és ha voltak-e *más végei* benne a SZENTNEK;
 ki egyedül *szezség*; egyedül *bölcs*; mélj a tanátsa!
 és mi okon tetszett az ÖRÖKNEK, a szent JEHOVÁNAK 3275
 hogy azokat mind eképen *rendelje, szerezze*;
 hogy, *máskép nem*, hanem *mind így* alkossa, teremtsé?
 és mi okon tetszett az ÚR ISTENNEK akarni
 és engedni, hogy így változnak idővel idővel?
 s mik a *tulajdonsági, mivoltok s hasznok* azoknak? 3280
 s minden cikkelyeket felvén, szépen okoskodj:
 s épületre való *tudományokat* hozz ki *azokból*.
 Ha valamelj állatba vagyon *megrovni való*, s szép:
 rovjad elébe: tehetsz tudományt is néki belőle.
 Légyen akármi kicsiny *állatka; virág*, vagy egyéb *fű*: 3285
 mindenről aszerént elmélkedj, mint a tudósok;
 akik a *természetnek a dolgát* fejteni szokták
 s bölcsen megvizsgálni: *dicsérik az ÚRat* azonban.

3273 Isten az Ószövetségben több helyen állítja önmagáról, hogy szent („Szentek légyetek; mert én szent vagyok.”), s ezért kell a Mózes által megszólítottaknak is szentté válniuk: 3Móz 11,44–45; 3Móz 19,2; 3Móz 20,26; ezekre a helyekre utal vissza Péter első levele (1Pt 1,16): „Annak okáért irattatott meg: Szentek légyetek, mert én szent vagyok.”

3275 ÖRÖKNEK] lásd a 108–111. sorokhoz írt jegyzetet a 45. oldalon

3282 épületre való] épülésre, okulásra való

3283 *megrovni való*] megjegyezni való

3283–3288 A szerző itt kifejtett gondolatai szerint a természet – értsd: teremtett világ – valós vizsgálata csak a fiziko-teológia elvei szerint lehetséges.

3273 és ha voltak-e *más végei* benne a-SZENTNEK; 3274 ki egyedül *szentfég*;
 egyedül *bölcs*; mélj a-tanátsa! 3275 és mi okon tetszett az-ÖRÖKNEK, a-szent JEHOVÁ-
 NAK 3276 hodj azokat mind e'-képen *rendelje*, füzérzesse; 3277 hodj, *más-kép' nem*,
 hanem *mind így* alkossa, teremtsé? 3278 és mi okon tetszett az-UR ISTENNEK akarni
 3279 és engedni, hodj így változnak idővel idővel? 3280 s mik a-*tulajdonsági, mi-voltok*
 s *hasznok* azoknak? 3281 *Jó rendi a-tanításnak. [334]* | s minden cikkelyeket fel-vén,
 szépen okoskodj: 3282 s épületre-való *tudományokat* hozz-ki *azok-ból*. 3283 Ha
 valamelj állatba vadjon *még-rovni-való*, s szép: 3284 rovjad-elébe: tehetsz tudományt-ís
 néki belőle. 3285 Légyen akármi kicsiny *állatka; virág*, vagj egyéb *fű*: 3286 mindenről
 a-füzérent elmélkedj, mint a-tudósok; 3287 a-kik a-*természetnek a-dolgát* fejteni szokták
 3288 s bölcsen még-vi'ssgálni: *dicsérik az-URat* azonban.

Jó rendi a tanítás-
nak Vedd fel az *embernek lelkét*, s mit mondnak a Bölcssek,
add neki értésére: s előtte azonnal okoskodj: 3290
és, *miképen okoskodjék ő 's*, szabjad elébe:
meglássd, hogy mindenbe kövess *természeti rendet*:
vonj ám elébe *sinórt 's*, ameljet eszébe vehessen:
s mindeneket renddel mind annál fogva *sinórozz*.

Vedd fel a *testünknek nemesebb s szép részeit* osztán: 3295
Vedd fel *egyekként*: közülök mert mindenik adhat
két órára való letzkét mindenkor először 's.

Ültök avagy jártok, s sétáltok *a kertben, akárhol*;
esztek, avagy múltatok; amí jön a *szemnek elébe*,
arról elmélkedj; vetekedj *ővéle*; s okoskodj: 3300
őt is okoskodtassd; hogy tartsa magát *a sinórhoz*.
Mindenből valamit fejts épületre, haszonra.
Ekképen szoktassad a szép erkölcsre, szokásra.
Annyival inkább ís, amidón *a testi tagokról*
elmélkedsz; a *kegyes* jó erkölcsökre *tanítsad*: 3305
és mindenben az *ÚRnak imádására* felébrezzd.

3296 *egyekként*] egyenként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

3299 múltatok] A *múlat* vagy *mulat* igénk – amennyiben tárgyas ragozása – rendszerint
az idő (jó, kellemes, tanulságos, nem munkás) eltöltését jelenti. Az ebből képzett főnév
(*mulatság*) általában és éppen ezért valamilyen jelzővel áll. Ezen a helyen bár a ragozás
nem derül ki, de az ige későbbi előfordulásai mutatják a jelentést itt is.

3300 vetekedj] vitázz, értekezz; lásd a 31. sorhoz írt jegyzetet a 41. oldalon

3289 Véd'd-fél az-*embërnek lèlkét*, s mit mondnak a-Bölcssek, 3290 ad'd neki értésére:
s előtte azónal okoskodj: 3291 és, *mi-képen okoskodjék ő-'s*, szabjad elébe: 3292
mèg-láss'd, hodj mindènbè kövess *természeti rëndèt*: 3293 *vonj* ám elébe *sinórt-'s*,
à-mèljet eszébe vèhessèn: 3294 s mindènèket rënd-el mind à-nál-fogva *sinórozz*.
3295 Véd'd-fél a-*testünknek nèmesèb s szépb részeit* osztán: 3296 Véd'd-fél *èdjek-ként*:
közülök mert mindènìk adhat 3297 *kèt' órára-való letzkét* mindèn-kor' először-'s. 3298
Ültök avagj jártok, s létáltok *a-kertben, akár-hol*; 3299 èszték, avagj múltatok; a-mí
jòn a-*szèmnek elébe*, 3300 àról elmèlkèdj; vetekèdj *ò-vèle*; s okoskodj: 3301 *òt-is*
okoskodtass'd; hodj tartsa magát *a-sinór-hoz*. 3302 Mindènèbòl valamit fejts épületre,
haszonra. 3303 E'-képen szoktassad a-szép erkòlcsre, szokásra. 3304 Anjival
inkább-ìs, a-midòn *à-testi tagokròl* 3305 elmèlkèdsz; a-*kedjès* jò erkòlcsòkre *tanítsad*:
3306 és mindènben az-*URNak imádására* fèl-èbrezz'd.

3304 em. *Anjival*

S hogyha szemébe 's esik valamelj morsácska va' (*)
szálka;

ava' legyecske, s egyéb bogaracska ütendi meg aztat:
vagy ha csak egy tőtől fog megszúratni va' méhtől:
vagy kissé 's valamibe találja megütni a tagját,
el ne felejtse; mindenbe fohászokdatnod az ÚRhoz
szükség: kinélkül soha semmi nem eshetik olljan.
És ha a szájából ki találánd esni falatja:
mondja buzogva; URam! én Atyám! nincs érdemem
erre 's.

3310

Illendő rendi a Gondoltassd meg véle a járását az időknek 's:
tanításnak a szelet, a havakat, s az esőt, s a mennykövet épen.

3315

* Va', ava' mint vagy, avagy. Lásd V. 4208. stb.

3307 (*)] A Kalmár által hivatkozott sor (illetve az ahhoz írt jegyzet) valójában a 4115. a 279. oldalon (lásd az ebből levonható következtetést a 2441. sorhoz írt jegyzetben a 183. oldalon).

3309 tőtől] tütől

3315–3328 Utalás (meglehetősen leegyszerűsítő módon) a felvilágosodás idején elterjedt deizmusra, az annak elveit vallókra. Kalmár időjárási jelenségekkel igyekszik cáfolni a teremtésben aktívan részt vevő, de a természet és világ működését azt követően nem befolyásoló Istenről alkotott elképzeléseket. A biblikus gondolkodó szerző a Bibliában is megtalálhatta és nyilván meg is találta a világ történéseibe be nem avatkozó Isten elvét vallókkal szembeni érveit, mint pl. Zofóniás (Szofóniás) könyvében (Zof 1,12): „Es léssen ez időben, felkeresem Jérusálemet szövétnekekkel, és meglátogatom azokat az embereket, kik az ő ganéjokban megkeményedtenek, kik ezt mondják az ő szívekből: Sem jót, sem gonoszt nem tselekszik az UR!”

3315 a járását az időknek] az időjárást; az időjárás szavunk a (valamilyen) idő jár kifejezés összevonásából jött létre

3316 mennykövet] itt: villámcsapást

3307 Illendő rendi a-tanításnak. [335] | S hody-ha fzēmébe-'s esik valamelj morfácska va' (*)]szálka; 3308 ava' (*) legyecske, s égjêb bogaracska ütendi-mêg aztat: 3309 vagj ha csak êdj tőtől fog-mêg-fzúratni va' méhtől: 3310 vagj kissé-'s valamibe találja-mêg-ütni a-tagját. 3311 el-nê-felejts'd; mindênbe fohászokdatnod az-UR-hoz 3312 fzúkfég: ki-nélkül foha sêmmi nêm eshetik olljan. 3313 És ha a-fzájából ki-találánd-esni falatja: 3314 mondja buzogva; URam! ên Atjám! nincs érdemem e'rre-'s. 3315 Gondoltass'd-mêg véle a-járást az-időknek-'s: 3316 a-fzelet, à-havakat, s az-esôt, s à-mênny-követ épen.

* Va', ava', pro vagj, avagy. Vid. V. 4208. c.

3310 em. tagját.

S számálhatsz elébe, hogy, *aki teremti*, va' szerzi,
mind ezeket szabadon, *ugyanaz* rendelte teremtvén
a *Természetet* is, mely *meg nem változik*, *ugy áll*:
s hogy, ez okon, az Istentől eltére sok ember; 3320
még pedig olljan, aki magát gondolja *eszésbbnek*.
S ami időn *a föld hamar indul s reszket* alattunk;
s ha *villámlik*, avagy *megcsattanik*, és *dörög az ég*;
minthogy a *természetben* ám ugy kell lenni; ezérten
a *szívét fásítja*; *keményebb bizony a kőnél*; 3325
ekkoron ő *nem reszket*; imé csak *meg sem is indul*;
vagy hogy tetti: mindenkép *barmabb a baromnál*,
melljet ama buzgó Dávid Próféta megemlít.
Várhatnánk, ez igaz, hogy, ahol nyomtattatik a könyv,
kellene inkább is mindennek félni az Istent. 3330
Még 's tudok egy helyet, ahol igen rászoktak e szóra ---
Hallgass! Ám így okádnak akármire tréfa szokásból.
Innen esett, hogy a *mennydörgésre 's ugyanugy okádott*

3317 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

3322 ami időn] amikor

3322–3323 *A földrengés és mennydörgés a Bibliában – főként az Ószövetségben – számtalan helyen Istent magát, a teremtett világban történő csodás megnyilvánulását jelöli.*

3327–3328 *Zsolt 49,13: „De efféle ember az ő tisztességében meg nem marad; mert hasonlatos a barmokhoz, mellyek elvesznek.”*

3329 Kalmár itt valószínűleg Pozsonyra utal.

3317 S számálhat' dfa elébe, *hody, à-ki teremti*, va' *szérzi*, 3318 mind ezeket *szabadon*,
ugjan-az rendelte teremtvén 3319 a-*Természetét-ís*, mely *még-nem-változik*, *ugy áll*:
3320 *s hody, ez-okon, az-Istentől el-tére fok embër*; 3321 még pedig olljan, à-ki magát
gondolja *eszésbbnek*. 3322 S a-mi-időn *à-föld hamar indul s reszket* alattunk; 3323 s
ha *villámlik*, avagy *még-csattanik*, és *dörög az-ég*; 3324 *mint-hody a-természetben* ám ugj
kell lenni; ez-érten 3325 *a-fzívét fásítja*; *keményebb bizony a-kő-nél*; 3326 *e'-koron ő*
nëm reszket; imé csak *még-sëm-is indul*; 3327 *vagj hody tetti*: minden-kép' *barmabb*
a-barom-nál, 3328 *melljet ama buzgó Dávid Próféta még-említ*. 3329 Várhatnánk,
ez igaz, *hody, a-hol nyomtattatik a-könyv*, 3330 *kellene inkább-ís mindennek félni*
az-Istent. 3331 *Még-'s tudok ëdj helyet, à-hol igën r'á-fzoktak e' fzóra ---* 3332
Alkalmatos módja a-tanításnak. [336] | Hallgass! Ám *igj okádnak akármire tréfa fzokásból*.
3333 *Innen esëtt, hody a-mënný-dörgésre-'s ugjan-ugj okádott*

- két barom ava' bolond ifjú. Hallottam e füllel.
 Mellj 's némelj szándékkal esett bünnél tetemesebb. 3335
- Alkalmatos módja Ekkor mind az *irott* mind a *természeti törvényt*
 a tanításnak egyszersmind magyarázzd: s minden napon erre is
 elszánj
 két órát legaláb: a kis elme azáltal öregbül.
- Már valamelj, ártatlan, okos, *játékra* valócskát
 mondok: adom 's, kedveltem Hazámfia, bizva, tanátsúl; 3340
 estvefelé azzal mulattatgassd az *eszecskét*.
 Add tudtára; mikép kell *számot vetni parasztúl*.
 Meljet előtte nevezz inkább *babozásnak*, a *babtól*.
 Ám kaphatsz sokféle s *elég színű babot* arra.
 Meljel azért könjebb *számoznod*, mintsem egyébel; 3345
 mert nem kell *liniákkal*, avagy vesszőkkel, egyébbel,
 a sort néki különböztetni, sorozni: anélkül 's
 megtudhatja *sorát* a *krajtzárnak*, s a *tizesnek*;
 ugy a *húszasnak*, s a *forintnak*, *aranynak*, a *rendit*.

3334 ava'] avagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon
 3337 egyszersmind] egyszerre, egyidejűleg
 3337 magyarázzd] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon
 3341 mulattatgassd] lásd a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon
 3342 *parasztúl*] paraszti módjára, tehát: tanulatlanul
 3346 *liniákkal*] vonalakkal

3334 két' barom ava' bolond ifjú. Hallottam e' füllel. 3335 Mellj-'s némelj szándék-al
 esett bűn-nél tetemesebb. 3336 E'-kor' mind az-*irott* mind à-*természeti törvényt* 3337
 édjfzér-s-mind magyarázz'd: s minden napon e're-is el-fzánj 3338 két' órát leg-aláb:
 a-kis elme az-által öregbül. 3339 Már valamelj, ártatlan, okos, *játékra*-valócskat
 3340 mondok: adom-'s, kedveltem Hazámfia, bizva, tanáts-úl; 3341 estve-felé àz-al
 mulattatgass'd az-*eszecskét*. 3342 Ad'd tudtára; mi-kép' kell *számot-vetni parasztúl*.
 3343 Meljet előtte nevezz inkább *babozásnak*, a-*babtól*. 3344 Ám kaphatsz fok-féle s
elég színű babot arra. 3345 Meljel-él az-ért könjeb *számoznod*, mint-sém égjébel; 3346
 mert nem kell *liniák-al*, avagy vesszők-el, égjéb-el, 3347 a-fort néki különböztetni,
 forozni: a-nélkül-'s 3348 még-tudhatja *forát* à-*krajtzárnak*, s a-*tizesnek*; 3349 ugj
 à-*húszasnak*, s a-*forintnak*, *aranynak*, a-*rëndit*.

3334 em. *ifjú* 3335 em. *szándék-al* 3339 em. *valócskat*

Minden egyéb dolgot, légyen a száraz avagy híg, 3350
 próbálgass meg előtte: gyakorljad mennyire szükség,
 mind a nagyobb s kisebb mértéke szerint a dolognak.
 Most is igen hasznoss: még hasznossb lészén idővel.
 Azt tudván, azután írni s cifrázni tanítgassd.

Természeti és lelki Mígnem a sokszorozásra tanítgatod ötet: előre 3355
 számvetés öszveadás által summáltassd öszve a summát,
 meljet sokszorozás által kell s kellene tudni.
 Sokszorozásra való summáját annyiszor írássd;
 mennjit a sokszorozó számának az egyyike mütat.
 És amit öszveadott az egyyike által, ugy írássd; 3360
 egymásnak hogy essen alája; tizes a tizesnek,
 s egyes az egyesnek, s százaz százaznak alája.
 S amit a sokszorozónak a tizese által ad öszve,
 írássd azt a tíze alá az öszve adotttnak:

3354 *czifrázni*] Itt: számolni. A 'nulla' jelentésű *cifra* kifejezés a középkori latin nyelvbe az arabból került, ahol ürességet vagy zérót jelentett. A neolatin és germán nyelvekben az e-től képzett szavak később általában a számolást, számokat jelentették, de a korabeli magyar nyelvben leginkább a *nullát*. A matematika oktatásának fontosságáról első ismereteit Kalmár már a debreceni kollégiumban megszerezte. Maróthi György *Arithmetica, vagy számvetésnek mestersége* című, először 1743-ban Debrecenben megjelent könyve kifejezetten a latinul nem tudók, tehát nem iskolázottak számára teszi lehetővé a matematikai alapismeretek megszerzését, wolffi hatásra hangsúlyozva azok fontosságát a kegyes, Istenhez hű élet szempontjából is. Minderről bővebben a *Kalmár György világnyelve: Milyen világnak a nyelve a világnyelv?* c. tanulmányomban írtam (HEGEDŰS 2015.).

3355 *sokszorozásra*] szorzásra; a *sokszorozás* kifejezés használatát Maróthi György javasolja a korábban elterjedt *sokasítás* helyett

3350 Minden egyéb dolgot, lédjén a száraz avagy híg, 3351 próbálgass-meg előtte:
 gyakorljad mennyire szükség, 3352 mind a nagyobb s kisebb mértéke-fzérint a-dolog-nak.
 3353 Most-is igen-hasznoss: még-hasznossb lészén idővel. 3354 Azt tudván, az-után
 írni s cifrázni tanítgass'd. 3355 Míg-nem a-fokszorozásra tanítgatod ötet: előre 3356
 öszve-adás-által fummál- tass'd-öszve a-fummát, 3357 Természeti és lelki szám-vetés.
 [337] | meljet *fokszorozás*-által kell s kellene tudni. 3358 *Sokszorozásra-való fummáját*
 annyiszor íráss'd; 3359 mennjit a-fokszorozó számának az-édjike mütat. 3360 És
 a-mit öszve-adott az-édjike-által, ugj íráss'd; 3361 *édj-másnak* hodj essén alája; tizes
 a-tizesnek, 3362 s édjes az-édjesnek, s százaz százaznak alája. 3363 S a-mit
 a-fokszorozónak a-tizese-által ad-öszve, 3364 íráss'd azt a-tíze-alá az-öszve-adotttnak:

s ennek a tíze amannak a száza alá fog ugy esni: 3365
s a százazs czifrája megyen az ezernék alája.

Megláthat'd; a serény elmécske reászokik arra:
még hamaráb végez, mint más a sokszorozással.
Mondom, amit próbálva tapasztaltam meg elégszer.

Máris imé kettős hasznát veszi, mondd meg, a számnak: 3370
s még azután többet; ha előveszi amire szükség:
légyen akárminemű emberke s gazda belőle.

Kérlek, azonban az elméjét az égre emeltesd!
Gondoltassd meg véle kevés idejét s rövid éltét
a gyarló embernek, akárki légyen, e földön: 3375
hogy az szent Tudomány nélkül hijjábavaló mind.

Add tudtára, mikép kell számot vetni kegyessen.
Hogy Mózsés s Dávid szava s lelke szerint könyörögjön;
sőt minden órába fohászokdjon az ÖRÖKhöz,
arra tanítsd: s szoktassd; gondolja meg a maga végit: 3380
mondván; „Óh mi URunk, szent-szent JÉHOVA, taníts
meg

minket, megtudnunk jól a mi napinknak a számát,
hogy járjunk igazán, szentül, bölcs szível előttd!”

3378 Utalás a 90. Zsoltár 10. versére, lásd a 2193. sorhoz írt jegyzetet a 168. oldalon.

3379 ÖRÖKhöz] lásd a 108–111. sorokhoz írt jegyzetet a 45. oldalon

3365 s e'nek a-tíze amànak a-fzáza-alá fog ugj esni: 3366 s a-fzázas czifrája mëgyèn az-
ezèrnek alája. 3367 Mëg-láthat'd; a-fèrény elmécske rëá-fzokik àra: 3368 mëg hamaráb
végez, mint más à-fokfzozozás-al. 3369 Mondom, a-mit próbálva tapafztaltam-mëg
ëlég-fzër. 3370 Már-is imé kettős hasznát vészí, mond'd-mëg, a-fzámnak: 3371 s még
az-után többet; ha elő-vészí à-mire fzüklég: 3372 lëdjèn akár-minëmü embërke s gazda
belőle. 3373 Kër'lek, azonban az-elméjét az-égre emeltes's'd! 3374 Gondoltass'd-mëg
véle kevés idejét s rövid éltét 3375 a-gyarló embërnek, akár-ki lëdjèn, e' földön: 3376
hodj az szent Tudomány-nélkül hijjába-való mind. 3377 Ad'd tudtára, mi-kép' kell
fzámot-vetni kedjessen. 3378 Hodj Mó'ses s Dávid fzava s lëlke-fzèrint könyörögjön;
3379 sőt mindèn órába fokászkodjon az-ÖRÖK-höz, 3380 arra taníts'd: s fzoktass'd;
gondolja-mëg à-maga végit: 3381 mondván; „Óh mi-URunk, fzent-fzent JEHOVA,
taníts-mëg 3382 minket, mëg-tudnunk jól à-mi-napinknak a-fzámát, 3383 Kedjës
fzám-vetés. Hafznos idö-töltés. [338] | hodj járjunk igazán, fzentül, bölcs fzível előttd!”

3379 em. fokászkodjon 3381 em JEHOVA, ami tkp. Jéhöva.

Kegyves számvetés. Ez a *valóságos számlálás*: adjad eszére.
 Hasznos időtöltés És ha *mivel egyebet*; soha nem mondhatja az ember 3385
életnek; minthogy *nem ugy éli* ez életet ember,
 mint Isten kívánja s akarja: *nem arra a végre*
 éli, amire az embert a JÉHÓVA teremté.
 Mondd inkább, akarom, *megholt életnek*; *halálnak*.
 Vévén ezt a szivecskéjére a gyenge tanítvány; 3390
 kérd'd meg ugyan; vajjon már *mit gondol* őmagában?
 Nemde nem illendőbb s gyönyörűbb-e *minden időcskét*
tölteni hasznossan, hogy öregbüljön s gyarapodjon;
 számot is adhasson őmagának minden időről;
 mindenik (*) óráját s napját drágára becsülvén; 3395
 annyira, hogy *számot tudhasson adni az ÚRnak?*
 Osztán adj neki más *játékokskát* a kezébe.
 Mindenféle *teremtésnek* mutassd meg *a képét*.
 Ugy de, kinek micsodás természete légyen, előkérđ.
 Gyakran is ekképen *emlékeztessed az elmét*. 3400

* A *mindenik* általános névmás jelentése valójában *minden egyes*, ahogy ebben az esetben is. De az emberek általában *mindegyik* jelentésben használják, s nálunk is ez a gyakoribb.

3385 *mivel*] értsd: mível
 3391 őmagában] önmagában
 3394 őmagának] önmagának
 3398 *teremtésnek*] itt: teremtménynek

3384 Ez a-*valófügos számlálás*: adjad eszére. 3385 És ha *mivel egyebet*; soha nem mondhatja az-embér 3386 *életnek*; mint-hodj *nem ugy éli* ez életet embér, 3387 mint Isten kívánja s akarja: *nem arra a-végre* 3388 éli, a-míre az-embért a-JEHOVA teremté. 3389 Mond'd inkább, akarom, *még-hólt életnek*; *halálnak*. 3390 Vévén ezt a-fzivecskéjére a-gjenge tanítvánj; 3391 kérd'd-még ugyan; vajjon már *mit gondol* ő-magában? 3392 Nemde nem illendőbb s gyönyörűbb-è *mindèn idöcskét* 3393 *tölteni hasznossan*, hodj öregbüljön s gyarapodjon; 3394 fzámot-is adhasson ő-magának mindèn idörol; 3395 mindènik óráját s napját drágára bëcsülvén; 3396 ànjira, hodj *számot tudhasson adni az-URNak?* 3397 Oíztán adj neki más *játékokskát* a-kezébe. 3398 Mindèn-féle *terémtségnek* mutass'd-még *a-képét*. 3399 Ugy-de, kinek micsodás természete lédjèn, elő-kér'd. 3400 Gyakran-is e'-képen *emlékëztessed az-elmét*.

* Comprehensivum *mindènik* proprie significa *unusquisque*; uti hic etiam: aít quidam plebi potiffimum interpretatur *uterque*: et nobis frequenter.

3388 em. a-JEHOVA, ami tkp. *Jéhôva*. 3397 em. *adj*

Bizzd őmagára: ne légyen azáltal *semmi erőszak*.

Szoktassd elméjét másképp is *az emlékezésre*.

A *fűveknek* az *ő nemeit s formájokat* írva

nékie megmutogassd; azután a kertbe, mezőben:

és minden *erejét* kifatsard: hagy'd tudja *a hasznát*:

3405

hogymindenben az ISTENnek dicsérje hatalmát!

Nékie fekte előtt néhány *csillagzatot* is mondj:

s úgy magyarázzd, hogy az elméjét *felemelje az égre*:

hogy annál mélyebb gyökeret verhessen őbenne

az ÚRnak félelme; lehessen *eszessbb is azoknál*,

3410

kik haza megtérvén *idegen nagy messze helyekről*,

e tudományt tudják: de szegények balgatagokká

lettek azonba; mivel nem bölcselkednek egyébről.

Hisznek a *Természetnek*; elég! s nem félik az ISTENT!

Felpúffadtak igen, lévén *Christus tagadókká!*

3415

A Haza s más
Ország dolgait
tudni

Más napi játékát akarom megmondani immár:

estvefelé azzal mulattatgassd a kis elmét.

Csak röviden *oszd el e Világot* előtte, amint kell.

3401 őmagára] önmagára

3408 magyarázzd] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

3412 *e tudományt*] ti. a csillagászatot

3416 *Más napi játékát*] más, napközbeni játékát

3417 mulattatgassd] lásd a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon

3401 Bizz'd ő-magára: ne lédjén az-által *semmi erő-fzak*. 3402 Szoktass'd elméjét

más-kép'-is *az-emlékezésre*. 3403 *A-fűveknek az-ő-nemeit s formájokat* írva 3404

nékie meg-múto-gass'd; az-után a-kertbe, mezőben: 3405 és mindén *erejét* ki-fatsar'd:

hagy'd tudja *a-hafznát*: 3406 hodj mindénben az-ISTENnek dicsérje hatalmát! 3407

A-Haza s más Ország dolgait tudni. [339] | Nékie fekte-előtt néhány *csillagzatot*-is mondj:

3408 s úgy magyarázz'd, hodj az-elméjét *fél-emelje az-égre*: 3409 hodj annál mélyeb

gyökeret verhessén ő-benne 3410 az-URnak félelme; lehessén *eszessbb-is azok-nál*,

3411 kik haza meg-térvén *idegèn nagy-meszze helyekről*, 3412 *e' tudományt* tudják:

de fzegények balgatagokká 3413 léttek azonba; mivel nem bölcselkednek egjéb-ről.

3414 Hisznek a-*Természetnek*; elég! s nem félik az ISTENT! 3415 Fél-púffadtak igén,

lévén *Christus-tagadókká!* 3416 *Más napi játékát* akarom meg-mondani immár: 3417

eftve-felé az-al mulattatgass'd a-kis elmét. 3418 Csak röviden *oszd-el e' Világot* előtte,

a-mint kell.

3407 em. mondj

S a *Fejedelmünknek Birodalmait* el-kinevezgessd.
 És értessd meg amit szükség tudnunk *a Hazáról*. 3420
 Mondd meg, *egyéb Földnél* mi okon tarthatni *különbnek*.
 A *Haza Törvényét* azután, számláld, s *a szokását*.
 Több napi játékára lehet s kell hagynod a *több Részt*.
 Renddel elébe tegyed minden Részt e Világnak:
 s add tudtára a mostani, régi szokásit azoknak, 3425
 s mind azokat, meljek hajdan történtek azokban.
 Egynéhány nap után a *meglett dolgokat* adjad
 érteni *mind*: de formálgassd s gyakorold azok által
 néki az *erkölcsét*: s a kis elméjét felemeltesd;
 hogy *mindenben imádja* velünk az uraknak az ÚRát. 3430
 Hogyha előfordúl oljan *história* néha;
 melj az *alázódásra* igen jó *példatanúság*:
 rágd jól a szájába; betömd a fülébe erősen:
 színtugy mint másszor, amikor a férgeket érté;
 mire való a *balha, tetű*, s a *szúnyog*, a *légy*, s *pók*, 3435
 hogy az *alázódásra* reászokjon, kitanulá.
 S mire való im ez is, ha *rágják* s *csípi*k az embert
a nagy két lábúk? ugyanarra való dolog az mind.

3427 *meglett dolgokat*] Kalmár itt a mai értelemben vett történelem oktatására buzdít.

3435 mire való] tkp. 'miért lettek teremtve'

3438 *a nagy két lábúk*] az emberek

3419 S a-*Fejedelmünknek Birodalmait* el-ki-nevezgess'd. 3420 És értess'd-még a-mit
 fűkfégg tudnunk *a-Hazáról*. 3421 Mond'd-még, *egyéb Föld-nél* mi okon tarthatni
különbnek. 3422 *A-Haza Törvényét* az-után, számlál'd, s *a-fzokását*. 3423 Több
 napi játékára lehet s kell hagynod a-*több Részt*. 3424 Rënd-el elébe tédjed mindēn
 Részt e' Világnak: 3425 s ad'd tudtára a-moftani, régi fzokásit azoknak, 3426 s
 mind azokat, meljek hajdan történtek azokban. 3427 Edjnéhány nap-után à-*még-lött*
dolgokat adjad 3428 érteni *mind*: de formálgass'd s gyakorol'd azok-által 3429
 néki az-*erkölcsét*: s a-kis elméjét fél-emeltes's'd; 3430 hodj *mindenben imádja* velünk
 az-uraknak az-URát. 3431 Hodj-ha elő-fordúl oljan *história* néha; 3432 melj az-
alázódásra igen-jó *példa-tanúfág*: 3433 rágd jól à-fzájába; be-töm'd a-fülébe erősen:
 3434 Erős fog: hús eledel. [340] | fzínt'-ugj mint más-fzor, a-mi-kor' à férgeket érté; 3435
 mire-való à-*balha, tetű*, s à-*fzúnyog, a-légy, s pók*, 3436 hodj az-*alázódásra* reá-fzokjon,
 ki-tanulá. 3437 S mire-való im' ez-ís, hà *rágják* s *csípi*k az-embert 3438 *a-nagy két'*
lábúk? ugjan-arra-való dolog az mind.

3427 em. *Edjnéhány*

Igy a *kevélységnek* minden *magvát* kikeresgél'd;
s áskáld mindennap: ne legyen *ördög fi* belőle. 3440

Erős fog: hús
eledel Látom, a gyermeknek, hogy *a téjfoga húllani* kezd már:
hagyd húlljon! majdan fog nőni helyébe *erősebb*:
majd *a hús eledelt* könnyebben rágja s emészti.
Készíts *grádicsos liniát* s *czirkalmot* önéki.
Néki *sinór* s *szegelet mértéket*, nosza, szerezz már! 3445

Nőtt foga, látom: *erőske* pedig, s éléske a húshoz.
A kis *malmain* is könnyen örölhet: erezd meg!
Lássuk! ha vagy-e benned s őbenne *okosság*!
Most vedd, kérelek, elő, mit tudsz; s *mint bánsz a kicsinyel*.
Itt van a mesterség! ne legyen hogy semmi *erőszak*. 3450
En ugyan ezt is okos *játék formának* itélem.
Sőt tudom is; iljen móddal mind többre mehetni.
Már a *czifrázásba*, hiszem, gyakoroltad eléggé.
Mint a *számokban* kétféle haszon van először:
megmondám; szépen *múlatja magát* azok által: 3455

3440 áskáld] A műben többször használt *kert-metafora* alapján az *ásogat* kifejezés jelentése itt: 'műveld'.

3444 *grádicsos liniát*] itt: vonalzót

3444 *czirkalmot*] körzőt

3445 *sinór* s *szegelet mértéket*] mérőzsinórt és szögmérőt

3453 *czifrázásba*] számolásba; lásd a 3354. sorhoz írt jegyzetet a 236. oldalon

3455 *múlatja*] lásd a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon

3455 Lásd a *Természeti és lelki számvetés* és a *Kegyves számvetés. Hasznos időtöltés* argumentumok alá írt sorokat a 236. és a 238. oldalon.

3439 Így *a-kevélységnek* minden *magvát* ki-keresgél'd; 3440 s áskál'd minden-nap':
né lédjén *ördög' fi* belőle. 3441 Látom, a-gyermeknek, hody *a-téj-foga húllani* kezd
már: 3442 hagy'd húlljon! majdan fog-nőni helyébe *erőséb*: 3443 majd *à-hús-eledelt*
könnyében rágja s emészti. 3444 Készíts *grádicsos liniát* s *czirkalmot* ö-néki. 3445
Néki *finór' s szégelet' mértéket*, nofza, fzerézz már! 3446 *Nőtt foga*, látom: *erőske* pedig,
s éléske a-hús-hoz. 3447 A-kis *malmain*-is könnyen örölhet: erezd-még! 3448 Lásuk!
há vadjon-è benned s ő-benne *okosság*! 3449 Most ved'd, kér'lek, elő, mit tudsz; s *mint*
bánysz a-kicsiny-el. 3450 Itt van a-meftérfég! né lédjén hody sémmit *erőszak*. 3451
En ugyan ezt-is okos *játék formának* itélém. 3452 Sőt tudom-is; iljen mód-al mind
többre méhetni. 3453 Már *à-czifrázásba*, hiszem, gyakoroltad eléggé. 3454 Mint
à-fszámokban két-féle haszon van először: 3455 még-mondám; szépen *múlatja magát*
azok-által:

most hozzá teszem ezt is: az *elméje öregbül*:
színte *azon két haszna* vagy *on a czirkalom által*.

Az esze, már egyszer gyarapodván, többre is érhet:
mostan ezen *nehezebb játékot* 's kapja örömmel:
csakhogy az elméjére vigyázz; módjával igazgassd: 3460
meglássd; fog *gyarapodni sokat, gyarapúlva napokként*.

A gyermeket alá-
zatosságra kell
szoktatni

Itt is az erkölcsére kiváltkép légyen a jó gond.
Itt hamar észreveszi, hogy ő is *tud* már *valamicskét*.
De te ne engedd puffadni, dagadni, szegénykét:
aki tudatlankáb, azt ne csúfolja, nevesse. 3465

Mint akik, idegen Országokról hazajöven,
e tudományt, igen is, értik; de azonba bolondok:
színesek; és nevetik s megcsúfolják a Keresztyént.
Felpuffadtak imé, lévén *Khristus tagadókká*.

Inkább elméjét az egekre az ÚRhoz emeltessd; 3470
hogy igazán s szünetlen *imádja, dicsérje*, a SZENTet;
aki néki *kegyelmet* ada s *jó módot ezekben*.
s el ne mulassd, mindenn órában az ÚRat imádtassd,
hogy neki mind holtig engedjen *alázatos elmét!*

3456 az *elméje öregbül*] gazdagodik, nagyobbodik az esze

3457 színte] itt: úgyszintén

3457 *czirkalom*] körző

3461 *napokként*] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

3456 most hozzá teszem ezt-is: az-*elméje öregbül*: 3457 színte *azon két' haszna* vadjon
à-*czirkalom-által*. 3458 Az-esze, már édjfzér gyarapodván, többre-is érhet: 3459
mostan ezen *nehezebb játékot*-s kapja örömmel: 3460 A-gyermekét alázatoságra kell
szoktatni. [341] | csak-hodj az-elméjére vigyázz; módjával igazgass'd: 3461 meg-lássd;
fog-*gyarapodni sokat, gyarapúlva napok-ként*. 3462 Itt-is az-erkölcsére kivált-kép'
lédjén a-jó gond. 3463 Itt hamar észre-veszi, hodj ő-is *tud* már *valamicskét*. 3464
De te ne enged'd puffadni, dagadni, szegénykét: 3465 a-ki tudatlankáb, azt ne csúfolja,
nevesse. 3466 Mint à-kik, idegèn Országokról haza-jöven, 3467 e' tudományt, igen-is,
értik; de azonba bolondok: 3468 színesek; és nevetik s meg-csúfolják a-Keresztyént.
3469 Fél-puffadtak imé, lévén *Khristus-tagadókká*. 3470 Inkább elméjét az-egekre
az-UR-hoz emeltess'd; 3471 hodj igazán s szünetlen *imádja, dicsérje*, a-SZENTet; 3472
a-ki néki *kegyelmet* ada s *jó módot ezekben*. 3473 s el-nemulass'd, mindenn órában
az-URat imádtass'd, 3474 hodj neki mind holtig engedjen *alázatos elmét!*

3462 em. *kivált-kép'*

Várd meg már az ő életebéli Hetének a végét. 3475
 Addig, amiket elszámláltam, azokban öregbítsd.
 Czirkalmát mindennap elővegye egy igaz órán.
 Minden előfordulni szokott dolgoknak a hosszát
 méretgessd vele; szintugy a szélit s a magassát,
 s a vastagságát, s üregét; még a nehezét is. 3480
 Ekkor is tiszteld léssen; hogy a mennyre az ÚRhoz
 elméjét felemeltessed szép gondolatokkal.
 „Mellj szépek s drágák az ő szent munkái mibennünk!
 Minden, akármelljik, munkája becessbb e Világnál.
 Mellj magas és mélséges az ő jóvolta mihozzánk! 3485
 Óh mellj szélesen és hosszan vagyson az ő szerelme!
 Annak az ő esméreti minden egyéb tudománynál
 szepb; s feljül halad az minden esméretet itten.
 Minden egyéb esméret e földön semmi nélkül.
 Senki de azt meg nem tudhatja egyéb, hanem a szent, 3490
 aki kegyes, s akiben az ÚR félelme erőtvett;
 s aki meggyökerezve van az hitben, s szeretetben.”

3475 az ő életebéli Hetének] hetedik életévének a végéig

3477 Czirkalmát] körzőjét

3480 üregét] itt: térfogatát

3488 szepb] szebb

3475 Vár'd-még már az-ő-élete-béli Hetének a-végit. 3476 Addig, à-miket el-fzámláltam, azokban öregbíts'd. 3477 Czirkalmát minden- nap' elő-védje *édj igaz órán.* 3478 Mindén elő-fordulni szokott dolgoknak *a-hosszát* 3479 méretgess'd vele; *fzint-ugy à-fzélit s a-magassát,* 3480 *s a-vastagságát, s üregét;* még *à-nehezét-ís.* 3481 E'-koron-ís tisztéd léssen; *hodj a-mennyre az-UR-hoz* 3482 *elméjét fél-emeltessed fzip gondolatok-al.* 3483 „Mellj szépek s *drágák az-ő fzent munkái mi-bennünk!* 3484 Mindén, akár-melljik, munkája *bécessbb e' Világ-nál.* 3485 Mellj magas és *méljfégés az-ő-jó-volta* mi-hozánk! 3486 Óh mellj *fzélésen és hosszan* vadjon *az-ő-fzerelme!* 3487 *Mindén tudománjra réá foghatni a-gyermékét.* [342] | *Annak az-ő-ésméreti mindén égjéb tudománj-nál* 3488 *fzép;* *s féljül-halad az mindén ésméretet itten.* 3489 Mindén égjéb ésméret e' földön *sémmi a-nélkül.* 3490 Sènki de azt *még-nem-tudhatja* égjéb, *haném a-fzent,* 3491 *a-ki kedjés, s a-kiben az-UR félelme* erőtvett; 3492 *s a-ki még-gyökerezve van az-hitben, s fzeretben.”*

Minden tudományra reá foghatni a gyermeket

A *Hete* eltelvén, ezeket terjezd ki egészen :
minden gombolyagot fonalastól adj a kezébe.
Szóni való fonalat 's vettethetsz véle azonnal: 3495
s szóni taníts: magad is eleinten *szójj vele* együtt.
Minden tudnivaló *tudományt* adj néki elébe.
 S intsd meg : az ISTENnek félelmét tartsa előtte!

Majd, ha *visszajövök* 's élek, csak kérjed az ISTENT ;
 egy *különös Munkát* készítek *a jó nevelésről*: 3500
 mint kell a gyermeknek az erkölcsére vigyázni:
 mi módon kelljen *minden Tudományt* magyarázni:
 mi módon folytatni: mikép mindent *kifejezni*
tiszta Magyar szóval; hogy kapja meg, *értse 's a gyenge!*
s micsoda jó móddal kelljen *készítened azt el*; 3505
 hogy légyen értt *férjfiu ember* időnek előtte;
 amikor általlépte felét a *másik Hetének*:
 illik tudni; *tizenkettőre* határozom aztat.
Tizre, amint feltettem, a szép tudományokat érti.

3499 Majd, ha *visszajövök*] Kalmár 1770-es években tett utazásairól meglehetősen kevés adat áll rendelkezésünkre.

3500 *különös Munkát*] önálló művet

3500 Nincs tudomásunk Kalmár György neveléstudományi munkájáról.

3502 *magyarázni*] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

3509 szép tudományokat] A magyar nyelvbe szinte biztosan a francia *belles lettres* kifejezés került át német (*schöne Wissenschaften*) közvetítéssel. A tudományok differenciálódásának már egy köztes állapotát jelzi, amikor a matematikai, algebrai alapú természettudományos diszciplínáktól, illetve a teológiától és a jog- és orvostudománytól már

3493 *A-Hete* el-telvén, ezeket terjezd 'd-ki egészen: 3494 *minden gombolyagot* fonalastól adj a-kezébe. 3495 *Szóni*-való fonalat-'s vettethetsz véle azonnal: 3496 *s* *szóni* taníts: magad-ís eleinten *szójj vele* édjütt. 3497 *Minden* tudni-való *tudományt* adj néki elébe. 3498 S ints'd-még: az-ISTENnek félelmét tartsa-előtte! 3499 Majd, ha *visszajövök* 's élek, csak kérjed az-ISTENT; 3500 édj *különös Munkát* készítek *a-jó nevelésről*: 3501 mint kell a-gyermeknek az-erkölcsére vigyázni: 3502 mi-módon kelljen *minden Tudományt* magyarázni: 3503 mi-módon folytatni: mi-kép' mindent *ki-fejezni* 3504 *tiszta Magyar szóval*; hodj kapja-még, *értse-'s a-gjenge!* 3505 *s* micsoda jó mód-dal kelljen *készítened-azt-el*; 3506 hodj lédjen értt *férjfiu-embër* időnek előtte; 3507 a-mi-kor' által-lépte felét a-másik *Hetének*: 3508 illik tudni; *tizën-kettőre* határozom aztat. 3509 *Tizre*, a-mint fél-tettem, a-szép tudományokat érti.

3496 em. *szóni* 3496 em. *szójj* 3504 em. *gjenge*

S már a *tizen feljül kettőig* a *Nyelveket* ússza: 3510
âm a *Zsidót* legaláb, s *Görögöt*, s a *Deákat* úgy érti;
hogy *kettőre* kiússza; s gázol is annak utánna.

Tudd'd meg előre, szerettem Atyámfia, tudd meg ez
egyet.

Ugy lehet a *Tudományt*, a *Nyelvet* is, annyival inkább,
a gyermeknek eszébe napokként bécsepegetni; 3515
hogy ne legyen terhelve az elmécskéje szegénynek
semmi nehéz, vagyis *új szóval*. Tudd meg, hogy a dolgot
épen nem fogjuk nehezíteni; mikép ama *Német*
az új *Grammaticában* a *vvort-wort-wortal*, egyébel.
Âm legyen őmagának *Quintilianus* a gyermek; 3520
minekutánna kigázolhatta a vizet örömmel.

Az anyanyelvben Minthogy azért *tíz*ig magyarul kell írni, tanulni,
gyakorolja magát mindent: hűségedre te is úgy igyekszel, itélém,
a gyermek! hogy mind azt, valamit *magyarázol* néki napokként,

elválnak a nyelvi, nyelvben megalapozott tudományágak, tehát a költészet, a törté-
netírás, a klasszika filológia, a filozófia, a kritika.

3515 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

3519 Eldönthetetlen, hogy Kalmár a kor számtalan német grammatikája közül melyik
német szerző mely művére utal.

3520 őmagának] önmagának

3520 *Quintilianus*] Marcus Fabius Quintilianus (35/40k–96), híres római szónok, szónok-
lattani szerző. Leghíresebb és leginkább elterjedtebb, használt munkája az *Institutio ora-
toria* (*Szónoklattan*), évszázadokon keresztül nem csupán a retorika oktatásának kézi-
könyve, de a gyereknevelésé is.

3524 *magyarázol*] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

3524 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

3510 S már a-tizén feljül kettőig a-Nyelveket ússza: 3511 âm a-'Sidót leg-aláb, s
Görögöt, s a-Déákat ugj érti; 3512 hodj *kettőre* ki-ússza; s gázol is annak-utánna.
3513 Tudd'd-még előre, szerettem Atyámfia, tud'd-még ez edjet. 3514 Az-anja-nyelvben
gyakorolja magát a-gyermék! [343] | Ugj lehet à-Tudományt, à-Nyelvet-is, ànjival-inkább,
3515 a-gyerméknek eszébe napok-ként bē-csēpēgetni; 3516 hodj nē lēdjēn terhelve
az-elmécskéje szegénynek 3517 sēmmi nehéz, vagj-is új szóval. Tud'd-még, hodj a-dolgot
3518 épen nēm fogjuk nehezíteni; mi-kép' ama *Némēt* 3519 az-új *Grammaticában*
a-*vvort-wort-wort*-al, ēgjēb-el. 3520 Âm lēdjēn ő-magának *Quintilianus* a-gyermék;
3521 minek-utánna ki-gázolhatta a-vizet örōm-el. 3522 Minthodj azért *tíz*ig *magjarúl*
kēll-írni, tanulni, 3523 mindēt: hűfēgēdre tē-is ugj igyekszēl, itélēm, 3524 hodj
mind azt, valamit *magjarázol* néki napok-ként,

jól megfogja, tanulhassa, s tarthassa haszonra: 3525
nem lehet énnékem mást gondolnom, hanem eztet;
hogy a szája magyarr immár; és bőv a beszéde:
s a szállásba tehetséget szerzett őmagának.
Annyival inkább is várhatni belőle sokacskát:
ha gyakorolja magát sokk írás által a Nyelvben. 3530
Enélkül ugyan is mind a készet mettzi, takarja;
őrli a tisztúlt árpaszemet 's, töltvén a garatra.
Magva vagyon bőven; maga is már szántson alája.
Sőt, régen, az előtt már, mígnem a téjfoga hullna,
minden napnak az egy ötödén egyebet ne miveljen: 3535
szántson az árpának; vetegesse el, és boronálja.
Kétszer is, el ne mulassd, megforgattassad a földet:
ne színélje pedig! méljen beeressze ekéjét!
és a barázdákat szép vékonykán hasogassa!
Ezt is mondd meg: két Kenyeret vet a kétszeri szántás: 3540
de bizonyosan ígér, s ád a háromszori hármát.

3528 őmagának] önmagának

3529–3533 E sorokban egyértelműen hierarchia figyelhető meg a (szöveg) alkotás javára a kizárólagos értelmezés-tevékenységgel szemben, ami természetesen magában foglalja az autoritás elvének elvetését is. Így a készet mettzi, takarja metaforikus kifejezés a szeret a készhez ülni régi szólásunk allúziójaként is felfogható.

3538 ne színélje] Kétféleképpen is érthető: 1. ne csak felszínesen, mívelve tegye; 2. ne dísznek, pusztán szórakoztató elemnek tartsa.

3540–3541 A közmondás (egy szántás egy kenyér, három szántás három kenyér) jelentése: 'a szorgalmas munka meghozza az eredményt'. A XIX. század végén jegyezték fel először.

3525 jól meg-fogja, tanulhassa, s tarthassa hafzonra: 3526 nem lehet én-nékem
mást gondolnom, haném eztet; 3527 hodj à-szája magyarr immár; és bőv a-beszéde:
3528 s a-fzöllásba tēhetfēgēt fžerzēt ő-magának. 3529 Anjival inkább-ís várhatni
belőle fokacskát: 3530 ha gyakorolja magát fokk írás-által a-Nyelvben. 3531
E'-nélkül ugjan-ís mind à-készet mettzi, takarja; 3532 őrli a-tisztúlt árpa-fžēmēt-'s,
töltvén agaratra. 3533 Magva vadjon bőven; maga-ís már fžántson alája. 3534
Sőt, régēn, az-előtť már, míg-nēm a-tēj-foga hullna, 3535 mindēn napnak az-ēdj ötödēn
ēgjebet nē miveljēn: 3536 fžántson az-árpának; vetēgesse-el, és boronálja. 3537
Kēt-sžēr-ís, el-nē mūlass'd, mēg-forgattassad a-földet: 3538 nē fžínēlje pedig! méljen
be-ereszsze ekéjét! 3539 és a-barázdákat fžép-vékonykán hasogassa! 3540 Ezt-is
mond'd-mēg: kēt' Kēnyeret vet a-kēt-fžēri fžántás: 3541 de bizonyjossan ígēr, s ád
à-három-fžori hármát.

3529 em. Anjival

Képzelem, elhiggyed: majdan fog örülni *magának!*
Gyenge Magyar Csemetécske magán gazdálkodik immár!
Hánja az ártatlan szemeit majdan az egekre:
énekel, örvendez, tapsol; dicséri a Mennyet! 3545
Hogy buzog! ártatlan lelkével imádja a SZENTET!
Kéréget az ÚRTól kis esőt, szép harmatot, áldást:
Kéri, hogy a *kút-fő* el ne száradjon a *Hegyből!*

Rhythmus írásra fogni a kis gyermeket

Kérlek, ugyan kérlek, Hazafi! gondod legyen erre 's.
Ami időn a gyenge *Magyar Gazdácska* magának 3550
szántogat: és *czirkalmocskát* mersz adni kezébe:
küldd valamelj hangoss *erdőnek* az *öblibe* bátran;
hogy ottan *szántgasson* avagy pedig *irtson* először;
s irtottát *egy óra alatt* megszántsa napokként:
de te magad szépen *szabogassd ki határit a holdnak;* 3555
ugy hogy a *közepén* egy *úti barázda* hasadjon;
meljnek a *tőbin* mind által kell menni *keresztül:*

3543 magán] itt: egymagában

3548 *Hegyből*] lásd a 297. sorhoz írt jegyzetet a 328. oldalon

3549–3561 Mint ahogy a szövegrészt jelölő argumentum *ritmus* szava is mutatja, ezen a helyen a rímes, szótagszámláló versek írásáról van szó. A *szántás*-metafora alapja természetesen a vers-szó latin etimológiája (szántás, barázda, visszafordulás, forgatás).

3551 *czirkalmocskát*] közzöt

3554 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

3555 *holdnak*] a (kataszteri) holdnak, ami a termőföld hagyományos területmértéke

3556–3557 Utalás a sormetszetre vagy cezúra szerepére, amely kettévágja a verssort, ezáltal meghatározva a szótagszámot.

3542 *Rhythmus* írásra fogni a-kis gyermekét. [344] | Képzelem, el-hidjed: majdan fog örülni *magának!* 3543 *Gyenge Magyar Csemetécske* magán gazdálkodik immár! 3544 Hánja az-ártatlan szemeit majdan az-egekre: 3545 énekel, örvendez, tapsol; dicseri a-Mennyet! 3546 Hogy buzog! ártatlan lelkével imádja a-SZENTET! 3547 Kéréget az-URTól kis esőt, szép harmatot, áldáft: 3548 Kéri, hodj à-*kút-fő* el-nè-fzáradjon a-*Hégyből!* 3549 Kér'lek, ugjan kér'lek, Hazafi! gondod lédjén e'rre-'s. 3550 Ami-időn à-gjenge *Magyar Gazdácska* magának 3551 *szántogat*: és *czirkalmocskát* mersz adni kezébe: 3552 küld valamelj hangoss *erdőnek* az-*öblibe* bátran; 3553 hodj ottan *szántgasson* avagy pedig *irtson* először; 3554 s irtottát *édj óra-alatt* még-fzántsa napok-ként: 3555 de te magad szépen *szabogass'd-ki határit a-hóldnak;* 3556 ugj hodj à-*közepén* *édj úti barázda* hasadjon; 3557 meljnek a-*tőbin* mind által-kell-menni *kérésztül:*

3542 em. *el-hidjed* 3545 em. *dicseri* 3552 em. *küld*

s add neki értésére a *szepeb szántásnak a módját*:
hogyha, tudni való, a *barázdáknak* vagy a *néggye*,
vagy a *hármma*, avagy a *ketteje öszve-megegyez* 3560
a *végin*, aztat mi ugyan *gyönyörűnek* alítjuk.

Ami időn ezt *hathatosan* mondnád: a fülébe
a szós erdőből *hangzik vissza* neki a szó:
tetszik a néki igen: s fog ő *tégedet* egybe követni.
Minden része vígad: kis szíve kinyilt az örömré: 3565
ének a szájában: tombol örömébe szünetlen:
hangját a sűrűnek tusakodtatgatja szavával.

Kérlek a *két lábát* különösen nosza *szorítsd meg*.
Mert az után jobban s szepeben tombolhat a gyermek,
Hagyd vígadjon! erezd! s tomboljon *az új borig* épen! 3570
Ám *minden napon egy órát* az új borig épen!
Majd buzog a kis szája dicsérettel az ÖRÖKnek!

Mesterségesebb Hogyha az ÚR kedvez nektek; s *látjátok az új bort*:
Vers írásra fogni a *Kössed a két lábát* ugy *öszve*, miképen elállja;
gyermeket. s mint van a *lépegetésnek mestersége*, tanítsd meg. 3575
Ekkoron inkább is tombol: Énekre fakad ki.
Meljre reá szokván egyszer, a szája reá jár.

3559–3561 Négy-, három- vagy kétsoros rímelés.

3572 ÖRÖKnek] lásd a 108–111. sorokhoz írt jegyzetet a 45. oldalon

3573 A sorhoz tartozó argumentumban a *mesterségesebb vers* kifejezés itt mai szóval a *művészibb* verset jelenti.

3574–3579 Az időmértékes verselés oktatásáról és céljáról van szó.

3558 s ad'd neki értésére a-*szépeb szántásnak a-módját*: 3559 hodj-hà, tudni-való,
a-*barázdáknak* vagy a-*néggye*, 3560 vagy à *hármma*, avagy à-*ketteje öszve-még-édjez*
3561 a-*végin*, aztat mi ugjan *gyönyörűnek* alítjuk. 3562 Ami-időn ezt *hathatosan*
mond'nád: a-fülébe 3563 a-fzós erdőből *hangzik visszâ* neki à-fzô: 3564 tetszik
a néki igen: s fog ő *tégedet* edjbe követni. 3565 Minden része vígad: kis szíve ki-nyilt
az-örömré: 3566 ének a-fzájában: tombol örömébe szünetlen: 3567 *hangját à-fürűnek*
tusakodtatgatja szavával. 3568 Kér'lek a-*két' lábát* különösen nosza *szorítsd-még*.
3569 *Mestérfégéséb Vers írásra fogni a-gyermekét*. [345] | Mert az-után jobban s szépeben
tombolhat a-gyermék, 3570 Hagy'd vígadjon! erezd! s tomboljon *az-új borig* épen!
3571 Ám *minden napon edj órát* az-új borig épen! 3572 Majd buzog à-kis szája
dicsérett-el az-ÖRÖKnek! 3573 Hodj-hà az-UR kedvez nektek; s *látjátok az-új bort*:
3574 *Kössed a-két' lábát* ugy *öszve*, mi-képen el-állja; 3575 s mint van a-*lépegetésnek*
mestérfége, taníts'd-még. 3576 E'-koron inkább-is tombol: Énekre fakad-ki. 3577
Meljre reá-fzokván edjzér, à-fzája reá-jár.

Nyelve vigad, pereg, és tántzol, tapsolva szökellik:
 Mind újabb dicséreteket mond a JEHOVÁNAK.
 A JEHOVÁban örül; akitől jó *minden ajándék*;
 a szép *harmat*, a *zsíros eső* s *termése* a földnek;
 s kítől az *élő források* erednek a *Hegyből*. 3580

Tanúlt gyermek. Áldva vagy, óh te kis ártatlan szájacská az ÚRtól!
 Nyomorúlt atya Boldog vagy, te kis ártatlan Nyelvecske, a Mennyből!
 Gazdag vagy, te kis ártatlann Szívecske, az ÚRban! 3585
 Angyali vagy, te kis ártatlann Elmécske, az ÚRNál!
 Mennyei vagy, te kis ártatlann Emberke, az ÚRnak!
 Lelki vagy, óh te kis ártatlann Emberke, az ÚRért!
 Nó már most láthatdsza, Szivem, mi a *szép nevelésnek*
haszna ezen ártatlanban; ki 's *férjfiu ember*! 3590
 Már 's *háromszor* avagy *négyszer tizet* ért ez a gyermek.
 Nem megyen a Templomba, miként más, *szívni a mérget*:
 nem megyen ő sohová ugy, mint a *szűnyog a dög*re:
 nem siet ő sohová ugy, mint a *légy a ganéjra*.
 A *méhként* inkább keres; ugy, miként a *szelíd méh*: 3595

3580 *Jak* 1,17. Lásd a locust a 17. sorhoz írt jegyzetben a 40. oldalon.

3592–3601 Kalmár a *Valóságos Magyar ABC* első részében fejti ki a *templom–szív*-metaforát (lásd a *Folyóvizek. Templom (Szív)* argumentum alá írt sorokat a 73. oldaltól). Itt szembeállítja a bűnbeesés előtti *templomot–szívet* annak mostani állapotával. Tehát nem arról van szó, hogy a gyülekezetbe nem jár a felcseperedett gyermek, hanem inkább arról, hogy nincs megromlott szíve.

3578 Nyelve vígad, pereg, és tántzol, tapsolva szökellik: 3579 Mind újabb dicséreteket mond a JEHOVÁNAK. 3580 A JEHOVÁban örül; akitől jó *minden ajándék*; 3581 a-*szép harmat*, a-*zsíros eső* s *termése* a-földnek: 3582 s kítől az-*élő-források* erednek a-*Hegyből*. 3583 Áldva vadj, óh te kis ártatlan szájacská az-URtól! 3584 Boldog vadj, te kis ártatlan Nyelvecske, a-Menny-ből! 3585 Gazdag vadj, te kis ártatlann Szívecske, az-URban! 3586 Angyali vadj, te kis ártatlann Elmécske, az-URNál! 3587 Mennyei vadj, te kis ártatlann Embërke, az-URNak! 3588 Lelki vadj, óh te kis ártatlann Embërke, az-URért! 3589 Nó már most láthat' dfa, Szívem, mi a-*szép nevelésnek* 3590 *haszna* ezen ártatlanban; ki-'s *férjfiu embër*! 3591 Tanúlt gyermek. Nyomorúlt atja. [346] | Már-'s *három-szor* avagy *négyszër tizet* ért ez a-gyermék. 3592 Nëm mëgyèn à-Templomba, mi-ként más, *szivnia mérget*: 3593 nëm mëgyèn ő fohová ugj, mint à-*szűnyog a-dög*re: 3594 nëm siet ő fohová ugj, mint à-*légy a-ganêjra*. 3595 a-*méh-ként* inkább keres; ugj, mi-ként a-*szelíd-mêh*:

3590 em. *férjfiu* 3592 em. *szivnia* 3594 em. *ö*

a réten, s hegyeken, s szőlőkbe, mezőben, a kertben 's
öszvekeres *minden fűt, s mindenféle virágot*:
áldva van Istentől; azokat kísérti szagolva:
teljes a torka, rakodtak a lábai; hordja a mézet;
s a templombeli színmézszel tele gyomra, tüdője: 3600
ő oda nem mégyen, miként más, *szívni a mérget*.

Te pedig óh *nyomorúlt gazdácska!* te túnya! te álmos!
Te te hálnivaló s félig megholt *puha kertész!*
Te földhöz ragadott! te te boldogtalan ember!
mit várhatsz egyebet mind *ennyi örömmek helyette?* 3605
és más mit várhatsz az *igaz áldásnak helyette?*
s vajjon mit várhatsz a *való nyugalomnak helyette?*
de vajjon s mit a *méltó tisztességnek helyette?*
Nem *m* egyebet; nem; hanem *szomorú s békételen* elmét!
nem *m* egyebet; nem; hanem csak csuppa gyalázatot, 3610
átkot!
Nem vagy egyéb, nyomorúlt, csak *mocska az emberi*
nemnek!
Nem vagy a Bölcsék előtt más; nem; hanem *ostoba*
bestye!
Mi vagy az Angyalok ártatlan szemeiknek előtte?

3611 *emberi nemnek*] emberiségnek

3612 *bestye*] gyalázatos, gonosz személy; eredetileg vérszomjas állat

3596 a-rétén, s hegyeken, s szőlőkbe, mezőben, a-kertben-'s 3597 öszve-keres
minden-fűt, s minden-féle virágot: 3598 áldva van Istentől; azokat kísérti szagolva: 3599
teljes a-torka, rakodtak a-lábai; hordja a-mézet; 3600 *s a-templom-beli szín-mézz-el*
tele gyomra, tüdője: 3601 ő oda nem mégyen, mi-ként más, *szívnia mérget*. 3602
Té pedig óh *nyomorúlt gazdácska!* té túnya! té álmos! 3603 Té té hálnivaló s félig
még-hölt *puha kertész!* 3604 Té föld-höz ragadott! té té boldogtalan ember! 3605
mit várhatsz egyebet mind *e'nyi örömmek helyette?* 3606 és más mit várhatsz az-*igaz*
áldásnak helyette? 3607 s vajjon mit várhatsz a-*való nyugalomnak helyette?* 3608
de vajjon-s mit a-*méltó tisztességnek helyette?* 3609 Nem *m* egyebet; nem; hanem
szomorú s békételen elmét! 3610 nem *m* egyebet; nem; hanem csak csuppa gyalázatot,
átkot! 3611 Nem vadj egyéb, nyomorúlt, csak *mocska az-embéri nemnek!* 3612
Nem vadj a-Bölcsék-előtt más; nem; hanem *ostoba bestje!* 3613 Mi vadj az-Angyalok'
ártatlan füzemeiknek előtte?

3601 em. *szívnia*

Nem vagy egyéb: *szégyen*, s a *setétségnek fia*; nem más.
 S *meg* vagy az ISTENTől *vettette*: s a tüzre való vagy. 3615
 A tudatlan vad Őh te világi paraszt! *rozsdod* ám vagyon! *élsz, hogy*
 ember alá való a *ehessd azt!*
 barmánál Van *zabod* a *lovaiddnak* elég. Te nem vagy azoknál
 jobb: aholott *zablát* tartasz szájokban azoknak:
 te pedig *a zabolát* nem *m* szenvedhet'd meg a szádban.
 Van *zabod* a *lúdadnak*: ugy a *tyúkodnak*, egyébnek 's 3620
 van *kölesed*; van elég: te sem vagy jobb; nem azoknál.
 Im ezek, *amit az ISTEN adott nekik*, a szavokkal
 azt mivelik *amivégre teremte* őket az ISTEN.
 Te pedig a *tisztednek*, *ameljet mond a JEHÓVA*,
nem kívánsz, nem akarsz, *soha, meg*, mindenbe, *felelni*. 3625
 Ám tudakozz meg a szívedtől; a goromba füledtől!
 Ám kérdezz a gonosz kezeidtől; s bujja szemedtől!
 Nyelvedet ám szóllítsd meg! a megfelelő egybe a száj'dal!
Gyermekeiddel imé mindennap szóba akadhatsz:
 ellened *a vádat*, lelkeddel egybe, kimondják. 3630

3616–3623 Feltűnő, hogy a megszólított *világi paraszt* többféle gabonával is bír, mégsincs sem árpája, sem búzája. Mindez utalhat egyrészt – az állatokkal szembeállított – tudatlanságára, másrészt arra, hogy annak alapja éppen a megfelelően kiművelt és használt (magyar) anyanyelv lenne, kiindulva a mű árpa-metaforikájából.

3616 világi] itt nem az *egyházi* kifejezés ellentétéként, hanem az csak az érzéki, érzékelhető világ örömeivel foglalkozót jelenti, mint a *világi örömök* kifejezésünkben

3624 *tisztednek*] *tisztésednek*; itt: elrendelt helyednek, szerepednek

3614 Ném vadj *égyéb*: *szégyen*, s a *fétéségnek fia*; nēm más. 3615 A-tudatlan vad embēr alá való a-barmá-nál. [347] | S *még-vadj* az-ISTENTől *vettette*: s a-tüzre-való vadj.
 3616 Őh tē világi paraszt! *rozsdod* ám vadjon! *élsz, hodj ehess'd azt!* 3617 Van *zabod* à-*lovaiddnak* elég. Tē nēm vadj azok-nál 3618 jōb: a-holott *zablát* tartasz szájokban azoknak: 3619 tē pedig à-*zabolát* nēm *m* fzenvedhet'd-mēg a-fzadban. 3620 Van *zabod* a-*lúdadnak*: ugj à-*tyúkodnak*, *égyébnek*-'s 3621 van *kölesed*; van elég: tē sēm vadj jōb; nēm azok-nál. 3622 Im' ezek, à-*mit az-ISTEN adott nekik*, a-fzavōk-al 3623 azt mivelik *a-mi-végre teremte* őket az-ISTEN. 3624 Tē pedig a-*tisztēdnek*, a-mēljet *mond a-JEHOVA*, 3625 *nēm kívánsz*, nēm akarsz, *foha, mēg*, mindenbe, *felelni*. 3626 Ám tudakozz'd-mēg a-fzīvedtől; a-goromba füledtől! 3627 Ám kérdēz'd a-gonosz kezeidtől; s bujja fzēmēdtől! 3628 Nyelvedet ám fzōllīts'd-mēg! a mēg-felel *ēdjbe* a-fzāj'd-al! 3629 *Gyermekeid-el* imé mindēn-*nap'* fzōba akadhatsz: 3630 ellenēd à-*vádat*, lēlkēdd-el *ēdjbe*, ki-mondják.

3624 em. *a-JEHOVA*, ami tkp. *Jéhōva*. 3628 em. *a-fzāj'd-al*

A júhodnak, az ökrödnek 's, látám, legelőd van:
 van, hogy télre való szénát 's gyűjts, hosszú kaszálódd.
 Nem vagy a júhodnál jobb semmivel: annyi szelídség
 nincs benned, de vadabb vagy az ökrödnél, a baromnál:
 könjén a járom alá adhatja nyakát im az ökröd: 3635
 s a te kemény nyakadat semmi iga meg nem alázza.

S ám mind a kétféle barom jó példa lehetne
 a kérődzésben: soha nem kérődzesz a száj'dal:
 ami a gyomrodból bőfög, azt kiokádod azonnal.
 Rágalom az; s mérég! s trágárság! vagy szitok, átok! 3640

Barom módra
 való nevelés

Júhaid, ökreid, ám tudják jászlát az uroknak:
 de te nem érted az ÚRadnak jó s szent akaratját!
 Im ez okon a gyermekidet se nevelheted úgy fel,
 mint azt tőled az ÚR akaratja akarja, mitőlünk 's.
 Mint a barmodat úgy neveled: sőt néha különben 3645
 van gondod júhodra, lovadra, s egyébbre, mit ellnek;
 mint sem azokra, akik a magad képére születnek.

Micsoda szép neveléss! Im a lónak, ökörnek, utánna
 esnek a kis fiaid! s mind bogni, nyeríteni, tanulnak.
 Micsoda szép neveléss! nevelés ez! Im a leányid 3650
 vesznek a nyáj lúdadnak utánna; zsi bogni tanulnak

3651 vesznek...utánna] valahol ottragadnak, átvitt értelemben valamilyené válnak

3631 A júhodnak, az-ökrödnek-'s, látám, legelőd van: 3632 van, hódj télre-való
 szénát-'s gyűjts, hosszú kaszálódd. 3633 Ném vadj a-júhod-nál jobb semmivel: anji
 szelídség 3634 nincs benned, de vadabb vadj az-ökröd-nél, a-barom-nál: 3635 könjén
 a-járom-alá adhatja nyakát im' az-ökröd: 3636 s a-té kemény nyakadat semmi iga
 még-nem-alázza. 3637 Barom-módra-való nevelés. [348] | S ám mind a-két-féle barom
 jó példa lehetne 3638 a-kérődzésben: soha nem kérődzesz a-száj-dal: 3639 a-mi
 a-gyomrodból bőfög, azt ki-okádod azonnal. 3640 Rágalom az; s mérég! s trágárság!
 vagy szitok, átok! 3641 Júhaid, ökreid, ám tudják jászlát az-uroknak: 3642 de
 te nem érted az-URadnak jó s szent akaratját! 3643 Im' ez okon a-gyermekidet se
 nevelheted-ugy-fel, 3644 mint azt tőled az-UR akaratja akarja, mi-tőlünk-'s. 3645
 Mint a-barmodat ugj neveled: sőt néha különben 3646 van gondod júhodra, lovadra,
 s egyébbre, mit ell'nek; 3647 mint sem azokra, a-kik a-magad képére születnek. 3648
 Micsoda szép neveléss! Im' a-lónak, ökörnek, utánna 3649 esnek a-kis fiaid! s mind
 bogni, nyeríteni, tanulnak. 3650 Micsoda szép neveléss! nevelés ez! Im' a-leányid 3651
 vesznek a-nyáj lúdadnak utánna; zsi bogni tanulnak

3638 em. a-száj-dal

és *gágogni*: avagy gondolnak a *tyúkkal* a *tyúkok*:
s nem tudván egyebet, *kárálni*, *pipegni*, tanúlnak!

Préda vetemény: Gyermekidet küldöd még a *kertbéli gyümölcsöt* 's
parlag. Boldogta- *örzeni* a kárzó *tyúkoktól*, s *égi madártól*. 3655
lan szülék lásd, im azon madarak vágják le a *házi gyümölcsöt*.
Hogyha a *templomban* vagy az *Oskolaházba*, tegyük fel,
hintetik ám olykor valamely jó magocska szivekbe:
azt im ezen, s ugy egyéb, madarak kapván kiragadják.
Ám a *házadbéli gonossz* és bujja *cseléddel* 3660
vagnak a gyermekeid mind, társalkodnak is azzal.
melj is igen alkalmas eszköze *ama Gonosznak*.
Amikor ám *szeppen zsendülne* a házi gyümölcsöd:
nagy kár! mind *prédára megyen* a cselédnek, egyébnek.
Sőt némelj'k csak alig indult zsendülni; *nem ért meg*: 3665
már's kezdik *lopogatni kívülről*, lopni *belőlről*:
tesznek az *ártatlan erkölcsön erőszakot*! Óh jaj!
Osztán mindenféle *vetésen* rajta *legelnek*
lúdaid, az idegen lúdak 's, egyéb ostoba barmok:
s a *gyönyörű veteményt* szemeid láttára tapodják. 3670

3655 kárzó] kárt okozó

3652 és *gágogni*: avagy gondolnak a-*tjúk-al* a-*tjúkok*: 3653 s nem tudván egyebet,
kárálni, *pipègni*, tanúlnak! 3654 Gyermekidet küldöd még à-*kert-béli gyümölcsöt*-s
3655 *örzeni* a-kárzó *tjúkoktól*, s *égi madártól*. 3656 lásd, im' azon madarak vágják-lè
a-*házi gyümölcsöt*. 3657 Hodjha a-*templomban* vagy az-*Oskola-házba*, tédjük-fél, 3658
hintetik ám olj-kor' valamélj jó magocska szivekbe: 3659 azt im' ezen, s ugy égjéb,
madarak kapván ki-ragadják. 3660 Ám à-*házad-béli gonossz* és bujja *cseléd-el* 3661
vadynak a-gyermekeid mind, társalkodnak-is àz-al. 3662 mëlj-is igen alkalmas
esz-köze *ama Gonosznak*. 3663 Préda-vetemény: parlag. Böldogtalan szülék. [349] |
A-mi-kor' ám *széppen zsendülne* a-házi gyümölcsöd: 3664 nagy kár! mind *prédára*
megyèn a-cselédnek, égjéb-nek. 3665 Sőt némelj'k csak alig indult zsendülni; *nem*
ért-még: 3666 már's kezdik *lopogatni kívülről*, lopni *belőlről*: 3667 tesznek az-
ártatlan erkölcsön erő-fzakot! Óh jaj! 3668 Osztán minden-féle *vetésen* rajta *legelnek*
3669 lúdaid, az-idegèn lúdak-'s, égjéb oftoba barmok: 3670 s a-*gyönyörű veteményt*
szemeid láttára tapodják.

3655 em. *örzeni* 3657 em. *tédjük-fél*

Lássd, hogy jára a kert: minthogy *nincs jól bekerítve*.
Lássd! im lássd! aholott *nincsen félelme az ÚRnak*,
prédál a Sátán, amaz ellensége a Mennynek.
A kert *parlaggá* leve! *átok az!* és *iszonyúság!*
A kert *parlaggá* leve! *átok az!* és *iszonyúság!*

3675

Halljátok ti Szülők! boldogtalan emberek! óh ti!
Ki mondhatna *Szülőknek?* *egemm*, én mondlak *ölknek*:
benneteket méltán *lélekvesztőknek* itéllek.
Óh te *holt-eleven Nemző!* te te átka az ÚRnak!
jobb lett volna eléb, míg nem *nemzted a férget*,
holtál volna magad meg; mintsem *nemzened átkot*.
Óh te szerencsétlen Szüle! te nagy átka a Mennynek!
jobb lett volna eléb, míg nem *fogadád a bogácsot*,
fúltál volna magad meg; mintsem *szülnöd az átkot*.

3680

Rosszúl nevelt
gyermek. Kegyet-
len fenyíték

Micsoda rossz nevelés! ámbár is *tartanak addig*
gyermekid egy keveset *tóled*, míg vagynak *előtted*
a házban: kiereszted; imé semmit veled ott kinn

3685

3677 *egemm*] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a 181. oldalon a 2412. sorhoz

3678 *lélekvesztőknek*] Eredetileg a balatoni és a tiszavidéki kisméretű, egy fatörzsből vájtt csónakokat nevezték így, veszélyességük miatt. Később vette fel az általános, 'életre veszélyes' jelentést.

3679 *Nemző*] Általában melléknév, mint pl. a *nemző apa, atya* alakban, de ritkán 'apa' jelentésben főnévként is előfordul.

3682 Szüle] Általában 'szülő', de gyakran '(édes)anya, szülőanya' jelentésben előforduló régies kifejezés.

3683 *bogácsot*] bogácsot; lásd a 2003. sorhoz írt jegyzetet a 156. oldalon

3671 Láss'd, hogy jára a-kert: mint-hodj *nincs jól be-kerítve*. 3672 Láss'd! im' láss'd!
a-holott *nincsen félelme az-URnak*, 3673 prédál à-Sátán, amaz ellenfége a-Ménnynek.
3674 A-kert *parlagá* leve! *átok az!* és *ifzonyúfág!* 3675 A-kert *parlagá* leve! *átok az!* és
ifzonyúfág! 3676 Halljátok ti Szülők! boldogtalan embérék! óh ti! 3677 Ki mondhatna
Szülőknek? *egemm*, én mond'lak *ölknek*: 3678 benneteket méltán *lélek-vesztőknek*
itél'lek. 3679 Óh te *holt-eleven Nemző!* te te átka az-URnak! 3680 jobb lett-vólna
eléb, míg nem *nemzted a-férget*, 3681 holtál-vólna magad még; mint-sém *nemzenéd*
átkot. 3682 Óh te szérencsétlen Szüle! te nagy átka a-Ménnynek! 3683 jobb
lett-vólna eléb, míg nem *fogadád a-bogácsot*, 3684 fúltál-vólna magad még; mint-sém
fzülnöd az-átkot. 3685 Micsoda rossz nevelés! ámbár-ís *tartanak à-díg* 3686
gyermekid edj keveset *tóled*, míg vadjnak *előtted* 3687 *a-házban*: ki-eresztéd; imé
sémmit veled ott-kinn

nem gondolnak: imé a *szemétre, ganajra*, sietnek:
 ki *madarászni* szaladt; ki pedig *egerészni* szökött el.
 Hallhatod a köz Olasz népnél e *példabeszédet*: 3690
Angyalok a templomban az asszonyok; ördögök ott honn.
Szép csemetéidről sem szólhat az ember egyébként:
Angyalok ám ott benn; de bezzeg ám *ördögök ott kinn.*
 Jaj! féltő, bizony, azt veszed észbe, hogy *ördögök ott*
benn 's.
 Azt veszed észbe, imé egyig ördög fia lett már. 3695
 S tégedet ördögnek mond: mondja (*) bolondnak az
 anyját.
 Szemtől szembe fog ő titeket csúfolni, nevetni,
 s minden erőtlenségeket fel fogja fedezni.
 Monddod: elég nekik; legaláb, te tartod elégnek,
 hogy a *Tanítótól* ők félnek az *Oskolaházban*. 3700
 Monddom: a hóhértól ki ne félne, s ijedne meg egybe,
 vagy legaláb *irtózna*? Hiszem, *Kínzóhely* a Schóla.

* Elegánsnak tűnik számomra az, amilyen módon a *mondatszerkezet alakul*, mind az idő, mind a személyek szerint tagolva. Ezt elég a költőnek tudni.

3690–3691 Létezik az olasz közmondásnak magyar változata, hasonló jelentéssel: *az asszony vagy ördög, vagy angyal.*

3692 egyébként] itt: másként

3695 egyig] egytől egyig, mindegyik

3698 fel fogja fedezni] fel fogja tárni

3688 nem gondolnak: imé a-*szemétre, ganajra*, sietnek: 3689 *Ròfzúl nevelt gyermek. Kegyetlen fenyíték. [350]* | ki *madarászni* szaladt; ki pedig *egerészni* szökött-el. 3690
 Hallhatod a-köz Olasz nép-nél e' *példa-beszédet*: 3691 *Angyalok a-templomban az-asszonyok; ördögök ott-honn.* 3692 *Szép csemetéidről* sem szólhat az-embër egjêb-ként:
 3693 *Angyalok ám ott-bèn*; de bezzeg ám *ördögök ott-kinn.* 3694 Jaj! féltő, bizony, azt vészéd-eszbe, hodj *ördögök ott-bèn-'s.* 3695 Azt vészéd-eszbe, imé édjig ördög fia lett már. 3696 S tégedet ördögnek mond (*): mondja (*) bolondnak az-anyját.
 3697 Szemtől-szembe fog ő titüket csúfolni, nevetni, 3698 s mindèn erőtlenségétüket fél-fogja-fédézni. 3699 Monddod: elég nekik; leg-aláb, tē tartod elégnek, 3700
 hodj a-*Tanítótól* ők félnek az-*Oskola-házban*. 3701 Monddom: a-hóhértól ki nē félne, s ijedne-még édjbe, 3702 vagj leg-aláb *irtózna*? Hiszēm, *Kínzó-hely* a-Schóla.

* Eleganter mihi uidetur fieri; quod hoc modo transeatur ad *comstructionem distributivam*, *fev temporis* siue *perfonarum* ratione. Sat est uifum fuiffe Poëtae.

Monddom, a *Schólátok*, s a *fenyíték*, többire *kínzás*.
Ugy de *miért veri?* Nincs esze, hogy *kínozza szegénykét*
az a kegyetlen: imé nem tudja *fenyíteni magát meg*: 3705
szűri a szűnyogot: ám a *tevét elnyelheti könjen*.

Aki a fenyőtől fél; Hogyha egyéb módod nincsen; s nincs semmi
gonosz ember reménség,
avagy gyermek hogy a fenyítéknek légyen máskép foganatja:
jobb, én is azt tartom, hogy *féljenek honn is, amott is,*
a sanyarúságtól, de kiváltkép annyi veréstől. 3710
Jobb sokkal igen is, hogy az istentelen ember
féljen a mennyei ostortól; *mintsem ne*: de mégis
jobbna itéld; ha soha neki *nem kell félnie* attól.
Míg fél; *nemm szereti*, s *nemm féli* valóban az ISTENT.
Jobb ugyan, hogy a gonosz ember *féljen a Királytól* 3715
mindenkor, *mintsem ne*: de *még 's jobb*; ha soha *nem kell*
félnie: mert miglen a *kemény fenyőt* tartja *előtte*;
nemm lehet, elhidd, néki valóba szeretni Királyját.
Féld a Királyt, s *tiszteld igazán*: de ne félj a Királytól.
A gonosz embernek szükség *a feny*; nem a Hívnek. 3720

3706 A közmondás már Baranyai Decsi János *Adagiorumában* (1598) is megtalálható. Jelentése: 'a kis hibát elnézi, a nagyot nem'. Eredete az *Újszövetségben*: „Vak vezérek, kik megszüritek a szűnyogot, a tevét pedig elnyelitek” (Mt 23,24). A különböző gyűjteményekben teve helyett gyakran légy szerepel.

3709 *honn is, amott is*] ti. otthon és az iskolában is

3711–3755 Lásd az 1769–1772. sorokhoz írt jegyzetet a 142. oldalon.

3717 *feny*] fenyítéket

3703 Monddom, a-*Schólátok*, s a-*fenyíték*, többire *kínzás*. 3704 Ugy de *miért veri?* Nincs esze, hody *kínoza szegénykét* 3705 az a-kegyetlen: imé nem tudja *fenyíteni-magát-még*: 3706 *szűri a-szűnyogot*: ám a-*tevét el-nyelheti könjen*. 3707 Hody-ha égjéb módod nincsen; s nincs sémmi reménlég, 3708 hody a-fenyítéknek lédjén más-kép' foganatja: 3709 jób, én-is azt tartom, hody *féljenek honn-is, amott-is*, 3710 a-*sanyarúságtól*, de kivált-kép' anji veréstől. 3711 A-ki a-fenyőtől fél; gonosz embër avagy gyermek. [351] | *Jób fõkal* igèn-is, hody az-iftentelen embër 3712 *féljèn* a-mennyei oftortól; *mint-sèm nè*: de még-is 3713 jobbnak itél'd; ha fohà neki *nèm kell félnie* atól. 3714 *Míg fél*; *nèmm* szereti, s *nèmm féli* valóban az-ISTENT. 3715 *Jób* ugjan, hody a-gonosz embër *féljèn a-Királytól* 3716 minden-kor', *mint-sèm nè*: de *még-'s jobb*; hà foha *nèm kell* 3717 félnie: mert miglen a-*kemény fenyõt* tartja *előtte*; 3718 *nemm* lehet, el-hid'd, néki valóba szeretni Királyját. 3719 *Fél'd a-Királyt*, s *tisztél'd igazán*: de nè félj a-Királytól. 3720 A-*gonosz embërnek* szükfég *a-feny*; nèm a-Hívnek.

Gyermeked is miglen fél tőletek, és a sanyartól,
nemm jó fiú addig, a hamis; sem nem jó tanítvány.
 Nem hamis ott, aholott, s addig, míg, látja a vesszőt:
 ugy de, mihelyt orczátok elől kimegyen, gonosz úntig.
 Légyen csak nevelése ama *jó régula által*, 3725
az ÚRnak félelme szerént: eléritek a célzt.
Benneteket tisztel; s őmagát ugy fogja viselni
 minden helyen; mintha *magatok volnátok előtte*.
 Mert az ÚR, akitől jó minden lelki ajándék,
 a maga félelmét látván, *megszenteli őtet*. 3730
 Ám soha nem juthattok *a célzra* e régula nélkül.

Mit gondolsz, te *szerencsétlen Nemző*, s *Szüle*, mostan?
 Mint *magad ágyékának a fajzatját* ugy ölelget'd:
 mint *a te méhednek* szép, kedves, drága, *gyümölcsét*,
 ápolgatva, egész szívből, ápolgatod őtet: 3735
 adsz neki enni; *felét falatodnak* is ám odaszánod:
 szíve amit kíván megadod: kényjére ruházod:
 s téged ő *mindennap láthat*: még *sem szeret* a vad:

3727 *őmagát*] *önmagát*

3729 minden lelki ajándék] (*Jak* 1,17.) Lásd az idézetet a 17. sorhoz írt jegyzetben a 40. oldalon.

3730 maga félelmét] tehát: az Isten saját maga félelmét

3732 *Nemző*, s *Szüle*] apa és anya – lásd a jegyzeteket a 3679. és a 3682. sorokhoz a 254. oldalon

3721 Gyermeked-ís miglen fél tőletek, és a-fanyartól, 3722 *nëmm jó fiú* à-díg, a-hamis; sëm nëm jó tanítvány. 3723 Nëm hamis ott, a-holott, s à-díg, míg, látja a-veszszöt: 3724 ugj-de, mihelyt orczátok-elöl ki-mëgyën, gonosz úntig. 3725 Lëdjen csak nevelése ama *jó régula-által*, 3726 *az-URNak félelme-fzërént*: el-ëritëk à-czëlt. 3727 *Bennetëket tisztël*; s ó-mágát ugj fogja-viselni 3728 mindën helyën; mint-hà *magatok volnátok elötte*. 3729 Mert az-UR, a-kitöl jó mindën lëlki ajándék, 3730 a-maga félelmét látván, *mëg-fzentëli őtet*. 3731 Ám foha nëm juthattok *a-czëlra* e' régula-nëlkül. 3732 Mit gondolsz, të *fzërëncsëtlen Nëmzö*, s *Szüle*, moftan? 3733 Mint *magad ágyékának a-fajzatját* ugj ölelget'd: 3734 mint *a-të méhednek* fzep, kedves, drága, *gümölcset*, 3735 Mindënre hafznos a-kedjëség. [352] | ápolgatva, egész fzívböl, ápolgatod őtet: 3736 adsz neki ënni; *felët falatodnak*-is ám oda-fzánod: 3737 fzíve a-mít kíván meg-adod: kënjjëre ruházod: 3738 s tëgëd ő *mindën-nap' láthat*: még *sëm szeret* a-vad:

3727 em. *ó-mágát*

nem szeret annyira, mint szükség; nem tisztel a bestye.
 Hogy tudná tisztelni tehát és félni Királyját, 3740
kit nem lát: amidőn nem tisztel téged akit lát?
 Mindenre hasznos Lássad azért! megítéld! e jöhet nyilván ki ezekből.
 a kegyesség Szükségess mindenre s igen hasznoss a kegyesség.
 Légyen azért az ISTENnek félelme sinórod
 mindenben! Minden célodra e régula által 3745
 eljuthatsz! léssen öröme s nyugalma szivednek.
 Lesz jó fiú, s jó leány, a gyermeked, és jó tanítvány:
 léssen igaz hazafi; s szerető atyafi s jó Keresztjén:
 lesz abból jó lakos, egyenes lelkű tüzi szomszéd:
 lesz hűséges, igaz szívű, áldott feleség s férj: 3750
 lesz gyermek nevelésre való atya, kegyes anyácska:
 lesz jámbor gazdácska, kegyes és istenes asszony:
 lesz, igazán, élő és méltó Tagja Hazánknak:
 lesz a Királynak igaz hívséges alatta valója:
 s léssen szíve szerint mindenben a mennyei Úrnak. 3755

A testben levő Óh de ki volna tehát; ha vagyon ám emberi képe,
 hiba minek a jele? ollj fene, s oktalan? ezt kérdem? vajjon 's ki lehetne?

3749 tüzi szomszéd] (ház)tüzön – mint a háztűznézőbe menni '(vagyoni stb.) állapotát
 felmérni' szólásban – osztozó társ, tehát házastárs

3756 A testben levő hiba minek a jele?] Itt és a következő argumentum (Kívül hibás;
 belől ép. Kívül szép; belől rút) alá írt sorokban a szerző a pietista physiognómia elveit
 vallja. Lásd a *Post Scriptum* 741–745. soraihoz írt jegyzetet a 355. oldalon.

3739 *nem fzeret* annyira, mint szűkfég; *nem tisztel* a-bestje. 3740 Hogy tudná tisztelni
 tehát és félni Királyját, 3741 *kit nem lát: a-midőn nem tisztel téged a-kit lát?* 3742
 Lássad azért! meg-itéld! e' jöhet nyilván ki ezekből. 3743 Szűkfégess mindenre s
 igen-hasznoss a-kegyesség. 3744 Lédjén az-ért az-ISTENnek félelme finórod 3745
 mindenben! Minden célodra e' regula-által 3746 el-juthatsz! léssen öröme s nyugalma
 szivednek. 3747 Lesz jó fiú, s jó leány, a-gyermeked, és jó tanítvány 3748 léssen
 igaz hazafi; s szerető atyafi s jó Keresztjén: 3749 lesz abból jó lakos, egyenes lelkű tüzi
 szomszéd: 3750 lesz hűségés, igaz szívű, áldott feleség s férj: 3751 lesz gyermek
 nevelésre-való atya, kegyes anyácska: 3752 lesz jámbor gazdácska, kegyes és istenes
 asszony 3753 lesz, igazán, élő és méltó Tagja Hazánknak: 3754 lesz a-Királynak
 igaz hívségés alatta-valója: 3755 s léssen szíve-szerint mindenben a-mennyei URnak.
 3756 Óh de ki volna tehát; ha vadjon ám embéri képe, 3757 ollj fene, s oktalan? ezt
 kérdem? vajjon-s ki lehetne?

3745 em. regula 3757 em. vajjon-s

s a som fához, avagy kőhöz, vagy vashoz hasonló?
illjen fontos okokra ki nem kívánna hajúlni.

Légyen azért, kérlek, *fő gondod a jó nevelésre:* 3760
annyival inkább is; ha a *természet* csemetédet
rendetlen formára találta fogadni, kiszülni;
(mert ám, látnivaló; némelykor hibázni szokott ő:)
vagy, ha mostoha módra talált vele bánni először;
s *kárt* tehetett a viasz *testében* avagy a *szemében:* 3765
vagy, a vége előtt az *harmadik* ifju *Hetének*,
míg a *gyermeki zápfogai* ki nem estek inyéből,
azalatt, de kiváltképen míg *azok nem inogtak*,
ha, mondom, azalatt, *valamelj tagját* a szegénynek
megmocskolta; kivált a *szemét, a nyakát, vagy a der'kát,* 3770
mert *gonosz erkölcsnek* jele mind az iljen erőszak,
vagy mocskok, és hiba: légyen! akármi okozta ám aztat.
Nagy csuda léssen ugyan; ha találhatsz *egyet ezerben*,
aki *gonosz nem* volna. Leszen pedig annak az egynek

3758 A som(*fa*) az egyik legkeményebb fafajtánk, ezért kerül egy felsorolásba a *kővel* és a *vassal*, amely utóbbi kettő keménységük miatt ismert vagy ma már kevésbé ismert szólás- és közmondásainkban is előfordulnak, mint pl.: *kőből van a szíve* (érzéketlen, hajthatatlan), *vasból van a feje, hogy azt meri megtenni* (keményfejű, csökönyös, makacs).

3759 hajúlni] hajolni, itt a régies 'meghódolni' jelentésben

3766–3768 Kalmár meghatározása szerint a gyermek-ifjú 21 éves koráig veszélyeztetett, amikor az utolsó órlófog, a bölcsességfog általában kinő. De különösen veszélyeztetettek azok, akiknek még nem estek ki vagy nem mozdultak ki az órló tejfogai, tehát általában a 10 éven aluliak.

3758 s a-fom' fá-hoz, avagy kő-höz, vagy vas-hoz hasonló? 3759 illjen fontos okokra ki nem kívánna hajúlni. 3760 Lédjén azért, kérlek, *fő gondod a-jó nevelésre:* 3761 ànjival inkább-ís; ha a-*termézet* csemetédet 3762 *A-testben-levő hiba minek a-jele?* [353] | *röndetlen formára* találta fogadni, ki-fzülni; 3763 (mert ám, látni-való; némelj-kor' hibázni szokott ő:) 3764 vagy, hà mostoha-módra talált vele bánni először; 3765 s *kárt* tehetett a-viasz *testében* avagy a-*szēmében:* 3766 vagy, à-vége-előtt az-*harmadik* ifjú *Hetének*, 3767 míg à-*gyermeki záp-fogai* ki-nēm estek inyéből, 3768 ha az-alatt, de kivált-képen míg *azok nēm inogtak*, 3769 ha, mondom, az-alatt, *valamelj tagját* a-*szēgénynek* 3770 mēg-mocskolta; kivált' a-*szēmét, a-nyakát, vagy a-dēr'kát,* 3771 mert *gonosz erkölcsnek* jele mind az-iljen erő-fzak, 3772 vagy mocskok, és hiba: lédjén! akár-mi okozta ám aztat. 3773 Nagy csuda lésszēn ugyan; ha találhatsz *ēdjet ezerben*, 3774 a-ki *gonosz nēm* volna. Lésszēn pedig ànak az-ēdjnek

3760 em. *fő*

sokkal *több*, s méltóbb *dicséreti* mint sem egyébnek: 3775
mert ő az épeknél ékessbb; *erkölcsze szelídebb*.
Itt nyilván vagy az Istennek hatalma, kegyelme.
Légyen azért ebben 's egyedül az övé a dicsősség!
Tóbire, aki gonosz, *restessen* lépeget, ugy van;
a tekenősbékát nehezen halladja menésel: 3780
bezzeg a rossz erkölcsze *serényb* a kőközi *gyíknál!*
bezzeg az ő mérges s fülánkos nyelve sebessebb,
mintsem a kígyóé! foga háromszorta hegyesebb!
Csúnyább s veszni valóbb a gólya poszáta fiánál!

Kivül hibás; belől ép. Kivül szép; belől rút Van módod: kilehet pótolnod minden hibáit 3785
a nevelés által: s léssen nyugodalma szivednek.
A nevelésbe, tanításban, *gólyálatok öszve!*
Igy, mondom, bizonyos; léssen nyugodalma szivednek.
Mert az épek előtt épség léssen a *hibája*:
és a szépek előtt *szépség* fog lenni *a mocska*: 3790
s a jóknál léssen az ő *csúfos volta dicséret*.
Hogy nyilván legyen az Istennek hatalma, kegyelme.
Te pengig Ő szent Felségét dicsérjed örökkön.

3779 Tóbire] itt: többnyire

3784 poszáta] nyomorék; lásd a jegyzetet a 2132. sorhoz a 164. oldalon

3787 *gólyálatok öszve*] Lásd a szerző saját jegyzetét a 4391. sorhoz (10. pont) a 297. oldalon: „*Öszvególyálni valakivel*. például annyit tesz: a feleségével megegyezni a *gyermeknek jó nevelésében*; a Tanítóval, a *tanításban*; a keresztatyával, anyával és ttorral, a tanátsadásban és igazgatásban.”

3775 főkal *több*, s méltóbb *dicséreti* mint sēm egjébnék: 3776 mert ő az-épek-nél ékessbb; *erkölcsze szelídebb*. 3777 Itt nyilván vadjon az-Istennek hatalma, kegyelme.
3778 Lédjén azért e'ben-'s egjedül az-övé a-dicsősfég! 3779 Tóbire, a-ki gonosz, *restessen* lépéget, ugj van; 3780 *a-tekenős-békát* nehezen halladja mēnés-el: 3781 bézzég a-rossz erkölcsze *serényb* à-kő-közi *gyík-nál!* 3782 bézzég az-ő mérges s fülánkos nyelve febessebb, 3783 mint-fēm a-kígyóé! foga három-szorta hegyessebb! 3784 Csúnyább s veszni-valóbb à-gólya poszáta fiá-nál! 3785 Van módod: ki-léhet pótolnod mindēn hibáit 3786 *a-nevelés-által*: s léssēn nyugodalma szívednek. 3787 A-nevelésbe, tanításban, *gólyálatok- öszve!* 3788 Igy, mondom, bizonyos; léssēn nyugodalma szívednek. 3789 Kivül hibás; belől ép. Kivül szép; belől rút. [354] | Mert az-épek-előtt épfég léssēn a-*hibája*: 3790 és à-fzépēk-előtt *szépség* fog-lēnni a-*mocska*: 3791 s ajók-nál léssēn az-ő *csúfos vólta dicséret*. 3792 Hodj nyilván lédjēn az-Istennek hatalma, kegyelme. 3793 Tē pengig Ő szent Fēlfégét dicsérjed örökkön.

ISTENTől adatott *áldott jó Régula s Eszköz!*
Ollj eszköz! melj által a *félszeg színte megépül!* 3795
Mellj által *széppé* léssen, aki *rút* a mocsoktól!
Es ugyan a *csúfból* fog lenni *szerelmetes* ember!

Hogyha a Természet *kegyesen* bánt gyermekeiddel:
annyival is inkább adj a Természet URának
háláhkat! de *valósággal* s szentül legyen ám az! 3800
Féld ötet! s akiket nyertél, szenteljed Őnéki;
oktatván kegyesen s az ő félelmébe nevelvén:
hogy, valamint a tükör nyilván mutatja az orcát;
ugy az ő *ép szemek és testek*; s *minden tagok* együtt,
a *szent erkölcsöt* s *egyenes lelket* kijelentse. 3805
Mint hogy az ő *külső épségek* igéri a *belsőt*:
illik, hogy se az Istennek, se nekünk *ne hazúdjon*.
Mert, ha *csalárd* léssen, s igazat nem mutat a *küljel*,
gyermekeid sokkal *rútabbak* lésszenek azoknál,
akik ám se kívül se belől nem szépek, a mocskok. 3810
Szintén ugy, valamint a nős vagy nőtelen asszonyt,
aki kívül képes; de *belől rút*, jobban utáljuk;
mert nincs benne az, amit ígér, az a *lelki ajándék*.

3797 ugyan] ugyan, ily módon

3797 szerelmetes] szeretetre méltó

3800 valósággal] valódi, igaz módon

3811 nős vagy nőtelen] Itt: házas vagy hajadon, felnőtt, asszonyi korban lévő.

3812 képes] mutató, szép

3794 ISTENTől adatott *áldott jó Régula s Esz-köz!* 3795 Ollj esz-köz! mëlj-által a-
fél-fzég színte meg-épül! 3796 Mëlly-által *széppé* lésszen, a-ki *rút* a-mocsoktól! 3797
Es ugjan a-*csúfból* fog-lenni *szerelmetes* embër! 3798 Hodj-ha a-Termézfet *kegyesen*
bánt gyermekeid-el: 3799 ànjival-ís inkább adj à-Termézfet URának 3800 *háláhkat!*
de *valófüg-al* s szentül lëdjën ám az! 3801 Fël'd ötet! s a-kiket nyertél, szentëljed
Ő-nëki; 3802 oktatván kedjësén s az-ő-fëlelmébe nevelvën: 3803 hodj, valamint
a-tükör nyilván mutatja az-orcát; 3804 ugj az-ő *ép fzmëk és testëk*; s *mindën tagok*
ëdjütt, 3805 a-*fzent erkölcsöt* s *ëgjenës lëlkët* ki-jelëntse. 3806 Mint-hodj az-ő-*külső*
ëpfëgëk igéri a-*belsőt*: 3807 illik, hodj së az-Istennëk, së nekünk *në hazúdjön*. 3808
Mert, ha *csalárd* lésszen, s igazat nëm mutat a-*kül-jel*, 3809 gyermekeid sòk-al *rútabbak*
lésszenek azok-nál, 3810 a-kik ám së kívül së belől nëm szëpek, a-mocskok. 3811
Szintën-ugj, valamint à-nôs vagj nőtelen afzfzonjt, 3812 a-ki kívül képes; de *belől rút*,
jòban utáljuk; 3813 mert nincs benne az, à-mit ígër, az a-*lëlki ajándék*.

Monddom, utáljuk az iljen utálatos állatot inkább,
mint azt, kinek a teste 's a lelke 's mocskos egészen. 3815
Ez, ha vonandja az ÚR, hamaráb 's meg térhet a bűnből
mint ama: mert az egész *bálványja magának* egyébnek 's:
úszik azért; míg a bűn őt el nem hagyja; míg úszhat.

Buja s gonosz Most *erről* jut eszembe, mi légyen a csúnya szokások.
dajka. Vakarts sok helyeken némelj *Kurrúka* kegyetlen anyáknak: 3820
gyermek hogy *olljan gonosz erkölcsű* öszvérenek alája
szokták az ő szopóssaikat *jól tudva* bocsátni.
Annál is gonoszabb öszvérek lesznek ezekből:
fognak lenni fenébbek, ugyan, s a gonoszra serénybbek:
s rosszabbúl járandnak a gólya poszáta fiánál: 3825
elvettek előre a tüzre-pokolra, veszélyre.
Nyilván az *Istennek itéleti rajtok* ez átok,
mind kicsínyeiken mind ömagokon a szüléken.
Másképen; ha a kis madarat, s csíkot, s a halacskát
bélestől megeszik, s a nyűves húst megemészti: 3830
azt az *ebtejet* is könjen, jobban 's, megihatják.
Fel kell tenni: talám *igaz áldásúl* veszik azt mind!

3818 *A hadd ússzék, míg úszhatik* = 'amíg lehet, tegye, amit akar' szólás parafrázisa.

3820 *Kurrúka*] lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

3825 *a gólya poszáta fiánál*] a gólya nyomorék fiókájánál; lásd a 2132. sorhoz írt jegyzetet a 164. oldalon

3828 *ömagokon*] önmagukon

3829 *csíkot*] csíkfélék családjába tartozó, hengeres testű, hosszúkás, arasznyi halfajt

3831 *ebtejet*] itt: a *kutyatej* növény törött szárából kicsorduló fehéres nedv, nem pedig magának a növénynek a régies neve

3814 Monddom, utáljuk az-iljen utálatos állatot inkább, 3815 mint azt, kinek a-teste-'s a-lélke-'s mocskos egészen. 3816 *Ez, ha vonandja az-UR, hamaráb-'s még térhet a-bűn-ből* 3817 *Buja s gonosz dajka. Vakarts gyermek. [355]* | mint ama: mert az egész *bálványja magának* egyébnek-'s: 3818 *úszik azért; míg a-bűn őt el-nem hagyja; míg úszhat.* 3819 *Most e'ről* jut eszembe, mi lédjén a-csúnya szokások. 3820 *lok* helyeken némelj *Kurrúka* kegyetlen anyáknak: 3821 *hodj olljan gonosz erkölcsű* öszvérenek alája 3822 *szokták az-ő szopóssaikat jól tudva* bocsátni. 3823 *Annál-is gonoszabb öszvérek lesznek ezekből:* 3824 *fognak-lenni fenébbek, ugyan, s a-gonoszra serénybbek:* 3825 *s rosszabbúl járandnak a-gólya poszáta fiánál:* 3826 *el-vettek előre a-tüzre-pokolra, veszélyre.* 3827 *Nyilván az-Istennek itéleti rajtok* ez átok, 3828 *mind kicsínyeiken mind ö-magokon a-fzüléken.* 3829 *Más-képen; ha a-kis madarat, s csíkot, s a-halacskát* 3830 *bélestől megeszik, s a-nyűves húst* meg-emészti: 3831 *azt az-éb-tejet-is* könjen, jobban-'s, meg-ihatják. 3832 *Fél-kell-tenni: talám igaz áldás-úl* veszik azt mind!

Épen nincs a *vakarts gyermeknek* a dolga különben.
Három ezer közül, csuda lesz, egyet ha találhatsz,
aki gonosz nem volna. Okát kettőt adom ennek. 3835
 Amelj *romlotságot elosztandó vala többre*
 a *Természet*; ez egynek utánna ha, tudnia illik,
 lettek volna; *csak erre az egyre köszönte egészen*.
 Nem csuda, hogy azon *az egyen a méreg erőt vett*.
 Másik e: nem lévén immár a szülékbe reménség 3840
 több afféle gyümölcsre; felettébb szoktanak ennek,
 ostoba gyarlóságokból, kedvezni szegények:
 tudni se kívánják a *fenyítéket s a tanítást*.
 Egy két alma, baratzk, körtvély, van az *őszi*
gyümölcsfán:
 arra vagyon *több gondja* im a kíváncsi gyomornak. 3845
 Nem gondol vele; ha 's a *hideg* hamaráb *kileléndi*;
 hogyha *teletszakai kvártélyra* veszi 's a magát bé.
 Nem gondol vele; hogyha a magva *fogát kitöréndi* 's.
 Nem gondol vele, hogyha reá a vérhas eséndik 's:
 nem gondol vele; ha a *setétre, a sírba, leküldi* 's. 3850

Tanítás. Dajka. Mostan azért kedvelltem Atyámfia, kérlek az ÚRban!
 Feslett cseléd hogyha ugyan *szentül* el van e *tökéllve* tenálad,

3833 Épen] Éppen

3846 *hideg...kileléndi*] megfázás miatt (magas) lázas lesz

3847 *teletszakai kvártélyra*] téli szállásra

3833 Épen nincs a-*vakarts gyermeknek* a-dolga különben. 3834 *Három ezer* kőzül,
 csuda lesz, edjet ha találhatsz, 3835 *a-ki gonosz nem volna*. Okát kettőt adom e'nek.
 3836 *A-melj romlotfágot el-osztandó-vala többre* 3837 *a-Természet*; ez edjnek utánna
 ha, tudnia illik, 3838 *léttek-vólna; csak e're az-édjre köszönte egészen*. 3839 Ném
 csuda, hodj azon *az-édjén à-mérég erőt-vétt*. 3840 Másik e': ném lévén immár a-szülékbe
 reménfég 3841 *tőb à-féle gjümölcsre; féllettébb szoktanak e'nek*, 3842 Tanítás.
Dajka. Feslett cseléd. [356] | ostoba gyarlóságokból, kedvezni szegények: 3843 tudni
 se kívánják *a-fenyítékét s a-tanítást*. 3844 Edj két' alma, baratzk, körtvély, van az-
őszi gjümölcs-fán: 3845 *ára vadjon több gondja* im' à-kíváncsi gyomornak. 3846
 Ném gondol-vele; ha-'s a-*hideg* hamaráb *ki-léléndi*; 3847 *hodj-ha teletszakai kvártélyra*
 vészi-'s a magát bé, 3848 Ném gondol-vele; hodj-ha a-magva *fogát ki-töréndi*-'s. 3849
 Ném gondol-vele, hodj-ha reá à-vér-has eséndik-'s: 3850 *ném gondol vele; hà a-fététre,*
a-sírba, lè-küldi-'s. 3851 Moftan azért kedvelltem Atjámfia, kér'lek az-URban! 3852
 hodj-ha ugyan *szentül* el-van e' *tökéllve* të-nálad,

hogy *csemetédet* az ÚRnak félelmébe neveljed,
 fogjad a *fenyire, tanításokra*, jó *Régula* által!
 S hogyha magadnak erőd nincsen, hogy véle anyáskodj; 3855
 bizzd Istentfélő, jó, kegyes dajkára, az ÚRért!
 s irtóztassd magadat s *azt is az ollj kutya téjtől*:
 s azt szorgalmasan megőrizd *minden buja néptől*.
 S minthogy a házba szokott a *rűhesedése* megესni
leghamarább: gondos gondod legyen erre; megóhassd, 3860
 hogy ne ereszkedjék a feslett házicselédhez.
 A *tizedét egy órának* ki-ki tudja kevésnek:
 énn monddom; *sok az*: ám *addig se* erezd ki magadtól.
 A feslett cseléd *Gólya* valék: s *negyedét* majd *meggólyáltam* a földnek:
 rontja meg a ház- a Nap alatt *láttam valamit*; de tiszta cselédnél, 3865
 népet énn nekem úgy tetszik, soha semmit sem kevesebbet.
 Melj hijjábavalóságnak fő *okát* megakarván
tudni; igen gondos voltam: s im ezt ki-találtam ---
 Néhol *örül* nyilván *e gonosznak* a gazda s az asszony;
 s elnézi: maga 's egy húron pendül a cseléddel. 3870
 Néhol az egyik okozza; vakon is tartja a más'kat;

3864 Lásd Kalmár 4391. sorhoz írt jegyzetének 5. pontját a 297. oldalon: „Meggólyálni valamely földet, annyit tesz: Messze való földekén bújdosni, olj végel, hogy azokat megkísértse s hasznossan vissza is jöjjön.” Itt tehát saját korábbi utazásaira és azok céljára utal.

3869 nyilván] itt: nyilvánosan

3853 hodj *csemetédet* az-ÚRnak félelmébe neveljed, 3854 fogjad a-*fenyire, tanításokra*,
 jô *Régula*-altal! 3855 S hodj-ha magadnak erőd nincsen, hodj véle anyáskodj; 3856
 bizz' d Iftent-félő, jô, kedjes dajkára, az-UR-ért! 3857 s irtóztass'd magadat s *azt-ís*
az-ollj kutya' téjtől: 3858 s azt szorgalmasan meg-őríz'd *minden buja néptől*. 3859
 S mint-hodj a-házba szokott à-*rűhesedése* meg-esni 3860 *leg-hamarább*: gondos gondod
 lédjën e're; meg-óhass'd, 3861 hodj në ereszkédjék à-feslett házi-cseléd-héz. 3862
 A-*tizedét* édj *órának* ki-ki tudja kevésnek: 3863 énn monddom; *sok az*: ám *addig*
fē erezd-ki magadtól. 3864 *Gólya* valék: s *negyedét* majd *még-gólyáltam* a-földnek:
 3865 *A-feslett cseléd rontja-még a-ház-népet*. [357] | a-Nap-alatt *láttam valamit*; de tiszta
 cseléd-nél, 3866 én-nekëm úgy tetszik, foha semmit sem kevesebet. 3867 Melj
 hijjába-valófágnak fő *okát* meg-akarván 3868 *tudni*; igen gondos voltam: s im' ezt
 ki-találtam --- 3869 Néhol *örül* nyilván *e' gonosznak* agazda s az-afzfzonj; 3870
 s el-nézi: maga-'s édj húron pendül a-cseléd-el. 3871 Néhol az-édjik okôza; vakon-ís
 tartja a-más'kat;

3854 em. *altal* 3860 em. *lédjën*

vagy könjen hordozza, kezébe szorítja az orrát.
 Néhol azért társalkodtatgatják a cseléd-
 gyermekeket; *bátrabb s fecsegőb* hogy légyen azáltal;
 s hogy mennél hamaráb megszokja *a híze beszédet*. 3875
 S nem tudják, hogy azáltal *az ördög töribe* ejtik.
 Néhol imé bátorságoss őrizetnek okáért
 ártatlan magzatjaikat bizák a cselédre:
 őmagok ám önként adják *a lopónak* a kincset.
 Némeljek pedig az iljen dolgokba *gorombák*. 3880
 Mások igen *restek*: félnek s távoznak *a gondtól*.
 Mások alúnni valók: nemigen szokták *a vigyázást*.
 Mások az eszem-iszom vendégséget nagyon űzik:
 s ott hagyják vesztébe a házokat *ama Vadásznak*.
 Némeljek pedig, elfoglaltatván e világtól, 3885
nem nyerhetnek időt otthonn: s *pusztán* marad a *kert*.
Átok e mind egyig; nem egyéb; a *Mennynek az átka*.

3872 *Az orránál fogva vezet* ismert, régi szólás parafrázisa. Létezett egy ma már ritka, *fogd meg az orrod* szólás is 'vedd észre magad' jelentéssel; a sor második fele talán allúzió erre is.

3875 *híze beszédet*] hízelkedést

3879 *őmagok*] önmaguk

3884 Vö. *Ez* 13,17–18: „Es te, embernek fia, fordítsd ortzádat a te néped leányira, kik prófétálnak az ő szivekből; és prófétálj ő ellenek, *Es* mondjad; Igy szöll az UR Isten: Jaj azoknak, a kik vánkosokat varranak mindenek karjának hólna alá: és a kik tsinálnak egybeszorító szerszámokat, akármikor bélieknek fejekre, hogy vadásszák a lelkeket. Nemde nem az én népemnek lelkeket vadásszátoké, hogy a ti lelketeket elevenen megtartsátok?” Tehát az *ama Vadász* kifejezés itt a csábító nőket jelöli.

3872 vagj könjen hordòza, kezébe szorítja az-órrát. 3873 Néhol azért társalkodtatgatják a-cseléd-el 3874 gyermekéket; *bátráb s fecsegőb* hodj lédjén az-által; 3875 s hodj menél hamaráb meg-fzokja *a-híze beszédét*. 3876 S nem tudják, hodj az-által *az-ördög töribe* ejtik. 3877 Néhol imé bátorfágoss őrizetnek oká-ért 3878 ártatlan magzatjaikat bizák a-cselédre: 3879 ő-magok ám ön-ként adják *a-lopónak* a-kincset. 3880 Némeljek pedig az-iljen dolgokba *gorombák*. 3881 Mások igen-*resték*: félnek s távoznak *a-gondtól*. 3882 Mások alúnni-valók: nem-igén szokták *a-vigyázást*. 3883 Mások az-eszem-iszom vendégfégét nagyon űzik: 3884 s ott hagyják vesztébe a-házokat *ama Vadásznak*. 3885 Némeljek pedig, el-foglaltatván e' világtól, 3886 *nem nyerhetnek időt* ott-honn: s *pusztán* marad a-*kert*. 3887 *Átok e' mind* edjig; nem egjéb; à-Mennynek az-átka.

3883 em. *Mások*

Bizonyos jelei az Isteni félelemnek Kívánok kedvezni, szerettem Atyámfia, néked;
s feltehetem, hogy ezen tövises akadályokat egyig,
ISTEN úgy engedvén, mind elhárítod előled. 3890
Micsoda jó s bizonyos jeltől tudhat'd pedig ezt meg;
hogy igazán féled s csemetéd is féli az ISTENT?
Itt tetszik meg ám a nevelés! a jó nevelés ám!
Négy jeleket monddok: másszorra maraztom a többbit.
Jő-e szünetlen az utolsó véged eszedbe? 3895
Vetsz-e minden nap temagaddal számot a napról?
Ha tudod-e becsülni valóban a Khristus halálát?
Ha megadod mit a te keresztségedbe fogadtál?
Szoktál-e lélekbe keresztelkedni, ahányszor
látod, egyéb tagot a Khristus Testébe avatnak? 3900
Gyülölöd-e a Komák vendégségét, a nagy átkot?
amelljben a gonosz nép a Sátánnak ajánlja
a csecsemőt; a gyenge vitézt oda esketi; monndom.
Óh iszonyú véték! bizony irtóztatja a Mennyet!
mind amit az átokra valók akkor cselekesznek! 3905
Többször (nem hazudok: volnék hazug ebben, akarnám!);
többször esik, monddom, hogy ezen szentséget egészen
megrontják és megszenteltelenítik az átkok.

3900 Khristus Testébe avatnak] megkeresztelnek

3888 Kívánok kedvezni, szerettem Atyámfia, néked; 3889 s feltehetem, hogy ezen
tövises akadályokat eddig, 3890 ISTEN úgy engedvén, mind elhárítod előled. 3891
Micsoda jó s bizonyos jeltől tudhat'd pedig ezt meg; 3892 hogy igazán féled s csemetéd-
is féli az-ISTENT? 3893 Itt tetszik meg ám a nevelés! a jó nevelés ám! 3894 Négy jeleket
monddok: másszorra maraztom a többbit. 3895 Bizonyos jelei az-Isteni-félelemnek.
[358] | Jő-e szünetlen az-utolsó véged eszedbe? 3896 Vetsz-e minden nap' te-magad-al
számot a napról? 3897 Ha tudod-e becsülni valóban a-Khristus halálát? 3898
Ha meg-adod mit a-te-keresztségedbe fogadtál? 3899 Szoktál-e lélekbe keresztelkedni,
a-hányszor 3900 látod, egyéb tagot a-Khristus Testébe avatnak? 3901 Gyülölöd-e
a-Komák vendégségét, a-nagy átkot? 3902 a-melljben a-gonosz nép a-Sátánnak ajánlja
3903 a-csecsemőt; a-gyenge vitézt oda esketi; monndom. 3904 Óh iszonyú véték!
bizony irtóztatja a-Mennyet! 3905 mind a-mit az-átokra-valók a-kor' cselekesznek!
3906 Többször (nem hazudok: volnék hazug ebben, akarnám!); 3907 többször esik,
monddom, hogy ezen szentséget egészen 3908 meg-rontják és meg-szenteltelenítik
az-átkok.

Ami időn a *K*-ra kerül ez a penna idővel:
mit tudok e részben, megírom; hogy *részem e bűnben* 3910
ne legyen; óh ne legyen soha *az ő pogányi bűnökben*.
A komák ven- Ugy de messze idő! ez okon nem tűrhetek addig.
dégtségének ros- Mostan azért röviden említem ez egyet a sokból:
kimenetele melj is esett mintegy hatvan hól'napnak előtte.
Amig a vendégek versent innának a házban: 3915
esznek a fenforgók 's mind együtt a kamarában
a buja bábával; s majdan mulatva mulatnak:
s a mulatás közben, jaj! mit visz végbe a bába!
annyinak a láttára! eléb maga! mással is osztán!
még a kicsinydednek 's a szép vagy csúnya *nagy anyja* 3920
annak *örül!* s *öszönt* szolgáltat a bűnre amannak!
ez biztatja! amaz kettőzteti egybe a vétket!

3909 Ti. amikor a *Valóságos Magyar ABC*-én belül a *K*-betűhöz, és feltehetően azon belül a *kereszttség* vagy *keresztelő* leírásához ér. Jelen kötet az *A*-betűhöz írt verseket tartalmazza. A keresztelő megünneplése, a keresztelői lakoma (komabál) – különösen az elsősülött fiúk esetében – több vidéken a bábák vezetésével zajos multságba csapott át, nem nélkülözve az egyébként a lakodalmakra jellemző vaskosabb humort.

3914 hól'napnak] holdnapnak, 'hónapnak', tehát öt évvel korábban, kb. 1764-ben

3916 fenforgók] itt: résztvevők

3917 mulatnak] itt: 'mulatoznak' jelentésben; vö. ezzel a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon

3919 Hogy pontosan mit csinált a bába, a szövegből nem derül ki egyértelműen, de a megfogalmazás mintha valamely szexualitással kapcsolatos aktusra utalna.

3920 A *szépanya* kifejezés a dédszülőt jelenti.

3921 *öszönt*] ösztönzést

3909 A-mi-időn à-*K*-ra kerül ez a-penna idővel: 3910 mit tudok e' részben, meg-írom; hodj *részem e' bűnben* 3911 nè lédjën; óh nè lédjën soha *az-ő-pogányi bűnökben*. 3912 Ugy-dè mezfzje idő! ez okon nem tűrhetek à-díg. 3913 Moftan azért röviden említem ez edjet a-fokból: 3914 mëlj-is esett mint-édj hatvan hól'napnak előtte. 3915 A-míg a-vendégék versent innának a-házban: 3916 észnek a-fën-forgók-'s mind ëdjütt à-kamarában 3917 a-buja bábával; s majdan mulatva mulatnak: 3918 s a-mulatás-közben, jaj! mit visz-végbe a-bába! 3919 ànjinak à-láttára! eléb maga! mással-is osztán! 3920 még a-kicsinjednek-'s à-fzép vagj csúnya *nagy anyja* 3921 A-komák vendégfégének ros ki-mëneteale. [359] | ànak *örül!* s *öszönt* szolgáltat a-bűnre amának! 3922 ez biztatja! amaz kettőzteti ëdjbe a-vétket!

3913 em. *röviden*

Estvefelé egy ifju személy, aki *ott vala köztök*,
 hírül hozza nekem; tréfás *játéknak* alitván:
 én pedig öszveütöm kezemet, s az égre kiáltok: 3925
 s mondom; „egyéb *sokféle* gonoszság ment vala véghez
 iljenkor; de soha *mássát e gonosznak e földön*
 nem hallottam! *URam! győzzd meg mind őket e bűnről!*”
 Mondom az ifjúnak ’s: „kérlek, jól tartsad eszedben
 voksomat: és másnak ’s adjad tudtára; ne titkold: 3930
 énn mondom; hogy ezen vétket megítéli az ISTEN
 olj nyilván; hogy, amint a szép *unokának örültek*
 szintugy meg fognak szomorodni idővel azáltal.
Nem fog az élni sokáig: avagy sínlődik a sírig.”
 Bé ’s tele: mert *megholt*, amidőn *nyoltzad* napi volna. 3935
Volt osztán *jó mód*om a meggyőzésre a bűnről.

A keresztségnek Említém *a lelki keresztséget* ’s: hogy azáltal
 megszentelt *idején* a szent *Avatásnak*
 szükség volna *keresztelkedni* a *szentnek*, amíg él:
 mert ez volna az egyik igen bizonyos *jele* annak, 3940
 hogy *gyökeret* vert az ÚRnak félelme őbenne.
 Óh de bizony szívem hasadásával írom erről ’s,

3924 alitván] gondolván, vélvén

3930 voksomat] szavamat

3938 szent *Avatásnak*] ti. a keresztelőnek

3923 Estve-felé edj ifjú személy, a-ki *ott vala köztök*, 3924 hír-ül hõza nekem; tréfás
játéknak alitván: 3925 én pedig öszve-ütöm kezemet, s az-égre kiáltok: 3926
 s mondom; „égjéb *fok-féle* gonoszfág mენტ-vala-véghéz 3927 iljen-kor’; de fohà
mássát e’ gonosznak e’ földön 3928 nēm hallottam! *URam! győzzd-még mind őket e’*
bűnről!” 3929 Mondom az-ifjúnak-’s: „kér’lek, jól tartsad- eszedben 3930 voksomat:
 és másnak-’s adjad tudtára; nē titkol’d: 3931 énn mondom; hodj ezen vétket mēg-itéli
 az-ISTEN 3932 olj nyilván; hodj, a-mint à-fzép *unokának örültek* 3933 színt’-ugj
 mēg-fognak-fzomorodni idővel az-által. 3934 *Nēm fog az élni fokáig: avagy sínlődik*
a-sírig.” 3935 Bē-’s tele: mert *mēg-hólt*, a-midõn *nyóltzad* napi vólna. 3936 *Vólt*
*osztán jó mód*om a-mēg-győzésre a-bűnről. 3937 Említém *à-lelki kērēstfēgēt*-’s: hodj
 az-által 3938 mindēn mēg-szentēlt *idején* à-fzent *Avatásnak* 3939 szűkfēg-vólna
kērēstēlkēdni a-szentnek, a-míg él: 3940 mert ez vólna az-ēdjik igen bizonyos *jele*
 ànak, 3941 hodj *gyökeret* vert az-URnak félelme ő-benne. 3942 Óh de bizony szívem
 hasadásával írõm e’rõl-’s,

3923 em. ifjú

többen vagynak azok, kik *megfertéztetik* eztet:
megtörik e Szentséget: az ISTEN nincsen előttök.

Mostan egyéb példát *elhallgatok*. Irom ez egyet: 3945
hogy nem igen régen, a minap, látám e szemekkel;
hogy amidőn a fejét a kisednek ruha nélkül
tartná a fogadott anya a szent víznek alája;
egy igen ifju személy, aki másik hetére menendő,
egy *másféle nemű* ifjúval öszvenegetvén, 3950
ollj nyilván a Szentek előtt, s ISTENnek előtte,
semminek állítá a *Keresztséget*! Bizony átok!

Ifju igen: még hijja vagyon a másik hetének:
nékie, ugy tartom, még egyik zápfoga sem fáj:
s ollj hamar *útat adott a szűzességnek* a szívből: 3955
s fészkesedik márís oljan buja gondolat abban!

Csak maga van; *egy szülte* az anyjának! de csudáalom!
és egyetlen egye az atyjának! de csudáalom!
Óh de csudáalom! imé még sincsen jó nevelése!
Mírevaló az iljen apa s anya? Semmire! mondom! 3960
Óh de miért lettek, s mí végre, Szülék? Csak hiába!

3948 fogadott anya] keresztanya

3949 másik hetére menendő] tehát: nem sokkal több, mint hét éves

3943 többen vadznak azok, kik *még-fértéztetik* eztet: 3944 mēg-törik e' Szentfégēt:
az-ISTEN nincsen előttök. 3945 *A-kérésztégnek mēg-fzentségtelenítője*. [360] | *Mostan*
ējgēb példát *el-hallgatok*. Irom ez ēdjet: 3946 hodj nēm igēn régēn, a-minap', látám e'
fzēmēk-el; 3947 hodj a-midōn a-fejēt à-kisednek ruha-nélkül 3948 tartná à-fogadott
anja à-fzent víznek alája; 3949 ēdj igēn-ifjú fzēmély, a-ki másik hetére mēnendō, 3950
ēdj *más-féle nēmű* ifjúval öszve-nevetvén, 3951 ollj nyilván à-Szentēk-elōtt, s ISTENnek
előtte, 3952 sēmminek állítá a-*Kérésztfégēt*! Bizony átok! 3953 Ifjú igēn: még hijja
vadjon à-másik Hetének: 3954 nēkie, ugj tartom, még ēdjik zápfoga sēm fáj: 3955
s ollj hamar *útat adott à-fzűzesfégnek* a-fzívből: 3956 s fészkesēdik már-ís oljan buja
gondolat àban! 3957 Csak maga van; *ēdj fzülte* az-anjjának! de csudáalom! 3958
és ēdjetlen-ēdje az-atjjának! de csudáalom! 3959 Óh de csudáalom! imé még fínsen jō
nevelése! 3960 Míre-való az-iljen apa s anja? Sēm mire! mondom! 3961 Óh de
mi-ért lēttek, s mí végre, Szülék? Csak hiába!

3945 em. *Irom* 3949 em. *igēn-ifjú* 3950 em. *ifjúval* 3953 em. *vadjon* 3953 em.
Hetének 3954 em. *ēdjik*

Nemhogy több csemetére; de arra az egyre se méltók.
Azt se (*) tanítják meg mi módon félje az Istent.

Negyedik jele az
Isteni félelemnek

A *negyedik jelet* is megmonddom; nem hagyom el
most.

Szenteled-e az *ÚR Napját* az ÚRnak egészen? 3965

Vagy hogy e *napra való* minden *szent tiszteted osztod*
a hét napra; avagy az egész *hól'napra* talámtán.

Ha a te foglalatosságid mellett úgy igyekszel,
hogy a köznapokon 's, minden napon, annyira elszánj'd
az ÚRnak magadat, jó Keresztyén! mint e Világnak 3970

van a szokása Vasárnapokon: nem léssen igen sok.

Halld meg! imé *minden nap az ÚRé*: és őmagának
tart minden napot: illik azért hát élned Őnéki.

Mind ehétel, ihatol; s *folytathatsz dolgot* akármit:
s mindeneket kell *az ő dicsőségére* mivelned. 3975

De mégis *amaz egy Napját különössen* akarja,
hogy minden heteken szenteljéd Őnéki magának:
hogy *Neki* szolgálhass *egyedül*; ne pediglen a testnek:

* Se, voltaképpen *tiltószó*, de eközben *egyszerű tagadást* fejez ki, ahogy ezen a helyen is.
Költői.

3965 az *ÚR Napját*] vasárnapot

3967 *hól'napra*] holdnapra, 'hónapra'

3972 őmagának] önmagának

3962 Nëm-hodj több csemetére; de àra az-édjre sè méltók. 3963 Azt sè (*) tanítják-mèg
mi módon félje az-Iftent. 3964 A-nègyedik jelet-is mèg-monddom; nëm hagyom-el
mof. 3965 Szentèlèd-è az-UR Napját az-URnak egészen? 3966 Vagj hodj e' *napra-való*
mindèn *fzent tisztèdet ofztod* 3967 *a-hèt napra*; avagj az-egész *hól'napra* talámtán. 3968
Ha a-tè foglalatosságid-mèlett ugj igyekfzèl, 3969 hodj à-köznapokon-'s, mindèn napon,
ànjira el-fzánj'd 3970 Nègyedik jele az-Ifteni-félelèmmnek. [361] | az-URnak magadat, jó
Kèrésztjén! mint e' Világnak 3971 van a-fzokása Vasár-napokon: nëm léssèn igèn-fok.
3972 Hall'd-mèg! imé *mindèn nap az ÚRé*: és ő-magának 3973 tart mindèn napot:
illik az-ért hát élnèd Ő-nèki. 3974 Mind ehètèl, ihatol; s *folytathatsz dolgot* akár-mit:
3975 s mindènèket kell *az-ő-dicsòfégére* mivelnèd. 3976 De mèg-ís *amaz èdj Napját*
különössen akarja, 3977 hodj mindèn hetekèn fzentèljèd Ő-nèki magának: 3978
hodj *Neki* fzolgálhass *ègjedül*; nè pediglen a-teftnek:

* Sè, proprie *prohibendi* est particula: aft interdum *simpliciter negat*; uti et heic loci. Poeticum.

3969 em. *el-fzánj'd*

a testnek minden gyönyörűségét megutálván.
Enélkül igazán nem féled, nem soha, Őtet. (*) 3980

Két kegyes Emberek egymással vetekedtenek egyszer
e Nap aránt: kívánom az én értelmemet én is
mászor igen bőven magyarázni; ha éltet az ISTEN.
Mostan im ezt jegyzem meg. Az egyik mint ama Mózes
búzgón és kegyesen kívánt járulni az ÚRhoz; 3985
s úgy ment csuppa mezült lábbal; levetette sarúját.
A másik, valamint a szakács, hígítani akarta
kis vízzel a levet; hogy könjen nyelje az ember.
Egyik sem lehetett szintén minden hiba nélkül.
Válasszuk mi azért mindenkoron a közép útat! 3990
Hogyha ugyan néhol hajlások jönnek elődbe:

- * Egy jeles Országot tudok; ám nincsen is a Földön
több; aholott ez a Napp ollj szentül volna becsülve
e részben: Ugyanis; ISTEN áldotta szokása;
engedi, hogy az Adós szabadon járhasson akárhol
e Napon; ám semmit se tartson senki kezétől.

3980 (*)] Nem sikerült azonosítani a szerző által a jegyzetversekben említett országot.
3981 Két kegyes Emberek] Nem sikerült azonosítani, kikre utal a szerző.
3981 vetekedtenek] lásd a jegyzetet a 31. sorhoz a 41. oldalon
3983 magyarázni] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon
3986 mezült] lemeztelenített, csupasz
3987–3988 Értsd: mint ahogy a szakács nyereszkeség vagy szükség szerint hígítja a levest
(az alaplé), úgy sokan lazítanak a hetedik, pihenőnap előírásain.

3979 a-teftnek minden gyönyörűségét meg-utálván. 3980 E'-nélkül igazán nem féled,
nem foha, ötet. (*) 3981 Két' kedjés Embérek edjmás-al vetekedtenek edj-fzér 3982
e' Nap-aránt: kívánom az-én értelmemet én-ís 3983 más-fzor igen-bőven magyarázni;
ha éltet az-ISTEN. 3984 Mostan im' ezt jegyzem-még. Az-édjik mint ama Mó'ses 3985
búzgón és kedjésen kívánt járulni az-UR-hoz; 3986 s ugj mént csuppa mēzült lábbal;
lē-vetette farúját. 3987 A-másik, vala-mint a-fzakács, hígítani akarta 3988 kis
vīz-el a-levet; hodj könjen nyelje az-embēr. 3989 Edjik sēm lehetett fzintén minden
hiba-nélkül. 3990 A fok útazás kinek használ; kiben kárt tészén. [362] | Válaszszuk mi
az-ért mindēn- koron ā-közēp útát! 3991 Hodj-ha ugjan néhol hajlások jönnek elődbe:

- * Edj jelēs Országot tudok; ám nincsen-is a-Földön / több; a-holott ez a-Napp ollj szentül volna
becsülve / e' részben: Ugan-ís; ISTEN áldotta szokása; / engedi, hodj az-Adós szabadon járhasson
akár-hol / e' Napon; ám semmit se tartson senki kezétől.

3980 em. ötet

menj egyenesen az ösvényen, melj léssen előttd!
 menj azon; és *ki ne térj abból se jobbra se balra!*
 menj azon, ezt mondom, miglen *a nagy útba akadhatsz.*
 Jobb neked és sokkal bátrabb *sántítnod* amazzal 3995
 egy keveset; s lassan mind lassan *előre mehettek;*
 mint sem a tört lábával im ennek *elesned a földre.*

A sok utazás ki- Gyermekek ekkép meglévén *gyökerezve ezekben,*
 nek használ; ki- elmehet ám bátran *külső Országokat* önként
 ben kárt teszen *látnia: s ugy hasznos Hazafi* fog lenni belőle. 4000
 Megmarad, amit ezen jó fundámentomon épít,
 s nem fog járni aként, aki *messze elindul enélkül.*

Mit *használjon* a sok *látás s utazás* az okosnak,
 tudhatják sokan: ám, de *mit árthasson* egyébnek,
 és *mit is árt s ártott* soknak; kevesen vehetik fel. 4005

Aki az ő *utazásában az őmaga hasznát*
 és *zsákját, s gyomrát, s kenyerét* czélozza *fő czélül;*
 az *nem igaz Hazafi:* s soha nem lehet annyival inkább;
 hogyha egyébben, aki *más tárgyat* tett fel, *irigyli*
 azt az *igaz, különös, czélt;* sőt még gyűlöli 's aztat. 4010

Ám oda béplántálta magát, s zöldellik a víznél:
 ám odatette magát a köre, homokra, agyagra:

4006 *ömaga*] *önmaga*

3992 mēnj ēgjenēssen az-ōsvēnyen, mēlj lēszen elōttd! 3993 mēnj azon; és *ki-nē térj*
ából sē jōbra sē balra! 3994 mēnj azon, ezt mondom, miglen *a-nagy útba akadhatsz.*
 3995 Jōb nekēd és fōkal bātrāb *fāntítnod* amāz-al 3996 ēdj keveset; s lassan mind
 lassan *előre mēhettēk;* 3997 mint sēm a-tört lábával im' e'nek *el-esnēd a'-földre.* 3998
 Gyermekekēd e'-kēp' mēg-lēvén *gyökerezve ezēkben,* 3999 el-mēhet ām bātran *kūlsō*
Országokat ōn-kēnt 4000 *látnia: s ugj hasznos Hazafi* fog-lēnni belōle. 4001
 Mēg-marad, ā-mit ezēn jō fundāmēntomon épít, 4002 s nēm fog-jārni a-kēnt, a-ki
messze el-indūl e'-nélkül. 4003 Mit *használjon* a-fok *látás s utazás* az-okosnak, 4004
 tudhatják fōkan: ām, dē *mit árthasfon* ēgjēbnek, 4005 és *mit-is árt s ártott* foknak;
 kevesen vēhetik-fēl. 4006 A-ki az-ō-*utazásában az-ō-maga hasznát* 4007 és '*sákját,*
s gyomrát, s kēnyerét czēlōza *fő czél-ūl;* 4008 az *nēm igaz Hazafi:* s fōha nēm lēhet
 ānjival inkább; 4009 hodj-ha ēgjēbnek, a-ki *más tárgjot* tett-fēl, *irigyli* 4010 azt
az-igaz, különös, czélt; sőt még gyűlöli-'s aztat. 4011 Ám oda-bē-plántálta magát, s
 zōldellik a-víz-nél: 4012 ām oda-tētte magát ā-kōre, homokra, agyagra:

3997 em. *a'-földre*

nem lehet ugyan azért jobb annál, aki hasonlik
a boros emberhez, vagy a gyermekhez; kit az álom,
a játszásnak, avagy borozásnak, utánna, *elérvén*, 4015
szunnyad, s egybe lefekszik *akárhol*, azhol eléri:
s ott *hever* addiglan, míglen *őmagát kialuszsza*.

Némeljik némelj idegen földekre kimenvén,
zsákkal vitte, s ugyan zsákokkal hozza a vizet.
Zsákja egész nyáron *vizesen*, s télen *fagyosan* áll. 4020
Más okosabb: a vizes zsákját megtölti *gubaccsal*,
vagy *vasszeggel* egészen; hogy ne jöjjön üressen:
mert veszi ám itthonn valamelj, ő tudja, mi hasznát.

Lesz hely az ABCbe mit írnom *e* drága *szegekről*.
Most röviden megmondom ez egy hasznát a *gubacsnak*. 4025
Mírevaló? Tudják a tanult *festők*: ez elég most.

Kettős szívű. Hit-
nek megtagadója.
Kevély

Nem lehet elhallgatnom im ezt 's, hogy oljik a
KHRISTUST
megveti, és a *Hitet*, s a *Reménséget* megutálja.
Ottan hitetlenné leszen: ugy jó vissza *pogánynak*.
Átok alatt lévő *kettős szív*! Mennynek az átka! 4030

4017 *őmagát*] önmagát

4019 Talán egy régi szólás vagy annak parafrázisa, ami a cselekvés értelmetlenségére utal.
4025–4026 A tölgyfagubacs – ami tkp. a gubacsdarázs okozta kóros elváltozása a tölgyfa
levelének – vasoxiddal keverve évszázadokon keresztül a tinta és egyéb festékek készí-
tésének alapelvele volt.

4013 nem lehet ugyan azért jobb annál, aki hasonlik 4014 a-boros ember-höz, vagy
a-gyermek-höz; kit az-álom, 4015 a-játszásnak, avagy borozásnak, utánna, *el-érvén*,
4016 szunnyad, s egybe le-fekszik *akárhol*, az-hol el-éri: 4017 s ott *hever* addiglan,
míglen *ő-magát ki-aluszsza*. 4018 *Kettős szívű*. *Hitnek meg-tagadója*. *Kevély*. [363] |
Némeljik némelj idegen földekre ki-menvén, 4019 'sákkal vitte, s ugyan 'sákok-al hozza
a-vizet. 4020 'Sákja egész nyáron *vizesen*, s télen *fagyosan* áll. 4021 Más okosab:
a-vizes 'sákját meg-tölti *gubács-al*, 4022 vagy *vas-fzëgg-el* egészen; hódj nè jöjjön
üressen: 4023 mert veszi ám itt-honn valamelj, ő tudja, mi hasznát. 4024 Lesz
hely az-ABCbe mit írnom *e'* drága *szegekről*. 4025 Most röviden meg-mondom ez edj
hasznát a-*gubacsnak*. 4026 Míre-való? Tudják a-tanult *festők*: ez elég most. 4027
Nem lehet el-hallgatnom im' ezt-'s, hódj oljik a-*KHRISTUST* 4028 *még-veti*, és a-*Hitet*,
s a-*Reménségét* meg-útálja. 4029 *Ottan hitetlenné* leszen: ugy jó-viszsza *pogánynak*. 4030
Átok-alatt-lévő *kettős szív*! Mennynek az-átka!

Mást hiszen az átok, nem *m* azt, mit *vallat a szájjal*.
Bizony az ördögnél gonoszabb: rosszabb is; ám annak
több hite van; s hiszi, hogy *ISTEN Fia* légyen a *KHRISTUS*.
Ez pedig azt sem hiszi, hogy *JÉZSUS volna* akárhol.

Olj'k, a zsákja helyett, mind a gyomrába, hasába, 4035
tölti a *sok* tudományt: s holtig *sem* győzi *böfögni*.

Mind efféle az, aki *merő nyakkal* jöve vissza.
Homloka ránczos igen: s a szemöldököt huzza nagyon fel.

Czirkalmának az egy'k lábát a *lába hüvelykén*
tartja, s úgy vonogat *horgas liniákat* a más'kkal 4040
a szemein feljül. Még *sem horgassak* eléggé!

Már a *hasára* veti: s onnan sem tetszik eléggé!

Immár az *állára*: de még sem tetszik a kéz ív!

Már most az *ajakára*: de még sem tetszik eléggé!

A *felsőre* 's: még sem igen horgas a szivárvány. 4045

Most már az *orrára*: de még ezzel sem elégszik.

Vonja *kezével* is a két kéz ívet erőssen:

színtén mind egymásra nyomódik a *homlokon a ráncz*.

4031 *vallat*] itt: megvall

4039 Czirkalmának] körzőjének

4040 *liniákat*] vonalakat, itt tkp. ráncokat

4031 Máft hiszen az-átok, nem *m* azt, mit *vallat a-fzáj-al*. 4032 Bizony az-ördög-nél
gonoszab: rosszab-is; ám anak 4033 több hite van; s hiszi, hodj *ISTEN Fia* lédjén
a-KHRISTUS. 4034 Ez pedig azt sém hiszi, hodj *JÉ'SUS volna* akár-hol. 4035 Olj'k,
à 'sákja helyett, mind à-gyomrába, hasába, 4036 tölti a-*fok* tudományt: s holtig *sém*
győzi böfögni. 4037 Mind e'-féle az, à-ki *merő nyák-al* jöve-viszizá. 4038 Homloka
ránczos igen: s a-fzemöldököt hūza nagyon fél. 4039 Czirkalmának az-édj'k lábát à-*lába*
hüvelykén 4040 tartja, s ugj vonogat *horgas liniákat* a-más'k-al 4041 à-*szēmein-fēljül*.
Még *sém horgassak* eléggé! 4042 Mi a célja néméljnek a-nyelv tanulásában? [364] |
Már a-*hasára* veti: s onnan sém tetszik eléggé! 4043 Immár az-*állára*: de még sém
tetszik a-kéz-ív! 4044 Már moft az-*ajakára*: de még sém tetszik eléggé! 4045
A-felsőre-s: még sém igen horgas a-fzivárvány. 4046 Moft már az-*órrára*: de még èz-el
sém élégszik. 4047 Vonja *kezével*-is à-két' kéz-ívet erőssen: 4048 fzíntén mind
édj-másra nyomódik *a-homlokon à-ráncz*:

4048 em. à-*ráncz*:

	Némeljik halafánta megúnja <i>a borjukat</i> itthonn: ugy gondolja, talám <i>Ámos</i> fog lenni belőle: mind ott kinn s itthonn <i>tőbet</i> vesz a borjai árrán: s majd őmagát inkább 's <i>borjúzza</i> , borozza, <i>porozza</i> .	4050
Mi a célja né- meljnek a nyelv tanulásában?	Némeljik pedig ilj véggel szalad el-ki kevéssé; hogy <i>két</i> avagy <i>három Nyelvet</i> kapjon az inyéhez. Nagy becsülett ez, <i>Lipsia!</i> , <i>Vittemberga!</i> tenéked! Néked 's szép becsülett, <i>Bazsilea!</i> <i>Gyéneva!</i> <i>Páris!</i> <i>Pávia!</i> <i>Pádva!</i> <i>Velentze!</i> tenéked 's drága becsülett! Mi vala néki a célja? avagy mí benne a haszna? Ez; hogy a szószaporítgattásra való nagy ajándék benne van ollj mértékbe miként az asszonyi népben. Ez hiba hagyján volna szegény nyavalyásba! lehetne még ezt tűrni. Szavát ám hagy'd szaporítsa! megúnja: vagy restelli; mivel némeljkor fázik az ajka: történik sokféle egyéb akadályja egyébkor 's.	4055
Éles nyelvű. Tet- tetes	Ezt nyeri némeljik vele; hogy <i>megszokja</i> azáltal néha, mikor tompúl, <i>nyelvét köszörül</i> ni fogához.	4060 4065

4049 halafánta] lásd az 1565. sorhoz írt jegyzetet a 129. oldalon

4050 *Ámos*] *Ámósz* (*Ámosz*) (kis)próféta az *Ószövetség* róla elnevezett könyve szerint egyszerű pásztorként kapott elhivatást a prófétálásra.

4052 őmagát] önmagát

4055–4057 A városok sorrendjükben: Lipcse, Wittemberg, Bazel, Genf, Párizs, Pávia, Pádova, Velence. Feltűnő, hogy Kalmár a kor híres protestáns egyetemei mellett katolikusokat is felsorol. Ehhez lásd még a *Post Scriptum* 211. sorához írt jegyzetet a 322. oldalon.

4049 Némeljik halafánta meg-únja *a-borjukat* itt-honn: 4050 ugj gondolja, talám *Ámos* fog-lenni belőle: 4051 mind ott-kinn s itt-honn *tőbet* vész a-borjai árrán: 4052 s majd ő-magát inkább-'s *borjúzza*, boròza, *poròza*. 4053 Némeljik pedig ilj vég-el szalad-el-ki kevéssé; 4054 hodj *két* avagy *három Nyelvet* kapjon az-inyé-héz. 4055 Nagy becsülett ez, *Lipfia!*, *Vittemberga!* ténéked! 4056 Nékéd-'s szép becsülett, *Ba'silea!* *Gyéneva!* *Páris!* 4057 *Pávia!* *Pádva!* *Velentze!* ténéked-'s drága becsülett! 4058 Mi vala néki a-célja? avagy mí bene a-haszna? 4059 Ez; hodj a-fzô-fzaporítgattásra-való nagy ajándék 4060 benne van ollj mértékbe mi-ként az-afzfzónji népben. 4061 Ez hiba hagyján-vólna szegény nyavalyásba! lehetne 4062 még ezt tűrni. Szavát ám hagy'd szaporítsa! még-únja: 4063 vagj réstelli; mivel némelj-kor' fázik az-aj'ka: 4064 történik fok-féle egjéb akadáljja egjéb-kor-'s. 4065 Ezt nyeri némeljik vele; hodj *még-fzokja* az-által 4066 néha, mikor' tompúl, *nyelvét köszörű'lni fogá-hoz*.

4052 em. ő-magát

Hagyján légyen ez is! Lészen valahára idővel
vége a gyilkosnak 's. Maga még ömagát megölendi.
 A köszörű kövön elkopik a nagy nyelve sokára.
 Azt azután több soha *nem* nyujthatja *fogán kül*. 4070
 Mind holtig szúrd'galja (*), metélgeti, a maga inyét.
 Az iljen ellenségtől nem is annyira félhetsz,
 mint a *tettetés áspistól*, ki a fűnek alatta
 lappang: vészi magát *szint'* a zöldjének alája.
 Ez a szokás: *kettős nyelvvel* fordul haza *némelj'k*. 4075
 Némelj'ket, tudjuk, hogy *az áspis* tojta ki 's itthonn.

- * Köznyelven *szúrdolja*, a *szúrdogalja* lerövidült alakja. A *d* hang, amit a jó hangzás kedvéért illesztettek a szótökhöz, másutt ugyancsak a jó hangzás kedvéért marad el. A *szúrkálja* helyett mondják. A jó hangzás miatt beszúrt *d*, ahogyan már utaltunk rá, a gyakorító képzős igéknél a *gál*, *gél*-lel szokott együtt állni, és az utána álló mássalhangzót magához hasonítja a *szúrkálja* és más szavak esetében. Így például: *irdogál* az *írkál*-ból képzett *írdokál* helyett. Ugyanígy: *vagdal*.

4068 ömagát] önmagát

4069 Egyrészt utalás a *csoda*, *hogy el nem kopik a nyelve* máig ismert szólásunkra, másrészt parafrazeálja az *úgy jár a nyelve, mint a malomkorong* szólást, amennyiben a köszörű és a malomkorong hasonlóságának alapja a gyors, körkörös mozgás.

4070 *fogán kül*] ti. a fogain kívülre

4073 *áspistól*] viperától

4074 *szint'*] szinte

4076 *áspis*] áspiskígyó, vipera

4067 *Élēs nyelvű. Tettetēs. [365]* | Hagyján-lédjēn ez-īs! Lēszen valahára idō-vel 4068 *vége a-gyilkosnak*-'s. Maga még ō-magát mēg-ōlēndi. 4069 A-kōszörű' kōvōn el-kopik à-nagy-nyelve fokára. 4070 Azt az-után több foha *nēm* nyujthatja *fogán-kül*. 4071 Mind hōltig fzurđ'galja (*), metélgeti, à-maga inyét. 4072 Az-iljen ellenfēgtōl nēm-is anjira félhetsz, 4073 mint à-tettetēs *áspistól*, ki a-fűnek alatta 4074 lappang: vēszi magát fzint' à-zōldjének alája. 4075 Ez a-fzokás: *kettős nyelv-el* fordul haza *némelj'k*. 4076 Némelj'ket, tudjuk, hōdj *az-áfpis* tojta-ki-'s itt-honn.

- * Vulgo, *szúrdolja*: contractum ex *szúrdogalja*. *D*, quod prius euphoniae gratia fuit adfcitum, itidem euphoniae caufa excluditur aliis. Id autem dicitur pro *szúrkálja*. Euphonicum *d*, quod, uti obcupauimus, Verborum frequentatiuorum adfectioni *gál*, *gél*, amicum esse folet, iubet sequentem consonam in Verbo *szúrkálja*, aliis que, fibi comsonare. Sic *irdogál*, pro *írdokál*, ab *írkál*. Sic *vagdal*.

4068 em. *ō-magát* 4072 em. *anjira*

Kérlek igen, Szívem, *ama Letzkét* adjad elébe!
 Azzal letzkéztessd addig; míg az *Ny*-re kerülénék.
 Azzal a *két három Nyelvvvel* ím ezt nyeri oljik:
 ugy sem tudja, miként azelőtt, a szépp *Anya Nyelvvét*. 4080
 Már *vele* nem gondol: ha egyszer elejti, felejti.
 Láss'd ama *Barbarus*, így mondom vala, *H-ng-r-s* embert!

Haszna az Anya- Tejnek Te pedig, én Szívem, tudván, hogy *jóra nevelted*
 az én Véremet, a te kegyes Csemetédet, ezekben;
 nem félhetsz soha, hogy megcsalhasson a reménség: 4085
 néked igen 's örömdre fog élni ő *ebben az egyben* 's.
 Még szájába vagy az ízi az *Anyja Tejének*.
 Attól *hízott meg* s lett olljan erős piros ember!
 Attól ollj *szemes!* ollj *kedves* s *kívánatos Ajkú!*
 Attól ollj *eleven!* s *minden munkára* serény s kész! 4090
 Kész kész, hogy *szolgáljon* az *ÚRnak*, a szent JEHOVÁnak.
 Kész kész, hogy *szolgáljon* igen híven a Királynak.
 Kész, hogy *szolgáljon* igazán holtig a Hazának.
 Kész mindennek eléb *szolgálnia*, mint *őmagának*.

4077 *ama Letzkét*] Nem fejthető meg egyértelműen, hogy milyen leckére utal a szerző.
 4078 míg az *Ny*-re kerülénék] Az említett *Ny* feltehetőleg a *nyelvet* jelenti, ezért nem
 kizárt, hogy a korábban a magyar nyelvvel kapcsolatos sorokra utal ezen a helyen. Lásd
 ehhez a 173. oldalon kezdődő argumentumokat.

4082 Lásd a *Barbarussá lett Magyar* argumentum alá írt sorokat a 188. oldalon.

4082 *H-ng-r-s*] Hungarus

4087 *Anyja Tejének*] értsd: anyanyelvének

4089 *szemes*] körültekintő, ügyes, szemfüles

4094 *őmagának*] önmagának

4077 Kér'lek igen, Szívem, *ama Letzkét* adjad elébe! 4078 Azzal letzkéztess'd addig;
 míg az-*Ny*-re kerülénék. 4079 Azzal a-*két*' *három Nyelv-el* ím' ezt nyeri oljik: 4080
 ugj sém tudja, mi-ként az-előtt, à-*szépp Anya-Nyelvvét* 4081 Már *vele* nem gondol: hà
 édjfzér el-ejti, felejti. 4082 Láss'd ama *Barbarus*, igj mondom-vala, *H-ng-r-s* embert!
 4083 Tè pedig, èn Szívem, tudván, hodj *jóra nevelted* 4084 az-èn-Véremet, à-tè-kedjës
 Csemetédet, ezékben; 4085 Haszna az Anyja-Téjnek. [366] | nem félhetsz foha, hodj
 még-csalhasson a-reménfég: 4086 nékéd igen-'s örömdre fog-élni ő *eben az-éjben*-'s.
 4087 Még fzájába vadjon az-ízi az-*Anyja-Tejének*. 4088 Attól *hízott-még* s lett olljan
 erős piros embër! 4089 Attól ollj *szëmës!* ollj *kedves* s *kívánatos Ajkú!* 4090 Attól
 ollj *eleven!* s *mindèn munkára* sërény s kész! 4091 Kész kész, hodj *szolgáljon* az-*URNak*,
 a-fzent JEHOVÁnak. 4092 Kész kész, hodj *szolgáljon* igen híven a-Királynak. 4093
 Kész, hodj *szolgáljon* igazán holtig a Hazának. 4094 Kész mindennek eléb *szolgálnia*,
 mint *ő*-magának.

Nosza tehát, Szívem, adj szüntelen, adj neki ösztönt! 4095
Ösztönözöd; ha minden *előmentének* örülsz ám.
Ösztönözöd; ha magad 's a munkájába segited.
Ösztönözöd; ha egyébnek 's azt dicséred elége.
Ösztönözöd; ha másokat is *ugyanarra*, napokként,
serkentesz minden jó igyekezettel, erővel. 4100

Az Anya Nyelvet
gyakorolni

Nosza, nosza, *Magyarom!* én Vérem! *Szülte*
Hazámnak!
nyissd meg a szép bölcs szádat *igaz Fia* kedves
Anyánknak!
nyujtsd ki serény kezedet *kedvelt Magzatja Atyádnak!*
s tudd meg a nagy erejét a *Magyar Pennának, Ajaknak!*
Nosza *szemelj*, aki szült annak szájára, szemére! 4105
Nosza vigyázz, ki nevelt annak nyelvére, kezére!
Nosza mutassd meg, ha vagy-e jó nevelte apádnak!
hogy ne légy hijjába való szoptatta anyádnak.
Szólj s irogass bölcsenn arról, *ki, mi, van az Egekben.*
Elmélkedj s irogass arról, ami van a *vizekben.* 4110
Irj arról, ami a *földön van minden helyekben.*
Irj arról *ami volt*; s aminek meg *kellene lenni.*
Irj arról, amiből *épülést* fog ki-ki venni.

4096 *előmentének*] előmenetelének

4099 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon

4104 *Magyar Pennának, Ajaknak*] magyar nyelvű írásnak és beszédnek

4105 *szemelj*] itt: figyelj

4095 Nofza tehát, Szívem, adj szüntelen, adj neki ösztönt! 4096 Ösztönözöd; ha
minden *elő-méntének* örülsz ám. 4097 Ösztönözöd; ha magad-'s a munkájába segited.
4098 Ösztönözöd; ha egyébnek-'s azt dicséred elége. 4099 Ösztönözöd; ha másokat
is *ugyan-ára*, napok-ként, 4100 férkentesz minden jó igyekezéssel, erővel. 4101
Nofza, nofza, *Magyarom!* én Vérem! *Szülte Hazámnak!* 4102 nyiss'd-még a szép bölcs
szádat *igaz Fia* kedves *Anyánknak!* 4103 nyujts'd-ki serény kezedet *kedvelt Magzatja*
Atyádnak! 4104 s tudd-még a nagy erejét a *Magyar Pennának, Ajaknak!* 4105 Nofza
szemelj, a-ki szült annak szájára, szemére! 4106 Nofza vigyázz, ki nevelt annak nyelvére,
kezére! 4107 Nofza mutass'd-még, ha vadj-è jó nevelte apádnak! 4108 hodj nè
lédj hijjába-való szoptatta anyádnak. 4109 Az Anya-Nyelvet gyakorolni. [367] | Szólj
s irogass bölcsenn arról, *ki, mi, van az-Egekben.* 4110 Elmélkedj s irogass arról, a-mi
van a *vizekben.* 4111 Irj arról, a-mi a *földön van minden helyekben.* 4112 Irj arról
a-mi volt; s a-minek meg *kellene lenni.* 4113 Irj arról, a-miből *épülést* fog ki-ki venni.

Irj, kérlek, *magyarúl!* óh irj, Magyarom, de *magyarrúll!*
 Irj, a mikép tetszik, *szabad Írással*, *ava' (*) Verssel.* 4115
 Lépj, ha akarsz, *kötözött*, *va' szorított lábbal*, akár mint.
 De, ha ugyan teheted, mindenkor lépj *kötözöttel*.
 S ami időn látod; másnak kedvesb a *szorított*;
 mert könjebb: engedd, szabadon *fusson* *av' ugorjon*.
 Ha veszed eszbe; nevet csak ezért; *te nem érsz vele:* 4120
 hallgass.
 Csak hallgassd el: avagy próbáltassd véle *e lépést*.
 Hogyha észre vejéndi magát: meg-nyerted az embert.
 Hogyha nem engedhet: te csak engedj meg neki mindjárt:
 mert valamelj gyarló *indúlat uralkodik* abban.

- * Csak az időmértékes versekben lehet a *va'*, *ava'* alakokat használni *vagy*, *avagy* értelemben, és ahol szükséges, magánhangzók előtt a *av'* alakot. Régen ugyanis így használták: *va*, *ava*, *av*; kezdetben a zsidók és mások a t-^v (*va*, *ve*); később pedig a t-^{av} (*av*) használták. Amiként ezen alakok eredete különböző, úgy különbözött egymástól a régieknél a *va* (*ava*) és az *av* értelme, és ugyanígy szükségszerűen különbözik a mai *vagy*, *avagy* alakoké. Mindenesetre olykor felcserélhető voltak a *Gye*, *gy* alakokhoz hasonlóan.

4115–4116 *A Prodrōmus... De Metro* fejezetének legelején (183) fogalmazza meg ugyanezeket a gondolatokat: „*Versa seu metrica Oratio* mihi dicitur duplex: *stricta et ligata*. *Strictam* voco, quae *rhythmici* solum et *numeri syllabarum* habet rationem; *quantitatis* vero nullam. *Ligatam* autem, quae ad *leges quantitatum* atque *pedum* poeticorum est composita.” Tehát, a *szabad*, szabályszerű megkötések nélküli nyelvhasználat áll egyrészt szemben a *metrikussal*, ami szintén kétféle lehet: rímes, szótagszámláló (*strictus-szorított*) és időmértékes (*ligatus-kötözött*).

4121 *e lépést*] ti. az időmértékes verselést

4122 Hogyha észre vejéndi] amikor észre fogja venni

4114 Irj, kérlek, *magyarúl!* óh irj, Magyarom, de *magyarrúll!* 4115 Irj, a-mikép tetszik, *szabad Írás-al*, *ava' (*) Vers-el.* 4116 Lépj, ha akarsz, *kötözött*, *va' (*) szorított lábbal*, akár-mint. 4117 De, ha ugyan tehetéd, mindenkor lépj *kötözött-el.* 4118 S a-mi-időn látod; másnak kedvesb a-*szorított*; 4119 mert könjebb: enged'd, *szabadon fusson* *av' (*) ugorjon.* 4120 Ha vészéd-eszbe; nevet csak ez-ért; *të nem érsz-vele:* hallgass. 4121 Csak hallgass'd-el: avagy próbáltass'd véle *e'-lépést.* 4122 Hodj-hà észre-vejéndi magát: még-nyerted az-embért. 4123 Hodj-ha nem engedhet: të csak engedj-még neki mindjárt: 4124 mert valamelj gyarló *indúlat uralkodik* ában.

- * *Licebit non nifi in ligata dicere va', ava'; et, ubi requiretur, ante vocales, av', pro vagj, avagy.* Antiquis enim in uv fuerat *va*, *ava*, *av*: primum quidem ab Hebraeorum aliorum que ^v *va*, *ve*; posteriora uero ab eorumdem ^{av} *av*. Vti Origines ipse ab inuicem diferunt: ita antiqui *va* (*ava*), et *av*, diuerfa fuit; sic etiam hodierni *vagj*, *avagy*, diuerfa plane debet esse ratio. Poterunt tamen aliquando permutari. *Gye*, *gy*, iuxta.

Nyerj te magadnak *időt*: a dolog mint hozza magával.
Szánj e dologra 's *időt*: az idő mint hozza magával. 4140
Minden két heteken írhat *százz verset* av' *ötvennt*.
Másnak is adj ösztönt: s íráss *hússzat* va' *kevesbet*.
A *negyedik* s *tizedik* Magyarunknak is adj, nosza, ösztönt:
s íráss vagy írássatass vele *tízzet* av' *öttöt*.
Nyerj te magadnak *időt*: s *elmélkedj szépen*, erőssen: 4145
s minden gondolatod *magyarán* ír meg; de *magyarránn*:
adjad elő elmésen, igen fontossan, eszessen!
Nem múlathat a Versírással ez Autor Verseket ám *helyesebbeket* is írhattok *ezeknél*.
Envelem e pontban soha ne gondoljatok! óh ne!
Nincs nekem *mindenre időm*: néktek van *időtök*. 4150
Nem győzők magam el mindent: de ti győztök *idővel*.
Mindent, amit ezen *szemeim megláttak* a földön;
s mindent, amit ezen *füleim hallottak* akárhol;

4141 av'] avagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4142 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4146 Kalmár művének *De Metro* fejezetében a 201. oldalon kifejti, hogy a mássalhangzók duplázásával megváltozik az eredeti szó jelentése, pontosabban hangsúlyosabbá, erőteljesebben kifejtetté válik az eredeti jelentés. Példái közt hozza a *magyaránt* is: „*Magyarránn*, utique significanter, ac diserte, plane significanter ac explicite, significantissime, expressissime. Caet. distinguendum a *magyarán*; item *magyarrán*, et *magyarránn*, uel *magyarránn*.” Lásd mindehhez még a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon.

4148 Nem múlathat a Versírással ez Autor] Az argumentumban a *múlat* ige – mivel nem tárgyias ragozása – '(el)mulaszt', '(el)mellőz' jelentésben áll. Vö. ezzel a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon.

4139 *Nyerj te-magadnak időt*: a-dolog mint hõza magával. 4140 *Szánj e' dologra-'s* *idõt*: az-idõ mint hõza magával. 4141 Minden két' heteken írhat *százz versõt* av' *õtvennt*. 4142 *Másnak-is* adj ösztönt: s íráss *hússzat* va' *kevesbet*. 4143 *A-negyedik* s *tizedik* Magyarunknak-is adj, nosza, ösztönt: 4144 s íráss vagy írássatass vele *tízzet* av' *öttöt*. 4145 *Nyerj te-magadnak időt*: s *elmélkedj szépen*, erőssen: 4146 s minden gondolatod' *magyarán* ír'd-még; de *magyarránn*: 4147 adjad-elõ elmésen, igen-fontossan, eszessen! 4148 Verseket ám *helyesebbeket-is* írhattok *ezek-nél*. 4149 En-velem e' pontban soha nè gondoljatok! óh nè! 4150 Nem múlathat a-Vers-írással ez Autor. [369] | Nincs nekem *mindenre időm*: néktek van *idõtök*. 4151 *Nem győzők magam el mindent*: de ti győztök *idővel*. 4152 Mindent, à-mit ezen *szemeim még-láttak* a-földön; 4153 s mindent, à-mit ezen *füleim hallottak* akár-hol;

4152 em. *még-láttak*

s mindent, amit igen jól *megkísérte* az elmém;
mind azokat, monddom, ha lehet, *meg kell* nekem (*) 4155
írnom.

Foglalatos vagyok ebben; *amit* már *ennyi utamban*
eszrevevék, *kétszáz negyven hol'napnak* alatta;
s eszre lehet vennem *harmintzhatig*; addig ha élek;
hogy azokat, monddom, fordíthassam *köz haszonra*;
mind amit ám megkísértett *e szem, e fül, ez elme*. 4160
Sok szó kell nékem: s szükséges *a sokra a sok szó*.
Nincsen időm hajhászva keresnem *az őzet az erdőn*.
Nincsen időm sétálva vadásznom *a nyúlat a bokron*.
Nincsen időm annyit lesegetnem *a fürjet a síkon*.
Nincsen időm múlátva halásznom *a pontyot a tóban*. 4165
Nincsen időm, *sok időt* eltöltve, *múlatnom a dolgon*:

- * Nem hallgathatom el azt, hogy vannak bizonyos *gyenge* és *viszketeg* magyarok, mondhatnám inkább *magyarocskák*, avagy *magyarkodók*, akik nem képesek, vagy nem akarják megérteni, hogy ezek a kifejezések: *meg kell írnom, meg kell nekem írnom, meg kell énnekem írnom, meg kell nekem írni*, vagy más hozzájuk hasonlók, teljességgel különböző értelműek.

4154 *megkísérte*] megpróbált, megkísérelt

4157 A szerző 240 hónapig, tehát 20 évig tartó utazásaira utal.

4157 *hol'napnak*] holdnapnak, tehát: hónapnak

4161 Az ebben a sorban, illetve a következőkben megfogalmazott gondolatok mind levezethetők Kalmár más műveiben kifejtett nyelvelméletéből.

4165 *múlatva*] időt töltve; lásd a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon

4154 s mindent, à-mit igēnjól *mēg-kifērte* az-elmém; 4155 mind azokat, monddom, ha lehet, *mēg-kēll* nekēm (*) *írnom*. 4156 Foglalatos vadjok e'ben; *a-mit* már *e'nji útamban*
4157 eszre-vēvék, *kēt'-fzáz negyven hōl'napnak* alatta; 4158 s e'fzre-lēhet-vēnnēm *harmintz-hatīg*; à-dīg ha élék; 4159 hodj azokat, monddom, fordíthassam *kōz haszonra*;
4160 mind a-mit ám mēg-kisértēt e' *fzēm, e' fül, ez elme*. 4161 Sok fző kell nekēm: s fzőkfēgēs *a-fokra a-fok fző*. 4162 Nincsen időm hajhászva keresnēm *az-ōzet az-erdőn*.
4163 Nincsen időm fētálva vadásznom *a-nyúlat a-bokron*. 4164 Nincsen időm ànjit lesegetnēm *a-fürjet a-síkon*. 4165 Nincsen időm múlátva haláfznom *a-pontyot a-tóban*.
4166 Nincsen időm, *fok időt* el-töltve, *múlatnom a-dolgon*:

- * Tacere non possūm; *subleptos*, eosque *prurientes*, quosdam *Hungaros*, dixerim potius *Hungarulos*, aut *hungarifantes*, non posse, aut nolle, capere, quod enunciationes istae, *mēg-kēll írnom, mēg-kēll nekēm írnom, mēg-kēll énnēkēm írnom, mēg-kēll nekēm írni*, aliae ue his iisdem fimiles, mentis fīnt plane diuerfae.

s nincsen idóm *gondal kikeresnem* a szókat a nyelvben.
 Ám, Isten neki, *ami jó a szájamra*, kimondom.
 Nem 's akarom gátolni *foljását annyi vízemnek*:
 hagy *foljjon szabadon*; míglen megtelnek az *árkok!* 4170
 Fel kell jegyezni
 minden szót a
 nyelvünkben!
 Ami időn nógatlak *ez építésre*: jegyezd meg.
 Hordj ide mindenféle *matéria dolgot* először:
fát, köveket, téglát, fővenyet, meszet, és vizet, ónat 's;
 ugy *rezet, és vasat*; ugy *polyvát, s agyagot*; neki mázat 's;
 ugy *zsindelet, s cserepet*; s *deszkát, szalmát, ava' nádat*; 4175
 ugy *szegeket*; s *enyvet, szurkot*; s ugy *ezüstöt, aranyt is*.
Kőt mondék. *Hányféle követ* kaphatsz a hazában!
Fát 's mondék. *Sokféle az is!* csak hordj ide mindent.
Nem marad, elhigy'd, egy mogyoróni, dióni, *hiába*.
A szálkányit ugyan *elhúllatjuk*. Csak el is húll. 4180
S a mogyorónyt emitt amott potyogatjuk *az úton*.
A mester hasznát veszi: az sem lészen *hiába*.
 Majd megtölti *a vermet, a gödröt, az utat, az útszát*.
 Mondom azért, *minden szókat* szedj öszve magadnak!
 Egy is, *akárhonnan kapod*, el ne maradjon azokból. 4185

4173 *ónat*] ónt

4174 *polyvát*] A polyva (pelyva) a gabonák magtermését borító könnyű burok, ami a cséplés után visszamarad. Agyaghoz, sárhoz keverve faltapasztásra használták.

4175 *ava'*] avagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4167 s nincsen idóm *gond-al ki-keresnem* a-fzókat a-nyelvben. 4168 Ám, Isten neki, *à-mi jó à-fzámra*, ki-mondom. 4169 Ném-'s akarom gátolni *foljását ànji vízemnek*:
 4170 hagy'd *foljjon szabadon*; míglen meg-telnek az-*árkok!* 4171 Fél kell jegyézni
minden szót a-nyelvünkben! [370] | Ami-időn nógat'lak *ez építésre*: jegyéz'd-még. 4172
 Hordj ide minden-féle *matéria-dolgot* először: 4173 *fát, köveket, téglát, fővenyet, meszet,*
és vizet, ónat-'s; 4174 *ugj rezet, és vasat*; *ugj polyvát, s agyagot*; neki mázat-'s; 4175
ugj zsindelet, s cserepet; s *déskát, szalmát, ava' nádat*; 4176 *ugj szégeket*; s *enyvet,*
szurkot; s *ugj ezüstöt, aranyt-is*. 4177 *Kőt* mondék. *Hány-féle-követ* kaphatsz a-hazában!
 4178 *Fát-'s* mondék. *Sok-féle az-is!* csak hordj ide mindent. 4179 *Ném marad*, el-hidj'd,
 edj mogyoróni, dióni, *hiába*. 4180 *A-fzálkányit* ugjan *el-húllatjuk*. Csak el-is húll. 4181
S a-mogyorónyt emitt amott potyogatjuk *az-úton*. 4182 *A-mester* hasznát veszi: az
 sém lészen *hiába*. 4183 Majd meg-tölti *a-vermēt, a-gödröt, az-utāt, az-útszāt*. 4184
 Mondom azért, *minden szókat* szédj-öszve magadnak! 4185 Edj-is, *akâr-honnan kapod*,
 el-nē maradjon azokból.

S *mindenféle* külön *szóllás formáit* írass le:
szükség megvizsgálni: *tulajdonképen, egyéb kép 's,*
mit fogtak, s szoktak ma, jelteni, itt is, amott is.
Honnan eredtek azok? és micsoda *régi* szokásból?
Vagy minemű *újabb dolog adta előnkbe* s a szánkba? 4190

Jó ízűn s kedv-
vel való írás és
olvasás

Ami időn immár ezeket mind eszbe vehetted:
s úgy vagynak, valamint a két tíz újod, előtted:
meglássd, micsoda *jó ízűn* s könnyen írogathatsz;
mintha ugyan *lépés-mézben* levesedne a pennád!
mintha ugyan *színméz* cseppegve cseppegne ki abból! 4195
mintha ugyan *édes borral* elegyedne a téntád!
s ami időn kevered s *mértékléd tollal* a színét;
mintha a tengeri *szegfűnek* s az *arabja diónak*
a gyönyörű kedves *illatja* az orrodát *ütné!*
S ami időn írogatsz: úgy tetszik, mintha kinyitnád 4200
a ládát, amelj teli fűszerszámmal egészen;
s annak *egészséges szaga* hatna az orron az agyba!

4186–4190 Kalmár a szövegrészben a szavak jelentésének vizsgálatával kapcsolatos nézeteit sorolja, melyek más, nyelvelméleti munkáiban is megtalálhatók.

4192 két tíz újod] a két kezeden az összesen húsz ujjad

4198 tengeri *szegfűnek*] Biztos, hogy nem a virágállatok osztályába tartozó, hűvösebb, part menti tengervizekben előforduló *tengeriszegfűről* van szó. S nem is a bizonyos vidékeinken *tengeri szőlőnek* nevezett ribizliről. Valószínűleg inkább vagy a *szegfűborsról* vagy a *szegfűszegről* ír Kalmár.

4198 *arabja diónak*] Feltehetően a *szerecsendióról* van szó.

4201 fűszerszámmal] fűszerrel

4186 S *minden-féle* külön *szóllás formáit* írass-lé: 4187 *fzűkfég* még-vi'sgálni:
tulajdonképen, egyéb-kép-'s, 4188 *mit fogtak, s szoktak ma,* jelteni, itt-is, amott-ís.
4189 *Honnan eredtek azok?* és micsoda *régi* szokásból? 4190 Vagy mi-nemű *újabb dolog*
adta előnkbe s a-fzánkba? 4191 A-mi-időn immár ezeket mind eszbe-vehetted: 4192
s úgy vadznak, valamint a-két'-tíz újod, előtted: 4193 még-láss'd, micsoda *jó ízűn* s
könnyen írogathatsz; 4194 mint-ha ugyan *lépés-mézben* levesedne a-pennád! 4195
mint-ha ugyan *színméz* cséppégve cséppégne-ki a-ból! 4196 mint-ha ugyan *édes bor-al*
elegjedne a-téntád! 4197 s a-mi-időn kevered s *mértékléd toll-al* a-fzínét; 4198
mint-ha atengeri *szeg-fűnek* s az-*arabja-diónak* 4199 Jó ízűn s kedvel-való írás és
olvasás. [371] | a-gyönyörű kedves *illatja* az-örrodát *ütné!* 4200 *S a-mi-időn írogatsz:*
ugj tetfzik, mintha ki-nyitnád 4201 a-ládát, a-melj teli fű-fzérzfám-al egészen; 4202
s annak *egészfégés szaga* hatna az-örron az-agyba!

4186 em. *külön* 4189 em. *micsoda*

Még amidőn fogod is a papírost, írni akarván:
 mintha megértt citrom, va' narants is volna kezedben!
 S illatos a pennád végig színt' a koronáig; 4205
 mintha ugyan az igaz sáfrány közt volna letéve!
 S ami időn s valahányszor az írást olvasod: elhigy'd,
 mintha ugyan mézes s fűszerszámos eledellel
 táplálnád magadat! s a szádban volna az ízi;
 ami időn arról elméledsz, éjtszaka, nappal! 4210
 Ugy vagyon ez épen: mint az Ánglusnak az étel
 sokkal jobb ízűn esik, én vagyok erre bizonyság,
 ha az evés közben számlálja a bennevalókat:
 micsoda mértékben vagyon a sava, borsa, eczetje,
 vagy bora; s a mézi, s szerecsen szegfüve, diója. 4215
 De helyes! Így van a rendi! Találta ám! ezt is! amazt is!
 Gazdagon a sáfrány! Megtudták adni az izét!
 Ami időn ezeket számlálja: valóba magának 's
 ugy tetszik; hogy ugyan hízik vele jobban a teste!
 színtugy teljesedik, s kipofúl a gyenge pofája! 4220
 színtugy kezd jobban megtelni, pirúlni, az ajka!
 s a szépen forgó szemei színt' égnek a lángtól!

4204 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4205 színt'] szinte

4206 igaz sáfrány] A híres – és híresen drága – sáfrány a Jőféle sáfrány (Crocus sativus).
 Ezt főzés során – éppen ára miatt – gyakran helyettesítjük Sáfrányos szeklicével (Carthamus tinctorius). Kalmár ezért használja az igaz jelzőt, ezzel utalva a Jőféle sáfrányra.

4214 sava] sója

4220 kipofúl] tkp. kipofásodik

4222 színt'] szinte

4203 Még a-midőn fogod-is a-papírost, írni akarván: 4204 mint-ha még-értt citrom,
 va' narants-is volna kezedben! 4205 S illatos à-pennád végig színt' à-koronáig; 4206
 mint-ha ugyan az-igaz sáfrány közt volna letéve! 4207 S a-mi-időn s valahányszor
 az-írást olvasod: el-hidj'd, 4208 mint-ha ugyan mézes s fű-fzérzfámos eledél-el 4209
 táplálnád magadat! s a-fzádban volna az-ízi; 4210 a-mi-időn arról elméledsz, éjtfzaka,
 nappal! 4211 Ugy vadjon ez épen: mint az-Ánglusnak az-étel 4212 sokkal jób ízűn
 efik, én vadjok e're bizonyfág, 4213 ha az-évés-közben számlálja a-béne-valókat: 4214
 micsoda mértékben vadjon a-fava, borsa, eczetje, 4215 vagy bora; s à-mézi, s fzerecsën
 fzég-füve, diója. 4216 De helyes! Így van a-rëndi! Találta ám! ezt-is! amazt-is! 4217
 Gazdagon à-sáfrány! Még-tudták adni az-izét! 4218 A-mi-időn ezeket számlálja: valóba
 magának-'s 4219 ugj tetfzik; hodj ugyan hízik vele jóban a-teste! 4220 fzínt-ugj
 teljesedik, s ki-pofúl à-gjenge pofája! 4221 fzínt-ugj kezd jóban még-telni, pirúlni,
 az-aj'ka! 4222 s a-fzépën forgó fzemei fzínt' égnek a-lángtól!

Szép s fontos be- *Igy kell hát, Magyarom, én Vérem, drága Barátom!*
széd. Néhány *igy kell, így, magadat gyakorolva gyakorlanod ebben!*
nagy erejű új szók *Mind egymásra való képest tusakodnotok igy kell!* 4225
Igy tusakodva reá mehetünk még arra 's idővel;
minden igénk jeleseb s szebb lészén a Francia Mot-nál.
Igy leszen, elhiggyed, kedvesség szép ajakidban.
Igy leszen, elhiggyed: ha tekinti s itéli az ember
mind erejét a Magyarr szállásodnak, vagy igédnek, 4230
mind pedig annak, amit a jelent, fontos nyomatékját:
igy leszen, ezt mondom, Magyarom, én drága Barátom,
hogy a te mondásod gyönyörű, s alkalmas, ékes,
s kellemetes, s illős lészén; s ugy illik a szádban;
mint az ezüst rostélyban a szép arany alma hogy illik. 4235

Már buzog a szívem! mindjárt áldásra fakad ki!
Mint a sebes patakot, színt' önti ki szájam az áldást:

4225 *egymásra való képest tusakodnotok*] egymással vetekednetek, tkp. disszerálnotok;
lásd a 31. sorhoz írt jegyzetet a 41. oldalon

4227 *Francia Mot-nál*] a francia szónál, tkp. beszédnél

4230 *Magyarr szállásodnak*] A magyar szólás kifejezés itt és máshol is a műben nem
szólásmondás jelentésben áll, hanem mint terminus a magyar nyelven való megszólalást,
gondolatközlést jelenti.

4231 *amit a jelent*] amit az jelent

4235 *arany alma*] A konyhaművészetben az *aranyalma* kifejezés a sült almát is jelent-
heti. A nyers gyümölcsre vonatkozva jelölhette a birs(almát), a különböző golden típusú
almafajtákat, de még a narancsot is.

4237 *színt'*] szinte, szintűgy

4223 *Igy kell hát, Magyarom, én Vérem, drága Barátom!* 4224 *igy kell, így, magadat*
gyakorolva gyakorlanod e'bben! 4225 *Mind edj-másra-való képest tusakodnotok igy*
kéll! 4226 *Igy tusakodva reá-mehetünk még arra-'s idővel;* 4227 *Szép s fontos befzéd.*

Néhánj nagy erejű új fzók. [372] | minden igénk jeleseb s szépb lészén a-Francia Mot-nál.

4228 *Igy lészén, el-hidjed, kedveség szép ajakidban.* 4229 *Igy lészén, el-hidjed: ha*
tekinti s itéli az-embër 4230 *mind erejét a-Magyarr fzóllásodnak, vagj igédnek,* 4231

mind pedig annak, a-mít a-jelént, fontos nyomatékját: 4232 *igy lészén, ezt mondom,*

Magyarom, én drága Barátom, 4233 *hodj a-té-mondásod gyönyörű, s alkalmas, ékes,*

4234 *s kellemetés, s illős lészén; s ugj illik a-fzádban;* 4235 *mint az-ezüst rostélyban*

a-fzép aranj' alma hogj illik. 4236 *Már buzog a-fzívem! mindjárt áldásra fakad-ki!*

4237 *Mint a-febës patakot, fzínt' önti-ki fzájam az-áldást:*

4226 em. idővel; 4228 em. el-hidjed 4229 em. el-hidjed

mert *teli* van *azzal*: *nyelvem* 's *forr* és *dagad* attól.
Két ajakam s a fogam nehezen tarthatja a *gátot*.
*Gátot a gátra tesz*ek még: még hagy'd tartsa kevésé. 4240

Hódolni, meghó- Néhány új szókkal kínállak, Atyámfia most is.
dolni, és britelni, Ám a többi után azokat 's vedd jó neven! óh vedd!
mit térszen? *Megsasol*, és *sasol*, *esztrágot*, s *frígyel*, teszi, *hódol*:
megnapol, és, *britel*, és, *szövetel*, ugyan azt tegye néked.
Tudhatod ám: széles értelmét végyed azoknak. 4245
Rájok nézve különbséget kell tenni közöttök.
Meg 's akarom *különös értelmeket* itt magyarázni.
Mint hogy a *hódol* (*) szót *Isten átkozta időben*,
kapták; ami időn *hó'doln*iók ama Pogányanak

* Jóllehet vannak németből kölcsönvett szavaink, ez mindazonáltal semmi esetre sem a *huld* szóból ered. Arra a korra kell tekintettel lenni, amelyből ránk maradt. Másként: *hó'dol*. A *huld* szóból a *holdalm*, *oldalm* szavaink jönnek, mai alakjában *oltalm*, a köznyelvben *oltalom*.

4240 A szerző, habár belekezdene már a művét lezáró áldásba, azt más mondandói miatt még későbbre halasztja.

4241 Atyámfia] (itt: azonos nyelvet beszélő) testvérem

4245 Tehát az előbb felsorolt kifejezések tágabb értelemben mind ugyanazzal a jelentéssel bírnak.

4247 *különös értelmeket*] szűkebb értelmüket

4247 magyarázni] lásd a 66. sorhoz írt jegyzetet a 43. oldalon

4248 (*)] A szó valójában a középelnémet *holden* ('szolgájává tesz; szolgai hűséget fogad') kifejezés átvétele.

4249 *hó'doln*iók] értsd: hódoln

4238 mert *teli* van *áz-al*: *nyelvem*-s *forr* és *dagad* atól. 4239 Két' ajakam s a-fogam nehezen tarthatja a-*gátot*. 4240 *Gátot a-gátra tesz*ek-még: még hagy'd tartfá kevésé.

4241 Néhány új *szók-al kínál*'lak, Atyámfia (*) most-is. 4242 Ám à-többi-után *azokat*-s véd'd jó néven! óh véd'd!

4243 *Még-fasol*, és *fasol*, *esztrágot*, s *frígyel*, teszi, *hódol*:
4244 *még-napol*, és, *britel*, és, *szövetel*, ugyan-azt tedje nekéd. 4245 Tudhatod ám: fzelés értelmét védjed azoknak.

4246 *R'ájok-nézve különbféget* kell tenni közöttök.
4247 *Még*-s-akarom *különös értelmeket* itt magyarázni. 4248 *Mint-hodj a-hódol* (*) fzőt *Isten átkozta időben*, 4249 kapták; a-mi-időn *hó'doln*iók ama Pogányanak

* *Etfi non defint uocabula*, a *Germanis mutuata*: huius tamen origo neutiquam eft ab *huld*. Aetatis, qua id obtinuit, habenda ratio. Alias *hó'dol*. Ab *huld* uenit *holdalm*, *oldalm*, hodie *oltalm*, uulgo *oltalom*.

4241 em. *kínál*'lak 4241 em. *Atyámfia* (*)

megkellett; s vették ez ígét az ő *Hold czimeréről*: 4250
 mi soha, jó Hazafi, ne éljünk véle egyébkor:
 csak mikor e *szomorú dolgot* forgatjuk előttünk:
 és mikor ám *valamelj ellenségről* van a szóllás;
 légyen *a testi* va' *lelki* akár. Példának okáért.
 „A *bűn*, a *test* s *Sátán* meghó'dol a *lelki Vitéznek*: 4255
 s, a *Sátán* meghóldolt a mi *Fejünknek* az *ÚR*nak:
 s, minden ő *lelki* gonosz *ellenségét* a mi *ÚRunk*,
 az *ÚR*, meggyőzvé, *meg is hó'doltatta* dicsőül.”
 Mí's, amidőn volnánk mind ellenségi *Őnéki*;
 akkor ugyan *meghó'doltunk* *vala* egyszer, *az egyszer*: 4260
 de immár *britelünk*; ama *Frígynek* *részesi* lévén:
 s *Néki* *britelni* fogunk holtig, az után is örökké.

Minthogy az embernek *soha nincs akarátja szerintén*,
 monddom, nincsen ama *hód'lás*: ez okon; ha jelented,

4254 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4255 *lelki Vitéznek*] A *lelki vitéz* kifejezés ezen a helyen a szövegösszefüggés szerint azonos jelentéssel bír, mint a korábban használt *belső ember* kifejezés (lásd a jegyzetet az 1747. sorhoz a 140. oldalon). Tehát az ember a *belső ember–lelki vitéz* által képes az isteni kegyelemben részesülni, hiszen az képes a Sátánt meghóldoltatni. Az idézőjelek használatának okát nem sikerült megfejtennem.

4259–4262 Tehát mi, még a kereszténységet fel nem vett pogány magyarok, egyszer, de csak egyszer kénytelenítettünk *meghóldolni* az Istennek: éppen akkor, amikor kereszténnyé lett a magyarság. Viszont azóta – bár a viszony értelemszerűen továbbra is alárendelt – nem lehet *hódlásról* beszélni, hiszen az Isten nem lehet ellenségünk. Ezért immár *britelünk*, amely szó etimonja Fekete Csaba nagyszerű felsimerése (FEKETE 1995.) alapján nem más, mint a héber *b'rit* vagy *b'erit*, ami magyarul: 'szövetség, frigy', így az *ama frigy* utalás itt az *Újszövetségre* vonatkozik.

4250 még-kellött; s vették ez-ígét az-ő-*Höld-czimeréről*: 4251 mi foha, jó Hazafi, né éljünk véle égjéb-kor': 4252 csak mi-kor' e' *szomorú dolgot* forgatjuk előttünk: 4253 és mikor' ám *valamelj ellenfégről* van a-fzóllás; 4254 lédjen *a testi* va' *lelki* akár. Példának oká-ért. 4255 „A-*bűn*, a-*test* s *Sátán* még-hó'dol a-*lelki Vitéznek*: 4256 s, a-*Sátán* még-hóldolt a-mi-*Fejünknek* az-*UR*nak: 4257 s, minden ő *lelki* gonosz *ellenfégét* a-mi-*URunk*, 4258 az-*UR*, még-győzvé, *még-is hó'doltatta* dicsőül.” 4259 Mí's, a-midőn volnánk mind ellenfégi *Ő-néki*; 4260 a-kor' ugyan még-hó'doltunk-*vala* edjfer, *az-edjfer*: 4261 de immár *britelünk*; ama *Frídynek* *részefi* lévén: 4262 s *Néki* *britelni* fogunk holtig, az-után-is örökké. 4263 Mint-hodj az-embérnek *foha nincs akarátja-fzerinten*, 4264 monddom, nincsen ama *hód'lás*: ez okon; ha jelentéd,

4253 em. a-fzóllás

hogy *magadat megadod, s térdet fejet hajtasz* a SASnak; 4265
 ezt te soha ne jelentsd azzal az *átkos igével*.
 Mert *amig élsz* azzal; nem tartlak *hívnek* a SAShoz:
ellene van *kényednek* a mostani drága Királyod:
 nem vagy *jó Hazafi*: s hamis ellenség vagy, hitetlen!
 Ám (*) a *Királyt nem féled*: imé nem féled az Istent. 4270
 Sasolni; s esztrá- Az *Eleid meghó'doltak*: te pedig ma *sasolj* már!
 golni Ezzel a szóval *igen magyarámn s nagy erőbe* jelenthet'd;
 hogy *önként megadod magadat s fejet hajtasz a SASnak*.
 De, minthogy a Királyodnak *több Népei* vagynak
te kívülled, mind annyi *lakos Birodalmiba* széljel; 4275
 akik mindnyájan *szövetelve sasolnak* a SASnak;
 te ne csak *szövetelj* va' *sasolj*; hanem, óh nemes *Esztrág*,
esztrágotj! ha akarsz *szövetelni, napolni* a Mennynek;

* Azt, hogy mennyire gazdag vagy kifejező ennek a szónak a jelentése, abból lehetne könnyen megtudni, hogy gyakran használják.

4265 SASnak] itt: a Habsburg uralkodóháznak

4266 az *átkos igével*] ti. a *hódolással*

4268 *ellene* van *kényednek*] nincs *kényedre*

4268 mostani drága Királyod] Mária Terézia

4270 Lásd az 1769–1772. sorokhoz írt jegyzetet a 142. oldalon.

4271 *Eleid*] elődeid

4276 *szövetelve*] itt: szövetségre lépve, *britelve*; lásd a jegyzetet a 4259–4262. sorokhoz a 288. oldalon

4277 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4277 *Esztrág*] gólya

4265 *hody magadat mēg-adod, s térdet fejet hajtasz* a-SAS-nak; 4266 ezt tē fohà
 nē jelēnts'd àz-al az-átkos igével. 4267 Mert *a-mīg élsz* az-al; nēm tart'lak *hívnek*
 a-SAS-hoz: 4268 *ellene* van *kénjēdnek* a-mostani drága Királyod: 4269 nēm vadj *jō*
Hazafi: s hamis ellenfég vadj, hitetlen! 4270 Ám (*) a-Királyt *nēm félēd*: imé nēm félēd
 az-Iftent. 4271 *Az-Eleid mēg-hó'doltak*: tē pedig ma *fasolj* már! 4272 Ezzel a-fzóval
igēn-magyarámn s nagy erőbe jelēnhet'd; 4273 Sasolni; s ēfztrágotj. [374] | *hody ōn-ként*
mēg-adod magadat s fejet hajtasz a-SAS-nak. 4274 De, mint-hody a-Királyodnak *tōb*
Nēpei vadjnak 4275 *tē kívülled*, mind ànji *lakos Birodalmiba* széljel; 4276 a-kik
 mindnyájan *szövetelve fasolnak* a-SASnak; 4277 tē nē csak *szövetēlj* va' *fasolj*; hanēm,
 óh nēmēs *Efztrág*, 4278 *ēfztrágotj!* ha akarsz *szövetēlni, napolni* a-Mēnnynek;

* *Quam ampla quam ue significans fit particulae huius notatio; ex frequenti eius ufv difci poterit facile.*

annak, aki téged *fentart*, és *aki teremtett*.
Esztrágotj, kérlek, híven a Királynak, a SASnak! 4280
Esztrágotj! ha akarsz *szövetelni*, *britelni* az ÚRNAK,
a JÉZSUSNAK, aki téged 's *megvett őmagának*.

Minthogy Ő FELSÉGE, kegyelmes drága Királyunk;
s félti, s igen *szereti az ő jó Magyarit*: ez okáért
én, aki *Híve* vagyok, s aki *ugyan azon Magyaroknak* 4285
Nyelvvéket elkezdém *bővíteni*, gyakorlani 's aztat:
én én imé az én *Magyarim képekbe* cselekszem;
hogy, igazán ám Ő FELSÉGÉNEK szövetelvén,
esztrágotva, sasolva, ma is, s addig, amig élek,
tisztetem Ő FELSÉGE Királyságát két igével: 4290
„Mi akarunk mi *esztrágotni, sasolni*, örömmel.
Ő FELSÉGÉNEK: s *igazán térdet fejet hajtunk*.”

S mit teszen a két szó *nagy erőben*; aláb kibeszéllem.
Sokkal is ám többet tesz a, mint *szövetel*, ava' *hódol*.

4280 *Esztrágotj*] Tkp. *gólyálj*, aminek a jelentését Kalmár a 4391. sorhoz írt jegyzetének
12. pontjában a 297. oldalon így határozza meg: „*Hivataljára, vagy kötelességére gólyálni*,
annyit tesz: Arra egész szorgalmatosságal és szüntelen éjel nappal vigyázni.”

4282 *őmagának*] *önmagának*

4284 ez okáért] ezért

4287 *Magyarim képekbe*] magyarjaim helyében, helyett

4294 *ava'*] *avagy*; lásd Kalmár jegyzetét a 4115. sorhoz a 279. oldalon

4279 annak, a-kí tégéd *fën-tart*, és *à-ki teremtett*. 4280 *Esztrágotj*, kér'lek, híven
a-Királynak, a-SASnak! 4281 *Esztrágotj*! ha akarsz *szövetelni*, *britelni* az-URNAK,
4282 a-JÉZSUSNAK, a-kí tégéd-'s *még-vétt ő-magának*. 4283 Mint-hodj Ő FELSÉGE,
kegyelmes drága Királynak; 4284 s félti, s igen *szereketi az-ő jó Magyarit*: ez-okáért
4285 én, a-ki *Híve* vadjok, s a-ki *ugyan azon Magyaroknak* 4286 *Nyelvvéket* el-kezdém
bővíteni, gyakorlani-'s aztat: 4287 én én imé az-én *Magyarim képekbe* cselekszém; 4288
hodj, igazán ám Ő FELSÉGÉNEK szövetelvén, 4289 *esztrágotva, fasolva*, ma-ís, s addig,
a-míg élek, 4290 *tisztetem Ő FELSÉGE Királyságát két igével*: 4291 „Mi akarunk
mi *esztrágotni, fasolni*, örömmel. 4292 Ő FELSÉGÉNEK: s *igazán térdet fejet hajtunk*.”
4293 S mit teszén a-két szó *nagy erőben*; aláb ki-beszéllem. 4294 Sokkal-is ám többet
tesz a, mint *szövetel*, ava' *hódol*.

4282 em. JÉZSUSNAK

Látod im ezt; ki legyen, aki *frígyel*, s aki *hódol*.
 Látod im ezt; ki *sasol* a SASUNKNAK messze határig.
 Látod im ezt is ugye? Magad *esztrágolsz*, nemes *Esztrág!*
 Esztrágolj! Szívem! esztrágolj! nem léssen hiába. 4315
 Annál inkább is fog a SZÍVÉN tartani a SAS.

Égyiptom Már a *gátra* teszem kezemet: megereztem a vizet.
 Tudd meg eléb, Gólyám! hogy én *azt* kétféle *csatornán*
 vettem *e tóba*. Hogy inkább is *kívánjad*; im értsd meg.
 Hogy (*) a minap a *gólyában példázatalak* én ki: 4320
 hol a *hazája* neki; mindjárt *odamentem eszemmel*.
 Ám ama szép, áldott, *Égyiptom* a; jól tudod immár.
 Mellj is *igen termékeny*: a főb *mustrája* a Mennynek.
 S, végy ki csak *egy Hóldat*, mindenkor *csillagos az ég*:
 s mindenkor *fénylik*, s melegít, és *érlel* a szép Nap. 4325
 Már azelőtt, mikor éneklek vala *e csuda Nyelvről*,
 meljet a bölcs ISTEN *a te szádba adott csuda képen*,

* A *hog* tulajdonképpen arra kérdez rá: *minek következtében?*, ahogyan az I. fejezetben bemutattuk. Vonatkozó értelemben pedig azt jelenti: *aminek következtében*. Ha az időre vonatkozik, így értjük: *amikor, ahogy*.

4320 Lásd a *Magyar Ország gólyában példázatalak* ki argumentum alá írt sorokat a 197. oldalon.

4320 (*)] Lásd a *Prodromus...* grammatikai részét: *Sectio 1. De literis*, 22.

4324 *egy Hóldat*] *egy hónapot*

4312 Látod im' ezt; ki lédjén, à-ki *frídjel*, s a-ki *hódol*. 4313 Látod im' ezt; ki-*fasol* a-SASUNKNAK messzfe határig. 4314 Látod im' ezt-is ugj-è? Magad *esztrágolsz*, némés *Esztrág!* 4315 *Esztrágolj!* Szívem! *esztrágolj!* nem léssen hiába. 4316 Annál inkább-is fog aSZÍVÉN tartani à-SAS. 4317 Már à-*gátra* tészem kezemet: meg-ereztem a-vizet. 4318 *Égyiptom*. [376] | Tudd-még eléb, Gólyám! *hodj* én *azt* két-féle *csatornán* 4319 *véttem e' tóba*. *Hodj* inkább-is *kívánjad*; im' érts'd-még. 4320 *Hogj* (*) a-minap' à-*gólyában példázta'lak* én ki: 4321 *hol a-hazája* neki; mindjárt *oda-mémentem eszém-el*. 4322 Ám ama szép, áldott, *Égyiptom* a; jól tudod immár. 4323 *Mellj-is igen termékeny*: a-főb *mustrája* a-Mennynek. 4324 S, védj-ki csak *édj Hóldat*, mindén-kor' *csillagos az-ég*: 4325 s mindén-kor' *fénylik*, s melegít, és *érlel* a-fzép Nap. 4326 Már az-előtt, mi-kor' éneklék-vala *e' csuda Nyelvről*, 4327 *meljet a-bölcs ISTEN a-të-fzádba adott csuda-képen*,

* *Hogj*, proprie interrogat, *secundum quid?* uti in Sect I. ocupauimus. Significat etiam, relatiue, *secundum quod*. Subintellige *tempus*: atque interpretare *quum*.

4313 em. ki-*fasol* 4320 em. *példázta'lak* 4321 em. *mindjárt*

szüntelen, éjtszaka és nappal *ott jára az elmém*.
Nem 's lehetett másképen, okát mondom: mivel akkor
fogtam ez *Énekhez*, amidőn a Viznek az árja 4330
ottan legbővebb: s ugyan inkább *harsoga* nyelvem
abban a *hól'napban*, a meljben a *csuda Nilus*
legmagasabban emelkedik, önti 's özönnel a földet.
Csudda! azon egy föld *megvall négyféle vetést is*
egymás rendi után; s olj'k hoz *hatféle gyümölcsöt 's*. 4335
Mivel azért kedves Gólyám, *táplál a remenség*
engemet, hogy lészesz *választott Népe* az ÚRnak:
és hogy lészesz igen *kedves Gólyája* a SASnak;
s ugy *neveled csemetédet*, amint én szabtam elődbe:
néked imé mennyből *minden jót* *buzzog* a szívem! 4340
nyelvem im önti neked, s szájam mind *tölti az áldást!*

4329–4333 A Nilus áradása augusztus közepén kezdődik.

4332 *hól'napban*] holdnapban, tehát: hónapban

4336–4337 Tehát a szerző bízik benne, hogy a magyarság (= gólya) a zsidósághoz hasonlóan érdemei miatt az Úr választott népévé lesz a sajátosan értelmezett – kollektív – üdvtörténet alapján.

4328 szüntelen, éjtszaka és nappal *ott jára az-elmém*. 4329 *Nem-'s lehetett másképen*, okát mondom: mivel akkor' 4330 fogtam ez *Ének-höz*, a-midőn à-Viznek az-árja 4331 ottan leg-bővebb: s ugyan inkább *harfoga* nyelvem 4332 abban a-*hól'napban*, à-meljben à-*csuda Nilus* 4333 leg-magasában emelkedik, önti-'s özönn-el a-földet. 4334 Csudda! azon-édj föld *még-vall négy-féle vetést-is* 4335 édj-más rendi-után; s olj'k hoz *hat-féle gyümölcsöt-'s*. 4336 Mivel azért kedves Gólyám, *táplál a-reménfég* 4337 engemet, hodj léfesz *választott Népe* az-URnak: 4338 és hodj lészesz igen-*kedves Gólyája* a-SASnak; 4339 s ugy *neveléd csemetédet*, a-mint én szabtam elődbe: 4340 Az-Autor áldást mond a-Magyarokra. [377] | néked imé mennyből *minden jót* *buzzog* a-fzívem! 4341 nyelvem im' önti neked, s szájam mind *tölti az-áldást!*

Az Autor áldást
mond a Magya-
rokra

Ez áldott *Magyar Kanaánba* megült nemes Esztrág!
én Magyarom! *áldott áldott légy* a magas Égből!
Légyen *az ISTEN* örökkön örökké *Istened!* Ámen!
Szent szemei *tereád* mindenha *vigyázzanak!* Ámen!
Mit *igazán kívánhat* a szíved; töltsse be! Ámen!
Lelki ajándékot tereád mind töltsse ki! Ámen!

4345

Ugy, valamint *a szomju homok* el-elissza a *záport*;
ugy, mint a száraz föld is *megelégszik* esővel;
s harmattól *az agyag részeg* és *zsiros* eléggé;
s mint Égyiptom *a Nilustól* gazdagodik annyit:
téged is ugy, *megelégszen* áldásival a Menny!

4350

Mint Égyiptom *egét tisztán* láthatni leginkább,
éjtszaka, nappal, a felhőtől; és többire fénylik
a Nap: ugy az *ISTEN rajtad 's könyörüljön* öröké:
éjeli, nappali, bűneidet fordítsa el épenn!
szent Egeit ne vonja be, mint felhővel, azokkal!
s, légyen *rajtad az ő orczája világos* örökkön!

4355

4342 megült] fészket rakott és költő

4345 mindenha] mindenkor

4348 *szomju*] szomjas

4342 Ez áldott *Magyar Kanaánba* meg-ült nemes Esztrág! 4343 én Magyarom! *áldott áldott légy* a-magas Égből! 4344 Lédjén *az-ISTEN* örökkön örökké *Istened!* Ámen!
4345 Szent szemei *té-réád* mindenha *vigyázzanak!* Ámen! 4346 Mit *igazán kívánhat* a-fzíved; töltsse-be! Ámen! 4347 Lelki ajándékot *té-réád* mind töltsse-ki! Ámen! 4348 Ugy, valamint *a-szomjû homok* el-el-issza a-*záport*; 4349 ugy, mint *a-fzáraz föld-is még-élelgszik* esővel; 4350 s harmattól *az-agyag részeg* és *zsiros* eléggé; 4351 s mint Égyiptom *a-Nilustól* gazdagodik annyit: 4352 *téged-is* ugy, *még-élelgszen* áldásival a-Menny! 4353 Mint Égyiptom *egét tisztán* láthatni leg-inkább, 4354 *éjtszaka, nappal*, a-felhőtől; és többire fénylik 4355 a-Nap: ugy *az-ISTEN rajtad-'s könyörüljön* öröké: 4356 éjeli, nappali, bűneidet fordítsa-el épenn! 4357 szent Egeit ne vonja-be, mint felhővel, azokkal! 4358 s, lédjén *rajtad az-ő-orczája világos* örökkön!

4351 em. *a-Nilustól*

És az igazságnak szép fényes Napja örökké!
 fényljk a szívedben! egészen elüzze homályát! 4360
 hogy soha ne légyen, soha, semmi setétje örökké!
 Az ÚR légyen tiszta világosságod örökké!
 Adjon erőt meggyőznöd a testedet és e Világot!
 Adjon erőt a gonosz Sátánnak is ellene állnod;
 hogy szégyenlje magát meg, hamar; s elfusson előled. 4365
 Minden igaz kéréseidet hallgassa meg az ÚR!
 Engedjen mindenhai csendességet a mennyből
 a hegyeken, völgyön, minden kis halmon, a síkon!
 és minden békességet a JEHÓVA tenéked
 adjon! Légyen a testedben bék a nyavalyáktól! 4370
 Légyen a levegő éggel jó béked (*), amíg élsz!
 Légyen a lelkednek, szívednek, béke örökké!
 Légyen a házádban állandó bék s egyenesség!
 Légyen ez életben mindennel béked a sírig!

Folytatja azon
 áldását az Autor

- * *Bék.* 1) nyugodt, boldog, szerencsés, valamint általában véve kívánatos körülmény. 2) meghatározott értelemben: *békés viszonyok*. Innen jönnek a *békes, békesség, béketlen* szavak. Ebből jön a *béke*, pax, mint fogalom. Innét mondjuk: *békét, békével, békéje, békés, béketlen, békél.*

4367 mindenhai] mindenkori

4371 Tehát a szerző azt kívánja, hogy tkp. a levegőég fejedelmével, a sátánnal legyen az olvasónak békessége. Vö. mindezzel az 1042–1044. sorokhoz írt jegyzetet a 98. oldalon.

4359 És az-igazságnak szép fényes Napja örökké! 4360 fényljk à-fzívedben! egészen el-üzze homályát! 4361 hodj foha nè lédjén, foha, sèmmi sètétje örökké! 4362 Az-UR lédjén tiszta világosságod örökké! 4363 Adjon erőt meg-győznöd a-testéted és e' Világot! 4364 Adjon erőt a-gonofz Sátánnak-is ellene állnod; 4365 hodj szégyenlje magát meg, hamar; s el-fusson előled. 4366 Folytatja azon áldását az-Autor. [378] | Mindén igaz kéréseidet hallgassa-még az-UR! 4367 Engedjen mindénhai csèndesféget a-mènnyből 4368 a-hègyekèn, völgyön, mindèn kis halmon, a-síkon! 4369 és mindèn békésfégett a-JEHOVA tènèkèd 4370 adjon! Lédjèn a-testèdben bék à-nyavalyáktól! 4371 Lédjèn à-levegő ég-el jò békèd (*), a-mìg élsz! 4372 Lédjèn a-lèlkèdnek, fzívednek, béke (*) örökké! 4373 Lédjèn a-házadban állandó bék s ègenèsféget! 4374 Lédjèn ez életben mindènn-el békèd a-sírìg!

- * *Bék.* 1) tranquillus, prosper, felix, ac *optatus status*, in genere. 2) *pax*, in specie. Hinc, *békés, békésféget, béketlen*. Inde et *béke*, pax, in specie. Hinc dicitur *békét, békével, békéje, békés, béketlen, békél.*

4369 em. a-JEHOVA, ami tkp. Jéhóva.

	Légyen a <i>tárháznak</i> igaz jó béke az ÚRtól!	4375
	Légyen béke a <i>csűrödnek</i> , földednek, ekédnek!	
	Béke a <i>szőlődnek</i> , <i>kertednek</i> , s a <i>legelődnek</i> !	
	Béke a rétednek s minden <i>barmodnak</i> egyemben!	
	Légyen akárminemű dolgoznak béke; <i>ha hasznos</i> !	
	Légyen akárminemű <i>munkádnak</i> béke; <i>ha nem bűn</i> !	4380
	Légyen minden <i>határidban</i> bék! óh nemes Esztrág!	
	Minden népekkel <i>maradandó békét</i> az ISTEN	
	adjon! Erős várád, bástyád és <i>kőfalod</i> az ÚR	
	légyen az ellenség ellen! s hadakozzon az ellen!	
Néhány nagy erejű új szók	Adjon az ÚR néked mennyből <i>természetet oljat</i>	4385
	mint a <i>Déli Madárnak!</i> <i>aként</i> 's mindenbe megáldjon!	
	hogy mindent, valamit <i>látsz ártalmadra magadnak</i> ;	
	és <i>amí kárára</i> vagyon a Királynak, Hazának,	
	mindent <i>gólyálhass ki</i> , veszess ki, s <i>eméssz ki</i> e földről:	
	hogy, mind éjtszaka, mind nappal, <i>minden</i> ha vigyázhass;	4390

4375 *tárháznak*] raktárodnak (különösen az élelmiszer tárolására alkalmas épületet neveztek így)

4383–4384 A 46. *Zsoltár* parafrázisa, hasonlóan a legismertebb evangélikus, de általában protestáns énekhez, az *Erős vár a mi Istenünkhöz*.

4386 *Déli Madárnak*] gólyának

4390 *minden*ha] mindenkor

4375 Lédjén a-*tár-háznak* igaz jó béke az-URtól! 4376 Lédjén béke a-*csűrödnek*, földednek, ekédnek! 4377 Béke a-*szőlődnek*, *kertédnek*, s a-*legelődnek*! 4378 Béke a-*rétednek* s *minden barmodnak* egyemben! 4379 Lédjén akár-minemű dolgoznak béke; *ha hasznos*! 4380 Lédjén akár-minemű *munkádnak* béke; *ha nem bűn*! 4381 Lédjén minden *határidban* bék! óh nemes *Esztrág*! 4382 Minden népék-el *maradandó békét* az-ISTEN 4383 adjon! Erős várád, bástyád és *kő-falod* az-UR 4384 lédjén az-ellenfég ellen! s hadakozzon az-ellen! 4385 Adjon az-UR néked mennyből *természetet oljat* 4386 mint a-*Déli-Madárnak!* a-*ként*- 's mindenbe meg-áldjon! 4387 *hogy* mindent, valamit *látsz ártalmadra magadnak*; 4388 és a-*mí kárára* vadjon a-Királynak, Hazának, 4389 mindent *gólyálhass-ki*, veszess-ki, s *eméssz-ki* e' földről: 4390 *hogy*, mind éjtfzaka, mind nappal, *minden*-*ha* *vigyázhass*;

4385 em. *Adjon* 4388 em. a-*Királynak*, ami tkp. *Király-nak*

s gólyálhass (*) minden kötelességedre napokként:
mellj téged kötelez a nagy ISTENhez; a Királyhoz;
mellj téged kötelez a Hazához; akép temagadhoz;
s mellj téged kötelez csemetédhez; aképen egyébbhez.

Adjon, adjon, gólyai kedvességet az ISTEN!

4395

s légy mindenkor igenn kedvess a Királynak, a SASNAK!
hogy, valamint a két SZEMEIT, úgy féltsen A téged!
hogy kedveljen, őrizzen, A, mint Fényét a SZEMÉNEK!

Folytatja elébbeni Légy kedvess! mindenkor igen kedvess! nemes Esztrág!

áldását az Autor Légy! kedvess! mindenhol igen kedvess! jeles Esztrág!

4400

- * Ebben a költeményemben, és másutt is, első ízben használok saját magam alkotta szavakat, melyeket a megjegyzetelt gólya szóból képeztem, és úgy vélem, nem húján a kivételes kifejezőerőnek. 1) Gólyálni valahol, annyit tesz: Messze földről jötnék, mint kedves vendégnek, valahol ideig való szállást tartani. Ennek fordítottja: gólyázkodni. 2) Gólyálni valahová, annyit tesz: Messze útra menni olj végel, hogy hasznossan vissza is jöjjön. Ennek fordítottja: gólyáskodni. 3) Elgólyálni, és 4) visszagólyálni, ugyanaz a jelentés, mint a 2. esetben. 5) Meggólyálni valamely földet, annyit tesz: Messze való földeken búdosni, olj végel, hogy azokat megkísértse s hasznossan vissza is jöjjön. 6) Általgólyálni, annyit tesz: Messze lévő földeket és dolgokat egészen megkísérteni, hogy haszonra fordíthassa az ember. 7) Környűlgólyálni, annyit tesz: Messze lévő földeket köröskörnyül megjárni,

4391 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét az 1868. sorhoz a 148. oldalon
4398 A] itt: Ő, ti. a király

4391 Néhán] nagy erejű új fzők. [379] | s gólyálhass (*) mindén kötelességedre napokként:
4392 mellj tégéd kötelez à-nagy ISTEN-höz; a-Király-hoz; 4393 mellj tégéd kötelez
a-Hazá-hoz; a-kép' tē-magad-hoz; 4394 s mellj tégéd kötelez csemetéd-höz; a-képen
égjéb-höz. 4395 Adjon, adjon, gólyai kedvességét az-ISTEN! 4396 s lédj mindén-kor'
igënn kedves s a-Királynak, a-SASNAK! 4397 hodj, valamint à-két' SZEMEIT, ugj
féltsen A tégéd! 4398 hodj kedveljén, őrizzen, A, mint Fényét a-SZEMÉNEK! 4399
Folytatja elébbeni áldását az-Autor. [380] | Lédj kedvess! mindénkor' igën-kedvess! nemés
Esztrág! 4400 Lédj! kedvess! mindén-hol' igën-kedvess! jeles Esztrág!

- * In hoc Poemate, aliis que, ut or uocabulis mihi primum propriis: quae ab infignis illius ciconiae nomine deriuare placuit non fine fingulari, uti mihi quidem uidetur, significantia. 1) Gólyálni valahol. q. Messze földről jötnék, mint kedves vendégnek, valahol ideig-való szállást tartani. Reciprocum huius, gólyázkodni. 2) Gólyálni valahová. q. Mészze útra menni olj vég-el, hodj hasznossan vissza-is jöjjön. Reciprocum huius, gólyáskodni. 3) El-gólyálni, et 4) visszagólyálni, eiusdem notionis cum 2. 5) Még-gólyálni valamely földet, q. Mészze való földéken búdosni, olj vég-el, hodj azokat még-kífértse s hasznossan vissza-is jöjjön. 6) Által-gólyálni. q. Mészze-lévő földeket és dolgokat egészen még-kíférteni, hodj haszonra fordíthassa az-embér. 7) Környűl-gólyálni. q. Mészze-lévő földeket köröskörnyül még-járni, füzémléni. 8) Lē-gólyálni magát. q. Mesze földről jötnék lē-telepédni. 9) Ki-gólyálni valamit. q. Ki-vefzteni a-mi ártalmas

4398 em. őrizzen

Légy kedvess! *mindennek igen kedvess!* kegyes Esztrág!
Minden népek előtt légy kedvess óh nemes Esztrág!
Állhatatos szivedért légy kedves kedves örökkön!

Légyen a szép Nyelvved *mindennek csudda* a Földön!

Minden Nyelv, *ami van*, csuddálva csudálja meg aztat! 4405

Kedveljék e Világon a Bölcssek, Okosság, Eszessek,
ezt ezt a te *hasonlatlan* szépp Nyelvvedet! ezt ezt
kedveljék e Világon a Bölcssek, Okosság, Eszessek!

Lássák; *mí vagyon itt elrejtve*, s ajánlva az ÚRTól!

Lássák! és dicsérve magasztalják a JEHÓVÁT! 4410

szemlélni. 8) *Legőlyálni magát*, annyit tesz: *Messze földről jöttek* letelepedni. 9) *Kigőlyálni valamit*, annyit tesz: Kiveszteni *ami ártalmas és káros*. 10) *Őszvegőlyálni valakivel*, például annyit tesz: a feleségével megegyezni a *gyermeknek jó nevelésében*; a Tanítóval, a *tanításban*; a keresztyáival, anyáival és ttorral, a tanátsadásban és igazgatásban. 11) *Felgőlyálni valakit*, annyit tesz: Felváltani egymásnak rendi után, egymásnak *strázsását*, vagy egyéb dolgát *s hivatalját*. 12) *Hivataljára*, vagy *kötelességére gőlyálni*, annyit tesz: Arra egész szorgalmatossággal és szüntelen éjel nappal vigyázni.

4410–4411 A szerző itt a nyelvredet kérdésében egyértelműen az isteni eredetet mellett foglal állást. Fontos azonban megjegyezni, hogy itt nem egy nyelvről, nevezetesen a magyar nyelvről, s nem is a nyelvek, az egyes anyanyelvek összességéről van szó, hanem inkább az általában elgondolható emberi nyelvről. Ezt bizonyítja a megkülönböztetés, miszerint Isten egyszerre „szerzője” (tehát teremtője) és „adója” a nyelvnek. A nyelv teremtése így megelőzi a nyelvi tehetség megosztását az emberiséggel. Rendelkezésünkre áll ezek szerint tehát egy eszköz, mely – az isteni eredet és adomány okán – elvben biztosítja a világ mint isteni alkotás értelmezését. S itt, ebből a szempontból már valóban szó lehet a nyelvek közötti hierarchiáról, s ebben a viszonyban érzékelteti a szerző a magyar nyelv kitüntetett szerepét.

4401 Lédj kedvess! *mindennek igen-kedvess!* kedjés Efztrág! 4402 *Mindén népek-előtt* lédj kedvess óh némés Efztrág! 4403 Állhatatos fziwed-ért lédj kedves kedves örökkön!
4404 Lédjén a-fzép Nyelvved *mindennek csudda* a-Földön! 4405 *Mindén Nyelv, a-mi van*, csuddálva csudálja-még aztat! 4406 *Kedveljék e'* Világon a-Bölcssek, Okosság, *Efzessek*, 4407 ezt ezt à-tè *hasonlatlan* szépp Nyelvvedet! ezt ezt 4408 *kedveljék e'* Világon a-Bölcssek, Okosság, *Efzessek!* 4409 Lássák; *mí vadjon itt el-rejtve*, s ajánlva az-ÚRTól! 4410 Lássák! és dicsérve magasztalják a-JEHOVÁT!

és káros. 10) *Ófzve-gőlyálni valakivel*. ex. gr. a-feleféggével meg-édjezni a-*gyermeknek jó nevelésében*; a-Tanítóval, a-*tanításban*; a-kérészt-atjával, anjával és ttor-al, a-tanáts-adásban és igazgatásban. 11) *Fél-gőlyálni valakit*, q. Fél-váltani édj-másnak rendi-után, édj-másnak *frá'sását*, vagj égjéb dolgát *s hivatalját*. 12) *Hivataljára*, vagj *kötelességére gőlyálni*. q. Arra egész szorgalmatossággal és szüntelen éjel nappal vigyázni.

4409 em. ÚRTól 4410 em. a-JEHOVÁT, ami tkp. Jêhôva.

azt, aki bölcs *Szerzője*, s *Adója* a *Nyelvnek*, a SZENTET!
Mert mindenben övé egyedül a dicséret, imádás.

Töltse ki minden *ajándékot tereád* a JEHÓVA!
Adjon a szent JEHÓVA *vigázni való Szemet!* adjon!
Adjon a jó munkára serény *Kezet*; angyali *Elmét!* 4415
Adjon az *ékessen szólásra* alázatos *Ajkat!*
Adjon a szép *fontos mondásra*, jeles, csuda, *Nyelvet!*
Adjon *Szájat*, amellj ötet dicsérje örökkön!
Adjon a JEHÓVA *tiszta, kegyes, buzgó, Szívet!* adjon!
mellj ötett igazán lélekben imádja örökkön! 4420

Továb is folytatja
áldását az Autor

Birja az Elmédet minden munkára, erőre!
Légyen a te *Magyar Pennádnak* a szép *Nyoma* tetszős
s kellemetes, miképen az *Ország úta az égen!*
Légyen a Bölcsök előtt *csuddálatos!* ollj csuda épenn,
mint ama nagy *csillag*, meljnek szép *üstöke* látszik! 4425
Mint csuddára valók *ennek* szép *hosszu sugári:*
ugy *annak* 's minden *Betüit* csuddálva csudálják!

4423 *Ország úta az égen*] a Tejút

4424–4425 1769 augusztusa és októbere között a Magyar Királyság és az egész északi félteke területén jól megfigyelhető volt a valaha látott egyik legnagyobb üstökös, a C/1769 P1 (*Messier*), aminek névadó felfedezője, a francia csillagász Charles Messier volt. Ezek szerint Kalmár a *Valóságos Magyar ABC* befejező, áldást kérő részeit a teljes mű nyomdába adása előtt nem sokkal írhatta (egyébként erre utalnak a Nílus áradásával kapcsolatos korábbi sorok is). S így az is valószínű, hogy a *Post Scriptum* csaknem ezer sora már korábban készen volt.

4411 azt, a-ki bölcs *Szörzője*, s *Adója* a-*Nyelvnek*, a-SZENT-ET! 4412 Mert mindenben övé egyedül a-dicséret, imádás. 4413 Töltse-ki minden *ajándékot tē-rēád* a-JEHOVA!
4414 Adjon a-szent JEHOVA *vigázni-való Szēmēt!* adjon! 4415 Adjon a-jó munkára férény *Kezet*; angjali *Elmét!* 4416 Adjon az-*ékessen szólásra* alázatos *Aj'kat!* 4417 Adjon a-fzép *fontos mondásra*, jelēs, csuda, *Nyelvet!* 4418 Adjon *Szájat*, a-mellj ötet dicsérje örökkön! 4419 Adjon a-JEHOVA *tiszta, kedjēs, buzgó, Szívet!* adjon! 4420 mellj ötett igazán lélekben imádja örökkön! 4421 Birja az-Elmédet minden munkára, erőre! 4422 Lédjēn à-tē *Magyar Pēnnádnak* a-fzép *Nyoma* tetfzős 4423 s kēllemetēs, mī-kēpen az-*Orfzág-úta az-égēn!* 4424 Továb-is folytatja áldását az-Autor. [381] | Lédjēn a-Bölcsök-előtt *csuddálatos!* ollj csuda épenn, 4425 mint ama nagy *csillag*, meljnek fzép *üstöke* látzfik! 4426 Mint csuddára-valók e'nnēk fzép *hoszfzū fugári:* 4427 ugj *annak-'s* minden *Bētüit* csuddálva csudálják!

4413 em. a-JEHOVA, ami tkp. *Jēhōva*. 4414 em JEHOVA, ami tkp. *Jēhōva*. 4419 em. a-JEHOVA, ami tkp. *Jēhōva*.

Miként kívántatja magát a *Hajnali csillag*: (*)
minden *írásodnak* legyen ollj szépp *kezdeté, vége!*
Minden egész *Munkád* legyen a *Gönczöl szekeréhez*; 4430
s annak a Rendi a kis Gönczöl szekeréhez, hasonló!
szóljon a szépp Nyelved minden ígét *nagy erőben!*
Legyen az ollj *bokros s gyönyörű* valamint a *Fiastyúk!*
Mellj szépen csillog *e bokor*; s mint tetszik a szemnek:
legyen *amit te kimondandasz*, ollj *kedves* a fülnek! 4435
Mellj gyönyörűn ragyog a *Kasza húgy*; s *kívánatos* épen:
olljan kellemetű legyen *valamit kieg a száj'd.*
Legyen minden ígéd, szájad szóllása, megáldva!
Legyen minden helyes dolgod, s feltételed áldott!
Áldott minden igaz munkád, és minden írásod! 4440
Áldott a Szemed! az ékes szájad, s csuda Nyelved!
Áldott a Szived és Elméd! a Tested, a Lelked!
Áldott! óh áldott áldott legyen a te Kereszted!

* A nagy kezdőbetű, de még inkább a kompozíció különbözteti meg ezt a szót a *hajnali csillag* szókapcsolattól. Így az értelme: *Hajnal-csillag*.

4428 *Hajnali csillag*] Esthajnalcsillag, tehát a Vénusz bolygó, amely napnyugta után és napkelte előtt fénylik az égbolton

4435 *kimondandasz*] ki fogsz mondani

4436 *a Kasza húgy*] Kasza csillagkép, az Orion csillagkép régies elnevezése

4437 *kieg*] kimond; lásd Kalmár jegyzetét a 181. oldalon a 2412. sorhoz

4428 Mí-ként kívántatja magát à-*Hajnali-csillag*: 4429 mindèn *írásodnak* lédjèn ollj fzépp *kezdeté, vége!* 4430 Mindèn egész *Munkád* lédjèn à-*Gönczöl-fzekeré-héz*; 4431 *s ànak a-Rèndi a-kis Gönczöl-fzekeré-héz*, hasonló! 4432 fzóljon a-fzépp Nyelved mindèn ígét *nagy erőben!* 4433 Lédjèn az ollj *bokros s gyönyörű* valamint a-*Fias-tjúk!* 4434 Mèllj fzipèn csillog *e' bokor*; s mint tetfzik a-fzèmmek: 4435 lédjèn a-*mít tè ki-mondândasz*, ollj *kedves* a-fülnek! 4436 Mèllj gyönyörűn ragyog à-*Kasza-húgy*; s *kívánatos* épen: 4437 olljan kèllemetű lédjèn *valamit ki-èg a-fzáj'd.* 4438 Lédjèn mindèn ígéd, fzájad szóllása, mæg-áldva! 4439 Lédjèn mindèn helyès dolgod, s fél-tételèd áldott! 4440 Áldott mindèn igaz munkád, és mindèn írásod! 4441 Áldott à-*Szèmed!* az-ékès fzájad, s csuda Nyelved! 4442 Áldott à-*Szived és Elméd!* à-*Tèftèd, a-Lèlkèd!* 4443 Áldott! óh áldott áldott lédjèn à-tè *Kèrèfztèd!*

* Litera initialis, magfime uero ipfa *compositio* arguit distinctum esse a *comstructo*, *hajnali csillag*. Dicit mihi, *Hajnal-csillag*.

4437 em. *fzáj'd*

Áldott a mi URunk! ki *megáld*, s *szeret*, annyira téged!
Légyen Övé minden Dicséret, s Tisztelet! Amen! 4445
Légyen Övé minden *Háláh* mindenkoron! Amen!

* * *

A Fejedelme Lábaihoz borúl le az Autor
Felséges FEJEDELMEM! imé ez alázatos *Ének*
már TÉGED *tisztel!* Engedje Királyi Kegyelmed!

Minekutánna az én együgyű énekem által
FELSÉGED *Magyar Emberinek* fogtam nagy örömmel, 4450
kedveskedni *e zsenge ajándékkal*: ez a tisztem,
hogy, *magamat megalázva*, a földig színt' lebocsátván,
FELSÉGED szenteltt SAS LÁBAIhoz leborúljak.

Tudva vagyon NÁLAD, Dicső SAS! kí vagyok és mi.
NÁLAD *az én Hivségem* igen esméretes immár. 4455
Annyi utakra való gólyálásomnak im e lett
egyik drága *gyümölcse*: SASomnak *Híve* lehettem.
Ez a Gyümölcse! *példás képen* Híved vagyok óh SAS!

Ám a Mennyei Szent FELSÉG, akinek NEVE áldott;
a kegyes és örök UR ISTEN, akinek NEVE áldott; 4460

4449 együgyű] itt: őszinte; lásd a 314. sorhoz írt jegyzetet az 58. oldalon

4452 színt'] szinte

4456 *gólyálásomnak*] Lásd Kalmár jegyzetének 2. pontját a 4391. sorhoz a 297. oldalon:
„*Gólyálni valahová*, annyit tesz: *Messze utakra menni* olj vége, hogy hasznossan vissza
is jöjjön.”

4444 Áldott à-mi-URunk! ki *mög-áld*, s *szeret*, ànjira téged! 4445 Lédjén Óvé minden
Dicséret, s Tisztélet! Amèn! 4446 Lédjén Óvé minden *Háláh* minden-koron! Amèn!
4447 A-Fejedelme Lábai-hoz borúl-lè az-Autor. [382] | Fèlfégès FEJEDELMEM! imé ez
alázatos *Ének* 4448 már TÉGED *tisztèl!* Engedje Királyi Kègyelmed! 4449
Minek-utánna az-èn-èdj-ügyű értékem-által 4450 FELSÉGED *Magyar Embèrinek*
fogtam nagy örömm-el, 4451 kedveskèdni *e' 'sènge ajándék-al*: ez a-tisztèm, 4452
hodj, *magamat mæg-alázva*, a-földig színt' lè-bocsátván, 4453 FELSÉGED fzentèltt SAS'
LÁBAI-hoz lè-borúljak. 4454 Tudva vadjon NÁLAD, Dicső SAS! kí vadjok és mi. 4455
NÁLAD *az-èn-Hivségèm* igèn-èsméretès immár. 4456 *Anji utakra-való gólyálásomnak*
ìm e' lètt 4457 *èdjik* drága *gyümölcse*: SASomnak *Híve* lèhettem. 4458 Ez-a-Gyümölcse!
példás-képen Híved vadjok óh SAS! 4459 Ám à-Mènnyei Szent FELSÉG, a-kinek NEVE
áldott; 4460 a-kedjès és örök UR ISTEN, a-kinek NEVE áldott;

4449 em. *értékèm-által* 4456 em. *Anji*

aki kegyes kezein tartott mind annyi utamban,
megmútatta, mikép tiszteljelek, én FEJEDELMEM:
az az örök JÉHÓVA taníta *sasolni* TENÉKED:
a JÉHÓVA taníta meg *esztrágotni* TENÉKED.

2 új Magy. szóval Im én a TE jeles s nemes *Esztrágotnak* a Nyelvvét, 4465
tiszteleti Fejedemét a TE SZEMED Fényének, igaz *Magyaridnak a Nyelvvét*,
az Autor elkezdvén ezelőtt *bővít*ni, gyakorlani 's aztat,

a többek közt *megszaporítom* imez két igével.
Méljel, alázatosan magamat a földig eresztvén,
*tisztel*em is FELSÉGEDNEK szenteltt Koronáját. 4470
Vedd jó neven tőlem SASOM! én Dicső FEJEDELMEM!

Ez pedig *a nagy erőbe való* értelme e szóknak ---
Megsasolunk: az az; *Annak a Dicsőségnek* örülünk,
améljel *szertetett s koronáz* TÉGED, mi FEJÜNKET,
a Menny: *ugyan ezért dicsérjük*, s áldjuk az ISTENT. 4475
S Ő szent FELSÉGÉT mindennap kérjük imádván; (*)

* Költészettanom 29. szabálya figyelmez rá, ha a *hexameter lábaiból* több a *daktilus* vagy a *spondeus*. Az, hogy ezen a helyen mi a célom a *spondeusszal*, és mi a 126. sornál az *utolsó két verslábbal*, *máshol* nem mondom ki. Ezért a dolgot Salamon szellemében tisztázom a *Préd* 5,2. verse alapján.

4474 FEJÜNKET] főnket, vezetönket

4476 (*)] A mű 126. sora így hangzik (46. oldal): „vagy füled érti, hogy olvassák, *e Nevét* ISTENnek:” – tehát a végén két spondeus áll. Prozódiaja említett 29. pontjának magyar

4461 a-ki kegyes kezein tartott mind anji útamban, 4462 még-mútatta, mí-kép'
tisztelje'lek, én FEJEDELMEM: 4463 az az-örök JEHOVA taníta *jasolni* TENÉKED:
4464 a-JEHOVA taníta-még *esztrágotni* TENÉKED. 4465 Im' én à-TE jelés s némés
Esztrágotnak a-Nyelvvét, 4466 2 új Magy. szóval tiszteleti Fejedelmét az-Autor. [383] |
a-TE SZEMED Fényének, igaz *Magyaridnak aNyelvvét*, 4467 el-kezdvén ez-előtt *bővít*ni,
gyakorlani-'s aztat, 4468 a-többek-közt *még-fzaporítom* imez két' igével. 4469
Méljel, alázatosan magamat à-földig eresztvén, 4470 *tisztel*em-ís FELSÉGEDNEK
szenteltt Koronáját. 4471 *Véd'd jó neven tőlem SASOM!* én Dicső FEJEDELMEM!
4472 Ez pedig à-*nagy erőbe való* értelme e' szóknak – – – 4473 *Még-fasolunk*: az-az;
Annak a-Dicsőségnek örülünk, 4474 a-méljel *szertetett s koronáz* TÉGED, mi FEJÜNKET,
4475 a-Menny: *ugyan ez-ért dicsérjük*, s áldjuk az-ISTENT. 4476 S Ő szent FELSÉGÉT
minden- nap' kérjük imádván; (*)

* Poetices meae Praeceptum 29. obferuat aliquid innui, fi *hexametri pedes* plerique sint uel *dactyli* uel *spondae*. Quid hic per *spondaeos* uelim, quid etiam V. 126. per *duos postremos*, subticetur in uoce *caetera*. Data hac occasione id explico ex mente Salomonis *Ecclef.* V. 2.

4463 em. JEHOVA, ami tkp. *Jêhôva*. 4464 em. a-JEHOVA, ami tkp. *Jêhôva*. 4464 em. *esztrágotni* 4468 em. *még-fzaporítom*

hogy minket mindenha szeressen ezen szeretettel:
 tartsa meg azt a Dicsősségét a FEJÜNKNEK örökkön!
 s áldja meg AZT *minden Bölcsességgel* az egekből!
 Tartsa meg, áldja meg, a mi FEJÜNK Dicső Koronáját! 4480
 Így *sasolunk* NÉKED, mi FEJÜNK! *sasolunk*, mi
 KIRÁLYUNK!
 és ez okon, szeretünk is im *esztrágotni* TENÉKED:
 s a JEHOVÁT kérjük megszűnés nélkül imádván!
 Adjon a mennyekből Ő szent FELSÉGE minékünk
bölcs szívet, értelmet, s *egyenes* lelket, s *okos* elmét, 4485
 és *vigyázni való szemeket*, hogy tudjuk, akarjuk 's
amit TE, mi FEJÜNK *szoktál kívánni* mitőlünk:
 légyünk hívek a TE Dicső Pálczádnak alatta;
 tudjunk járni *alázatosan*, bölcs szívvel, előtted;
 s tudhassunk *minden kötelességünkre vigyázni*. 4490
 Így szeretünk mi FEJÜNK, így, *esztrágotni* TENÉKED.

fordítása jelen kiadványban a 27. oldalon olvasható. A *Prédikátor* könyvéből vett idézet tehát az *inkább spondeusi* sorok használatának okát adja meg (*Préd* 5,2): „Ne gyorsalkodjál a te száddal, és a te elméd ne siessen valamit szólni Isten előtt; mert az Isten mennyekben vagon, te pedig e földön, azért a te beszéded kevés légyen...”

4477 mindenha] mindenkör

4477 hodj minket mindénha fzeresfén ezen fzeretét-el: 4478 tartsa-még azt a-Dicsősfégét
 a-FEJÜNKNEK örökkön! 4479 s áldja-még AZT *mindén Bölcsesféggel* az-egekből!
 4480 Tartsa-még, áldja-még, à-mi-FEJÜNK' Dicső Koronáját! 4481 Igj *fasolunk*
 NÉKED, mi-FEJÜNK! *fasolunk*, mi-KIRÁLJUNK! 4482 és ez okon, fzeretünk-is im'
észtrágotni TENÉKED: 4483 s a-JEHOVÁT kérjük még-fzűnés-nélkül imádván! 4484
A-Fejedelmére áldást kér Iftentől a-Poéta. [384] | Adjon a-ménnyekből Ő szent FELSÉGE
 minékünk 4485 *bölcs* szívet, értelmet, s *égyenés* lélkét, s *okos* elmét, 4486 és
vigyázni-való fzēmeket, hodj tudjuk, akarjuk-'s 4487 *a-mit* TE, mi-FEJÜNK *fzoktál*
kívánni mi-tőlünk: 4488 lédjünk hívek a-TE Dicső Pálczádnak alatta; 4489 tudjunk
 járni *alázatosan*, bölcs szível, előtted; 4490 s tudhassunk *mindén kötelességünkre*
vigyázni. 4491 Igj fzeretünk mi-FEJÜNK, igj, *esztrágotni* TENÉKED.

4489 em. *fzível*

Engedd meg mi SASUNK! hogy ez Esztrágodnak a
szája
általam, ugy, amiként *a minap* 's, (*) áldásra *kinyiljon!*
Tapsol azért szívem NÉKEDD ilj éneki szóval ---

* * *

A Fejedelmére **Á**ldott légy mi URunk! e Világnak az ÚRa Királyja! 4495
áldást kér Istentől Te, mi Atyánk vagy! azért *minket kedvellen szerettél*,
a Poéta és adtál nekünk FEJEDELMET az ATTYA Helyébe,
hogy AZ szolgáltasson *igazságot* miközöttünk.
Áldd meg azért, mi URunk, a KIRÁLYT; óh áldd meg a
mennyből!
Add meg; Atyánk, valamit kívánhat a SZÍVE, a 4500
mennyből!
Légyen, óh mi URunk, az Ő Élete *kedves* előtted!
Áldd meg egészséges Élettel, számos időekkel!
A Fejedelmére Óh terjesszed az Ő Birodalmat *messze határig!*
áldást kér Istentől s tégyed *erősekké* azokat! mint a Napot *ott fenn*.
a Poéta *Álljanak* addiglan, míg az Hold léssen az égen! 4505
Óh *koronázzd meg* az Ő Dicső s Ékes Koronáját

* A salamoni Példabeszédek XXIV, 21-ről: *Mein Kind, fürchte den HERRN, und den König* szóló traktátusban.

4493 (*)] lásd az 1769–1772. sorokhoz írt jegyzetet a 142. oldalon

4492 Enged'd-még mi-SASUNK! hodj ez Esztrágodnak a-fzája 4493 általam, ugj,
a-mi-ként *a-minap* 's, (*) áldásra *ki-nyiljon!* 4494 Tapfol azért szívem NÉKEDD ilj
éneki szóval – – – 4495 Áldott légy mi-URunk! e' Világnak az-URa Királyja! 4496 Të,
mi-Atjánk vadj! az-ért *minket kedvellen szerettél*, 4497 és adtál nekünk FEJEDELMET
az-ATJJA Helyébe, 4498 hodj AZ szolgáltasson *igazságot* mi-közöttünk. 4499
Áld'd-még azért, mi-URunk, a-KIRÁLYT; óh áld'd-még a-mënnyből! 4500 Ad'd-még;
Atjánk, valamit kívánhat a-SZÍVE, a-mënnyből! 4501 Lëdjen, óh mi-URunk, az-Ő
Élete *kedves* előtted! 4502 Áld'd-még egészséges Élettel, számos időekkel! 4503
A-Fejedelmére áldást kér Iftentől a-Poéta. [385] | Óh terjesszed az-Ő Birodalmat *messze*
határig! 4504 s tédjed *erősekké* azokat! mint a-Napot *ottfënn*. 4505 *Álljanak*
addiglan, míg az-Höld léfzën az-égën! 4506 Óh *koronázz'd-még* az-Ő Dicső s Ékes
Koronáját

* In Tractatu de Prouerb. Salom. XXIII. 21. *Mein Kind, fürchte den HERRN, und den König.*

4495 em. URa 4504 em. ottfënn

tisztességgel! amint a sok csillaggal a mennyet.
Tiszteljék a mi drága KIRÁLYUNKAT a Királyok
s a Fejedelmek ajándékkal, s Becsülettel, örülve!
Még a Pogány Népek 's *meghajoljanak állva* ELÖTTE! 4510
s minden Ő ellensége heverjen *a porban* örökkön!

Óh mi URunk, mi Atyánk, minket kedvellen szeretettél
a mi Dicső Koronás FEJEDELMÜNKEL: ez okáért
engedj békességet *az Ő idejében* e Földön!
Mind hegyen és völgyön hallattassék *örömének!* 4515
Minden Ő Népe örülve örüljön *a halmon a síkon!*

Adjad, igaz ÚR, a te itéletidett a KIRÁLYNAK!
s a te igazságod a KIRÁLY MAGVÁNAK! igaz Menny!
Szent JÉHÓVA! segéld ŐTET mindenha Tanáttal!
hogy birhassa igazsággal az Alattavalóit! 4520
és tudhassa itélni, e számos Népedet! Amen!

Minden hegyen völgyön virrágozzon az igazság!
Mind a mezőn s erdőn gyümmölcsözzön az itélet!
Légyen az Ő Királyi Dicső Pálczája megáldva!

4515–4516 A két sor a 65. *Zsoltár* parafrázisa (*Zsolt* 65,12–14): „Megékesítéd az esztendőt a te jóvóltoddal, és a te ösvényid köverséggel tsepegnek: Tsepegnek a pusztának akklaira, és a halmok örömmel vétetnek környül. A mezők juhokkal megtelyesednek, és a völgyek gabonával meggazdagúlnak, örvendeznek és éneket mondanak.” A locus-t, különösen a *csepeg* ige jelentését magyarázza a modern protestáns fordítás: „Megkoronázod az évet javaiddal, és nyomaidon bőség fakad. Legelők sarjadnak a pusztán, ujjongás övezi a halmokat. Nyájak lepik el a legelőket, a völgyeket gabona borítja, ujjonganak és énekelnek.”

4519 mindenha] mindenkor

4507 *Tifzteséggel!* a-mint à-fok csillaggal a-mennyet. 4508 Tifzteljék a-mi-drága KIRÁLYUNKAT a-Királyok 4509 s a-Fejedelmek ajándékkal, s Becsülettel, örülve! 4510 Még a-Pogány Népek-'s *még-hajoljanak állva* ELÖTTE! 4511 s minden Ő ellenfége heverjen *a-porban* örökkön! 4512 Óh mi-URunk, mi-Atyánk, minket kedvellen szeretettél 4513 a-mi Dicső Koronás FEJEDELMÜNKEL: ez-oká-ért 4514 engedj békességét *az-Ő idejében* e' Földön! 4515 Mind hegyen és völgyön hallattassék *öröm-ének!* 4516 Minden Ő Népe örülve örüljön *a-halmon a-síkon!* 4517 Adjad, igaz UR, à-té-itéletidett a-KIRÁLYNAK! 4518 s a-te igazságod' a-KIRÁLY MAGVÁNAK! igaz Menny! 4519 Szent JEHOVA! segéld' ŐTET mindenha Tanáttal! 4520 hodj birhasfa igazsággal az-Alatta-valóit! 4521 és tudhassa itélni, e' számos Népedet! Amen! 4522 Minden hegyen völgyön virrágozzon az-igazság! 4523 Mind a-mezőn s erdőn gyümmölcsözzön az-itélet! 4524 Lédjén àz Ő Királyi Dicső Pálczája megáldva!

4507 em. *Tifzteséggel* 4519 em. *JEHOVA*, ami tkp. *Jéhóva*.

- Óh legyen a KIRÁLY mindenkor kedves előttünk! 4525
 s Őt igazán féljük: mert ISTEN Képe közöttünk;
 hogy *felfogja igaz ügyét* az ügyefogyottnak,
 s az özvegynek, az árvának 's, ugy egyéb nyomorútnak:
 s hogy legyen a szegénynek az élete drága ELŐTTE;
 s mentse meg azt az erőszaktól; a kegyetlen ajaktól! 4530
 Óh virrágozzon az igaz; aki féli az ISTENT!
 Óh *virrágozzon az igaz*; ki féli KIRÁLYJÁT!
 s aki atyjafiát szereti; s *szolgál a Hazának*.
- Bérekeszti áldását a Poéta Éljen, óh *éljen sok időkéig* a mi KIRÁLYUNK!
 Légyen az Ő NEVE állandó; *mint a Nap az égen!* 4535
 Légyen az Ő NEVE állandó *mint a Nap az égen!*
- Áldott a mi URunk a JEHÓVA! *maradjon örökké!*
 szent NEVE áldásban! s az Ő szent áldása *mirajtunk!*
 Áldott a mi URunk! *áldott az Ő szent NEVE!* Ámen!
 Óh mindenha *dicsértessék az Ő szent NEVE!* Ámen! 4540
Szenteltessék meg mindenben az Ő NEVE! Ámen!

4527 *ügyét*] lásd a 677. sorhoz írt jegyzetet a 78. oldalon

4527 ügyefogyottnak] *Az ügyefogyott* kifejezés eredeti jelentése 'magára hagyott, árva, elesett' volt.

4540 mindenha] mindenkor

4525 Óh lédjén a-KIRÁLY minden-kor' kedves előttünk! 4526 s Őt igazán féljük:
 mert ISTEN Képe közöttünk; 4527 *hadj fél-fogja igaz ügyét* az-ügye-fogyottnak, 4528
Bé-rékeszti áldását a-Poéta. [386] | s az-özvedjnek, az-árvának-'s, ugj *éjgéb* nyomorútnak:
 4529 s *hadj lédjén a-fzegénynek az-élete drága ELŐTTE*; 4530 s *mentse-még* azt
 az-erő-fzaktól; a-kegyetlen ajaktól! 4531 Óh *virrágozzon az-igaz*; a-ki féli az-ISTENT!
 4532 Óh *virrágozzon az-igaz*; ki féli KIRÁLYJÁT! 4533 s a-ki atyjafiát szereti; s *szolgál*
a-Hazának. 4534 Éljen, óh *éljen fok időkéig* à-mi-KIRÁLYUNK! 4535 Lédjén az-Ő
 NEVE állandó; *mint à-Nap az-égén!* 4536 Lédjén az-Ő NEVE állandó *mint à-Nap*
az-égén! 4537 Áldott à-mi-URunk a-JEHOVA! *maradjon örökké!* 4538 szent NEVE
áldásban! s az-Ő szent áldása *mi-rajtunk!* 4539 Áldott à-mi-URunk! *áldott az-Ő szent*
NEVE! Ámèn! 4540 Óh mindenha *dicsértessék az-Ő szent NEVE!* Ámèn! 4541
Szenteltessék-még mindenben az-Ő NEVE! Ámen!

4537 em. a-JEHOVA, ami tkp. *Jéhôva*. 4537 A forrásban a sorszámozás eggyel csökken (összesen: +93), és 4630-tól folytatódik.

P[ost]. S[criptum].

Utólrás

Lásss! a *Magyar ÁBCéből* közlöttem előre
ennyicskét veled: az lévén *Postája* a *Könyvnek*;
melljben elég *bőven* írándok, ha élek, *ezekről*:
s mindenről, *amiről kívánhat tudni* az ember
a Nap alatt. Már az *Utazásomból*'s (*) valamicskét

5

- * G. K. az 1766-ban kelt levelében, melyet alázattal és tisztelettel ajánlott Ő Császári Fenségének. „Kijelentem, hogy ehhez (ti. a *magyar nemzethez* tanulékonytságban és engedelmességben) *hasonlóval nem találkoztam*, amikor az *utasításnak megfelelően* lehetőségem volt behatóan tanulmányozni a jellemét oly sok embernek, felnőtteknek, ifjaknak, gyerekeknek, csecsemőknek, főrendieknek, nemeseknek, közembereknek, mindenféle rangú személyeknek, és alaposan megvizsgálhattam oly sokféle nép természetét. Láthattam továbbá az *ég alatt minden dolgok hiábavalóságát*, amit olykor kívántam, máskor *nem kívántam* volna látni.”

1–8 Kalmár itt tehát egyértelműen kifejti, hogy az utazás célja – s mint a lábjegyzetében említi: a megbízatásának a célja – nem más, mint a közvetlen tapasztalatszerzés. Arról kétféleképpen lehet beszámolnia: egyrészt mint egy *itineráriumban*, úti beszámolóban (ez lenne a *Post Scriptum*), másrészt oly módon mint a *poema universale* műfajmegjelölésű *Valóságos Magyar ABC*-ben, enciklopédia szerűen.

5 (*)] Kalmár német nyelvű *traktátusának* latin, Mária Teréziához címzett bevezetőjéből idéz, lásd ehhez a *Valóságos Magyar ABC* 1769–1772. soraihoz írt jegyzetet a 142. oldalon. Itteni, 1766-os datálása is erősíti korábbi feltételezésemet, hogy a német mű abban az évben jelent meg. Idézetének utolsó mondata egyértelműen *A prédikátor könyve* bevezetőjének reminiscenciája (*Préd* 1,2–3): „Felette nagy hijáavalóság, azt mondja a Prédikátor; felette nagy hijáavalóság, ezek mindenek hijáavalóság! Mitsoda haszna vagon az embernek minden ő munkájában, mellyel munkálkodik a Napnak alatta?” Illetve (*Préd* 1,14): „Láttam minden dolgokat, mellyek léznek a Nap alatt, hogy ímé, mind ezek tsak hijáavalóság, és a léleknek gyötrelme!”

1 Lásss'd! a-*Magyar ÁBCéből* közlöttem előre 2 ènyicskét veled: az lévén *Postája* a-*Könyvnek*; 3 melljben elég *bőven* írándok, ha élék, *ezekről*: 4 s mindénről, *amiről kívánhat tudni* az-embër 5 Ritka az-igaz jò barát. [387] | a-Nap-alatt. Már az-*Utazásomból*'-s (*) valamicskét

- * G. K. in Epistola, AVGVSTAE nostrae, humiliter et cum timore SVAE MAIESTATIS, nuncupata A. 1766. Adsero me *nullam expertum similem* (i. e. *Hungaricae Nationi*, ratione docilitatis atque tractabilitatis) quantum, *ex instituto*, mihi, tot hominum, adultorum, iuuenum, puerorum, infantum, Principum, Procerum, uulgi, ordinis omnis, in genium penetranter introspicere, tot que populorum naturam diligentius scrutari licuit; quin etiam *omnem sub coelo uanitatem* oculis hisce meis, hic et nunc uolentibus, mox et illic *inuitis* admittere.

adhatok értésedre: *migen megírándom egészen.*
Másképen amaz is *az utonjárásnak a haszna*
nagy részént. Fogom is bővebben írni idővel.

Ritka az igaz jó
barát

Ami időn egy *Szalbre* nevű városba mulatnék:
hogy dicsekedve dicséri *barátit*, hallom elégtől; 10
örvendezve örül, *számát sem tudja* azoknak.
Nem vagyok ollj boldog; felelek én ennek amannak 's.
Én tudom, én *jó barátja* vagyok másoknak a jóknak;
jóakarója pedig az igaznak is, ugy a *hamisnak* 's:
mert a keresztyéni *szereket* dictálja, javallja. 15
De nekem, ám méltán kérdehet'd, *ki s hol* a barátom?
S, hol az igaz jó barát? ezt tőled kérdehetem én is:
annyival is inkább; e gonosz *Szalbrét* ha tekintem.
Mint a *vason a rozsda*; vagy az ételbe esett *szór*;
mint *fordúlt bor*; avagy valamint *moly a könyvben, a* 20
gyölcsban;
olljanok; és mint a patikának *hibás keverése*;
s mint a Zsidónak *igazság nélkül* a *szíve* s a szája!
s mint a leány képét kegyesen viselő hamis *Éró*.

9 Ami időn] amikor

9 *Szalbre*] Nehezen beazonosítható város, talán *Salbris* a Francia Királyságban.

9 mulatnék] töltöttem az időt, tartózkodtam; lásd a *Valóságos Magyar ABC* 3299. sorához
írt jegyzetet a 232. oldalon

18 annyival is inkább] itt: különösen; leginkább, ha

23 *Éró*] Erosz, Ámor: a szerelem istene a görög-római mitológiában

6 adhatok értésedre: *migen még-írándom egészen.* 7 Más-képen amaz-*is az-úton-*
járásnak a-hafzna 8 nagy rész-ént. fogom-*is bővebben írni idővel.* 9 A-mi-időn *édj*
Szalbre nevű városba *múlatnék:* 10 *hadj dicsekédve dicséri barátit*, hallom *elégtől*;
11 *örvendezve örül, számát sem tudja* azoknak. 12 *Nem vadjok ollj boldog; felelek*
én e'nek amának-'s. 13 *Én tudom, én jó barátja vadjok* másoknak a-jóknak; 14
jô-akarója pedig az-igaznak-is, ugj a-*hamisnak-'s:* 15 *mert a keresztyéni fzeretet*
dictálja, javallja. 16 *De nekem, ám méltán kérdehet'd, ki s hol* a-barátom? 17 *S, hol az-igaz jó*
barát? ezt tőled kérdehetem én-ís: 18 *anjival-*is* inkább; e' gonosz Szalbrét* ha-*tekintem.*
19 *Mint a-vason à-ro'sda*; vagj az ételbe esett *szór*; 20 *mint fordúlt bor*; avagj valamint
moly a-könyvben, a-gyölcsban; 21 *olljanok; és mint à-patikának hibás keverése*; 22
s mint a-'Sidónak igazság-nélkül a-szíve s a-*szája!* 23 *A-barátság kert-béli fákban* (s
a t.) *példáztatik.* [388] | *s mint a-leánj' képét kegyesen viselő hamis Éró.*

8 em. *fogom* 18 em. *anjival-*is**

Csuppa *hazug patakok!* meljek kis zápor esőből
 vagy hóból áradtak: hamarr elmúlnak előlünk. 25
 Mondom: *igen kevés* a jó *W-t-e* barát e világon!
 Nem sok a jó *T-l-r* s *J-nn-r* szívű igaz ember!
 Ritka madár *az igaz jó barát!* ollj ritka, itélem,
 mint a *fejér holló*, va' *veréb!* s ugyan egyet ezekből
 láthattam: lehető, többet 's láthatni egyébűt. 30
 En ugyan ezt monddom a *barátság*ról ez időig:
 mint a *Drági* fejér holló, ollj ritka a jó szív!

26–27 W-t-e; T-l-r; J-nn-r] A legbiztosabban az első személy határozható meg: Johann Michael Witte, aki a hallei Waisenhaus nyomdájának vezetője volt (1762–1779), amikor Kalmár ott adta ki héber nyelvtanának görög változatát 1767-ben. A másik két személlyel kapcsolatban a következőket írtam kismonográfiámban (HEGEDÜS 2008, 76.): „A betűsorok alapján a másik két személy sem magyar. A második név – amely talán *Taylor* lehet – a bizonyíték arra, hogy a kihagyást jelző gondolatjelek egy-egy betűhelynek felelhetnek meg, a harmadik pedig a korábban említett ptolemaisi angol ifjú, aki a nyomdát mutatta meg neki: Junner. Bár nincs konkrét bizonyítékom, de nem kizárható, hogy a második név a cambridge-i John Taylor (1704–1766) klasszika-filológust rejti, aki ott szerepel Kalmár latin nyelvű héber nyelvtanának előfizetői között.”

28–29 A Juvenalis *Szatír*aira (VII. satíra, 202. sor: „Mégis ritkább, mint a fehér holló, e szerencse.”) visszavezethető, manapság is elterjedt *ritka, mint a fehér holló* szóláshasonlat egyik legkorábbi írásos előfordulása. A barátság fogalmával összekapcsolva Kalmár után Baróti Szabó Dávid *A' Magyarság Virági* (1803) c. művében fordul elő *fejér holló, fekete hattyu az igaz barát* formában.

29 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon 30 lehető] lehetséges

32 Az előbbi szólás ebben a formájában nem ismert. Drág község Erdélyben, eredetileg Szilágy vármegyében.

24 Csuppa *hazug patakok!* meljek kis zápor esőből 25 vagy hóból áradtak: hamarr el-múlnak előlünk. 26 Mondom: *igën-kevês* à-jô *W-t-e* barát e' világon! 27 Nem fok a-jô *T-l-r* s *J-nn-r* szívű igaz embër! 28 Ritka madár *az-igaz jô barát!* ollj ritka, itélèm, 29 mint a-*fejér holló*, va' *veréb!* s ugjan ëdjet ezëkből 30 láthattam: lëhetõ, többet-'s láthatni ëgjëbűt. 31 En ugjan ezt monddom a-*barátfágról* ez idõig: 32 mint à-*Drági* fejér holló, ollj ritka a-jô fzív!

A barátság kert-
 béli fákból (s a t.)
 példázatok

Sokk a barátja igen! mondgatja a Szalbrei ember!
 Mind úgy számlálgatja a sok zöld fáit a kertben!
 Mondom: imé *vele elmégyek*: s meglátom a fákat;
 s nézem mindennap kikelettől fogva a télíg. 35

Járom a kertet: imé *miveletlen s puszta szabású!*
 többire *szulákkal* fordul fel, amerre tekintek.
 Ballagok egy részén végig: s ottan a szugolyban,
 csuppa kietlenség! *cser s tölgy makkosra* talállok. 40

Mendegelek messzebb is: im a másik *szugolyában*
 a sok *egert* látom: s mondom, *nem kertbe való* ez!
 Mondja: a termését *festéknek* hordja a *festő*.
 Hasznos amott is, egi; *valamit árúlhat* a makkból.

Lépek odáb: látom, folyton *folj a nyír leve* immár. 45
 Mondom; elég *édes*; de igen 's *puffasztja* a gyomrot.
Borseprőn savanyítja meg, ezt feleli; s ha *megérik*;
 abból korsókként kedveskedik ennek amannak 's.
 Csak *vad ital*; mégis felelem; s *nem kertbe való az!*

36 Tehát tavasztól télíg. Így az itineráriuma szerint ennyi időt töltött ebben a városban.

38 *szulákkal*] gyomnövényekkel (tájnyelvi)

42 *egert*] égert

44 egi] mondja; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 2412. sorához a 181. oldalon

45 folyton *folj a nyír leve*] Az ún. nyírvíz (nyírlé, csiger, virics) itthon is fogyasztot-
 ták, különösen Erdélyben és a Nyírségben. A csapolás mindig hóolvadás után történt,
 s az édeskés ízű folyadékot vagy közvetlenül fogyasztották, vagy pl. a bor édesítésére
 használták. De készült belőle erjesztett alkoholos ital is. Újabban – xilit tartalma miatt –
 cukor helyett édesítőszerként alkalmazzák.

47 borseprő] A már megerjedt, letisztult bor hordó aljára leszállt üledéke.

33 *Sokk a-barátja* igen! mondgatja a-Szalbrei embër! 34 Mind ugj számlálgatja a-fok
zöld fáit a-kertben! 35 Mondom: imé *vele el-mégyek*: s még-látom a-fákat; 36
 s nézëm mindën-nap' ki-kelettől-fogva a-télíg. 37 Járom a-kertët: imé *miveletlen s*
puszta szabású! 38 többire *szulákkal* fordul-fél, a-mère tekintek. 39 Ballagok
 édj részén végig: s ottan a-szugolyban, 40 csuppa kietlenség! *cser's tölgy-makkosra*
 talállok. 41 Mëndegelek meszszéb-ís: im' à-másik *szugolyában* 42 a-fok *egért*
 látom: s mondom, *nem kertbe-való* ez! 43 Mondja: a-termését *festéknek* hordja a-*festő*,
 44 Hasznos amott-is, egi; *valamit árúlhat* a-makkból. 45 Lépek odáb: látom, folyton
folj a-nyír leve immár. 46 Mondom; elég *édes*; de igen-'s *puffasztja* a-gyomrot. 47
Bor-seprőn favanyítja-még, ezt feleli; s ha *még-érik*; 48 aból korsók-ként kedveskèdik
 e'nek amának-'s. 49 Csak *vad ital*; még-ís felelëm; s *nem kertbe-való az!*

43 em. *festő*,

	Nézdégelem széljel a <i>szelíd fákat</i> 's: veszem észre;	50
	némeljik sok idén <i>meddön marad</i> ; oljik örökkön:	
	csak <i>levelez</i> ; s árnyékával kárt tészzen a <i>tőbnek</i> .	
	Némeljik pedig elhullatja hiába <i>virágát</i> .	
	Némeljről a gyümölcs le-lehull <i>idejének előtte</i> .	
	S oljikon ismétlen mind <i>öszveverődnek a széltől</i> :	55
	fás, köves, és fonnyadt: <i>nincsen semmi szaga s ízi</i> .	
Azon példázatnak folytatása	Járgatok a kertben fel, alá, mind <i>hátra s előre</i> .	
	Eszbeveszem mindjárt; néhány fa <i>igen meghanyatlott</i> .	
	Mondom; imé <i>nincsen</i> méljen <i>gyökerezve</i> a földben:	
	félő, hogy valakit vagy <i>agyon</i> va' <i>derékba</i> ne üssön.	60
	Menve tovább, látok némeljen <i>odút</i> , va' <i>lyukacskát</i> :	
	s mondom a gazdának; <i>kígyó</i> <i>vagyon abban</i> , alítom:	
	<i>vízzel</i> , avagy <i>tüzzel</i> megpróbálhatja: tanácslom 's,	
	el ne mulassa; <i>őrízze</i> magát mást is a <i>fulánktól</i> !	
	Im ezen egynéhány napi <i>vizsgálásnak</i> utánna,	65
	történt <i>álmomban</i> , csuddámra, csötörtökön éjjel:	
	jött hozzám egy <i>szürke galamb</i> , jobбомra repűlvén.	
	<i>Jó jel</i> ez, így gondolkodom, és fogadom <i>nagy örömmel</i> !	
	Késedelem nélkül szállván a <i>balomra</i> , legottan	
	csipkedi a <i>szívem tályát</i> : de menten elüztem,	70

51 sok idén] sok éven keresztül

60 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

62 alítom] (ügy) sejttem

50 Nézdégelem széljel a *szelíd fákat*-s: vészem-észre; 51 némeljik sok idén *meddön marad*; oljik örökkön: 52 csak *levelez*; s árnyékával kárt tészzen a *tőbnek*. 53 Némeljik pedig el-hullatja hiába *virágát*. 54 Némeljről a-gyümölcs le-lé-hull *idejének előtte*. 55 Azon példázatnak folytatása. [389] | S oljikon ismétlen mind *öszve-verődnek a-széltől*: 56 fás, köves, és fonnyadt: *nincsen semmi szaga s ízi*. 57 Járgatok a-kertben fel, alá, mind *hátra s előre*. 58 Ezbe-vészem mindjárt; néhány fa *igen meg-hanyatlott*. 59 Mondom; imé *nincsen* méljen *gyökerezve* a-földben: 60 félő, hogy valakit vagy *agyon* va' *derékba* ne üssön. 61 Menve tovább, látok némeljen *odút*, va' *lyukacskát*: 62 s mondom a-gazdának; *kígyó* *vadjon abban*, alítom: 63 *víz-el*, avagy *tűz-el* meg-próbálhatja: tanácslom-'s, 64 el-né-mulassa; *őrízze* magát mást-ís a-*fulánktól*! 65 Im' ezen edj-néhány napi *vi'sgálásnak* utánna, 66 történt *álmomban*, csuddámra, csötörtökön éj-el: 67 jött hozzám edj *szürke galamb*, jobбомra repűlvén. 68 *Jó jel* ez, így gondolkodom, és fogadom *nagy öröm-el*! 69 Késedelem-nélkül szállván a-*balomra*, leg-ottan 70 csipkedi a-*szívem tályát*: de menten el-üztem,

gondolván, gonoszabb lehet a *Mahumed madaránál*.
Erre felébredvén, bizonyos, hogy örültem eléggé.
Nem láttam, meljlik fáról eredett a *kegyetlen*.
De amitől féltém; *déleesti korában* a napnak
rajtam esett: érzem mostan is; s *fáj bele* szívem. 75

Járogatunk ezután 's *néhányan* a *kertbe* napokként.
Vélem akik vagynak, látván *szúkit* a *gyümölcsnek*,
falva, *mohon* eszik, ott valamit kaphatni *szemekként*.
Ez *fájlalja fejét*; *gyomrát* ama; másik a *bélit*:
mást a *hideg forrás* mindennap s kínoz erőssen. 80
Másnak a *szemfogait* a dió *töri rontja ki* egybe.

Mendegelőnk messzebb, s *mogyoró bokrokra* találunk.
Az *első ritkás*; a *hideg szél* szűri szemünkbe:
ennek az *orra*; amannak az *ajka* s az *álla* fagy öszve:
a *garaton* nincsen semmi; de zörög a *malomkő*. 85

Folytatása azon példázatnak
Érjük a *másodikat*: valamely *kígyó szagot* érzek.
Nem lehet ott késnünk: *onnét* én őket *elintem*.

71 *Mahumed madaránál*] Mohamed próféta madarának a hagyomány a fehér kakast tartja.

74 *déleesti korában*] délután

76 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC*ben az 1868. sorhoz a 148. oldalon

85 *garaton*] A malomnak az a része, ahol betöltötték az őrléshez a gabonát, ugyanazt a nevet viseli, mint az emberi testrészt. Maga a sor talán utalás egy nem ismert szólásra, ami a didergést, reszketést fejezheti ki.

71 gondolván, gonoszab lehet a-*Mahumed madará-nal*. 72 E're fél-ébredvén, bizonyos, hody örültem eléggé. 73 Ném láttam, meljlik fáról eredett a-*kegyetlen*. 74 De a-mitől féltém; *dél-esti korában* a-napnak 75 *rajtam esett*: érzem mostan-ís; s *fáj bele* szívem. 76 Járogatunk ez-után-'s *néhánjan* a-*kertbe* napok-ként. 77 Vélem a-kik vadjnak, látván *szúkit* a-*gyümölcsnek*, 78 *falva*, *mohon* eszik, ott valamit kaphatni *szemék-ként*. 79 Ez *fájlalja fejét*; *gyomrát* ama; másik a-*bélit*: 80 mást a-*hideg forrás* mindén-nap' s kínoz erőssen. 81 Másnak a-*szëm-fogait* a-dió *töri rontja-ki* édjbe. 82 Mëndégelünk meszszeb, s *mogyoró' bokrokra* találunk. 83 Az-*első ritkás*; a-*hideg szélt* szűri szëmünkbe: 84 Folytatása azon példázatnak. [390] | e'nek az-*orra*; amának az-*aj'ka* s az-*álla* fagy-öszve: 85 a-*garaton* nincsen sëmmi; de zörög a-*malom-kő*. 86 Érjük a-*másodikat*: valamelj *kígyó' szagot* érzék. 87 Ném lehet ott késnünk: *onnét* én őket *el-intém*.

71 em. *madará-nal* 76 em. *napok-ként*-

Hangyabolyos lévén az *harmadikának* az alja;
s megtelvén a harisnyáink *hangyával* hamarján;
elsietünk: s érünk egy *tiszta bokorhoz* utólján. 90
Ottan alig várjuk, hogy a bajtól megmenekedjünk.
Énnekem a száram *békételen* a salyogástól,
félreülök; míglen mogyorót *fityészet* a többi.
Ennek az *ínye* nagyon *vérezik*, látom, a törésbe.
A *fogait fájlalja* amaz; hallom a panaszát. 95
(Semminemű eledelt sem italt nem tűrhet azokkal.)
A *mogyorós* mentében akadt a szemünkbe *vad alma*,
vad körtvély is elég: s ették mind ennek a *főttét*.
Néhányat magam is kaptam! *volt hasznom a kertben!*
Mondja a gazda; szokott *sajtolni magának* azokból: 100
pénzre 's elég *eczetet*. Mondom vele élhet akárki!
Néha sokat használ a *bélnek* s gyenge *gyomornak*.
Nékem ugyan nem kell: mert rongál, s *gyűjti* a *sok sárt*:
és a szelíd természetemet tenné *haragossá*.
Szám se kap *az ízín*: ámbár is kelle két *ízben*, 105
hogy a *vérhas* erőt ne vegyen, *éhomra* bevennem.

89 harisnyáink] itt feltehetőleg '(szür)nadrágjaink' értelemben

92 száram] lábam

93 *fityészet*] vizslat, fürkész, keresgél

106 *vérhas*] dizentéria, a vastagbél fertőzéses megbetegedése

88 *Hangya-bolyos* lévén az-*harmadikának* az-alja; 89 s meg-telvén a-harisnyáink
hangyával hamarján; 90 el-fietünk: s érünk edj *tiszta bokor-hoz* utólján. 91
Ottan alig várjuk, hodj a-bajtól meg-menekedjünk. 92 Énnekem a-fzáram *békételen*
a-falyogástól, 93 félre-ülök; míglen mogyorót *fityészet* a-többi. 94 E'nek az-*ínye*
nagyon *vérezik*, látom, a-törésbe. 95 A-*fogait fájlalja* amaz; hallom apanaszát. 96
(sëmmi-nëmü eledelt sëm italt nëm tûrhet azòkal.) 97 A-*mogyorós* mëntében akadt
a-fzëmünkbe *vad alma*, 98 *vad körtvély*-is elég: s ették mind e'nek a-*föttét*. 99
Néhánjat magam-ïs kaptam! *vòlt hafznom a-kertben!* 100 Mondja a-gazda; fzkott
fajtolni magának azokból: 101 *pénzre*- 's elég *eczetét*. Mondom vele élhet akárki! 102
Néha fokat használ a-*bélnek* s gjenge *gyomornak*. 103 Nékëm ugjan nëm kell: mert
rongál, s *gyűjti a-fok fárt*: 104 és a-fzëlíd természetemet tenné *haragossá*. 105 Szám
së kap *az-ízín*: ámbâr-ïs kelle két' *ízben*, 106 hodj a-*vér-has* erőt në védjën, *éhomra*
be-vënnëm.

96 em. (sëmmi-nëmü

Érek a Szalbreiekkal a szőlőtőkhöz utólszor.
 Ért szőlő ha volna, keresve keressük a tőkön.
 Többire éretlenre, sovány *egresre*, találunk.
 Vigasztalja magát a gazda, hogy *annak is* oljkor 110
 vészi az *ételben* hasznát. *Éljen vele!* mondom:
 Értre 's akad majdan, s leszakasztja *örömmel* a gazda.
 Ollj *mohon észik* azok; ha víz lett volna 's elöttök,
 nem jött volna eszékbe, hogy azt *meg kell vala mosni*.
 Én pedig érezvén a *büdösségét*, kipököm mind. 115
 Azon példázat folyik tovább is
 Ismét más *zöldes* va' *fejér fürtöt* kap a kertész.
 ők *mohon észik* ugyan: de én kivettem a számból;
 mert jól éreztem, hogy több a *keserje az éznél* (*).
 Vizsgálódva talál egyik társ *sárga gerezdre*:
 melj *rá nézve*, igen gyönyörűnek tetszik előttünk. 120
 Megsajdítom; imé mérges *pók* van a *szemek közt*:
 ott hagyatom néhányal: amaz kitaszítja a férget:
 s egy társával *igen jó ízint* falja a fürtjét.

* Éz, édes íz, *édesség*. A köznyelvben *íz*, bármely íz, általános értelemben. Ebből jön az *ézes* szó, melynek köznyelvi alakja szóban és írásban az *édes*, azaz: 1) *jó ízű*, 2) *kellemes ízű*, 3) *édes*, 4) *finom*, 5) *drága*. Debrecenben így ejtik: *ídes*. Úgy vélem, így kell helyesen írni: *édhes*, köznyelvi alakban: *édes*. *Keser*, azaz: *kellemetlen*, *keserű* íz. Ebből képzett szó: *keserű*, azaz: *keserű ízű*.

108 tőkön] tőkéken

116 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

107 Érek a-Szalbreiekk-el a-fzölő-tők-höz utólfzor. 108 Ért fzőlő hà vólna, keresve keresfük a-tőkön. 109 Többire éretlenre, fovány *egresre*, találunk. 110 Vigasztalja magát à-gazda, hodj *ának-is* oljkor' 111 vèsi az-*ételben* hasznát. *Éljen vele!* mondom: 112 *Értre*-s akad majdan, s lè-fzakasztja *öröm-el* a-gazda. 113 Azon példázat foljik tovább-is. [391] | Ollj *mohon észik* azok; hà víz-lètt-vólna-'s elöttök, 114 nèm jött-vólna eszèkbe, hodj azt *mèg-kèll-vala mosni*. 115 Én pedig érezvén a-*büdöségét*, ki-pököm mind. 116 Ismét más *zöldes* va' *fejér fürtöt* kap a-kertész. 117 ők *mohon észik* ugyan: de èn ki-vetètem a-fzàmból; 118 mert jól éreztem, hodj több a-*keserje az-èz-nél* (*). 119 Vi'sgàlódva talál èdjik társ *fàrga gèrèzdre*: 120 mèlj *r'à nézve*, igèn-gyönyörűnek tetfzik elöttünk. 121 Mèg-fajdítom; imé mérges *pók* van a-*fzèmèk-kòzt*: 122 ott hagyatom nèhànj-al: amaz ki-taszítja a-fèrget: 123 s èdj társával *igèn-jò ízint* falja a-fürtjét.

* Éz, fapor fuauis, *dulcor*. Vulgo *íz*, fapor, in genere. Inde *ézes*, uulgo hodierno profertur atque feribitur *édès*, 1) *fapidus*; 2) *fuauis*; 3) *dulcis*; 4) *gratus*; 5) *carus*. Debrecinenfibus efertur *ídes*. Scribendum effe iudico *édhès*; uulgo quidem *édès*. *Keser*, amaror, acor. Hinc *keserű*, amarorem habens, amarus.

Mégyek előre; találok *én is egy szép bakatorra*:
 melj *feketés*, va' *setétvereses* vala, mint a sűrű vér. 125
 Míg a csésze vizet hozzák; nem adom ki kezemből.
 Megmosom, és nyujtván kínálok a tőbit *e fejjel*.
 Nemm maradott *a nyelén* semmi: eggynek juta *néggy*
 szem.
 Vége a *mézgerlésnek*: ez *édhess éz* van a szánkban.
 S ez vala *más hasznom*, hogy a *Szalbrei* kertbe kimentem. 130
 Már haza *visszafelé* fordulunk a nyugovásra.
 És a menés közben, nem messze a szőlőtövektől,
 látjuk a sok *méhkast*; de *üres* mind egyig a *méztől*.
Nincsen a *méhnek idő régtől*; ez a gazda panassza.
Fergeteges nyarak és tavaszok járnak *sok esővel*. 135
 S ami időn *szolgál* a sütő nap kis melegével:
 a *tolvajméhek* hordják s a *darázsok* a mézet.

124 *bakatorra*] Az Érmelléken és Nyíregyháza környékén termesztett régi magyar szőlőfajta, amelynek kiváló vörös borát a tokajival együtt exportálták még a XX. század első felében is. Neve az olasz *bacca d'oro* (*aranybogyó*) kifejezésből ered, tehát feltehetőleg maga a fajta is végeredményben olasz eredetű.

125 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

127 *fejjel*] itt: fürttel

129 *mézgerlésnek*] mezgerlésnek, szedegetésnek

129 *édhess éz*] lásd Kalmár jegyzetét a 118. sorhoz a 314. oldalon

135 *Fergeteges*] viharos

135 A XIII. századtól a XVIII. század végéig tartott Európában a kis jégkorszaknak nevezett időszak. Ez – különböző időszakokban – akár 20 százalékkal több csapadékot is hozott, sokszor lehetetlenné téve a mezőgazdaság működtetését. A korszak végére jellemző volt az intenzív, egész éves lehülés.

124 Mégyek előre; találok *én-is* *édj szép bakatorra*: 125 *melj feketés'*, va' *setét-vörösés*-vala, mint a fűrű vér. 126 *Míg à-csésze' vizet hozák*; *nëm adom-ki kezemből*. 127 *Mëg-mosom, és nyujtván kínálok a-tőbit e' fejjel*. 128 *Nëmm maradott a-nyelén sëmmi: ëdjnek juta nëggy fzëm*. 129 *Vëge a-mëzgerlésnek: ez ëdhëss ëz van a-fzánkban*. 130 *S ez vala más hasznom, hodj a-Szalbrei kertbe ki-mëntem*. 131 *Már haza vissza-felé fordulunk à-nyugovásra*. 132 *Ës a-mënés-közben, nëm meszsze a-fzölő-tövektől*, 133 *látjuk a-fok méh-kast*; de *üres* mind *ëdjig a-méztől*. 134 *Nincsen a-mëhnëk idő régtől*; ez a-gazda panászsa. 135 *Fërgetegës nyarak és tavaszok járnak fok esővel*. 136 Ellenfégës barát. [392] | *S a-mi-idön fzolgál a-fütő nap kis melegével*: 137 *a-tolvaj-méhek hordják s a-dará'sok a-mézet*.

Mendegelőnk messzebb kifelé; *késlődnek a társak*;
 megrakják magokat *férges s sokféle gyümölcse*.
 Már *levesül* a zsebek; *zörög* is együtt a diótól. 140
 S ebben áll a *dicsért kertnek szépsége!* megírtam.
 Benne gyönyörködtem mégis *minden napon* hallván
emberek erkölcsét, amelljből kelle tanulnom.
 Ottan előfordult sokféle *matéria* köztünk
 minden nap; tartott *estvélig* a *disputa* sokszor, 145
 Most ez *Utólírásomban* nincsen helye néki.

Ellenséges barát Már a *barátság*nak némelij jeleit kibeszelném;
 mennyire meglehetett kísértene annyi utamban.
 De, most terhes okom lévén, másszorra maraztom.

Nem lehet *elmellőznöm* ez egyet; most kijelentem. 150
 Hol lehet átkoztabb ellenséget s dühösebbet
 annál gondolnod, s e kerek földön kitalálnod,
 akinek adsz *kenyeret*; s téged *kövez* agyba derékba?
 Kit *tisztelni* szeretsz; s téged *gyűlölve* gyalázzat:
 aki beteg ágyába reménkedik, hogy esedezzel 155
 érte az ISTEN előtt; s azután megcsúfol, utál is:
 akít a méllj sárból *kiemelsz*; s téged *beledöjtéd*:

140 Már *levesül* a zsebek] ti.: nedvessé válik a zsebuk

141–146 Ezen szövegrész, illetve a város nevének megadása miatt is joggal feltételezhetjük, hogy Kalmár a barátságról szóló példázatát személyes élmények alapján írta.

157 *beledöjtéd*] bele fog dönteni

138 Mëndegelőnk mezfzözèb ki-felè; *késlődnek a-társak*; 139 mæg-rakják magokat *férges s fok-féle gjümölcs-el*. 140 Már *levesül* a-'sebek; *zörög*-is edjütt a-diótól. 141 S e'ben áll a-*dicsért kertnek szépfége!* mæg-írtam. 142 Bène gyönyörködtem mæg-ís *minden-napon* hallván 143 *embèrèk erkölcsét* à-mèlljból kelle tanulnom. 144 Ottan elò-fordult fok-féle *matéria* köztünk 145 minèn-nap'; tartott *estvélig* a-*difputa* fokfzor, 146 Moft ez *Utól-írásomban* nincsen helye néki. 147 Már a-*barátság*nak némelij jeleit ki-beszelném; 148 mènjure mæg-lèhetett kifértene m ànji útamban. 149 De, moft terhes okom lévén, másfzorra maraztom. 150 Nèm lehet *el-mellőznöm* èz-èdjet; moft ki-jelèntèm. 151 Hol lehet átkoztabb ellenfègèt s dühösebbet 152 à-nál gondolnod, s e' kerèk földön ki-találnod, 153 a-kinek adsz *kényeret*; s tægèd *kövez* agyba dèrèkba? 154 Kit *tifztèl*ni fzeretsz; s tægèd *gyűlölve* gyalázzat: 155 a-ki beteg ágyába reménkedik, hodj esedèzzèl 156 érte az-ISTEN-elòtt; s az-után mæg-csúfol, utál-is: 157 a-ki t a-mèllj fárból *ki-emelsz*; s tægèd bele *döjtéd*:

akinek adsz a kezébe *botot*; s téged *letaszítánd*:
akinek *adsz költsön* summát; s azt néked *irigyli*,
hogy neki *adhattál*; s mostan is *költsönöd által* 160
áll, a miként állhat részént; még *tartja* 's a *költsönt*;
mégis előmentednek igyekeznek az ellene állni?
Nem lehet átkoztabbat im ennél lelned e földön!

A Fekete Tenger Már másképp intézem a kormánykát s a vitorlát,
Torkolatja Miglen *a többi vitorlákat* mind szélnek eresztném: 165
most lassan akarok, s keveset, kényemre, *hajózni*:
hallj tőlem valamit, *csak igen summásson*, ezúttal.

Annyi sok útamban *három helyen* eshete épen
ennyi *kiességem*, s csendes szállásom a *Tollhoz*.
Londonban vala egynéhány holdnapban *először*. 170
Másodszor pedig a *Pontus Torkának* a partján,
vagy kétezer lépésnyire az *Új Róma* vidékén,
egy *Kuru-Cseszme* nevű gyönyörű helységben,
amelyben 's

169 Nehéz eldönteni, hogy az *ennyi* számnévi névmás vajon a *Szalbre* nevű városban hasznosan s nyugodt írással, alkotással, munkával töltött időszakra vonatkozik-e, vagy pedig az alább kifejtett három másik helyre?

170 holdnapban] hónapban

170 Kalmár Londonban legkorábban 1751-től legkésőbb 1753-ig lakott.

171 *Pontus Torkának* a partján] A Fekete-tenger torkolatának partján, a Boszporusznál

172 kétezer lépésnyire] kb. másfél kilométernyire

172 *Új Róma*] Bizánc, Konstantinápoly, a mai Isztambul

173 *Kuru-Cseszme*] Kuruçeşme ma Isztambul része a Beşiktaş kerületben.

158 a-kinek adsz a-kezébe *botot*; s tégéd *lë-taszítánd*: 159 a-kinek *adsz költsön* fummát; s azt nekéd *irigyli*, 160 hogy neki *adhattál*; s mostan-is *költsönöd-által* 161 áll, a-mi-ként állhat rész-ént; még *tartja*-'s a-*költsönt*; 162 még-is elő-méntédnek igyekfzik az ellene állni? 163 Nëm lehet átkoztabbat im-'e'-nél lëlnöd e' földön! 164 A Fekete Tenger Torkolatja. [393] | §. Már más-kép' intézem a-kormánykát s a-vitorlát, 165 Miglen *a-többi vitorlákat* mind fzelnek eresztném: 166 most laffan akarok, s keveset, kénjëmre, *hajózni*: 167 hallj tőlem valamit, *csak igen-fummásfan*, ez-úttal. 168 Anji sok útamban *három helyen* eshete épen 169 enji *kiességem*, s csendes fzállásom a-*Toll-hoz*. 170 *Londonban* vala ëdj-néhány hold-napban *előfzör*. 171 *Másodszor* pedig à-*Pontus Torkának* a-partján, 172 *vagy* két' ezër lépésnyire az-*Új-Róma* vidékén, 173 ëdj *Kurú-Csefzme* nevű gyönyörű helyfégben, a-mëljben-'s

161 em. *tartja*-s 164 em. §. *Már* 168 em. *Anji*

két Császári Követ, még a *Hollandus* is együtt
ott töltötte velünk a *nyarat*; mint szokta *egyébkor*.
Balja felől e falúnak esik *Büjük-Dere* helység
csak közel a *parton*: abban nyáralgat az *Ánglus*. (*)

175

- * Az idő tájt a *brit* követ a nagy tiszteletű *James Porter* volt, aranygyapjas lovag. A következő két dolgot érdemes feljegyezni róla: igen művelt férfiú volt, és amikor Császárnénktól az *Ottomán Birodalomba* tartva átutazott *Magyarországon*, némely magyar körében igen jó társaságra talált.

174–175 Kalmár az 1755-ös év februárjában érkezik Konstantinápolyba, ahol ez év nyarának végéig maradt (később, egy rövid időre még visszatért). Az egyik császári követ – amennyiben elfogadjuk a szinte hihetetlen tényt, hogy Kalmár az európai nagyhatalmak Portához delegált misszióinak vezetőivel állt kapcsolatban – minden bizonnyal az osztrák Josef Peter von Schwachheim (követ: 1755–1762), aki híres volt a keleti nyelvekben való jártasságáról és keleti kéziratgyűjteményéről. Az említett másik *császári követ* nem kizárt, hogy Schwachheim elődje, Heinrich von Penckler (követ: 1741–1755). Szóba jöhet még I. Erzsébet orosz cárnő követe, Szergej Dolgorukov, aki éppen 1755-ben volt az orosz misszió vezetője. Az akkori holland követ a magyar bárói ranggal is rendelkező, a levantei kereskedelembe a családjá révén mélyen beágyazott Elbert de Hohepied (követ: 1747–1763) volt. Az említett két császári követnek a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött követséggel kapcsolatos feljegyzései nem említik Kalmár személyét.

176 *Büjük-Dere*] Büyükdere kb. 10 km-re északra található Kuruçeşmétől a Boszporusz partján. Mikes Kelemen *Törökországi leveleiből* tudjuk, hogy a Rákóczi-emigráció 1718 augusztusa és szeptembere közt szintén itt tartózkodott (akkor még sátrakban lakva), s hogy a francia követnek is volt háza ott.

177 Sir James Porter (követ: 1747–1761) brit diplomata, tudós, emlékiró, 1749-től a Royal Society tagja. Nem kizárt, hogy Kalmár éppen a társaságon keresztül kerülhetett személyes kapcsolatba vele, amely kapcsolat meglétét lábjegyzete is erősíti. Porter 1741-től brit bécsi követ, onnan távozik – tehát Magyarországon keresztül – Konstantinápolyba. Megjegyzendő, hogy az előbb említett holland követ, Elbert de Hohepied veje volt.

174 két' Császári Követ, még à-Hollandus-is édjütt 175 ott töltötte velünk a-nyarat; mint szokta *égyéb-kor*'. 176 *Balja*-felől e' falúnak esik *Büjük-Dere* helység 177 csak közel à-parton: ában nyáralgat az-Ánglus.

- * Tunc temporis Orator *Britannicus* fuerat Honoratiffimus *Jacobus Porter*, Eques Auratus. Quem uel duobus his nominibus commemorare possum; quod magnae sit eruditionis; et quum ab AVGVSTA nostra ad *Ottomannum*, per *Hungariam*, transiret, amoenam habuerit cum quibusdam Hungaris societatem.

Jobja felől nem messze lakik, *színt' épen* a parton
amaz, *igazságot* szerető *Voda*, visszaszorulván
egyszer *Móldva* egyébkor *Oláh Országi* Helyéből. 180
Mert okos a *Szultán*; fősvény is: s a nagy adóért
váltja, cseréli hamarr az adózó *Bégeket* onnan.

A Neve *Constantinus* azon *Fejedelmi* Görögnek.
Nemzetsége pedig *Maurocordátus* Őnéki:
ama tudós *János*, másként *Miklós*, Fia: Ő is 185
mindenféle jeles *tudományt* szeret, és becsül, ért is.

Az Ángliai köz-
nép szereti a tu-
dományokat
S nem csuda, hogy tudhat *Fejedelm* létre, *zsidóul*:
ám sok varga, szabó más is, van az *Ánglia Földön*,
aki a *Szent Könyvet* szereti fordítani *zsidóból*.

178 *színt'*] szinte

178–186 Constantin Mavrocordat, görögül Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος (1711–1769)
III. Konstantin néven hatszor volt Havasalföld fejedelme, V. Konstantin néven négyszer
Moldváé, így összesen nagyjából négy évtizedig uralkodott román területeken. A görög
arisztokrata fanarióta Mavrocordatos család Híosz (korábban: Khiosz) szigetéről szár-
mazott, s generációkon át több havasalföldi és moldvai vajdát adott. Konstantin apja,
Nicholas (Miklós), s annak testvére Johannes (János) szintén vajdák voltak. Különösen
Miklós és Konstantin voltak nevezetesek tanultságukról, nyelvismeretükről s a felvilá-
gosodás eszméinek első terjesztőiként, amennyiben enyhíteni kívánták a jobbágyok és
rabszolgák terheit, iskolákat alapítottak a köznép számára. Konstantin 1749. és 1756.
között nem töltött be fejedelmi tisztséget, 1756 februárjától újra Havasalföld fejedelme.

179 *Voda*] Vajda

179 visszaszorulván] kényszerűen visszatérve, tkp. visszaléptetve

180 *Oláh Országi*] havasalföldi

182 *Bégeket*] fejedelmeket; lásd Kalmár jegyzetét a 204. sorhoz a 322. oldalon

188–189 John Hutchinson (1674–1737), angol teológus, természetfilozófus és követői azt
vallották, hogy a pontozás nélküli héber *Ószövétség* nemcsak a valódi vallás elemeit tar-
talmazza, de a racionális természeti törvényeket is. Ehhez szükséges a benne található
szavak gyökerének és annak jelentésének feltárása. Mozgalma kezdetben a köznép kö-
zött talált követőkre, de halála után már oxfordi tudós körökben is hatást váltott ki.
Kalmár három angol nyelvű traktátussal lép fel követőivel szemben; erről lásd bőveb-
ben a *John Locke, a hutchinsoniánusok és Kalmár György a nyelvről: Egy 18. századi brit*

178 *Jobja-felől* nem messze lakik, *színt' épen* a-parton 179 amaz, *igazságot* szerető
Voda, vissza-szorulván 180 *édjzér Móldva'* *égjéb-kor'* *Oláh-Országi* Helyéből. 181
Mert okos à-*Szultán*; fősvény-ís: s à-nagy adó-ért 182 váltja, cseréli hamarr az-adózó
Bégéket onnan. 183 A-Neve *Constantinus* azon *Fejedelmi* Görögnek. 184 Nëmzetfége
pedig *Maurocordátus* Ő-nêki: 185 àma tudós *János*, más-ként *Miklós*, Fia: Ő-ís 186
mindën-féle jelës *tudományt* szeret, és bëcsül, ért-is. 187 *Az-Ángliai köz-nép fzereti*
a-tudományokat. [394] | S nëm csuda, hodj tudhat *Fejedelm* létre, '*sidóul*: 188 àm fok
varga, fزابó más-ís, van az-*Ánglia-Földön*, 189 a-ki a-*Szent Könyvet* fzereti fordítani
'*sidóból*.

Ám van a köznépbⁿ némelj, ki a Siria nyelvet 's,
s a Görögöt 's, kívánja magán megfejteni szépen.

190

(Másokat e Nemzet sok pontba (*) felülhalad, elhidd:
mégsem tudja a férgektől megüríteni a Bélit;
s egy Wilkes Catilina fejt ama Bárra szegezni,

- * Hogyha netán úgy tűnik, hogy a saját *Fézkemmel* szemben *igazágtalan* vagyok, érde-
mes kifejtennem, mit értek a *sok pontba* kitétel alatt. Miután ott *magá* a köznép vetélkedik
a nemesekkel a tudományok, kivált a humán tudományok szeretetében és művelésében;
mivel minden tapasztalat ezt igazolja, világos, hogy minden más ilyen irányultságú nem-
zetet messze megelőznek. De ezt már korábban is megjegyeztem, s úgy vélem, az előző-
ekből már világossá vált. A 109. oldalon azt írtam: „A mi nemzetünk minden tekintetben
versenyre kelhet másokkal” – de mégsem kel eléggé versenyre, aminek ott magyarázatát
is adtam.

Máskülönbⁿ, hogy milyen jó képességűnek gondolom nemzetünket, és hogy mily módon
dicsértem, az a fent említett levélből derül ki részletesebben – „Ha nem lennék fogytával
az időnek és az erőmnek, akkor szeretném folytatni a leírását és a szemléltetését annak,
hogyan látom a többi népet, ha nem is mindet, de sokat, a barbárokat, a művelteket, a
civilizálatlanokat; és hogy bármely egyedi, kiemelkedő, isteni, nagyon dicséretes, szép,
példamutató vonást figyeltem meg másoknál, az ennek az egy népnek a lelki alkatában
mind megtalálható, miként a fejben az agy, s a csontban a velő...

TE, fenséges és DICSŐSÉGES KIRÁLYNŐ, te vagy a NAPja a birodalmadnak, és minde-
nekelőtt ennek a kiváló, tündöklő nemzetnek! TE vagy A MI DICSŐSÉGÜNK! A mi leg-
bölcsebb URALKODÓNK! És a MÁSIK, ragyogó sugarakkal ékes NAP, birodalmunk dicső
TÁRSURALKODÓJA, CSÁSZÁRI FENSÉGED SZAKASZTOTT MÁSA, Ő, Ő A TE SALA-
MONOD, Ő, Ő, Ő A MI ÖRÖMÜNK. Tapasztalhatjátok azt, amiről dicsérettel beszéltem,
valóban tapasztalhatjátok: láthatjátok, láthatjátok, mennyi minden rejtőzik honfitársai-
m tiszta lelkében, mint *Ophir* teljes egészének aranyban bizonyára minden más földnél
messze-messze kiválóbb földjében.

Nincs hát miért csodálkoznod ezen, szent FENSÉG, nincs, amiért más népek irigyeljenek,

vita nyelvelméleti tanulságai című tanulmányomat (HEGEDÜS 2010.).

192 (*)] Kalmár újra a már említett német nyelvű *traktátus*ának latin, 1766-ban Mária
Teréziához címzett bevezetőjéből idéz, lásd ehhez a *Valóságos Magyar ABC* 1769–1772.
soraihoz írt jegyzetet a 142. oldalon.

192 (*) *Ophir*] Ofir, pontosan nem azonosítható bibliai helyszín, ahonnan Salamon ér-
tékes kincseket hozatott a Templom számára. Lásd pl. *1Kir* 10,11: „Továbbá a Hírámnak
hajója-is, melly aranyot hord vala Ofirból, hoza Hében-fát-is Ofirból nagy bőséggel, és
drága köveket.”

194 *Wilkes Catilina*] John Wilkes (1727–1797) angol újságíró, a *The North Briton* című

190 Ám van a-köz-népbⁿ némelj, ki a-Siria' nyelvet-'s, 191 s a-Görögöt-'s, kívánja
magán meg-fejteni szépen. 192 (Másokat e' Némzet fok pontba' (*) felül halad,

el-hid'd: 193 még sēm tudja a-férgektől meg-üríteni a-Bélit; 194 Valamélj csuda
példák az-igazgatásban; s a t. [395] | s édj *Wilkes' Catilina* fejt ama Bárra szégezni,

- * Lásd Kalmár latin nyelvű hosszú jegyzetét a 373. oldalon.

vagy a nyakára követ kötvén, *Istámboli* módra, 195
a zabolátlan halakhoz eresztetni *Főnek* a bestét.
Valamely csuda Nem csuda másképen: ha *egyéb példát megítélünk*.
példák az igazga- Van, ki hajót, ki sereg tábort, s országot *igazgat*;
tásban; s a t. van, ki okossággal intézi a *Vármegye* dolgát;
van, ki tud adni *tanátsot egyébnek* ezerni ezernek; 200
s ezreket aki *tanít* tudományra, s a *mennybe utallgat*;
s egy *feleségcskét*, s három négy gyermeket együtt,
nem tud igazgatni; s zabolával *bírni* okossan.)

és hazám fiai sem ok nélkül csodálják, hogy az a nép, amely a legjobb dolgokra képes, az ország ügyeinek ily előrelátó Főbírája segítségével, valóban a legjobb eredménnyel használja ki földje természeti adottságait.

Nincs hát semmi, amit hiányolhatnánk. És ha valamit mégis hiányolunk, azt sem úgy tesszük, hogy a hiányolt dologban szűkölködnénk. Ha bárki is úgy véli, hogy van, ami hiányzik, az csak olyan dolog lehet, ami valójában felesleges, csak olyasmi lehet, ami a világ dolgainak szent és bölcs Elrendezője terveitől biztosan idegen; csak olyasmi, ami az emberi gyengeségek, a kártékony fényűzés céljait szolgálja; csak olyasmi, ami e nemzet páratlan lelki alkatát silányabbá teszi és megrontja – mindig is így gondoltam, és most már teljességgel meg vagyok győződve róla.”

lap tulajdonosa, politikus. 1763-ben, habár elméletileg cenzúra nem volt, egy III. György királyt kifigurázó, trónbeszédének egyes állításait kétségbe vonó cikke miatt letartóztatták, de a vélemény szabadságra hivatkozva hamarosan szabadon engedték. Catilináról lásd a *Valóságos Magyar ABC* 2673. sorához írt jegyzetet a 197. oldalon, illetve az *Előszó*ban írtakat a 20. oldaltól. Kalmár – úgy tűnik – nemcsak Wilkes ügyével volt tisztában, de ismernie kellett William Hogarth szatirikus rézmetszetét szintén 1763-ból, amely az újságíró t démoni figurának ábrázolja, kezében egy rúddal (a *bar* kifejezés eredeti jelentése ’rúd, korlát’, s ebből alakult ki a későbbi ’ívó’ jelentés a magas székek miatt), aminek hegyén egy Liberty–szabadság feliratú sapkaszerű dolog van. A sor értelme tehát: Wilkesnek az áruló Catilina-fejét rúdra kellene szegezni.

196 *Főnek*] vezérnek, vezetőnek

195 vagj a-nyakára követ kötvén, *Istámbôli* módra, 196 a-zabolátlan halak-hoz
eresztetni *Főnek* a-beftét. 197 Nëm csuda más-képen: ha *ëgjëb példát mëg-itëlünk*.
198 Van, ki hajót, ki fereg-tábort, s országot *igazgat*; 199 van, ki okosfág-al intézi
a-*Vár-mëgye* dolgát; 200 van, ki tud adni *tanátsot ëgjëbnek* ezërni ezërnek; 201
s ezrëket à-ki *tanít* tudományra, s a-*mënnnye útallgat*; 202 Pontus Torka. Sámuel
Pátriárka. [396] | s ëd] *felesëgëcskët*, s három négy gyermëkët ëdjütt, 203 *nëm tud*
igazgatni; s zabolával *bírni* okosfan.)

197 em *meg-itélünk*

Messze kitértem: ama *Bégről* (*) szóllok valamicskét.
 Mellj héten az *Oláh Országi* helyére *Chiusból* 205
 el-visszaszabadúlt, szálltam vele ott a szigetben.
 Szép nyájasságot mutatott hozzám ez a *Vajda*:
 szintugy, mint az *Olasz Fejedelmi Papok* cselekedtek.
 Kik közül, ugy vélném, élhet még *Pozzobonello*.
 Mondhatom az *Olasz Országi* értelmes Agyakról: 210
 jók, s emberszeretők; mint *Rezzonico* vala egyik.
 Senki nekem közülök *nem hánytorgatta a Vallást*.

Pontus Torka. Ama *kiességemre* megyek már vissza eszemmel.
 Sámuel Pátriárka Mellj gyönyörű vala általnénem az *Ázsia' Részre!*

* *Bég*, törökül, (kis) *Fejedelem*. Az *Oláhok Vödának* hívják a Fejedelmeket: magyarul mondjuk *Vajdának*.

204–207 Constantin Mavrocordat, mint említettem (lásd a 178–186. sorokhoz írt jegyzetet a 319. oldalon), 1756 februárjától lesz újra Havasalföld fejedelme. Kalmár 1755. december 14-én ér vissza közel-keleti útjáról Konstantinápolyba, tehát valamikor a hó első felében találkozhatott az akkor még éppen Híoszon, a Mavrocordat család ősi fészékén tartózkodó Konstantinnal.

209 *Pozzobonello*] Giuseppe (II.) Pozzobonelli (1696–1783), olasz kardinálisról, milánói érsekről (1743–1783) van szó, aki a szöveg keletkezése idején még valóban életben van. Kalmár, egy Johann Rudolph Iselinnek címzett 1757. január 2-án kelt levele szerint valóban járt az érseknél.

211 *Rezzonico*] Az 1693-ban született Carlo della Torre di Rezzonico 1769. február 2-án hunyt el mint XIII. Kelemen pápa. 1743-tól 1758-ig padovai érsek, amely tiszttét Rómából látta el. Kalmár 1754 tavaszán itt találkozott vele, mint azt a már említett, Iselinnek címzett levele bizonyítja. A *Post Scriptum*nak ezek a sorai így biztosan 1769-ben, a pápa halála után születtek. A következő, 212. sorban említett vallási türelemre példa, hogy a padovai egyetem egyike azoknak, amelyekre protestáns diákok is beiratkozhattak.

204 Meszsze ki-tértem: amà *Bégről* (*) szóllok valamicskét. 205 Mèllj hétèn az-
Oláh-Orfzági Helyére Chiusból 206 el-viszfzâ-fzabadúlt, fzólltam vele ott a-fzigetben.
 207 Szép nyájasságot mûtatott hòzám ez a-*Vajda*: 208 fzínt'-ugy, mint az-*Olasz*
Fejedelmi Papok cselekedtek. 209 Kik kòzûl, ugj vélném, élhet még *Pozzobonello*.
 210 Mondhatom az-*Olasz-Orfzági* értelmes Agyakról: 211 jòk, s embèr-fzeretòk;
 mint *Rezzonico* vala èdjik. 212 Sènki nekèm kòzûlòk *nèm hánytorgatta a-Vallást*. 213
 Ama *kiesfègèmre* mëgyèk már viszsza eszèim-el. 214 Mèllj gyönyörû-vala általnénèm
 az-*Á'sia' Részre!*

* *Bég*, törökül, (kis) *Fejedelem*. Az *Oláhok Vödának* hívják a-Fejedelmeket: magyarul mondjuk *Vajdának*.

205 em. *Helyére* 214 em. *Mèllj*

Mellj gyönyörű a *Torkolaton*, vacsorámnak utánna, 215
míglen az *esthajnal* tartott, másokkal hajóznom!
s múzika játékát hallgatnom a *Péntekeseknek*!
néha pedig sétálgatnom mellette *napestén*!
s, honnan eredt nálunk az *Iván tüze*, ott kitanúlnom!

Sámuel, a minapi *Konstántzínápolyi* Püspök; 220
a *vezeték neve Derkhon*, amint még juthat eszembe;
akkor a *Bosphorusi Traktusnak* az Érseke lévén,
egy hetet eltöltött nálunk. Ezt mondhatom arról:
tisztá deák nyelvű; s maga van a *Görög Papi Rendben*
aki ezen nyelven szóll s ír: erkölcsse szelídség: 225
élete józanság: nincs abban semmi kevélység.
Ez megrovni való; *ősz hajjal* lett e világra.

215 *Torkolaton*] a Boszporuszon

216 *esthajnal*] alkonyat

217 *Péntekeseknek*] muzulmánoknak, lásd a *Valóságos Magyar ABC* 1968. sorához írt jegyzetet a 154. oldalon

219 *Iván tüze*] Tkp. Szent Iván tüze, amit keresztelő Szent János ünnepén (június 24.) gyújtottak Európa-szerte. Itt valószínűleg a *görögtűz*ről van szó.

220–222 I. Sámuel [Σαμουήλ], világi nevén Skarlatos Chantzeris [Σκαρλάτος Χαντζερής] (1700–1775) 1763–1768, majd 1773-tól 1774-ig volt Konstantinápoly ökomenikus pátriárkája. Kalmár rosszul említi: nem a vezeték- vagy családneve volt *Derkhon*, hanem tisztsége és rangja szerint derkoszi érsek 1731-től. Érsekségének székhelye a mai Isztambul egyik kerülete, Tarabya volt, ami a Boszporusz partján, Büyükdere és Kuruçeşme települések között található.

224 maga] itt: egyedül

227 megrovni való] megjegyzendő

227 Szinte biztos, hogy ezt csak személyes közlésből tudhatta Kalmár.

215 Mellj gyönyörű à-*Torkolaton*, vacsorámnak utánna, 216 míglen az-*est-hajnal*
tartott, mások-al hajóznom! 217 s mú'sika játékát hallgatnom a-*Péntekéséknek*! 218
néha pedig fétálgatnom mellette *nap-estén*! 219 s, honnan eredt nálunk az-*Iván tüze*,
ott ki-tanúlnom! 220 *Sámuel*, à-minapi *Konftántzínápolyi* Püfpök; 221 a-*vezeték neve*
Derkhon, a-mint még juthat eszembe; 222 à-kor' a-*Bosphorusi Traktusnak* az-Érféke
lévén, 223 edj hetet el-töltött nálunk. Ezt mondhatom aról: 224 tisztá deák nyelvű;
s maga van a-*Görög Papi Rëndben* 225 *Cyryllus Pátriárkának* a dolga. [397] | a-ki ezén
nyelvén fzóll s ír: erkölcsse fzélídfég: 226 élete józanfág: nincs àban sèmmi kevélyfég.
227 Ez még-rovni-való; *ősz hajjal* lét e' világra.

Cyryllus Pátriárkának a dolga Ekkoron öt kirekesztettnek tartotta *Cyryllus* (Fő Püspök lévén,) ez okon, hogy az *Érseki Renddel* a mi Kereszttségünknek helyes voltát elhitette. 230
Mindazonáltal, az én elmentem után, ő 's erőt vett: mert az Érsekség s Uraság elnyomta *Cyryllust*, s nékie szükség volt otthagyni a *Püspöki széket*; s onnét venni magát az *Áthos-hegyre* lakóul.
Értésedre adom, mi volt a fő oka annak, 235
a mi Kereszttségünknek hogy ellene járna *Cyryllus*. Ez vala; hogy hisszük, hogy a Szent Lélek UR ISTEN származzék a FIÚ ISTENTŐL, mint az ATJÁTÓL.
Ezt is adom tudtadra: elégszer volt a *Göröggel* egy helyen és másutt módom *efelől* vetekednem. 240
Hogyha *szorítottam*: nem tudta magát *kisegíteni*:

228–230 V. Cirill [Κύριλλος] először 1748. és 1751., majd 1752. és 1757. között volt pátriárka. Csak a görög ortodox keresztiséget ismerte el, mindenekelőtt a római katolikus keresztiséggel szemben, és az ortodox hitre áttérni akaróktól megkövetelte az újakeresztelkedést. 1757-ben, tehát valóban Kalmár távozta után, előbb a Sinai-hegyre, a Szent Katalin-kolostorba, majd az Athosz félszigetre száműzték. Kalmár állítása szerint tehát Sámuel azt ismertette el a pátriárkákkal, hogy a katolikusként vagy protestánsként megkereszteltek újakeresztelés nélkül is kereszténynek számítanak.

229 *Fő Püspök*] pátriárka

229 az *Érseki Renddel*] a metropolitákkal

232 Érsekség s Uraság] a metropoliták tanácsa és a porta

237–238 Tehát Jézus mint Krisztus a kezdetektől része az Atyának, a Szentháromság Istenének, így belőlük együtt származik a Szentlélek, s nem pedig az Istenből mint Atyából származik Jézus mint Krisztus és a Szentlélek.

240 vetekednem] lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 31. sorához a 41. oldalon

228 E'-koron öt ki-rékesztéttnek tartotta *Cyryllus* 229 (*Fő Püspök* lévén,) ez okon, hodj az-*Érseki Rënd-el* 230 *ami-Kérfztségünknek helyés vóltát* el-hitette. 231 Mind-azon-által, az-én el-méntem-után, ő-'s erőt-vétt: 232 mert az-Érféklég s Urafág el-nyomta *Cyryllust*, 233 s nékie lzúkfég-vólt ott-hagyni a-*Püspöki székét*; 234 s onnét venni-magát az-*Áthos-hégyre* lakó-úl. 235 Értésedre adom, mi vólt a-*fő oka* anak, 236 a-mi-Kérfztségünknek hodj ellene járna *Cyryllus*. 237 Ez vala; hodj hiszszük, hodj à-Szent-Lélék UR ISTEN 238 *származzék a-FIU ISTENTÖL*, mint az-ATJÁTÓL. 239 Ezt-is adom tudtadra: élégfzér vólt a-*Göröggel* 240 *édj helyén és másutt módom e'-felől* vetekédnem. 241 Hodj-ha *szorítottam*: nem tudta magát *ki-fegíteni*:

236 em. *Kérfztségünknek*

ama *Sabellius* és *Iustínus* eszére szorúlt mind.
Mint, amidőn a *Socínus* eretnekeit ha szorítjuk,
nem tudnak *mit tenni*, csak arra szorúlnak *a sárból!*

3dik kies helye az Autornak az utazásban

Hol vala *másodszor gyönyörű helyem*, eszbe vehetted. 245
S *itt vala*, a jó *Typographusom* kertjében a nyáron
harmadszor; mostan is elég szép nézve hat okra.
Három okokra pedig már alkalmatlan eléggé.
Itt is ugyan jó közel vagyon a *szállás a Dunához*:
de szükségem időm sincsen járkálnom a partján. 250
A deres éjeleim mostan már tölem *irígylik*,
hogy, amiként ezelőtt, *sétáljak* a kertbe *sokáig*
elmélkedve; hogy ám *ki-ki is* járgassak, az ágyból,
tetszőb gondolatim papírosra jegyeznem a végre;

242 *Sabellius*] Szabelliosz (III. sz.) szerint az Atya, Fiú és Szentlélek ugyanannak az egy Istennek csupán három különböző neve. Az Istenben tehát nincs háromság, csak nekünk mutatkozik ilyennek. Írásai nem maradtak fenn.

242 *Iustínus*] Szent (mártír) Jusztin (100k–166), keresztény filozófus, vértanú. Valószínűleg nem ismerte a ma általunk ismret *Evangéliumokat*. Fennmaradt írásai szerint az egyetlen isteni Logosz kinyilatkoztatása minden igazság alapja, melyet legteljesebb mértékben az emberré lett Logosz–Krisztus közölt a legteljesebb mértékben.

243 *Socínus* eretnekeit] Értsd: a szocinianizmus (a Szentháromság-tagadók) követőit. Lelio (1525–1563) és unokaöccse Fausto Sozzini (1539–1604) olasz humanisták tanainak követői tagadták a kinyilatkoztatást és a dogmákat, egyedüli Istennek csak az Atyát ismerték el. Itt Kalmár általában utal az unitáriusokra.

246 Kalmár itt nyilvánvalóan 1769 nyaráról emlékezik meg. Kazinczy elbeszéléséből tudjuk (*Pályám emlékezete*) – s a további sorokban maga a szerző is utal rá –, hogy Kalmár annak az évnek az őszét és a telét is Landerer János Mihály (1725–1795) könyvkiadó, nyomdász pozsonyi nyaralójában töltötte éhezve, fázva, míg tartott könyvének nyomtatása.

242 àma *Sabellius* és *Iustínus* eszére szorúlt mind. 243 Mint, a-midőn a-*Socínus* eretnekeit ha szorítjuk, 244 nem tudnak *mit tenni*, csak àra szorúlnak *a-fárból!* 245 Hol vala *másodszor gyönyörű helyem*, eszbe-vehetted. 246 S *itt vala*, à-jő *Typographusom* kertjében a-nyáron 247 *harmadszor*; moftan-is elég-fzép nézve hat okra. 248 *Három okokra* pedig már alkalmatlan eléggé. 249 Itt-is ugjan jő-közöl vadjon à-fzállás a-*Dunához*: 250 de fzükkfégem időm fincsen járkaálnom a-partján. 251 3dik kies helye az-Autornak az-útazásban. [398] | *Aderes éjeleim* moftan már tölem *irígylik*, 252 hodj, a-mi-ként ez-elött, *fétáljak* a-kertbe *fokáig* 253 *elmélkedve*; hodj ám *ki-ki-ís* járgassak, az-ágyból, 254 *tetfzöb gondolatim*’ papírosra jegyeznem a-végre;

hogy a többi után azokat mind *rendbe vehetném* 255
reggel, avagy amikor *a dolog engedne időcskét.*

Nem vala szükségem, hogy a *hold fényére* vigyázzak
a nyáron mindenkor: ám a szép *csillagos éj* is,
tett eleget czéломnak: ugyan *a homálllyal* is oljkor
plébásszal legaláb leírák *a dolgot*, a meljet 260
mostani avagy egyéb munkámra *talála fel elmém.*
Egy szakasz az alvásra, gyakorta két óra 's, elég volt.
Mert okom, *ösztönöm* is, vala már *háromkor* örömmel
felkelnem; s, szent tisztém után, *irogatnom* egész nap.

Gondolhat'd a nyári kiességét *e helyemnek!* 265
Tőle köreskörnyűl jó távol vagynak a házak.
Mind északra, keletre, nyugotra, *körüle a kertek.*
A kertek s zöld fák lakosi; de kivált a pacsirták,
és a rigók, s más *énekes állatkák* seregestől,
már virradta előtt örvendeztettek; egye'mben 270
szent kötelességemre felindítottak: ez-ért-is,
hogy ők *példaadásra valók*, áldám a Teremtőt.

257 vigyázzak] itt: figyeljek, várjak

259 ugyan] itt: szintúgy

259 *a homálllyal*] a homályban

260 *plébásszal*] ceruzával

264 szent tisztém után] imádkozás után

270 egye'mben] egyúttal vagy együtt

272 *példaadásra valók*] Utalás a *Hegyi beszédre*: „Tekintsetek az égi madarakra; mert azok nem vetnek, sem aratnak, sem a tsürbe nem takarnak, mindazáltal a ti mennyei Atyátok eltartja azokat. Nemde nem drágábbak vagytoké ti azoknál?”; „Hanem keres-

255 hodj à-többi-után azokat mind *rëndbe-vèhetném* 256 rëggel, avagy a-mi-kor'
adolog engedne idõcskét. 257 Nëm-vala szükfëgëm, hodj a-*hõld fényére* vigjazzak

258 a-nyáron mindën-kor': ám à-szép *csillagos éj*-is, 259 tett ëlëget czéломnak:
ugjan a-*homály-al*-is oljkor' 260 *plébász-al* leg-aláb lë-írám à-*dolgot*, a-meljet 261
moftani àvagy ëgjëb munkámra *talála-fël elmém.* 262 *Edj szakasz* az-alvásra, gyakorta
kët' óra-'s, ëlëg vòlt. 263 Mert okom, *ösztönöm-ís*, vala már *három-kor'* örõm-el 264
fël-kelnëm; s, szent tisztëm-után, *irogatnom* egész nap'. 265 Gondolhat'd à-nyári
kiesfëgét *e' helyemnek!* 266 Tõle köreskörnyűl jò-távol vadjnak a-házak. 267 Mind

északra, keletre, nyugotra, *körüle a-kerték.* 268 *A-kerték' s zöld-fák lakofi*; de kivált
a-pacsirták, 269 és a-rigók, s más *énekes állatkák* seregëstől, 270 már virradta-elõtt
örvendëztettek; ëgje'mben 271 szent kötelessëgëmre fël-indítottak: ez-ért-is, 272
hodj ők *példa-adásra-valók*, áldám a-Terëmtõt.

Fel lehetett serkentetnem bizony általok egybe
dolgairól az ÚRnak úgy elmélkedni, miképen
s mennyire *embertől kitelik*, s kívánja az ISTEN. 275
Minden nap lehetett bizony *elmélkednem örömmel*;
mind a *Teremtésnek* s a nagy *Váltságnak a dolgát*
jól meggondolván, s minden *munkáit* azoknak.
Óh vajha minden *mi imádságinkat* az ISTEN,
vajha a mi hibás *éneklésinket* a Szent Menny 280
tetsző áldozatúl venné ma s minden időben!
s minden gondolatunk ollj kedves volna előtte;
melj kedves vala ez madarak zengése fülemnek,
s kellemetes szívemnek az éneklések azoknak!

Egy madaram gyönyörűn *pintyeg most is*: igen újít. 285
Ellenben szomorít a csörgő szarka is oljkor.
Mennyi a *bonta fejű* s *tollú* ember e világon!
Mennyi hiába való, *fecsegő*, ember van a földön;

sétek először az Istennek országát, és annak igazságát, és mind azok [ti. táplálék, ruházat
stb.] megadatnak néktek.” *Mt* 6,26; 6,33.

277 *Váltságnak*] megváltásnak

280 Nem ’tudatosan hibás’ értelemben vett éneklésekről van szó, hanem az ember szá-
mára elérhető legtökéletesebb, de a bűnbeesés öröksége miatt mégis *hibás*akról.

285 *pintyeg*] itt: csicsereg

285 újít] ismétél

286 *csörgő*] tkp. csörgő

287 *bonta*] tarka, kétszínű, fekete-fehér

273 Fél-lehetett serkentetnem bizony általok edjbe 274 *dolgairól az-URnak* ugj
elmélkedni, mi-képen 275 s mennyire *embertől ki-telik*, s kívánja az-ISTEN. 276
Mindennap’ lehetett bizony *elmélkednem öröm-el*; 277 mind a-*Teremtésnek* s à-nagy
Váltságnak a-dolgát 278 jól meg-gondolván, s mindén *munkáit* azoknak. 279 Óh
vaj-hà mindén *mi-imádfáginkat* az-ISTEN, 280 vaj-hà à-mi hibás *éneklésinket* a-Szent
Menny 281 3dik s leg-főbb úti gyönyörűfége az-Autornak. | *tetfzö áldozat-úl* venné
ma s mindén időben! 282 s mindén gondolatunk ollj kedves volna előtte; 283 melj
kedves vala ez madarak zengése fülemnek, 284 s kellemetés szívemnek az-éneklésék
azoknak! 285 Edj madaram gyönyörűn *pintyeg most-is*: igén újít. 286 Ellenben
szomorít à-csörgő [szarka-is oljkor’. 287 Mènji a-*bonta fejű* s *tollú* embèr e’ világon!
288 Mènji hiába-való, *fècsègő*, embèr van a-földön;

275 em. *kívánja* 278 em. *mèg-gondolván*, s

itt is! egész *szomorú szívvel* gondolkodom arról.
Fénylik im a tollok; s a *szavok csereg* és *zereg* úntig. 290

3dik s legfőbb úti gyönyörúsége az Autornak Ez is igen gyönyörű gyönyörűségem vala *itten*.
Hajnali s estveli *fektemben*, az északi ajtón,
nézvén nézegeték a *hegyekre*; az ablakon által 's.
Egy részént *erdőssek* azok; *szőlőssek* egyébűt.
A hegynek *idiájáról* jöttön jöve akkor 295
gondolatomba az *ÚRnak gondviselése, hatalma*:
mert a *hegyek* nyilván *ábrázolják ki* az ISTENT.
(Zsolt. 121.)

Énnekem, ezt mondom, méltán jöve akkor eszembe
gondviselése az ISTENnek; lévén magam én én
ollj különös *mustrája* az Isteni gondviselésnek 300
annyi utamban; ameljhez akárhol ritka hasonlő.

A másik, vagy a napnyugoti ajtómon a *Várra*
színtugy *fektemben* ki-kinézegeték: ugyan *éjjel* 's,
csillagi a mennynek, lámpás módjára, ragyogván,

291 *itten*] ti. Pozsonyban

295 *idiájáról*] ideájáról

297 *ábrázolják ki*] A két sorral előbb előforduló *idea* kifejezés és az itteni *Zsoltár*-hivatkozás arra utal, hogy az Isten számunkra, emberek számára megragadhatatlan ideája legalább metaforikusan *feldogható*, megtapasztalható. Tipikus példa arra, hogy Kalmár a kortárs ismeretelméletet a bibliaival próbálja egyeztetni.

297 (Zsolt. 121.)] „Felemelém az én szemeimet a hegyekre, honnét jöne nékem segítségem: Az én segítségem az URtól *vagyon*, ki teremtette a mennyet és a földet.” *Zsolt* 121,1–2.

300 különös *mustrája*] kivételes példája

302 a *Várra*] ti. a pozsonyi királyi várra

289 *itt-is!* egész *szomorú szívvel* gondolkodom arról. 290 Fénylik im' à-tollok; s a *szavok csereg* és *zereg* úntig.

291 *Ez-is* igen-gyönyörű gyönyörűségem vala *itten*.
292 Hajnali s estveli *fektemben*, az-északi ajtón, 293 nézvén nézegeték a-*hegyekre*;
az-ablakon-által-'s. 294 Edj rész-ént *erdőssek* azok; *szőlőssek* egyébűt. 295 A-hegynek
idiájáról jöttön jöve à-kor' 296 gondolatomba az-*ÚRnak gond-viselése, hatalma*: 297
mert a-*hegyek* nyilván *ábrázolják-ki* az-ISTENT. ('Solt. 121.) 298 Énnekem, ezt
mondom, méltán jöve à-kor' eszembe 299 gond-viselése az-ISTENnek; lévén magam
én én 300 ollj különös *mustrája* az-Isteni gond-viselésnek 301 anji útamban;
a-melj-höz akár-hol ritka hasonlő. 302 A-másik, vagj a-nap-nyugoti ajtómon a-*Várra*
303 színt'-ugj *fektemben* ki-kinézegeték: ugyan *éj-el*-'s, 304 csillagi a-mennynek,
lámpás módjára, ragyogván,

láthattam tőből: a fejérség mert ugy okozta. 305
Éjtszaka és nappal néztem ki ki, mondom, a *Várra*:
 ahol ezen Dicső Ország Dicső Koronája
 tartatik; és a Királyi Dicső Pálcza 's egyebekkel.
 E koron is lehetett színt' elmélkednem azokról,
 meljekkel köteles vagyok és lések 's a *Királyhoz* 310
 holtomig: hogy *mást is* kötelességére *tanítsak*.
 S elmémbe gondoltam; az én hosszú *utazásim*,
 (más helyen is mondám) *használtanak erre* leginkább.
Melj dologért adtam s adok is *háláhkat* az ÚRnak.
 Illj utazásaimat *háláhlom* Önéki *korokként*. 315

Alkamatlansággal De megrovni való: *Semmi nyugalom* soha nincsen,
 egybe köttetett ki- melj igazán *bizonyos* volna, s nyugodalmas *egészen*.
 esség Sokszor aki gondolja magát boldognak eléggé,
 annál több szomorú és kedvetlen dolog éri.
 Itt vala ám *nekem 's, ugy látszott*, tőb nyugodalmam: 320
több bajom is történt ám sokkal, *mint sem egyébütt*.
 Többire alkamatlanság vala ennyi kiesség.

305 tőből] az aljától

305 a fejérség] a csillagok fényével megvilágított fehérre festett falai a várnak

309 színt'] szintűgy

315 *korokként*] itt: 'időnként' jelentésben; lásd a *Valóságos Magyar ABC* 1868. sorához írt jegyzetét Kalmárnak a 148. oldalon

316 megrovni] megjegyezni

305 láthattam tőből: a-fejérfég mert ugj okozta. 306 *Éjtfzaka és nappal* néztem-kiki,
 mondom, a-*Várra*: 307 a-hol ezén Dicső Ország' Dicső Koronája 308 tartatik;
 és a-Királyi Dicső Pálcza-'s egyebék-el. 309 Alkamatlanfág-al edjbe köttetett kiesség.
 [400] | E' koron-ís lehetőtt *színt'* elmélkédnöm *azokról*, 310 *meljék-el* köteles vadjok
 és lések-'s a-*Király-hoz* 311 *hóltomig*: hodj *mást-ís* kötelességére *tanítsak*. 312
 S elmémbe gondoltam; az-én hoszszú *útazásim*, 313 (más helyen-ís mondám)
használtanak e're leg-inkább. 314 *Melj dolog-ért* adtam s adok-ís *háláhkat* az-URnak.
 315 Illj útazásaimat *háláhlom* Ö-néki *korok-ként*. 316 De meg-rovni-való: *Semmi*
nyugalom foha nincsen, 317 *melj igazán bizonyos* volna, s nyugodalmas *egészen*. 318
 Sokszor a-ki gondolja magát boldognak eléggé, 319 annál több szomorú és kedvetlen
 dolog éri. 320 Itt vala ám *nekem-'s, ugj látszott*, tőb nyugodalmam: 321 *több*
bajom-ís történt ám fokkal, *mint sem egyébütt*. 322 Többire alkamatlanfág vala e'nji
 kieffég.

Kezdvén a *kicsinyén*, megyek a *naggyára* továbbá.
 A szomszéd kertekben *egész nyáron* vala zajgás.
Éjtszaka és *nappal* dobzódva kiáltoza a nép: 325
 a keves *álmomtól* 's *megfoszta*, sok ízben, egészen.
 Micsoda *csúnya szokás!* virradtig tántzola, játszék:
 kugliza szünetlen még *hold* vagy *gyertya világnál* 's.
 Micsoda nép! a bolondságnak *neki édesedett már!*
 Rontja egészségét! pénzit tékozolni szokta! 330
 Vesztegeti minden idejét: és nincsen a jóra
 gondja soha: *elrúgja, felejt*i, az ÚRat, az ISTENT.
 Vagy maga vagy maradéka *lopásra szorúlhat* idővel:
 szokhatik el végtére a tolvajságra az oljan:
 de még *gyilkosságra* 's elég vetemedhetik abból: 335
 mint ama *Pesti Nemes*: ha való, mit hallani róla.

Oka az elkerülhe- Nem láttam sohol e *korhelységnek* soha mását.
 tetlen békételen- Ez bizony, elmondom, *kárára* vagyon a *Királynak*.
 kedésnek E bizony, elmondom bátran, *szégyen a Hazánknak*:

325 dobzódva] tobzódva

329 *neki édesedett már*] összebarátkozott valamivel

333 maradéka] utóda

336 Nem sikerült kideríteni az említett *Pesti nemes* történetét.

323 Kezdvén à-*kicsinyén*, megyék à-*naggyára* továbbá. 324 A-fzomfzéd kertekben
egész nyáron vala zajgás. 325 *Éjtszaka* és *nappal* dobzódva kiáltoza a-nép: 326
 a-kevés *álmomtól*-’s *még-foszta*, fok ízben, egészen. 327 Micsoda *csúnya szokás!*
 virradtig tántzola, játszék: 328 kugliza szünetlen még *hold*’ vagy *gyertya*’ *világ-nál*-’s.
 329 Micsoda nép! a-bolondfágnak *neki édesedett már!* 330 Rontja egészségét! pénzit
 tékozolni szokta! 331 Vesztegeti minden idejét: és nincsen a-jóra 332 gondja
 foHà: *el-rúgja, felejt*i, az-URat, az-ISTENT. 333 Vagy maga vagy maradéka *lopásra*
szorúlhat idővel: 334 szokhatik el-végtére a-tolvajfágra az-oljan: 335 de még
gyilkosságra-’s elég vetemedhetik aból: 336 mint ama *Pesti Nemes*: ha való, mit
 hallani róla. 337 Oka az-el-kerülhetetlen békételenkedésnek. [401] | Ném láttam foHol
 e’ *korhelységnek* foHa mását. 338 Ez bizony, el-mondom, *kárára* vadjon a-*Királynak*.
 339 E’ bizony, el-mondom bátran, *szégyen a-Hazánknak*:

ez *Anyavárosnak* 's gyallázatjára van inkább: 340
s a *Koronát tartó* Várnak mocskára leginkább.

Amiből ezeket kihozám, kicsiny a magában.
Most mondom ki (de mintegy *tartva*) *bajomnak a nagygyát*.
Amít az *ugatás* példájával *feszegtettem*,
én soha *nem* szenvedtem *egyébütt*, mondhatom, annyit, 345
mint e helyen: *mintha csak a végre* 's volna a nyelvek.

Ez van hátra; hogy a *Napot is megitélik* utólján:
s tőlök a *Holdra* 's igen terhes *sententzia* megy ki:
hogy ama lészen *homályosabb*, elveszti világát;
ez pedig ám *büzhödni* avagy *rothadni* fog, attól; 350
hogy a *rúsnya helyekre*, s az árnyékszékre, beszolgál.

Ők *igenis tiszták!* s *igazak!* feslettek azonban.
Másokat is *őmagokhoz* akarnak *mérni* hamissan!

340 *Anyavárosnak*] Tkp. *fővárosnak*. Az *anyaváros* kifejezés nyilvánvalóan latinizmus a *mater* (patria major, metropolis) kifejezés után, ami alá rendeltettek annak gyarmatvárosai.

343 *tartva*] itt: félve, vö.: tartani valamitől

344 Lásd az *Ugató eb, s rágalmazó ember* argumentum alá írt sorokat a *Valóságos Magyar ABC*ben a 133. oldalon. Tehát Kalmár valójában az öt rágalmazókat említi – s nem a valóságos ugató kutyákat –, mint akik leginkább megnehezítették pozsonyi tartózkodását.

348 *sententzia*] ítélet

351 A régies a *nap az árnyékszékre is beszolgál, de azért meg nem mocskolódik* közmondás parafrázisa. Az állhatatos jelleműekre mondták, akik még a mostoha körülmények ellenére is megmaradnak állhatatosnak. A *beszolgál* ige a közmondástól függetlenül a Nap és a Hold esetében 'bevilágít, betűz' jelentéssel bírt.

353 *őmagokhoz*] önmagukhoz

340 ez *Anja-városnak*-s gyallázatjára van inkább: 341 s a-*Koronát tartó* Várnak mocskára leg-inkább. 342 A-miből ezeket ki-hozám, kicscsiny a magában. 343 Most mondom-ki (de mint-édj *tartva*) *bajomnak a-nagygyát*. 344 A-mít az-*ugatás* példájával *feszegtettem*, 345 én fo-ha *nēm* fzenvedtem *ēgjēbütt*, mondhatom, ànjit, 346 mint e' helyen: *mint-hà csak a-vēgre*-s volna a-nyelvek. 347 Ez van hátra; hodj à *Napot-is mēg-itēlik* utólján: 348 stōlök a-*Hōldra*-s igēn-terhes *sententzia* mēgy-ki: 349 hodj ama lēszen *homályosabb*, el-veszti világát; 350 ez pedig ám *büzhödni* avagy *rothadni* fog, àtól; 351 hodj à-*rúsnya helyekre*, s az-árnyék-fzékre, be-fzolgál. 352 ōk igēn-ís *tiszták!* s *igazak!* feslēttek azonban. 353 Másokat-ís *ő-magok-hoz* akarnak *mérni* hamissan!

348 em. *stōlök* 352 em. *ők*

Tiszti ez a *Napnak* s *Holdnak*, hogy fénljen *akárhol*,
de önekik nem tiszték, hogy *gyilkoljanak* embert. 355

Ezt örömet elhallgatnám: de mivelhogy e helyben
mostan esett rajtam *harapása az ebnek* először;
húszonötöd napján a *heted* hónap *csupa* délben.
Mondom, egész éltembe sohol nemm eshete rajtam:
nem tűrhettem azért: ámbár *nyoltz* napra *beforradt* 360
mind a *hat lik*, akít ásott színt annyi fogával.
Hogy *nem mérges a testem*; e volt még 's abba szerencsém.
Igy aféle sebek, meljek szívemre hatottak,
bégyógyúlnak hamarr: van *igen jó írem* azokra.
E *sebeket* egjedül csak a sok *fogasokra tekintve* 365
említém: hogy azok könjen *bészoktak hegedni*.
Nemm terjedhet a seb: s *nemm érik a czélt el* egészen.
Az ő fogok pedig és ínyek fog lenni napokként
mind mérgessbb. Van imé sok *Doktorok és patikájok*:

356–358 Pozsonyban, 1769. július 25-én, délben, Kalmár Györgyöt életében először megharapta egy valóságos kutya.

360 nem tűrhettem azért] tkp. nehezen tűrhettem

362 *nem mérges a testem*] nem volt veszett a kutya, ill. nem fertőződött el vagy meg a seb

363–364 Itt tehát a szerző újra az *ugatás-harapás* metaforikus értelméhez tér vissza.

364 *írem*] gyógszerem

365 *fogasokra tekintve*] a valóságos kutyaharapással összehasonlítva

368 napokként] naponként; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC*-ben az 1868. sorhoz a 148. oldalon

354 Tiszti ez à-*Napnak* s *Höldnak*, hodj fénljén *akâr-hol*, 355 De ő-nekik nem tiszték, hodj *gyilkoljanak* embért. 356 Ezt örömet el-hallgatnám: de mivel-hodj e' helyben
357 mostan esett rajtam *harapása az-ebnek* először; 358 *húszon-ötöd'* napján a-*heted'* hónap *csupa* délben. 359 Mondom, egész éltembe sohol nemm eshete rajtam: 360 nem tűrhettem azért: ámbár *nyoltz* napra *be-forradt* 361 mind à-*hat lik*, a-kít ásott fzínt' ànji fogával. 362 Hodj *nem mérges a-testem*; e' vólt még-'s aba fzéréncsém. 363 A-bátor fzívü bot' s fegyver-nélkül jár. [402] | Igy à-féle febék, mëljek fzívemre hatottak, 364 *bê-gyógyúlnak hamarr*: van *igên-jô írém* azokra. 365 E' *sebeket* egjedül csak a-fok *fogasokra tekintve* 366 említém: hodj azok könjen *bê-fzoktak hegedni*. 367 Nemm terjedhet a-feb: s *nëmm érik a-czélt el* egészen. 368 Az-ő-fogok pedig és inyek fog-lenni napok-ként 369 mind mérgessbb. Van imé fok *Doktorok és patikájok*:

355 em. *De* 368 em. *inyek*

még sem tudhatják *kivetetni a mérget* azokból! 370
Az *ő sebek terjedd*, amidőn mást megsebesítenek.

A bátor szívü bot Nincsen az *Ánglusnak* semmi szüksége a *botra*.
s fegyver nélkül Vagy *beteg* és *öregcske*; aki támaszkodik azzal:
jár vagy *szeles ifju*; aki kényén hánytatja kezében.
A *szabad* és *bátor szívnek* jele másban anélkül 375
járni, holott tetszik: nincsen hasznára a *páltza*.
Én is ahoz szoktam; látván hogy az *Ánglus* hasonlik
a mi *igaz s bátor szívű* Magyarinkhoz. Ezérten,
mondom, *ahoz szoktam*: nem volt soha *kézbeli* nálam.
De mondák a minap; mi okon járkálok *anélkül*: 380
kellene hordoznom *védelműl* az ebek ellen.
*Többekköz*t felelém: soha *nem vala* annyi utamban,
öltözetem kiveszem, *semmi sérelmem* azoktól!
Néha talám megesett; fogtam *vesszőt* a kezembe
vagy valami *gordont*; míg eltávoztak előlem. 385
Nem sok idő múltán, *azon kérdésnek* utánna,
rajtam esett amitől soha nem féltem vala eddig.
De százszorta *nehezz* szenvedni a *nyelvnek az élit*.

385 *gordont*] tüskés gyomnövényt

370 még sem tudhatják *ki-vetetni a-mérget* azokból! 371 *Az-ő-febék terjedd*, a-midőn
mást még-febésítnek. 372 Nincsen az-*Ánglusnak* semmi szűkfége a-*botra*. 373 Vagy
beteg és *öregcske*; a-ki támaszkodik az-al: 374 vagy *szeles ifjú*; a-ki kényén hánytatja
kezében. 375 *A-szabad* és *bátor szívnek* jele másban a-nélkül 376 járni, holott tetfzik:
nincsen hasznára a-*páltza*. 377 Én-ís a-hoz szoktam; látván hodj az-*Ánglus* hasonlik
378 a-mi *igaz s bátor szívű* Magyarinkhoz. Ez-érten, 379 mondom, *a-hoz szoktam*: nem
völt foha *kéz-beli* nálam. 380 De mondák a-minap'; mi okon járkálok *a-nélkül*: 381
kellene hordoznom *védelm-ül* az-ebek-ellen. 382 *Többek-köz*t felelém: foha *nem-vala*
ànji útamban, 383 öltözetem' ki-vészem, *semmi sérelmem* azoktól! 384 Néha
talám meg-esett; fogtam *veszszöt* a-kezembe 385 vagy valami *gordont*; míg el-távoztak
előlem. 386 Ném fok idő múltán, *azon kérdésnek* utánna, 387 *rajtam esett* a-mitől
foha nem féltem-vala e'-dig. 388 De százszorta *nehezz* szenvedni a-*nyelvnek az-élit*.

Ezt nem azért mondám; mintha ama *példa beszédként*,
nékiek én *kő gyanánt* volnék s lennék a *fogok közt*: 390
lelkeket ám őmagok terhellik: s *nem veszik észre*;
terjed e sebb; amidőn engem, mást is, *sebesítnek*:
csak tudtokra adám; van amit meg kelle *előre*
nékiek engednem: s a JEHÓVA *bocsássa meg aztat!*

Nem kell hival- Egy helyen, *az útamba, vetett velem* egy eszes ember 395
kodó beszéddel annyi *barátságot*; kívángata holmi *Magyar* szót.
tölteni az időt Gyermeki játékát folytatni tovább is akarván,
hallani kíváná tőlem még a *Mi Atyánkat* 's.
Nemm játékra való, felelém, az *Úri Imádság*:
véték, én ezt mondám, pengetni hiában a szánkon. 400
Az ÚRnak félelme szerint kell mondani aztat:
hogy *rajtunk* mindenkor a *Menny áldása nyugodjon!*
Majd azután némelj *szóllás formáira* kéré.
Én mondám; eleget játszánk: inkább, ami *hasznos*
néki vagy énnékem, vagy kettőnknek, vagy egyébnek, 405

389–390 Utalás pontosan nem beazonosítható közmondásra. Adja magát, hogy Kalmár a *beletörött a foga* mondást parafrázeálja vagy vonja össze a *kőbe vágta a fejszójét* mondással.

391 őmagok] önmaguk

401 *ÚRnak félelme szerint*] lásd ehhez a *Valóságos Magyar ABC* 1769–1772. soraihoz írt jegyzetet a 142. oldalon

403 *szóllás formáira*] szóllás- vagy közmondásra

389 Ezt nem azért mondám; mint-ha ama *példa-beszéd-ként*, 390 nékiek én *kő-gyanánt* volnék' s lennék a-*fogok-közt*: 391 *Nem kell hivalkodó beszéd-el tölteni az-időt.* [403] | lelkeket ám ő-magok terhellik: s *nem vészik-észre*; 392 terjed e' febb; a-midőn engem, mást-ís, *sebesítnek*: 393 csak tudtokra adám; van a-mit meg-kelle *előre* 394 nékiek engednem: s a-JEHOVA *bocsássa-még aztat!* 395 Edj helyen, *az-útamba, vetett velem* edj eszes embér: 396 ànji *barátságot*; kívángata hol-mi *Magyar* szót. 397 Gyermeki játékát folytatni tovább-ís akarván, 398 hallani kíváná tőlem még à-*Mi-Atyánkat*-'s. 399 Nemm játékra-való, felelém, az-*Úri Imádság*: 400 véték, én ezt mondám, pengetni hiában a-szánkon. 401 *Az-ÚRnak félelme-szerint* kell mondani aztat: 402 *hogy rajtunk* minden-kor' a-*Menny*' *áldása nyugodjon!* 403 Majd az-után némelj *szóllás formáira* kéré. 404 Én mondám; eleget játszánk: inkább, a-mi *hasznos* 405 néki vagy énnékem, vagy kettőnknek, vagy egyébnek,

394 em. a-JEHOVA, ami tkp. *Jéhôva*. 395 em. *embér*: 397 em. *folytatni*

arra *feleltessen*; hozzám hozzája 's ugy illik.

Ugy illik hozzánk; az időt ne töltsük hiába.

Mondá tréfából: nem hiszen hát lenni *Magyarnak*.

Tréfából felelém én 's: hogyha különben, anélkül,
nem hiszi, hogy *Magyar az ember*; ne higgye tovább is. 410

Én tudom, az vagyok: ámbátor ha *hitelt* nem *adánd* is.

És ha hitelt adna 's; azzal nem tenne Magyarrá.

Itten is eféle dolog történt vala rajtam.

De nehezebben esett: mivel áspis *fekve alatta*:

Ám *színlette* barátsággal eleinte beszédét: 415

s mint gyűlöltével *velem ugy bánt* végre az ember.

Ez a Keresztyéni *szereetet s jószág!* Ez a jó *Hit!*

Hol maga mások előtt, *ösztönnel*, rajtam erőt vett:

s nem sajnált néhány *idegen* szót csalni ki tőlem:

(*csendes* a nyelvem egyébkor: ő *koptattatta* hiába.) 420

hol pedig a célját *Borrára*, s egyébre, va' kémre,

bizta: de *jobb vala*, oljankor semmit se felelnem.

414 áspis] áspiskígyó, vipera

418 ösztönnel] itt: ösztökélve

421 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

421 kémre] kémlelődőre, vizslatóra, vizsgálódó személyre

406 arra *feleltessen*; hozzám hozzája-'s ugy illik. 407 Ugy illik hozzánk; az-időt nè töltsük hiába. 408 Mondá tréfából: nem hiszen hát lenni *Magyarnak*. 409 Tréfából felelém én-'s: hody-ha különben, a-nélkül, 410 nem hiszi, hody *Magyar az-embër*; nè hidje tovább-is. 411 Én tudom, az vadjok: ám-bátor ha *hitelt* nem *adánd*-is. 412 És ha hitelt adna-'s; az-al nem tènne Magjarrá. 413 *Itten-is* e'-féle dolog történt-vala rajtam. 414 De nehezebben esett: mivel áspis *fekve alatta*: 415 Ám *színlette* barátfág-al eleinte beszédét: 416 s mint gyűlöltével *velem ugj bánt* végre az-embër. 417 Ez a-Kerésztyéni *szereetet s jófág!* Ez a-jó *Hit!* 418 Mind, a-mit tud, haszonra fordítsa az-embër! [404] | Hol maga mások-előtt, *ösztöñ-el*, rajtam erőt vett: 419 s nem fajnál néhány *idegèn* szót csalni-ki tőlem: 420 (*csendes* a-nyelvem egjêb-kor': ő *koptattatta* hiába.) 421 hol pedig a-célját *Borrára*, s egjêbre, va' kémre, 422 bizta: de *jobb vala*, oljan-kor' sëmmit së felelnem.

409 em. *Tréfából* 410 em. *hidje*

Nem lehet énnékem *tereád* va' *magamra* tekintve,
nem lehet, ezt mondom, dicsekednem: *hallgatok inkább*;
hogy ne kevélykedjem, *miként* te *itéled*, előttd. 445
Mert tudom, és nyilván látom; *másról* va' *magadról*
gondolod, *énbennem* 's, mint másban, az *indulat* olljan!
Az okos nem ok Néha az ért szólok, *kedveskedvén* e világnak,
nélkül szól avagy hármat avagy négyet; rólam *gonoszúl* *ne itéljen*:
hallgat szólok azért kettőt; ne mondjon *néma b-r-tnak*: 450
s ne gondolja; talám megijedtem a *kertbeli váztól*:
többször ezért; hogy a *természetedet* kitanúljam.
En inkább szeretek hallgatni, fülelni, vigyázni.
Mondj, mit akarsz! *szabad a szájad!* *nem dughatom azt be.*
450 Ám a kevély, s az irígy *szóljon kényére!* Felőlem, 455
én jobban szeretem, *semmit se tartson*, alítson;
mintsem, amit *bennem sajdít*, gyűlöljön azértán.
Ha többet sajdítana; inkább is *törekednék*,
hogy attól *megfosszon a nyelvével* a kegyetlen!

443 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon
450 *néma b-r-tnak*] néma barátnak, tkp. a bencések szigorított rendjének, a némasági
fogadalmat tett kamalduliak szerzetesének, akiknek a korban Majkon volt kolostora
451 *kertbeli váztól*] madárijesztőtől
456 alítson] sejtson

443 Nëm lehet én-nékëm *të reád* va' *magamra* tekintve, 444 Az okos nëm ok nélkül
szól avagy hallgat. [405] | nëm lehet, ezt mondom, dicsekëdnëm: *hallgatok inkább*; 445
hodj në kevélykëdjëm, *mî-ként* te *itélëd*, előttd. 446 Mert tudom, és nyilván látom;
másról va' *magadról* 447 gondolod, *ën-bënem*-s, mint másban, az-*indulat* olljan!
448 Néha az-ért szólok, *kedveskëdvén* e' világnak, 449 hármat avagy négyet; rólam
gonoszúl në itéljën: 450 szólok az-ért kettőt; në mondjon *néma b-r-t-nak*: 451
s në gondolja; talám meg-ijedtem a-*kert-beli váztól*: 452 többször ez-ért; hodj à-
természetëdet ki-tanúljam. 453 En inkább szeretëk hallgatni, fülelni, vigjázni. 454
Mondj, mit akarsz! *szabad à-szàjad!* *nëm dughatom-azt-bë.* 455 Ám a-kevély, s az-irígy
szóljon kényére! Felőlem, 456 én jöban szeretëm, *sëmmít së tartson*, alítson; 457
mint-sëm, a-mit *bennem sajdít*, gyűlöljön az-értán. 458 Ha többet sajdítana; inkább-ís
törekednék, 459 hodj ától *mëg-foszfzon a-nyelvëvel* a-kegyetlen!

445 em. *kevélykëdjëm* 450 em. *mondjon* 459 A forrásban a sorszámozás ezen a ponton
egyet ugrik, s 460-tól folytatódik.

Nem szükség, te irígy, hogy lásd *ami tészen irígyé.* 460
Nem szükség, a *sűrű levelek közt* lásd a gyümölcsöt.
Ám akinek szüksége vagyon rá, *hágjon a fára:*
felhágván, fityéssze, amit *nem lát meg* a földről:
vagy pedig elvárhatja; *magába lehulljon* idővel:
s *végye*, amint tetszik, *hasznát*: másoknak is adjon. 465

Ám az *irígy* megyen a kalmár boltjába, *kit útál*:
s egy vagy ket' *portéka felől* megkérdezi ötet.
A *füle résen* az árosnak; felel annak *igennel*.
Nem *kívánja elő* amaz az árút: *siet onnan*:
vagy, ha előkéri 's másszor; *otthagyjá* az *allkut*: 470
mert *nem avégre mene*: s nincs is szüksége reája.

Majd pedig elmenvén, másoknak *fogja hazudni*;
a boltban vala, s ottan előforgattata *mindent*:
de nincs semmi amit kívána: talála utólján
egyre; de az sem *venni való*; immár *sokat állott*. 475

Az *eszes* általlátja, hazúgság, s csuppa *irígység*.
Mert az okoss áros nem szokta *kihányani hiába*
minden árúját; s őmagát fáraztani azzal.
Annyival inkább is *idejét* nem *veszti el* ingyen:

463 fityéssze] fürkéssze

467 ket'] értsd: kettő

478 őmagát] őnmagát

460 Nëm füzükfég, tē irígy, hodj lász'd *a-mi tészen irígyé.* 461 Nëm füzükfég, a-*fürü*
levelek-közt lász'd a-gyümölcsöt. 462 Ám a-kinek füzükfége vadjon r'á, *hágjon a-fára*:
463 fël-hágván, fitjéssze, a-mit *nem lát-még* a-földről: 464 vagj pedig el-várhatja;
magába lē-hulljon idővel: 465 s *védje*, a-mint tetfzik, *hasznát*: másoknak-ís adjon.
466 Ám az-*irígy* megyen à-kalmár boltjába, *kit útál*: 467 s édj vagj két' *portéka-felöl*
még-kérdzi ötet. 468 A-*füle résen* az-árosnak; felel ànak *igēn-el*. 469 Nëm *kívánja-elő*
amaz az-arút: *siet onnan*: 470 vagj, ha elő-kéri-'s másfzor; *ott-hagyja az-allkut*: 471
mert *nem a-végre mene*: s nincs-ís füzükfége reája. 472 Nē dicsekédj! nē hízelkédj! s
nē füzümškédj! [406] | Majd pedig el-mēnvén, másoknak *fogja-hazudni*; 473 a-boltban
vala, s ottan elő-forgattata *mindēnt*: 474 de nincs sēmmi a-mit kívána: talála utólján
475 édgre; de az sēm *venni-való*; immár *fokat állott*. 476 *Az-eszēs* által-látja, hazúgfág,
s csuppa *irígyfég*. 477 Mert az-okoss áros nēm fzokta *ki-hányani hiába* 478 *mindēn*
árúját; s ó-magát fáraztani àz-al. 479 ànjíval inkább-ís *idejét* nēm *veszti-el* ingyen:

469 em. *arút* 479 em. *ànjíval*

nem gondol veled; higgyed, akár ne, mivel bir a börtben. 480
Ha hiszed is, mije van: *gazdagba nem leszen azzal:*
és ha nem hiszed el; azzal *se szegényedik* ő meg.
Az, akinek szüksége vagyon *vásárlani*, lássa!

Ne dicsekedj! ne hízelkedj! s ne színeskedj!
Engem a dicsekedő ember ha *magához hasonlít;*
nem fogom a szájmat feltáttani *dicsekedésre;* 485
hogy a kevély szívű *szégyenlje magát meg* előttem:
s tudja meg a *hijjába való nyelvű;* nem igyekszem
szokni a dicsekedésre: miként ő arra szokott már.

Illj *hijjába valóságtól* magam annyira őrzöm;
hogy, ám *előre tekintvén,* eltávoztatom azt is, 490
ami hiába valóságnak nem látszik előttem:
abból más ne következék; e végre kerülöm.

Például; ha magamra *keresztet vetni* találnék:
az *nem* lenne ugyan *őmagában* véték avagy bűn:
de, mivel ugy bennem *megbotránkozna* sok ember; 495
annyiban, ezt mondom, *véték s bűn* lenne, ha vetnék.
Mert *a keresztre szokott* atyafi látván, őmagában,
így gondolkodnék; neki hogy *hízlekedem* azzal;
vagy, ami vétkeesebb sokkal, hogy *csúfolom* ötet:

494 *őmagában*] önmagában

495 *megbotránkozna*] megütközne, felháborodna

497 *a keresztre szokott*] akinél szokás a keresztvetés

497 *őmagában*] önmagában

480 *nem gondol veled;* hidjed, akár ne, *mivel bir* a-börtben. 481 Ha hiszed-is, mije van: *gazdagba nem leszen* az-al: 482 és ha nem hiszed-el; az-al *se szegényedik*-ő-még.
483 Az, a-kinek szívű *szégyenlje-magát-még* előttem: 484 Engem a-dicsekedő ember ha *magához hasonlít;* 485 nem fogom a-szájmat fél-táttani *dicsekedésre;* 486 hogy a-kevély szívű *szégyenlje-magát-még* előttem: 487 s tudja-még a-*hijjába-való nyelvű;* nem igyekszem 488 *szokni a-dicsekedésre:* mi-ként ő arra szokott már. 489 Illj *hijjába-valóságtól* magam' annyira őrzöm; 490 hogy, ám *előre tekintvén,* el-távoztatom azt is, 491 a-mi hiába-valóságnak nem látszik előttem: 492 abból más ne következék; e' végre kerülöm. 493 *Például;* ha magamra *keresztet vetni* találnék: 494 az *nem* lenne ugyan *ő-magában* véték avagy bűn: 495 de, mivel ugy bennem *meg-botránkozna* sok ember; 496 *annyiban,* ezt mondom, *véték s bűn* lenne, ha vetnék. 497 Mert *a-keresztre szokott* atyafi látván, ő-magában, 498 így gondolkodnék; neki hogy *hízlekedem* az-al; 499 vagy, a-mi vétkeesebb sokkal, hogy *csúfolom* ötet:

480 em. *hidjed* 485 em. *szájmat*

vagy pedig, ami gonoszb, hogy *megcsalom őket* azáltal: 500
vagy hogy el is hinné, kívánnék *tartani vélek*:
elhinné hijjába, minek *nincsen helye* bennem.
Ugy a *magam felenyájja* cselédi bizonnal itélnék:
képmutató vagyok, avagy igen sántítok előttök:
vagy hogy csúfolom a *Vallást, a Hitet*: s a *KERESZTET*; 505
mint akiknek *Hitek nincsen* s csalják e Világot;
a *KHRISTUST* nevetik, s *megcsúfolják* a Keresztyént.
Vétkeznének ezek mindnyájan; hogyha a lenne
az ő goromba *ítélet tételek* egybe felőlem:
én pedig *őnálok* lennék százsorta *gorombább* 510
s vétkesebb; ha a vétkes *ítélést* benne *okoznám*.
Mivelhetsz né- Vethet a *Római*, vagy a *Görög*, vagy *Moszka*, keresztet;
m[ely] dolg[ot,] el vethet ám az *Örmény*, az *Oláh*, s *Bolgár*, őmagára:
is múlath[atod] az ha *buzgón* veti s az *ÚRért*; nem vétkezik azzal.
Úrért Tőle midőn kérdem; *ha Keresztyén* vagy te, barátom? 515
s *nem felel* a szájával; hanem *bizonyítja* keresztel:
annyi ugyan, mintha szájával *tenne ő vallást*.

503 *magam felenyájja*] a saját felekezetem (a reformátusok), valószínűleg a *felebarát-féle* kifejezések mintájára képezve

512 Mivelhetsz ném[ely] dolg[ot,] el is múlath[atod] az Urért] Az *el is múlathatod* kifejezés 'emellőzheted' jelentésben áll. Az argumentum értelme eszerint: *Az Úrért lehet dolgokat megtenni, de bizonyos dolgok meg nem tétele is szolgálhatja az Urat.*

513 őmagára] önmagára

500 vagj pedig, à-mi gonoszb, hodj *még-csalom őket* az-által: 501 vagj hodj el-ís hinné, kívánnék *tartani vélék*: 502 el-hinné hijjába, minek *nincsen helye* bennem.
503 Ugy a-*magam-fele-nyájja* cselédi bizònjál itélnék: 504 *kép-múató* vadjok, àvagj igen sántítok előttök: 505 *Mivelhetsz ném. dolg. el-is múlath. az-Urért. [407]* | vagj hodj csúfolom à-*Vallást, a-Hitet*: s a-*KERESZTET*; 506 mint à-kiknek *Hitek nincsen* s csalják e' Világot; 507 a-*KHRISTUST* nevetik, s *még-csúfolják* a-Kérésztjént. 508 *Vétkeznének* ezek mindnyájan; hodj-ha a lenne 509 az-ò goromba *ítélet-tételek* edjbe felőlem: 510 én pedig *ò-nálok* lennék száfzorta *gorombább* 511 s vétkesebb; ha a-vétkes *ítélést* bennék *okoznám*. 512 Vethet à-*Római*, vagj a-*Görög*, vagj *Moszka*, keresztét; 513 vethet ám az-*Örmény*, az-*Oláh*, s *Bolgár*, ő-magára: 514 ha *buzgón* veti s az-*UR-ért*; ném vétkezik àz-al. 515 Tőle midőn kérdem; *ha Kérésztjén* vadj tē, barátom? 516 s *nēm felel* à-szájával; hanēm *bizonyítja* kereszt-el: 517 ànji ugjan, mint-hà szájával *tēne ő vallást*.

De, minthogy a mi nyájunknál *nincsem e szokásban*;
nem lehet a nyájunkbelinek *felvenni* szokásúl:
nem lehet annyival is inkább őmagát *e Világhoz* 520
szabni az által; akár mint *hozza magával* az iddő.

Nem szükség azaránt *egymást vádolni s itélni*.
Megmarad a szeretet köztünk; nincsen akadályja.
Mert amiként amaz *az ÚRért hány* annyi kereszteset:
ugy ez is, *az ÚRért őmagát nem jegyzi* kívül meg: 525
hány eleget, ha buzogg, a *megtört szívre, hit által*.

Kármel-hegy Én magamon *történt* valamely dolog *ötvenötödben*:
el-kibeszéllem, *erősítő* példának okáért.
Utazván *Új Róma felé* vissza; a hajóba,
igy vala tetszésem, béhágtam *Ptolemaisnál*. 530
Onnan először a *Kármel-hegynek* alája *szeleztünk*.

520 őmagát] önmagát

525 őmagát] önmagát

525 jegyzi] jelöli

527 *ötvenötödben*] 1755 decemberének elején; lásd a 204–207. sorokhoz írt jegyzetet a 322. oldalon

529 *Új Róma*] Konstantinápoly

530 *Ptolemaisnál*] Ptolemais, a mai Akkó (Acre), város Izrael északi részén. Még a keresztesek által megerősített kikötője fontos kereskedelmi és hajózási csomópont volt évszázadokon keresztül.

531–536 Akkóval szemközt, a Haifai-öböl túlsó partján már állt Kalmár idejében a Kármel-hegy lábánál a mai Haifa új kikötője, amely sokkal biztonságosabb és szélvédettebb volt az akkóinál. Ezért a kereskedelmi hajók ősszel és télen innen indultak a Földközi-tengert átszelő újukra.

531 *szeleztünk*] vitorláztunk

518 De, mint-hogy a mi-nyájunk-nál *nincsem e' szokásban*; 519 nem lehet a-nyájunkbelinek *fél-venni* szokás-úl: 520 nem lehet a-nyával-is inkább ő-magát *e' Világhoz* 521 *szabni* az-által; akár-mint *hozza magával* az-iddő. 522 Nem szűkfég az-aránt *édj-mást vádolni s itélni*. 523 *Még-marad a-fzeret* köztünk; nincsen akadályja. 524 Mert a-mi-ként amaz *az-UR-ért hány* a-nyi kérést: 525 ugj ez-is, *az-UR-ért ő-magát nem jegyzi* kívül még: 526 hány eleget, ha-buzogg, *a-még-tört szívre, hit-által*. 527 Én magamon *történt* valamely dolog *ötven-ötödben*: 528 el-ki-beszéllem, *erősítő* példának oká-ért. 529 Utazván *Új-Róma-felé* viszsza; a-hajóba, 530 igy vala tetszésém, bé-hágtam *Ptölëmais-nál*. 531 Onnan először a-*Kármel-hëgynek* alája *fzeleztünk*.

Mely 's esik egy *Magyar Ország*i méjlföldnre onnét.
Itt van az említett *Révpartnak a réve* telekként.
Mert mihelyen a *szeles ősszel* hosszabbodik az éj;
nincsen a terhes hajóknak amott *maradások a széltől*: 535
állani itt szoktak; míg *a nappal erőt vesz az éjen*.

A hegy alól öt nap múlván *Cziprusra kikelünk*.
Addiglan sem akartam ugyan, *ott-hagyni a kvártélyt*;
meljet az *Ánglus Consulnál tartok vala* ingyen:
de azalatt *tetszőbb vala* meg szemlélnem a *Kármelt*: 540
azt a *szegét*; aholott *Iljés* buzgott vala hajdan.
E szeg aránt vagyon a *bárkák állása* is épen.

532 egy *Magyar Ország*i méjlföldnre] Kb. 8,5 km-re. Nem lehet íráshibáról szó, hiszen a *Valóságos Magyar ABC*ben ugyanebben a formában (*méjl-föld*) használja egyszer a szót, lásd a 2072. sort a 160. oldalon.

533 *Révpartnak*] kikötőnek

533 telekként] telenként, értsd: telente; vö. Kalmár jegyzetével a *Valóságos Magyar ABC* 1868. sorához a 148. oldalon

534 mihelyen] mihelyst

535 amott] Ptolemaiszbán

538–539 Az akkói vagy ptolemaiszi angol konzul ebben az időben Richard Usgate volt. Az *A Companion to the Almanac MDCCLIX* szerint – mely felsorolja őt mint acrei (akkói) konzult – a tisztséget betöltőket a király nevezi ki, de a kereskedők fedezik költségeiket, annak érdekében, hogy gondot viseljenek kereskedelmi tevékenységeikre és érdekeikre állomáshelyeiken (84). Így lehetséges, hogy egyidejűleg több ország szolgálatában is állhattak. Usgate az *Inventaris van het archief van het Nederlandse Consulaat(-Generaal) te Beiroet (Libanon), 1853–1910* szerint 1745 és 1763 között holland vicekonzul is volt (7). Az 1770-es és 1780-as években osztrák császári és királyi vicekonzul ugyanott. A felesége egy megkeresztelkedett zsidó asszony volt.

538 *kvártélyt*] szállást

540–541 Illés próféta az *1Kir* 18 szerint Izrael egész népét és királyát, Achábot a Kármelre hívta, hogy égőáldozattal bizonyítsa Jahve elsőbbségét Baállal szemben.

532 Mely-'s esik edj *Magyar-Ország*i méjl-földnre onnét. 533 *Kármel-hégy*. [408] | Itt van az-ementett *Rév-partnak a-réve* telek-ként. 534 Mert mi-helyen a-*szeles ősszel* hosszabbodik az-éj; 535 nincsen a-terhes hajóknak amott *maradások a-széltől*: 536 állani itt szoktak; míg *a-nappal erőt vesz az-éjen*. 537 A-hégy-alól öt nap múlván *Cziprusra ki-kelünk*. 538 Addiglan sem akartam ugyan, *ott-hagyni a-kvártélyt*; 539 meljet az-*Ánglus Consul-nál tartok-vala* ingyen: 540 de az-alatt *tetszőbb-vala* meg-fzémlelnem a-*Kármelt*: 541 azt a-*szegét*; a-holott *Iljés* buzgott-vala hajdan. 542 E' *szeg-aránt* vadjon a-*bárkák állása*-is épen.

Minekelőtte pedig a hajónk *Cziprusnak eredne*
esthajnalban: a *Kármel* hegyére lovaztak ebédre
 hárman a *Consulok*; az *Ánglusnak* a hár'm fia 's együtt, 545
 és *valamelj* kalmárok: *ebédrevalót* ada mindent,
 húst is, az *Ánglus*, ameljet a *Kármelbéli* barátok
 megkészítettek; noha ők *nem bánnak a hússal*.
 Ők 's mivelünk ettek: de a *húsfélét odahagyták*;
 mint őnálok azon *Szerzetbeli Régula* tartja. 550
 Ennek a Szerzetnek vala a nagy *Klastroma* hajdan
 fenn a *hegy tetején*: azután ideig a *tövében*
 volt valamelj épülete az *útfélen* a partnál.
 Ottan a tolvajlóknak igen *útjokba esének*
 a Remeték: végtére a *hegyoldalba* szorúltak. 555
 Ott a közép *tályon* is elégszer rajtok ütének;
 és *megfosztva kötözve hagyák* a tolvajok őket;
 nagy sanyarú kínzással *előkérvén amijek* volt.
 A Kármel hegyén történt dolog Azt a *Lyukat*, meljben *mindennap* szoktanak *enni*
 a Remeték, *Iljés barlangjának* hiszik eddig. 560

544 *esthajnalban*] alkonyatkor
 545 Nem tudni, hogy Richard Usgate-en kívül ki a másik két konzul. Usgate egyik fiának ismert a neve: Charles később, az 1770-es években Alexandretta konzulja lett.
 548–550 A Kármeliták valóban tartózkodnak a húsevéstől, s általában is sokat böjtölnek.
 551 *Klastroma*] kolostora, zárdája
 559 *Lyukat*] itt: üreget, kis barlangot

543 Minek-előtte pedig a-hajónk *Cziprusnak eredne* 544 *est-hajnalban*: a-Kármel
 hegyére lovaztak ebédre 545 hárman a-*Consulok*; az-*Ánglusnak* a-hár'm fia-'s edjűtt,
 546 és *valamelj* kalmárok: *ebédre-valót* ada mindent, 547 húst-is, az-*Ánglus*, a-meljet
 a-Kármel-béli barátok 548 még készítettek; noha ők *nem bánnak a-hús-al*. 549
 Ők-'s mi-velünk ettek: de a-*hús-félét oda-hagyták*; 550 mint ő-nálok azon *Szerzet-beli*
Régula tartja. 551 E'nek a-Szerzetnek vala à-nagy *Klastroma* hajdan 552 fenn
 à-*hegy tetején*: az-után ideig a-*tövében* 553 vòlt valamelj épülete az-*út-félén* a-part-nál.
 554 Ottan a-tolvajlóknak igen *útjokba esének* 555 a-Remeték: végtére a-*hegy oldalba*
 szorúltak. 556 Ott a-közép *tályon*-is élégfzér rajtok ütének; 557 és *még-fosztva kötözve*
hagyák à-tolvajok őket; 558 nagy-lanyarú kínzás-al *elő-kérvén a-mijek* vòlt. 559
 Azt a-*Lyukat*, meljben *minden-nap'* szoktanak *enni* 560 a-Remeték, *Iljés barlangjának*
 hiszik e'-díg.

548 em. *még készítettek* 556 em. *tályon*

Nincs csak egy oldala (*) melj épült ember keze által:
 meg van a többi, a *bóltja* 's, ugyan *vájkálva* kevésbé.
 Jó alacsony *menyezetje* vagyon; *a tetőmmel* elértem:
 hajtottam néhol nyakamat, s görbültem alatta.
 Jó szoros is: az egynéhány vendég *teleülte*: 565
 a két oldala *hátunknak* vala *támasza*: s a tál
 csak nehezenn fért *háta megett* el a többi evőknek.
 Egyik vége ugyan szélesb: de a másikat épen
 fektemmel mértem vala a három *közép éjel*;
 a két szegleteit a *két végemmel* elérvén. 570
 Ugyanazon három napig *ott tettem*: ebéden
 volt leves, és *egyecske tojás*, s *eczeteske* pohár bor:
 ugy vacsorán is elég vala ez *mértékem* a *Fokban*.
 Mert azelőtt vendégségem vala *Ptólemaisban*
színt' *három hetekig*, mindennap *délben*, *ugy estve*: 575
 melj okon is *könjen* tűrhettem a *Kármeli kóstot*:
 nem 's lehetett szoknom *mindjárt* a *halhoz*, *olajhoz*.

* *Nincs csak egy oldala is*, ez abszolút tagadás, de: *nincs csak egy oldala*, ez állítás.

562 *bóltja*] boltozata
 563 *tetőmmel*] értsd: fejemmel
 565 szoros] itt: szűk
 569 *közép éjel*] értsd: éjféلكor
 573 *Fokban*] értsd: a Kármel-hegy tengerbenyúló (hegy)fokán
 574 vendégségem] megvendéglésem
 575 *színt'*] szinte, 'csaknem'
 576 *kóstot*] kosztot

561 A-Kármel hegyén történt dolog. [409] | *Nincs csak egy oldala* (*) melj épült ember keze-által: 562 még-van a-többi, a-*bóltja*-'s, ugyan *vájkálva* kevésbé. 563 Jó-alacsony *menyezetje* vadjon; *a-tetőm-el* el-értem: 564 hajtottam néhol nyakamat, s görbültem alatta. 565 Jó-szoros-is: az-édj-néhány vendég *tele-ülte*: 566 a-két' oldala *hátunknak* vala *támasza*: s à-tál 567 csak nehezenn fért *háta-mөгött* el a-többi evőknek. 568 Edjik vége ugyan szélésb: de a-másikat épen 569 fektém-el mértem-vala à-három *közép éjel*; 570 a-két' szegleteit à-két' *végemmel*-el el-érvén. 571 Ugyan-azon három napig *ott tettem*: ebéden 572 volt leves, és *edjecske tojás*, s *eczeteske* pohár-bor: 573 ugy vacsorán-is elég-vala ez *mértékem* a-*Fokban*. 574 Mert az-elött vendégségem vala *Ptölémaisban* 575 *színt'* *három hetekig*, minden-nap' *délben*, *ugy estve*: 576 melj okon-is *könjen* tűrhettem a-*Kármeli kóstot*: 577 nem-'s lehetett szoknom *mindjárt* à-*hal-hoz*, *olaj-hoz*.

* *Nincs csak edj oldala*-is, plane negat, aft, *nincs csak edj oldala*, adfirmat.

Egyik *okát e kevés ételnek* majd kitalálták
a Remeték; mondván, *ha* talám *példázok előttök?*
Eztet én elmellőzöm; a többit mind kijelentem. 580
Ez vala főb oka: hogy az *üres gyomromnak a tengert*
könnyebb tűrni; midőn a hajó *hánykódik a habtól*.

Már *eleget* járék a hegyen; *lakozám* is az *Űrben*.
Most megyek a *feltett czéломra*; leballagok onnét.
Épen *rosz órában esett* lemenésem a hegyről. 585

A Kármel hegye Jó közel a *Barlanghoz a rév ügyébe* van épen
alatt történt dolog egy *helység* va' falú. *Oda jutván* járok a parton:
s várakozom a legények után, hogy *visszaevezzek*
csónakkal a hajóhoz; *ugyanott* háltni akarván.
Addig járkálok; jön *egyszer a Kádi* (*) előmbe: 590
ketten avagy hárman mások 's voltak vele együtt:
s kérdi, ki és mi vagyok; s *ha valék-e az hegyen ott fen?*
Mondom; igen. Ő pedig *Gáfárt* kér tőlem azonnal:

* Biró.

583 *Űrben*] itt: üregben, barlangban

586 *rév ügyébe*] itt: a kikötő közelében; mint a *keze ügyében* kifejezésben

587 *helység* va' falú] a mai Haifa

587 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

593 *Gáfárt*] Sokáig, ezek szerint még a XVIII. században is szokásban volt, hogy a Porta tisztviselői az Akkóba érkező nem muszlim, főként keresztény zarándokoktól, utazóktól ún. *gáfárt*, arabul *gáfrt*, védelmi pénzt szedtek. Ez természetesen nem központi adófajta volt, s önkényesen, akár a teljes zarándokút vonal több pontján is behajtották.

578 Edjik *okát e' kevés ételnek* majd ki-találták 579 a-Remeték; mondván, *ha* talám
példázok előttök? 580 *Eztet* én *el-mellőzöm*; a-többit mind ki-jelentem. 581 Ez
vala főb oka: hodj az-üres *gyomromnak a-tengert* 582 *könjéb* tűrni; midőn a-hajó
hánykódik a-habtól. 583 Már *elēget* járék a-hégyen; *lakozám*-is az-*Űrben*. 584 Most
megyek à-*fél-tett czéломra*; lē-ballagok onnét. 585 Épen *rosz órában esett* lē-menésém
a-hégyről. 586 *A-Kármel hegye-alatt történt dolog. [410]* | Jó közel à-*Barlang-hoz*
a-*rév ügyébe* van épen 587 *édj helység* va' falú. *Oda jutván* járok a-parton: 588 s
várakozom a-legények-után, hodj *vissza-evezzek* 589 csónák-al a-hajó-hoz; *ugjan-ott*
háltni akarván. 590 Addig járkálok; jön *édjfer* a-*Kádi* (*) előmbe: 591 ketten
avagy hárman mások-'s voltak vele *édjütt*: 592 s kérdi, ki és mi vadjok; s *ha valék-è*
az-hégyen ott-fen? 593 Mondom; igen. Ő pedig *Gáfárt* kér tőlem azoñal:

* Biró.

adja okát is ugyan, mondván, *ör'zetnek okáért*.
 595 Én pedig ezt felelém: báran *helye volt is ez oknak*
 ennekelőtte: mivel már több *tolvajok* itten
 nincsenek: ám a *Ptólemais Praefectusa* őket
 elhajtotta; a *Jordánon* túl kergeti most is:
 a *gáfár* *fizetésre* azért nincs *semmi ok* immár.
 Még, *afelől*, szükség nekik vigyázniok; így szól: 600
 s tőlem a *gáfárját* kérvén kívánja *erősen*.
 En, azelőtt, mástól kitanúltam *rendit e jusnak*:
 s tudtam jól a szokást; *kinek és mit kell vala* adni;
 hogyha nem maradt a falúban, a *hegyre pihegvén*.
 Kérdem azért a *galád* Káditól; hogy mennyi a *gáfár*? 605
 Néz a ruhámra, szemembe; felel 's: *harmintz para*;
nem több.
 (Melj, a mi pénzünkön, *három Márjást* teszen épen.)
 Én, a legények előtt, kezdek vetekedni ővéle.
 „Nem vagyok én *kalmár*, ki *kereskedném s nyerekedném*;
 nem vagyok oljan *uracska*, aki *szolgával* utaznék: 610
 sem *gazdája hajónak*: azért tőlem *ne kövesse*.

594 *ör'zetnek*] őrizetnek, védelemnek

595 báran] bár

596 ennekelőtte] itt: korábban

597 *Praefectusa*] helytartója

606 *para*] török váltópérez

607 *Márjást*] Máriást; Szűz Máriával díszített régi magyar (ezüst) váltópérez

608 vetekedni] itt: vitatkozni; lásd a jegyzetet a 31. sorhoz a 41. oldalon

611 *kövesse*] követelje

594 adja okát-is ugyan, mondván, *ör'zetnek okáért*. 595 Én pedig ezt felelém: báran *helye volt is ez oknak* 596 e'nek-elötte: mivel már több *tolvajok* itten 597 nincsenek: ám a *Ptölémáis Praefectusa* őket 598 el-hajtotta; a *Jordánon-túl* kergeti most-is: 599 a-*gáfár fizetésre* azért nincs *semmi ok* immár. 600 Még, *a-felől*, szükség nekik vigyázniok; így szól: 601 s tőlem a-*gáfárját* kérvén kívánja *erősen*. 602 En, az-elött, mástól ki-tanúltam *rendit e' jusnak*: 603 s tudtam jól a-*szokást*; *kinek és mit kell-vala* adni; 604 *hogyha* nem maradt a-falúban, a-*hegyre pihegvén*. 605 Kérdem azért a-*galád* Káditól; *hogy mennyi* a-*gáfár*? 606 Néz a-*ruhámra*, *szemembe*; felel-'s: *harmintz para*; *nem több*. 607 (Melj, a-mi pénzünkön, *három Márjást* teszen épen.) 608 Én, a-*legények-elött*, kezdek vetekedni ő-véle. 609 „Nem vadok én *kalmár*, ki *kereskedném s nyerekedném*; 610 nem vadok oljan *uracska*, a-*ki szolgával* utaznék: 611 sem *gazdája hajónak*: azért tőlem *ne kövesse*.

608 em. *ő-véle*

A Kármel hegye *Húsz para* a kormányosnak *gáfárja*; ugy annak 's,
 alatt történt dolog aki a gazdának mindenről *számot ad írva*.
 Nincs nekem a *kormány*, sem *az oljan penna*, *kezemben*:
 így *se nyerek*, köteles *se* vagyok; hogy *húszat is* adjak. 615
 Ám a *vitórlások tizet* adnak; jól tudom azt is:
 én pedig *annyival is nem* tartozom; egybe kimondom:
 mindazonáltal, ajándékból, kávéra, s egyébre,
 annyi *parát* nemigen *sajnállok tőletek* én ám.”
 Apró pénzt a legényektől kérek: s *oda nyujtom*. 620
 Elveszi. *Őszvebeszél* mindjárt a többivel. Ismét
 énhozzám fordúl: *nem elég*, azt mondja, mit adtam:
 tégyek ahoz *húszat* még; hogy *harmintzra* kiteljen:
 mert a ruhámnak a *rangja magával hozza* bizonynal.
 A pénzt visszaveszem: mert nyujtja a *barna kezével*: 625
 s mentegetem magamat: s, *azalatt, nézelli* a lábom.
 Látván a *papucsom* s a *botos kaptzám feketének*;
 mondja: *Zsidó* vagyok én; jele *a lábambeli* annak.

617 egybe] egyúttal

627 *botos kaptzám*] szörből vagy gyapjúból készült durva kapca, harisnya (dunántúli tájszó)

628 *lábambeli*] lábbeli

612 A-Kármel hegye-alatt történt dolog. [411] | *Húsz para* à-kormányosnak *gáfárja*; ugj ànak-'s, 613 a-ki a-gazdának mindénről *számot ad írva*. 614 Nincs nekem à-kormány, sëm *az-oljan penna*, *kezemben*: 615 ígj *së nyerek*, köteles *së* vadjok; hodj *húszat-is* adjak. 616 Ám a-*vitórlások tizet* adnak; jól tudom azt-is: 617 ên pedig *ànjival-is nem* tartozom; êdibe ki-mondom: 618 mind-azon-által, ajándékból, kávéra, s êgjëbre, 619 *ànji parát* nem-igên *fajnállok tőletek ên âm.*” 620 Apró pénzt a-legényektől kérek: s *oda-nyujtom*. 621 El-vëszí. *Őszve-beszél* mindjárt à-többivel. Ismét 622 ên-hözám fordúl: *nëm elég*, azt mondja, mit adtam: 623 tédjek a-hoz *húszat* még; hodj *harmintzra* ki-teljën: 624 mert a-ruhámnak a-*rangja magával hõza* bizõnjál. 625 A-pénzt vissza-vëszëm: mert nyujtja a-*barna kezével*: 626 s mentëgetëm magamat: s, *az-alatt, nézelli* a-lábom? 627 Látván à-*papucsom*' s a-*botos kaptzám*' *feketének*; 628 mondja: 'Sídó vadjok ên; jele à-*lábam-beli* annak.

626 em. *lábom*?

Én állítom előtte *Keresztyén létem* erősen.
 Ami időn *csefudozna* (*) tovább is: mondom önéki; 630
sárgát is viselek, s tartok; tudják e legények:
 ha néktek tetszik; kihozom mindjárt a hajóból.
 Kérdi; miért viselem hát *e feketét, s nem a sárgát?*
 Én felelem: szeretem *tisztácskán* tartani aztat.
 A Kármel hegyén Ő afelelől állatja; Zsidó vagyok: és a *harácsot* 635
 történt história (mint törökül mondják az *adót*) kívánja, megadjam.
 Én felelem: „még *egy ákcsát* (**) sem adok neked, elhidd,
 nem hogy *egy aranyat*: mert én nem tartozom azzal:
 s nem vagyok én a *Szultántoknak* alatta valója.”
 Mondja: akármeljik országból légyek akárhogy; 640
 szükség ugy, valamint a *többi csefudnak*, adóznom.
 Ami időn a *keresztyénségemmel* magam atól
 mentegetem bátran: Kívánja; *magamra keresztet*

* *Zsidónak* mondana. *Csefud*, zsidó.

** *Három ákcsa* teszen *egy parát*.

630 Ami időn] amikor

630 (*)] Az oszmán-török *çifut* vagy *çifud* szó a zsidók pejoratív megnevezése, hasonlóan a keresztényeket jelölő *gyaur* kifejezéshez. A Porta a zsidókat általánosan adóztatta, függetlenül a lakóhelyüktől, tehát nemcsak a felségterületén élöket.

635–636 A *harács* szavunk, mint Kelet-Európa sok más nyelvében szintén, valóban az oszmán-török *haraç* szóból ered, mely jelölheti a sorkötelezettséget és a különféle állami (központi) adófajtákat is.

637 (**)] Az *ákcsa* vagy *akcsa* a krími tatár kánságban vert ezüst aprópénz volt.

629 Én állítom előtte *Kérésztjén létém* erősen. 630 A-mi-időn *csēfudozna* (*) tovább-is: mondom ó-nēki; 631 *fārgāt*-is viselék, s tartok; tudják e' legények: 632 ha néktek tetszik; ki-hozom mindjárt a-hajóból. 633 Kérdi; mi-ért viselém hát e' *feketét, s nēm a-fārgāt?* 634 Én felelēm: 'szeretēm *tifztácskán* tartani aztat. 635 Ő a-felelől állatja; 'Sidó vadjok: és a-*harácsot* 636 (mint törökül mondják az-*adót*) kívánja, mēg-adjam. 637 A-Kármel hēgyén történt hiftória. [412] | Én felelēm: „még *ēdj ákcsát* (**) sēm adok nekēd, el-hid'd, 638 nēm hodj *ēdj aranyat*: mert én nēm tartozom āz-al: 639 's nēm vadjok én ā-*Szultántoknak* alatta-valója.” 640 Mondja: akārmeljik orfzāgból lēdjek akār-hogj; 641 fzūkfég ugj, valamint ā-*tōbbi csēfudnak*, adóznom. 642 A-mi-időn a-*kérésztjénfégēm-el* magam' atól 643 mentēgetēm bátran: Kívánja; *magamra kérésztēt*

* 'Sidónak mondana. *Csēfud*, 'sidó.

** *Három ákcsa* tēszen *ēdj parát*.

630 em. ó-nēki 639 em. 's

vessek; *amint szokták* egyebek; hogy higgye el osztán.
 Nem vetek én, felelem: nincsen 's eféle szokásom. 645
 Még efelett mondom: hiszek *egy Khristusba* egyébbel,
 aki, mikor, s a holott, s mi okon tetszik, *maga 's önként*
 a maga *orcáját s meljét* megjegyzi kereszttel.
 De soha nem szoktam *magamat megjegyezni* azzal:
 Anyival ís inkább az elébbeni *vélekedésben* 650
 mind megerősödnek, s *rajtam vagynak a harácsért*.
 Nem *értethettem meg* a dolgot vélek egyébként:
 mondom; az *Ánglusnak* vallása szerént, *e szokásra*
 nincs szükségem: eredjete a *Consulhoz* aránta.
 Elhiszik, ezt felelik, ha *bizonyásgot* hozok onnét. 655
 Ti magatok, felelem, valakit küldhettek; ha tetszik.
 Küldenek, ezt felelik; ha adok neki *grust* ava' *zlótát*. (*)
 Nem fizetek semmit, felelem; lássátok, ha tetszik.
 Vagy, míglen *a hajó gazdája* megérkezik onnan,
 várjatok: és attól megtudhatjátok a dolgot. 660

* *Grus, 40 parát ér; zlóta pedig 30-at.*

646 egyébbel] értsd: másokkal

648 megjegyzi kereszttel] keresztet vet

652 egyébként] másként

653 *Ánglusnak* vallása szerént] az anglikánok szerint

657 ava'] avagy; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

644 *vessek; a-mint szokták* egyebek; hody hidje-el ofztán. 645 Nëm veték én, felelëm:
 nincsen-'s e'-féle szokásom. 646 Még e'-félëtt mondom: hiszëk *ëdj Khristusba* ëgëbbel,
 647 a-ki, mi-kor', s a-holott, s mi-okon tetszik, *maga-'s ön-ként* 648 a-maga *orcáját s*
meljét mëg-jegyzi kërësz-tel. 649 De foha nëm szoktam *magamat mëg-jegyzeni* àz-
 650 Anjival-ís inkább az-elëbbeni *vëlekëdésben* 651 mind mëg-erösödnek, s *rajtam*
vadynak a-harács-ért. 652 Nëm *értethettem-mëg* a-dolgot vëlëk ëgëb-ként: 653
 mondom; az-*Ánglusnak* vallása-fzërént, *e' szokásra* 654 nincs fzüklëgëm: eredjete
 à-*Conful*-hoz aránta. 655 El-hiszik, ezt felelik, ha *bizonyfágot* hozok onnét. 656 Ti
 magatok, felelëm, valakit küldhettëk; ha tetfzik. 657 Küldenek, ezt felelik; ha adok
 neki *grust* ava' *zlótát*. (*) 658 Nëm fizetëk sëmmit, felelëm; lássátok, ha tetszik. 659
 A-Kármel hëgye alatt törtënt hiftória. [413] | Vagy, míglen *a-hajó gazdája* mëg-ërkëzik
 onnan, 660 várjatok: és àtól mëg-tudhatjátok a-dolgot.

* *Grus, 40 parát ér; zlóta pedig 30-at.*

644 em. *hidje-el*

Nem szököm el: a hajóba fogok *tartózni ezentúl*.
A Kármel hegye alatt történt histó-ria Nemm elég e mentségem. *Harácsolják* az aranykát.
Nincsen aki tőlem *kiharácsolhassa*; kimondom.
Ők pedig ez *hárm*at tészik fel azonnal előmbe:
665 hogy, va' *kereszt*tel, avagy *bizony*sággal elhitessem
vélek a dolgom; avagy *megharácsoljak* nekik egybe.
*Egyiknek se tesz*ek, felelemm, eleget: hanem ám ti,
mint mondám, aszerint cselekedjete! Im ez a válasz!
Majd *berekesztnek* azért, ezzel fenyegetnek *a barnák*:
670 egyiket a három közül tőlem *kizsarolják*!
Semmire én magamat *nem ajánlom*; mondom önékik.
Bézárnak menten, lakatot vetvén a reteszre.
Megnevezem másutt *a helyet*, ha élek, idővel.

Gyermek, öreg, jöttön jön, s nézi *a foglyot a résen*.
A rossz óra folyik: de még nem tölt ki egészen:
675 a remeték *mind a ketten* sétálni lejönnek:
(másszor ugyan töben; heten is *remetéznek* elégszer)

661 *tartózni*] tartózkodni

665 va'] vagy; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

665 *bizony*sággal] itt a szó régies jelentésében: tanúval

666 egybe] itt: azonnal

669 *berekesztnek*] bezárnak

673 A szerző itt minden bizonnyal nem a település nevére, sokkal inkább fogságának – úgy tűnik – szégyellt helyszínére utal.

661 Nëm fzőkõm-el: a-hajóba fogok-tartózni ezèn-túl. 662 Nëm elèg e' mentségèm. *Harácsolják* az-aranjkát. 663 Nincsen a-ki tőlem *ki-harácsolhassa*; ki-mondom. 664 õk pedig ez *hárm*at tészik-fél azonnal előmbe: 665 hodj, va' *kérészt-el*, avagy *bizonyfág-al* el-hitesfem 666 vélék a-dolgom'; avagy *még-harácsoljak* nekik ëdjbe. 667 *Edjiknek sè tészék*, felelemm, ëlèget: hanëm âm ti, 668 mint mondám, a-fzèrint cselekedjete! Im' ez a-válasz! 669 Majd *be-rèkesztnek* azért, èz-el fenyegetnek *a-barnák*: 670 ëdjiket à-három közül tőlem *ki-zsarolják*! 671 *Sëmmire* ën magamat *nëm ajánlom*; mondom õ-nékik. 672 Bè-zárnak menten, lakatot vetvén a-reteszre. 673 Mèg-nevezëm másutt *a-helyet*, hà élék, idővel. 674 Gyermék, öreg, jöttön jön, s nézi *a-foglyot a-résèn*. 675 A-ròsz óra foljik: dè még nëm tölt-ki egészen: 676 a-remeték *mind à-ketten* fétálni lè-jönnek: 677 (mászor ugjan töben; heten-ïs *remetéznek* élèg-fzèr.)

664 em. *õk* 671 em. *õ-nékik*

s kérdetvén, ha *Zsidó* nem volt-e nálok e *délest*;
nem *csefud*, ezt mondják, hanem *illjen forma* Keresztyén.
Az ő bizonyságokra azért kiereztetem egybe. 680
A *kávéra valót* 's vissza kérték a galádok.

A Kármel hegye alatt történt história Ott közel érem a két Remetét. Mosolyogva jelentik;
hogya, ami *megtörtént köztünk*, hallák: de csudálják;
ollj akadályt hogy készbb voltam szenvedni e néptől;
mintsem, amit kívána, azáltal *megmenekedni!* 685
Kérdik azonban; miért nem *ajánlottam magam* arra,
amit *ollj könjü vala* megcselekednem *ez egyszer?*
Nem lett volna, hiszik, vétek *formálni* keresztet.
Megfelelek; mikép *lett s nem lett volna* a vétek.
Még, afelett, mondom: hogy „a *képmutatásra az által*, 690
aki vigyázatlan, könjen rászokna bizonyjal.”
En pedig ezt akarám, *azt nem cselekedve*, kerülni.
„Mert ám Istennek s e világnak előtte *hazugság*
lenne; ha a Vallásával *igy játszana* ember;
színből, ami *szokása kívül* vagyon, azt ha követné. 695
Nagy bűn lenne bizony! De *feljebb* vétkezik ennél,
aki erőszakkal hajt mást afféle dologra.”

678 *délest*] délután
680 bizonyságokra] tanúságukra
680 egybe] azonnal
695 *színből*] színességből, tettetésből

678 s kérdetvén, ha 'Sidó nem vòlt-è nálok e' *dèl-est*'; 679 nem *csefud*, ezt mondják,
hanem *illjen forma* Kérésztjén. 680 Az-ò-bizonyfágokra azért ki-ereztetem èdjbe.
681 A-*kávéra-valót*-s viszszà-kérték a-galádok. 682 Ott *közèl èrèm* a-kèt' Remetét.
Mofolyogva jelentik; 683 A-Kármel hegye-alatt történt história.[414] | hodj, a-mi
mèg-történt köztünk, hallák: de csudálják; 684 *ollj akadályt* hodj készbb vòltam
fzenvedni e' néptől; 685 mint-sèm, a-mit kívána, az-által *mèg-menekèdni!* 686 Kérdik
azonba; mi-ért nem *ajánlottam magam*'àra, 687 a-mit *ollj könjü-vala* még-cselekednèm
ez-èdjszèr? 688 Nèm-lètt-vòlna, hiszik, vétèk *formálni* kèrèszttèt. 689 Mèg-felelèk;
mi-kép' *lètt*' s *nèm lètt-vòlna* a-vètèk. 690 Mèg, a-fèlètt, mondom: hodj „a-*kép-mùtatásra*
az-által, 691 a-ki vigyázatlan, könjen r'á-fzokna bizònjal. 692 En pedig ezt akarám,
azt nèm cselekedve, kerülni. 693 Mert ám Iftennek s e' világnak èlòtte *hazugfág* 694
lènne; ha à-Vallásával *igy játszana* embèr; 695 *színből*, à-mi *szokása-kívül* vadjon,
azt ha követné. 696 Nagy bűn lènne bizony! Dè *feljèb* vétkèzik e'-nèl, 697 a-ki
erò-fzàk-al hajt mást à-fèle dologra.”

680 em. ó

Ez vala, ők mondják, azután, mégis a szerencsém;
 hogy letalálának mulatságokra *eredni*:
 két nap is *ott ben* kellett volna *rekednem* egyébként. 700
 Én felelem: *mégsem* cselekedtem volna, amit ők
 könjünek mondnak. *Nehezebb az* mintsem a többi.
 Ezt hozzája teszem: vala nékem azonba *reményem*;
 hiréül lett volna a *Consulnak* 's ez a dolgom.
 Egy helyen áltunkban a révnél kérdik utólján: 705
 hát, ha ugyan *esméretlen helyen* esne meg ismét,
 mit tévő lennék; *ha ha* kívánnák a *kereszt jelt*?
 Igy szólnék, felelem: *hiszek egy Khristusba* azokkal,
 szoktak akik *illjen módon* formálni keresztet:
vetném aztat, avagy *hánynám is*, azonba magamra. 710
 En azzal magamat nem tenném tudva bolondá;
 mint amaz *Ákis* előtt Dávid: sőt szívbe buzognék.

699 mulatságokra] valamilyen (hasznos) időtöltés miatt; lásd a 3299. sorhoz írt jegyzetet a 232. oldalon

705 utólján] végezetül

712 1Sám 21,13: „Es megváltoztatá szavát ő előttök [Dávid Ákis király előtt, hogy ne ismerjék fel], és bolondnak tettei vala magát az ő kezekben; és irkál vala a kapuknak ajtain; és a nyálát *mind* a szakállán botsátja vala alá.”

698 Ez vala, ők mondják, az-után, még-*is a-fz*erencsém; 699 hodj lē-találának mulatfágokra *eredni*: 700 két' nap-*is ott-ben* kellett-vólna *rekednem* égjéb-ként. 701 Én felelém: *még sēm* cselekédtem-vólna, a-mit ők 702 könjünek mondnak. *Nehezebb az* mint sēm a-töbi. 703 Ezt hozája tészém: vala nekém azonba *reménjém*; 704 hiré-ül lett-vólna a-*Confulnak*-s ez a-dolgom. 705 Edj helyen áltunkban a-rév-nél kérdik utólján: 706 hát, ha ugjan *esméretlen helyen* esne-még ismét, 707 mit tévő-lennék; *ha ha* kívánnák a-*kérészt-jelt*? 708 Igy szólnék, felelém: *hiszek edj Khristusba* azok-al, 709 szoktak a-kik *illjen módon* formálni keresztet: 710 *vetném aztat*, avagy *hánynám-is*, azonba magamra. 711 Angliai keresztelés. Ártatlan panasz. [415] | En az-al magamat nem tenném tudva bolondá; 712 mint amaz *Ákis*-előtt Dávid: sőt *fzivbe* buzognék.

712 em. *fzivbe*

Angliai kereszt-
 telés. Ártatlan
 panasz

Arra való e beszéd; légyen *szeretet* miközöttünk:
 mert mi *nem irtózunk* úgy, mint mondják, a keresztől.
 Lám a mi *Ánglus* atyánkfiai 's, amidőn *beavatják* 715
 szent *Avatás* által a kisedet, élnek *e jellel*.
 Az Egy Ház Szolgája az ártatlant az ölébe
 vévén, tartja kezébe nyakánál fogva, egye'mben
 meljéhez támasztja: s az *úját* mártja *a vízbe*,
 s jegyzi keresztel *a kis homlok közepét* ama NÉVVben 720
hármával; amint ama tiszta parancsolat írja (*).

Látod e példából; s nem léssen *csudda* előtted,
 hogy nem szóllok akárki előtt 's *dicsekedve magamról*.

Más munkámra s időmre *maraztom* a többi *panaszkat*:
 mert sok az. Ettől is már *megdagadott* a levélkém. 725
 De *nem a végre* panaszkodtam, va' panaszkodom akkor 's;
 (távol légyen a!) hogy volnék s lennék *a fogad közt*

* Értsd, *írva tanítja, parancsolja*.

713–714 Kalmár itt a keresztény felekezetek közti szeretetre, megbékélésre utal.
 715 *Ánglus* atyánkfiai 's] anglikán testvéreink is
 716 szent *Avatás* által] megkeresztelve
 718 egye'mben] egyúttal
 720–721 Minden bizonnal utalás *Mt* 28,19-re: „Azért elmenvén taitsatok minden népeket, megkeresztelvén őket Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek nevébe.”
 721 *hármával*] itt: háromszor
 726 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon
 727–729 Utalás az Aiszóposznak tulajdonított *A kígyóról és a reszelőről* című mesére. Már Pesti Gábor is fordítja az *Esopus fabuláiban* 1536-ban, de tudomásom szerint a XVIII.

713 Arra-való e' beszéd; lédjén *fzeretet* mi-közöttünk: 714 mert mi *nem irtózunk* ugj, mint mondják, a-kérsztől. 715 Lám a-mi *Ánglus* atjánk-fiai-'s, a-midőn *be-avatják* 716 fzent *Avatás*-által à-kisedet, élnek e' *jellel*. 717 Az-Egy-Ház Szolgája az-ártatlant az-ölebe 718 vévén, tartja kezébe nyaká-nál-fogva, égje'mben 719 meljé-höz támasztja: s az-*úját* mártja *a-vízbe*, 720 s jegyzi kérszt-el *a-kis homlok közepét* ama NÉVV-ben 721 *hármával*; à-mint ama tiszta parancsolat írja (*). 722 Látod e' példából; s nēm lésszēn *csudda* előtted, 723 hodj nēm fzóllok akárki-előtt-'s *dicsekēdve magamról*. 724 Más munkámra s időmre *maraztom* a-többi *panaszkat*: 725 mert fok az. E'től-is már *mēg-dagadott* a-levélkém. 726 De *nēm a-végre* panaszkodtam, va' panaszkodom à-kor-'s; 727 (távol lédjēn a!) hodj vólnék s lēnnék *a-fogad-kőzt*

* *Significat, írva tanítja, parancsolja*.

mint valamelj éles *reszelő* ama *pél*da *mesében*.
Hogyha *ki fog töredezni*; magad vessd annak okául.

Másképp nem vigyázok *akármiféle ajakra*. 730
Csak szánom s sajnálom; igen terhelli a lelkét:
s hogy *egy puska helyett ezeret* nyer őmaga ellen:
vagy másféle *csapást*: melljről szólék oda feljebb.
Csakk a *keresztységem* avagy *tisztetem a Királyhoz*
ne piszkálja! cseregjen akárki, ha tetszik, egyébként. 735
Nem hagyom *az kettőt szónélkül*; s vívok erőssen.
Nyerjen időt *másként* károgni, s ugatni, harapni.
Nem fogok én annyira *törődni* a *mordi* fogáért.
Csempével csempét, ha akar, csináljon a *csempés!*
mind *eltörni való*: s idejében *öszvetörök mind*. 740

századi Aiszóposz-fordításainknak sokáig nem része. La Fontaine nyomán Péczeli József fordítja újra 1788-ban *Haszonnal mulattató mesék* című gyűjteményében. A mese Pesti Gábor szerint: „AZ KÍGYÓRÓL ÉS AZ RESZELŐRŐL. A kígyó egy mihelybe mikoron egy reszelőt talált volna, kezdé azt rágni. Nevete rajta az reszelő, és mondá neki: Mit csinálsz (úgy mond), balgatag, elébb ki török a te fogad, hogy nem mint engemet meg rágnál, mert én még a vasnak kemenségét is el rágom. ÉRTELME. Embernek mindenkoron jól rá kell gondolni, / Nálánál erőssbel nem kell csúfolkodni, / Mert kárt vall, és fog szomorkodni.”

732 őmaga] önmaga

735 cseregjen] cserregjen (olyan hangot adjon, mint pl. a szarka)

738 *mordi*] morcos, haragos

739–740 A *csempé* szó jelentése akkoriban (kályha)cserép. A *csempés* jelentheti egyrészt a rakott cserépkályhát, de magát a mestert is, aki rakja. A *cserépet tört* szólás az összeveszést jelenti. Nem tudni, hogy a két sor Kalmár leleménye-e, vagy egy régebbi, immár nem ismert közmondás rejlik mögötte.

728 mint valamelj éles *reszelő* ama *pél*da-*mesében*. 729 Hodj-ha *ki-fog-töredezni*; magad' vess'd annak oká-úl. 730 Más-kép' nēm vigjázok *akármí-féle ajakra*. 731 Csak fzanom s fajnállom; igēn terhelli a-lēlkét: 732 Az-úton-járónak állapátja ki-ábrázoltatik. [416] | s hodj *ēdj puska-helyett ezēret* nyēr ō-maga-ellen: 733 vagj más-féle *csapást*: melljről szólék oda-fēljebb. 734 Csakk a-*kērsztjēnségēm*' avagy *tisztēm'* a-Király-hoz 735 nē piszkálja! csērégjēn akár-ki, ha tetszik, ēgjēbként. 736 Nēm hagyom *az kettőt* fzō-nélkül; s vívok erőss-en. 737 Nyerjēn időt *más-ként* károgni, s ugatni, harapni. 738 Nēm fogok ēn añjira *törődni* a-*mordi* fogá-ért. 739 *Csempével csempét*, ha akar, csináljon a-*csempés!* 740 mind *el-törni-való*: s idejében *öszve-török mind*.

732 em. *ő-maga-ellen*

Az úton járónak
állapátja kiábrá-
zoltatik

Míg *útonjáró* leszek, így fog lenni a dolgom:
míg szemlélgetem a sokféle *szemet, fület, ajkat*;
s nézgetem a sokféle *szemöldököt, homlokot, orczát*;
s a sokféle *nyakat, haját, orrt, fogat, állat*; a többit 's,
emberek erkölcsét *amiből* lehet *el-kijelezni*.

745

Ugy lehet az *úton járót* gondolni, *ki szenved*
annyi *tövist, bojtorjánt*: s *ütközik* annyi *kövekbe*;
mint valamely *fácskát* közepén a sebes *folyamatnak*.
Jó tova ami beléese, hulla, *megütközik* abba;
vagy *megakad*; s *mellette marad*, míg újra nem árad
a víz; s azt mellőle viszont elmossa, taszítja.

750

Mindenféle *szemét, giz-gaz* s *dög* megakad abba;
s környüle megmaradánd; míg *az ár el nem viszi* onnan.
Néha kiejti ugyan olj'k ládáját a hajóból,
rakva *becses portékával*, va' ruhával, egyébbel:
s az megesik; *itten foghatja ki*, véle sietvén.

755

741–745 Kalmár ezen a helyen egyértelműen a physiognómia elveit vallja. Sőt, utazásainak egyik okaként is az emberek ilyen értelemben vett vizsgálatát nevezi meg. Lásd ehhez még a *Valóságos Magyar ABC*-ben *A testben levő hiba minek a jele?* és a *Kívül hibás; belől ép. Kívül szép; belől rút* argumentumok alá írt sorokat a 258. és a 260. oldalon. Kalmár és a physiognómia, illetve a physiognómia és pietizmus kapcsolatáról 2008-as kismonográfiámban írtam bővebben (HEGEDÜS 2008, 91–98.).

749 tova] messze

755 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

741 Míg *úton-járó* leszék, így fog-lenni a-dolgom: 742 míg szemlélgetem a-fok-féle *szemét, fület, aj'kat*; 743 s nézgetem a-fok-féle *szemöldököt, homlokot, orczát*; 744 s a-fok-féle *nyakat, haját, orrt, fogat, állat*; a-többit-'s, 745 emberek erkölcsét *a-miből* lehet *el-ki-jelezni*. 746 Ugy lehet az-*úton-járót* gondolni, *ki szenved* 747 *ànji tövist, bojtorjánt*: s *ütközik* *ànji kövekbe*; 748 mint valamely *fácskát* közepén a-febes *foljamatnak*. 749 Jó-tova a-mi belé-ese, hulla, *még-ütközik* abba; 750 vagy *még-akad*; s *mellette marad*, míg újra nem árad 751 a-víz; s azt mellőle viszont el-mösa, taszítja. 752 Minden-féle *szemét, giz-gaz* s *dög* megg-akad abba; 753 s környüle még-maradánd; míg *az-ár el-nem-viszi* onnan. 754 Néha ki-ejti ugyan olj'k ládáját a-hajóból, 755 rakva *bécsés portékával*, va' ruhával, egyéb-el: 756 s az még-esik; *itten foghatja-ki*, véle sietvén.

747 em. *ànji*

Szűntelen e fácskát ingatja a víz őmagában 's:
a szelek ostromlják sokszor, s tekerik nagy erőssen:
sokszor alig láthatni a zöld levelét ki az árból:
amikor a zápor, s a hó leve zúg a hegyekről ();* 760
s a parton feljülhalad, a gátot 's kiszakasztja.

Mit itél néha a magános ember-
 ről e világ? *Ez kert és ennek környéke adott, egem, erre*
a kis utólírásra, beszédre, okot: meg is íram
summásan; amiről bővebben hallasz idővel.
Az iljen kertben őmagán mulató rideg embert 765
a remetével azon egy karba szorítja a csúfos.
Ennek az ő szava, étele, ágya, ruhája, lakása,

* A hegyek Istent jelenítik meg, ahogy másutt megjegyeztem; de utalhatnak azokra is, akiket valamilyen *magas rangba helyeztek*; ugyanígy azokra is, akik *kevélyek, gőgösök, dőlyfösök*.

757 őmagában] önmagában

760 (*)] Lásd a 297. sorhoz írt jegyzetet a 328. oldalon. A szójelentés kontextusfüggőségét a világnyelv-tervezetei elméleti bevezetőjében fejti ki később.

762 *Ez kert*] Landerer pozsonyi nyaralókertje. E három sor szerint tehát a *Post Scriptumot* 1769 második felében, Pozsonyban írta Kalmár, s úgy tűnik, később az utazásait bővebben is ki kívánta dolgozni.

762 egem] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC*ben a 181. oldalon a 2412. sorhoz

765 *őmagán mulató*] önmagában az időt (hasznosan) eltöltő; lásd a *Valóságos Magyar ABC* 3299. sorához írt jegyzetet a 232. oldalon

757 *Szűntelen e' fácskát ingatja a-víz ő-magában-'s:* 758 *a-fzelek ostromlják* fokfzor, s tekerik nagy erőssen: 759 fokfzor alig láthatni a-zöld levelét ki az-árból: 760 Mit itél néha a-magános emberről e' világ? [417] | a-mi-kor' à-zápor, s à-hô leve zúg a-hégyekről (*); 761 *s a-parton feljül-halad, à-gátot-'s ki-fzakasztja.* 762 *Ez kert* és e'nek környéke adott, egem, e're 763 *a-kis utól-írásra, beszédre, okot: még-is íram* 764 *fummásan; a-miről bővebben hallasz idővel.* 765 *Az-iljen kertben ő-magán mulató* rideg embert 766 *a-remetével azon-édj karba* szorítja a-csúfos. 767 *E'nek az-ő* fzava, étele, ágya, ruhája, lakása,

* *Montes* repraesentant quidem DEVM; uti alibi notatum: fed denotant etiam eos, qui *in aliquo* *positi sunt fastigio*; item *fastuosos, superbos, superciliosos*.

757 em. *ő-magában-'s* 761 em. *feljül-halad*

közmese, példabeszéd, e világ szájában: ameljet
nem dughat be egyéb; csak a nagy nyavalya, s a koporsó.
Hogy hallgatná el a szemesnek a nyelve e dolgot? 770
Abban imé a vak is viszketteti a füle dobját!
Még nem tudja; mi végre vagyon megfosztva szemétől.

Már a kert elei, vagy előtte való dolog, adja
gondolatomba magát: a pusztás udvaron által
mint az új épület alatt dolgomra kijárok. 775

A városra beballagván, mindennap is oljkor,
e szunyog utzában (mert még nincs más neve néki:
ugy hívhatni; mivelhogy uralkodik a szunyog itten:
énnekem az éhét éjjel 's a fülembé panaszlá.)
mindjárt rúsnya kietlenségre találok először 's. 780
A ganajos s véres mészártanya, vagyis a vágó,
egybe szemembe akad; lehetetlen rajta segítnem.
Ritkán látni ökö, kutya, s ember nélkül e tájlat.

768 közmese, példabeszéd] A közmese valamely elterjedt, fiktívnek tekintett elbeszélést jelent. A példabeszéd fogalmának meghatározásához lásd a Valóságos Magyar ABC 652. sorához írt jegyzetet a 76. oldalon.

770–771 Feltehetőleg allúzió a vak nem látja, szemes nem vizsgálja 'nem kell vele törődni' jelentésű régi szólásunkra.

770 szemesnek] itt: leskelődőnek

781 mészártanya] mészárszék, vágóhíd

782 egybe] azonnal

768 köz-mese, példa-beszéd, e' világ szájában: a-meljet 769 nem dughat-be egyéb; csak a-nagy nyavalya, s a-koporsó. 770 Hogy hallgatná-el a-fzemesnek a-nyelve e' dolgot? 771 Abban imé a-vak-is viszketteti a-füle dobját! 772 Még nem tudja; mi végre vadjon még-fosztva fzemétől. 773 Már a-kert elei, vagy előtte-való dolog, adja 774 gondolatomba magát: a-pusztás udvaron-által 775 mint az-új épület-alatt dolgomra ki-járok. 776 A-városra be-ballagván, mindén-nap'-is olj-kor', 777 e' fzuanyag utzában (mert még nincs más neve néki: 778 ugj hívhatni; mivel-hodj uralkodik a-fzuanyag itten: 779 énnekem az-éhét éjjel-'s a-fülembé panaszlá.) 780 mindjárt rúsnya kietlenségre találok előfzör's. 781 A-ganajos s véres mészár-tanya, vagj-is a-vágó, 782 edjbe fzemembe akad; lehetetlen rajta feigítnem. 783 Ritkán látni ökö, kutya, s embër-nélkül e' tájlat.

772 em. tudja

Volna elég téntám; de időm nincsen, ez *utólsót*
folytatnom. Másszorra marad. Tarts *számot e hár'mra*; 785
az *emberre, ökörrre*, úgy a sokféle *ebekre*.

Most a *kaszablásról* (*) szintén jöve holmi eszembe:
s azt *veszem a siető* pennámra mulólag ezúttal.

Békességés tűrő
szív Hogyha felölem az *embermészárlók mit* itélnek
s költenek; az *semmi számot nem tészén* előttem. 790

Semminek állítom; hogyha rágnak fogaikkal;
s hogyha *kaszab* bárdjokkal egészen *felkaszabolnak*.
S rám ha *szelindekeket* va' kopót *húszítanak*; elhidd,
én en igen keveset vagy *mit sem gondolok* azzal.

Ám akik ezeket hallgatják is va' becsüllik; 795
mind *törvénytelenek, mészárlók*, mint ezek, egyig;
mind *mordik* a kegyetlenek, és *vért szopni valók* mind.

* *Mészárlásról. Kaszabol*, a régi *kaszab* (mészáros) szóból ered. Más kiejtéssel: *kaszap*.

787 holmi] itt: valami, egy s más

792 *kaszab*] tehát: mészárló

793 *szelindekeket*] A szelindeknek nevezett nagy testű, vad, erős kutyákat *mészárosku-*
tyának is hívták a korban.

793 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

793 kopót] vadász kutyát

793 *húszítanak*] uszítanak

797 *mordik*] haragosak

784 Vólna elég téntám; de időm nincsen, ez *utólfót* 785 *Békésfégés-tűrő fzív. [418]* |
foljthatnom. Másfzorra marad. Tarts *fzámot e' hár'mra*; 786 *az-embërre, ökörrre*, ugj
à-fok-féle *ebekre*. 787 Most a-*kafzablásról* (*) fzintén jöve hol-mi eszëmbe: 788 s azt
vészëm à-fiető pennámra mulólag ez-úttal. 789 Hodj-ha felölem az-*embër-mészárlók mit*
itélnek 790 s költenek; az *sëmmi fzámot nëm tészën* előttem. 791 Sëmminek állítom;
hody-hà rágnak fogaik-al; 792 s hody-ha *kaszab* bardjokkal egészen *fël-kaszabolnak*.
793 S r'ám ha *fzëlindëkëket* va' kopót *húfzítanak*; el-hid'd, 794 én én igën-keveset
vagj *mit sëm gondolok* az-al. 795 Ám à-kik ezeket hallgatják-ïs va' becsüllik; 796
mind *törvénytelenëk, méfzárlók*, mint ezek, ëdjíg; 797 mind *mordik* a-kegyetlenëk, és
vért fzopni-valók mind.

* *Mészárlásról. Kafzabol*, ab antiquo *kaszab*, (mészáros). Alias pronunciatum *kaszap*.

792 em. *bardjokkal*

De tudják meg; azon soha én *nem háborodom meg*.
Légyen az ÚR ISTEN irgalmass nekik a mennyből!

Mennyi a *megköszürült bárd, dárda*fog itt is, amott is! 800
Mennyi a *szablya, borotva*, gonosz *nyelv*! Több a
fövenynél!

Sokk a *kain*, (*) az irígy, az erőszakos, és a *kegyetlen*!

Oka a sokféle
ostornak a mi
földünkön

Óh, mellj csúnya kegyetlenség némelljben *e fortély*;
hogy a *barátság*nak szép *színe* alatt cselekedtet
vélünk ollj dolgot; va' facsar préselve belőlünk 805
ollj mondást, mellj által, az *ölyv, őmagának*, egyébnek 's
ellenségeivé s gyűlölteivé tegyen egybe!
Elmarad ám másszorra a sok *história példa*.

Szörnyű kegyetlenség, mellj *a munkásnak a bérít*
s a nyomorult *árvának*, ugy az *özvegynek a vérit* 810

- * Másként: *kajin*; a köznyelvben: *kajon* és *kaján*. Az az ember, aki nemcsak kárörvendő, hanem gyűlölködik is; vagy kicsit más jelentésben: *irígy*. Más értelme van, mint a *kegyetlen* szónak, az arra vonatkozik, aki *mindig* és *mindenkit* gyűlöl, azaz ilyen a lelki alkata. A *kaján* ember nem *mindig* és nem *mindenkit* gyűlöl, csak a testvéreit, sógorait, szomszédait, honfitársait.

800 *dárda*fog] *dárda*hegy

801 *föveny*nél] *homok*nál

805 *va'*] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

806 *ölyv*] itt: mint ragadozó (madár)

806 *őmagának*] *önmagának*

808 *história példa*] elbeszélt – esetleg megtörtént – példa

798 De tudják-még; azon foha én *nem háborodom-még*. 799 Lédjén az-UR ISTEN
irgalmass nekik a-mennyből! 800 Mènji a-mèg-köszürült *bárd, dárda-fog* itt-is,
amott-is! 801 Mènji a-*szablya, borotva*, gonosz *nyelv*! Több a-fövény-nél! 802
Sokk a-*kain*, (*) az-irígy, az erô-fzakos, és a-*kegyetlen*! 803 Oka a-fok-féle ostornak
a-mi-földünkön. [419] | Óh, mellj csúnya kegyetlenség némelljben *e' fortély*; 804 hodj
a-*barátság*nak szép *színe*-alatt cselekedtet 805 vélünk ollj dolgot; va' facsar préselve
belőlünk 806 ollj mondást, mellj-által, az-*ölyv, őmagának*, egyébnek-'s 807
ellenfégeivé s gyűlölteivé tédjén édjbje! 808 El-marad ám másszorra a-fok *história-példa*.
809 Szörnyű kegyetlenség, mellj *a-munkásnak a-bérít* 810 s a-nyomorult *árvának*,
ugj az-*özvej*nek a-*vérit*

- * Alias *kajin*; uulgo *kajon* et *kaján*, dicitur, qui non folum inuidet, fed etiam *faeu*it aliquando; adeoque plus dicit, quam *irígy*. Minus autem quam *kegyetlen*, qui *femper* et *in omnes* uel certe animo *faeu*it: ille uero non *femper* nec *in omnes*; non *nifi* in fratres, cognatos, uicinos, ciues.

égbe kiáltatgatja a Bosszúllóhoz, az ÚRhoz!
és az ügyefogyottnak az ügyét nyomja a porhoz!
s az igazatt az ítéletben mind meghamisítja!
és a hamisságot gonoszúl meg- s meggigazítja!

Ez a kegyetlenség hoz néha csapást a határra; 815
árt, va' ragyát, avagy cserebűlt, s hernyót ava' sáskát:
néha a záporosóket fagylaltatja kövekké:
ami időn épen készítéd a kádat, a sarlót;
akkor sepri el a gabonát s a fürtöt előled:
sokszor ám a levegő eget is dögösíti: s a marha, 820
ugy a dohos ember fog hullni rakásra dögölve.

Szörnyü kegyetlenség! mert sokszor a föld is alatta
reszket: inog amiatt a fundámentoma sokszor.
Nincsen eső amiatt: elmennek helyekre a felhők;
rejtekeikbe szorúlnak: igen irtóznak a földtől. 825
Megreped a szomjú agyag, a sár változik értzé:

811 Bosszúllóhoz] Vö.: Zsolt 99,8; Náh 1,2; Róm 13,4

812 ügyefogyottnak] itt: magára hagyottnak, árvának, elesettnak

812 ügyét] lásd a Valóságos Magyar ABC 677. sorához írt jegyzetet a 78. oldalon

812 porhoz] A por több szólás- és közmondásunkban valamely nem kedvező körülményt fejez ki, mint pl. elverték rajta a port; magad fejére port ne vakarj; nem esik porba a szerencséje; porba esett pecsenyéje.

816 va'] vagy; lásd a jegyzetet a Valóságos Magyar ABC 4115. sorához a 279. oldalon

816 cserebűlt] cserebogarat

817 záporosóket fagylaltatja kövekké] jégesőt okoz

818 kádat] itt: a szüretelt szőlő tárolóedénye

821 dohos ember] itt: halálosan beteg, megfertőzött ember

823 fundámentoma] alapja

826 szomjú] szomjas

811 égbe kiáltatgatja a-Bofzszúlló-hoz, az-UR-hoz! 812 és az-ügye-fogyottnak az-ügyét nyomja a-por-hoz! 813 s az-igazatt az-ítéletben mind még-hamisítja! 814 és a-hamisfágot gonoszúl meg-s-mégg-igazítja! 815 Ez a-kegyetlenfég hoz néha csapást a-határra; 816 árt, va' ragyát, avagy cserebűlt, s hernyót ava' fáskát: 817 néha a-zápor-esóket fagylaltatja kövekké: 818 a-mi-időn épen készítéd a-kádat, a-sarlót; 819 a-kor' sepri-el a-gabonát s a-fürtöt előled: 820 fokfzor ám a-levegő-eget-ís dögösíti: s a-marha, 821 ugj a-dohos embër fog-hullni rakásra dögölve. 822 Szörnyü kegyetlenfég! mert fokfzor a-föld-is alatta 823 reszket: inog a-miatt a-fundámentoma fokfzor. 824 Nincsen eső a-miatt: el-mënnnek helyekre a-fëlhök; 825 rejtëkeikbe szorúlnak: igen irtóznak a-földtől. 826 Mëg-reped a-fzomjú agyag, a-fár változik értzé:

az árvának, az özvegynek, a földhöz ütöttek
s a kőhöz paskoltnak a véri, amely az egekre
sírva kiált s óhajt, többször áztatja meg aztat;
a repedést megtölti, s azonfeljül foly az árja! 830

Bélyegezett lélek Szörnyű kegyetlennek gondolhat'd azt a hamissat,
aki, ezen füleim hallván, mondotta kevélykén:
„mindenkor szoktunk egyet tekeríteni (egvén *)
a Törvényünknek a nyakán, s úgy birjuk a dolgot.”
Mit várhatni az illjen hamissaktól? hanem eztet; 835
hogy az árva nyakát 's kitörik, valamint a csibének;
és a fejét az özvegynek mint színte a tyúknak!
Az iljet nem ítéltjük méltónak egyébre:
kellene dugni alattomban dántessel a zsebjét
és markát: hogy lenne azáltal eszessbb va' bolondabb. 840

* Mondván, szállván. A szkítáknál jelenleg, nálunk pedig régen: *egghen* és *egghan*. Lásd az 1. fejezet 18. §-ában.

833 (*)] Lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 2412. sorához a 181. oldalon, ill. jegyzetét a *Prodromus...* 23. oldalán.

839 dántessel] számlálópénzzel; önmagában értéktelen, a számolás során egymás alá húzott vonalakra helyezték a tizedesjegyeknek megfelelően

840 va'] vagy; lásd a jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

827 az-árvának, az-özvedjnek, à-föld-höz ütöttek 828 s a-kő-höz paskoltnak a-véri, a-mélj az-egekre 829 írva kiált s óhajt, többször áztatja-még aztat; 830 a-repedést meg-tölti, s azon-feljül foly az-árja! 831 Bélyegézett lélek. [420] | Szörnyű kegyetlennek gondolhat'd azt a-hamissat, 832 a-ki, ezen füleim hallván, mondotta kevélykén: 833 „minden-kor' szoktunk edjet tekeríteni (egvén *) 834 a-Törvényünknek a-nyakán, s ugj birjuk a-dolgot.” 835 Mit várhatni az-illjen hamissaktól? hanem eztet; 836 hodj az-árva nyakát-'s ki-törik, valamint a-csibének; 837 és a-fejét az-özvedjnek mint fziinte a-tjúknak! 838 Az-iljet nem ítéltjük méltónak egyébre: 839 kellene dugni alattomban dántessel a-'sebjét 840 és markát: hodj lenne az-által eszessbb va' bolondabb.

* *Mondván, szállván*. Scythis hodie, et nobis olim *egghen* ac *egghan*. Vide Sect. I. §. XVIII.

830 em. azon-feljül

Ha pedig *e deret* ám *nehezen* szenvedheti oljik:
 hogyha ezért *dúl-fúl*, vagy agyarkodik hörtsök agyával:
 s hogyha talál valamit *böfftenteni* ellen' *e Versnek*;
 vagy pedig *annak urát* rútolja, s itéli egyébként:
 mindjára eztet *hozhat'd ki* belőle; hogy *a tót* 845
az elevenbe találtam *szúrni a bélyegen által*.
Bélyegezett a lelke: ne higy neki, kérlek, azértán:
csirke nyakacsádat bizonyára ki fogja *tekerni!*

Iljen aki mindenha *vadássza* magának az *ügyest*:
 azt *kardéra felingerli*; ha reménli a *kapzsit*. 850
 A perit elvesztvén másik *Táblára apellál*:

841 *deret*] tkp. 'rossz körülményt', mint ahogy a *jön mint kutyára dér* szólásunkban is
 ezzel a jelentéssel bír

842 *hörtsök*] hörcsög; itt: 'dühös, haragos, könnyen mérgesedő' jelentésben, mint a *mér-
 ges mint a hörcsög* szóláshasonlatban

844 *annak urát*] annak szerzőjét

844 *rútolja*] szidalmazza

845–846 *a tót...bélyegen által*.] Egyrészt allúzió az *elevenjére tapintottak* szólásra. A *bé-
 lyeg* kifejezés ekkoriban általában 'jegy, jel' értelemben állt. Itt most inkább metaforiku-
 san értendő a Kalmár által használt allegóriák és metaforák jelölésére.

845 *tót*] tút

849 *mindenha*] mindig

849 *ügyest*] Kalmár szókalkotása, '(bizonyos peres) ügyvel foglalkozó' személyt jelent, aki
 – a szövegösszefüggés szerint – lehet a *bíró* vagy az *ügyvéd*; lásd ehhez a *Valóságos
 Magyar ABC* 677. sorához írt jegyzetet a 78. oldalon.

850 *kardéra*] *kordéra*; a *kordéra bänni*; *kordéra bocsátotta* 'elpusztulni, széthordani hagy-
 ta' jelentésű szólások mellett létezett, létezik még a *kordéra mondani* 'felelőtlenül állítani'
 jelentésű szólás is. A *kordé* a Dunántúl egyes részein a hiábavaló fecsegést is jelentette.

850 *kapzsit*] a kapzsiság célját

851 *Táblára apellál*] fellebbez, itt valószínűleg a *Hétszemélyes Táblához* mint feljebbviteli
 bírósághoz

841 Ha pedig *e' deret* ám *nehezen* szenvedheti oljik: 842 *hody-ha ez-ért dül-fúl*, vagy
 agyarkodik hörtsök agyával: 843 *s hody-ha talál valamit böfftenteni* ellen' *e' Versnek*;
 844 *vagy pedig annak urát* rútolja, s itéli egyébként: 845 *mindjára eztet hozhat'd-ki*
belőle; *hody à-tót* 846 *az-elevenbe* találtam *szúrni a-bélyegén-által*. 847 *Bélyegézett*
à-lélke: né hidj neki, kér'lek, azértán: 848 *csirke' nyakacsádat* bizonyára ki-fogja
tekerni! 849 Iljen a-ki minden-ha *vadássza* magának az-*ügyest*: 850 *azt kardéra*
fél-ingerli; ha reménli a-*kap'sit*. 851 A-perit el-vesztvén másik *Táblára apellál*:

846 em. *bélyegén* 847 em. *Bélyegézett*

vagy pedig *újonnan* kezd ott *kardéra perelni*;
hogy jobban *fejhesse* amazt; biztatja a *széllel*.
Hogyha a *sárga* avagy *fejér lóval* nem ügethet:
mégis ugyan *ingerli, vakítja*; s *adatja* utólján 855
kapzsira jószágát: némeljkor a csupa *tarlót*
és a *kopasz tőkét*, s az *üres tárt* hagyja amannak:
s a *teljét*, s a borát, s gabonáját hordja *magának*.

Béllyegezett lelkű: Óh *hányféle* gonosz *fortélyt* gondol ki csalásra!
igaz lelkiesméretű ám *ingerli* bizony *bosszúállásra* az ISTENT: 860
ingerli maga ellen a SZENTET; az Angyali Rendet:
ingerli a Hazát; fog lenni gyalázat előtte:
átkot gyűjt a fejére; midőn *bosszontja az ügyest*:
a *maga lelkén* is tesz *erőszakot*: Óh nagy erőszak!
Poklúl vet s arat; és készíti magának a poklot. 865

Éljenek az *egyenes* lelkű jó emberek, akik
minden ügyet igazán s helyesen folytatnak az ÚRÉrt:
s lenni kik *istápúl* kívánnak az ügyefogyottnak:

852 *kardéra*] kordéra; lásd a jegyzetet a 850. sorhoz

853 *biztatja a széllel*] megalapozatlanul biztatja

854 A fehér és sárga ló hagyományos a gazdagság jelképe volt, hiszen azokat értékesebbek tartották.

858 *teljét*] itt: telkét (az elavult *tel* tő alapján)

863 *ügyest*] itt: bírót; lásd a 849. sorhoz írt jegyzetet a 362. oldalon

867 *ügyet*] lásd a *Valóságos Magyar ABC* 677. sorához írt jegyzetet a 78. oldalon

868 *istápúl*] segítségül, oltalomul

868 *ügyefogyottnak*] itt: magára hagyottnak, árvának, elesettnek

852 *vagy* pedig *újonnan* kezd ott *kardéra pèrèlni*; 853 *hodj* jobban *fejhesse* amazt; biztatja a-*széllel*. 854 *Hodj*-ha a-*fárga* avagy *fejér lóval* nem ügethet: 855 még-is ugyan *ingèrli, vakítja*; s *adatja* utólján 856 *kap'sira* jószágát: némelj-kor' à-csupa *tarlót* 857 *Béllyègèzètt* lèlkű: igaz lèlki-èsmèretű. [421] | és a-*kopasz tőkét*, s az-*üres tárt* hagyja amának: 858 s a-*teljét*, s a-borát, s gabonáját hordja *magának*. 859 Óh *hány-fèle* gonosz *fortèlyt* gondol-ki csalásra! 860 *âm ingèrli* bizony *bosszú-állásra* az-ISTENT: 861 *ingèrli* maga-ellen a-SZENTET; az-Angyali Rèndèt: 862 *ingèrli* a-Hazát; fog-lènni gyalázat előtte: 863 *átkot gyűjt* a-fejére; midőn *bosszfontja az-ügyest*: 864 a-*maga lèlkén*-is tész *erő-fzakot*: Óh nagy erő-fzak! 865 *Poklúl* vet s arat; és készíti magának a-poklot. 866 *Éljenek az-ègyenès* lèlkű jò embèrèk, a-kik 867 *mindèn ügyet igazán* s helyesen foljtnak az-ÚR-ért: 868 s lènni kik *iftáp-úl* kívánnak az-ügye-fogyottnak:

868 em. *kivánnak*

s akik az *árvának* s *özvegynek* ügyére viselnek
gondot; s őmagokat *tisztán* tartják e *Világtól!* 870

ISTEN, aki vizsgálja szivünket, *ügyellje* *ügyünket*.
Légyen az ÚR JÉSZUS Lelkünk Prókátora! Ámen!

Hitel felett va-
lóknak látszó
mondások

Menj, Postám, amit adtam a szádba, füledbe, kezedbe,
azzal el. E kis *adósságot* mostan lefizetvén,
a menedék levelet hozz'd el; nálok ne maradjon. 875
A többit 's megadom, mondd meg, ha éltet az ISTEN.
Szívemből kettős köszönettemet írom azonban.
Studják meg (*), hogy erős szeretettel *lángal* a *szívem*
hozzájok: nyilván van e *Kalmár György* Leveléből.

* Nem tetszik sem nekem, sem a szemeimnek az, ahogy a 303. [itt: 189.] oldalon az s az *ollj* szóhoz tapad; mindenesetre hozzátapadhat más szavakhoz is, amelyek *mássalhangzóval* kezdődnek.

870 őmagokat] önmagukat
871 vizsgálja szivünket] lásd a *Valóságos Magyar ABC* 3109. sorához írt jegyzetet a 221. oldalon.
871 *ügyellje* *ügyünket*] tkp. legyen az *ügyünk bírása*, lásd ehhez a *Valóságos Magyar ABC* 677. sorához írt jegyzetet a 78. oldalon, és az itt következő sort
872 Prókátora] ügyvédje
875 *menedék levelet*] nyugtát, amely felment az adósságok alól
878 *lángal*] lángol
878 (*)] Lásd a *Valóságos Magyar ABC* 2552. sorát a 189. oldalon. Kalmár ezt a jegyzetet is minden bizonnyal művének kiszedése után illesztette be, hiszen példája valóban a *Prodromus...* 303. oldalán található.
879 *Kalmár György* Leveléből] Egyrészt utalás a *Post Scriptumra*, másrészt lehetséges utalás egy felmentést kérő levélre.

869 s a-kik az-*árvának* s *özvedjnek* ügyére viselnek 870 gondot; s ő-magokat
tisztán tartják e' *Világtól!* 871 ISTEN, a-ki vi'sgálja szivünket, *ügyellje* *ügyünket*.
872 Lédjén az-UR JÉSZUS Lelkünk Prókátora! Ámen! 873 Mënj, Postám, a-mit
adtam a-fzádba, füledbe, kezedbe, 874 azzal el. E' kis *adósfágot* mostan lë-fizetvén,
875 a-mënedék-levelet hozz'd-el; nálok në maradjon. 876 A-többit-'s mëg-adom,
mondd-mëg, hà éltet az-ISTEN. 877 Szívemből kettős köszönettëmet írom azonban.
878 Studják-mëg (*), hodj erős fzeretett-el *lángal* a-fzívem 879 Hitel-fëlëtt-valóknak
látszó mondások. [422] | hòzájok: nyilván van e' *Kalmár Gjörgy* Lëveléből.

* Inuito me oculis ue inuitis adcidit, quod pag. 303, coniunctio s ipfi uoci *ollj* adhaerit: poterit tamen uocibus aliis, quae a *confona* inchoant, adhaerere.

Hogyha találsz valakiket *ezen útadban*, akiktől 880
nem kértem költsön semmit; aranyat, sem ezüstöt;
még 's idegen szívvel fognak ha lenni talámtán;
menj végére; *mitől irtóznak* azok; ha nem adtak.
Tudd meg okát! s mondd meg, *régen megvan a bocsánat*.

Én ha kinek *valamivel adóssá* lettem egyébbel; 885
mindennap fizetem szívből ISTENNEK előtte.

Ám valahol megfordúlhatsz *másutt is akárhol*:
add hírül *e Levélbe* megírt szándékomat ott is.

S míg amaz én ezer és néhány *Mondásim elegném*;
meljek nem látszhatnak *először hitelre valóknak*: 890
ám rovják meg ez egynéhány *Paradoxumot* írva.

Mintha *telelnének*, úgy gondolják, ha *nyaralnak*.
Mintha *kietlenség* volna, s nem egyéb, a *kiesség*.
Meljnek az ő *gyönyörűségét szomorú* dolog éri:
meljnek az ő *nyugodalmassága* bajokkal elegy mind: 895
melljben az *alkalmatlanság* több, mint ami *csendes*.

889 *Mondásim*] A *mondás* szónak létezett 'kifejezés' jelentése is. Ha Kalmár itt ebben az értelemben használja a szót, akkor utalhat – ekkor még tervezett – szófejtő lexikonára is.

889 *elegném*] elmondanám; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC* 2412. sorához a 181. oldalon

890 *hitelre valóknak*] hitelesnek

891 rovják meg] jegyezzék meg

896 *alkalmatlanság*] itt: kellemetlenség, kényelmetlenség, zavaró körülmény

880 Hodj-ha találsz valakiket *ezén útadban*, a-kiktől 881 *nem kértem költsön* sémmit; aranyat, sém ezüstöt; 882 még-'s idégén *szív-el* fognak ha lenni talámtán; 883 menj végére; *mitől irtóznak* azok; ha nem adtak. 884 Tud'd-még okát! s mond'd-még, *régén meg-van a-bocsánat*. 885 Én ha kinek *valamivel adóssá* lettem egjéb-el; 886 *minden-nap' fizetem szívből* ISTENNEK előtte. 887 Ám valahol még-fordúlhatsz *másutt-is akár-hol*: 888 ad'd hír-ül *e' Levélbe* meg-írt szándékomat ott-is. 889 S míg amaz én ezer és néhány *Mondásim' el-egném*; 890 meljek nem látszhatnak *először hitelre-valóknak*: 891 ám rovják-még ez edj-néhány *Paradoxumot* írva. 892 Mint-ha *telelnének*, ugj gondolják, ha *nyaralnak*. 893 Mint-ha *kietlenség* volna, s nem egjéb, a-*kieség*. 894 Meljnek az-ő *gyönyörűségét szomorú* dolog éri: 895 meljnek az-ő *nyugodalmassága* bajokkal elegy mind: 896 melljben az-*alkalmatlanság* több, mint a-mi *csendes*.

883 em. *mitől*

Épen az első *havazás* idején írom eztet;
minekelőtte szavacskáját az *énekes állat* (V. 285.)
zengetné; amidőn az alúnná *hajnali álmát*:
Mintha *hót gázolna*, ki-kí ugy *örüljön a nyárnak*: 900
reggeli napjának 's; mintha már *éjele volna*:
a felemássának 's; mintha már özvegyen élne;
gyermeke kénjének 's ne különben; mint aki meddő:
és az ő eljegyzettének; mintha ma meghalna:
s mindenféle barátjának; mint az idegennek. 905
Elbizhatja magát, *aki áll*, a sárba esettel!
Bizzd magad ugy a *barátra*; ha ő *nem 's volna* barátod!
Fúj szelet, ám ha beszél; s a *jégre* taszít a *szemével*!
Bizz'd magad az *eltört deszkára*; ha tudsz magad úszni.
Bizzon az éltéhez ember; *mintha nem is élne!* 910
Kell őmagáról gondolkodni, *mikép a betegnek*.

897 Tehát valamikor 1769 telének kezdetén fejezi be művét.

898 *énekes állat*] énekes madár

898 (V. 285.)] Lásd a 285. sort a 327. oldalon.

900 *hót*] havat

902 felemássának] házastársának

903 *kénjének*] kedvének

906 Az *állja a sarat* szólás parafrázisa. Így a sor értelme: aki helytáll egy nehéz helyzetben, de látja, hogy más elbukik, könnyen elbizhatja magát.

908 *Fúj szelet*, ám ha beszél] bolondságot beszél

908 *jégre* taszít a *szemével*] A *jégre vitték*, 'bizonytalanságba juttatták' jelentésű szólás parafrázisa. Itt valakinek a szeme (értsd: szépsége) juttathat jégre valakit.

911 őmagáról] önmagáról

897 Épen az-első *havazás* idején írom eztet; 898 minek-előtte szavacskáját az-
énekes-állat (V. 285.) 899 *zengetné*; a-midőn az alúnná *hajnali álmát*: 900 Mintha
hót gázolna, ki-kí ugj *örüljön a-nyárnak*: 901 reggeli napjának-'s; mint-hà már *éjele*
vólna: 902 a-fele-mássának-'s; mint-hà már özvedjén élne; 903 *gyermeke kénjének*-'
në különben; mint a-ki meddő: 904 és az-ő-el-jegyzettének; mint-hà ma meg-halna:
905 s mindën-féle barátjának; mint az-idegënnek. 906 El-bizhatja magát, *a-ki áll*,
à-fárba esett-el! 907 Bizz'd magad' ugj a-*barátra*; ha ő *nëm-'s vólna* barátod! 908
Fúj fzelet, âm ha beszél; s à-*jégre* taszít a-*szëmével*! 909 Mëg-láss'd, ki-hëz mûtass
barátfágot. [423] | Bizz'd magad' az-*el-tört dëszkára*; ha tudsz magad úszni. 910 Bizzon
az-élté-hëz embër; *mint-hà nëm is élne!* 911 Këll ő-magáról gondolkodni, *mi-kép'*
a-betegnek.

911 em. *ő-magáról*

Mostan a szíve *kinyílik* igen; majd *öszveszorúland!*
 Hol van az Orvosság? ám a *végi verődik erőssen!*
 Hogyha *örül*; majdan *búsúl*: s ha *nevet*; hamarább *sír!*

- Megláss'd, kihez Sárba ganéjba esik aki *adja magát* a bolondhoz. 915
 mutass barátságot És a *kevélynek a társa* bizony fog vallani szégyent.
 S aki barátkozik a *csúfossal*, a csúnya hazuggal,
 s azzal, aki *idegen marhát* óhajt, ragad és dűg;
 s az *idegen test* kívánsága miatt el-elájúl;
 melljel gyötri szívet, s nyelvét *koptatja* miatta; 920
vet szégyent s *fog aratni* gyalázatot az őmagának.
 A torkán nőhet *tálgúnira* még a szömölcső.
 Minden *hibás* vagy igaz (!) *mómus mocskot keres* abban!
 S lessz-e hó, vagy esőviz, elég, s *szappan* va' *saletrom?*
 A kényén heverő, s *házalló* bujja *ü-őnek*, 925
 a maga orczáját csúdálló csacska személynek,
 semmi ajándékot ne adj még a *beteg ágyban* 's:

913 *végi*] végtagja

917 *csúfossal*] csúfolódóval

918 dűg] elrejt, -dűg

921 őmagának] önmagának

922 *tálgúnira*] nagyobb tályognyira (tájszó)

922 szömölcső] szemölcs

923 *mómus*] A görög mitológiában Mómosz a gáncsoskodás megtestesítője.

924 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

925 kényén heverő] kedvére heverő

925 *házalló*] házról házra járó

925 *ü-őnek*] ünőnek (fiatal tehén)

912 Mostan a-fzíve *ki-nílik* igen; majd *öszve-fzorúland!* 913 Hol van az-Orvosfág?
 ám a-*végi verődik erőssen!* 914 Hody-ha *örül*; majdan *búsúl*: s ha *nevet*; hamarább *sír!*
 915 Sárba ganéjba esik a-ki *adja-magát* a-bolondhoz. 916 És a-*kevélynek a-társ*a bizony
 fog-vallani szégyent. 917 S a-ki barátkozik a-*csúfos-al*, a-csúnya hazuggal, 918 s
 àz-al, a-kí *idegèn marhá't* óhajt, ragad és dűg; 919 s az-*idegèn test* kívánfága-miatt
 el-el-ájúl; 920 melljel gyötri szívet, s nyelvét *koptatja* miatta; 921 *vet* szégyent s
fog-aratni gyalázatot az ó-magának. 922 A-torkán nőhet *tálgúnira* még a-fzömölcső.
 923 Minden *hibás* vagj igaz (!) *mómus mocskot keres* abban! 924 S lesszsz-è hó, vagj
 eső-víz, elég, s *szappan* va' *saletrom?* 925 A-kényén heverő, s *házalló* bujja *ü-őnek*,
 926 a-maga orczáját csúdálló csacska személynek, 927 sèmmi ajándékot nè adj még
 a-*beteg ágyban*-'s:

918 em. *marhá't* 921 em. *ó-magának*

(atyjafiát, ha vagyon, másképp 's tisztelheted annak)
mert ugy híreli mindennek; *jegynek jele nála.*
Jobb erkölcséért esedezz; de néki ne mondjad: 930
mert ama *jelt* va' *jegy*et megfogja pecsétleni azzal.
Szenvedsz; ha egyszer e *világ nyelvére köszöntött:*
annak *mocskával* mocskoltatol itt is amott is.
S kik *nyelték légyen e szelet bé;* tudd meg idővel:
búcsúzz el tőlök: nékik soha semmibe ne higy. 935
Hogy *a hazugságnak hittek;* magok is hazugok mind.
S a szeles embernek semmit ne igérj, aki *szódat*
és az ígéretedet *fortéllyal szokta vadászni.*
Ugy fordul, a *bogácsának* czégérezzi híret.

Sokat szenved, S *lát*ni sok erkölcsöt könjű; de igen *veszedelmes!* 940
aki mindent akar Szenved a *száj'd, orrod, nyelv*ed, *füled, inyed,* a *szíved* 's!
látⁿⁱ-hallani fáj a *szemed!* a *kezed* sértődik! s üt^{kö}zik a *láb!*
Élete 's embernek sokszor van *tárva* veszélyre.
Tisztessége szegénynek igen hánykódik a *hab közt!*

931 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

936 Hogy] itt: mivelhogy

939 *bogácsának*] bogáncsának; lásd a *Valóságos Magyar ABC* 2003. sorához írt jegyzetet a 156. oldalon

939 Értsd: bogáncsnek nevezi meg (*cégérez* negatív felhanggal) a gólyahírt (vagy tyúk-hurt, nyelvjárástól függően).

940 A *Sokat szenved, aki mindent akar látⁿⁱ-hallani* argumentum alá írt gondolatok mint-ha visszautalnának a 355. oldalon olvasható, *Az úton járónak állapotja kiabrázoltatik* argumentumban kifejtett *kis fa*-metaforára.

928 (atjafiát, ha vadjon, más-kép-'s tisztelhetéd ának) 929 mert ugj híreli mindénnek; *jegynek jele nála.* 930 *Jobb erkölcsé-ért* esedézz; de néki ne mondjad: 931 mert ama *jelt* va' *jegy*et meg-fogja-pecsétleni ázal. 932 Szenvedsz; ha edj^{sz}er e' *világ nyelvére köszöntött:* 933 annak *mocskával* mocskoltatol itt-is amott-is. 934 S kik *nyelték lédjén e' fzelet bé;* tud'd-még idővel: 935 *búcsúzz-el tőlök:* nékik soha semmibe ne hidj. 936 Hodj *a-hazugságnak hittek;* magok-^{is} hazugok mind. 937 Sokat szenved, a-ki mindent akar látⁿⁱ-hallani. [424] | S a-szeles emb^{er}nek semmit ne igérj, a-ki *szódat* 938 és az-igéretedet *fortélj-al* szokta *vadászni.* 939 Ugy fordul, a-*bogácsának* czégérezzi híret. 940 S *lát*ni fok erkölcsöt könjű; de ig^{en}-*veszedelmes!* 941 Szenved a-*száj'd, orrod, nyelv*ed, *füled, inyed,* a-*szíved*-s! 942 fáj a-*szeméd!* a-*kezed* fértődik! s üt^{kö}zik a-*láb!* 943 Élete-'s emb^{er}nek fokfzor van *tárva* veszéljre. 944 *Tisztésfége* szegénynek ig^{en} hánykódik a-*hab-közt!*

Mondja szelídnek imez, de amaz *mondgatja nyakasnak*: 945
szótalan embernek némelj'k; némelj'k csacsogónak:
olj'k jóbarátságosnak egi; oljik haragosnak:
olj'k *magyarossan* (ám is csak ebédkor, s egyszer) *evőnek*;
más egi zöldséggel tengő *Áthósi lakosnak*;
s a vízzel avató Jánosnak az atyjafiának: 950
ki szeles ifúnak; ki pedig *maga únta* öregnek:
ki kegyes és jó kegyes *Húsnek*, kí *Cziprusi szültnek*.
Némeljik kedvellen szeretné *Vérinek* hívni:
mint júhot, *köti* ollj'k *mindenhez*, akármí *fagallyhoz*:
félti *savát* olljik, va' borát s borsát, vagy a *vízét*. 955
Ám százszorta szerencsétlenbb (*törtrtt szíve* kiválva.
V. 1735–1752.)

947 egi] mondja; lásd a *Valóságos Magyar ABC* 2412. sorához írt jegyzetet a 181. oldalon
949 *Áthósi lakosnak*] athosz-hegyi lakos, ottani (ortodox) szerzetes
950 Keresztelő (Szent) János *Máté evangéliuma* szerint (3,4): „...elesége pedig vala sáska és erdei méz.”

952 *Húsnek*] jegyesnek

952 *Cziprusi szültnek*] Minden bizonyjal utalás Aphroditére, a szerelem, a szépség és a vágy istennőjére a görög mitológiában, aki az egyik legenda szerint Ciprus mellett született a tengerben. Innen ered a *Küprisz*, 'ciprusi' neve is. Kalmárnál így a sor ellentétpárjaként a hűtlen, kicsapongó személyt testesíti meg.

953 *Vérinek*] rokonának

955 *savát*] sóját

955 va'] vagy; lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 4115. sorához a 279. oldalon

956 kiválva] kivált

956 V. 1735–1752.] Lásd a *Valóságos Magyar ABC* 1733–1750. sorait a 139–140. oldalon.

945 Mondja szelídnek imez, de amaz *mondgatja nyakasnak*: 946 szótalan embernek némelj'k; némelj'k csacsogónak: 947 olj'k jó-barátságosnak egi; oljik haragosnak: 948 olj'k *magyarossan* (ám-ís csak ebéd-kor', s édjfzër) *evőnek*; 949 más egi zöldfég-el tengő *Áthósi lakosnak*; 950 s a-víz-el avató Jánosnak az-atyjafiának: 951 ki *fzeles* ifúnak; ki pedig *maga únta* öregnek: 952 ki kedjës és jó kegyës *Húsnek*, kí *Cziprusi szültnek*. 953 Némeljik kedvellen szeretné *Vérinek* hívni: 954 mind júhot, *köti* ollj'k *minden-höz*, akármí *fa-gally-hoz*: 955 félti *savát* olljik, va' borát s borsát, vagj a-vízét. 956 Ám százszorta szerencsétlenbb (*törtrtt fzîve* ki-válva. V. 1735–1752.)

945 em. *Mondja* 946 em. *némelj'k* 953 em. *Némeljik* 954 em. *mind* 955 em. *olljik*

s *szánnivalóbb* az odúba *szorúlt* szép gerlicze párnál.
Nyugszik az a *széltől* s csendessen költi tojássát.

Igy vagyon annak a dolga, aki *mindent szeret érten'*,
(V. 2068.)

annak, aki mindent próbál s *vizsgál*ni szeretget: 960
s aki *minden utat* módot *kikeresget* avégre:
s minden helyre *befurja magát*; ha lehet, s ha lehetőség.

A felettébb igaz magát tartja igaznak
S ha te, igaz léven, vagy *tettvé*n magad *annak*,
avagy helytelenül netalám magad *annak itélvén*,
őt megitéled azért, hogy *társúl* légyen *azoknak*, 965
kiket czégéres bünösöknek *alítasz* avagy *tudsz*;
ötet, egem, ha a nyelveddel *eltitod* azoktól;
elfogod ötet azon szablyával *vágni magadtól* 's.

Te te igaz vagy ugjan 's (!) nincsen *szükség*ed a *társra*,
aki neked használjon, a bünröl téged *elintvén*. 970

959 (V. 2068.)] Ez a visszautalás nem a *Valóságos Magyar ABC* megadott sorának tartalmára utal vissza, hanem az ahhoz írt saját jegyzetére (jelen kiadásban a korrigált sorszámozás szerint: 1976. sor a 154. oldalon).

966 *alítasz*] sejtész, gondolsz

967 egem] mondom; lásd Kalmár jegyzetét a *Valóságos Magyar ABC*ben a 181. oldalon a 2412. sorhoz

957 s *szánni-valóbb* az-odúba *szorúlt* szép gerlicze' pár-nál. 958 *nyugszik* az à-*széltől* s csendessen költi tojássát. 959 A-félettébb-igaz magát tartja igaznak. [425] | Igy vadjon annak a-dolga, a-ki *mindént szeret érten'*, (V. 2068.) 960 annak, a-ki mindént próbál s *vi'sgálni szeretget*: 961 s a-ki *minden út*at módot *ki-keresget* a-végre: 962 s minden helyre *be-furja-magát*; ha lehet, s ha lehetőfé. 963 S ha tē, igaz léven, vagj *tettvé*n magad' *annak*, 964 avagy helytelenül nē-talám magad' *annak itélvén*, 965 őt még-itéled az-ért, hodj *társ-úl* lédjēn *azoknak*, 966 kiket czégéres bünösöknek *alítasz* avagy *tudsz*; 967 ötet, egēm, ha a-nyelvéd-el *el-tiltod* azoktól; 968 el-fogod ötet azon fzablyával *vágni magadtól*'s. 969 Tē tē igaz vadj ugjan-'s (!) nincsen *szükség*ed a-*társra*, 970 a-ki neked használjon, a-bünröl tēgēd *el-intvén*.

958 em. *nyugszik*

Miképen nyerhetni meg Istennek oljik bűnöst? De te igaz lévén, mért nem téssz *mást is igazzá?* Óh de miért *tiltod*, legaláb? te finnya; te *orros!* mást hogy *az erkölcs vizsgálója* tehessen igazzá, (feltévé, hogyha megszenteli Isten *az eszközt*): s annak az erkölcsét *egyszer szépen kitanúlván*, többeknek 's aként *megnyerje a lelkeket* osztán: s mindenféle *gonosz sebből* kietesse *a vadhúst*; és *a vak seb alól* kivehesse a tályogot együtt: minekutánna *magát alkalmaztatta* kiváltkép egy kevés álnoksággal, *igaznak (*) ürügyivel* ugymint, mind a sz-r-lm-shez, s *színeshez*, ugy a hazughoz; mind a kevélykéhez, s *borzóhoz*, szintugy egyébhez; mint ha sz-r-lm-s, hazug és színes volna, kevély is; s mintha a részegségre, egyébbre 's, hajlana ő is.

* *Valónak* tettetvén a dolgot: magát színelvén oljannak mint más.

972 finnya] finnyás

972 orros] gögös, nagyképű, dölyfös, fontoskodó; a *fenn hordja az orrát; magasan hordja az orrát; megduzzasztja az orrát* és a *mindenbe beleüti az orrát* szólások alapján

977 *vadhúst*] a sebhegedés során a kötőszöveti sejtek túlbujánzása

978 *vak seb*] nem nyílt seb vagy sérülés

981 sz-r-lm-shez] szerelmeshez

983 sz-r-lm-s] szerelmes

971 De te igaz lévén, m'ért nem téssz *mást-is igazzá?* 972 Óh de mi-ért *tiltod*, lég-aláb? te finnya; te *orros!* 973 mást hodj *az-erkölcs vi'sgálója* tehessen igazzá, 974 (fél-tévén, hodj-hà még-fzentéli Isten *az-esz-kózt*): 975 s annak az-erkölcsét *édjzër* füzépén *ki-tanúlván*, 976 többeknek-'s à-ként *még-nyerje a-lélkéket* osztán: 977 s mindén-féle *gonosz sebből* ki-étesse *a-vad-húst*; 978 és *à-vak seb-alól* ki-véhesse a-tályogot *édjütt*: 979 minek-utánna *magát alkalmaztatta* kivált-kép' 980 *édj kevés álnokfág-al*, *igaznak (*) ürügyivel* ugj-mint, 981 Mi-képen nyerhetni-még Istennek oljik bűnöst? [426] | mind a-fz-r-lm-shöz, s *fzínës-höz*, ugj a-hazughoz; 982 mind a-kevélyké-höz, s *borzó-hoz*, *fzint'-ugj* *ëgjëb-höz*; 983 mint ha fz-r-lm-s, hazug és *fzínës-vólna*, kevély-ís; 984 s mint-ha a-részëgfégre, *ëgjëbre-'s*, hajlana ő-is.

* *Valónak* tettetvén a-dolgot: magát *fzínëlvén* oljannak mint más.

Ember a *fáska* dióba belétöri késit utólján.
Irva, beszélve, tanítva, *harangozzon* neki osztán!
A füle megcsendült bele! hagyd csendüljön a másé 's!

985

Máran eredj, Postám; járj, s jöjj békével az ÚRral!
gonDot keLL penIg hiVen a VasMaCskára ViSeLnI!

985 A sor tkp. két szólás összevonása: 1. *kemény dió* 'nehéz ügy'; 2. *beletörik a kés* (*bicska*) 'nem sikerül valami'. Értsd: *Aki nehéz dologra vállalkozik, végül nem jár sikerrel.*

986 *harangozzon* neki osztán] A *beharangoznak neki* 'nem lesz belőle | abból semmi' jelentésű szólás a lemondást, belenyugvást is kifejezi.

989 Az utolsó sor kiemelet római számainak számértéke: 1769 (D+L+L+I+I+V+V+M+C+V+I+L+I = 500+50+50+1+1+5+5+1000+100+5+1+50+1 = 1769). Kalmár ennek az évnek a végén fejezte be művét. – Ismert volt, s már az 1700-as évek végén lejegyzésre került az *ott vesd a vasmacskát, ahol feneket érhetsz*, '1. élj az adódó alkalommal; 2. csak biztonságos dologra vállalkozz' jelentésű szólás. S bár a kortárs olvasó asszociálhatott erre a szólásra, nagyobb az esély, hogy itt egy bibliai allúzióról van szó: „Melly [ti. az Isten esküje és ígérete a Megváltóra] a mi lelkünknek úgymint bátorságos és erős vasmatskája, melly bémégyen mind azokig, mellyek a kárpiton belől vagynak.” *Zsid* 6,19. A „kárpiton belől” természetesen a szentély legszentebb részét jelöli, ahol az első templomban a frigyládát őrizték.

985 Embër a-*fáska* dióba belê töri késit utólján. 986 Irva, beszélve, tanítva, *harangozzon* neki osztán! 987 *A-füle mēg-csēndült bele!* hagy-'d csendüljön a-másé-'s! 988 Máran eredj, Poftám; járj, s jöjj békével az-ÚR-al! 989 gonDot keLL penIg hiVen a-Vas-MaCskára ViSeLnI!

Kalmár György jegyzete a *Post Scriptum* 192. sorához a 320. oldalon

(*) Ne in proprium forte *Nidum* iniurius uidear, explicandum uidetur illud *fok pontba*. Quum ipsa *illic* plebs aemula patriciis sit amore et cultu litterarum omnium praefertim humaniorum: omni experientia teste, planum est eam alias hac ratione gentes longe antecedere. Atque id a me praepremis innui, ex iis, quae praecurrunt, fatis, uti reor, est euidens. Dixi pagina 109, *Nationem nostram ad omnem aemulationem esse comparatam*: at actv non fatis aemulatur, quuius ibidem reddo rationem.

Caeterum quam bene fit indoles Nationis nostrae mihi comperta, quantis ue illa a me laudibus eferatur; liquet amplius ex commemorata superius Epistola – „Tempus me uires que deficerent, si depingendo perfequerer, ac ad oculum uellem demonstrare; quidquid in aliarum gentium, non dico cunctarum, sed plerarumque, seu barbararum, siue cultiorum, indole priuum uidetur, quidquid in ea singulare, quidquid excellens, quidquid diuinum, quidquid magis laudabile, quidquid pulcrum, quidquid exemplare, id omne unius huiusce nationis in genio, uelut in capite cerebrum, et medullam in ossibus, comprehendi. ----

TV! AVGVSTA! REGINA gloriosissima! tot Regnorum SOL, ac, in primis, Gentis huius excellentioris, splendentissime! TV, GLORIA nostra! REX nofter sapientissime! et ALTER ILLE SOL radiis penetrantissimis, gloriosissimus ILLE Regni nostri CO-REGENS, expressissima ILLA TVAE MAIESTATIS IMAGO, ILLE ILLE SALOMON TVVS, ILLVD ILLVD ILLVD GAVDIVM nostrum. Potestis, quod laudabam, imo potestis experiri: experiri, quantum in ciuium meorum uisceribus puris *Ophirii* solidi sinceri que lateat, omnium certe terrarum auro longe atque longe praestantioris.

Non est ergo, quare Sacratissima TVA MAIESTAS demiretur, non est, cur exteri quaquaerfum inuideant, non est, quod ipsi ciues mei sine ratione obtupefcant, indolis optimae populum, SVMMO rerum omnium ARBITRO sic prouidente, optimae quoque indolis potitum esse, frui que, regione.

Nihil est omnino, quod in ea desideretur. Et si quid desiderari uidetur, non ita fane desideratur, ut eius desiderio carere non possimus ac debeamus. Si quid inde putet quis aut imagnetur deesse, id non nisi superfluum est; non nisi, quod a sancto sapientissimi rerum Dispensatoris proposito etiam atque etiam alienum; non nisi, quod ad mollem illam et auerfandam detestandam que luxuriam est institutum; non nisi quod ad *incomparabilem populi huius genium* deprauandum potius et magis ac magis eferandum pertinere semper equidem sum arbitratus et modo totus arbitror.”

Mária Theréziához buzdúlt alázatos éneke

A MAGYAR
HÉLIKONÉRT
ÉS
KÁSTÁLIÁKÉRT
FELSÉGES 5
MÁRIA
THERÉZSIÁHOZ
BUZDÚLT
ALÁZATOS
ÉNEK. 10
KALMÁR GYÖRGY
ÁLTAL.

D.E.P.

Bvda. DEI nutv, Mufarum magna Genitrix
fis, ut eras Diuûm Regia clara div. 15
Omnia mox deferta. lacunae, torrida, faxa,
| | | |
producent fructus; hordea; gramen; aquas.

2 HÉLIKONÉRT] Helikon, hegység Görögországban, Boiótiában; a görög mitológia szerint a múzsák lakhelye. Többről van itt szó, mint egyszerű és igen elterjedt irodalmi közhelyről, Kalmár metaforája annál találóbb: ui. az egyetem a budai Várhegyre, a Királyi Palotába költözött.

4 KÁSTÁLIÁKÉRT] *Kasztália* a költői tehetség forrása a Parnasszuson.

13 D.E.P.] *Deo et proximo*: Istennek és a felebarátnak

14–18 Ez a latin vers megtalálható még az 1781-ben kiadott *Lexicon Hungaricum* ajánlása elején is. Magyar prózafordítása: „Buda. Isten akaratából a Múzsák nagy szülőanyjává / válsz, amiként az istenek híres Regiája voltál sokáig. / Minden csakhamar, ami elhagyatott, árkok, kiaszott földek, sziklák, / gyümölcsöket, árpát, búzát, vizet hoznak.” Az árpa – figyelembe véve a *Valóságos Magyar ABC* terminológiáját –, a magyar nyelvet is jelképezheti, lásd *A Magyar Nyelv árpában példázattal* argumentum alá írt verseket a 183. oldalon.

1 A-MAGYAR 2 HÉLIKON-ÉRT 3 ÉS 4 KÁSTÁLIÁK-ÉRT 5 FELSÉGES
6 MÁRIA 7 THERÉ'SIÁ-HOZ 8 BUZDÚLT 9 ALÁZATOS 10 ÉNEK.
11 KALMÁR 11 GJÖRGJ 12 ÁLTAL. 13 D.E.P. 14 Bvda. DEI nutv,
Mufarum magna Genitrix 15 fis, ut eras Diuûm Regia clara div. 16 Omnia mox
deferta. lacunae, torrida, faxa, 18 producent fructus; hordea; gramen; aquas.

FELSÉGES
MÁRIA
THERÉZSIÁHOZ,
Dicső Magyar Országnak
5 nagy dicsősségű
KIRÁLYASSZONYÁHOZ,
és példás kegyességű
ANYJÁHOZ,
a Budai Királyi Fő Oskolának
10 Nagy
SZÜLŐJÉHEZ,
s forró szeretettel apolगतó
DAJKÁJÁHOZ,
és a tisztességes Tudományokat
15 HAZÁNKBAN mindenütt helyreállító
s jó rendben hagyó
KORONÁS FEJEDELMÜNKHÖZ
buzdult alázatos
ÉNEKEM.

* * *

1–19 A köszöntés első kilenc sora Mária Terézia megszólítása, a 10–14. sorokban a Budai Egyetem „megalapítójához” szól, a 15–17-ben a *Ratio Educationis* kiadóját dicséri, a 18–20. sorokban pedig lezárja a királynőhöz fordult köszöntést. A lényeg – amiért szól: a 10–17. sor – így keretbe kerül. A királynő természetesen nem alapítója az egyetemnek, ellenben már 1769 és 1770 között reformokat sürget a nagyszombati egyetemmel kapcsolatban, többek között már akkor felmerül az egyetem költöztetésének a terve is. Az „új” egyetemen az első tanév 1777. november 3-án nyílik meg a budai vár újjáépített királyi palotájában. Az ünnepélyes megnyitóra viszont csak 1780. június 25-én kerül sor, a koronázás negyvenedik évfordulóján. Az újonnan megnyílt egyetemen nem indult magyar nyelvű oktatás, az egyedül használt nyelv természetesen a latin volt.

1 FELSÉGES 2 MÁRIA 3 THERÉ'SIÁ-HOZ, 4 Dicső Magyar-Országnak
5 nagy dicsőffégű 6 KIRÁLJ-ASSZONJÁ-HOZ, 7 és példás kegyeffégű 8
ANJJÁ-HOZ, 9 a-Búdai Királji Fő-Oskolának 10 Nagy 11 SZÜLŐJÉ-HEZ, 12
s forró fzeretettel âpolगतó 13 DAJKÁJÁ-HOZ, 14 és a-tifztefféges Tudományokat
15 HAZÁNKBAN mindenütt helyre-állító 16 s jó rendben hagyó 17 KORONÁS
FEJEDELMÜNK-HÖZ 18 buzdult alázatos 19 ÉNEKEM.

SZép Magyar Országnak Dicső Fejedelmi KIRÁLYJA!
tapsol, örül NÉKED buzdúlt szívemnek a tályja.

Árvákül hagyatott Magyaroknak jó, kegyes, ANYJOK
TE vagy: azért teljes vigsággal, örömmel a honnjok.

Másod MÁRIA! Felségesbb ANYA, mint Amaz Első! 5

Lessz-e THERÉZSIA Más? Illyen ANYA? TE vagy a Végső.

Árvákká lettünk ugyan egyszer ATYA s ANYA nélkül:

de könyörült rajtunk, meg is áldott, ISTEN az égbül.

TÉGED adott *Tápúl* (*); hogy légy mindenbe reményünk,

s légyen Szárnyad alatt nekünk mindenkori békünk. 10

Drága Magyar KORONÁD s Országod mennyire szépül!

A TE NEVED s szerető Néped mindenbe dicsőül.

Fényes arany KORONÁD több több szép Drágakövekkel

ékesül, és Néped szaporán sokasul ezerekkel.

Ennek a száma csudára viszen mást, az hova juthat: 15

* *Táp*, valami a táplálásra s élelemre és segedelemre szükséges. Innét származik osztán, *táplál*: valamint *szám*, *számlál*; *szem*, *szemlél*, *hír*, *hírlel*.

5 Utalás Jézus édesanyjára, Máriára. Az uralkodónó effajta mitizálása nem volt idegen még protestáns környezetben sem. Ehhez a legfrissebb szakirodalom: MACZÁK, szerk., 2019.

7–8 Nehéz eldönteni, hogy a szerző itt a török uralomra vagy a Rákóczi szabadságharc időszakára utal-e?

10 békünk] békességünk; lásd Kalmár jegyzetét *Valóságos Magyar ABC* 4371. sorához a 295. oldalon.

1 Szép Magjar-Orfzágnak Dicső Fejedelmi KIRÁLJJA! 2 tapfol, örül NÉKED buzdúlt fzívemnek a-táljja. 3 Árvák-ül hagyatott Magjaroknak jó, kegyes, ANJJOK 4 TE vadj: azért teljes vigsággal, örömmel a-honnjok. 5 Máfod MÁRIA! Felfégesbb ANJA, mint Amaz Elfő! 6 Lefzfz-e THERÉ'SIA Más? Illyen ANJA? TE vadj a-Végfő. 7 Árvákká lettünk ugyan edjfer ATJA s ANJA-nélkül: 8 de könyörült rajtunk, meg-is áldott, ISTEN az-égbül. 9 TÉGED adott *Táp-ül* (*); hodj lédj mindenbe remênjünk, 10 s lédjen Szárnyad-alatt nekünk minden-kori békünk. 11 Drága Magjar KORONÁD s Orfzágod mênjire szépül! 12 A-TE-NEVED s fzerető Néped mindenbe dicsőül. 13 Fényes arany KORONÁD több több szép Drága-kövekkel 14 ékesül, és Néped fzaporán fokafül ezerekkel. 15 Ennek a-fzáma csudára vífzen mást, az-hova juthat:

* *Táp*, valami a-tápláláfra s élelemre és fegedelemre fzükséges. Innét fzármazik ofztán, *táplál*: valamint *fzám*, *fzámlál*; *fzem*, *fzemlél*, *hír*, *hírlel*.

Annak a Fénye pedig az utolsó tengerig elhat.

Mindent, ami lehet, KORONÁD Diszére kigondolsz:
s mindent, amit akarsz, Néped hasznára kimódolsz.

Te cselekedted, ANYÁNK, hogy a szép Tudományok is itten
szélljel az Országban legyenek dívatban egészen. 20

Már a Magyar *Helikon* szájában fogja viselni
Nagy NEVEDET, s *Fiait* Híred számára nevelni.
És valahol gyönyörűn eredő *Kástália* válik,
mindenkor Dicső MÁRÍA THERÉZSIA hallik.

*

Óh csuda szép *Helikon*, ama nagy *Helikonnak* a mássa 25
most: de dicsőbb lészen, *Forrásit* hogyha megássa.

Szép *Helikon*! Tanuló Helyeink Koronája Te lettél:
régí Királyok Helyére *Leg Alt*, fundálva, vetettél.

Te léssz a Tudományoknak Fő Kertje minálunk:
ami teremni szokott, Benned mindenha találunk. 30

Már Te teremsz s Te nevelsz ezután plántálni valókat;
s oktatód Eszközid által a más Helyeken tanulókat.

16 Annak] ti. a koronának

19–20 Újabb utalás a *Ratio Educationisra*.

19 szép Tudományok] lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 3509. sorához a 244. oldalon

28 *Leg Alt*] talán a latin *altus* (itt: 'magas' jelentésben) szóalak rejlik benne.

32 Eszközid] *Eszköz* alatt itt a Budára helyezett egyetemen végzettek, majd országszerte oktató személyek értendők.

16 Annak a-Fénye pedig az-utólfó tengerig el-hat. 17 Mindent, à-mi lehet, KORONÁD Difzére ki-gondolfz: 18 s mindent, à mit akarfz, Néped hafznára ki-módolfz. 19 Te cfelekedted, ANJÁNK, hodj a-fzép Tudománjok-is itten 20 fzélljel az-Orfzágban ledjenek dívatban egéfzen. 21 Már a-Magjar *Hèlikon* szájában fogja-vifelni 22 Nagy NEVEDET, s *Fiait* Híred fzámára nevelni. 23 És valahol gyönyörűn eredő *Kástália* válik, 24 mindenkor' Dicső MÁRÍA THERÉ'SIA hallik. 25 Óh csuda fszép Hèlikon, ama nagy Hèlikonnak a-máffa 26 moft: de dicsőbb lèfzen, Forrráfit hodjha meg-áffa. 27 Szép Hèlikon! Tanuló-Helyeink Koronája Te lettél: 28 régí Királjok Helyére Leg-Alt, fundálva, vetettél. 29 Tè lèzfz à-Tudományoknak Fő-Kertje mi-nálunk: 30 à-mi teremni fzkott, Benned mindenha találunk. 31 Már Te teremfz s Te nevelfz ez-után plántálni-valókat; 32 s oktatód Efz-közid-által a-más Helyeken tanulókat.

18 em. à mit

Óh Felséges ANYÁNK e Magyar szép Kertedet óh nézz'd!
 Ennek előmentére Dicső Erkölcsödet intézz'd!
 mindenek hogy lássák, FELSÉGED Kertje vidámúl:
 s abban ami terem, virítva (*) nevelkedik; újjúl
 minden plántának bimbója, virágja, gyümölcse.

35

- * *Virítva (virítva)* többet sőt sokkal más tézzen mint *zöldellve*. – *Vir* annyit tézzen mint különb-különbféle színnel elegyes zöldséggel való kinyílása valaminek; tulajdonképen a földnek, kertnek, rétnak, mezőnek. Innét mondjuk – *Virít a mező*: az-az, különb-különbféle színű füvel s zöldséggel nyílik; különb-különbféle színű füvekkel elegyes zöldséget mutat már. Ugyanattól a *Gyökértől* származik, *Virág*: mivel hogy a *virág* különb-különbféle színű szokott lenni: legalább a tokjával vagyis hüvelyével avagy levelével és a székivel s hamvával együtt három féle színűnek kell lenni: másképen nem is lehet *virágnak* mondani. – Ezen módon vagon az eredetek ezeknek – *vil, világ; csill, csillag; arsz, orsz (föld), ország, ország (a Földnek bizonyos módon s bizonyos okokon meghatározott avagy meghatározandó bizonyos része); ür, üreg; hid* (más a *híd, pons), hideg*. – Ugyan ama *Gyökértől* származik, hasonlatosság szerint való értelemben, *virad, virrad*: mivelhogy különb-különbféle színű az ég akkoron, amidőn a Nap az ágyasházából felkelvén kinyitja s kitarja nagy ajtaját előttünk. Ettől ered osztán, szélessebb értelemben, *virrasztani*. – *Felvirraszt* bennünket az ISTEN. – Valakit vagy valamit *virrasztani*: az az; valaki vagy valami mellett *virradtig vi-*

36 (*)] Kalmár *Lexicon Etymologicum*ának hirdetmény-nyomatványá 1781-ben jelent meg. Abban az egyes szócikkek sokkal rövidebbek, mint az itteni lábjegyzete, ami mind terjedelmében, mint témájában eltér a vers mondandójától.

33 Óh Felséges ANJÁNK e' Magjar széj Kertedet óh nézz'd! 34 E'nnel elő-mentére Dicső Erkölcsödet intézz'd! 35 mindenek hodj láffák, FELSÉGED Kertje vidámúl: 36 s abban a-mi terem, virítva (*) nevelkedik; újjúl 37 minden plántának bimbója, virágja, gyümölcse.

- * *Virítva (virítva)* többet főt fokkal máft tēzzen mint *zöldellve*. – *Vir* ànjit tēzzen mint különb-különb-féle fzínnel elegyes zöldféggel-való ki-nyílafa valaminek; tulajdonképen a-földnek, kertnek, rétnak, mezőnek. Innét mondjuk – *Virít a mező*: az-az, különb-különb-féle fzinű füvel s zöldséggel nyílik; különb-különb-féle fzinű füvekkel elegyes zöldféget mūtat már. Ugján-attól a-*Gyökértől* fzarrazik, *Virág*: mivel hodj a-*virág* különb-különb-féle fzinű fzikott lenni: leg-alább a-tokjával vagj-is hüvelyével avagj levelével és a-fzékivel s hamvával edjütt három-féle fzinűnek kell lenni: másképen nem-is lehet *virágnak* mondani. – Ezen módon vadjon az-eredetek ezeknek – *vil, világ; csill, csillag; arfz, orfz (föld), arfzág, orfzág (a-Földnek bizonyos módon s bizonyos okokon meg-határozott avagj meg-határozandó bizonyos része); ür, üreg; hid* (más a-*híd, pons), hideg*. – Ugyan-ama *Gyökértől* fzarrazik, hasonlatosság-fzerint-való értelemben, *virad, virrad*: mivelhodj különb-különb-féle fzinű az-ég akkoron, a-midőn a-Nap az-ágyas-házából felkelvén ki-nyitja s ki-tárja nagy ajtaját előttünk. E'ttől ered ofztán, fzélefebb értelemben, *virrafztani*. – *Fel-virrafzt* bennünket az-ISTEN. – Valakit vagy valamit *virrafztani*: az az; valaki vagy valami-mellett *virradtig vigyázni*, akár valami világnál akár a-nélkül. *Virro-*

Ez Felsőges ANYÁNK, minden Kincsednek a Kincse.
 Lészen azért, tudjuk, amigen élsz, Erre fő gondod.
 Megteheded, Felsőges ANYÁNK: van benne jó módod. 40
 Ez Ez a Kert, amellj MAGAD által lábra felállott:
 s Annak a gondja is, ISTEN után, TE MAGADRA hagyódott.
 Táplálhatdsza Királyi kegyes Szíved melegével!
 s élhezz'd Azt Szájj'dnak mind éjszaki déli szelével!
 Reg- s esthajnali szép harmatja Szemednek e Kertre 45
 szálljon! hogy gyönyörűbb gyönyörűbb légyen Az időre.
 Igy az okos Kertészek is elszaporodnak ezerre;
 s minden egyéb hasznos Munkások ezerszer ezerre.
 Igy osztán minden Tudománynak az árja megárad:
 ember a sok patakot nem gyözi szemelni; kifárad. 50
 Lessz Magyar Országnak minden szege, része kiesség:
 s minden Atyánkfiái s Rendek közt lessz egyenesség.
 Ez leszen a gyönyörű Tudományok haszna kiváltkép;

gyázni, akár valami világnál akár anélkül. Virrogatni pedig annyit tézen, mint, gyakorta virradtig ébren lenni vagy vigyázni avagy munkálkodni, akár gyertyánál avagy lámpásnál akár anélkül. De mind ezeknek s az efféle Eredetek szármalásának bővebb s illendőbb helyet találunk a Szószármaló s magyarázó Könyvben (in Lexico Etymologico.)

45 esthajnali] alkonyat kori

46 Az időre] Az – tehát az egyetem – idővel

53–61 A szerzőt ezen sorok alapján mindenképp a felvilágosodás egyik korai hazai képviselőjének kell tartanunk, hiszen itt egyértelműen annak a társadalmi fejlődésbe vetett

38 Ez Felsőges ANJÁNK, minden Kincsednek a-Kincse. 39 Lészen azért, tudjuk, a-migen élz, E'rre fő gondod. 40 Meg-teheded, Felsőges ANJÁNK: van benne jó módod. 41 Ez Ez a-Kert, à-mellj MAGAD-által lábra fel-állott: 42 s Annak a-gondja-is, ISTEN-után, TE-MAGADRA hagyódott. 43 Táplálhatdsza Királyi kegyes Szíved melegével! 44 s élhezz'd Azt Szájj'dnak mind éjzaki déli szelével! 45 Reg-s-est-hajnali szép harmatja Szemednek e' Kertre 46 szálljon! hodj gyönyörűbb gyönyörűbb lédjen Az időre. 47 Igy az-okos Kertészek-is el-fzaporodnak ezerre; 48 s minden egyéb hasznos Munkások ezerszer ezerre. 49 Igy ofztán minden Tudománjnak az-árja meg-árad: 50 ember a-fok patakot nem gyözi szemelni; ki-fárad. 51 Lefzfz Magyar-Országnak minden szege, része kieffég: 52 s minden Atjánkfiái s Rendek-közt lefzfz egyeneffég. 53 Ez leszen à-gyönyörű Tudományok haszna kiváltkép';

gatni pedig anjit tézen, mint, gyakorta virradtig ébren lenni vagy vigyázni avagy munkálkodni, akár gyertyánál avagy lámpásnál akár a-nélkül. De mind ezeknek s az-e'féle Eredetek szármalásának bővebb s illendőbb helyet találunk a-Szó-fzármaló s magyarázó Könyvben (in Lexico Etymologico.)

hogy egymást nem utálja, hanem szereti nagyon a nép:
 minden, aki csak eszess, irtózik a visszavonástól: 55
 távozik a büntől és mindenféle gonosztól.
 És ez okért az égi csatornák öntik az áldást:
 enged a MENNY gabonát, mustot s bő marhai fajzást:
 s nem vesz erőt rajtunk a lelki s testi szegénység:
 s nem rongál ezután bennünket semmi betegség: 60
 és többé soha nem leszén dögös a levegőég.
 Mind az a mi mindennapi Kérésinkben is a vég.

*

Fényes NAPJA Magyar Országának! igen nagy a Fényed:
 annyi Sugaridtól érik minden Veteményed.
 Ugyanazon ragyogó Sugariddal elűzted homályját 65
 ez Országának: ugyan le 's nyomtad örökre dagályját

hitét hirdeti. Mik lesznek tehát a tudománynak és annak terjedésének elvárt eredményei? Elsőként a társadalmi békét, kiegyezést említi. Másodsor – az előbbivel összefüggésben – erkölcsi javulásról, az „erkölcsi rossz” megszűnéséről beszél. Ebből következik, hogy az „ég” áldással jutalmazza a megváltozott embereket, társadalmi rendszert. Ez egyrészt természetbeni hasznokat jelent, másrészt szorosan az emberrel összefüggő dolgokat: megszűnik a szegénység minden fajtája, ebből következőleg megszűnnek a betegségek és a járványok is. Összefoglalva: az üdvtörténeti szempontból is oly fontos közjó megvalósulásának is alapfeltétele az egyetem léte és ténykedése.

62 Mt 6,13: „[Es ne vigy minket a késértetbe;] de szabadíts meg minket a gonosztól.” A *Miatyánk* gonosz kifejezése ezen a helyen Kalmár számára egyértelműen az eredendő bünt és az abból következő, generációkat átható rosszat jelenti (mint azt a *Valóságos Magyar ABC* számos szöveghelye is bizonyítja). A felvilágosodás értelmében vett közjóért tett erőfeszítések eredményessége tehát így üdvtörténeti szempontból is mérhetővé válik.

54 hodj egymáft nem útálja, hanem fzereti nagyon à-nép: 55 minden, a-kì csak efzess, irtózik a-vilzfzavonáftól: 56 távozik à-büntől és mindenféle gonofztól. 57 És ez okért àz-égi csatornák öntik az-áldáft: 58 enged a-MENNY gabonát, muftot s bő marhai fajzáft: 59 s nem vefz erőt rajtunk à lelki s tefti fzegényfég: 60 s nem rongál ez-után bennünket femmi betegfég: 61 és többé foha nem lélzen dögös à-levegő-ég. 62 Mind az a-mi mindennapi Kéréfinkben-is à-vég. 63 Fényes NAPJA Magjar-Orfzágának! igen-nagy a-Fényed: 64 ànji Sugaridtól érik minden Veteményed. 65 Ugyan-azon ragyogó Sugariddal el-űzted homáljját 66 èz Orfzágának: ugyan le-s-nyomtad örökre dagályját

55 em. a-ki 66 em. le-s-nyomtad

mindennek, valaki ellent állott a *Diszének*:
a szarvát gyökerig kisütötted minden irígynek.
Im' a viasz szárnyak már elolvadtak E NAPTÓL:
s a keselyű szemek is mind megtompúltanak Attól. 70
– Fordítottad ez Országodnak örömmre keservét,
s édességre ez étkének 's valamennyi keserjét:
gyássa helyett felöltöztetted aranyba, biborba:
kedve van ortzáját immár mosogatnia borba:
a szeme lángba merült s szépen forog a nagy örömben: 75
nem 's jut eszébe, hogy ollj bő részt veve a sok ürömben.
Óh de vidám! Az egész ortzája s a homloka fénylik!
s mint ragyog! Az örömének a szép szájába hogy illik!
Hallik szélljel a síkon örömszó messze határig:
Az Hegyek is vígadnak a Nap feljötte koráig; 80
adván hírt egymásnak, örömjelt, tüzzel, egyébbel:
Még a mélj völgyek 's tapsolnak a két tenyerekkal:
s az Hegyek oldalai 's szóval tusakodnak erőssen;
hogy a hegyi tűznek langaljon a lángja sebessen.

*

68 A *letörték, leütötték a szarvát*, 'kényszerítették, hogy hagyjon fel a nagyképűséggel'
itt: 'irigységgel' jelentésű szólás parafrázisa.

69 Utalás a görög mitológiában Ikarosz történetére. A *Valóságos Magyar ABC*-ben Ikarosz
mint példa a kevélység megtestesítője, lásd az 1285. sorához írt jegyzetet a 111. oldalon.

67 mindennek, valaki ellent állott a-Diszének: 68 à-fzarvát gyökerig ki-fütötted
minden irígynek. 69 Im' a-viafz szárnyak már el-olvadtak E' NAPTÓL: 70 s
à-kefeljű szemek-ís mind meg-tompúltanak Attól. 71 – Fordítottad ez Országodnak
örömmre kefervét, 72 s édeffégre ez-étkének-'s valamènji keferjét: 73 gyáfzfa-helyett
fel-öltöztetted aranjba, biborba: 74 kedve van ortzáját immár mofogatnia borba: 75
à-fzeme lángba merült s szépen forog à-nagy örömben: 76 nem-'s jut efzébe, hodj ollj
bő részt veve à-fok ürömben. 77 Óh de vidám! Az-egézfz ortzája s a-homloka fénylik!
78 s mint ragyog! Az-öröm-ének a-fzép szájába hogy illik! 79 Hallik fzélljel a-síkon
öröm-fzô mezfzfe határig: 80 Az-Hegyek-ís vígadnak a-Nap fel-jötte koráig; 81
adván hírt egymásnak, öröm-jelt, tüzzel, egyébbel: 82 Még à-mélj völgyek-'s tapfolnak
a-két tenyerekkal: 83 s az-Hegyek oldalai-'s fzóval tufakodnak erőffen; 84 hodj
a-hegyi tűznek langaljon a-lángja febeffen.

– Így, valamit kívánsz, Magyar Országának kegyes ANYJA, 85
mind azt hív Néped, hasznodra, magát 's oda szánja.
E TE valóban igaz Népednek az élete, vére,
lessz, amint akard, jó kegyes voltodnak a bére.
TÉGED holtod után 's szánkban viselünk, migen élünk:
mert SZÉKEDBE ülénd, KÍ ugy bán mint ATYA vélünk, 90
JÓZSEF: AKÍ megfog mindenha felelni NEVÉNEK:
s a TE dicső Példád fog lenni Pecsétje Szívének:
Ő, valamit elkezdettél, mind meggyarapítja:
s lessz, igazán, jó rendbe hagyott Népednek az ATYJA.

*

– A TI Dicső NEVETEK máris meghaladja ezerszer 95
mind Azokét, Valakik SZÉKTEKBEN ültenek egyszer.
E TI Dicsősségték ezután még jobban öregbül,
hogy Magyar Országtoknak igaz Disze ennyire szépül.
Majdan E TI Magyar KORONÁTOK a többit e Földön

87–88 Mária Terézia 1741. szeptember 11-én a pozsonyi diétán – talán karján a későbbi II. Józseffel – a magyar nemesség segítségét kérte az osztrák örökösödési háborúban. A magyar nemesek „vitam et sanguinem” (életünket és vérünket) felkiáltással biztosították a királynőt támogatásukról, amiért cserébe megerősítést nyertek nemesi előjogaik. Mivel Kalmár nemzetfelfogása a *Valóságos Magyar ABC* szerint a nemesi nemzetfogalomtól eltávolodva már a modern, nyelvi nemzetfelfogással azonos, így e helyen, az akkor lassan harminc éves felajánlást az egész (magyar nyelvű) népre kiterjeszti. Lásd a *Valóságos Magyar ABC* 2357–2362. soraihoz írt jegyzetet a 177. oldalon.

92 Pecsétje Szívének] A *pecsét* kifejezés jelentése – különösen protestáns kontextusban: 'jel', tehát itt: 'szívének a jele'.

85 – Így, valamit kívánsz, Magyar-Országának kegyes ANJJA, 86 mind azt hív Néped, hasznodra, magát-'s oda szánja. 87 E' TE valóban igaz Népednek az-élete, vére, 88 lefzsz, à-mint akard, jó kegyes voltodnak a-bére. 89 TÉGED holtod-után-'s szánkban viselünk, migen élünk: 90 mert SZÉKEDBE ülénd, KÍ ugy bán mint ATJA vélünk, 91 JÓ'SEF: A-KÍ meg-fog mindenha felelni NEVÉNEK: 92 s à-TE dicső Példád fog-lenni Pecsétje Szívének: 93 Ő, valamit el-kezdettél, mind meg-gyarapítja: 94 s lefzsz, igazán, jó rendbe hagyott Népednek az-ATJJA. 95 – Á-TI Dicső NEVETEK már-ís meghaladja ezerfzer 96 mind Azokét, Valakik SZÉKTEKBEN ültenek edjfer. 97 E' TI-Dicsőffégték ez-után még jobban öregbül, 98 hodj Magjar-Orfzagtoknak igaz Difze ènjire fèzpül. 99 Majdan E' TI-Magjar KORONÁTOK a-többit e' Földön

95 em. *Á-TI*

el-beborítja homálya, ugyan be 's fogja örökkön: 100
ugy ragyog, hogy minden fényét elveszi azoknak;
elveszi egy, valamint a déli meleg Nap a Holdnak.

*

Felsőges Nagy ANYÁNK TE vagy Elkezdőjök ezeknek:
folytatod is örömet: mert így tetszett az ÖRÖKNEK.
Drága nagy Elmédet s példás Erkölcödet osztán 105
hirdeti mind e Világ, míg fenn kell állani lábán.
Felsőges Császári Királyi NEVEDNEK a Híre
elmegyen e Földnek minden részére, szegére.
Szép NEVED ollj fénylő léssen, mint a Nap az égen:
Nagy NEVED állandó léssen, mint a Nap az égen. 110

104 ÖRÖKNEK] Lásd a jegyzetet a *Valóságos Magyar ABC* 108–111. soraihoz a 45. oldalon.

100 el-be-borítja homálya, ugyan be-'s fogja örökkön: 101 egy ragyog, hodj minden fényét el-véfi azoknak; 102 el-vefi egy, valamint a déli meleg Nap a-Holdnak.
103 Felsőges Nagy ANJÁNK TE vadj El-kezdőjök ezeknek: 104 folytatod-is örömet: mert így tetfzett az-ÖRÖKNEK. 105 Drága nagy Elmédet s példás Erkölcödet ofztán
106 hirdeti mind e' Világ, míg fenn kell állani lábán. 107 Felsőges Császári Királji NEVEDNEK a-Híre 108 el-megyen e' Földnek minden részére, fzegére. 109 Szép NEVED ollj fénylő léfzen, mint à-Nap az-égen: 110 Nagy NEVED állandó léfzen, mint à-Nap az égen.

APPENDIX

Hivatkozott bibliai könyvek

A bibliai idézetek forrása – értelemszerűen a *Bölcsesség könyve* kivételével:

Szent Biblia, az-az: Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordítottatott KÁROLI Gáspár által. Basilea: Im-Hof Rodolf János, 1751.

Az idézeteket több helyen összevettem az alábbi kiadások szövegével:

Szent Biblia, az-az: Istennek O es Ujtestamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordítottatott CAROLI Gaspar által. Varad-Colosvar: Szenczi K. Abraham, 1661.

Biblia: Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága. Budapest: Kálvin János Kiadó, 2016.

Biblia: Ószövetségi és újszövetségi Szentírás. S. a. r. RÓZSA Huba. Budapest: Szent István Társulat, 2016.

A hivatkozott könyvek rövidítésénél a protestáns hagyományt követtem. A fejezetszámot a vers számától vessző választja el, ami után hagyományosan nincs spácium, hiszen itt a központozásjelnek tartalmi jelentősége van.

1Móz Mózes első könyve

2Móz Mózes második könyve

3Móz Mózes harmadik könyve

4Móz Mózes negyedik könyve

5Móz Mózes ötödik könyve

Józ Józsué könyve

1Sám Sámuel első könyve

2Sám Sámuel második könyve

1Kir A királyok első könyve

Jób Jób könyve

Zsolt A zsoltárok könyve

Péld A példabeszédek könyve

Préd A prédikátor könyve

Jer Jeremiás próféta könyve

Bölcs *Bölcsesség könyve*

Ézs Ézsaiás próféta könyve

Ez Ezékiel próféta könyve

Ám Ámós próféta könyve

Náh Náhúm próféta könyve

Hab Habakuk próféta könyve

Zof Zofóniás próféta könyve

Mt Máté evangéliuma

Mk Márk evangéliuma

Lk Lukács evangéliuma

ApCsel Az apostolok cselekedetei

Róm Pál levele a rómaiakhoz

1Kor Pál első levele a korinthusiakhoz

2Kor Pál második levele a korinthusiakhoz

Ef Pál levele az efezusiakhoz

Zsid Zsidókhöz írt levél

Jak Jakab levele

1Pt Péter első levele

Jel A jelenések könyve

Hivatkozott és használt irodalom

- AESOPUS. *Esopus fabulái Pesti Gábor szerint*. Fordította PESTI Gábor. Magyar Hírmondó. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1980.
- Arcanum Kézilyvtár*, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/>.
- ARISZTOTELÉSZ. „Eudemoszi etika”. In ARISZTOTELÉSZ, *Eudemoszi etika. Nagy etika*, 9–139. Fordította STEIGER Kornél. Etikai Gondolkodók. Budapest: Gondolat Kiadó, 1975.
- BENKŐ Loránd. *A magyar írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960.
- A Companion to the Almanac*. 8. kiad. London: Thomas Jeeferys, 1759.
- EGYED Emese. „A beavatás poémája”. *Irodalomismeret* 6, 1–2 (1995): 95–100.
- EGYED Emese. „Az utálatos könyv és a fattyú”. In EGYED Emese, *Kard és penna: Tanulmányok a felvilágosodás magyar irodalmáról*, 15–25. Budapest: Osiris, 1998.
- ERASMUS, Rotterdami. *A Balgaság Dicsérete*. Szerkesztette és fordította KARDOS Tibor. h. n.: Magyar Helikon Könyvkiadó, 1958.
- FEKETE Csaba. „Kalmár György vándorlásai és megtérése”. *Irodalomismeret* 6, 1–2 (1995): 123–139.
- G. SZABÓ Botond. „Kalmár György és a debreceni kollégium”. *Irodalomismeret* 6, 1–2 (1995): 108–122.
- HEGEDÜS Béla. *Prodromus: Kalmár György (1726–?) világáról*. Irodalomtörténeti füzetek 164. Budapest: Argumentum, 2008.
- HEGEDÜS Béla. „John Locke, a hutchinsoniánusok és Kalmár György a nyelvről: Egy 18. századi brit vita nyelvelméleti tanulságai”. In *Építész a kőfejtőben: Tanulmányok Dávidházi Péter hatvanadik születésnapjára. Architect in the Quarry: Studies Presented to Péter Dávidházi On His Sixtieth Birthday*, szerkesztette HITES Sándor és TÖRÖK Zsuzsa, 358–369. Budapest: rec.it, 2010.
- HEGEDÜS, Béla. „The Ideas of György Kalmár: Theory Behind His Universal Language Plan”. *Hungarian Studies* 25, 1 (2011): 61–70.
- HEGEDÜS Béla. „Kalmár György világnyelve: Milyen világnak a nyelve a világnyelv?” In *Amicitia: Tanulmányok Tüskés Gábor 60. születésnapjára. Bei-träge zum 60. Geburtstag von Gábor Tüskés*, szerkesztette Csörsz Rumen István, HEGEDÜS Béla, KISS Margit, LENGYEL Réka és LÉNÁRT Orsolya, 263–270. Budapest: recit, 2015.

- HEGEDÜS Béla. „Mit jelent a kaméleon?” In *Nagy az Isten állatkertje...: Állat(ság)ok a magyar irodalom- és művelődéstörténetben*, szerkesztette MERCS István, 99–107. Modus Hodiernus 9. Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, 2019.
- HORVÁTH Balázs. „Baróti Szabó Dávid s néhány kiadatlan költeménye”. In *A Jászóvári Prémontréi Kanonokrend Kassai Főgimnáziumának évi jelentése az 1887–88. tanévről*, szerkesztette NÁTAFALUSSY Kornél, 1–136. Kassa: Ríes Lajos Könyvnyomdája, 1888.
- KALMÁR, Georgius. *Prodromus idiomatis Scythico-Mogorico-Chvno-(sev, Hvnno-) Avarici. Sive, Adparatus Criticvs ad Ligvam Hvngaricam*. Psonii: Ioannis Michaelis Landerer, 1770.
- KALMÁR, Georgius. *Praecepta grammatica atque specimina linguae philosophicae sive universalis, ad omne vitae genus adcommodatae*. Berlin–Leipzig: Iacobaeer, 1772.
- KALMÁR, Giorgio. *Precetti di grammatica per la lingua filosofica, o sia, universale, propria per ogni genere de vita*. Roma: Paolo Giunchi, 1773.
- KALMÁR, Georg. *Grammaticalische Regeln zur philosophischen oder allgemeinen Sprache, das ist, der Sprache aller Voelker Zeiten und Lebensarten*. Wien: Kurzböck, 1774.
- KALMÁR György. „Summa (Részletek)”. In *Három veréb hat szemmel: Antológia a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból*, szerkesztette WEÖRES Sándor, 2. kiad., 2:124–140. Budapest: Magvető Kiadó, 1982.
- KAZINCZY Ferenc. *Pályám emlékezete*. Szerkesztette ORBÁN László. Kazinczy Ferenc művei. Első osztály, Eredeti művek. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009.
- KÓKAY György, szerk. *Magyar Hírmondó: Az első magyar nyelvű újság. Válogatás*. Nemzeti könyvtár. Művelődéstörténet. Budapest: Gondolat, 1981.
- KOSÁRY Domokos. *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.
- KRIBBE-KRAAY, A.C. és JOCHEMS, R. *Inventaris van het archief van het Nederlandse Consulaat(-Generaal) te Beiroet (Libanon)*, 1853–1910. Den Haag: Nationaal Archief, 1965.
- LUKÁCSY Sándor. „Egynéhány toposzról”. In *Isten gyertyácskái*, 237–285. Élő irodalom sorozat. Pécs: Jelenkor, 1994.
- MAAT, Jaap. *Philosophical Languages in the Seventeenth Century: Dalgarno, Wilkins, Leibniz*. The New Synthese Historical Library. Texts and Studies in the History of Philosophy 54. Springer Netherlands, 2004.

- MACZÁK Ibolya, szerk. *Második Mária: Mária Terézia a régi magyarországi kegyességben*. Pázmány Irodalmi Műhely. Lelkiségtörténeti tanulmányok 19. Budapest: MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2019.
- MARGÓCSY István. „A magyar nyelv státusa a XVIII. század második felében”. In *Folytonosság vagy fordulat? A felvilágosodás kutatásának időszerű kérdései*, szerkesztette DEBRECZENI Attila, 251–259. Csokonai Könyvtár. Bibliotheca Studiorum Litterarium 8. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996.
- MIKES Kelemen. *Törökországi Levelek és misszilis levelek*. Szerkesztette HOPP Lajos. Mikes Kelemen összes művei 1. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966.
- MISKOCZI Gáspár. *Egy jeles vad-kert: Avagy az okatlan állatoknak története*. Szerkesztette STIRLING János. Magyar Hírmondó. Budapest: Magvető, 1983.
- OVIDIUS. „Átváltozások I. 5–150”. Fordította CSEHY Zoltán. *Ókor* 16, 3 (2017): 92–93.
- PÁPAI PÁRIZ Ferenc. *Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungarico-Latino-Germanicum. A Bod Péter által bővített 1767. évi, Nagyszébenben megjelent kiadás fakszimiléje*. Szerkesztette HARGITTAY Emil, KECSKEMÉTI Gábor és THIMÁR Attila. Budapest: Universitas Kiadó, 1995.
- PERSIUS FLACCUS AULUS és JUVENALIS DECIMUS JUNIUS. *Szatírák*. Fordította MURAKÖZY Gyula. Az ókori irodalom kiskönyvtára. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1977.
- PLATÓN. *Állam*. Szerkesztette MIKLÓS Tamás. Fordította STEIGER Kornél. A Kútnál: Platón összes művei kommentárokkal. Budapest: Atlantisz, 2014.
- RÁJNIS József. *A magyar Helikonra vezérlő kalaúz. Az az a magyar vers-szerzésnek példái, és régulái*. Pozsony: Landerer Mihály, 1781a.
- RÁJNIS József. „A magyar Helikonra vezérlő Kalaúzhoz tartozó meg-szerzés”. In RÁJNIS József, *A magyar Helikonra vezérlő kalaúz. Az az a magyar vers-szerzésnek példái, és régulái*, 1–90 (újrakezdődő lapszámzás a 160. oldal után). Pozsony: Landerer Mihály, 1781b.
- ROSSI, Paolo. *Logic and the Art of Memory: The Quest for a Universal Language*. Fordította Stephen CLUCAS. London: The Athlone Press, 2000.
- SALLUSTIUS CRISPUS. *Az Caius Crispus Salvstiusnac ket Historiaia*. Fordította Baranyai Decsi János. Szeben: Fabricius János, 1596.
- SALLUSTIUS CRISPUS. „Catilina összeesküvése”. In *Lakoma: A görög–latin próza mesterei*, szerkesztette Simon Róbert, fordította Kurcz Ágnes, 315–357. A világirodalom remekei. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1964.
- SZELESTEI N. László, szerk. *Kalmár György, „a magyar nyelv szerelmese”*. Pázmány irodalmi műhely. Források 2. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2000.

- SZEMERKÉNYI Ágnes. *Szólások és közmondások. A magyar nyelv kézikönyvtára 3.* Budapest: Osiris Kiadó, 2009.
- SZIKLAY László. *Pest-Buda szellemi élete a 18–19. század fordulóján.* Budapest: MTA Irodalomtörténeti Intézete – Argumentum Könyvkiadó, 1991.
- SZIRMAY Antal. *Magyarország szóképekben (Hungaria in parabolis).* Szerkesztette Csörsz Rumen István. FORDÍTOTTA Vietórisz József. Téka. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2008.
- SZUROMI Lajos. *A magyar hexameter és a magyar disztichon.* Magyar felsőoktatás könyvek 5. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997.
- TILLMANN J. A. „A fizikai fényszennyezés mellett a szellemi elhomályosulás is megjelent”. *Qubit*, 2021. március 20.
<https://qubit.hu/2021/03/20/a-fizikai-feny-szennyez-es-mellett-a-szellemi-elhomalyosulas-is-megjelent>.
- XENOPHÓN. „Emlékeim Szókratészről”. In *Filozófiai és egyéb írások*, szerkesztette és fordította NÉMETH György, 105–244. Sapiencia humana. Xenophón összes munkái 2. Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
- VÉRTES O. András. *A magyar leíró hangtan története az újgrammatikusokig.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.
- WEÖRES Sándor, szerk. *Három veréb hat szemmel: Antológia a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból.* 2. kiad. 2 köt. Budapest: Magvető Kiadó, 1982.

Névmutató

- Aiszóposz 353, 354
Albert, főherceg 12
Anaxagorász 16, 18
Arisztodémosz 18, 19
Arisztotelész 17, 18, 24, 111
- Baranyai Decsi János 19, 20, 88, 118,
150, 194, 256
Baróti Szabó Dávid 309
Benkő Loránd 24, 25
Boerhaave, Herman 188
Bonfini, Antonio 188
Byng, John 114
- Catilina, Lucius Sergius 19–23, 197,
320, 321
Cicero, Marcus Tullius 20, 197
Cirill, V., pátriárka 324
Clüver, Philipp 188
Comenius, Johannes Amos 23
- Csehy Zoltán 86
- Dolgorukov, Szergej 318
Dávid, király 352
- Egyed Emese 11
Erasmus 144
Erzsébet, I., cárnő 318
- Fekete Csaba 164, 288
- G. Szabó Botond 182
György, III., angol király 23, 321
- Hochepeid, Elbert de 318
Hogarth, William 23, 321
Horváth Balázs 25
Hutchinson, John 319
Iselin, Johann Rudolph 322
- Jézus Krisztus 53, 54, 75, 83, 93, 110,
143, 191, 266, 324, 325, 364, 377
József, II. 383
Junner 309
Jusztin, szent 325
Juvenalis, Decimus Iunius 309
- Károli Gáspár 78
Károly, XII., svéd király 114
Kazinczy Ferenc 325
Kelemen, XIII., pápa 322
Kempelen Farkas 12
Kis Viczay Péter 85
Kókay György 14, 15
Kosáry Domokos 12
Kovács Sándor Iván 9
Krisztina, hercegnő 13
- La Fontaine, Jean de 354
Lambert, Johann Heinrich 182
Landerer János Mihály 325, 356
Leibniz, Gottfried Wilhelm 24, 188
Locke, John 319
Lukácsy Sándor 164
- Maat, Jaap 23
Maczák Ibolya 377
Margócsy István 13

- Mária Terézia 12, 13, 24, 192, 289, 307, 320, 373, 375–379, 380, 383
- Maróthi György 236
- Mavrocordat, Constantin 319, 322
- Mavrocordat, Johannes 319
- Mavrocordat, Nicholas 319
- Messier, Charles 299
- Mikes Kelemen 118, 318
- Miskolczy Gáspár 112
- Mohamed, próféta 155, 312
- Molnár János 25
- More, Thomas 144
- Newton, Isaac 188
- Ovidius Naso, Publius 16, 17, 19, 20, 86
- Pápai Páriz Ferenc 41, 164, 227, 280
- Péczeli József 354
- Penckler, Heinrich von 318
- Pesti Gábor 353, 354
- Platón 16, 17, 18, 20, 86
- Plinius Secundus, Caius 112
- Porter, James 318
- Pozzobonelli, (II.) Giuseppe, kardinális 322
- Quintilianus, Marcus Fabius 245
- Rájnisi József 13–16
- Rákóczi, II. Ferenc 115, 318
- Rákóczi József 115
- Ráth Mátyás 14
- Rédey-Keresztény János 27
- Rossi, Paolo 23
- Sallustius Crispus 16, 19–21, 197
- Sámuel, I., pátriárka 323, 324
- Scaliger, Joseph Justus 188
- Schwachheim, Josef Peter von 318
- Sinclair, Malcolm 114
- Sozzini, Fausto 325
- Sozzini, Lelio 325
- Szabelliosz 325
- Szelestei N. László 12, 13, 15
- Szenci Molnár Albert 164
- Szenczi Kertész Ábrahám 45
- Sziklay László 12
- Szirmay Antal 118
- Szókratész 17–20, 86
- Sztrabón 188
- Szuromi Lajos 11
- Taylor, John 309
- Teleki József 11, 15
- Usgate, Charles 343
- Usgate, Richard 342, 343
- Vértes O. András 25
- Voltaire 114
- Weöres Sándor, 9, 11, 164
- Wilkes, John 22, 23, 320, 321
- Witte, Johann Michael 309
- Wolff, Christian 236
- Xenophón 16, 18, 20, 86

Sorszámhibák

Valóságos Magyar ABC

- 469 sorszámhiba a forrásban: +1 = 470
598 sorszámhiba a forrásban: +1 (összesen: +2) = 600
1248 egyszeri sorszámhiba: a forrásban 1250 helyett 1150 áll
1278 egyszeri sorszámhiba: a forrásban 1280 helyett 1290 áll
1318 egyszeri sorszámhiba: a forrásban 1320 helyett 1520 áll
1328 egyszeri sorszámhiba: a forrásban 1330 helyett 1530 áll
1908 sorszámhiba a forrásban: +90 (összesen: +92) = 2000
2607 sorszámhiba a forrásban: +1 (összesen: +93) = 2700
4126 sorszámhiba a forrásban: +1 (összesen: +94) = 4220
4537 sorszámhiba a forrásban: -1 (összesen: +93) = 4630

P. S. – Utóíráás

- 459 sorszámhiba a forrásban: +1 = 460